Biblioteka ***Latina et Graeca***
Knjiga XIII

HARITON

zgode Hereje i Kaliroje

Τὰ περὶ Χαιρέαν καὶ Καλλιρόην

ΧΑΡΙΤΩΝΟΣ

Priredio i preveo
Darko Novaković

LATINA ET GRAECA
ZAGREB 1989

»ZGODE HEREJE I KALIROJE« — — PRVI ROMAN EVROPSKE TRADICIJE

1.

Zgode Hereje i Kaliroje Haritona iz Afrodizijade preživjele su bizantsko srednjovjekovlje u jednom jedinom rukopisu, puna su tri stoljeća poslije izuma tiskarstva ostale netaknute, da bi se na književnom tržištu napokon pojavile točno na polovici osamnaestoga stoljeća, 1750. u Amsterdamu. Iako je Haritonovu tekstu nedostajao čar potpune novine, jer su se srodni antički tekstovi pojavili u Evropi još u vrijeme renesanse, priča prebogata osjećajnošću svidjela se neprofesionalnoj publici koja je upravo u to vrijeme — između Richardsonove *Pamele* (1740) i Rousseauove *Nove Heloize* (1761) — najstrasnije proživljavala žestoku sentimentalističku pobunu protiv tiranije hladnog prosvjetiteljskog uma. Profesionalci su, međutim, i tada i poslije pokazivali daleko veću suzdržanost. Za uvjerljivu većinu klasičnih filologa proteklih dvaju stoljeća Hariton iz Afrodizijade bio je i ostao nezanimljiv autor nezanimljiva sastavka o pustolovnim stradanjima sirakuškog bračnog para, koji je, povrh svega, za svoju priču izabrao krajnje neugledan generički okvir. Prirodan okoliš njegovoj priči pružao je samo nevelik niz visoko shematičnih tekstova, za koje u antičkoj generičkoj nomenklaturi nije bilo mjesta, a koje je poodmaklo novovjekovlje, iz nužde i daleko od opće suglasnosti, malo-pomalo stalo nazivati romanima. U vremenu koje nije dopuštalo sumnju u čvrstinu vrijednosnih odnosa među antičkim tekstovima, povijest nevolja sicilskih ljepotana bila je štivo kojeg su se profesionalci laćali po nalogu savjesti, samo zato što je dobar filolog u načelu morao čitati sve što se na jezicima starih uspjelo očuvati. Ni po čemu se nije moglo naslućivati da će upravo uz Haritonovo ime biti vezana jedna od najvećih mijena u interesnoj orijentaciji suvremene klasične filologije.

Na početku posljednje četvrtine prošloga stoljeća objavio je Erwin Rohde znamenitu monografiju o grčkom romanu koja je zanemarenoj vrsti osigurala trajnu književnopovijesnu legitimnost (*Der griechische Roman und seine Vorläu-*

fer. Leipzig 1876). U filologiji koja je univerzalno ishodište nalazila u vremenski i generički ograničenom pojmu klasičnosti, Rohdeova bestrasna analiza nije, doduše, pokazala nikakvu ambiciju za prevrednovanjem, ali se u njoj jasno iskazala namjera da se roman dosljedno opiše onako kako su dostojnije vrste u najstarijoj jezičnoj struci odavna bile zaslužile: kao povijesni fenomen. Da bi pouzdano mogao odgovoriti na temeljno pitanje koje je sebi bio postavio — kako je i kada nastao grčki roman — Rohde je morao utvrditi relativnu i apsolutnu kronologiju očuvanih primjeraka vrste. U toj uspostavi reda Hariton se našao na samom kraju niza, kao posljednji grčki »sofistički« romanopisac, iza Jambliha, Ksenofonta Efeškog, anonimne *Povijesti o Apoloniju, kralju tirskome*, Heliodora i Ahileja Tacija, približno datiran oko 500. n.e., neposredno uz onu granicu iza koje počinje bizantsko srednjovjekovlje. Filolog iznimne misaone autonomnosti, Rohde je ipak u jednom pogledu popustio pred doktrinarnim diktatom vremena koje je u svemu potonjem, a pogotovu u svemu kasnom, tražilo samo neuvjerljivu imitaciju davno dosegnutog ideala. Nije ni pokušavao sakriti odbojnost za Haritonovu »jadnu inventivnost« kad je riječ o fabuli, »povijesnu maskeradu« u kojoj anonimni grčki mladići žare i pale orijentalnim carstvom, za preobilje afekata koji izviruju iz gotovo svake stranice Haritonova romana.[1] Iz Rohdeova je argumentiranja i pridruženih analiza ostalih romana lako zaključiti da su Haritonove »mane« to teže što ih ne iskupljuje nevještost književnog pionira: romanopisac koji dolazi na kraju tako dugovječnog niza morao bi biti obazriviji prema »valjanim« rješenjima koja su mu već dostupna u tradiciji.

Krunska potpora Rohdeove kasne datacije temeljila se zapravo na stilističkoj interpretaciji. Za njega je nenjegovan jezični izraz Haritonov, s tek mjestimičnim izbojima čvršćeg stilskog koncepta, bio nedvojben znak neuspjele afektacije, »pseudoaticizma«, iza kojega može stajati samo autor ogrezao u misaonu i jezičnu dekadenciju, po religijskom uvjerenju najvjerojatnije kršćanin.[2] Tekst koji ničim upadljivijim ne otkriva vrijeme svojeg nastanka zacijelo se teško mogao

[1] Usp. E. Rohde, *o.c.*, str. 490, 491.

[2] E. Rohde, *o.c.*, str. 492.

datirati uz pomoć drugačije metode, iako valja priznati da je površna Rohdeova dokumentacija sama vabila na odgovor. No ozbiljna sumnja u to da Rohdeova vremenska računica nije nepogrešiva pojavila se tek na samom izmaku stoljeća, 1899, kad je Wilhelm Schmid, nedvojbeno najautoritativniji poznavalac aticističke jezične prakse, navlas istom, internom jezičnom analizom osporio tako odloženu Haritonovu dataciju.[3] No kako je i Schmidu, baš kao i Rohdeu, nedostajao presudan tvarni dokaz, razlika u zaključcima dvojice uglednih stručnjaka registrirana je kao samo još jedna od onih nerješivih filoloških nesuglasica o kojima se može opredjeljivati jedino prema personalnim sklonostima.

Na sreću, na neoboriv dokaz nije trebalo dugo čekati. Točno 1900. objavili su engleski istraživači Grenfell, Hunt i Hogarth papirusni ulomak Haritonova romana pronađen u gradiću Kôm Ushîm koji je, po njihovu mišljenju, potjecao iz 2. st. n.e.[4] Prema tom nalazu, Hariton je živio najmanje tri stoljeća prije vremena koje mu je bio namijenio Rohde, pa je tako neprivlačni *latecomer* u trenu postao jedan od prvih predstavnika književne vrste. Nezavisne ekspertize ubrzo su pokazale da je datacija engleskih papirologa u osnovi nesumnjivo točna. Odsada više nitko ozbiljan u filološkim redovima nije sumnjao u to da je Rohde bio u krivu. Pitanje koje je iziskivalo odgovor bilo je: koliko je u svojoj kasnoj dataciji pogriješio njemački filolog?

Desetljeće nakon publikacije prvog ulomka, drugi je papirus, ovaj put iz nepresušnog vrela u Oksirinhu, dodatno potkrijepio golem pomak u vremenskom datiranju Haritona (*P. Oxy. 1019*, od izdavača datiran u 2. ili 3. st.n.e.).[5] Višestrane analize koje su ubrzo popratile ta dva otkrića učinile su obrat u Haritonovoj književnopovijesnoj sudbini potpunim. Golema većina stručnjaka izrijekom se ili prešutno složila u tome da Hariton nije samo vrlo rani nego uistinu prvi grčki romanopisac — a time, dakako, i prvo ime u onoj ge-

[3] W. Schmid *s.v.* »Chariton« u *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, ur. A. Pauly, G. Wissowa. Stuttgart 1899, III/2, *coll.* 1268—1271.

[4] B.P. Grenfell, A.S. Hunt, D.G. Hogarth, *Fayûm Towns and their Papyri*. London 1900, str. 74—82.

[5] B.P. Grenfell, A.S. Hunt, *The Oxyrhynchus Papyri. Part 7*. London 1910, str. 143—146.

neričkoj povijesti bez koje je evropsku književnu tradiciju doista nemoguće zamisliti.

2.

Što, zapravo, znamo o piscu prvoga očuvanog evropskog romana?

Izravno i nepobitno samo ono što sâm kazuje u prvoj rečenici *Zgoda Hereje i Kaliroje*: da je stanovnik Afrodizijade, da je po zanimanju pisar retora Atenagore — drugim riječima, bilježnik u njegovoj odvjetničkoj kancelariji. Doduše, u neprikrivenoj nesklonosti prema Haritonu Rohde je u prvom izdanju svoje studije i te dvije skromne informacije bio doveo u pitanje. Budući da su Harite poznata božanstva, a Afrodizijada u prijevodu znači »Afroditin grad«, Hariton iz Afrodizijade bio bi po njemu transparentni pseudonim koji bi ukazivao na vrsnu pripadnost teksta — baš kao kad bi kod nas, da se za nevolju poslužimo približnim primjerom, pisac ljubića odlučio da kao generički signal izabere lažno autorsko ime »Dražen iz Ljubljane«. I sam je Rohde naknadno odustao od te pretjerano sumnjičave konstrukcije, a epigrafski materijal koji su arheolozi učinili dostupnim pokazao je da su u Afrodizijadi doista živjeli ljudi koji su nosili imena poput autora *Zgoda Hereje i Kaliroje* i njegova poslodavca.[6] S obzirom na svegrčku proširenost tih antroponima, njihovu prisutnost na lokalnim spomenicima ne treba preuveličavati, ali njihovo postojanje barem jasno upozorava na kome je — ako se već iznosi dalekosežna sumnja — isključiv teret dokazivanja. S druge strane, Haritonov roman odaje stanovitu tehničku obaviještenost o pravnim podrobnostima, upravo onakvu kakvu je razumno očekivati od čovjeka koji je namještenik sudski angažirana govornika. Nedavno je Karl Plepelits iznio i dodatne razloge zašto bi se Karija doista mogla smatrati Haritonovom domovinom. Njegova lokalna geografska znanja podrobnija su i brojnija nego srodne informacije o udaljenijim krajevima: razborito je pretpostaviti da su barem neka od njih morala biti stečena neposrednim uvidom.[7]

[6] Usp. Rohde, *o.c.*, 489 i ²1900, str. 520, bilj. 2.

[7] Usp. *Chariton von Aphrodisias. Kallirhoe. Eingeleitet, übersetzt und erläutert von K. Plepelits.* Stuttgart 1976, str. 3 i d.

Haritonova Afrodizijada današnja je turska Geira, grad u sjeveroistočnoj Kariji, na južnom rubu Male Azije, stotinjak kilometara udaljena od velikih središta Prijene i Mileta. O intelektualnom potencijalu urbane sredine govori i podatak da je iz istoga grada potekao i najutjecajniji antički komentator Aristotelov, znameniti Aleksandar (oko 200. n.e). Da je grad bio značajno kulturno središte obilno potvrđuju i arheološki radovi koji su posljednjih godina u punom jeku.[8] Na njegovu temeljnu religijsku orijentaciju izravno ukazuje ime, nadjenuto u helenizmu umjesto starijega Ninoja. Nad spokojem građana imala je bdjeti Cipranka, Erosova majka, božanstvo koje je upravo u helenističkom svijetu steklo mnogobrojne nove štovatelje. Eponimna božica častila se zacijelo u gradu na više mjesta i u više različitih kultnih oblika. Privlačnom se stoga čini pretpostavka da je upravo romanopisac s prebivalištem u takvu gradu, pod dojmom lokalne važnosti Afroditina kulta, mogao za potrebe svoje fikcionalne priče uspostaviti i nepostojeći božičin hram u prekomorskoj Sirakuzi.[9] Napokon, na istoj argumentacijskoj liniji može se dokazivati da je upravo za književnika s takvim domicilom vjerojatno da vrhovnu vlast Afroditinu protegne i preko granica helenskoga svijeta, pa da i samu ženu velikoga perzijskoga Kralja učini strasnom poklonicom božice ljubavi.[10]

Biografski interes koji pobuđuje generički prvak traži odgovor na još jedno preliminarno pitanje. Da li je granica koju su uspostavili papirusni ulomci doista krajnja granica do koje se Haritonova datacija može pomaći nadolje?

Sugestivnu sumnjičavost ovakva pitanja od suvremenih su klasičnih filologa podržala samo dvojica: Reinhold Merkelbach, tvorac poznate neprihvaćene teorije o kultnom podrijetlu romanesknih tekstova, i Warren Blake, Haritonov

[8] Glavni rukovodilac radova poznati je turski arheolog Kenan Erim. Za aktualnu bilancu usp. *Aphrodisias de Carie. Colloque du Centre de recherches archéologiques de l'Université de Lille III*, ur. J. de la Genière, K. Erim. Paris 1987.

[9] Usp. G.L. Schmeling *Chariton.* New York 1974, str. 83.

[10] Usp. *5,9,1.* Barem povremeno poklonik Afroditin je i njezin muž, perzijski vladar Artakserkso (usp. *6,2,4*).

najautoritativniji izdavač.[11] Neki filolozi koji su isprva također držali da je *terminus ante quem* što ga određuju papirusni ulomci konačan Haritonov termin, naknadno su svoje datacije pomakli naniže. Jedan dio stručnjaka drži sasvim mogućim da je Hariton živio još u prvom stoljeću prije nove ere, dok su drugi skloniji da u Haritonu vide mlađeg autora koji je bio djelatan u prvom stoljeću poslije Krista.[12] Prijepor nije prevelik i nije onoliko važan koliko bi se ponekad moglo učiniti. Istražujući jezičnopovijesnu dimenziju *Zgoda Hereje i Kaliroje* Antonios Papanikolaou zaključio je kako gramatičke i leksičke osobine teksta ukazuju na to da Hariton pripada vremenu kad se helenistički književni jezik još nije raslojio, dakle, razdoblju prije aticističke normativne reakcije, koja je od prvog stoljeća naovamo trajno razdvojila pisani od govorenoga grčkog jezika.[13] Haritonov datum koji se predlaže u njegovoj studiji jest 1. st.pr.n.e., kad su brojni »vulgarizmi« u Haritonovu tekstu još mogli proći nezapaženo. Njegov zaključak, na pouzdanu tragu Schmidovu, ima nesumnjivo prvorazrednu važnost, iako je nužno primijetiti da se u tako zasnovanu argumentiranju načelno ne mogu povlačiti preoštri kronološki rezovi: takav kompleksan jezičnopovijesni proces kakav je aticistička »obnova« podliježe različitim vremenskim i geografskim modifikacijama. Simptomatično je u tom pogledu da se u dvjema relativno nedavnim publikacijama dvojica nezavisnih tumača izjašnjavaju za išti, nešto bliži datum — sredinu prvog stoljeća nove ere.[14]

Katalog biografskih izvjesnosti s kojima u ovom trenu možemo računati nije velik, ali dostaje za pozitivistički književnopovijesni minimum. Dok se s uvjerljivim razlozima ne

[11] R. Merkelbach *Roman und Mysterium in der Antike.* München & Berlin 1962, str. 339; W.E. Blake *Charitonis Aphrodisiensis de Chaerea et Callirhoe amatoriarum narrationum libri octo.* Oxford 1938, str. XIII. Za Merkelbachovu teoriju usp. *Ksenofont Efeški: Efeške priče. Nepoznat autor: Pripovijest o Apoloniju, kralju tirskome.* Prir. i prev. D. Novaković, Zagreb, 1980 (= ²1987), str. 30.

[12] Podroban i vrlo pregledan prikaz u Plepelitsa, *o.c.*, str. 5—8.

[13] A.D. Papanikolaou *Chariton-Studien. Untersuchungen zur Sprache und Chronologie der griechischen Romane.* Göttingen 1973. Za sažetak Papanikolaouove argumentacije usp. bilj. 56.

[14] Plepelits, *o.c.*, str. 8; B.P. Reardon *Theme, Structure and Narrative in Chariton.* »Yale Classical Studies« XXVII, 1982, str. 1—27 (str. 1, bilj. 3).

dokaže suprotno, Hariton za nas ostaje provincijski Grk, Karijac, zaposlen u uredu mjesnog odvjetnika Atenagore; njegov je *floruit* najrazumnije smjestiti u razdoblje između 50. pr.n.e. i 50. n.e.

3.

Kakav je tekst potpisala ta osoba bliža rubu helenističke ekumene nego njezinu središtu?

Slijed zgoda koje Hariton nudi čitaočevoj pažnji više je nego jednostavan. Kaliroja, prekrasna kćerka uglednog sirakuškog političara Hermokrata, i Hereja, sin Hermokratova prvog rivala Aristona, susretnu se na svečanosti u Afroditinu čast i strasno uzajamno zaljube. Iako je sasvim nevjerojatno da će glave sukobljenih obitelji dati mladima privolu za takav politički nerazuman brak, uporno navaljivanje naroda i interes djece napokon odnose prevagu, pa mladi zaljubljenici svoju veliku privrženost potvrđuju i zakonskom vezom. No Kalirojin izbor duboko povrijedi druge, uglednije kandidate za njezinu ruku. Razočarani što se svakom od njih izjalovila nada da se podiči Kalirojom kao suprugom, sklope zavjerenički savez i varkom navedu Hereju da posumnja u ženinu vjernost. Impulzivni Sicilijanac naglo se vraća kući, ne razumijevajući što je zapravo posrijedi udara ženu nogom i ona pada kao mrtva. Nitko u tom trenutku ne zna da je smrt samo prividna, pa Kaliroju istinski sahranjuju, u golemoj raskoši.

Prilika za bogat plijen navede razbojnika Terona da zajedno sa svojom družinom obije Kalirojinu grobnicu. Budući da se Kaliroja upravo u taj tren oporavila od duboke nesvjestice, Teron iz grobnice povede i nju i proda je u Miletu Foki, robu koji je kao nadglednik imanja služio kod jonskog prvaka Dionizija. Udovac Dionizije, sučeljen s takvom nadnaravnom ljepotom, nema drugog izlaza nego da se nepovratno zaljubi. Kaliroja ni ne pomišlja da iznevjeri Hereju s drugim muškarcem, ali ubrzo opaža da je zatrudnjela s Herejom, pa radi djetetove budućnosti teška srca pristaje na brak s Dionizijem.

U Sirakuzi su u međuvremenu otkrili da je grob obijen i da u njemu, začudo, nema više leša. Hereja, kojemu se izjalovila nada da će smrću okajati svoju naglost, odlučuje se

da krene u potragu za ženom, iako ne vjeruje da je ona među živima. Slučajnost navede njegov brod nasuprot Teronovu, na kojem je od sve posade preživio jedino razbojnički vođa. Teron na mukama prizna sve što je učinio i bude smaknut, a Hereja odjedri u Milet, gdje ga dočekaju vijesti o Kalirojinoj udaji. Prije no što je mogao primjereno odgovoriti takvu udarcu sudbine, njegov brod napadnu najmljeni razbojnici, zarobe i njega i prijatelja Poliharma, te ih kao robove prodaju Mitridatu, satrapu obližnje Karije.

Kaliroja je u međuvremenu rodila dijete za koje Dionizije vjeruje da je njegovo i doznala za tužnu sudbinu sirakuškog poslanstva na čelu s Herejom. Na Dionizijev nagovor podiže kenotaf bivšem suprugu. Jedan od uzvanika na tom izlišnom obredu jest i satrap Mitridat, koji se također smjesta zaljubljuje u Kaliroju. Slučajna robovska pobuna na njegovu posjedu u Kariji uvjerava Mitridata da je Hereja živ i da je Dionizije, prema tome, nezakonito oženjen. Više iz jala prema Dioniziju nego iz sklonosti prema Hereji nagovara Hereju da se pismom javi Kaliroji. Dionizije doznaje za taj pokušaj, shvaća ga kao Mitridatovu spletku i prijavljuje satrapa Velikom Kralju. Suočen s neugodnim sporom dvojice važnih podanika, perzijski vladar zakazuje glavnu raspravu u prijestolnici Babilonu. Dionizije na put kreće s Kalirojom, Mitridat s Herejom.

U jeku najžešćeg verbalnog obračuna s Dionizijem, Mitridat u sudnicu uvodi Hereju i oslobađa sebe svake sumnje da je Hereja samo puka izlika za njegovu nasrtljivost. Parnica se promeće u sukob Dionizija i Hereje, ali se pravni posao dodatno komplicira činjenicom što ni sam Veliki Kralj, uza sve istočnjačko obilje domaćih ljepotica, ne može skinuti pogled s Kaliroje. Rastrzan između strasti i dužnosti, Kralj naređuje prekid suđenja.

U međuvremenu u Egiptu izbije pobuna, kojoj se u očajanju pridružuje i sam Hereja, dokazujući se kao izuzetan vojskovođa. Kralj pobjeđuje na kopnu, ali je Hereja uspješniji na moru, pa zarobljuje i samu kraljicu, koja se bila sklonila na otok Arad. U njezinoj pratnji Hereja otkriva Kaliroju, sklapa mir s Kraljem i zajedno sa suprugom pobjedonosno se vraća u Sirakuzu.

Lako je zapaziti da se neke epizode ove nesumnjivo privatne priče odigravaju na pozadini vrlo krupnih javnih zbi-

vanja kojima se u tekstu na ovaj ili onaj način pripisuje povijesna vjerodostojnost. Od samog početka moderne refleksije o antičkom romanu, u okviru dominantne rasprave o njegovu nastanku, stalno se provlači postavka o ljubavnom romanu kao degeneriranom odvjetku historiografske proze. I sam je Rohde Haritonov tekst analizirao prvenstveno kao izjalovljen povijesni roman, posprdno ukazujući na »povijesne dekoracije« u njemu.[15] Koliko povijesne zbilje doista zatječemo u *Zgodama Hereje i Kaliroje*?

Sirakuški strateg Hermokrat povijesna je osoba, stvarni pobjednik nad Atenjanima, kako se i kaže za nj u prvim recima romana.[16] Početak njegove političke karijere obilježava istupanje na svesicilskom mirovnom skupu u Geli 424. pr.n.e., kad je upozorio na to da pred atenskom opasnošću treba zaboraviti na lokalne razmirice. U obrani od atenske invazije 415—413. bio je isprva jedan od trojice stratega, potom glavni pomoćnik spartanskog vojskovođe Gilipa. Poslije poraza u pomorskoj bitki kod Kizika radikalna ga je demokratska stranka osudila na progonstvo *in absentia*. Vratio se na Siciliju 408, u Selinunt, i odanle ratovao protiv kartaških naseobina na otoku. Godinu dana potom, 407, ubijen je pri pokušaju da uđe u Sirakuzu. Njegova kćerka, kojoj izvori ne otkrivaju ime, udala se za kasnijeg tiranina Dionizija I (405—367), ali je za vrijeme konjičke pobune 405. bila ubijena ili navedena na samoubojstvo.

Hermokratova navodnog političkog neprijatelja Aristona povijesni izvori ne spominju. Jedina osoba koja bi imenom

[15] E. Rohde, *o.c.*, str. 491. Tradicija čitanja Haritonova teksta kao povijesnog romana uistinu je duga. Upozorit ćemo samo na neke ključne priloge: W. Bartsch *Der Charitonroman und die Historiographie*. Leipzig 1934; F. Zimmermann *Chariton und die Geschichte*, u knjizi *Sozialökonomische Verhältnisse im alten Orient und im klassischen Altertum*. Tagung der Sektion Alte Geschichte der Deutschen Historiker-Gesellschaft, Oktober 1959 in Altenburg, ur. H.J. Diesner. Berlin 1961, str. 329—345 i 354; K. Plepelits, *o.c.*, str. 10 i d. (s ukazivanjem »na dosad neuočenu činjenicu ... da se Hariton izdaje za povjesničara klasičnog razdoblja«, str. 11). Najrecentniji prilog pokušava i književnoteorijski obrazložiti što bi se zapravo imalo smatrati povijesnim romanom: T. Hägg *'Callirhoe' and 'Parthenope'. The Beginnings of the Historical Novel.* »Classical Antiquity« VI, 1987, str. 184—204.

[16] Glavni je historiografski svjedok za Hermokrata, »sina Hermonova«, Tukidid, koji u *Peloponeskom ratu*, između ostaloga, tri njegova govora »doslovce« navodi (*4,59—64*; *6,33—43*; *6,76—80*). Usp. još i cijelu 13. knjigu *Knjižnice* Diodora Sicilskog te Ksenofontovu *Helensku povijest*, *1,1,27* i d.

mogla pretendirati na položaj sirakuškog Montecchija jest Korinćanin Ariston, koji je junački poginuo za vrijeme bitke u sirakuškoj luci.[17] O nekom njegovu sinu nema, međutim, ni spomena.

Povijesna je osoba, naprotiv, perzijski kralj Artakserkso (Artakserkso II Mnemon), koji je na prijestolje stupio upravo one godine kad je okončan Peloponeški rat i potom na njemu proveo gotovo pola stoljeća (404—363/57). Iz poznate Ksenofontove monografije *Anabaze* poznat je njegov obračun s mlađim bratom Kirom, satrapom Lidije, koji je 401. pokušao osporiti njegovo pravo na prijestolje. Cjelovit životopis Artakserksa II zatječemo u Plutarha. Plutarhova je ocjena njegova karaktera uglavnom blagonaklona, iako ne prešućuje neke očekivane zazorne osobine barbarina na prijestolju (golem harem od trista šezdeset žena, incestuoznu vezu s kćerkom Atosom). U Plutarhovu prikazu Artakserkso je razmjerno pravedan vladar, ali neobično kolebljiv i prevrtljiv, pod trajnim utjecajem svoje majke Parisatide, koja je iz ljubomore dala ubiti njegovu »lijepu i dobru« suprugu Statiru (*c. 2, c. 19*).

Istraživači koji su tragali za opipljivom povijesnom osnovom Haritonove priče pokušali su utvrditi i historiografsku valjanost navoda o egipatskom ustanku, koji dominira posljednjim dvjema knjigama romana.[18] Egipat je doista u više navrata ustajao protiv perzijske vlasti. U godini kad je Artakserkso II naslijedio svoga oca, Darija II, na prijestolju, Egipćani su izborili nezavisnost, da bi četrdesetak godina potom, 360, čak i napali svoje nekadašnje gospodare. Egipatsku pobunu uspio je skršiti tek Artakserksov najmlađi sin i nasljednik na prijestolju, Artakserkso III Oh (359/8—337), i to 343. ili 342, gotovo dva desetljeća nakon očeve smrti.

Istu nemarnu anakroničnost pokazuju i implicitni »podaci« o političkom položaju jonskih gradova. Maloazijske grčke naseobine morale bi u vremenu zbivanja priče biti nezavisne, barem do takozvana Antialkidina mira (Kraljeva mira), 387/6. Historiografsku brižnost izlišno je tražiti i u

[17] Usp. *Thuc. 7,39,2.*

[18] P. Salmon *Chariton d'Aphrodisias et la révolte égyptienne de 360 av. J.—C.* »Chronique d'Egypte« XXXVI, 1961, str. 365—376.

epizodi osvojenja Tira, u kojoj se Hereja ponaša upravo onako kako se ponio Aleksandar Makedonski kad je 332. poslije znamenite opsade uspio slomiti otpor branilaca.

U tako proizvoljno postavljenom povijesnom okviru gotovo sav preostali personal izmiče povijesnoj provjeri, a poneka je osoba evidentno »lažna«: strateg Prijene Bijant očigledno je tako nazvan samo zato da bi podsjetio na istoimenog mudraca, jednog od legendarne grčke sedmorice, koji je potekao iz istoga grada.

Nije, dakle, nimalo sporno da se u Haritonovu romanu zrnca pojedinačnih povijesnih istina kombiniraju na takav način da je povijesna informativnost njegova teksta ništavna. Problem je kako tu unakaženu i manjkavu povijesnu zbilju protumačiti. Kao golu ignoranciju neobaviještena diletanta koji se zabunom prihvatio preteška zadatka pisanja povijesti? Kao osviješten poetički čin, alibi za krupnu generičku transformaciju kojom se banalna ljubavna priča nudi *sub specie historiae*? Kao irelevantan ornament bez kojega bi priča sasvim dobro mogla funkcionirati? Na kojoj je razini razumijevanja povijest uopće važna u Haritonovu romanu?

Odgovori na ta pitanja nisu važni zato da bi se dosegnula konačna istina o »nastanku« grčkoga ljubavnog romana — da li je on doista historiografsko nedonošče ili nije — nego zato da bismo razumjeli književnopovijesnu situaciju u kojoj su tekstovi poput Haritonova bili mogući ili poželjni. Specijalističko motrište moderne povijesne znanosti nesumnjivo je dobro polazište za razumijevanje *Zgoda Hereje i Kaliroje*, ali za njihovo obuhvatnije tumačenje očigledno se treba pozabaviti cjelinom komunikacijskog koncepta koji se u njima očituje. Kako se, i komu, pripovijeda priča o mladim Sicilijancima?

4.

Najopsežniji pokušaj da se opiše pripovjedna dimenzija Haritonova romana potječe s početka sedamdesetih godina ovoga stoljeća, iz razdoblja koje je neposredno prethodilo konačnom strukturalističkom prevratu u teoriji naracije. U usporednoj analizi Haritona, Ahileja Tacija i Ksenofonta

Efeškog, Tomas Hägg ispitao je tempo i faze njihovih romana, osnovne prezentacijske oblike u njima (prizor, sažetak, opis, komentar), pripovjedna motrišta, pripovjedno fiksiranje paralelne radnje, odnos radnje i vremena, anticipacije i rekapitulacije u tekstu.[19] Uz očekivane zaključke o autoritativnosti Haritonova pripovjedača, koji stoji izvan priče i iz nadmoćne pozicije trećeg lica u svakom času zna sve o svemu, zacijelo najzanimljiviji izvod koji nudi Häggova studija jest onaj o smišljenoj smjeni ovlaš ispričanih odsječaka s onim dijelovima priče u kojima je pripovjedna pozornost bitno uvećana, pa se doimlje kako je zabilježena svaka riječ i svaka neverbalna reakcija. Za priču koja se tako često procjenjuje po nedosegnutom idealu historiografske točnosti zanimljiv je i podatak o posvemašnjem izostanku čvršćih kronometrijskih naznaka. Protok vremena mjeri se uglavnom samo implicitnim sekvencijama dan/noć, pa je ukupnu protežnost *Zgoda Hereje i Kaliroje* vrlo teško odrediti: Hägg nagađa da ispripovijedano vrijeme obaseže dvije do tri godine, ali takav je izvod nemoguće dokumentirano braniti.[20] Spomen zaslužuje i Häggovo upozorenje o čestim rekapitulacijama u Haritonovu romanu. U tekstu nevelika obima, s relativno malim brojem važnih likova i s jednostrukom fabulom koja se pregledno otpleće, dvadesetak analepsa doista se čini mnogo, pogotovu ako znamo da su neki od tih osvrta iznimno dugi i da se na istom poslu nerijetko zatječu i autorski pripovjedač i ponetko od likova.[21]

Haritonov autorski pripovjedač ni ne pokušava prikriti svoju ravnateljsku ulogu. Najočitije se takva njegova osobina zamjećuje u izdašnom komentiranju i diskurza i priče. Pripovjedač *Zgoda Hereje i Kaliroje* spreman je upozoriti čitaoca na osobito značajne odjeljke priče (usp. npr. *2,8,3*), izvijestiti o obavljenu poslu i poslu koji tek predstoji

[19] T. Hägg *Narrative Technique in Ancient Greek Romances.* Stockholm 1971.

[20] Usp. T. Hägg, *o.c.* (1971), str. 209. Do drugačijeg zaključka stiže Georges Molinié *Chariton. Le roman de Chairéas et Callirhoé. Texte établi et traduit par G.M.* Paris 1979, str. 21 (*l'ensemble se déroule sur plus d'un an*). Njegov je proračun protoka vremena za pojedine knjige ovakav: prva knjiga — otprilike mjesec dana; druga — također; treća — sedam i pol mjeseci; četvrta — mjesec i pol; peta — mjesec i desetak dana; šesta — dvadeset pet dana; sedma — dvadesetak dana; osma — desetak dana (usp. *o.c.*, str. 14—21).

[21] Usp. T. Hägg, *o.c.* (1971), str. 246—267.

(*3,2,17*; *5,1,2*; *8,1,1—5*), retorički zastati i zapitati se nad načelnom opisivošću nekih osobito delikatnih trenutaka (*1,1,12*; *1,6,2*; *5,8,2*; *8,1,14*). Istina je da takvi njegovi metafikcionalni istupi nisu ni toliko brojni ni toliko razvedeni da bismo ih mogli usporediti, primjerice, s narcisoidnošću pripovjedača u Apulejevim *Metamorfozama*, ali je simptomatično da se koriste vrlo leženo i očigledno bez ikakve primisli da se time narušava iluzija fikcionalne autonomije. Osim o vlastitu poslu, pripovjedač se često izjašnjava i o različitim aspektima priče, bilo kao tumač skrivenih uzroka stvari, bilo kao prosuđivač čiji je sud mogao i izostati, bilo kao posredovatelj neke opće istine koja nadilazi granice prikazivane stvarnosti. Takvo ponašanje u suvremenoj se teoriji naracije smatra najagresivnijim oblikom pripovjedačeve nazočnosti. Kako ga valja tumačiti? Kao naivnost za koju je odgovorno djetinjstvo vrste, u kojem se otvorena manipulacija ili nije mogla zamijetiti ili se nije smatrala zlom, ili, možda, kao sredstvo za neke važnije ciljeve?

Da bismo mogli uvjerljivo odgovoriti na to pitanje, treba promotriti na što se »troše« široke ovlasti koje takva pozicija pripovijedanja nosi sa sobom. Neka nam za ilustraciju posluži prva knjiga Haritonova romana.

Prvi sentenciozan komentar priče susrećemo već u prvom poglavlju, netom prije no što će se desiti koban susret Hereje i Kaliroje. Najavljujući naizgled nemotiviranom svevremenskom izrekom buduću ljubav Hereje i Kaliroje, pripovjedač primjećuje: *Eros je ratoboran i uživa u neočekivanim ishodima* (*1,1,4*). Pri kraju istoga poglavlja granice fikcionalnog svijeta probija pripovjedačeva usporedba Herejine i Kalirojine svadbe sa svadbom Peleja i Tetide (*1,1,16*). I prva bračna razmirica apsolvira se gnomskom pripovjedačevom konstatacijom kako je *za zaljubljene pomirenje lako i rado međusobno prihvaćaju svaku ispriku* (*1,3,7*). Slijedi obazrivo upozorenje kojemu je iskustvenu osnovu ponovno nemoguće svesti na svijet *Zgoda Hereje i Kaliroje*: *žena je lak plijen kad misli da je voljena* (*1,4,2*). Istoj sferi čovjekova života posvećena su i prva dva komentara kojima pripovjedač popraćuje diskurz koji uobličuje priču: *ispričat ću ljubavnu zgodu koja se desila u Sirakuzi* (*1,1,1*); *tko bi mogao opisati taj skup kojim je rukovodio Eros?* (*1,1,12*).

Ovaj kratak slijed primjera mogao bi se obilno proširiti potvrdama iz ostalih knjiga. *Index sententiarum* koji je priložen Blakeovu izdanju sadržava, primjerice, oko četrdesetak sentencija, od kojih je više od polovice na ovaj ili onaj način u vezi sa Erosom i njegovim utjecajem na smrtnike. Slično je i s *Kazalom usporedbi*, a treba primijetiti da bi se oba uz neznatnu izmjenu kriterija mogla proširiti tako da uključuju i više materijala koji nas ovdje zanima.[22] Podsjetimo samo na najznačajnije erotološke opaske u *Zgodama Hereje i Kaliroje*: *Eros je po prirodi pun nade, odlučan da uslužnošću ostvari svoju želju* (*2,6,4*); *teško je suzdržavati oslobođenu žudnju* (*3,2,6*); *Eros je prevrtljiv* (*4,7,6*), dapače, takav prevrtljivac da *lako uvjeri čovjeka u to kako mu je ljubav uzvraćena* (*8,5,14*). *Među svim suparnicima u ljubavi sukob je uobičajen i izbija brzo* (*5,8,4*); *osobina je Erosova ljubav prema gizdavosti* (*6,4,3*) itd. Sentencije koje se prizivaju na neku nepobitnu istinu o ljubavi koja vrijedi i izvan uskih granica fikcionalnoga svijeta ne potječu pri tom samo od pripovjedača. O preduvjetima ravnopravne ljubavi gnomski se izražava glavna junakinja (*3,2,4*); satrap Mitridat upozorava kako Eros *uživa u varkama i lukavstvima* (*4,4,5*); a koliko je važan sentiment posrijedi najbolje svjedoči i to što se o njemu na isti, učen i mjerodavan način izjašnjava i glavni eunuh Velikog Kralja (*6,3,4*). Moglo bi se nizati i više primjera, ali ovdje nas ionako ne zanima iscrpan popis nego ilustracija okosnice pripovjednoga koncepta Haritonova romana.

Drugo važno područje u kojem se Haritonov autorski pripovjedač koristi svojom sveznalošću jest poniranje u svijest likova. Različita duševna stanja koja su u potpunosti ograničena na junakovu nutrinu i ni po čemu nisu dostupna vanjskom promatraču čest su predmet opisa u *Zgodama Hereje i Kaliroje*. Iscrpna je ilustracija takva postupka izvještaj o noćnoj ljubavnoj mori Dionizijevoj (*2,4,3* i d.) ili o besanom zaljubljeničkom maštanju Artakserksa (*6,1,8* i d.); na istom je tragu i prikaz kraljičina raspoloženja na početku šeste knjige (*6,1,6* i d.) itd. Vjerno se registriraju i mnoge misli artikulirane samo »unutrašnjim glasom«, koji ne dopire ni do koga od ostalih likova. Takvi su, na primjer, neizgovoreni monolozi koje pripovjedač ipak priopćuje u posve

[22] Usp. Blake, *o.c.*, str. 140—142.

korektnoj verbalnoj formi, a potječu od Kaliroje (*1,9,3*; *2,9,2* i d.), Plangone (*2,9,1*), Dionizija (*3,2,7* i d.). Likovi čiji se mentalni procesi na taj način prepričavaju ili »doslovno« bilježe pripadaju samoj jezgri personala koji tvori *Zgode Hereje i Kaliroje*. Iako se uvodnom formulacijom redovno specificira da li je riječ o neizgovorenim mislima ili solilokviju koji je na neobjašnjiv način bio dostupan samo pripovjedačevim ušima, takva distinkcija ipak nije uvijek obvezatna: ponekad se misli i riječi jednostavno zamjenjuju, jer im je prezentacijski aspekt ionako isti. Mitridatova dvojba kako da postupi u sporu s Dionizijem najavljena je prvo kao *razmišljanje*, potom zabilježena kao *govor*, da bi je zaključna pripovjedačeva formulacija ponovno kvalificirala kao *razmišljanje* (*4,7,1* i d.). Zanimljivo je primijetiti da se komentar diskurza, koji se, kako smo vidjeli, inače koristi bez sustezanja, nikada ne koristi za to da bi se opravdao pripovjedačev superioran uvid u ovakvim slučajevima. Pripovjedač nikomu ne polaže račun za svoje obuhvatno poznavanje prilika i ljudi, pa, dakako, ne objašnjava ni to zašto se isti cilj jednom postiže jednim, a drugi put drugim sredstvima.

U tom istom interesnom području poseban oblik pripovjedačeve sveznalosti valja vidjeti u njegovoj sposobnosti da prati likove i u trenucima noćnog odmora, dok snivaju, i da podrobno izvještava o njihovim snovima. Koliko su snovi važni u fabularnoj organizaciji *Zgoda Hereje i Kaliroje* govori i činjenica da upravo noćna mora otkriva Dioniziju da je njegova supruga već jednom bila udana (*3,7,4*). Neke snove likovi na ovaj ili onaj način priopćuju svojim bližnjima ili vlastitom djelatnošću otkrivaju njihov sadržaj, no ima i takvih o kojima nitko ništa ni prije ni poslije ne zna osim pripovjedača. Drastičan primjer pripovjedačeve »samovolje« u tom pogledu jest Kalirojin san iz sredine druge knjige, koji slijedi poslije opsežna unutrašnjeg monologa. Izmučenoj junakinji javlja se njezin zakonit muž. Pripovjedač Herejinu vanjštinu opisuje homerskim citatom, da bi potom pouzdano naveo njegove riječi, iako sadržaj sna nikom drugom u fikcionalnom svijetu ni na koji način nije mogao biti dostupan (*3,9,6*). U nedavno objavljenoj vrlo zanimljivoj raspravi pokazala je Danièle Auger kako funkcionalna podjela snova u Haritonovu romanu vjerno slijedi onovremenu oniromantičku teoriju: neki snovi »objektivno« pretkazuju budućnost i time služe kao putokaz i junaku i čitaocima, dok

su drugi »razrada« duševnih stanja likova i samo produbljuju njihovu karakterizaciju.[23] U oba slučaja riječ je o izravnom i vjerodostojnom informiranju čitaoca, a ne o tlapnjama koje će eventualno biti demantirane daljnjim fabularnim razvojem. Francuska autorica upozorava i na to koliko je takav jednostavan, utilitaran pristup različit od upotrebe snova u romanu Ahileja Tacija, u kojem se problematizira njihova interpretacija, ili od romana Heliodora, u kojem zatječemo teorijsku refleksiju o snovima.[24]

Zgode Hereje i Kaliroje nude tako čitaocu likove razotkrivenih duša, u svijetu u kojem je važnost osjećaja zajamčena i brojnim, nedvosmislenim autorskim komentarima. Ljubav je pri tom bez ikakve sumnje najvažnije od svih čuvstava, ali bila bi svakako ozbiljna redukcija osjećajnog preobilja *Zgoda Hereje i Kaliroje* kad bismo zaključili da se u njima govori samo o ljubavnim jadima i nadama. Na nekoliko mjesta u tekstu, ponekad u nevelikim razmacima, nude se cijeli katalozi raznovrsnih osjećaja, katkada vrlo dugi. Kaliroju, primjerice, spopadaju *i strah i radost, i tuga i čuđenje, i nada i nevjerica* (*1,9,3*); počinak joj netom poslije treba zbog trojega: *tuge, muke i straha* (*1,14,3*). Dionizije je pogođen *srdžbom, malodušnoću, strahom, nevjericom* (*4,5,10*). I Kraljev eunuh Artaksat pun je *bezbrojnih osjećaja*: ljuti se na Kaliroju, žalosti zbog sebe, boji za Kralja (*6,6,1*). I njegova gospodara obuzimaju *najrazličitiji osjećaji*: ljut je, kaje se, zahvaljuje, ljubomoran je (*8,5,8*). Glavni likovi nosioci su, dakako, najžešće emocionalnosti. Čovjek koji bi slučajno bio nazočan pri susretu Hereje i Kaliroje u Babilonu *pomislio bi da se nalazi u kazalištu punom bezbrojnih osjećanja. Svega je bilo odjednom: suza, veselja, zaprepaštenosti, samilosti, nevjerice, molbi* (*5,8,2*). Afekti nisu karakteristike samo individua nego i kolektiva. Kad se Hereja prvi put vratio u Sirakuzu i doveo Terona, u narodu bijahu *izmiješani najraznovrsniji osjećaji: jedni su plakali,*

[23] Usp. D. Auger *Rêve, image et récit dans le roman de Chariton.* »Ktèma« br. 8, 1983, str. 39—52. »Objektivni« snovi rezervirani su samo za Grke Terona, Dionizija i Kaliroju (*o.c.*, str. 41). Od ukupno deset snova, polovica otpada na Kaliroju (*2,3,5; 2,9,6; 3,7,4; 4,1,1; 5,5,5: ibid.* str. 40).

[24] D. Auger, *o.c.*, str. 39 i d. Vrijedi podsjetiti i na temeljnu studiju staru pola stoljeća: F. Weinstock *De somniorum visionumque in amatoriis Graecorum fabulis vi atque usu,* »Eos« XXXV, 1934, str. 29—72.

drugi se čudili, treći se raspitivali, četvrti sumnjali u te neobične priče (*3,4,1*), a kad se imao ponovno otisnuti na more, *svega je bilo u isti mah: molbi i suza, uzdaha i hrabrenja, straha i srčanosti, očajanja i nade* (*3,5,3*). Ono do čega je pripovjedaču u takvim slučajevima stalo očigledno nije samo golo gomilanje osjećaja, nego i inzistiranje na njihovoj simultanosti. Jedno jedinstveno duševno stanje razloživo je, doduše, na jednostavnije oblike, ali ono što je uistinu važno jest zamršena sinkretična cjelina: sve se doživljava i proživljava odjednom.

Jasno je da u tako visoko senzibiliziranom svijetu ono što je vrijedno opisa nije ograničeno samo na junakovu nutrinu. U Haritonovu romanu često se i obilno govori o fizioloških reakcijama likova, koje ilustriraju neka njihova prolazna ili trajnija duševna stanja. U trenucima jake potresenosti likovi zanjemljuju, pada im mrak na oči, onesvješćuju se, crvene, blijede, znoje se, plaču, klecaju im koljena. Bez glasa, *áphōnos*, ostaje Kaliroja kad doznaje da se udaje, a ne zna za koga (*1,1,14*), kad je udara ljubomorni Hereja (*1,5,1 /2,5,20/*), kad na nju u nečasnom posredništvu navaljuje eunuh (*6,7,6*); glas gubi i Hereja, kad lažno povjeruje da Kaliroja ima ljubavnika (*1,3,4*), Dionizije, kad drugi put vidi Kaliroju (*2,5,4*) ili kad shvati da će je ponovno vidjeti (*2,7,4*) itd. Pred očima se, primjerice, mrači Kaliroji, na vijest o neizvjesnom braku (*1,1,4*), Hereji, na potvoru o tobožnjoj ženinoj nevjeri (*1,4,6*), Dioniziju, kad se suoči s nečuvenom Kalirojinom ljepotom (*2,7,4*), kad čuje Fokinu priču o mogućem dolasku suparnika (*3,9,11*), ili nakon čitanja Herejina pisma Kaliroji (*4,5,9*) itd. Onesvješćuje se, na primjer, Dionizije, i to vrlo lako i vrlo često (*3,1,3*; *3,9,10*; *4,5,9*), Herejin stari otac Ariston (*8,6,10*), Hereja i Kaliroja — i to oboje istodobno, isprva jedanput, a potom dvaput ili triput uzastopce u razmaku od svega nekoliko redaka (*8,1,8*; *8,1,10*). Crvene se, primjerice, i Kaliroja i veliki Artakserkso (*2,7,6*; *6,3,1*), blijede Mitridat i Kaliroja (*4,2,4*; *6,7,6*), znoji se, uz rumenilo, Mitridat (*4,2,13*). Koljena klecaju i Kaliroji (*1,1,14*) i Dioniziju (*3,6,3*; *4,5,9*). Od iznuđena gubitka kontrole nad vlastitom tjelesnošću nije izuzet nitko: takve se stvari podjednako dešavaju i muškarcima i ženama, i Helenima i barbarima, i plemićima i pučanima.

U svijetu *Zgoda Hereje i Kaliroje* najjači odgovor pred nepodnošljivom navalom čuvstava zacijelo su raznovrsne prijetnje samoubojstvom, koje se, doduše, nikada ne ostvaruju, ali za kojima poseže gotovo svatko tko misli da više nikada neće uspostaviti svoj duševni mir. Najznačajniji motiv za donošenje takve ozbiljne odluke jest pomisao na život bez voljenog bića, stvarno neuzvraćena ljubav, pa čak i neutemeljeno subjektivno uvjerenje da ljubav nije uzajamna. Hereja preklinje da ga ubiju kad povjeruje da je skrivio Kalirojinu smrt (*1,5,4*). I malo potom htio bi se ubiti, ali odbacuje pomisao kad uviđa da ga ne mogu pokopati uz bivšu suprugu (*3,3,6*). Nedugo poslije toga njegovu volju za samoodržavanjem podupire samo nada da će možda ipak ugledati Kaliroju (*4,2,1*). Ni njegovoj životnoj družici ne nedostaje hrabrosti. U suicidalnom monologu hrabri samu sebe (*6,6,5*), a i nakon toga izjašnjava se nedvosmišleno da bi radije umrla nego živjela s osobom koju ne voli (*7,6,8*). Dva Herejina pokušaja samoubojstva imaju i tvarnu osnovu. Rastrzan dvojbom da li da ucvili roditelje ili iznevjeri Kaliroju i ne pođe u potragu za njom, baca se s broda, ali ga na jedvite jade uspijevaju izvući (*3,5,6*); na kraju pete knjige, neposredno prije no što će se objesiti, od najgorega ga sprečava prijatelj Poliharm (*5,10,10*). Najsistematičniji je u svojoj spremnosti za samoubojstvo Dionizije, koji čak daje i oporučne upute kako da ga pokopaju, jer mu se izjalovila Kalirojina ljubav (*3,1,1*). Spremnost likova da pri svakom iole ozbiljnijem iskušenju zaprijete samoubojstvom doista se može doimati iritantno, i nije čudo da je Rohde za takvo neherojsko ponašanje pronašao samo riječi pune najzajedljivije ironije. Zacijelo najgroteskniji neuspjeli pokušaj samoubojstva jest onaj netom spomenuti s kraja pete knjige, kad Hereja uvlači glavu u omču i pri tom neumorno deklamira, iako je prizor nedvojbeno koncipiran kao vrhunac patetičnosti.

Ipak, neposustalo inzistiranje na različitim manifestacijama čuvstvenosti, koje bi i svojim obimom i svojom učestalošću moglo navesti manje upućena čitaoca da pomisli kako je riječ o parodiji, iznimno je važno za uvjerljivu interpretaciju Haritonova romana jer izravno upućuje na njegov neposredni kulturnopovijesni kontekst. Na nekoliko mjesta u romanu sugerira se kako je sukob razuma i osjećaja u nekim zgodama neizbježan i kako u takvu okršaju argumenti intelekta ne mogu uvijek odnijeti prevagu. Oponirani par *logismós* : *páthos* spominje pripovjedač opisujući Dionizijevu potresenost Kalirojinom ljepotom (*2,4,4*); istom se pojmovnom distinkcijom služi i Mitridat da bi opomenuo Hereju, koji vođen strašću želi postupati brzopleto (*4,4,2*). Na identičnom je tragu i slikovita pripovjedačeva konstatacija kako je Dionizije *vrijeme do suđenja provodio u prosuđivanju borbe između ljubavi i razuma*, pri čemu specifičniji pojam *érōs* supstituira *páthos* iz prethodnih primjera (*5,10,6*). Formulacije pripovjedača i Mitridata samo su konstatacije spora, ne i prijedlog za njegovo konačno rješenje; ono što se njima želi istaći jest Pascalova istina da srce ponekad ima razloge koje um ne može shvatiti. Eksplicitne procjene o tome koji bi član dihotomije imao poslužiti kao trajni životni princip ostavljene su po strani, a s njom i neugodno pitanje da li je riječ o trajnoj shizmi u ljudskoj osobnosti koja iziskuje dosljedno opredjeljivanje samo za jednu stranu, ili je riječ o sporu koji povremeno iskrsava i potom pada u zaborav. Ipak, za čitaočevu orijentaciju indikativan je argumentacijski postupak u prvom spomenutom primjeru, Dionizijevu kolebanju da li da popusti u svojem nagnuću prema Kaliroji. *Kao čovjek plemenita kova pokušao se odupirati žudnji koja ga je potapala. Pridizao je glavu kao iz vala i govorio sam sebi: 'Dionizije, zar se ne stidiš da ti, koji si po vrlini i slavi prvi čovjek u Joniji /.../ trpiš zbog djetinjastih stvari?' /.../ No Eros se svađalački usprotivio njegovoj dobroj namjeri i njegovu je suzdržanost smatrao ohološću...* (*2,4,4* i d.). Slijed je zaključivanja proziran u svojoj jednostavnosti: bez obzira na ljudsku nakanu i svijest o lošim stranama strasti, s Erosom se nemoguće ravnopravno nositi.

Potreba da se diskurzivno obrazlaže povišen emocionalni naboj pripovjednoga teksta signalizira da je riječ o nesvakodnevnoj raspravi koja nadilazi okvire obične ljubavne priče. Doista, naizgled bezazlena tvrdnja o neizvjesnom sporu uskomešanih čuvstava i hladnoga uma zapravo je vrlo ozbiljno izjašnjavanje u dugotrajnom prijeporu koji su različite grčke filozofske škole vodile u vremenu helenizma. U ovom ili onom obliku, svi su značajniji helenistički filozofski pravci obilježeni bipolarnošću kozmopolitske perspektive, kakvu su otvorile nadnacionalne države nastale na ruševinama Aleksandrova carstva, i prizemne potrebe da se u tako naraslom svijetu nađe prihvatljivo mjesto za osamljena

pojedinca. U naknadnom teorijskom obrazloženju individualizma, koji je *via facti* uspostavljen višestrukom mijenom kulturnih, ekonomskih i političkih odnosa, konkurentski filozofski sistemi središnji su zadatak vidjeli u tome da ponude takav stav prema zbilji koji će smanjiti čovjekovu ovisnost prema svemu izvanjskom i uvećati njegovu sposobnost da smirenje i jakost pronalazi isključivo u sebi. Rješenje koje su predlagali stoici zasnivalo se dijelom na psihologiji dijelom na etici, a njegovu je jezgru tvorilo posvemašnje nijekanje afekata, koje je jedan od velikih vođa škole u radikalnom racionalizmu definirao kao »lažne sudove«.[25] Ta osviještena stoička bešćutnost, *apátheia*, imala je biti djelotvorna brana protiv svih štetnih nemira koje sa sobom nosi poznata osnovna tetrada nepoželjnih čuvstava: iščekivanje sadašnjega dobra (*hēdonḗ*, ugoda), iščekivanje sadašnjega zla (*lúpē*, žalost), iščekivanje budućega dobra (*epithumía*, žudnja) i iščekivanje budućega zla (*phóbos*, strah). Taj četverolist afekata razrađivali su različiti pristaše škole, ali je temeljno učenje uvijek ostajalo isto: svako popuštanje pred afektima krajnje je škodljivo, na taj se način izravno ugrožava rukovodna uloga uma.[26]

Nasuprot takvu krutu shvaćanju, peripatetičari su zagovarali — ili barem tolerirali — umjereno podlijeganje čuvstvima. U toj opreci konstituirala su se i temeljna razlikovna obilježja dviju škola u sferi etike. Nedvosmislena su u tom pogledu svjedočanstva Cicerona i Mlađega Seneke: *... peripatetičari za one pometnje za koje mi mislimo da ih treba iskorijeniti kažu ne samo da su prirodne, nego da nam ih je priroda svrhovito udijelila* (*Tusc. 4,19,43*); *Postavljeno je pitanje da li je bolje imati umjerene osjećaje ili nikakve. Naši ih izgone, peripatetičari ublažavaju* (*Ep. 116,1*). Peripatetička *metriopátheia* imala je, očigledno, više razumijevanja za banalne ljudske slabosti, i njezinu spremnost da na teorijskoj razini artikulira intelektualnu i emocionalnu komplementarnost ljudske prirode prvenstveno treba shvatiti kao želju da se blagonaklono shvati zbilja helenističkog svijeta,

[25] Usp. *Stoicorum veterum fragmenta* (= *SVF*). Ur. H. von Arnim, sv. I—IV. Leipzig 1903—1924. (sv. *I, fragm. 208*: Zenon iz Kitija); usp. i *SVF III 456—490* (učenje *perì pathôn* Hrizipa iz Sola).

[26] Za spomen tetrade u Zenona usp. npr. *SVF I 211*. Za podvrste temeljnih osjećaja usp. npr. *SVF III 391, 397, 401, 409, 414*.

taj socijalni i nacionalni *melting pot* u kojem su pozivi na asketizam unaprijed bili osuđeni na malobrojnu publiku.

S druge strane, na razini žargona, stoicizam se mogao pokazati vrlo korisnim učenjem za visoko patetiziranu priču. Naime, jedan od topičkih argumenata koje je nudila stoička etika bila je i mogućnost samoubojstva. Život je prema stoičkom učenju *adiáphoron*, jedna od onih stvari koje treba prihvaćati ravnodušno, bez mržnje ili ljubavi, pa će mudrac potražiti izlaz iz njega kad god prisila postane neizdrživa.[27] U stoičkom slikovlju o samoubojstvu se rado govori kao o »otvorenim vratima« kroz koja čovjek može uvijek izići i tako se zauvijek osloboditi sramna pritiska okolnosti. Tako, primjerice, često stoji u Arijanovim *Epiktetovim raspravama*, tekstu u kojem je zapisano učenje vremenski vrlo blisko Haritonovu romanu (usp. npr. *Dissert. 1,9,20*; *1,24,19*; *2,1,19*; *3,13,14*; *3,22,34*). Dakako, opetovana spremnost Haritonovih junaka da se oproste sa životom nije posljedica razložne odluke stoičkog mudraca nego dokaz ozbiljnosti njihovih čuvstava: zazivanje smrti imalo bi konačno uvjeriti čitaoca da njihova iznimna osjećajnost doista nije bez pokrića.

Povišena senzibilnost zacijelo je najupadljivija osobina likova koji se kreću svijetom *Zgoda Hereje i Kaliroje*, ali jezgra Haritonova personala mora pokazivati još neke obvezatne odlike. Jedna je od njih *ljepota*. Najljepši su, dakako, glavni junaci, koji u tom pogledu nemaju ni izdaleka valjanih takmaca: Kaliroja ne samo da nadmašuje svaku ljudsku ljepotu (usp. *1,1,2*; *1,10,7*; *5,2,6*) nego je ljepša i od predivne mitske Helene (*2,6,1*); dapače, njezina je ljepota ravna Afroditinoj, pa nije teško zamijeniti mladu Sirakužanku i božicu ljubavi (npr. *2,3,9*; *4,7,5*). Nije stoga nikakvo čudo da blještavilo njezina izgleda ne može podnijeti nitko od smrtnika (*4,1,9*), a i sami bi se bogovi s razlogom zavadili zbog nje (*6,2,2*). Herejina se ljepota ne spominje tako često, ali ni ona nije zanemarljiva. Riječ je o najvećem sicilskom ljepotanu (*4,3,1*), najljepšem čovjeku uopće, kako zajednički misle i pripovjedač (npr. *5,1,1*; *8,1,3*) i — ma koliko to kuriozno zvučalo — Herejini vojnici (*7,5,11*; *8,1,11*). Hereja je, štovi-

[27] Za poznat stoički argument o smrti kao indiferentnom fenomenu usp. npr. *SVF I 190* (Zenon iz Kitija), *III (2) 39* (Diogen iz Babilona), *III (4) 14* (Apolodor iz Seleukije).

še, toliko lijep da i *in effigie* djeluje prekrasno (*4,1,10*). Ipak, supostavljen Kaliroji, ne može pretendirati na ozbiljniju pažnju, jer ljepoti njegove žene nema premca (*4,1,10*; *8,1,11*). Ono što se drugima čini najvećim blaženstvom, Kaliroji se, međutim, čini prokletstvom, pa opetovano izravno apostrofira tu svoju sudbonosnu kvalitetu (*2,11,4*; *5,5,5*). No koliko god da je često evocirana, ta iznimna privlačnost nije prosopografski podrobnije fiksirana, pa o tjelesnosti junaka ne doznajemo gotovo ništa, pogotovu ako znamo s koliko se pomnje govori o njihovu psihičkom svijetu. »Mjestima neodređenosti« ostaju čak i tako važni fizički detalji kao što su oči i kosa, koji se inače u grčkom ljubavnom romanu redovno izdašnije opisuju.

No ljepote, ma kako nespecificirana bila, nisu lišeni ni drugi likovi u *Zgodama Hereje i Kaliroje*. Lijep je i Hermokrat, Kalirojin otac, lijep je i Dionizije, Kalirojin drugi muž, lijep je i Herejin bliski prijatelj Poliharmo (*1,1,11*; *2,5,2*; *3,9,1*). Koliko je u tom svijetu važno biti i ostati lijep, najbolje svjedoči morbidna opaska Kalirojina oca Hermokrata, koji ne želi tratiti vrijeme na rasprave o tome da li je Hereja kriv za smrt svoje supruge nego požuruje suce da okončaju suđenje kako zbog njihova odugovlačenja Kalirojino tijelo ne bi izgubilo oblik: Kaliroju treba pokopati dok je još lijepa! (*1,5,7*)

Uza svu sažetost, i ovaj je popis dao naslutiti kako ljepotu bogovi ne udjeljuju svakomu. Da bi bio lijep, čovjek mora biti i *plemenit*. U Haritonovu se tekstu često susreće riječ *eugéneia*, koja načelno može značiti dvoje: plemenitost podrijetla i plemenitost duše. U prvom pripovjedačevu spomenu te važne vrline ne može se točno utvrditi na koje se od dva spomenuta značenja cilja, pa čak ni to da li se uopće cilja samo na jedno od njih (*1,1,6*). No Dionizijev prijekor robu Leoni ne ostavlja sumnju u to da je riječ prvenstveno o klasnom kvalifikativu. Ne samo da ljudi niska roda ne mogu biti lijepi nego i cio postupak zaključivanja treba okrenuti naglavce: za istinske ljepotane svako je dokazivanje podrijetla izlišno, jer oni su *ipso facto* istinska djeca bogova i u tom pogledu nadmašuju obične, smrtne aristokrate (*2,1,5*). Kaliroja je uvjerena da je plemenitost toliko evidentna osobina da bi je zlonamjerni nasilnici mogli prepoznati na prvi pogled (*1,14,9*). Višeznačnost izraza ponekad se svjesno odr-

žava, pa se nasljedna i stečena plemenitost promatraju kao blisko povezane ili čak stopljene vrline. U razgovoru Plangone i Kaliroje jednim se istim atributom prvi put označuje plemenito podrijetlo, a netom poslije duševna plemenitost (*2,10,6*; *2,10,7*). Kako nedvosmisleno kazuje Kalirojina jadikovka, *eugéneia* je ono blago koje jedino čovjeku ostaje kad sve drugo propadne (*3,1,6*); ne treba se stoga čuditi ako glavna junakinja naslućen nasrtaj na vlatitu plemenitost smatra dostatnim razlogom za samoubojstvo (*2,5,12*).

Ni plemenitost nije distribuirana *sine discrimine*. Tom dvojakom vrlinom u Haritonovu su tekstu obdareni samo Grci. Štoviše, pripovjedačev komentar Artaksatove neuspjele spletke sugerira kako se ta vrlina može smatrati univerzalnim obilježjem Helena, nečim što svaki Grk dobiva pukim činom rođenja (*6,4,10*). Dakako, helenstvo kojim se obvezatno stječe i *noblesse de coeur* vrijednost je već samo po sebi. I kad je čeka neminovna ropska sudbina, Kaliroja priželjkuje da bude prodana grčkom gospodaru (*1,14,8*); Dionizije se ne ponaša prema kupljenoj Kaliroji kao bahat gospodar jer kao Grk želi poštovati grčke zakone (*2,5,11*); dva osamljena Grka, obećava Poliharmo, prouzrokovat će goleme nevolje nepravednom perzijskom kralju (*7,1,8*); kad mora birati vojnike i suborce, Hereja se načelno odlučuje za Grke (*7,3,6—8/8,8,11/*) itd. Nasuprot čvrstom duhovnom zajedništvu svih Helena stoji amorfna gomila barbara o kojima se često govori s neprikrivenim prezirom. U klimaktičkom slijedu derogativnih oznaka, za Artaksata se kao posljednja od svih uvreda navodi da je »barbarin« (*6,4,10*); i mitski Paris obični je »barbarski pastir« (*5,2,8*); politička je svijest barbara evidentno primitivna (*6,7,12*); za ponosnu otočanku, kakva je Kaliroja, nesnosna je pomisao da mora prijeći Eufrat i dospjeti u neke »barbarske zakutke« (*5,1,6*) itd. U najboljem slučaju, divljaci mogu biti predmet distancirana antropološkog ili etnografskog interesa, pa se tako kao *curiosum* — i to u ljubavnom romanu! — navodi kako su *barbari po prirodi mahniti za ženama* (*5,2,6*). Kao paradoksalna zanimljivost formulirano je i to da i kod njih, baš kao i kod Helena, ima samo jedan lijek za ljubavni jad (*6,3,7*).

Biti Helen i biti plemenit znači biti i *dobro odgojen*. U svijetu *Zgoda Hereje i Kaliroje* i odgoj, *paideía*, privilegija je kojom se ne može podičiti svatko. Odgojeni, *pepaideumé-*

noi, ponovno su samo Heleni. Odgoj je posljednja brana pred nekontroliranim izljevom čuvstava, kako zorno pokazuje Dionizijevo ponašanje kad mu se konačno izjalovljuje nada da će imati Kaliroju za ženu (usp. *8,9,11* i d.). Odgoj omogućuje da se spoznaje dublje i brže, da se prevrtljivost svijeta podnosi lakše, da se u teškim prilikama ponaša dostojnije. Simptomatično je da je svaki član središnjega ljubavnog trokuta dobro »odgojen«: i Dionizije (osim navedena mjesta usp. i *4,7,6*) i Hereja (*7,2,5*) i Kaliroja (*6,5,8*; *7,6,6*). Zato se i zbiva da ogorčeni suparnici Hereja i Dionizije uvažavaju norme civilizirana ophođenja, bez niskih spletaka i zasjeda, pa je vrhunac njihova sukoba verbalni duel u sudnici, koji nije nikakva priprava nekog ozbiljnijeg obračuna nego tek hvastavo otkrivanje govorničke kompetencije. Dobro odgojeni Heleni sve razumiju i sve praštaju. Kaliroja oprašta Hereji bezrazložnu ljubomoru, Hereja oprašta Kaliroji prisilnu udaju, Dionizije s razumijevanjem prihvaća Kalirojinu odluku da se vrati prvom mužu. Posljedica je takva sveopćeg uglađena ponašanja i sklonost prešutnoj nagodbi koja će uvažiti sve pravedne interese. Tako Kaliroja bez vidljivije traume ostavlja Dioniziju zajedničko dijete, koje u romanu čak nije ni imenovano, jer je miletski prvak svojom helenskom finoćom zaslužio takvo nesustegnuto povjerenje bivše žene.

Ovaj kratak pregled poželjnih vrijednosti u svijetu *Zgoda Hereje i Kaliroje* pokazuje u čemu se sastoji temeljna aksiološka šifra romana. Ona je pripravljena i podržavana izabranom autoritativnom pozicijom pripovijedanja, a sustavno oprimjeravana u središnjem dijelu personala: glavni likovi istodobno su i nosioci glavnih, orijentirnih vrijednosti. Idealan junak mora biti osjećajan, lijep, plemenit Grk, koji je povrh svega dobro odgojen. Upravo iz perspektive takva temeljnog kataloga vrlina najlakše se može shvatiti distribucija pozitivnih i negativnih predznaka u važnom pripovjedačevu iskazu pri kraju golema komentara diskurza na početku posljednje, osme knjige: *Mislim da će ovaj posljednji dio priče čitaocima biti najmiliji: on je iskupljenje za žalosne događaje iz prethodnih knjiga. Nema više razbojništva, robovanja, borbe, izgladnjivanja na smrt, rata, zarobljavanja nego pravedna ljubav i zakonit brak* (*8,1,4*). Nema sumnje da je najveća nagrada za ustrajnost u osjećajnosti, ljepoti,

plemenitosti i helenskom dobrom odgoju društveno sankcioniranje moralno prihvatljive ljubavi.

Može li se, međutim, uvijek dospjeti do toga cilja? Kakve su nadređene, vanjske okolnosti u kojima se očituju spomenute visoko vrednovane karakterne i fizičke konstante?

5.

Kauzalni koncept Haritonova romana otkriva zanimljivu, poluosviještenu filozofiju dnevnoga života, u kojoj se malo toga događa po ljudskoj zamisli, a za skriven ili nepredviđen uzrok stvari najodgovornija je *Sudbina, Túkhē*. To božanstvo promjenljiva stupnja personaliziranosti, koji se u tekstu očituje i u kolebljivoj ortografiji, čitalac će Haritonova romana zacijelo najlakše upamtiti po čestim Kalirojinim naricanjima, a njezinu važnost najuvjerljivije sugeriraju upravo iscrpne i česte apostrofe glavne junakinje (*1,14,7—9; 2,8,6; 4,1,12; 5,1,4; 5,5,2*). U tim jadikovkama Kaliroja nije usamljena. Nad svojom sudbinom sažalijeva se i Hereja (*1,3,5*), a i tako ugledni barbarski velikodostojnici kao što su satrap Mitridat ili sama kraljica Statira skloni su da za svoje nevolje optužuju Sudbinu (*4,7,3; 8,3,5*). Sve što je uistinu važno za fabulu *Zgoda Hereje i Kaliroje* zbiva se sudbinski. Sudbinski je prvi susret Hereje i Kaliroje (*1,1,6*); Sudbina hoće da razbojnici u provaljenu grobu zateknu živu Kaliroju (*1,10,2*), odvedu je do Dionizija (*1,13,4*) i napokon, da pravedno zaglave (*3,3,8*). Koliko god bila nesklona Kaliroji — ili, uostalom, obojima mladima (*4,4,2; 8,1,2*) — Sudbina ipak zaštićuje junakinju od Mitridatova (*4,5,3*) ili Kraljeva nasrtaja (*6,8,1*). Njezina svemoć ne očituje se samo u onome što govore ili čine likovi nego i u onome što diskurzivno obrazlaže autorski pripovjedač. Dva su komentara u svojoj rezolutnosti pri tome posebno zanimljiva. U prvom se defetistički kaže kako jedino protiv Sudbine *ljudska računica ništa ne vrijedi* (*2,8,3*); u drugom se izrijekom tvrdi kako se bez Sudbine *nijedan posao ne dovršava* (*3,3,8*).

Jedan atribut koji Kaliroja uz spočitavanje pridijeva Sudbini: *báskanos*, zavidnica, upućuje nas i na drugu, podjednako jaku silu s kojom junaci moraju računati. To su *du-*

si, demoni (*daímones*), bića koja po izvornom religijskom poimanju Grka ne bi morala biti ni dobra ni zla, ali koja u Haritonovu romanu pretežno stvaraju samo krupne neprilike. Na tri mjesta u romanu govori se o zavidnosti Sudbine (*1,14,7; 4,1,2; 5,1,4*); isto toliko puta govori se i o zavisti demona (*1,1,16; 3,2,17; 6,2,11*), pri čemu vrijedi primijetiti da se u upotrebi negativnog kvalifikativa ravnopravno smjenjuju pripovjedač i likovi.[28] Sudbinom sklopljen brak Hereje i Kaliroje poremetit će upravo zloduh (*1,1,16*). Za Hereju, baš kao i za njegova prvog suparnika Dionizija, *daímōn* je stvarni ili mogući uzročnik krupnih nesreća (*3,1,4; 6,2,11; 8,6,1*). Ponekad, istina, nisu posrijedi bjesovi nego dobri dusi, koji stoje na pravednoj strani, poput Kalirojina osvetničkog demona koji prokazuje razbojnika Terona (*3,4,10*), ili poput »dobrog demona«, kako se naziva utvara koja zamjenjuje tobožnjeg pokojnika Hereju (*5,1,7; 5,7,10*). No u oba slučaja temeljna im je zajednička osobina da su potpuno nepredvidljivi i da izmiču svakoj kontroli smrtnika.

Ono što se u ovakvoj rudimentarnoj religijskoj predodžbi očituje kao Sudbina ili demon i što svojom nepretkazivošću iz korijena obesnažuje svaku ljudsku zamisao, na razini dnevne spoznaje manifestira se kao *paradoks*. Paradoksalni ishodi, doznajemo na samom početku romana, vesele Erosa (*1,1,4*); paradoksalne stvari dešavaju se Hereji i Kaliroji kad su zajedno (*4,1,12; 8,1,9*), dešavaju se i samoj Kaliroji (*3,3,2*) ili samom Hereji (*5,8,2*). Neočekivano, mimo svakog mnjenja, izjalovljuju se i Dionizijevi planovi (*5,9,8*). Paradoks je, pogleda li se pobliže, posljedica hirovita ponašanja Sudbine (*8,1,2*), drugi način da se opiše djelatnost one tajne sile koja s ljudima može činiti što hoće. Predodžbe o tome što je Sudbina, što demon, a što paradoks nisu u svijetu Haritonova romana uvijek jasno razlučene. Sinkretičku viziju o nadnaravnim, nedodirljivim prvim uzrocima zbivanja možda najbolje ilustrira jedno mjesto u drugoj knjizi, na kojem se Sudbina izjednačuje s demonom, a paradoks izrijekom označuje kao njezin — odnosno njegov — proizvod (*2,8,3*).

U vlasti je, dakle, Sudbine i demona, podložno njihovoj paradoksalnoj ćudljivosti, i to hoće li se opisani vrijednosni

[28] Pripovjedač: *1,1,16; 3,2,17*; Kaliroja: *1,14,7; 4,1,12; 5,1,4*; Hereja *6,2,11*.

ideal očitovati, kada, kako i u kojem opsegu. Praktično, to dakako znači da su likovi kao utjelovljenja tih vrijednosti igračke u rukama Sudbine. Iz perspektive pripovjedne aktualizacije, takav eksplikativan okvir iziskuje izbor statičnih karaktera, koji za vlastit razvoj nemaju bilo sklonosti bilo prilike, a redovno nemaju obojega.[29] Jedina osoba koja se barem u stanovitu smislu mijenja s protokom radnje jest Hereja, koji od čestita, ali nesnalažljiva plačljivca iz prvih triju četvrtina romana, u posljednjim dvjema knjigama postaje pobjedonosni vojskovođa pred kojim mora ustuknuti i sam Veliki Kralj. No i ta je mijena nabolje posljedica sudbinske promjene vanjskih prilika na koje Hereja ni na koji način nije osobno mogao utjecati. Upravo zbog toga lanac *túkhē — daímōn — parádokson* lišava autorskog pripovjedača potrebe za onom vrstom kauzalnosti koja je karakteristična za visoko mimetične tekstove. Jedan od autoritativnih suvremenih poznavalaca Haritona, Bryan Reardon, nesumnjivo je u pravu kad ukazuje na očite nedostatke kauzalne organizacije Haritonove priče: Hermokrat, primjerice, daje pogubiti Terona, koji ga je jedini mogao odvesti do otete kćerke (usp. *3,4,15—18*); kad prvi put kreće u potragu za Kalirojom, Hereji nimalo ne smeta zimsko more, da bi se netom poslije, kad drugi put isplovljava, takav čin opisivao kao nerazumna hrabrost (usp. *3,3,8* i *3,5,1*) itd.[30] U pravu je nesumnjivo i Margaret Williamson, kad zajedljivo primjećuje kako se Hereja odlučno otputio u potragu za otetom sup-

[29] Karakterizacijskim aspektom Haritonove priče pobliže se pozabavilo nekoliko istraživača. Johannes Helms u obimnoj je studiji pokušao pokazati da su Haritonove »jake strane« karakterizacija govorom i činom likova, a ne autorskim iskazima pripovjedača (*Character Portrayal in the Romance of Chariton*. The Hague & Paris 1966); ozbiljna je mana njegove knjige što je do zaključaka dolazio na temelju prijevoda, a ne izvornika. U prilogu daleko preciznijih ambicija Tomas Hägg ispitao je način na koji se likovi uvode u radnju, kako se identificiraju pri ponovnom pojavljivanju i kakav učinak ima pripovjedačeva sveznalost na imenovanje likova u romanu (*Some technical aspects of the characterization in Chariton's romance*. »Studi classici in onore di Quintino Cataudella«, sv. II, Catania 1972, str. 545—556). U svojoj obuhvatnoj studiji o karakterizacijskim postupcima u grčkom ljubavnom romanu posvetio je Edmund Polaszek posebno poglavlje Haritonu (*Sztuka portretowania postaci w romansie greckim*. Wrocław & Warszawa & Kraków & Gdańsk & Łódź 1984, str. 29—50). Polaszekovo poglavlje nesumnjivo je najbolji pregled relevantnih priloga o tom aspektu Haritonove priče, iako mu je, po svemu sudeći, spomenuta Häggova studija bila nedostupna.

[30] Usp. B.P. Reardon, *o.c.* str. 22.

rugom, da bi potom u presudnom trenutku propustio primijetiti gusarski brod koji mu dolazi ususret jer prekrivene glave tuguje u potpalublju (*3,3,14*).[31] No sve su to »propusti« samo u onoj optici koja mimetičnost smatra obaveznim standardom. U svijetu u kojem su i ljudska zamisao i ljudski čin načelno ograničena dometa, takvi da u svakom trenutku mogu biti u cijelosti izokrenuti, »nelogično« uspostavljanje veza između zbivanja manje je pripovjedačka omaška a više ilustracija proizvoljnosti koja tim svijetom vlada.

Inzistiranje na Sudbini, demonima i paradoksalnosti nije samo prikladno pripovjedno rješenje za jednokratnu upotrebu koje bi bilo ograničeno na prezentacijsku dimenziju Haritonova teksta. Baš kao što je ideološka artikulacija osjećajnosti, o kojoj je prije bila riječ, značila sasvim određen izbor u aktualnoj kulturnoj polemici, tako i isticanje Sudbine kao vladarice nad ljudskim dušama i tijelima ima sasvim specifičan smisao. Ponovno je glavna meta stoičko učenje o apsolutnoj nepotresivosti mudraca koji se ničim izvanjskim ne može smesti. Prema obrascu koji se u tom učenju zagovara, ponašanje Haritonovih junaka u različitim životnim iskušenjima doista se mora doimati kao puka karikatura. U skladu s jasnim stoičkim zahtjevom, mudrac se, primjerice, ne smije čak ni iščuđavati nad kojim od »prividnih paradoksa«, a o bilo kakvu strasnijem reagiranju nema ni spomena;[32] njega Sudbina ne može svladati — za razliku od Kaliroje, koja je inače također nesvladiva, *aēttētos*, osim kad se sukobi sa Sudbinom;[33] mudrac Sudbinu ni za što ne treba, pa će zbog toga osvjedočeni stoik tu nedodirljivu vladaricu svega hladno definirati kao *uzrok neproničan ljudskoj računici*.[34] Dakako, kao i u sporu apatije i metriopatije, ni ovom prilikom *Zgode Hereje i Kaliroje* nisu zanimljive kao vjerodostojan dokument koji će korektno registrirati protivničke i vlastite argumente. Dvojbeno je koliko je njihova mjestimična protustoička orijentacija uopće osviještena, a koliko je riječ o višestruko posredovanom, i, dakako, iskrivljenom refleksu jedne ozbiljne doktrinarne rasprave. Nema, međutim, sumnje u to da se na taj način u ideološkom zaleđu djela formulira ona ista, popustljivija praktična etika koja daje oduška čuvstvima, koja čovjekovu bespomoćnost pred sudbinom barem prividno prekriva povišenom emocionalnošću. U tom pogledu i ovaj, ovako zabilježen odjek jednog krupnog duhovnopovijesnog spora valja shvatiti kao važan interpretativni orijentir za cjelinu komunikacijskoga koncepta Haritonova teksta.

[31] Usp. M. Williamson *The Greek Romance*, u knjizi *The Progress of Romance. The Politics of Popular Fiction*, ur. J. Radford. London 1986, str. 23—45 (str. 30).

[32] Usp. npr. *SVF III 642* (Hrizip).

[33] Usp. npr. *SVF I 449* (Zenon iz Kitija).

[34] Usp. npr. *SVF III 52* (Hrizip); *SVF II 966* (Hrizip i zajednička stoička doktrina).

6.

U neposrednoj vezi s ponuđenim modelom svijeta, koji se nužno supostavlja čitaočevoj i autorovoj izvanknjiževnoj zbilji, valja promotriti i uporišne točke kojima se *Zgode Hereje i Kaliroje* legitimiraju u književnoj tradiciji. Na kakvo se unutarknjiževno iskustvo Haritonov tekst želi pozvati?

Od doista impresivnog generičkog obilja grčke književnosti, u *Zgodama Hereje i Kaliroje* najsustavnije se evocira drama. Različita zbivanja u svijetu Haritonova romana opisuju se ili barem evociraju teatarskom tehničkom terminologijom. Hulju koja iz čista jala želi pomutiti miran život Hereje i Kaliroje pripovjedač zove »demijurgom drame«, a njegova pomagača »drugim glumcem« (*1,4,2*); na istom se tragu njegova zaplotnjačka igra naziva »pripravljanjem scene« (*1,4,9*); prizor kolektivnog plača i tugovanja naziva se »turobnim komadom« (*4,3,11*). I Mitridat je, iako barbarin, sklon nepovoljan razvoj okolnosti nazvati »turobnom dramom« koju je režirala Sudbina (*4,4,2*). Na teatarsko iskustvo kao univerzalnu kulturnu činjenicu poziva se i sam veliki perzijski Kralj, koji optužuje Kaliroju da je pod izlikom parnice »priredila dramu« (*6,3,6*). Sustavno uspoređivanje svijeta s kazališnom predstavom u Haritonovu romanu doista nije dio topičke dekoracije: ako igdje, a ono u njegovu tekstu čuveno geslo *totus mundus agit histrionem* vrijedi u izvornoj snazi. Zbog toga i razrađena strategija sentimentalizacije čitaoca na svakom mjestu i svim sredstvima jedno od svojih opravdanja nalazi upravo u kazališnoj praksi. Sudbonosni ponovni susret Hereje i Kaliroje u perzijskoj

sudnici prezentiran je upravo u teatarskom ključu: (usp. *5,8,2* i str. 199). Kazalište sa svojom paradoksalnošću i miješanim emocijama onaj je oslonac u čitaočevu unutarknjiževnom pamćenju koji bi dodatno morao podržati uvjerljivost visoko sentimentalizirana fikcionalnog svijeta.

Ako je drama daleko najkorišteniji generički element književne tradicije u *Zgodama Hereje i Kaliroje*, tada od pojedinačnih tekstova nesumnjivo prvenstvo pripada Homerovim epovima. Na dvadesetak mjesta u romanu citiraju se cijeli ili okrnjeni stihovi *Ilijade* i *Odiseje*, a najveći književni autoritet Grka triput se i poimence spominje (*1,5,2; 2,3,7; 4,1,8*). Samo je jedan citat izrijekom najavljen kao Homerov (*4,1,8 = Od. 17,485* i *487*), a jednom je upotrijebljen transparentni ekvivalent »božanski pjesnik« (*5,5,8 = Il. 3,146*). Dakako, i najprosječnije obrazovanom Grku atribucija tih navoda nije bila sporna, a njihovo točno lociranje ionako nije bilo potrebno. Jedan je broj homerskih citata uvršten očigledno zato da bi se ilustrirala ozbiljnost osjećanja koji navaljuju na glavne junake. Ključni elementi zaljubljeničkog rituala opisani su upravo Homerovim stihovima, pa se tako poznatim stihom iz *Ilijade* (*21,114*: *tako mu reče, a srce i koljena onome klonu*) — uz eventualne minimalne adaptacije kad je riječ o rodu zamjenice — opisuje i Kalirojina reakcija na vijest o udaji (*1,1,14*), i Dionizijeva prva nesvjestica, pošto je ugledao Kalirojinu sliku (*3,6,3*), i njegova druga obamrlost, kad je doznao da mu je suparnik živ (*4,5,9*). I zaljubljeni barbari ponašaju se po homerskom obrascu, kako nam otkriva besana noć onespokojenog Artakserksa (*6,1,8 = Il. 24,10—11*). Kad se jako rastuži, Hereja postupa kao homerski junak kojemu crni mrak padne na oči, pa objema rukama sipa pepeo po glavi (*1,4,6; 5,2,4 = Il. 18,22—24*). I druge jake emocije zaslužuju takav uvećan pripovjedačev napor. Nestrpljivo iščekivano ponovno fizičko sjedinjenje Hereje i Kaliroje popraćeno je citatom iz pretposljednje knjige *Odiseje*, iz odlomka u kojem se pripovijeda o odlasku Odiseja i Penelope u ložnicu (*8,1,17 = Od. 23,296*).

I druga temeljna vrijednost junaka *Zgoda Hereje i Kaliroje*, njihova ljepota, poduprta je homerskim navodima. Kaliroja je i pri tom, dakako, bez premca. Dionizije navodi Homerov stih o epifaniji Olimpljana kao moguće objašnje-

nje za navodnu zabunu o Kalirojinu smrtnom podrijetlu (*2,3,7 = Od. 17,485* i *487*); i za pripovjedača ona je nalik na Artemidu ili Afroditu (*4,7,5 = Od. 17,37*), na legendarno zavodljivu Helenu (*5,5,9 = Il. 3,146*), a i sam bog Eros, kad u četiri oka razgovara s Artakserksom o njegovoj iznenadnoj zaljubljenosti, uspoređuje Kaliroju s Artemidom (*6,4,6 = Od. 6,102—104*). Na jednom mjestu i Herejin se lik, koji se u snu ukazuje Kaliroji, izjednačuje u ljepoti s duhom Patrokla, koji se javlja zaspalom Ahileju (*2,9,6 = Il. 23,66—67*).

Homerski stihovi mogu se koristiti kao valjan argument u raspravi likova (npr. *3,5,6 = Il. 22,82—83*; *4,1,3 = Il. 23,71*), mogu deklarirati njihove namjere (*5,10,8 = Il. 22,389—390; 7,2,4 = Il. 22,304—305; 7,3,5 = Il. 9,48—49*), mogu emblematično zastupati određen ambijent ili kolektivno raspoloženje (npr. *4,1,5 = Od. 24,83; 5,4,6 = Il. 4,1; 6,2,4 = Il. 1,317; 7,4,3 = Il. 13,131 /Il. 16,215/; 7.4,6 = Od. 22,308; 8,5,2 = Il. 19,302*). Neki su od njih i fizički integrirani u prozu romana i služe kao vezivna pripovjedna formula u prezentaciji dijaloga (npr. *još ne izgovori riječ*: *3,4,4; 7,1,11 = Il. 10,540; Od. 16,11; Od. 16,351; odande zapjeva: 1,7,6; 5,7,10; 8,7,9 = Od. 8,500*). Kao i u slučaju dramskih aluzija, i homerski su citati potvrda presedana u književnoj tradiciji, jamstvo uvjerljivosti onoga što likovi čine ili što im se zbiva. Lijep primjer za to kako različita sredstva mogu služiti istim pripovjednim ciljevima pruža odulji Mitridatov savjet Hereji u sredini četvrte knjige. Barbarin se, kao što smo već vidjeli, prvo poziva na kazališno iskustvo, pa nevolju koja je snašla njega i njegova štićenika naziva »dramom« za koju je odgovorna Sudbina; potom rabi sentenciju da bi podsjetio Hereju kako je Eros bog koji »uživa u varkama i lukavstvima«, da bi nagovor zaključio citatom iz *Odiseje*, koji tumači ženino ponašanje u braku (usp. *4,4,5* i *Od. 15,21*). Sve što inače pripada u pripovjedačev zadatak, ovdje obavlja lik, a činjenica da posrijedi nije čak ni Grk, dodatni je dokaz za tvrdnju kako se u Haritonovu romanu daleko više pazi na pripovjednu pragmatiku nego na pripovjednu sintaksu.

Iako je uloga Homerovih stihova u komunikacijskoj djelotvornosti Haritonova romana nesumnjivo velika, teško bi bilo reći da se takvim izdašnim citiranjem sugerira i cjelovit

model epskoga svijeta kao ideal književno uobličene stvarnosti, sa svim tradicionalnim vrijednostima junaštva, kolektiva i potisnutog individualizma. Nije stoga uvjerljiva sugestija da se i Haritonov roman »natječe s homerskim uzorom na području proze«,[35] iako je sasvim moguće da je upravo autoritet Homerovih epova presudno utjecao na to da se neki aspekti autorove i čitalačke izvanknjiževne zbilje — suprotno očekivanju — u romanu ne zateknu nikako ili da se zateknu bitno oslabljeli. Ni onaj pripovjedni zadatak koji se u *Zgodama Hereje i Kaliroje* najdosljednije obavlja, deskripcija afekata, ne traži svoj legitimitet isključivo u Homeru, iako se na nj često i rado poziva.[36] Razlozi za tako ustrajnu sentimentalizaciju čitalaca prije su u svijetu nego u knjigama, iako, dakako, unutarknjiževne poticaje takve pripovjedne strategije nema smisla poricati.

7.

Taj svijet, koji dijele autor prvoga očuvanog grčkog romana i njegova neposredna publika, helenistički je svijet deziluzioniranih građana koji su napustili svaku nadu da mogu biti istinski subjekti povijesti. Hereja, doduše, voljom sudbine pokreće koloplet krupnih zbivanja, ali učinak njegova uspješnog ratovanja protiv perzijskog Carstva ograničen je samo na njegovu obitelj i obitelj perzijskog vladara. Kad ne mogu biti pokretači krupnih javnih zbivanja, junaci žele biti barem gospodari vlastita ognjišta. Dom učvršćen bračnom vezom ono je utočište koje treba braniti po svaku cijenu; jer iz njega odstupnice nema: biti sam i biti nevoljen najgore je što može zadesiti čovjeka na golemoj, nepreglednoj pozornici svijeta.

Nema sumnje da *Zgode Hereje i Kaliroje* nude imaginativnu alternativu i onima koji su ugroženi u svojem helenstvu i u tom ih je pogledu moguće čitati i kao jasan komentar političke i kulturne zbilje Haritonova vremena. Nije, primjerice, slučajno što se u romanu koji tako hirovito postupa s povijesnom istinom ipak nigdje — ni u aluziji — ne spominju Rimljani, neosporno prva politička i vojna sila Haritonove zbilje.[37] No svijet Haritonova romana ipak je svijet sreće za obiteljske ljude, a ne za narode ili države. U fikcionalnoj korekciji zbilje najbolje prolazi glavna junakinja, koja je u središtu svih važnih zbivanja, i u Sirakuzi, i u Miletu, i u Babilonu. Imamo li u vidu stvarni ekonomski i pravni položaj žene u vremenu nastanka romana, fikcionalna ravnopravnost bračnih drugova u obavezama i dužnostima, uz povlašten fabularni status Kaliroje, pouzdan su signal da su i žene morale biti nezanemariv dio projicirane Haritonove publike.[38]

Dakako, to izranjanje obitelji kao univerzalnog središta romana književna je posljedica daleko obuhvatnijih političkih potresa. Doista nije vulgarna simplifikacija helenističke političke povijesti ako ustvrdimo da se u Haritonovu romanu jasno očituje raskol između grada, nekadašnje isključive političke zajednice, i nadnacionalne države, nove integrativne kategorije u kojoj se načelno rukovodi prema volji jednoga. Dakako, ta se činjenica u romanu ne osvješćuje kao politički problem: *Zgode Hereje i Kaliroje* čas se nastoje pokazati kao gradska, sirakuška priča, čas kao velika međudržav-

[35] U tom smjeru ide zaključivanje Bernda Effea, u inače vrlo zanimljivom prilogu *Der griechische Liebesroman und die Homoerotik. Ursprung und Entwicklung einer epischen Gattungskonvention,* »Philologus« CXXXI, 1987, str. 95—108, osobito str. 108. Imamo li na umu vjerodostojne suvremene podatke o izvanknjiževnoj rasprostranjenosti fenomena homoseksualnosti, doista upada u oči da se o njemu u grčkom ljubavnom romanu govori razmjerno vrlo malo. Ali nije li za uspostavu te konvencije važan i sastav publike koja želi »čistu« obiteljsku priču? Usp. i bilj. 38.

[36] Usp. M. Pąkcińska *Motywy Homerowe w romansie Charitona.* »Meander« XXI, 1966, str. 149—157, osobito str. 156—157. Ugledna poljska autorica sklona je da sukob razuma i osjećanja u Haritonovu romanu prvenstveno shvati kao razradu Homerove opozicije *noûs* : *thumós.*

[37] Drastično drugačije mišljenje iznosi u svojoj studiji Marcelle Laplace *Les légendes troyennes dans le 'roman' de Chariton 'Chairéas et Callirhoé',* »Revue des Études Grecques« XCIII, 1980, str. 83—125: Kaliroja bi bila ukazanje Afrodite, božice zaštitnice rimske države, a cijela priča najavljivala bi dolazak zlatnog rimskog doba. Koliko mi je poznato, takvo alegorijsko čitanje Haritonova romana u suvremenoj je grecističkoj literaturi potpuno izolirano.

[38] Usp. M. Williamson, *o.c.*, str. 37—38. Možemo samo žaliti što u najpoznatijem klasičnofilološkom zborniku ovoga desetljeća sastavljenom s pozicija takozvane ženske kritike nema ni riječi o ženama u grčkom ljubavnom romanu niti o ženama kao mogućim konzumentima takve literature (*Reflections of Women in Antiquity,* ur. H.F. Foley. New York & London & Paris 1981).

na drama, a zapravo se spor cijelo vrijeme sagledava iz sužene optike izjalovljene bračne sreće. Kolektiv kakav reprezentira grad još se nije raspao, ali već se iz njega izlučila obitelj kao poprište svih prijelomnih događaja u pojedinčevu životu. Puk se još uvijek brine za Kaliroju i Hereju, traži njihov brak (*1,1,11*), izvan sebe je od sreće kad se njegovu zahtjevu udovolji (*1,1,12*), tuguje zbog navodne Kalirojine smrti (*1,5,3*), veseli se prvom Herejinu povratku iz potrage (*3,4,4*), sav želi krenuti zajedno s Herejom (*3,4,17*), pa se čak, kao kor u drami, u jedan glas obraća protagonistu (npr. *8,8,2*) — no ta obezličena masa, koliko god draga i susretljiva bila, samo je statist u priči na kojeg se ne može trošiti odviše vremena. Impersonalna gomila svugdje je jednaka. Poput Sirakužana ponašaju se i azijski pučani koji u povorci prate Kaliroju (*5,1,8*), babilonsko mnoštvo koje podržava Hereju (*6,2,1*), miletska svjetina koja se zapanjuje pred Kalirojom (*2,3,9*), ushićuje nad brakom Dionizija i Kaliroje (*3,2,16—17*), tuguje na fiktivnom Herejinu sprovodu (*4,1,7—12*).

Rohde je nedvojbeno imao pravo kad je tvrdio da je povijest u Haritonovu romanu puka dekoracija. I mrvice slavne helenske prošlosti hrana su za izgubljeno individualno samopouzdanje, nipošto podsjetnik za politički program. Dinamiku političke povijesti definitivno je nadomjestio statičan koncept društva u kojem je najvažnije pronaći svoje mjesto pod suncem: nema ionako izgleda da će se bilo što ubrzo mijenjati, a ako se i bude mijenjalo, na to osamljen pojedinac zacijelo neće moći utjecati. U tom vječnom trajanju istoga razumljiv je nehaj prema takozvanoj historiografskoj istini. Nužni su orijentiri samo konstante svjetskoga uređenja: vladari koji postaju vladarima po prirodi (usp. *2,3,10*), robovi koji svoj podređen položaj duguju također prirodnom poretku stvari, pa je njihova prva dužnost da budu *philodéspotoi*, skloni gospodarima (usp. npr. *3,1,8*; *3,7,2*), te lijepi, osjećajni, plemeniti, dobro odgojeni Heleni, koji više od svega drugog zaslužuju miran obiteljski život. Nad svima njima bdije Sudbina, koja je jedina vlasna unutar te okvirne statičnosti inicirati privremeni ili trajniji drugačiji razmještaj.

Aporija između načelne svevlasti Sudbine, koja obesmišljava svaku ljudsku djelatnost, i praktične angažiranosti junaka u traženju vlastite sreće, u Haritonovu se romanu ne razrješuje niti se može razriješiti. Kad se umom ne mogu suprotstaviti Sudbini, junaci se koriste povišenom ćutilnosti, a najčešće je jedini njihov komentar na udarce sudbine gorko očajanje. No ipak, paradoksalno, u intervalima između dvaju zdvajanja, junaci doista nešto čine, traže neiskušane putove, ponašaju se kao da nikakve intervencije odozgora nije bilo. Ta zbunjiva proturječnost ne ukida se ni na kraju romana, kad se jalovi napori junaka i odluka Sudbine napokon podudare i Hereja ponovno postane zakonit Kalirojin muž.

»Helenistička priča u helenističkom kontekstu«, kaže pri kraju svoje interpretacije Bryan Reardon, temeljeći svoju pregnantnu formulaciju na nizu pojedinačnih zaključaka o temi, strukturi i pripovjednim postupcima.[39] No njezina se helenističnost može promatrati i iz obuhvatnije estetičke perspektive. Haritonova priča pokazuje isto povišeno zanimanje za jednokratno i kuriozno kakvo je vidljivo u helenističkoj plastici, a kojemu je, primjerice, jedna od najslavnijih najava čuveni Praksitelov »Apolon Saurokton«, mlad bog zatečen u trenutku kad kolebljivo promatra guštera kojega bi htio ubiti. Paralelu književnoj afirmaciji povijesno anonimnih osoba u Haritonovu romanu moguće je vidjeti u procvatu helenističkog *genre* slikarstva i *genre* skulpture, o kojem nam, primjerice, svjedoče Boetov »Dječak koji davi gusku« ili takva aleksandrijska remek-djela kao što su »Crni svirač« ili »Usnuli trgovac voćem«. Napokon, u Haritona je na djelu isti pomak interesa od interiorizirane emocije do površinske patetičnosti kakav se očituje, na primjer, na velikom frizu pergamskog oltara ili u poznatoj »Laokoontovoj skupini«. Ono što modernom čitaocu u Haritonovu romanu djeluje kao nerazuman i neuspio otklon od klasičnosti, zapravo je pristajanje uz stilsku dominantu epohe, i to dominantu koja nadilazi izolirano područje umjetnosti riječi.

Uvažavanje ovakve argumentacije neće, dakako, izbrisati vidljive razlike u vrijednosnim sudovima o Haritonovu romanu kao individualnoj umjetnini, ali će barem ukinuti iluziju nezavisnog unutrašnjeg pristupa, u kojem se Haritono-

[39] B.P. Reardon, *o.c.*, str. 25.

va »izvornost« brzopleto očitava i još brzopletije odbacuje ili hvali. Hariton se, razumljivo, može vrednovati mjerilima svoje posebnosti, kao što je to učinio Ben Edwyn Perry, ispravljajući evidentnu Rohdeovu pristranost obrazloženim katalogom šest temeljnih Haritonovih odlika;[40] moguće je u njegovu djelu otkrivati čvrstu, stupnjevitu dramsku konstrukciju, kao što je to prvi učinio Reitzenstein, a potom preuzeli i razradili Perry i Plepelits.[41] No mjesto Haritonova teksta u književnoj povijesti ionako ne određuju interne vrline ili mane. Autor osrednjega društvenog statusa, kojemu književni rad očito nije mogao biti isključiv posao, koji je morao računati na socijalno i nacionalno heterogenu publiku, ne podliježe istim kriterijima nezavisne stvaralačke veličine koji vrijede za grčku književnost klasičnoga razdoblja, koja se obraća čvršćoj etničkoj, regionalnoj ili komunalnoj zajednici. Hariton nije kanonski autor poput Homera, Pindara, velike tragičke trijade, koji bi snagom uzora presudno oblikovao generičku povijest. Njegova važnost potječe od njegova mjesta u nizu, od toga što je upravo on autor prvoga potvrđenog primjerka jedne dugovječne i očito vrlo popularne književne vrste.

Generički okoliš stoga je najprirodnije mjesto za donošenje relevantna suda o *Zgodama Hereje i Kaliroje.* Uvaži li se ta perspektiva, nema sumnje da prvi grčki ljubavni roman nije i tipični predstavnik vrste. Dug je popis onih sadržajnih ili izražajnih sastavnica Haritonova romana koje je generička budućnost u cjelini ili djelomično demantirala. Povijesna je ornamentika u sljedećim romanima svedena na minimum, tako da se neki od njih, poput Longovih *Dafnisa i Hloje* ili anonimne *Povijesti o Apoloniju, kralju tirskome,* odigravaju gotovo u bajkovitoj bezvremenosti. Vanjština junaka postala je predmet razvedenijeg opisa, a podaci o njihovoj dobi češći. Njihove karakterne osobine postaju brojnije i raznorodnije, bez apsolutne statičnosti. U pripovjednoj strategiji napuštena je prostodušna koncepcija podastiranja svih važnih obavijesti odjednom i bez ostatka. *Lector in fabula* ubuduće će morati računati i s pripovjedačevom šutnjom, ponekad čak i sa svjesnim zavođenjem na krivi trag, kako, primjerice, svjedoče Tacijev i Heliodorov roman. No najvažnija inovacija zbit će se u aktancijalnoj strukturi romana. U Haritonovu svijetu posvemašnje uljuđenosti nema, zapravo, prave hulje koja bi inkarnirala sve nužne mane i predočeni sukob svela na prepoznatljivu jednostavnu formulu melodrame. Za Kalirojom žude i Dionizije i Mitridat i Artakserkso, ali način na koji se oni hoće domoći sirakuške ljepotice sasvim je nenasilan, gotovo učtiv. Dionizije se ženi njome »po helenskim zakonima«, Mitridat joj šalje pisma, a Artakserkso ni za živu glavu ne bi pogazio zakone kojima je postavljen za vrhovnog čuvara. Nasuprot osjećajnim, lijepim, plemenitim i dobro odgojenim grčkim junacima ne stoji nijedan zlikovac dostojan toga imena: nema bezosjećajnog, ružnog, prostog i neodgojenog barbarina koji bi nadljudskom ustrajnošću progonio mlade zaljubljenike do posljednje stranice romana. Jedini približni kandidat za takvu ulogu, gusar Teron, pogiba vrlo rano, i njegovo je djelovanje za cjelinu priče doista epizodno. Zbog takva manjka u Haritonovu personalu ne samo da izostaju prava melodramska iskušenja nego su i ona malobrojna koja postoje ograničena isključivo na junakinju. Uvođenje Putifarke u romanima Ksenofonta Efeškog, Longa, Ahileja Tacija, Heliodora, ili, štoviše, homoseksualnog snubitelja u Ksenofonta Efeškog, ispravit će i tu ozbiljnu fabularnu neravnotežu.[42]

U tom višestranom i dugotrajnom konstituiranju genusa ostat će, međutim, netaknuto ono što je — po našem današnjem uvidu — prvi put artikulirano upravo u Haritonovu romanu: povoljan fabularni ishod, konačno stanje blažen-

[40] B.E. Perry *Chariton and his Romance from a Literary-Historical Point of View,* »American Journal of Philology« LI, 1930, str. 93—134; sada pretisnuto i u *Beiträge zum griechischen Liebesroman,* ur. H. Gärtner, Hildesheim 1984, str. 237—278. Prema Perryjevu uvjerenju, osnovne su vrline Haritonove u tome što je »bliži legendi i time bliži prirodi i stvarnosti«, u njegovu načinu oponašanja klasičnih uzora, u stilu, u jednostavnosti i čvrstini zapleta, u karakterizaciji i u primjeni ironije (*o.c.* str. 101, 104, 108, 111, 114, 115 i 123).

[41] Usp. R. Reitzenstein *Hellenistische Wundererzählungen.* Leipzig 1906, str. 95 i d.; B. E. Perry *The Ancient Romances: a Literary-Historical Account of their Origins,* Berkeley — Los Angeles 1967, str. 141 i d.; K. Plepelits, *o.c.*, str. 12 i d.

[42] U Ksenofonta Efeškog za mladim Abrokomom pomame se Manta i Kina, a ravnodušan nije ni razbojnik Hipotoj; u Longa za Dafnisom čezne Likenija, u Ahileja Tacija Klitofonta opsjeda Melita. U Heliodorovim *Etiopskim pričama* prvo maćeha Demeneta snubi Knemona, a potom i Arsaka Teagena. Jedini, vrlo slab obris takva motiva u Haritonovu romanu moguće je vidjeti na početku prve knjige, u okolišnom Kalirojinu prigovoru Hereji zbog njegovih predbračnih muških prijatelja (*1,3,6*).

stva mladoga para, kojemu će odsada kao zavjetnom cilju težiti svaka rečenica svakog budućeg romana. Taj zajamčeni pravedni rasplet, »iskupljenje za prethodne žalosne događaje«, kako u dugom ekskurzu na početku osme knjige kaže Haritonov pripovjedač, ostat će čvrsta jezgra generičkog sporazuma romanopisaca i njihove publike. Hariton nije isključiv tvorac jedne od najuspješnijih formula književnosti iluzije, ali jest prvi među jednakima, autor koji je prema mjeri svojih snaga pridonio da se uspostavi jedan od najkomercijalnijih obrazaca evropske fikcionalne proze. Tu činjenicu književne povijesti, prije od svega drugog, treba uvažavati pri lektiri njegova romana.

8.

Povijest rukopisne predaje *Zgoda Hereje i Kaliroje* i popratnih tekstoloških problema povijest je za sebe i ovdje je na nju moguće podsjetiti samo u grubim crtama.[43] Integralan tekst Haritonova romana očuvan je, kako je već bilo spomenuto, u jednom jedinom rukopisu, koji potječe iz 13. ili 14. stoljeća i danas se čuva u znamenitoj firentinskoj Laurenziani. *Codex Laurentianus Conventi Soppressi 627*, nekada *Codex Abbazia Fiorentina 2728* (*olim 94*), poznat je prvenstveno po tome što je — osim za Haritona — isključiv svjedok za još jedan grčki roman: *Zgode Antije i Abrokoma* Ksenofonta Efeškog. Osim tih dvaju romana kodeks sadržava i Longove *Dafnisa i Hloju*, dio romana Ahileja Tacija i neke teološke spise. Eventualan drugi Haritonov kodeks, koji bi se navodno imao nalaziti u Vatikanu, najvjerojatnije je plod mašte ili banalne zabune.[44] Haritonov tekst obaseže 23 lista (*48 recto — 70 recto*). Prvi ga je put prepisao Antonio Salvini negdje prije 1725, u nadi da će ga izdati, popratiti latinskim prijevodom i komentirati. Plan se Salvinijev izjalovio, ali se njegovim prijepisom djelomično okoristio Antonio Cocchi, koji se nedugo poslije 1727. ili 1728. latio zadatka da iznova iz kodeksa ispiše Haritonov tekst. Tim se drugim, Cocchijevim apografom poslužio Jean-Philippe

[43] Iscrpan prikaz u Blakea, *o.c.*, str. VII—XIX; u Perryja, *o.c.* (1967), str. 343—345 (uz bibliografiju); u Moliniéa, *o.c.*, str. 41—46.

[44] Usp. W. Blake, *o.c.*, str. VII.

D'Orville koji je 1750. u Amsterdamu objavio prvo izdanje *Zgoda Hereje i Kaliroje*. D'Orvilleovo izdanje popraćeno je usporednim latinskim prijevodom Johanna Jakoba Reiskea i doista obilnim komentarom. Probni otisak bio je D'Orville poslao Cocchiju na još jedno kolacioniranje s kodeksom, no talijanski je stručnjak, po svemu sudeći stiješnjen okolnostima, posao obavio vrlo nemarno, tako da se *editio princeps* pojavila opterećena mnogim krivim lekcijama koje su dugotrajno naškodile povijesti Haritonova teksta. Ništa bitno nije popravilo ni izdanje Christiana Becka tiskano 1783. u Leipzigu, koje je zapravo kopija D'Orvillea, usprkos hvalisavu podnaslovu *editio altera emendationibus virorum doctorum adjectis auctior.*

Gotovo puno stoljeće nakon D'Orvilleova izdanja, 1842, odlučio se Carolus Gabriel Cobet da u Firenzi iznova pregleda rukopis Haritonova romana. Svoje opaske, njih više od 370, unio je u primjerak D'Orvilleova izdanja koji je imao uza se. Cobetove su bilješke obuhvaćale i autentične lekcije kodeksa koje su iz ovog ili onog razloga u D'Orvilleovu izdanju bile iznevjerene, i nužna poboljšanja, i ispravke koje je predlagao sa stanovitom suzdržanošću. Desetak godina kasnije Cobet je rezultate svoga kritičkog čitanja nesebično pružio na uvid prijatelju Wilhelmu Hirschigu, koji je za parišku izdavačku kuću Didot pripremao novo izdanje *Zgoda Hereje i Kaliroje* (Paris 1856). Hirschig, koji nikada nije osobno vidio rukopis Haritonova romana, u svoje je izdanje nekritički preuzeo gotovo sve Cobetove primjedbe uz D'Orvilleov tekst, tako da se ni na koji način nije moglo razlučiti što potječe iz firentinskog kodeksa a što je plod Cobetova filološkog domišljanja. Neposredno pošto je objavljeno Hirschigovo izdanje, ugledni lajpciški nakladnik Teubner pružio je priliku Rudolphu Hercheru da u zbirnom izdanju grčkih romanopisaca izda i Haritonov tekst (Leipzig 1858/9). Hercheru nije bilo teško da ukaže na Hirschigovu samovolju i neznanstvenost njegova izdanja, ali kako ni sam nije izravno poznavao kodeks, njegov poziv na metodičniji pristup priređivanju teksta ostao je bez ikakvih tvarnih posljedica.

Kraj 19. stoljeća obogatio je predaju teksta novim, iako fragmentarnim nalazima. Prvo je Ulrich Wilcken 1898. otkrio da pergamentni palimpsest pronađen blizu egipatske

Tebe ispod koptskog teksta skriva ulomke osme Haritonove knjige, zapisane vjerojatno u 6. ili 7. stoljeću. Nesretnim slučajem rukopis je ubrzo stradao u požaru, ali ga je Wilcken ipak prije toga uspio dopola prepisati. Iako je njemački stručnjak bio uvjeren da je *Codex Thebanus* krupan doprinos konačnom konstituiranju Haritonova teksta, pomnija ispitivanja ubrzo su osporila to mišljenje: tebanski tekst pripada pučkom, krajnje nebrižnom odvjetku antičke prijepisne prakse i za povijest je Haritonova teksta gotovo nevažan.

Točno 1900, kako smo vidjeli, objavljen je prvi papirusni ulomak Haritonova romana, koji je presudno utjecao na pomak u njegovoj dataciji.[45] Riječ je o ulomku doista nevelika opsega (*4,2,5 — 4,3,2*), o čijoj se vrijednosti i danas različiti stručnjaci različito izjašnjavaju. Prvobitni su ga izdavači, kao što znamo, datirali u 2. st.n.e; jedan od najvećih papirooloških autoriteta današnjice, Eric Turner, preciznije ga smješta u vrijeme između 150. i 250. n.e., najvjerojatnije u središnjih pedesetak godina toga razdoblja (175—225).[46] Deset godina poslije tog papirusnog fragmenta pojavio se i drugi, oksirinški, koji sadržava također vrlo skroman segment Haritonova teksta (*2,3,5—2,4,2*).[47] Izdavači su ga datirali u 2. ili 3. st.n.e; Turner ga smatra jednako starim kao i prvi papirus (150—250, specifičnije: 175—225).[48] Pojava prijepisa tebanskog kodeksa i papirusni nalazi vidljivo su pojačali tekstološki interes za Haritona. U prvoj trećini ovog stoljeća nekoliko se istraživača istaklo značajnim kritičkim doprinosima tekstu *Zgoda Hereje i Kaliroje.* Po učestalosti i kvaliteti priloga na prvom mjestu treba spomenuti Franza Zimmermanna; po dalekosežnosti opservacija spomen svakako zaslužuje John Jackson, i prava je šteta što je njegov fundamentalni članak imao tako malo neposredna odjeka.[49]

[45] *Papyrus Fayûmensis I*; usp. bilj. 4.

[46] Riječ je o privatnom pismu čiji sadržaj objelodanjuje Remy Petri *Über den Roman des Chariton*, Meisenheim am Glan 1963, str. 47.

[47] *Papyrus Oxyrhynchia* 1019; usp. bilj. 5.

[48] Ponovno podatak iz pisma koji objavljuje R. Petri, *o.c.*, str. 47.

[49] Od brojnih Zimmermannovih radova spomenimo na ovom mjestu dva: *De Charitonis codice Thebano*, »Philologus LXXVIII, 1923, str. 330—381; *Zur Überlieferung des Chariton-Romanes*, »Hermes« LXIII, 1928, str. 193—224; Jacksonov rad *The Greek Novelists — Miscellanea*, »Classical Quarterly« XXIX, 1935, str. 52—57 i 96—112, objavljen je, po svemu sudeći, prekasno da bi ga Blake uspio uočiti (usp. W. Blake, *o.c.*, str. XVII).

Taj materijal: firentinski rukopis, djelomičan prijepis tebanskog kodeksa, dva papirusna ulomka i cio niz filoloških opaski uz te primarne tekstove, stajao je na raspolaganju Warrenu Blakeu, koji se tridesetih godina odlučio da priredi novo, uistinu kritičko izdanje *Zgoda Hereje i Kaliroje.*[50] Koliko god to nevjerojatno zvučalo za pedantnu struku kao što je klasična filologija, Blake je bio prvi izdavač Haritona koji je doista osobno pregledao firentinski kodeks — i to gotovo punih dvjesta godina poslije prvog izdavanja romana! Blakeov izdavački *credo* očitovao se u dvojemu. S jedne strane, za nj nije bilo sumnje da tekst firentinskog kodeksa treba pretpostaviti tekstu papirusa, a pogotovu tekstu prijepisa tebanskog kodeksa. S druge strane, Hariton je za nj bio autor iz 2. st.n.e., kad je aticizam već ozbiljno uzeo maha, pa je smatrao nužnim da tekst prilagođava aticističkoj stilskoj i gramatičkoj praksi.[51] Blakeovo izdanje i odvojen engleski prijevod objavljeni su neposredno prije početka Drugog svjetskog rata (1938. odnosno 1939), pa je u stanovitu smislu široka rasprava o njegovu poslu izostala ili bila odložena za bolja vremena.

Pri kraju prvog poratnog desetljeća publiciran je još jedan papirusni ulomak koji sadržava nekoliko rečenica s kraja druge knjige *Zgoda Hereje i Kaliroje* (*2,11,5—6*).[52] Taj papirusni nalaz, po univerzalnom uvjerenju tekstološki od najmanje koristi, zanimljiv je ipak kao potpora dvojbe oko točnog naslova Haritonova romana. Na kraju firentinskog rukopisa naime stoji: *Eto, toliko sam napisao o Kaliroji* — bez ikakva spomena njezina supruga, čije se ime inače zatječe u rukopisnom naslovu. *Papyrus Michaelides* u kolofonu druge knjige spominje također samo Kaliroju, bez Hereje, pa iz tog razloga neki stručnjaci Haritonov roman u novije

[50] Usp. bilj. 11. Blake je svoj rad najavio zapaženim člankom *The Overtrustful Editors of Chariton*, »Transactions and Proceedings of the American Philological Association« LXII, 1931, str. 68—77.

[51] Usp. W. Blake, *o.c.*, str. XIII. O Blakeovoj metodičkoj poziciji ilustrativno govori kvalifikativ koji udjeljuje poznatoj Schmidovoj studiji (*Der Atticismus.* Stuttgart 1887—97): *liber ille vere aureus* (*ibid.*).

[52] Usp. D.S. Crawford *Papyri Michaelidae.* Aberdeen 1955, str. 1—3. E.G. Turner smatra ovaj papirus vjerojatno najmlađim od svih Haritonovih papirusa (150—200: usp. R. Petri, *o.c.*, str. 47 i 51). Sam Crawford smješta ga također u 2. st.n.e.

vrijeme naslovljuju samo *Kaliroja*.[53] Spor nije niti previše ozbiljan niti se na temelju dostupne evidencije može uvjerljivo razriješiti. Načelno se može primijetiti da u takvu slučaju argumenti »izvornosti« ne mogu imati prevagu nad argumentima tradicije — i zbog toga je u ovom izdanju zadržan naslov pod kojim je Haritonov tekst prvi put postao poznat evropskoj književnoj publici.

Drugi papirusni odlomak objavljen je prije nešto više od petnaestak godina. Riječ je zapravo o nakadno pročitanom tekstu dvaju stupaca oksirinškog papirusa koji su 1910. publicirali Grenfell i Hunt.[54] Ulomak je ponovno neznatna opsega (*2,4,5—2,5,1*), a njegova je važnost — kao i ostalih papirusa — prije svega u tome što može poslužiti kao metodološki *memento* u očitavanju firentinskog rukopisa. Naime, nema sumnje da neposredna *tvarna* korist od papirusnih potvrda Haritonova teksta doista ne može biti prevelika, jer je na njima ukupno potvrđena tek jedna dvadesetina teksta *Zgoda Hereje i Kaliroje*.[55]

Kako je vrijeme protjecalo, potreba za novim izdanjem Haritona postajala je sve očiglednija. Razlog za to nije bila samo pojava novih materijalnih prinosa nepoznatih Blakeu nego i slaba utemeljenost drugoga od njegovih dvaju metodičkih načela — onoga o Haritonovu pripadništvu aticističkoj struji. Antonios Papanikolaou u obimnoj je i dobro dokumentiranoj studiji odlučno osporio predrasudu o Haritonovu aticizmu.[56] Rana datacija prvog grčkog romanopisca

[53] O naslovu Haritonova romana u posebnom odjeljku raspravlja Plepelits (*o.c.*, str. 28—29), da bi se na kraju i sam odlučio za jednostavno: *Kaliroja*. Opreznijи je, čini se s razlogom, B.P. Reardon, *o.c.*, str. 13, bilj. 22.

[54] *Papyrus Oxyrhynchia* 2948: usp. M.E. Weinstein, *The Oxyrhynchus Papyri. Vol. 41.* London 1972, str. 12—14.

[55] Usp. Chr. Lucke *Zum Charitontext auf Papyrus*, »Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik« LVIII, 1985, str. 21—33. Procjena Bryana Reardona nešto je liberalnija — po njemu je firentinski rukopis svjedok za 90% teksta (usp. B.P. Reardon *Une nouvelle édition de Chariton*, »Revue des Études Grecques« XCV, 1982, str. 157—173 /str. 158/ = Reardon 1982a).

[56] Usp. bilj. 13. Haritonovim stilskim osobitostima, za razliku od drugih romanesknih autora, Papanikolaou drži sljedeće: niz jonizama i poetizama koji su prešli u κοινή, npr. ἀπαρτίζειν, βαστάζειν (τὸν σταυρόν), κλίνη, περικεῖσθαί τι, σκέπτεσθαι; neke druge elemente helenističkog grčkog koji su svojstveni samo Haritonu ili prvenstveno njemu: ἀγοράζειν (u značenju »kupiti«), βλέπειν (=ὁρᾶν), κρατεῖν

dobila je tako potvrdu i u njegovu jezičnom opisu. Krajem sedamdesetih godina velik unutarstrukovni interes izazvalo je dugo najavljivano izdanje koje je za poznatu francusku dvojezičnu seriju *Guillaume Budé* priredio Georges Molinié.[57] Iako je Moliniéovo izdanje priređeno s neprikrivenim ambicijama da nadomjesti Blakeovu knjigu kao standardan tekst, stručna ga je javnost prihvatila vrlo nepovoljno. Molinié je, doduše, na nešto više od dvadesetak mjesta popravio bilo Blakeove omaške u čitanju kodeksa bilo tiskarske pogreške u njegovu izdanju, ali je tekst dodatno opteretio novim krivim lekcijama, neobilježenim emendacijama, manjkavim opisom stanja papirusa, neshvatljivim konzervativizmom u ortografiji itd. Vrlo preglednu i potanko obrazloženu bilancu onoga što je Molinié učinio, i još više, onoga što je propustio učiniti, sadržava recenziju Bryana Reardona objavljena u najuglednijem francuskom grecističkom časopisu, koja je i sama nezaobilazan doprinos stvarnoj kritičkoj uspostavi teksta *Zgoda Hereje i Kaliroje*.[58] U ovom preletu Haritonovih tekstoloških problema nužno je zabilježiti barem još jednu studiju, podrobnu analizu Christine Lucke o cjelini papirusnih svjedočanstava o Haritonovu tekstu. U njoj se sistematično procjenjuje važnost svakog pojedinog papirusnog ulomka za cjelinu Haritonova teksta, s preciznim podacima kada bi, po autoričinu mišljenju, prednost u

τινός τινα (=»držati«), λαλεῖν (=λέγειν), ποιεῖν (ἄνδρα, μονήν, στίφος itd.), προκόπτειν (=»napredovati«), πωλῆσαι (umjesto ἀποδόσθαι), ὑπάρχειν (= »biti«). Uz te leksičke osobitosti, gramatičke su posebnosti Haritona upotreba pripovjednog perfekta i koordinacija aorista i perfekta, zamjena partitivnog genitiva prijedlogom ἐκ, rijetka poraba optativa, izostanak prijedloga (ἀμφί i περί — ὑπό s dativom), izostanak deiktičke čestice — ί, duala, poraba κοινή oblika ἦς umjesto ἦσθα, ponavljanje člana, česta upotreba čestica uz participe, izbjegavanje finalnog participa futura i njegovo nadomještanje infinitivom ili konstrukcijom ἵνα s konjunktivom, izostavljanje participa ὤν i subjekta u genitivu apsolutnom, upotreba opisne konjugacije koja nije karakteristična za aticističku praksu, zamjenjivanje participa odnosnom rečenicom, epskojonska rekcija glagola κελεύειν s dativom i infinitivom, razrješavanje infinitiva konstrukcijom ὅτι s indikativom poslije *verba credendi*, pučka konstrukcija ἀκούειν φωνήν umjesto ἀκούειν φωνῆς (usp. *Sažetak*, *o.c.*, str. 160–163).

[57] Usp. bilj. 20.

[58] Usp. bilj. 55. Reardonov je zaključak neumoljiv: *Nous ne pouvons que constater, à notre grand regret, que pour l'étude sérieuse de Chariton cette édition ne remplace nullement celle de Blake (o.c.*, 1982a, str. 173).

lekciji trebalo dati kojem od papirusa a kada firentinskom rukopisu.[59]

Tekst izvornika koji se u ovoj knjizi nudi čitaocu pridržava se nekoliko polaznih načela i uvažava istodobno neka neminovna ograničenja. Polazimo, ponajprije, od uvjerenja da je (1) tekst firentinskog kodeksa Blake *u osnovi* točno pročitao i korektno prezentirao u svojem izdanju; (2) da je tekst firentinskog kodeksa, uza sve neosporne mane, ipak superioran tekstu papirusa; (3) da je u izdanju, koje već po svojoj naravi ne može podržavati sve ambicije najstrože znanstvene prezentacije, uputnije ne dirati u ona sporna mjesta za koja ne postoji uvjerljiv emendacijski prijedlog.

Imajući to u vidu, priređivač se ograničio na to da Blakeov tekst mijenja ondje gdje je dosadašnja znanstvena diskusija pokazala da su razlozi za takav postupak doista neoborivi. Takvu opreznom pristupu pridonijelo je, s jedne strane, principijelno uvjerenje da je Haritonov roman kudikamo izazovniji kao kulturnopovijesni fenomen nego kao tekstološka enigma, a s druge strane, dobro poznata činjenica da u okolnostima koje danas u nas vladaju pravo kritičko izdanje jednoga antičkog teksta može ostati samo *pium desiderium*. Samoobmana u tom pogledu bila bi nedostojna znanstvene discipline u interesnom području koje se Haritonov tekst najtrajnije nalazi.

Priređivač koji se silom prilika morao osloniti na tuđe oči i na tuđ filološki sud ne može, dakako, biti lišen vlastite odgovornosti, ali je to više prisiljen da iskaže zahvalnost onima koji su nuždan dio njegova posla obavili umjesto njega. U tom je smislu naročito velik njegov dug prema detaljnim, bogato argumentiranim papirološkim opservacijama Bryana Reardona i Christine Lucke u publikacijama koje su netom bile spomenute. Čitalac koji i nakon ovih objašnjenja zaželi da sazna potpuniju istinu o stanju Haritonova teksta morat će posegnuti za Blakeovim tekstom ili pričekati najavljena izdanja Reardona (Teubner, Stuttgart) odnosno Petermanna (Teubner, Leipzig).

[59] Usp. bilj. 55. Neka od predloženih autoričinih rješenja usvojena su i u njezinu zajedničkom prijevodu s Karl-Heinzom Schäferom; usp. bilj. 66.

Skica materijalne sudbine Haritonova teksta otkriva nam i glavne etape njegove recepcije. O bilježniku iz Afrodizijade i njegovu romanu vlada u antici potpun muk, iako prijepisi nastajali u rasponu od 2. do 6. ili 7. stoljeća nove ere jasno govore o tome da su *Zgode Hereje i Kaliroje* u doista dugom razdoblju bile omiljelo štivo. Jedini, i to sporan izuzetak, čini 66. pismo sofista Filostrata (vjerojatni *floruit*: 193—211), u kojem se autor svadljivo obraća nekom Haritonu i kaže: *Misliš da će se Grci sjećati tvojih knjiga kad budeš mrtav? Ali oni koji su ništa dok jesu — što li će biti kad ih ne bude*? Kronološka nepodudarnost vremena nastanka pisma i pretpostavljena Haritonova vremena odmah upada u oči, no kontekst Filostratove epistolarne zbirke ne isključuje mogućnost da je ovdje doista riječ o mrtvom adresatu kojemu je prijekor u obliku otvorena pisma upućen postumno. U prilog identifikacije adresata s romanopiscem govori i to što neki drugi književnik istoga imena nije poznat — no sve su to dokazi *ex negativo* koji ne mogu imati presudnu težinu. Napokon, s obzirom na međusobnu zajedljivost istaknutih književnih djelatnika u vremenu takozvane druge sofistike, ovakav oštar sud Filostratov — sve da se i doista radi o Haritonu iz Afrodizijade — ne bi se mogao uzeti kao pouzdano mjerilo stvarne popularnosti prvog grčkog romanopisca.

O skromnoj čitanosti Haritona u Bizantu svjedoči u prvom redu činjenica da je njegov tekst očuvan samo u jednom jedinom rukopisu — naspram, primjerice, više od dvadeset rukopisa Helidorovih *Etiopskih priča*. To je zacijelo i jedan od glavnih razloga zašto se prvo izdanje *Zgoda Hereja i Kaliroje* pojavilo tek polovicom osamnaestog stoljeća. U daljnjem izvodu, ta zakašnjelost implicira i to da se generički ideal grčkog ljubavnog romana u evropskom književnom novovjekovlju formirao bez sudjelovanja *Zgoda Hereje i Kaliroje*. Ako grčki »sofistički roman«, prema poznatoj tvrdnji Mihaila Bahtina, tvori jednu od dviju temeljnih linija evropskoga romana, liniju koja preko srednjovjekovnog romana, galantnog romana 15. i 16. stoljeća te baroknog romana vodi sve do romana prosvjetiteljstva, tada je recepcija generičkog prvenca otpočela kudikamo prekasno, u trenutku kad je stimulativnost generičkog obrasca u evropskoj književnosti ozbiljno posustala ili se potpuno izgubila.[60] Slo-

[60] Usp. poznato poglavlje *Slovo v romane*, u *Voprosy literatury i èstetiki*. Moskva 1975, str. 183—184.

bodno se stoga može reći da je Haritonova recepcija atipična za grčki ljubavni roman, iako za argumentiranu raspravu o toj recepciji nedostaju mnoge važne predradnje. Ograničit ćemo se stoga ovdje na ono što je u tom procesu najdostupnije i barem nekako dokumentirano — na prijevodnu sudbinu *Zgoda Hereje i Kaliroje.*

Sentimentalističko ozračje koje je pratilo prvo tiskanje izvornika s jedne je strane nesumnjivo preporučivalo lektiru *Zgoda Hereje i Kaliroje*, no s druge je strane ipak patetici Haritonova teksta suprotstavljalo drugačiji, autonomni emocionalni kod. Iz te je perspektive simptomatičan postupak prvog njemačkog prevodioca, koji je hrabro preudesio neke »neprihvatljive« odsječke Haritonove priče. Herejin pokušaj samoubojstva vješanjem sveo je samo na verbalnu prijetnju, ni ne spominjući omču kroz koju je Hereja već bio provukao glavu; velikom perzijskom vladaru Artakserksu nije dopustio da plače »kao dijete« nego samo da umjereno, junački uzdiše.[61] Osim na njemački, *Zgode Hereje i Kaliroje* do kraja 18. stoljeća prevedene su dvaput na talijanski, dvaput na francuski, jednom na engleski, a opetovana izdanja istoga prijevoda bila su vrlo česta pojava.[62] U devetnaestom stoljeću slika se bitno izmijenila. Izuzmemo li rani Schmiederov njemački prijevod, ponovno »dotjeran« prema očekivanom ukusu publike, *Zgode Hereje i Kaliroje* uopće se nisu iznova prevodile.[63] Dok je književna klima romantizma još mogla tolerirati priču poput Haritonove, u realizmu i naturalizmu za nju se teško moglo naći razumijevanja.

[61] Ch. G. Heyne, u nepaginiranu Predgovoru *Liebesgeschichte des Chäreas und der Kallirhoe.* Leipzig 1753. (navod prema Plepelitsu, *o.c.*, str. 23).

[62] Usp. M.A. Giacomelli: *Di Caritone Afrodisieo. De' racconti amorosi di Cherea e di Calliroe libri otto.* Rim 1752 (Rim ^{2}1756, Paris ^{3}1781, London ^{4}1792, Pisa ^{5}1816) i F. Pavini, Mleci 1755 (?); P. H. Larcher *Histoire des amours de Chereas et de Challirhoe* 1—2, Paris 1763 (Paris ^{2}1785, Paris ^{3}1797, Paris ^{4}1823) i M. Fallett, *Les Aventures de Choerée et de Callirhoé*, Amsterdam 1775; T. Beckett i P.A. de Hondt *The Loves of Chaereas and Callirhoe* 1—2, London 1764.

[63] O »dotjeranosti« Schmiederova prijevoda (*Chäreas und Kallirhoe oder die Folgen der Eifersucht. Eine antike Novelle aus dem Griechischen des Chariton.* Leipzig 1807), u kojem prevoditelj udjeljuje Poliharmu dostojniju životnu suputnicu nego što je to učinio Hariton, usp. K. Plepelits, *o.c.*, str. 23.

Na tragu interesa koji je pobudila Rohdeova knjiga, u ovom se stoljeću prvo pojavio nov talijanski prijevod Calderinijev, s važnim i opsežnim uvodom.[64] No i taj prijevod, i Blakeov prijevod četvrt stoljeća potom, zapravo su nuzgredni produkt filološkoga bavljenja tekstom i ne mogu se uzimati kao dokaz nekog trajnijeg izvanstrukovnog interesa za Haritona. Pravu obnovu zanimanja za antički roman u cjelini, a time i za prvog antičkog romanopisca, donio je kraj pedesetih godina, kad su se gotovo istovremeno pojavili francuski, talijanski i ruski prijevod *Zgoda Hereje i Kaliroje.*[65] Od toga vremena proboj Haritona izvan matične discipline klasične filologije čini se neospornim. O dosljednom povijesnom interesu za same korijene evropskoga romana jasno govore tri različita njemačka prijevoda objavljena u proteklom desetljeću.[66] Uz španjolski prijevod koji je publiciran krajem sedamdesetih godina, vrijedi upozoriti na zbirno izdanje prijevoda antičkih romana koje već dulje vrijeme najavljuje University of California Press; urednik je Bryan Reardon, a upravo bi od njega imao potjecati i nov engleski prijevod Haritonova romana.[67]

Prijevod *Zgoda Hereje i Kaliroje* koji se ovdje tiska prvi je cjelovit prijevod Haritonova romana na jedan od jezika jugoslavenskih naroda.

[64] A. Calderini *Le Avventure di Cherea e Calliroe.* Torino 1913.

[65] Francuski prijevod: P. Grimal, u vlastitu zbirnom izdanju prijevoda antičkih romana *Romans Grecs et Latins.* Paris 1958, str. 381—513 i 1457—1467; talijanski prijevod R. Nuti, u zbirnom izdanju koje je uredio Q. Cataudella (Rim 1958, Firenze ^{2}1973); ruski prijevod I.I. Tolstoj, Moskva & Lenjingrad 1959.

[66] Uz prijevod K. Plepelitsa (usp. bilj. 7) to su još: *Chariton. Kallirhoë. Übersetzt von H.M. Werhahn*, u zbirnom izdanju: *Im Reiche des Eros. Sämtliche Liebes- und Abenteuerromane der Antike*, ur. B. Kytzler. München 1983, sv. 1, str. 513—672; *Chariton. Kallirhoe. Übersetzung und Anmerkungen von Christina Lucke und Karl-Heinz Schäfer*, Leipzig 1985.

[67] Španjolski prijevod: J. Mendoza, Madrid 1979; za Reardonovo izdanje usp. Reardon, *o.c.*, str. 4, bilj. 11 i T. Hägg, *The Novel in Antiquity.* Oxford 1983, str. IX.

BIBLIOGRAFIJA

AUGER, D. *Rêve, image et récit dans le roman de Chariton*, »Ktèma« br. 8, 1983, str. 39—52.

BARTSCH, W. *Der Charitonroman und die Historiographie.* Leipzig 1934.

BILLAULT, A. *Aspects du roman de Chariton*, »L'Information littéraire« XXXIII, 1981, str. 205—211.

BIRAUD, M. *Sémiologie de l'amour dans les civilisations méditerranéennes.* Paris 1985 (poglavlje: *L'hypotexte homérique et les rôles amoureux de Callirhoé dans le roman de Chariton*, str. 21—27)

BLAKE, W. E. *Charitonis Aphrodisiensis de Chaerea et Callirhoe amatoriarum narrationum libri octo.* Oxford 1938.

BORGOGNO, A. *Sulla struttura degli 'Apista' di Antonio Diogene*, »Prometheus« I, 1975, str. 49—64.

CORBATO, C. *Da Menandro a Caritone. Studi sulla genesi del romanzo greco e i suoi rapporti con la commedia nuova I*, »Quaderni Triestini sul teatro antico« I, 1968, str. 5—44.

GERSCHMANN, K.—H. *Chariton-Interpretationen.* Münster 1974.

HÄGG, T. *Narrative Technique in Ancient Greek Romances. Studies of Chariton, Xenophon Ephesius and Achilles Tatius.* Stockholm 1971.

HÄGG, T. *Some technical aspects of the characterization in Chariton's romance*, u zborniku: *Studi classici in onore di Quintino Cataudella II*, Catania 1972, str. 545—556.

HÄGG, T. *The Parthenope romance decapitated?* »Symbolae Osloenses« LIX 1984, str. 61—92.

HÄGG, T. *'Callirhoe' and 'Parthenope': the Beginnings of the Historical Novel*, »Classical Antiquity« VI, 1987, str. 184—204.

HEISERMAN, A. *The Novel before the Novel*, Chicago 1977 (poglavlje: *Aphrodisian Chastity*, str. 75—93).

HELMS, J. *Character Portrayal in the Romance of Chariton.* The Hague & Paris 1966.

HORST, P. G. van der *Chariton and the New Testament. A Contribution to the Corpus Hellenisticum*, »Novum Testamentum« XXV, 1983, str. 348—355.

LAPLACE, M. *Les légendes troyennes dans le 'roman' de Chariton 'Chairéas et Callirhoé'* »Revue des Études Grecques« XCIII, 1980, str. 83—125.

LUCKE, Chr. *Zum Charitontext auf Papyrus*, »Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik« LVIII, 1985, str. 21—33.

MOLINIÉ, G. *Le roman de Chairéas et Callirhoé*, Paris 1979.

MUELLER, C.W. *Chariton von Aphrodisias und die Theorie des Romans in der Antike*, »Antike und Abendland« XXII, 1976, str. 115—136.

PĄKCIŃSKA, M. *Najstarzi grecki romans historyczny*, »Filomata« 1964, br. 180, str. 13—22.

PĄKCIŃSKA, M. *Pierwszy zachowany romans grecki*, »Meander« XIX, 1964, str. 128—142.

PĄKCIŃSKA, M. *Motywy Homerowe w romansie Charitona*, »Meander« XXI, 1966, str. 149—157.

PAPANIKOLAOU, A.D. *Chariton und Xenophon von Ephesos. Zur Frage der Abhängigkeit*, u zborniku: Χάρις K. I. Βουρβέρη. Atena 1964, str. 305—320.

PAPANIKOLAOU, A.D. *Chariton-Studien. Untersuchungen zur Sprache und Chronologie der griechischen Romane.* Göttingen 1973.

PERRY, B.E. *Chariton and his Romance from a Literary—Historical Point of View*, »American Journal of Philology« LI, 1930, str. 93—134.

PERRY, B.E. *The Ancient Romances: a Literary-Historical Account of their Origins.* Berkeley & Los Angeles 1967 (poglavlje: *Chariton and the Nature of Greek-Romance*, str. 96—148 i 343—354).

PETRI, R. *Über den Roman des Chariton.* Meisenheim am Glan 1963.

PHILIPPIDES, St. *Lovers' Fate: Narrator's Providence in 'Chaereas and Callirhoe'*, u knizi: Beaton, R. (ur.) *The Greek Novel AD 1—1985.* London & New York & Sydney 1988, str. 182—189.

PLEPELITS, K. *Chariton von Aphrodisias: Kallirhoe.* Stuttgart 1976.

POLASZEK, E. *Sztuka portretowania postaci w romansie greckim.* Wrocław & Warszawa & Kraków & Gdańsk & Łódź 1984. (poglavlje: *Chariton, Historia Chajreasza i Kalliroe*, str. 29—50).
REARDON, B.P. *Theme, structure and narrative in Chariton*, »Yale Classical Studies« XXVII, 1982, str. 1—27.
REARDON, B.P. *Une nouvelle édition de Chariton*, »Revue des Études Grecques« XCV, 1982, str. 157—173.
RIJSKBARON, A. *Chariton 8,1,4 und Aristoteles Poet. 1449b 28*, »Philologus« CXXVIII, 1984, str. 306—307.
ROBIANO, P. *La notion de tychè chez Chariton et chez Héliodore*, »Revue des Études Grecques« XCVII, 1984, str. 543—549.
ROHDE, E. *Der griechische Roman und seine Vorläufer.* Leipzig [1]1876, str. 485—498 (Leipzig [2]1900, str. 517—531).
RUÍZ MONTERO, C. *El análisis del relato en la novela griega*, »Materiali e contributi per la storia della narrativa greco-latina« III, 1981, str. 311—329.
SALMON, P. *Chariton d'Aphrodisias et la révolte égyptienne de 360 av. J.—C.*, »Chronique d'Égypte« XXXVI, 1961, str. 365—376.
SCHMELING, G.L. *Chariton*. New York 1974.
SCHMID, W. *»Chariton«*, u priručniku: *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, ur. A. Pauly, G. Wissowa. Stuttgart 1899, III/2, coll. 1268—1271.
STEINER, G. *The graphic analogue from myth in Greek romance.* »Classical studies presented to B.E. Perry by his students and colleagues at the University of Illinois«, Urbana 1969, str. 123—137.
ZIMMERMANN, F. *Chariton und die Geschichte*, u knjizi *Sozialökonomische Verhältnisse im alten Orient und im klassischen Altertum. Tagung der Sektion Alte Geschichte der Deutschen Historiker-Gesellschaft, Oktober 1959 in Altenburg*, ur. H.J. Diesner, Berlin 1961, str. 329—345 i 354.

HARITON

zgode Hereje i Kaliroje

A

1 Χαρίτων Ἀφροδισιεύς, Ἀθηναγόρου τοῦ ῥήτορος ὑπογραφεύς, πάθος ἐρωτικὸν ἐν Συρακούσαις γενόμενον διηγήσομαι.

Ἑρμοκράτης ὁ Συρακοσίων στρατηγός, οὗτος ὁ νικήσας Ἀθηναίους, εἶχε θυγατέρα Καλλιρόην τοὔνομα, θαυμαστόν τι χρῆμα παρθένου καὶ ἄγαλμα τῆς ὅλης 2 Σικελίας. Ἦν γὰρ τὸ κάλλος οὐκ ἀνθρώπινον ἀλλὰ θεῖον οὐδὲ Νηρηΐδος ἢ Νύμφης τῶν ὀρειῶν ἀλλ' αὐτῆς Ἀφροδίτης Παρθένου. Φήμη δὲ τοῦ παραδόξου θεάματος πανταχοῦ διέτρεχε καὶ μνηστῆρες κατέρρεον εἰς Συρακούσας, δυνάσται τε καὶ παῖδες τυρράνων, οὐκ ἐκ Σικελίας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ Ἰταλίας καὶ Ἠπείρου καὶ 3 ἐθνῶν τῶν ἐν ἠπείρῳ. Ὁ δὲ Ἔρως ζεῦγος ἴδιον ἠθέλησε συμπλέξαι. Χαιρέας γάρ τις ἦν μειράκιον εὔμορφον, πάντων ὑπερέχον, οἷον Ἀχιλλέα καὶ Νιρέα καὶ Ἱππόλυτον καὶ Ἀλκιβιάδην πλάσται τε καὶ γραφεῖς ἀποδεικνύουσι, πατρὸς Ἀρίστωνος τὰ δεύτερα ἐν Συρακούσαις μετὰ Ἑρμοκράτην φερομένου. Καί τις ἦν ἐν αὐτοῖς πολιτικὸς φθόνος ὥστε θᾶττον ἂν πᾶσιν ἢ 4 ἀλλήλοις ἐκήδευσαν. Φιλόνεικος δέ ἐστιν ὁ Ἔρως καὶ χαίρει τοῖς παραδόξοις κατορθώμασιν· ἐζήτησε δὲ τοιόνδε τὸν καιρόν.

Ἀφροδίτης ἑορτὴ δημοτελής, καὶ πᾶσαι σχεδὸν αἱ 5 γυναῖκες ἀπῆλθον εἰς τὸν νεών. Τέως δὲ μὴ προϊοῦσαν τὴν Καλλιρόην προήγαγεν ἡ μήτηρ, τοῦ πατρὸς κελεύσαντος προσκυνῆσαι τὴν θεόν. Τότε δὲ Χαιρέας ἀπὸ τῶν γυμνασίων ἐβάδιζεν οἴκαδε στίλβων ὥσπερ

PRVA KNJIGA

1. Ja, Hariton iz Afrodizijade, tajnik retora Atenagore, ispričat ću ljubavnu zgodu koja se desila u Sirakuzi.

Sirakuški vojskovođa Hermokrat – onaj znameniti pobjednik nad Atenjanima – imao je kćerku po imenu Kaliroju, čudesnu djevojku, diku cijele Sicilije. Ljepota njezina ne bijaše ljudska već božanska, i to ne kao u kakve Nereide ili gorske nimfe, već kao u same Afrodite Djevice.[1] Glas o njezinu najverojatnu izgledu posvuda se širio i prosci se slijevahu u Sirakuzu: vlastodršci i vladarski sinovi, i to ne samo sa Sicilije nego i iz Italije, Epira i krajeva u unutrašnjosti.[2] Eros je, međutim, zaželio da splete posebnu vezu.

Bijaše naime ondje neki krasan momak Hereja koji se daleko izdizao nad ostalima, onako kao što kipari i slikari prikazuju Ahileja, Nireja, Hipolita i Alkibijada, sin Aristona, koji je u Sirakuzi bio drugi čovjek po važnosti iza Hermokrata. Postojalo je među njima neko političko suparništvo, tako da bi se radije rodbinski bili povezali sa svakim drugim nego međusobno. No Eros je ratoboran i uživa u neočekivanim ishodima. Evo kakvu je priliku potražio.

Slavila se službena Afroditina svetkovina i gotovo sve žene uputile su se prema hramu. Majka je izvela i Kaliroju, koja se dotada nije pokazivala u javnosti, jer joj je otac naredio da se pokloni božici. Upravo u taj tren iz vježbališta se

1 Da se Afrodita, božica ljubavi, naziva djevicom (παρθένος), doista je neobično, iako se takva oznaka za nju zatječe i u jednom orfičkom fragmentu (127 *Kern*). Vjerojatno se takvom apozicijom istodobno cilja i na božičin privlačan, mladenački izgled i na vrijeme njezine neudatosti.

2 Dvostruko pojavljivanje riječi ἤπειρος u Haritonovu tekstu shvatio je F. Zimmerman (*Ein verkanntes Wortspiel bei Chariton:* »Philologus« 85, 1930, str. 482 i d.) kao igru riječima, u kojoj se jednom ta imenica koristi kao vlastito ime (*Epir*), a drugi put kao apelativ (*kopno*, tj. unutrašnjost Male Azije). K. Plepelits (o. c., str. 159 – 160) vjeruje da se u grčkom tekstu pod »Italijom«, sasvim u skladu s praksom pretpostavljena vremena radnje, prvenstveno misli na tzv. Veliku Grčku na jugu italskog poluotoka. »Kopno« bi u tom slučaju bilo područje sjevernije od Velike Grčke, a treće ishodište prosaca za nj su »negrčki narodi na kopnu« (o.c., str. 33). Njegovo rješenje geografski je privlačno i filološki branjivo (za ἔθνη u značenju »barbarski negrčki narodi« usp. LSJ s. v., 2b), ali je metodološki sporno jer pretpostavlja historiografsku akuratnost Haritonovu o kojoj u cjelini njegova teksta ne može biti govora.

ἀστήρ· ἐπήνθει γὰρ αὐτοῦ τῷ λαμπρῷ τοῦ προσώπου τὸ
6 ἐρύθημα τῆς παλαίστρας ὥσπερ ἀργύρῳ χρυσός. Ἐκ
τύχης οὖν περί τινα καμπὴν στενοτέραν συναντῶντες
περιέπεσον ἀλλήλοις, τοῦ θεοῦ πολιτευσαμένου τήνδε
τὴν συνοδίαν ἵνα ἑκάτερος τῷ ἑτέρῳ ὀφθῇ. Ταχέως οὖν
πάθος ἐρωτικὸν ἀντέδωκαν ἀλλήλοις τοῦ κάλλους τῇ
εὐγενείᾳ συνελθόντος.
7 Ὁ μὲν οὖν Χαιρέας οἴκαδε μετὰ τοῦ τραύματος μόλις
ἀπῆει, καὶ ὥσπερ τις ἀριστεὺς ἐν πολέμῳ τρωθεὶς καιρίαν,
καὶ καταπεσεῖν μὲν αἰδούμενος, στῆναι δὲ μὴ δυνάμενος.
Ἡ δὲ παρθένος τῆς Ἀφροδίτης τοῖς ποσὶ προσέπεσε καὶ
8 καταφιλοῦσα, »Σύ μοι, δέσποινα« εἶπε, »δὸς ἄνδρα
τοῦτον ὃν ἔδειξας.« Νὺξ ἐπῆλθεν ἀμφοτέροις δεινή· τὸ
γὰρ πῦρ ἐξεκαίετο. Δεινότερον δ' ἔπασχεν ἡ παρθένος διὰ
τὴν σιωπήν, αἰδουμένη κατάφωρος γενέσθαι. Χαιρέας δὲ
νεανίας εὐφυὴς καὶ μεγαλόφρων, ἤδη τοῦ σώματος αὐτῷ
φθίνοντος, ἀπετόλμησεν εἰπεῖν πρὸς τοὺς γονεῖς ὅτι ἐρᾷ
καὶ οὐ βιώσεται τοῦ Καλλιρόης γάμου μὴ τυχών.
9 Ἐστέναξεν ὁ πατὴρ ἀκούσας καὶ »Οἴχῃ δή μοι, τέκνον«
ἔφη· »δῆλον γάρ ἐστιν ὅτι Ἑρμοκράτης οὐκ ἂν δοίη σοὶ
τὴν θυγατέρα τοσούτους ἔχων μνηστῆρας πλουσίους καὶ
βασιλεῖς. Οὔκουν οὐδὲ πειρᾶσθαί σε δεῖ, μὴ φανερῶς
ὑβρισθῶμεν.« Εἶθ' ὁ μὲν πατὴρ παρεμυθεῖτο τὸν παῖδα,
τῷ δὲ ηὔξετο τὸ κακὸν ὥστε μηδὲ ἐπὶ τὰς συνέθεις
10 προϊέναι διατριβάς. Ἐπόθει δὲ τὸ γυμνάσιον Χαιρέαν καὶ
ὥσπερ ἔρημον ἦν. Ἐφίλει γὰρ αὐτὸν ἡ νεολαία.
Πολυπραγμονοῦντες δὲ τὴν αἰτίαν ἔμαθον τῆς νόσου, καὶ
ἔλεος πάντας εἰσῆλθει μειρακίου καλοῦ κινδυνεύοντος
ἀπολέσθαι διὰ πάθος ψυχῆς εὐφυοῦς.
11 Ἐνέστη νόμμιος ἐκκλησία. Συγκαθεσθεὶς οὖν ὁ δῆμος
τοῦτο πρῶτον καὶ μόνον ἐβόα· »Καλὸς Ἑρμοκράτης,
μέγας στρατηγός, σῶζε Χαιρέαν· τοῦτο πρῶτον τῶν
τροπαίων. Ἡ πόλις μνηστεύται τοὺς γάμους σήμερον
ἀλλήλων ἀξίων.«
12 Τίς ἂν μηνύσειε τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνην, ἧς ὁ Ἔρως ἦν
δημαγωγός; Ἀνὴρ δὲ φιλόπατρις Ἑρμοκράτης ἀντειπεῖν
οὐκ ἠδυνήθη τῇ πόλει δεομένῃ. Κατανεύσαντος δὲ αὐτοῦ
πᾶς ὁ δῆμος ἐξεπήδησε τοῦ θεάτρου, καὶ οἱ μὲν νέοι
ἀπῆεσαν ἐπὶ Χαιρέαν, ἡ βουλὴ δὲ καὶ οἱ ἄρχοντες
13 ἠκολούθουν Ἑρμοκράτει· παρῆσαν δὲ καὶ αἱ γυναῖκες αἱ
Συρακοσίων ἐπὶ τὴν οἰκίαν νυμφαγωγοῦσαι. Ὑμέναιος
ᾄδετο κατὰ πᾶσαν τὴν πόλιν· μεσταὶ δὲ αἱ ῥῦμαι
στεφάνων, λαμπάδων· ἐρραίνετο τὰ πρόθυρα οἴνῳ καὶ

vraćao Hereja, blistajući poput zvijezde. Na njegovu sjajnu licu rumenilo vježbališta prelijevalo se kao zlato na srebru. Slučajno dakle na jednom uskom zavijutku ulice nalete jedno na drugo, jer je bog smislio takav susret da bi se mogli međusobno vidjeti. A kako je ljepota bila povezana s plemenitošću, začas jedno drugome zadadoše ljubavnu ranu.

Poslije te rane Hereja se jedva otputi kući, nalik na junaka koji je u ratu smrtonosno ranjen: stid ga je pasti, a stajati ne može. A djevojka je pala pred noge Afroditi i ljubeći je rekla: »Gospodarice, daj mi za muža onoga kojeg si mi pokazala!«

Nadošla je noć, strašna za oboje, jer ih je vatra žarila. Silnije je međutim patila djevojka, jer je šutjela – bojala se da je ne otkriju. No Hereja, plemenit i srčan mladić, kad mu je već tijelo stalo propadati, usudio se reći roditeljima da ljubi i da neće ostati živ ako se ne oženi Kalirojom. Kad je to čuo njegov otac, zakuka i reče: »Propao si, dijete moje! Jasno je da ti Hermokrat neće dati svoju kćer, uz tolike bogataše i kraljeve koje ima za prosce! Ne trebaš ni pokušavati – da ne bismo pretrpjeli javnu uvredu!« Potom otac stane tješiti sina, a u njemu se jad povećavao, tako da više nije odlazio ni na svoje uobičajene zabave. Vježbalište je čeznulo za Herejom i činilo se kao da je pusto – među mladeži je bio vrlo omilio. Raspitujući se doznaju za uzrok bolesti i svi se ražaloste zato što je lijep momak u opasnosti da nastrada zbog patnje plemenite duše.

Održavalo se redovno zasjedanje skupštine. Narod zauze svoja mjesta i prvo i jedino što su vikali bijaše: »Lijepi Hermokrate, veliki vojskovođo, spasi Hereju! Bit će to tvoj najveći vojnički uspjeh! Grad priželjkuje da se sutra sklopi brak dostojan njih obojih!« Tko bi mogao opisati taj skup kojim je rukovodio Eros? Hermokrat, pravi rodoljub, nije mogao odbiti molbu svoga grada. Pošto je potvrdno klimnuo glavno, sav narod izleti iz kazališnog zdanja: mladež ode po Hereju, a vijeće i gradski upravitelji pratili su Hermokrata. Bile su ondje i sirakuške žene, kao pratnja mladenkina do mladoženjine kuće. Po cijelom gradu pjevala se svadbena pjesma. Ulice su bile pune vijenaca, svjetiljaka; s

μύροις. Ἥδιον ταύτην τὴν ἡμέραν ἤγαγον οἱ Συρακόσιοι
τῆς τῶν ἐπινικίων.
14 Ἡ δὲ παρθένος οὐδὲν εἰδυῖα τούτων ἔρριπτο ἐπὶ τῆς
κοίτης ἐγκεκαλυμμένη, κλαίουσα καὶ σιωπῶσα.
Προσελθοῦσα δὲ ἡ τροφὸς τῇ κλίνῃ, »Τέκνον« εἶπε,
»διανίστασο, πάρεστι γὰρ ἡ εὐκταιοτάτη πᾶσιν ἡμῖν
ἡμέρα· ἡ πόλις σε νυμφαγωγεῖ.«
Τῆς δ' αὐτοῦ λύτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ·
οὐ γὰρ ᾔδει τίνι γαμεῖται. Ἄφωνος εὐθὺς ἦν καὶ σκότος
αὐτῆς τῶν ὀφθαλμῶν κατεχύθη καὶ ὀλίγου δεῖν
15 ἐξέπνευσεν· ἐδόκει δὲ τοῦτο τοῖς ὁρῶσιν αἰδώς. Ἐπεὶ δὲ
ταχέως ἐκόσμησαν αὐτὴν αἱ θεραπαινίδες, τὸ πλῆθος ἐπὶ
τῶν θυρῶν ἀπέλιπον· οἱ δὲ γονεῖς τὸν νυμφίον εἰσήγαγον
πρὸς τὴν παρθένον. Ὁ μὲν οὖν Χαιρέας προσδραμὼν
αὐτὴν κατεφίλει, Καλλιρόη δὲ γνωρίσασα τὸν ἐρώμενον,
ὥσπερ τι λύχνου φῶς ἤδη σβεννύμενον ἐπιχυθέντος
ἐλαίου πάλιν ἀνέλαμψε καὶ μείζων ἐγένετο καὶ κρείττων.
16 Ἐπεὶ δὲ προῆλθεν εἰς τὸ δημόσιον, θάμβος ὅλον τὸ
πλῆθος κατέλαβεν, ὥσπερ Ἀρτέμιδος ἐν ἐρημίᾳ
κυνηγέταις ἐπιστάσης· πολλοὶ δὲ τῶν παρόντων καὶ
προσεκύνησαν. Πάντες δὲ Χαιρέαν μὲν ἐθαύμαζον,
Καλλιρόην δὲ ἐμακάριζον. Τοιοῦτον ὑμνοῦσι ποιηταὶ τὸν
Θέτιδος γάμον ἐν Πηλίῳ γεγονέναι. Πλὴν καὶ ἐνταῦθά τις
εὑρέθη βάσκανος δαίμων, ὥσπερ ἐκεῖ φασι τὴν Ἔριν.
2 Οἱ γὰρ μνηστῆρες ἀποτυχόντες τοῦ γάμου λύπην
ἐλάμβανον μετ' ὀργῆς. Τέως οὖν μαχόμενοι πρὸς
ἀλλήλους ὠμονόησαν τότε, διὰ δὲ τὴν ὁμόνοιαν,
ὑβρίσθαι δοκοῦντες, συνῆλθον εἰς βουλευτήριον κοινόν·
ἐστρατολόγει δὲ αὐτοὺς ἐπὶ τὸν κατὰ Χαιρέου πόλεμον ὁ
2 Φθόνος. Καὶ πρῶτος ἀναστὰς νεανίας τις Ἰταλιώτης, υἱὸς

ulaznih vratiju tekli su vino i pomasti. Ljepše su taj dan proveli Sirakužani nego kad su proslavljali pobjedu!

Djevojka je, međutim, ne znajući ništa o tome, ležala na krevetu, zakrita lica, uplakana i bez riječi. Dadilja priđe njezinu ležaju i reče joj: »Dijete moje, ustani, došao je dan za kojim smo svi najviše žudjeli: grad dolazi da te otprati mladoženji!«

...a njoj srce i koljena klonu[3]

– nije naime znala za koga se udaje. Ostade bez glasa, na oči joj se spusti mrak i zamalo izdahnu. Prisutnima je to, međutim, djelovalo kao postiđenost. Služkinje ju u međuvremenu brzo dotjeraju, a gomila se zaustavi na vratima i roditelji uvedu mladoženju do djevojke. Hereja potrči prema njoj i stane je obasipati poljupcima, a Kaliroja, prepoznavši svoga ljubljenog, zasja veća i ljepša, kao kad se u svjetiljku što trne nadolije ulja[4]. Kad je izašla pred narod, cjelokupno mnoštvo obuze divljenje, kao kad se Artemida na pustu mjestu ukaže lovcima. Mnogi od prisutnih i klekoše pred njom. Hereji su se svi divili, a Kaliroju smatrali sretnicom. Takva je, pjevaju pjesnici, bila svadba Tetide na gori Peliju – jedino što se i u Sirakuzi našao neki zavidni zloduh, kao što je ondje, po pričanju, to bila Erida.

2. Prosci kojima je brak izmakao iz ruku stanu se žalostiti i žestiti u isti mah. Do toga trena suparnici, ujedine se i, uvjereni da im je nanesena uvreda, dogovore da se okupe i zajednički poviječaju: zavist je bila ta koja ih je okupljala na rat protiv Hereje.

3 Česta formula u Homera; osim *Il.* 21,425 usp. još i *Il.* 21,114, *Od.* 4,703, *Od.* 5,297, *Od.* 5,406, *Od.* 18,212, *Od.* 22,68, *Od.* 22,147, *Od.* 23,205, *Od.* 24,345. Za Haritona usp. još i bilj. 15 i 22. Svi citati iz Homera preuzeti su iz prijevoda Tome Maretića (*Ilijada*, Zagreb ^{7}1965; *Odiseja*, Zagreb ^{5}1961). Na mjestima na kojima Hariton krivo citira ili citat adaptira kontekstu, mijenjan je, u mjeri u kojoj je to bilo potrebno, i Maretićev prijevod.

4 »Veća i ljepša« – u izvorniku μείζων καὶ κρείττων. Taj par epiteta koji plijeni predodžbenom naivnošću u Haritona je rezerviran samo za Kaliroju; usp. 1,6; 2,1; 3,8.

τοῦ Ῥηγίνων τυράννου, τοιαῦτα ἔλεγεν· »Εἰ μέν τις ἐξ ἡμῶν ἔγημεν, οὐκ ἂν ὠργίσθην, ὥσπερ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν ἕνα δεῖ νικῆσαι τῶν ἀγωνισαμένων· ἐπεὶ δὲ παρευδοκίμησεν ἡμᾶς ὁ μηδὲν ὑπὲρ γάμου πονήσας, οὐ
3 φέρω τὴν ὕβριν. Ἡμεῖς δὲ ἐτάχθημεν αὐλείοις θύραις προσαγρυπνοῦντες καὶ κολακεύοντες τίτθας καὶ θεραπαινίδας καὶ δῶρα πέμποντες τροφοῖς. Πόσον χρόνον δεδουλεύκαμεν; Καὶ, τὸ πάντων χαλεπώτατον, ὡς ἀντεραστὰς ἀλλήλους ἐμισήσαμεν. Ὁ δὲ πόρνος καὶ πένης καὶ μηδενὸς κρείττων βασιλέων ἀγωνισαμένων
4 αὐτὸς ἀκονιτὶ τὸν στέφανον ἥρατο. Ἀλλὰ ἀνόητον αὐτῷ γενέσθω τὸ ἄθλον καὶ τὸν γάμον θάνατον τῷ νυμφίῳ ποιήσωμεν.« Πάντες οὖν ἐπῄνεσαν, μόνος δὲ ὁ Ἀκραγαντίνων τύραννος ἀντεῖπεν. »Οὐκ εὐνοίᾳ δὲ« εἶπε »τῇ πρὸς Χαιρέαν κωλύω τὴν ἐπιβουλήν, ἀλλὰ ἀσφαλεστέρῳ τῷ λογισμῷ· μέμνησθε γὰρ ὅτι Ἑρμοκράτης οὐκ ἔστιν εὐκαταφρόνητος· ὥστε ἀδύνατος ἡμῖν πρὸς αὐτὸν ἡ ἐκ τοῦ φανεροῦ μάχη, κρείττων δὲ ἡ μετὰ
5 τέχνης· καὶ γὰρ τὰς τυραννίδας πανουργίᾳ μᾶλλον ἢ βίᾳ κτώμεθα. Χειροτονήσατέ με τοῦ πρὸς Χαιρέαν πολέμου στρατηγόν· ἐπαγγέλλομαι διαλύσειν τὸν γάμον· ἐφοπλιῶ γὰρ αὐτῷ Ζηλοτυπίαν, ἥτις σύμμαχον λαβοῦσα τὸν
6 Ἔρωτα μέγα τι κακὸν διαπράξεται· Καλλιρόη μὲν οὖν εὐσταθὴς καὶ ἄπειρος κακοήθους ὑποψίας, ὁ δὲ Χαιρέας, οἷα δὴ γυμνασίοις ἐντραφεὶς καὶ νεωτερικῶν ἁμαρτημάτων οὐκ ἄπειρος, δύναται ῥᾳδίως ὑποπτεύσας ἐμπεσεῖν εἰς νεωτερικὴν ζηλοτυπίαν· ἔστι δὲ καὶ προσελθεῖν ἐκείνῳ ῥᾷον καὶ λαλῆσαι.« Πάντες ἔτι λέγοντος αὐτοῦ τὴν γνώμην ἐπεψηφίσαντο καὶ τὸ ἔργον ἐνεχείρισαν ὡς ἀνδρὶ πᾶν ἱκανῷ μηχανήσασθαι. Τοιαύτης οὖν ἐπινοίας ἐκεῖνος ἤρξατο.

3

Ἑσπέρα μὲν ἦν, ἦκε δὲ ἀγγέλλων τις ὅτι Ἀρίστων ὁ πατὴρ Χαιρέου πεσὼν ἀπὸ κλίμακος ἐν ἀγρῷ πάνυ ὀλίγας ἔχει τοῦ ζῆν τὰς ἐλπίδας. Ὁ δὲ Χαιρέας ἀκούσας, καίτοι φιλοπάτωρ ὤν, ὅμως ἐλυπήθη πλέον ὅτι ἔμελλεν ἀπελεύσεσθαι μόνος· οὐ γὰρ οἷόν τε ἦν ἐξάγειν ἤδη τὴν
2 κόρην. Ἐν δὲ τῇ νυκτὶ ταύτῃ φανερῶς μὲν οὐδεὶς ἐτόλμησεν ἐπικωμάσαι, κρύφα δὲ καὶ ἀδήλως ἐπελθόντες σημεῖα κώμου ἔστησαν καὶ κατέλιπον· ἐστεφάνωσαν τὰ πρόθυρα, μύροις ἔρραναν, οἴνου πηλὸν ἐποίησαν, δᾷδας
3 ἔρριψαν ἡμικαύστους. Διέλαμψεν ἡμέρα, καὶ πᾶς ὁ παριὼν εἱστήκει κοινῷ τινι πολυπραγμοσύνης πάθει·

Prvi ustane neki mladić iz Italije, sin vladara u Regiju, i reče sljedeće: »Da se njome oženio netko od nas, ne bih se ljutio, kao što u natjecanju mora pobijediti jedan od natjecatelja. No kako su nam pretpostavili nekoga koji se oko toga braka nimalo nije pomučio, ne mogu podnositi uvredu! Mi smo se postrojavali pred ulaznim vratima i bdjeli, ulagujući se dadiljama i sluškinjama i šaljući darove odgojiteljicama. Koliko smo vremena tako robovali? I što je od svega najgore, jedni smo druge zamrzili kao suparnike u ljubavi! A taj kurviš i siromah, koji ni po čemu nije bolji od kraljeva koji su se natjecali, uzeo je pobjednički vijenac a da se ni oznojio nije! Dajmo da mu ta nagrada bude nekorisna i pretvorimo svadbu u mladoženjinu smrt!«

Svi se slože, samo se usprotivi vladar Akraganta, koji reče: »Ne odbijam tu zamisao zato što sam naklonjen Hereji već zato što imam sigurniju računicu. Imate na pameti, zar ne, da ne treba potcijeniti Hermokrata. S njim se ne možemo otvoreno boriti, pa će biti bolje da se borimo umijećem. Uostalom, i svoju smo vlast stekli više prepredenošću nego silom. Izaberite me za vojskovođu u ratu protiv Hereje: obećajem da ću razoriti taj brak! Naoružat ću protiv njega Ljubomoru, koja će uz pomoć Erosa napraviti veliko zlo. Kaliroja je dobroćudna, neiskusna u zlonamjernim sumnjama, a Hereja, kao što je i razumljivo za momka koji je odgojen u vježbalištima, i nije nevješt u mladenačkim pogreškama: mogao bi lako posumnjati i zapasti u mladenačku ljubomoru. Napokon, njemu je lakše i prići i s njim popričati.« Još dok je govorio, svi se opredijele za njegov prijedlog i prepuste mu posao, kao čovjeku koji je sposoban sve smisliti. Evo na koju je zamisao on došao.

3. Bila je večer kadli stigne neki čovjek s viješću da je Herejin otac Ariston na seoskom posjedu pao s ljestava i da ima sasvim malo nade da će preživjeti. Kad je Hereja to čuo, iako je volio oca, ipak se više ražalosti što će na put morati sam, jer mladu ženu još nije mogao voditi. Te noći nitko se nije usudio otvoreno predstavljati pod prozorom, no ipak su krišom i neopazice prišli i ostavili tragove vesela ophoda: na vrata su stavili vijence i poškropili ih miomirisima, od izlivena vina napravili kaljužu, pobacali napola izgorjele baklje.

Χαιρέας δὲ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ῥᾷον ἐσχηκότος ἔσπευδε πρὸς τὴν γυναῖκα. Ἰδὼν δὲ τὸν ὄχλον πρὸ τῶν θυρῶν τὸ μὲν πρῶτον ἐθαύμασεν· ἐπεὶ δὲ ἔμαθε τὴν αἰτίαν, ἐνθουσιῶν εἰστρέχει· καταλαβὼν δὲ τὸν θάλαμον ἔτι κεκλεισμένον, ἤρασσε μετὰ σπουδῆς. Ἐπεὶ δὲ ἀνέῳξεν ἡ θεραπαινίς, ἐπιπεσὼν τῇ Καλλιρόῃ τὴν ὀργὴν μετέβαλεν εἰς λύπην καὶ περιρρηξάμενος ἔκλαιε. Πυνθανομένης δὲ τί γέγονεν, ἄφωνος ἦν, οὔτε ἀπιστεῖν οἷς εἶδεν οὔτε πιστεύειν οἷς οὐκ ἤθελε δυνάμενος. Ἀπορουμένου δὲ αὐτοῦ καὶ τρέμοντος ἡ γυνὴ μηδὲν ἐπινοοῦσα τῶν γεγονότων ἱκέτευεν εἰπεῖν τὴν αἰτίαν τοῦ χόλου· ὁ δὲ ὑφαίμοις τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ παχεῖ τῷ φθέγματι, »Κλαίω« φησὶ »τὴν ἐμαυτοῦ τύχην, ὅτι μου ταχέως ἐπελάθου,« καὶ τὸν κῶμον ὠνείδισεν. Ἡ δὲ οἷα θυγάτηρ στρατηγοῦ καὶ φρονήματος πλήρης πρὸς τὴν ἄδικον διαβολὴν παρωξύνθη καὶ »Οὐδεὶς ἐπὶ τὴν πατρῴαν οἰκίαν ἐκώμασεν« εἶπε, »τὰ δὲ σὰ πρόθυρα συνήθη τυχόν ἐστι τοῖς κώμοις, καὶ τὸ γεγαμηκέναι σε λυπεῖ τοὺς ἐραστάς.« Ταῦτα εἰποῦσα ἀπεστράφη καὶ συγκαλυψαμένη δακρύων ἀφῆκε πηγάς. Εὔκολοι δὲ τοῖς ἐρῶσιν αἱ διαλλαγαὶ καὶ πᾶσαν ἀπολογίαν ἡδέως ἀλλήλων προσδέχονται. Μεταβαλλόμενος οὖν ὁ Χαιρέας ἤρξατο κολακεύειν, καὶ ἡ γυνὴ ταχέως αὐτοῦ τὴν μετάνοιαν ἠσπάζετο. Ταῦτα μᾶλλον ἐξέκαυσε τὸν ἔρωτα, καὶ οἱ ἀμφοτέρων αὐτῶν γονεῖς μακαρίους αὐτοὺς ὑπελάμβανον τὴν τῶν τέκνων ὁρῶντες ὁμόνοιαν.

4 Ὁ δὲ Ἀκραγαντῖνος διαπεπτωκυίας αὐτῷ τῆς πρώτης τέχνης ἥπτετο λοιπὸν ἐνεργεστέρας κατασκευῆς <κατασκευάσας> τι τοιοῦτον. Ἦν αὐτῷ παράσιτος στωμύλος καὶ πάσης χάριτος ὁμιλητικῆς ἔμπλεως. Τοῦτον ἐκέλευσεν ὑποκριτὴν ἔρωτος γενέσθαι. Τὴν ἄβραν γὰρ τῆς Καλλιρόης καὶ τιμιωτάτην τῶν θεραπαινίδων προσπίπτων φιλεῖν ἐποίει. Μόλις οὖν ἐκεῖνος πλὴν ὑπηγάγετο τὴν μείρακα μεγάλαις δωρεαῖς τῷ τε λέγειν ἀπάγξεσθαι μὴ τυχὼν τῆς ἐπιθυμίας. Γυνὴ δὲ εὐάλωτόν ἐστιν, ὅταν ἐρᾶσθαι δοκῇ. Ταῦτ' οὖν προκατασκευασάμενος ὁ δημιουργὸς τοῦ δράματος ὑποκριτὴν ἕτερον ἐξηῦρεν, οὐκέτι ὁμοίως εὔχαριν, ἀλλὰ πανοῦργον καὶ ἀξιόπιστον λαλῆσαι. Τοῦτον προδιδάξας ἃ χρὴ

Kad je svanuo dan, svatko tko bi naišao zastao bi gonjen istom radoznalošću.

Hereja je, međutim, kad je ocu krenulo nabolje, požurio k ženi. Kad je pred vratima opazio gomilu, isprva se začudio. Pošto je doznao razlog, potrči unutra kao mahnit. Vrata od ložnice zatekne zaključana i počne ih žestoko tresti. Kad mu je sluškinja otvorila, naleti na Kaliroju, srdžbu pretvori u tugu, razdere haljine i zaplaka. Kad ga je upitala što se dogodilo, ništa ne izusti, jer nije mogao niti ne vjerovati u ono što je vidio niti vjerovati u ono što je želio. Bio je tako u nedoumici i sav drhtao, a žena ga je, ne sluteći ništa od onoga što se dogodilo, kumila da joj kaže zašto bjesni. On joj, zakrvavljenih očiju i grubim glasom, odgovori: »Oplakujem svoju sudbinu, kad si me tako brzo zaboravila!«, pa joj prigovori zbog predstave pred kućom. A ona – bila je vojskovođina kći i vrlo ponosna – razljuti se zbog nepravedne potvore i reče: »Pred kuću mojega oca nitko nije došao predstavljati, a tvoja su vrata vjerojatno navikla na predstave, pa tvoje obožavatelje žalosti to što si se oženio!« Na te riječi okrene se, prekrije lice, i stane liti potoke suza. No za zaljubljene je pomirenje lako i rado međusobno prihvaćaju svaku ispriku. Tako se i Hereja, mijenjajući raspoloženje, počne umiljavati ženi, kojoj se takva promjena odmah svidjela. To je još više raspalilo njihovu ljubav te su njihovi roditelji, gledajući slogu svoje djece, smatrali sebe sretnicima.

4. A Akraganćanin, kad mu se tako izjalovila prva zamisao, lati se djelotvornijeg plana. Evo, otprilike, kakav je bio.

Imao je on brbljava parazita koji je u razgovoru bio pun svake draži. Njemu naredi da glumi zaljubljenika i ovaj je, oblijećući oko sluškinje koja je bila miljenica Kalirojina i koju je ona najviše cijenila, raspaljivao u njoj ljubav. Na jedvite je jade zaveo djevojku, uz pomoć velikih darova i tako što je govorio da će se objesiti ako ne ostvari svoju želju. Žena je lak plijen kad misli da je voljena. Nakon takvih priprema prireditač ove drame pronašao je i drugoga glumca, koji nije poput prvoga bio umilan nego prepreden i uvjerljiv u pričanju. Pošto ga je prethodno podučio što treba raditi i

πράττειν καὶ λέγειν, ὑπέπεμψεν ἀγνῶτα τῷ Χαιρέᾳ. Προσελθὼν δὲ ἐκεῖνος αὐτῷ περὶ τὰς παλαίστρας ἁλύοντι, »Κάμοί« φησιν »υἱὸς ἦν, ὦ Χαιρέα, σὸς ἡλικιώτης, πάνυ σε θαυμάζων καὶ φιλῶν, ὅτε ἔζη. Τελευτήσαντος δὲ αὐτοῦ σὲ υἱὸν ἐμαυτοῦ νομίζω, καὶ γὰρ
4 εἷ κοινὸν ἀγαθὸν πάσης Σικελίας εὐτυχῶν. Δὸς οὖν μοι σχολάζοντα σεαυτὸν καὶ ἀκούσῃ μεγάλα πράγματα ὅλῳ τῷ βίῳ σου διαφέροντα.« Τοιούτοις ῥήμασιν ὁ μιαρὸς ἐκεῖνος ἄνθρωπος τοῦ μειρακίου τὴν ψυχὴν ἀνακουφίσας καὶ μεστὸν ποιήσας ἐλπίδος καὶ φόβου καὶ πολυπραγμοσύνης, δεομένου λέγειν ὤκνει καὶ προεφασίζετο μὴ εἶναι τὸν καιρὸν ἐπιτήδειον τὸν παρόντα, δεῖν δὲ ἀναβολῆς καὶ
5 σχολῆς μακροτέρας. Ἐνέκειτο μᾶλλον ὁ Χαιρέας, ἤδη τι προσδοκῶν βαρύτερον· ὁ δὲ ἐμβαλὼν αὐτῷ τὴν δεξιὰν ἀπῆγεν εἴς τι χωρίον ἠρεμαῖον, εἶτα συναγαγὼν τὰς ὀφρῦς καὶ ὅμοιος γενόμενος λυπουμένῳ, μικρὸν δέ τι καὶ δακρύσας, »Ἀηδῶς μέν« εἶπεν, »ὦ Χαιρέα, σκυθρωπόν σοι πρᾶγμα μηνύω καὶ πάλαι βουλόμενος εἰπεῖν ὤκνουν· ἐπεὶ δὲ ἤδη φανερῶς ὑβρίζῃ καὶ θρυλλεῖται πανταχοῦ τὸ δεινόν, οὐχ ὑπομένω σιωπᾶν· φύσει τε γὰρ μισοπόνηρός
6 εἰμι καὶ σοὶ μάλιστα εὔνους. Γίνωσκε τοίνυν μοιχευομένην σου τὴν γυναῖκα, καὶ ἵνα τούτῳ πιστεύσῃς, ἕτοιμος ἐπ' αὐτοφώρῳ τὸν μοιχὸν δεικνύειν.«

Ὡς φάτο· τὸν δ' ἄχεος νεφέλη ἐκάλυψε μέλαινα,
Ἀμφοτέρῃσι δὲ χερσὶν ἑλὼν κόνιν αἰθαλόεσσαν
Χεύατο κὰκ κεφαλῆς, χαρίεν δ' ἤσχυνε πρόσωπον.

7 Ἐπὶ πολὺ μὲν οὖν ἀχανὴς ἔκειτο, μήτε τὸ στόμα μήτε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπᾶραι δυνάμενος· ἐπεὶ δὲ φωνὴν οὐχ ὁμοίαν μὲν ὀλίγην δὲ συνελέξατο, »Δυστυχῆ μέν« εἶπεν »αἰτῶ παρὰ σοῦ χάριν αὐτόπτης γενέσθαι τῶν ἐμῶν κακῶν· ὅμως δὲ δεῖξαι, ὅπως εὐλογώτερον ἐμαυτὸν ἀνέλω· Καλλιρόης γὰρ καὶ ἀδικούσης φείσομαι.«
8 »Προσποίησαί« φησιν »ὡς εἰς ἀγρὸν ἀπιέναι, βαθείας δὲ ἑσπέρας παραφύλαττε τὴν οἰκίαν· ὄψει γὰρ εἰσιόντα τὸν μοιχόν.«

govoriti, pošalje ga pod lažnim imenom Hereji, koji ga nije poznavao. Taj čovjek pristupi Hereji dok se šetao oko vježbališta i reče: »I ja sam, Hereja, imao sina, tvojega vršnjaka, koji ti se mnogo divio i volio te dok je bio živ. Otkako je umro, tebe smatram za vlastita sina – uostalom, tvoja je sreća zajedničko dobro cijele Sicilije! Pokloni mi stoga malo vremena i poslušaj o ozbiljnim stvarima koje se tiču cjelokupna tvojega života!« Kad je taj odvratni čovjek takvim riječima uznemirio mladićevu dušu i pobudio u njemu mnogo nade, bojazni i radoznalosti, stane se, na njegovu molbu da govori, ustezati i izgovarati kako sada baš nije zgodna prilika, da treba sve odgoditi, da treba više vremena. Hereja je još više navaljivao, sad već u očekivanju neke strašnije vijesti. Onaj ga poduhvati desnom rukom i povede na neko osamljeno mjesto, a potom, skupivši obrve i poprimivši lik rastužena čovjeka, čak i uz poneku suzu, reče: »Nije mi bilo lako, Hereja, da ti javim tužnu vijest, pa sam oklijevao, iako sam ti odavna htio reći. No kad ti se uvreda sada već i otvoreno nanosi i kad se ta grozota posvuda razglasila, ne mogu više šutjeti. Po prirodi mrzim lopovštinu, a i tebi sam neobično naklonjen. Dakle: moraš znati da ti je žena preljubnica, a da mi to povjeruješ, pripravan sam njezina ljubavnika pokazati na djelu!«

Reče, – i crne tuge njega obuzme oblak,
te on čađavog prâ obadvjema rukama zgrabi
pa ga zaspe po glavi i milo nagrdi lice.[5]

Dugo je stajao nepomičan, nesposoban da pomakne ni usta ni oči. A kad je prikupio nešto glasa – neslična svojemu – reče: »Molim te za jednu uslugu da sâm budem očevidac vlastite nesreće! Pruži mi dokaz, da se s više razloga ubijem – jer Kaliroju ću i krivu poštedjeti!« Onaj mu odgovori: »Napravi se kao da odlaziš na seoski posjed, a kad bude mrkla noć, pripazi na kuću. Vidjet ćeš ljubavnika kako ulazi!«

5 *Il.* 18,22-24 (Ahilejeva reakcija na vijest o smrti Patroklovoj).

Συνέθεντο ταῦτα, καὶ ὁ μὲν Χαιρέας πέμψας (οὐ γὰρ
αὐτὸς ὑπέμεινεν οὐδὲ εἰσελθεῖν), »Ἄπειμί« φησιν »εἰς
ἀγρόν.« Ὁ δὲ κακοήθης ἐκεῖνος καὶ διάβολος συνέττατε
9 τὴν σκηνήν. Ἑσπέρας οὖν ἐπιστάσης ὁ μὲν ἐπὶ τὴν
κατασκοπὴν ἦλθεν, ὁ δὲ τὴν ἄβραν τῆς Καλλιρόης
διαφθείρας ἐνέβαλεν εἰς τὸν στενωπόν, ὑποκρινόμενος
μὲν τὸν λαθραίοις ἔργοις ἐπιχειρεῖν προαιρούμενον,
πάντα δὲ μηχανώμενος ἵνα μὴ λάθοι. Κόμην εἶχε λιπαρὰν
καὶ βοστρύχους μύρων ἀποπνέοντας, ὀφθαλμοὺς
ὑπογεγραμμένους, ἱμάτιον μαλακόν, ὑπόδημα λεπτόν·
δακτύλιοι βαρεῖς ὑπέστιλβον. Εἶτα πολὺ περιβλεψάμενος
τῇ θύρᾳ προσῆλθε, κρούσας δὲ ἐλαφρῶς τὸ εἰωθὸς ἔδωκε
10 σημεῖον. Ἡ δὲ θεράπαινα καὶ αὐτὴ περίφοβος ἠρέμα
παρανοίξασα καὶ λαβομένη τῆς χειρὸς εἰσήγαγε. Ταῦτα
θεασάμενος Χαιρέας οὐκέτι κατέσχεν ἀλλὰ εἰσέδραμεν
11 ἐπ' αὐτοφώρῳ τὸν μοιχὸν ἀναιρήσων. Ὁ μὲν οὖν παρὰ
τὴν αὔλειον θύραν ὑποστὰς εὐθὺς ἐξῆλθεν, ἡ δὲ Καλλιρόη
ἐκάθητο ἐπὶ τῆς κλίνης ζητοῦσα Χαιρέαν καὶ μηδὲ
λύχνον ἅψασα διὰ τὴν λύπην· ψόφου δὲ ποδῶν
γενομένου πρώτη τοῦ ἀνδρὸς ᾔσθετο τὴν ἀναπνοὴν καὶ
12 χαίρουσα αὐτῷ προσέδραμεν. Ὁ δὲ φωνὴν μὲν οὐκ ἔσχεν
ὥστε λοιδορήσασθαι, κρατούμενος δὲ ὑπὸ τῆς ὀργῆς
ἐλάκτισε προσιοῦσαν. Εὐστόχως οὖν ὁ ποὺς κατὰ τοῦ
διαφράγματος ἐνεχθεὶς ἐπέσχε τῆς παιδὸς τὴν ἀναπνοήν,
ἐρριμμένην δὲ αὐτὴν αἱ θεραπαινίδες βαστάσασαι
κατέκλιναν ἐπὶ τὴν κοίτην.

5 Καλλιρόη μὲν οὖν ἄφωνος καὶ ἄπνους ἐπέκειτο
νεκρᾶς εἰκόνα πᾶσι παρέχουσα, Φήμη δὲ ἄγγελος τοῦ
πάθους καθ' ὅλην τὴν πόλιν διέτρεχεν, οἰμωγὴν
ἐγείρουσα διὰ τῶν στενωπῶν ἄχρι τῆς θαλάσσης· καὶ
πανταχόθεν ὁ θρῆνος ἠκούετο, καὶ τὸ πρᾶγμα ἐφκει
πόλεως ἁλῶσει. Χαιρέας δὲ ἔτι τῷ θυμῷ ζέων δι' ὅλης
νυκτὸς ἀποκλείσας ἑαυτὸν ἐβασάνιζε τὰς θεραπαινίδας,
2 πρώτην δὲ καὶ τελευταίαν τὴν ἄβραν. Ἔτι δὲ καιομένων
καὶ τεμνομένων αὐτῶν ἔμαθε τὴν ἀλήθειαν. Τότε ἔλεος
αὐτὸν εἰσῆλθε τῆς ἀποθανούσης καὶ ἀποκτεῖναι μὲν
ἑαυτὸν ἐπεθύμει, Πολύχαρμος δὲ ἐκώλυε, φίλος
ἐξαίρετος, τοιοῦτος οἷον Ὅμηρος ἐποίησε Πάτροκλον
Ἀχιλλέως.

Ἡμέρας δὲ γενομένης οἱ ἄρχοντες ἐκλήρουν
δικαστήριον τῷ φονεῖ, διὰ τὴν πρὸς Ἑρμοκράτην τιμὴν
3 ἐπισπεύδοντες τὴν κρίσιν. Ἀλλὰ καὶ ὁ δῆμος ἅπας εἰς τὴν
ἀγορὰν συνέτρεχεν, ἄλλων ἄλλα κεκραγότων· ἐδημοκό-
πουν δὲ οἱ τῆς μνηστείας ἀποτυχόντες καὶ ὁ
Ἀκραγαντῖνος ὑπὲρ ἅπαντας, λαμπρός τε καὶ σοβαρός,

Tako se dogovore i Hereja javi po nekome (nije mogao podnijeti čak ni da sâm uđe!): »Odlazim na seoski posjed.« A onaj zlikovac i potvoritelj prireñivao je pozornicu. Kad je pala noć, jedan od njegovih ljudi krene da promatra, a drugi – onaj koji je zaveo Kalirojinu miljenicu – uđe u uličicu izigravajući čovjeka koji se sprema na neki tajni pothvat, a zapravo je činio sve da ne ostane u tajnosti. Kosa mu se sjala, kovrče odisale miomirisima, oči su mu bile osjenčane, nosio je haljinu od meke tkanine i lagane sandale; na njemu se svjetlucalo teško prstenje. Napokon, poslije mnogo ogledavanja, priñe vratima, brzo pokuca dajući tako dogovoren znak. Sluškinja, i sama sva uplašena, polako mu otvori vrata, primi ga za ruku i uvede unutra. Kad je to Hereja vidio, nije se više mogao suzdržati, potrči unutra da ljubavnika ubije na samom djelu. Onaj je međutim zastao odmah iza ulaznih vratiju i smjesta izašao, dok je Kaliroja sjedila na ležaju i tražila Hereju: od žalosti ni svjetlo nije bila upalila. Kad se začula buka koraka, prva je prepoznala muževo disanje i potrčala mu veselo ususret. Njemu ponestane glasa da je psuje, pa je, svladan srdžbom, udari nogom dok mu je prilazila. Udarac, odmjeren u visini želuca, prekine djevojčino disanje i ona se stropošta. Sluškinje ju podignu i polože na krevet.

5. Dok je Kaliroja tako ležala bez glasa i bez daha i svima se činilo da je umrla, Glasina, vjesnica jada, jurila je cijelim gradom, potičući kuknjavu kroz uličice sve do mora. Odasvud se čulo zapomaganje i stvar je nalikovala na zauzeće grada. A Hereja, u kojem je žestina ključala, zatvorio se u kuću i cijele je noći podvrgavao sluškinje ispitivanju. Kalirojina miljenica bila je prva i posljednja na redu. Kad su već bile mučene vatrom i noževima, dozna istinu. Obuze ga tada samilost prema pokojnici htjede se ubiti. No u tom ga spriječi Poliharm, njegov prisni prijatelj – onakav kakav je, prema Homeru, Patroklo bio Ahileju.

Kad je svanulo, gradski upravitelji ždrijebom stanu izabirati porotu koja će suditi ubojici. Zbog ugleda Hermokratova požurivali su donošenje presude. No k trgu je kretao i sav narod, a njihovi uzvici bijahu različiti. Neuspjeli prosci ulagivali su se narodu, a od svih više Akragančanin,

οἷον διαπραξάμενος ἔργον ὃ μηδεὶς ἂν προσεδόκησε.
4 Συνέβη δὲ πρᾶγμα καινὸν καὶ ἐν δικαστηρίῳ μηδεπώποτε
πραχθέν· ῥηθείσης γὰρ τῆς κατηγορίας ὁ φονεὺς
μετρηθέντος αὐτῷ τοῦ ὕδατος ἀντὶ τῆς ἀπολογίας αὐτοῦ
κατηγόρησε πικρότερον καὶ πρῶτος τὴν καταδικάζουσαν 5
ψῆφον ἤνεγκεν, οὐδὲν εἰπὼν τῶν πρὸς τὴν ἀπολογίαν
δικαίων, οὐ τὴν διαβολήν, οὐ τὴν ζηλοτυπίαν, οὐ τὸ
ἀκούσιον, ἀλλὰ ἐδεῖτο πάντων· »Δημοσίᾳ με
5 καταλεύσατε· ἀπεστεφάνωσα τὸν δῆμον. Φιλάνθρωπόν
ἐστιν ἂν παραδῶτέ με δημίῳ. Τοῦτο ὤφειλον παθεῖν, εἰ 10
καὶ θεραπαινίδα Ἑρμοκράτους ἀπέκτεινα. Τρόπον
ζητήσατε κολάσεως ἀπόρρητον. Χείρονα δέδρακα
ἱεροσύλων καὶ πατροκτόνων. Μὴ θάψητέ με, μὴ μιάνητε
6 τὴν γῆν, ἀλλὰ τὸ ἀσεβὲς καταποντώσατε σῶμα.« Ταῦτα
λέγοντος θρῆνος ἐξερράγη, καὶ πάντες ἀφέντες τὴν 15
νεκρὰν τὸν ζῶντα ἐπένθουν. Ἑρμοκράτης συνηγόρησε
Χαιρέᾳ πρῶτος. »Ἐγώ« φησιν »ἐπίσταμαι τὸ συμβὰν
ἀκούσιον. Βλέπω τοὺς ἐπιβουλεύοντας ἡμῖν. Οὐκ
ἐφησθήσονται δυσὶ νεκροῖς, οὐδὲ λυπήσω τεθνεῶσαν τὴν
7 θυγατέρα. Ἤκουσα λεγούσης αὐτῆς πολλάκις ὅτι αὐτῆς 20
μᾶλλον θέλει Χαιρέαν ζῆν. Παύσαντες οὖν τὸ περισσὸν
δικαστήριον ἐπὶ τὸν ἀναγκαῖον ἀπίωμεν τάφον. Μὴ
παραδῶμεν χρόνῳ τὴν νεκράν, μηδὲ ἄμορφον τῇ παρολκῇ
ποιήσωμεν τὸ σῶμα. Θάψωμεν Καλλιρόην ἔτι καλήν.«

6 Οἱ μὲν οὖν δικασταὶ τὴν ἀπολύουσαν ψῆφον ἔθεσαν, 25
Χαιρέας δὲ οὐκ ἀπέλυεν ἑαυτόν, ἀλλὰ ἐπεθύμει θανάτου
καὶ πάσας ὁδοὺς ἐμηχανᾶτο τῆς τελευτῆς. Πολύχαρμος
δὲ ὁρῶν ἄλλως ἀδύνατον ἑαυτῷ τὴν σωτηρίαν,
»Προδότα« φησὶ »τῆς νεκρᾶς, οὐδὲ θάψαι Καλλιρόην
περιμένεις; ἀλλοτρίαις χερσὶ τὸ σῶμα πιστεύεις; καιρός 30
ἐστί σοι νῦν ἐνταφίων ἐπιμελεῖσθαι πολυτελείας καὶ τὴν
2 ἐκκομιδὴν κατασκευάσαι βασιλικήν.« Ἔπεισεν οὗτος ὁ
λόγος· ἐνέβαλε γὰρ φιλοτιμίαν καὶ φροντίδα.

Τίς ἂν οὖν ἀπαγγεῖλαι δύναιτο κατ' ἀξίαν τὴν
ἐκκομιδὴν ἐκείνην; Κατέκειτο μὲν Καλλιρόη νυμφικὴν 35
ἐσθῆτα περικειμένη καὶ ἐπὶ χρυσηλάτου κλίνης μείζων τε
καὶ κρείττων, ὥστε πάντες εἴκαζον αὐτὴν Ἀριάδνῃ
3 καθευδούσῃ. Προῆεσαν δὲ τῆς κλίνης πρῶτοι μὲν οἱ
Συρακοσίων ἱππεῖς αὐτοῖς ἵπποις κεκοσμημένοι· μετὰ
τούτους ὁπλῖται φέροντες σημεῖα τῶν Ἑρμοκράτους 40
τροπαίων· εἶτα ἡ βουλὴ καὶ ἐν μέσῳ ὁ δῆμος, πάντες
Ἑρμοκράτην δορυφοροῦντες. Ἐφέρετο δὲ καὶ Ἀρίστων
ἔτι νοσῶν, θυγατέρα καὶ κυρίαν Καλλιρόην ἀποκαλῶν.

gizdav i nadut, jer je uspio napraviti ono što nitko nije mogao očekivati.

Tada se zbila nečuvena stvar, koja se još nikada nije bila desila u sudnici. Pošto je bila izrečena optužnica i dano vrijeme ubojici za odgovor, on je, umjesto da se brani, sam sebe još gore optužio i prvi glasovao za osudu. Nije naveo ništa što bi išlo u prilog obrani – ni da se radilo o potvori, o ljubomori, o nehotičnom činu – već je sve molio: »Osudite me na javno kamenovanje – oteo sam vijenac narodu! Bit će milosrđe ako me predate krvniku – to bih zaslužio i da sam sluškinju Hermokratovu ubio! Pronađite neki nečuven oblik kazne! Učinio sam goru stvar nego skrvnitelji svetinja i ocoubojice. Nemojte me pokapati, ne kaljajte zemlju, nego bezbožno tijelo zaronite u more!« Na te njegove riječi začuje se naricanje, svi ostave pokojnicu i stanu žaliti za njim živim. Hermokrat prvi stane Hereji u obranu i reče: »Ja znam da se to dogodilo slučajno. Vidim da su se neki urotili protiv nas. Neće se radovati nad dvama pokojnicima, neću žalostiti svoju mrtvu kćer! Često sam je čuo gdje govori kako joj je Herejin život preči od njezina. Okanimo se toga nepotrebnog suđenja i krenimo prema grobu, kako nam je i dužnost! Ne prepuštajmo pokojnicu vremenu i nemojmo da zbog našega odugovlačenja njezino tijelo izgubi oblik! Pokopajmo Kaliroju dok je još lijepa!«

6. Porotnici donesu oslobađajuću presudu, ali Hereja sam sebe nije oslobodio nego je želio da umre i tražio bilo koji način kako da skonča. Kad je Poliharm vidio kako za nj nema nikakva drugog spasa, reče mu: »Izdajico pokojnice, ni njezin pokop nećeš pričekati? Tuđim rukama prepuštaš njezino tijelo? Vrijeme je da se pobrineš za veličanstven sprovod i da joj priređiš kraljevski ukop.« Te ga riječi nagovore, jer su potakle njegov osjećaj časti i odgovornosti.

Tko bi mogao dolično opisati taj sprovod? Kaliroja je ležala odjevena u svadbenu haljinu, na zlatom optočenom odru, veća i ljepša, tako da su je svi uspoređivali sa zaspalom Arijadnom. Ispred njezina odra prvi su na konjima išli sirakuški vitezovi, svečano odjeveni; iza njih teški oružanici, noseći znake Hermokratovih vojničkih podviga; potom gradsko vijeće i u sredini puk. Svi su oni činili pratnju Hermokratovu. I Aristona su, još bolesna, nosili, a on je Kali-

Ἐπὶ τούτοις αἱ γυναῖκες τῶν πολιτῶν μελανείμονες· εἶτα
4 πλοῦτος ἐνταφίων βασιλικός· πρῶτος μὲν ὁ τῆς φερνῆς
χρυσός τε καὶ ἄργυρος· ἐσθήτων κάλλος καὶ κόσμος
(συνέπεμψε δὲ Ἑρμοκράτης πολλὰ ἐκ τῶν λαφύρων)·
συγγενῶν τε δωρεαὶ καὶ φίλων. Τελευταῖος 5
ἐπηκολούθησεν ὁ Χαιρέου πλοῦτος· ἐπεθύμει γὰρ, εἰ
δυνατὸν ἦν, πᾶσαν τὴν οὐσίαν συγκαταφλέξαι τῇ
5 γυναικί. Ἤφερον δὲ τὴν κλίνην οἱ Συρακοσίων ἔφηβοι,
καὶ ἐπηκολούθει τὸ πλῆθος. Τούτων δὲ θρηνούντων
μάλιστα Χαιρέας ἠκούετο. Ἦν δὲ τάφος μεγαλοπρεπὴς 10
Ἑρμοκράτους πλησίον τῆς θαλάσσης, ὥστε καὶ τοῖς
πόρρωθεν πλέουσι περίβλεπτος εἶναι· τοῦτον ὥσπερ
θησαυρὸν ἐπλήρωσεν ἡ τῶν ἐνταφίων πολυτέλεια. Τὸ δὲ
δοκοῦν εἰς τιμὴν τῆς νεκρᾶς γεγονέναι μειζόνων
7 πραγμάτων ἐκίνησεν ἀρχήν.« Θήρων γάρ τις ἦν, 15
πανοῦργος ἄνθρωπος, ἐξ ἀδικίας πλέων τὴν θάλασσαν
καὶ ληστὰς ἔχων ὑφορμοῦντας τοῖς λιμέσιν ὀνόματι
πορθμείου, πειρατήριον συγκροτῶν. Οὗτος τῇ ἐκκομιδῇ
παρατυχὼν ἐπωφθάλμισε τῷ χρυσῷ καὶ νύκτωρ
κατακλινεὶς οὐκ ἐκοιμᾶτο λέγων πρὸς ἑαυτόν· »Ἀλλὰ 20
ἐγὼ κινδυνεύω μαχόμενος τῇ θαλάσσῃ καὶ τοὺς ζῶντας
ἀποκτείνων ἕνεκα λημμάτων μικρῶν, ἐξὸν πλουτῆσαι
παρὰ μιᾶς νεκρᾶς; Ἀνερρίφθω κύβος· οὐκ ἀφήσω τὸ
2 κέρδος. Τίνας δ' οὖν ἐπὶ τὴν πρᾶξιν στρατολογήσω;
Σκέψαι, Θήρων, τίς ἐπιτήδειος ὢν οἶδας. Ζηνοφάνης ὁ 25
Θούριος; συνετὸς μὲν ἀλλὰ δειλός. Μένων ὁ Μεσσήνιος;
3 τολμηρὸς μὲν ἀλλὰ προδότης.« Ἐπεξιὼν δὲ τῷ λογισμῷ
καθέκαστον ὥσπερ ἀργυρογνώμων, πολλοὺς ἀποδοκι-
μάσας, ὅμως ἔδοξέ τινας ἐπιτηδείους. Ἕωθεν οὖν
διατρέχων εἰς τὸν λιμένα, ἕκαστον αὐτῶν ἀνεζήτει. Εὗρε 30
δὲ ἐνίους μὲν ἐν πορνείοις, οὓς δ' ἐν καπηλείοις, οἰκεῖον
4 στρατὸν τοιούτῳ στρατηγῷ. Φήσας οὖν ἔχειν τι
διαλεχθῆναι πρὸς αὐτοὺς ἀναγκαῖον, κατόπιν τοῦ
λιμένος ἀπήγαγε καὶ τούτων ἤρξατο τῶν λόγων· »Ἐγὼ
θησαυρὸν εὑρὼν ὑμᾶς κοινωνοὺς εἰλόμην ἐξ ἁπάντων· οὐ 35
γάρ ἐστιν ἑνὸς τὸ κέρδος, οὐδὲ πόνου πολλοῦ δεόμενον,
ἀλλὰ μία νὺξ δύναται ποιῆσαι πάντας ἡμᾶς πλουσίους.
5 Οὐκ ἄπειροι δ' ἐσμὲν τοιούτων ἐπιτηδευμάτων, ἃ παρὰ
μὲν τοῖς ἀνοήτοις ἀνθρώποις ἔχει διαβολήν, ὠφέλειαν δὲ
τοῖς φρονίμοις δίδωσι.« Συνῆκαν εὐθὺς ὅτι ληστείαν ἡ 40

roju nazivao svojom kćeri i gospodaricom. Iza njih išle su žene građana, obučene u crninu; potom kraljevsko blago u zagrobnim darovima: prvo zlato i srebro iz miraza, divne haljine i nakit (mnogo je toga Hermokrat dodao iz ratnog plijena), darovi rođaka i prijatelja. Na kraju je slijedilo Herejino blago. Želja mu je naime bila da svu svoju imovinu – ako bude moguće – spali zajedno sa ženom. Odar su nosili sirakuški mladići, a u povorci bijaše mnoštvo svijeta. Svi su oni naricali, no ipak se najviše moglo čuti Hereju.

Hermokrat je imao predivnu grobnicu blizu mora koju bi ljudi, ploveći brodom, još izdaleka mogli vidjeti. Obilje zagrobnih darova ispunilo ju je kao kakvu riznicu. No ono što se činilo da je učinjeno u počast pokojnici značilo je početak većih nevolja.

7. Bijaše neki Teron, prepreden čovjek, kojeg je krivica natjerala da plovi morem. Imao je pod sobom razbojničku družinu, koja je zaklon nalazila u lukama, pod izlikom da se bave prijevozom. Bio je zapravo vođa gusarske bande. Slučajno se zadesio na spravodu, upalo mu je u oči zlato, pa kad je noću legao nije mogao zaspati nego je sam sebi govorio: »Pa zar da ja po moru bitke vodim, izlažem se opasnosti i živе ljude ubijam radi sitnih dobitaka, a od jedne bih se pokojnice mogao obogatiti? Neka kocka bude bačena: taj dobitak neću propustiti! Koga da izaberem za taj posao? Pogledaj, Terone, tko je od ljudi koje poznaješ sposoban za to? Zenofan iz Turija? Pametan, ali kukavica! Menon iz Mesenije? Odvažan, ali izdajica!« Prevrćući tako u mislima svakoga kao mjenjač novca, odbaci mnoge, no neki mu se ipak učine sposobnima. Krene stoga ujutro trkom u luku i stane tražiti svakoga od njih. Neke je našao u javnim kućama, neke u krčmama – primjerena vojska za takva vojskovođu! Pošto im je rekao da s njima mora o nečemu popričati, odvede ih iza luke i ovako počne obrazlagati: »Naišao sam na blago i od svih sam ljudi vas izabrao sebi za pomagače. Zarada nije samo za jednoga čovjeka, a ne traži se mnogo truda: jedna je noć dovoljna da se sve nas pretvori u bogataše. Nismo nevješti u takvim pothvatima, koji izazivaju pokudu nerazumnika, ali koji pametnim ljudima donose korist.« Odmah su shvatili da cilja bilo na razbojstvo

τυμβωρυχίαν ἢ ἱεροσυλίαν καταγγέλλει, καὶ »Παῦσαι« ἔφασαν »<ἀναπείθων> τοὺς πεπεισμένους ἤδη καὶ μόνον μήνυε τὴν πρᾶξιν, καὶ τὸν καιρὸν μὴ
6 παραπολλύωμεν.« Ὁ δὲ Θήρων ἔνθεν ἐλὼν »Εὐράκατέ« φησι »χρυσὸν καὶ ἄργυρον τῆς νεκρᾶς. Οὗτος ἡμῶν τῶν ζώντων δικαιότερον γένοιτ' ἄν. Δοκεῖ δή μοι νυκτὸς ἀνοῖξαι τὸν τάφον, εἶτα ἐνθεμένους τῷ κέλητι, πλεύσαντας ὅποι ποτ' ἂν φέρῃ τὸ πνεῦμα διαπωλῆσαι τὸν φόρτον ἐπὶ ξένης.« Ἤρεσε. »Νῦν μὲν οὖν« φησι »τρέπεσθε ἐπὶ τὰς συνήθεις διατριβάς· βαθείας δὲ ἑσπέρας ἕκαστος ἐπὶ τὸν κέλητα κατίτω κομίζων οἰκοδομικὸν ὄργανον.«

8 Οὗτοι μὲν δὴ ταῦτα ἔπραττον· τὰ δὲ περὶ Καλλιρόην δεινοτέραν ἄλλην ἐλάμβανε παλιγγενεσίαν, καί τινος ἀφέσεως ταῖς ἀπολειφθείσαις ἀναπνοαῖς ἐκ τῆς ἀσιτίας ἐγγενομένης, μόγις καὶ κατ' ὀλίγον ἀνέπνευσεν· ἔπειτα κινεῖν ἤρξατο κατὰ μέλη τὸ σῶμα, διανοίγουσα δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς αἴσθησιν ἐλάμβανεν ἐγειρομένης ἐξ ὕπνου
2 καὶ ὡς συγκαθεύδοντα Χαιρέαν ἐκάλεσεν. Ἐπεὶ δὲ οὔτε ὁ ἀνὴρ οὔτε αἱ θεραπαινίδες ἤκουον, πάντα δὲ ἦν ἐρημία καὶ σκότος, φρίκη καὶ τρόμος τὴν παῖδα κατελάμβανεν οὐ δυναμένην τῷ λογισμῷ συμβαλεῖν τὴν ἀλήθειαν. Μόλις δὲ ἀνεγειρομένη στεφάνων προσήψατο καὶ ταινιῶν· ψόφον ἐποίει χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου· πολλὴ δὲ
3 ἦν ἀρωμάτων ὀσμή. Τότ' οὖν ἀνεμνήσθη τοῦ λακτίσματος καὶ τοῦ δι' ἐκεῖνο πτώματος, μόγις τε καὶ ἐκ τῆς ἀγωνίας ἐνόησε τάφον.

Ἔρρηξεν οὖν φωνήν, ὅσην ἐδύνατο »Ζῶ« βοῶσα, καὶ »Βοηθεῖτε.« Ἐπεὶ δὲ πολλάκις αὐτῆς κεκραγυίας οὐδὲν ἐγίνετο πλέον, ἀπήλπισεν ἔτι τὴν σωτηρίαν καὶ ἐνθεῖσα τοῖς γόνασι τὴν κεφαλὴν ἐθρήνει λέγουσα· »Οἴμοι τῶν κακῶν· ζῶσα κατώρυγμαι μηδὲν ἀδικοῦσα καὶ ἀποθνήσκω θάνατον μακρόν. Ὑγιαίνουσάν με πενθοῦσι.
4 Τίνα τίς ἄγγελον πέμψει; Ἄδικε Χαιρέα, μέμφομαί σε οὐχ ὅτι με ἀπέκτεινας, ἀλλ' ὅτι με ἔσπευσας ἐκβαλεῖν τῆς οἰκίας. Οὐκ ἔδει σε ταχέως θάψαι Καλλιρόην οὐδ' ἀληθῶς ἀποθανοῦσαν. Ἀλλ' ἤδη τάχα τι βουλεύῃ περὶ γάμου.« Κἀκείνη μὲν ἐν ποικίλοις ἦν ὀδυρμοῖς.

9 Ὁ δὲ Θήρων φυλάξας αὐτὸ τὸ μεσονύκτιον ἀψοφητὶ προσῄει τῷ τάφῳ, κούφως ταῖς κώπαις ἁπτόμενος τῆς θαλάσσης. Ἐκβαίνων δὲ πρῶτος ἐπέταξε τὴν ὑπηρεσίαν
2 <τὸν τρόπον> τοῦτον. Τέσσαρας μὲν ἀπέστειλεν ἐπὶ

bilo na obijanje grobnice ili svetišta, pa rekoše: »Prestani uvjeravati one koji su već uvjereni! Pokaži samo u čemu se sastoji taj posao, nemojmo propustiti priliku!« Teron *odande zapjeva:*[6] »Vidjeli ste zlato i srebro one pokojnice. Bilo bi pravednije da to pripadne nama živima. Moj je prijedlog da noću otvorimo grobnicu, potom da se ukrcamo na brod, otplovimo kamo nas vjetar ponese i u tuđini rasprodamo teret!« Prijedlog je bio prihvaćen. »A sada se«, reče Teron, »vratite svojim uobičajenim zabavama! Kad padne mrkla noć, svaki od vas neka dođe na brzoplovku i ponese sa sobom zidarski alat.«

8. To su dakle oni radili, dok se Kaliroji spremalo ponovno, još strašnije rođenje. Nedostatak hrane prouzročio je da iz nje iziđe preostali zrak, te ona na jedvite jade pomalo počne disati. Iza toga stane micati udove i otvori oči. Činilo joj se kao da se budi iz sna, pa pozove Hereju, kao da spava kraj nje. Kako je nisu čuli ni muž ni sluškinje, a posvuda su vladali tišina i mrak, mladu ženu obuzmu strah i jeza, jer nikako nije mogla shvatiti što je na stvari. Pridižući se teško, dotače se vijenaca i vrpca; dodirujući zlato i srebro stvarala bi buku; posvuda je bio zadah mirisa. Tada se prisjeti udarca nogom i kako je od njega pala, pa jedva, budeći se iz mrtvila, razazna da je to grob. Oglasi se koliko je god mogla i poviče: »Živa sam! Upomoć!« No kako su njezini česti povici ostajali bez učinka, izgubi nadu u spas, zabije glavu među koljena i stane kukati govoreći: »Jao meni, kakva nesreća! Živa sam, bez ikakve krivnje, zakopana i umirem polaganom smrću! Zdravu zdravcatu oplakuju! Tko će mi, i kakva, glasnika poslati? Opaki Herejo, ne ljutim se na tebe zato što si me ubio nego zato što si se požurio da me izbaciš iz kuće! Nisi smio tako brzo sahraniti Kaliroju, ni da je doista bila mrtva! Ali ti već možda razmišljaš o braku!«

9. Tako je ona na različite načine zapomagala, a Teron se, pričekavši ponoć, lagano dotičući veslima more bešumno približi grobnici. Prvi iziđe s broda i ovako rasporedi svoje ljude: četvoricu pošalje da stražare, sa zadatkom da one koji

6 *Od.* 8,500

κατασκοπήν, εἴ τινες προσίοιεν εἰς τὸν τόπον, εἰ μὲν δύναιντο, φονεύειν· εἰ δὲ μή, συνθήματι μηνύειν τὴν ἄφιξιν αὐτῶν· πέμπτος δὲ αὐτὸς προσῄει τῷ τάφῳ. Τοὺς δὲ λοιποὺς (ἦσαν γὰρ οἱ σύμπαντες ἑκκαίδεκα) μένειν ἐπὶ τοῦ κέλητος ἐκέλευσε καὶ τὰς κώπας ἔχειν ἐπτερωμένας, ἵνα, ἐάν τι αἰφνίδιον συμβαίνῃ, ταχέως τοὺς ἀπὸ γῆς
3 ἁρπάσαντες ἀποπλεύσωσιν. Ἐπεὶ δὲ μοχλοὶ προσηνέχθησαν καὶ σφοδροτέρα πληγὴ πρὸς τὴν ἀνάρρηξιν τοῦ τάφου, τὴν Καλλιρόην κατελάμβανεν ὁμοῦ πάντα, φόβος, χαρά, λύπη, θαυμασμός, ἐλπίς, ἀπιστία. »Πόθεν ὁ ψόφος;
Ἆρά τις δαίμων κατὰ νόμον κοινὸν τῶν ἀποθνησκόντων ἐπ' ἐμὲ παραγίνεται τὴν ἀθλίαν; ἢ ψόφος οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ φωνὴ καλούντων με τῶν ὑποχθονίων πρὸς αὐτούς; Τυμβωρύχους μᾶλλον εἰκὸς εἶναι· καὶ γὰρ τοῦτό μου ταῖς
4 συμφοραῖς προσετέθη· πλοῦτος ἄχρηστος νεκρῷ.« Ταῦτα ἔτι λογιζομένης αὐτῆς προῦβαλε τὴν κεφαλὴν ὁ λῃστὴς καὶ κατὰ μικρὸν εἰσεδύετο. Καλλιρόη δὲ αὐτῷ προσέπεσε, βουλομένη δεηθῆναι· κἀκεῖνος φοβηθεὶς ἐξεπήδησε. Τρέμων δὲ πρὸς τοὺς ἑταίρους ἐφθέγξατο·
»Φεύγωμεν ἐντεῦθεν· δαίμων γάρ τις φυλάττει τὰ ἔνδον
5 καὶ εἰσελθεῖν ἡμῖν οὐκ ἐπιτρέπει.« Κατεγέλασε Θήρων, δειλὸν εἰπὼν καὶ νεκρότερον τῆς τεθνεώσης. Εἶτα ἐκέλευσεν ἄλλον εἰσελθεῖν. Ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς ὑπέμενεν, αὐτὸς εἰσῆλθε προβαλλόμενος τὸ ξίφος. Λάμψαντος δὲ τοῦ σιδήρου, δείσασα ἡ Καλλιρόη μὴ φονευθῇ, πρὸς τὴν γωνίαν ἐξέτεινεν ἑαυτὴν κἀκεῖθεν ἱκέτευε, λεπτὴν ἀφεῖσα φωνήν, »Ἐλέησον, ὅστις ποτ' εἶ, τὴν οὐκ ἐλεηθεῖσαν ὑπὸ ἀνδρὸς οὐδὲ γονέων· μὴ ἀποκτείνῃς ἣν σέσωκας.«
6 Μᾶλλον ἐθάρσησεν ὁ Θήρων καὶ οἷα δεινὸς ἀνὴρ ἐνόησε τὴν ἀλήθειαν· ἔστη δὲ σύννους καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐβουλεύσατο κτεῖναι τὴν γυναῖκα, νομίζων ἐμπόδιον ἔσεσθαι τῆς ὅλης πράξεως· ταχεῖα δὲ διὰ τὸ κέρδος ἐγένετο μετάνοια καὶ πρὸς αὐτὸν εἶπεν· »Ἔστω καὶ αὐτὴ τῶν ἐνταφίων μέρος· πολὺς μὲν ἄργυρος ἐνταῦθα, πολὺς δὲ χρυσός, τούτων δὲ πάντων τὸ τῆς γυναικὸς τιμιώτερον
7 κάλλος.« Λαβόμενος οὖν τῆς χειρὸς ἐξήγαγεν αὐτήν, εἶτα, καλέσας τὸν συνεργόν, »Ἰδού« φησιν »ὁ δαίμων ὃν ἐφοβοῦ· καλός γε λῃστὴς φοβηθεὶς καὶ γυναῖκα. Σὺ μὲν οὖν φύλαττε ταύτην· θέλω γὰρ αὐτὴν ἀποδοῦναι τοῖς γονεῦσιν· ἡμεῖς δὲ ἐκφέρωμεν τὰ ἔνδον ἀποκείμενα, μηκέτι μηδὲ τῆς νεκρᾶς αὐτὰ τηρούσης.«

bi se približili tomu mjestu po mogućnosti ubiju, a ako ne budu mogli, da njihov dolazak najave ugovorenim znakom. On sam sa četvoricom drugih krene prema grobnici, a preostalima (ukupno ih je bilo šesnaest), naredi da čekaju na brodu uzdignutih vesala kako bi, ako se nešto nenadano dogodi, mogli brzo prikupiti drugove s obale i otploviti.

Kad su oni navalili i jače stali udarati ne bi li razvalili grobnicu, Kaliroju u isti mah stanu obuzimati i strah i radost, i tuga i čuđenje, i nada i nevjerica. »Odakle ta buka? Da to nije neki zloduh koji, po zakonu koji vrijedi za sve mrtve, dolazi do mene jadnice? Ili to nije buka nego glas podzemnika koji me zovu k sebi? Vjerojatnije je da su obijači grobnica. Još su i to pridodali mojim neserećama – blago nekorisno za pokojnika!« Dok je ona još tako razmišljala, jedan je razbojnik progurnuo glavu i polako stao ulaziti. Kaliroja padne ničice pred njega. Htjela ga je moliti za milost, no on se prepadne i iskoči napolje. Dršćući vikne drugovima: »Bježimo odavle! Neki zloduh čuva to što je unutra i ne da nam da uđemo.« Teron se nasmije, nazva ga kukavicom i mrtvijim od pokojnice, pa naredi jednom drugom da uđe. Kako se nitko nije usuđivao, uđe sam držeći mač ispred sebe. Kad je željezo zabljesnulo, Kaliroja se poboja da je ne ubije i pripije se uz kut. Odanle ga zamoli, govoreći slabim glasom: »Smiluj se, tko god bio, onoj kojoj se nisu smilovali ni muž ni roditelji! Ne ubijaj onu koju si izbavio!« Teron se pribere i, snalažljiv kakav je već bio, razabra o čemu je riječ. Zamisli se i najprije je ženu htio ubiti, smatrajući da će mu biti smetnja za cio pothvat. No ubrzo ga nada u dobitak navede da promijeni mišljenje i reče sam sebi: »Hajde, neka i ona bude dio zagrobnih darova. Mnogo je ovdje srebra, mnogo zlata, ali od svega je toga ljepota ove žene vrednija!« Primi je za ruku i izvede napolje, zatim pozove onoga pomagača i reče: »Evo zloduha kojeg si se ti preplašio! Lijep razbojnik kojega i žena prepadne! Dobro, ti pazi na nju, jer je hoću vratiti roditeljima, a mi iznesimo to što su ostavili unutra – sad kad više nema ni pokojnice da pazi na to!«.

10 Ἐπεὶ δὲ ἐνέπλησαν τὸν κέλητα τῶν λαφύρων, ἐκέλευσεν ὁ Θήρων τὸν φύλακα μικρὸν ἀποστῆναι μετὰ τῆς γυναικός· εἶτα βουλὴν προέθηκε περὶ αὐτῆς. Ἐγένοντο δὲ αἱ γνῶμαι διάφοροι καὶ ἀλλήλαις
2 ὑπεναντίαι. Πρῶτος γάρ τις εἶπεν· »Ἐφ' ἕτερα μὲν ἤλθομεν, ὦ συστρατιῶται, βέλτιον δὲ τὸ παρὰ τῆς Τύχης ἀποβέβηκε· χρησώμεθα αὐτῷ· δυνάμεθα γὰρ ἀκινδύνως εἰργάσθαι. Δοκεῖ δή μοι τὰ μὲν ἐντάφια κατὰ χώραν ἐᾶν, ἀποδοῦναι δὲ τὴν Καλλιρόην ἀνδρὶ καὶ πατρί, φήσαντας ὅτι προσωρμίσθημεν τῷ τάφῳ κατὰ συνήθειαν ἁλιευτικήν, ἀκούσαντες δὲ φωνὴν ἠνοίξαμεν κατὰ φιλανθρωπίαν, ἵνα σώσωμεν τὴν ἔνδον ἀποκεκλεισμένην.
3 Ὁρκίσωμεν δὲ τὴν γυναῖκα πάντα ἡμῖν μαρτυρεῖν. Ἡδέως δὲ ποιήσει χάριν ὀφείλουσα τοῖς εὐεργέταις δι' ὧν ἐσώθη. Πόσης οἴεσθε χαρᾶς ἐμπλήσομεν τὴν ὅλην Σικελίαν; πόσας ληψόμεθα δωρεάς; Ἅμα δὲ καὶ πρὸς ἀνθρώπους
4 δίκαια καὶ πρὸς θεοὺς ὅσια ταῦτα ποιήσομεν.« Ἔτι δὲ αὐτοῦ λέγοντος ἕτερος ἀντεῖπεν· »Ἄκαιρε καὶ ἀνόητε, νῦν ἡμᾶς κελεύεις φιλοσοφεῖν; Ἆρά γε τὸ τυμβωρυχεῖν ἡμᾶς ἐποίησε χρηστούς; Ἐλεήσομεν ἣν οὐκ ἠλέησεν ἴδιος ἀνὴρ ἀλλὰ ἀπέκτεινεν; Οὐδὲν γὰρ ἠδίκηκεν ἡμᾶς· ἀλλὰ
5 ἀδικήσει τὰ μέγιστα. Πρῶτον μὲν γάρ, ἂν ἀποδῶμεν αὐτὴν τοῖς προσήκουσιν, ἄδηλον ἣν ἕξουσι γνώμην περὶ τοῦ γεγονότος, καὶ ἀδύνατον μὴ ὑποπτευθῆναι τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἤλθομεν ἐπὶ τὸν τάφον. Ἐὰν δὲ καὶ χαρίσωνται τὴν τιμωρίαν ἡμῖν οἱ τῆς γυναικὸς συγγενεῖς, ἀλλ' οἱ ἄρχοντες καὶ ὁ δῆμος αὐτὸς οὐκ ἀφήσει τυμβωρύχους
6 ἄγοντας καθ' αὑτῶν τὸ φορτίον. Τάχα δέ τις ἐρεῖ λυσιτελέστερον εἶναι πωλῆσαι τὴν γυναῖκα· τιμὴν γὰρ εὑρήσει διὰ τὸ κάλλος. Ἔχει δὲ καὶ τοῦτο κίνδυνον. Ὁ μὲν γὰρ χρυσὸς οὐκ ἔχει φωνήν, οὐδὲ ὁ ἄργυρος ἐρεῖ πόθεν αὐτὸν εἰλήφαμεν. Ἔξεστιν ἐπὶ τούτοις πλάσασθαι
7 καὶ διήγημα. Φορτίον δὲ ἔχον ὀφθαλμούς τε καὶ ὦτα καὶ γλῶσσαν τίς ἂν ἀποκρύψαι δύναιτο; Καὶ γὰρ οὐδὲ ἀνθρώπινον τὸ κάλλος, ἵνα λάθωμεν. Ὅτι »δούλην« ἐροῦμεν; Τίς αὐτὴν ἰδὼν τούτῳ πιστεύσει; Φονεύσωμεν οὖν αὐτὴν ἐνθάδε καὶ μὴ περιάγωμεν καθ' αὑτῶν τὸν
8 κατήγορον.« Πολλῶν δὲ τούτοις συντιθεμένων οὐδετέρᾳ γνώμῃ Θήρων ἐπεψήφισε. »Σὺ μὲν γὰρ« εἶπε »κίνδυνον ἐπάγεις, σὺ δὲ κέρδος ἀπολλύεις. Ἐγὼ δὲ ἀποδώσομαι τὴν γυναῖκα μᾶλλον ἢ ἀπολέσω· πωλουμένη μὲν γὰρ σιγήσει διὰ τὸν φόβον, πραθεῖσα δὲ κατηγορείτω τῶν μὴ

10. Pošto su brzoplovku napunili plijenom, Teron naredi čovjeku koji je pazio na ženu da se zajedno s njom malo odmakne, a potom otvori vijećanje o njoj. Različita su se i međusobno suprotna mišljenja čula. Jedan, koji je prvi bio na redu, reče: »Drugovi, po drugom smo poslu došli, a sreća nam je pružila još i više: poslužimo se time! Mogli bismo to napraviti bez opasnosti. Moj je prijedlog da zagrobne darove ostavimo gdje jesu, a da Kaliroju vratimo mužu i ocu i da kažemo kako smo bacili sidro blizu grobnice da bismo kao i obično ribarili, kako smo čuli glas, i iz milosrđa otvorili grobnicu da spasimo ženu koja je u njoj bila zatvorena. Zatražimo od žene da nam se zakune kako će sve posvjedočiti nama u prilog. Rado će to učiniti – napokon, duguje zahvalnost dobročiniteljima koji su je spasili! Što mislite, kolikim ćemo veseljem ispuniti cijelu Siciliju? Kolike ćemo darove pobrati? U isti ćemo mah učiniti ono što je prema ljudima pravedno a prema bogovima pobožno!« Još je on govorio kadli se drugi usprotivi: »Nesretna budalo, sad ti nas savjetuješ da mudrujemo! Zar nas je obijanje grobnica učinilo čestitima? Zar da se smilujemo onoj kojoj se nije smilovao ni vlastiti muž nego ju je ubio? Jest, ništa nam nije skrivila, ali skrivit će, i to vrlo mnogo. Ponajprije, ako je vratimo njezinima, nejasno je kakvo će mišljenje imati o onom što se dogodilo, a nemoguće je da ne posumnjaju zbog čega smo došli do groba. Ako nam njezina rodbina i oprosti kaznu, gradski upravitelji i puk neće pustiti na slobodu obijače grobnica koji dovode plijen što ih optužuje. Netko će možda reći da bi korisnije bilo da ženu prodamo – postići će visoku cijenu zbog ljepote. I u tome ima opasnosti. Zlato nema glasa, a ni srebro neće reći odakle smo ga uzeli. O tome, uostalom, možemo smisliti i priču, ali tko bi mogao sakriti plijen koji ima oči, uši i jezik? I nije to ljudska ljepota, pa da nas ne oda! Da kažemo da je robinja? Tko će vjerovati u to kad je pogleda? Zato je ubijmo ovdje i nemojmo vući sa sobom ono što nas optužuje!« S tim su se prijedlozima mnogi slagali, no Teron nije bio ni za jedan od njih nego reče: »Ti nas izlažeš opasnosti, a ti nam upropašćuješ zaradu. Ja ću ženu radije prodati nego da je ubijem. Dok je

παρόντων. Οὐδὲ γὰρ ἀκίνδυνον βίον ζῶμεν. Ἀλλ' ἐμβαίνετε· πλέωμεν· ἤδη γάρ ἐστι πρὸς ἡμέραν.«

11 Ἀναχθεῖσα δὲ ἡ ναῦς ἐφέρετο λαμπρῶς. Οὐδὲ γὰρ ἐβιάζοντο πρὸς κῦμα καὶ πνεῦμα τῷ μὴ προκεῖσθαί τινα πλοῦν ἴδιον αὐτοῖς, ἀλλ' ἅπας ἄνεμος οὔριος αὐτοῖς ἐδόκει καὶ κατὰ πρύμναν εἱστήκει. Καλλιρόην δὲ παρεμυθεῖτο Θήρων, ποικίλαις ἐπινοίαις πειρώμενος
2 ἀπατᾶν. Ἐκείνη δὲ ᾐσθάνετο τὰ καθ' ἑαυτῆς καὶ ὅτι ἄλλοις ἐσώθη· προσεποιεῖτο δὲ μὴ νοεῖν, ἀλλὰ πιστεύειν, δεδοικυῖα μὴ ἄρα καὶ ἀνέλωσιν αὐτὴν ὡς ὀργιζομένην. Εἰποῦσα δὲ μὴ φέρειν τὴν θάλασσαν, ἐγκαλυψαμένη καὶ δακρύσασα, »Σὺ μέν« ἔφη »πάτερ, ἐν ταύτῃ τῇ θαλάσσῃ τριακοσίας ναῦς Ἀθηναίων κατεναυμάχησας, ἥρπασε δέ σου τὴν θυγατέρα κέλης μικρὸς καὶ οὐδέν μοι βοηθεῖς.
3 Ἐπὶ ξένην ἄγομαι γῆν καὶ δουλεύειν με δεῖ τὴν εὐγενῆ· τάχα δὲ ἀγοράσει τις τὴν Ἑρμοκράτους θυγατέρα δεσπότης Ἀθηναῖος. Πόσῳ μοι κρεῖττον ἦν ἐν τάφῳ κεῖσθαι νεκράν· πάντως ἂν μετ' ἐμοῦ Χαιρέας ἐκηδεύθη· νῦν δὲ καὶ ζῶντες καὶ ἀποθανόντες διεζεύχθημεν.«
4 Ἡ μὲν οὖν ἐν τοιούτοις ἦν ὀδυρμοῖς, οἱ δὲ λῃσταὶ νήσους μικρὰς καὶ πόλεις παρέπλεον· οὐ γὰρ ἦν τὰ φορτία πενήτων, ἐζήτουν δὲ πλουσίους ἄνδρας. Ὡρμίσαντο δὴ καταντικρὺ τῆς Ἀττικῆς ὑπό τινα χηλήν· πηγὴ δὲ ἦν αὐτόθι πολλοῦ καὶ καθαροῦ νάματος καὶ
5 λειμὼν εὐφυής. Ἔνθα τὴν Καλλιρόην προαγαγόντες φαιδρύνεσθαι καὶ ἀναπαύσασθαι κατὰ μικρὸν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἠξίωσαν, διασώζειν θέλοντες αὐτῆς τὸ κάλλος· μόνοι δὲ ἐβουλεύοντο ὅποι χρὴ τὸν στόλον ὁρμῆσαι. Καί τις εἶπεν· »Ἀθῆναι πλησίον, μεγάλη καὶ εὐδαίμων πόλις. Ἐκεῖ πλῆθος μὲν ἐμπόρων εὑρήσομεν, πλῆθος δὲ πλουσίων. Ὥσπερ γὰρ ἐν ἀγορᾷ τοὺς ἄνδρας οὕτως ἐν
6 Ἀθήναις τὰς πόλεις ἔστιν ἰδεῖν.« Ἐδόκει δὴ πᾶσι καταπλεῖν εἰς Ἀθήνας, οὐκ ἤρεσκε δὲ Θήρωνι τῆς πόλεως ἡ περιεργία· »Μόνοι γὰρ ὑμεῖς οὐκ ἀκούετε τὴν πολυπραγμοσύνην τῶν Ἀθηναίων; Δῆμός ἐστι λάλος καὶ φιλόδικος, ἐν δὲ τῷ λιμένι μυρίοι συκοφάνται πεύσονται τίνες ἐσμὲν καὶ πόθεν ταῦτα φέρομεν τὰ φορτία. Ὑποψία
7 καταλήψεται πονηρὰ τοὺς κακοήθεις. Ἄρειος πάγος εὐθὺς ἐκεῖ καὶ ἄρχοντες τυράννων βαρύτεροι. Μᾶλλον Συρακοσίων Ἀθηναίους φοβηθῶμεν. Χωρίον ἡμῖν ἐπιτήδειόν ἐστι Ἰωνία, καὶ γὰρ πλοῦτος ἐκεῖ βασιλικὸς ἐκ τῆς μεγάλης Ἀσίας ἄνωθεν ἐπιρρέων καὶ ἄνθρωποι τρυφῶντες καὶ ἀπράγμονες· ἐλπίζω δέ τινας αὐτόθεν
8 εὑρήσειν καὶ γνωρίμους.« Ὑδρευσάμενοι δὲ καὶ λαβόντες ἀπὸ τῶν παρουσῶν ὁλκάδων ἐπισιτισμὸν ἔπλεον εὐθὺ

budemo prodavali šutjet će od straha, a kad jednom bude prodana, neka samo optužuje – nas neće biti! Napokon, mi ne živimo neopasnim životom! Hajde, ukrcavajte se, da krenemo, jer se već primiče dan!«

11. Brod se otisnu i žustro zaplovi, s obzirom na to da im nisu smetali ni valovi ni vjetar, jer nisu imali nikakav poseban plan plovidbe već im se svaki vjetar činio povoljnim i puhao im je u krmu. Teron je tješio Kaliroju pokušavajući je prevariti različitim izmišljotinama. No ona je shvaćala što se zbiva s njom i da je radi nekoga drugog spašena. Pretvarala se, međutim, da ne shvaća i da vjeruje, bojeći se da je ne ubiju zato što se protivi. Reče da ne podnosi more, prekri lice, zaplače i reče: »Ti si, oče, na ovom moru svladao trista atenskih brodova, a mala ti je brzoplovka ugrabila kćerku i ne pružaš joj nikakvu pomoć! U stranu me zemlju vode i ja, koja sam plemenita roda, morat ću robovati! Možda će Hermokratovu kćer kupiti neki atenski gazda! Koliko bi bolje bilo da ležim mrtva u grobu! U svakom slučaju, Hereja bi bio pokopan uza me – a sad smo i za život i za smrt razdvojeni!«

Takve su bile njezine jadikovke, a razbojnici su plovili mimo malih otoka i gradova jer njihov plijen nije bio za siromahe, pa su tragali za bogatim ljudima. Bace sidro nasuprot Atici, pred padinom nekoga brda, gdje je bio izvor s obiljem bistre vode i krasna livada. Odvedu onamo Kaliroju i odluče da se tamo malo odmori od mora i povrati, jer su joj htjeli sačuvati ljepotu, a oni nasamu stanu vijećati kamo da okrenu. Netko reče: »Blizu je Atena, velik i bogat grad! Tamo ćemo naći mnoštvo trgovaca, mnoštvo bogataša. Kako se inače na trgu mogu vidjeti ljudi tako se u Ateni mogu vidjeti gradovi!« Svi se slože da otplove prema Ateni, ali Teronu se nije svidjela radoznalost toga grada: »Vi valjda jedini niste čuli za znatiželju Atenjana? Puk je brbljav i sklon parničenju, a u luci će tisuće njuškala pitati tko smo i odakle vozimo taj teret. Grdna sumnja obuzet će te gadove! Areopag je ondje brz, a gradski upravitelji gori nego tirani. Više se moramo bojati Atenjana nego Sirakužana. Jonija je tlo pogodno za nas: ondje je i kraljevsko blago koje pritječe iz unutrašnjosti Velike Azije, a ljudi žive raskošno i gledaju

Μιλήτου, τριταῖοι δὲ κατήχθησαν εἰς ὅρμον ἀπέχοντα τῆς πόλεως σταδίους ὀγδοήκοντα, εὐφυέστατον εἰς
12 ὑποδοχήν. Ἔνθα δὴ Θήρων κώπας ἐκέλευσεν ἐκφέρειν καὶ μονὴν ποιεῖν τῇ Καλλιρόῃ καὶ πάντα παρέχειν εἰς τρυφήν. Ταῦτα δὲ οὐκ ἐκ φιλανθρωπίας ἔπραττεν ἀλλ' ἐκ φιλοκερδίας, ὡς ἔμπορος μᾶλλον ἢ λῃστής. Αὐτὸς δὲ διέδραμεν εἰς ἄστυ παραλαβὼν δύο τῶν ἐπιτηδείων.

Εἶτα φανερῶς μὲν οὐκ ἐβουλεύετο ζητεῖν τὸν ὠνητὴν οὐδὲ περιβόητον τὸ πρᾶγμα ποιεῖν, κρύφα δὲ καὶ διὰ χειρὸς ἔσπευδε τὴν πρᾶσιν. Δυσδιάθετον δὲ ἀπέβαινεν· οὐ γὰρ ἦν τὸ κτῆμα πολλῶν οὐδὲ ἑνὸς τῶν ἐπιτυχόντων, ἀλλὰ πλουσίου τινὸς καὶ βασιλέως, τοῖς δὲ τοιούτοις
2 ἐφοβεῖτο προσιέναι. Γινομένης οὖν διατριβῆς μακροτέρας οὐκέτι φέρειν ὑπέμενε τὴν παρολκήν· νυκτὸς δὲ ἐπελθούσης καθεύδειν μὲν οὐκ ἐδύνατο, ἔφη δὲ πρὸς αὐτόν· »Ἀνόητος, ὦ Θήρων, εἶ· ἀπολέλοιπας γὰρ ἤδη τοσαύταις ἡμέραις ἄργυρον καὶ χρυσὸν ἐν ἐρημίᾳ,ὡς
3 μόνος λῃστής. Οὐκ οἶδας ὅτι τὴν θάλασσαν καὶ ἄλλοι πλέουσι πειραταί; Ἐγὼ δὲ καὶ τοὺς ἡμετέρους φοβοῦμαι μὴ καταλιπόντες ἡμᾶς ἀποπλεύσωσιν· οὐ δήπου γὰρ τοὺς δικαιοτάτους ἐστρατολόγησας, ἵνα σοι τὴν πίστιν φυλάττωσιν, ἀλλὰ τοὺς πονηροτάτους ἄνδρας ὧν ᾔδεις.
4 Νῦν μὲν οὖν« εἶπεν »ἐξ ἀνάγκης κάθευδε, ἡμέρας δὲ ἐπιστάσης διαδραμὼν ἐπὶ τὸν κέλητα ῥῖψον εἰς θάλασσαν τὴν ἄκαιραν καὶ περιττήν σοι γυναῖκα καὶ
5 μηκέτι φορτίον ἐπάγου δυσδιάθετον.« Κοιμηθεὶς δὲ ἐνύπνιον εἶδε κεκλεισμένας τὰς θύρας. Ἔδοξεν οὖν αὐτῷ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐπισχεῖν.

Οἷα δὲ ἀλγῶν ἐπί τινος ἐργαστηρίου καθῆστο,
6 ταραχώδης παντάπασι τὴν ψυχήν. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ παρῆει πλῆθος ἀνθρώπων ἐλευθέρων τε καὶ δούλων, ἐν μέσοις δὲ αὐτοῖς ἀνὴρ ἡλικίᾳ καθεστώς, μελανειμονῶν καὶ σκυθρωπός. Ἀναστὰς οὖν ὁ Θήρων (περίεργον γὰρ ἀνθρώπου φύσις) ἐπυνθάνετο ἑνὸς τῶν ἑπακολουθούντων· »Τίς οὗτος;« Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· »Ξένος εἶναί
7 μοι δοκεῖς ἢ μακρόθεν ἥκειν, ὃς ἀγνοεῖς Διονύσιον πλούτῳ καὶ γένει καὶ παιδείᾳ τῶν ἄλλων Ἰώνων ὑπερέχοντα, φίλον τοῦ μεγάλου βασιλέως.« »Διὰ τί τοίνυν μελανειμονεῖ;« »Τέθνηκε γὰρ αὐτοῦ ἡ γυνὴ ἧς ἦρα.« Ἔτι μᾶλλον εἶχετο τῆς ὁμιλίας ὁ Θήρων, εὑρηκὼς ἄνδρα πλούσιον καὶ φιλογύναιον. Οὐκέτ' οὖν ἀνῆκε τὸν ἄνδρα ἀλλ' ἐπυνθάνετο· »Τίνα χώραν ἔχεις παρ'αὐτῷ;«

svoja posla. Povrh svega, nadam se da ću tamo naći i znanaca.« Snabdiju se tako vodom, s tovarnih brodova koji su bili u blizini uzmu živežne namirnice i otplove prema Miletu.

Trećega dana plovidbe pristanu na mjestu koje je od grada udaljeno osamdeset stadija a vrlo je prikladno za prihvat brodova. 12. Ondje Teron naredi da izvuku vesla i da Kaliroji omoguće počinak i nabave sve kako bi se ugodno osjećala. Nije to radio iz čovjekoljublja nego iz srebroljublja, postupajući više kao trgovac nego kao razbojnik. Uzme sa sobom dvojicu povjerljivih ljudi i pohita u grad.

Nije htio ondje otvoreno tražiti kupca niti razglašavati stvar nego se trudio da je proda potajno, s isplatom na ruke. Pokazalo se da prodati tako nešto i nije lako. Nije to bilo blago za svjetinu ni za nekoga slučajnog prolaznika nego za kakva bogataša i kralja, a takvima se nije usuđivao prilaziti. Pošto je tako potratio podosta vremena, nije više mogao podnositi odugovlačenje, pa kad je pala noć a on nije mogao zaspati, reče samom sebi: »Budala si, Terone! Toliko već ima dana otkako si srebro i zlato ostavio na pustu mjestu, kao da si jedino ti razbojnik! Zar ne znaš da i drugi gusari plove morem? Bojim se ja i naših, da nas ne ostave i otplove. Pa nisi okupio najveće pravdoljupce, pa da ti ostanu vjerni, nego najveće nitkove koje si znao! Sada spavaj, jer moraš,« reče,»ali čim svane dan, pohitaj na brod i baci u more tu zlokobnu sebi nepotrebnu ženu, nemoj više tegliti sa sobom robu koju je teško prodati!« Zaspa i u snu ugleda zatvorena vrata. Odluči se tako da pričeka još i taj dan.

Dok je tako sjedio u nekoj radionici, iznuren i sasvim uznemirena duha, počne se približavati gomila ljudi, slobodnih građana i robova, a usred njih mlad čovjek u crnini i žalosna izgleda. Teron ustane (ljudska je narav radoznala!) i počne se kod jednog od pratilaca raspitivati tko je to. Ovaj mu odgovori: »Čini mi se da si stranac ili da izdaleka dolaziš kad ne poznaješ Dionizija, koji se bogatstvom, podrijetlom i odgojem izdiže nad ostalim Jonjanima i prijatelj je velikoga Kralja.« »A zašto je u crnini?« »Umrla mu je žena koju je volio.« Teron se još čvršće prihvati sugovornika, jer je bio naišao na bogataša čovjeka koji voli žene. Nije stoga puštao onoga čovjeka već se počeo raspitivati: »U kakvu si ti polo-

8 Κἀκεῖνος ἀπεκρίνατο· »Διοικητής εἰμι τῶν ὅλων, τρέφω
δὲ αὐτῷ καὶ τὴν θυγατέρα, παιδίον νήπιον, μητρὸς ἀθλίας
πρὸ ὥρας ὀρφανόν.« Θήρων· «Τίς καλῇ;« »Λεωνᾶς.«
»Εὐκαίρως« φησίν, »ὦ Λεωνᾶ, συνέβαλον. Ἐμπορός εἰμι
καὶ πλέω νῦν ἐξ Ἰταλίας, ὅθεν οὐδὲν οἶδα τῶν ἐν Ἰωνίᾳ.
Γυνὴ δὲ Συβαρῖτις, εὐδαιμονεστάτη τῶν ἐκεῖ, καλλίστην
ἄβραν ἔχουσα διὰ ζηλοτυπίαν ἐπώλησεν, ἐγὼ δὲ αὐτὴν
9 ἐπριάμην. Σοὶ οὖν γενέσθω τὸ κέρδος, εἴτε σεαυτῷ θέλεις
τροφὸν κατασχεῖν τοῦ παιδίου (πεπαίδευται γὰρ ἱκανῶς),
εἴτε καὶ ἄξιον ὑπολαμβάνοις χαρίσασθαι τῷ δεσπότῃ.
Λυσιτελεῖ δέ σοι μᾶλλον ἀργυρώνητον ἔχειν αὐτόν, ἵνα
10 μὴ τῇ τροφίμῃ σου μητρυιὰν ἐπαγάγηται.« Τούτων ὁ
Λεωνᾶς ἤκουσεν ἀσμένως καὶ »Θεός μοί τις« εἶπεν
»εὐεργέτην σε κατέπεμψεν· ἃ γὰρ ὠνειροπόλουν ὕπαρ μοι
δεικνύεις· ἐλθὲ τοίνυν εἰς τὴν οἰκίαν καὶ φίλος ἤδη γίνου
καὶ ξένος· τὴν δὲ περὶ τῆς γυναικὸς αἵρεσιν ἡ ὄψις κρινεῖ,
πότερον δεσποτικόν ἐστι τὸ κτῆμα ἢ καθ' ἡμᾶς.« Ἐπεὶ δὲ
13 ἦκον εἰς τὴν οἰκίαν, ὁ μὲν Θήρων ἐθαύμαζε τὸ μέγεθος
καὶ τὴν πολυτέλειαν (ἦν γὰρ εἰς ὑποδοχὴν τοῦ Περσῶν
βασιλέως παρεσκευασμένη), Λεωνᾶς δὲ ἐκέλευσε
περιμένειν αὐτὸν περὶ τὴν θεραπείαν τοῦ δεσπότου
2 πρῶτον. Ἔπειτα ἐκεῖνον λαβὼν ἀνήγαγεν εἰς τὴν οἴκησιν
τὴν ἑαυτοῦ σφόδρα ἐλευθέριον οὖσαν, ἐκέλευσε δὲ
παραθεῖναι τράπεζαν. Καὶ ὁ Θήρων, οἷα πανοῦργος
ἄνθρωπος καὶ πρὸς πάντα καιρὸν ἁρμόσασθαι δεινός,
ἥπτετο τροφῆς καὶ ἐφιλοφρονεῖτο ταῖς προπόσεσι τὸν
Λεωνᾶν, τὰ μὲν ἁπλότητος ἐνδείξει, τὸ δὲ πλέον
3 κοινωνίας πίστει. Μεταξὺ δὲ ὁμιλία περὶ τῆς γυναικὸς
ἐγίνετο πολλή, καὶ ὁ Θήρων ἐπῄνει τὸν τρόπον μᾶλλον
τῆς γυναικὸς ἢ τὸ κάλλος, εἰδὼς ὅτι τὸ μὲν ἄδηλον
συνηγορίας ἔχει χρείαν, ἡ δὲ ὄψις αὐτὴν συνίστησιν.

žaju kod njega?« On mu odgovori: »Ja sam upravitelj cjelokupna njegova posjeda, odgajam mu i kćerku, nejako dijete koje je nesretna majka prije vremena ostavila siročetom.« Teron će na to: »Kako se zoveš?« »Leona.« »U pravi se čas susretosmo, Leona!«, kaza. »Trgovac sam i plovim iz Italije, pa zato i ne znam ništa od onoga što se zbiva u Joniji. Neka žena iz Sibarisa, najbogatija od svih u tom kraju, imala je predivnu miljenicu koju je prodala zbog ljubomore, a ja sam je kupio.[7] Neka to bude tvoja zarada, bilo da je hoćeš uzeti za se, kao odgajateljicu djevojčici – svestrano je naime obrazovana – bilo da je smatraš poklonom dostojnim i za gospodara. Za te je korisnije da on uza se ima robinju, da ne dovede maćehu tvojoj gojenici!« Leoni je bilo drago to što je čuo pa odvrati: »Neki mi je bog poslao tebe kao dobročinitelja. Obistinjuješ mi ono što sam bio sanjao. Dođi u našu kuću, budi prijatelj i gost! A što se izbora te žene tiče, oči će presuditi da li je to blago za gospodara ili za mene.«

13. Kad su dospjeli do kuće, Teron se divio njezinoj veličini i raskoši (bila je uređena tako da prima perzijskog Kralja), a Leona ga zamoli da pričeka dok se on prvo pobrine za gospodara. Potom dođe po nj, povede ga u svoju vlastitu kuću koja je vrlo pristojno izgledala, te naredi da se prostre stol. A Teron – prepredenjak kakav je već bio i sposoban da se prilagodi svakoj prilici – navali na jelo i stade se čestim nazdravljanjem ulagivati Leoni, u jednu ruku da bi pokazao svoju prostodušnost, ali više zato da bi učvrstio njegovo povjerenje u dogovor. U međuvremenu se nadugo i naširoko razvio razgovor o toj ženi, pri kojemu je Teron više hvalio njezin karakter nego ljepotu, znajući da treba zagovarati ono što se ne vidi, dok pogled sam sebe uvjerava.

7 Ahejsko-trezensku naseobinu Sibaris, koja je u antici došla na zao glas zbog svoje raskalašenosti, razorili su susjedni Krotonjani 510. pr.n.e. i preko ruševina grada skrenuli tok obližnje rijeke Kratide. Kad je na presudan poticaj Atenjana i uz snažnu kolonizaciju grad 443. pr.n.e. obnovljen pod imenom Turiji, staro se stanovništvo odselilo i u neposrednoj blizini osnovalo novi Sibaris, neusporedivo manje utjecajan i, vjerojatno, vrlo kratka vijeka. Koliko god to iz povijesne perspektive bilo nebrižljivo, u Haritona se ovdje gotovo sasvim sigurno misli na prvobitni Sibaris, koji je razoren cijelo stoljeće prije opisivanih zbivanja. Usp. K. Plepelits, o. c., str. 167 – 168.

»'Απίωμεν οὖν« ἔφη Λεωνᾶς, »καὶ δεῖξον αὐτήν.« 'Ο δὲ »Οὐκ ἐνταῦθά ἐστιν« ἀπεκρίνατο, »διὰ γὰρ τοὺς τελώνας περιέστημεν τὴν πόλιν, ἀπὸ ὀγδοήκοντα δὲ σταδίων τὸ πλοῖον ὁρμεῖ,« καὶ τὸν τόπον ἔφραζεν. »'Εν τοῖς ἡμετέροις« φησὶ »χωρίοις ὡρμίσασθε· καὶ τοῦτο βέλτιον, ἤδη τῆς Τύχης ὑμᾶς ἀγούσης ἐπὶ Διονύσιον. 'Απίωμεν οὖν εἰς τὸν ἀγρόν, ἵνα καὶ ἐκ τῆς θαλάσσης αὐτοὺς ἀναλάβητε· ἡ γὰρ πλησίον ἔπαυλις κατεσκεύασται πολυτελῶς.« Ἧσθη μᾶλλον ὁ Θήρων, εὐκολωτέραν ἔσεσθαι τὴν πρᾶσιν οὐκ ἐν ἀγορᾷ νομίζων ἀλλ' ἐν ἐρημίᾳ, καὶ »'Εωθέν« φησιν »ἀπίωμεν, σὺ μὲν εἰς τὴν ἔπαυλιν, ἐγὼ δὲ εἰς τὴν ναῦν, κἀκεῖθεν ἄξω τὴν γυναῖκα πρὸς σέ.« Συνέθεντο ταῦτα καὶ δεξιὰς ἀλλήλοις ἐμβαλόντες ἀπηλλάγησαν. 'Αμφοτέροις δὲ ἡ νὺξ ἐδόκει μακρά, τοῦ μὲν δὴ σπεύδοντος ἀγοράσαι, τοῦ δὲ πωλῆσαι.

Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ὁ μὲν Λεωνᾶς παρέπλευσεν εἰς τὴν ἔπαυλιν, ἅμα καὶ ἀργύριον κομίζων ἵνα προκαταλάβῃ τὸν ἔμπορον· ὁ δὲ Θήρων ἐπὶ τὴν ἀκτὴν καὶ σφόδρα ποθοῦσιν ἐπέστη τοῖς συνεργοῖς, διηγησάμενος δὲ τὴν πρᾶξιν αὐτοῖς Καλλιρόην κολακεύειν ἤρξατο. »Κἀγώ« φησι, »θύγατερ, εὐθὺς μὲν ἤθελόν σε πρὸς τοὺς σοὺς ἀπαγαγεῖν· ἐναντίου δὲ ἀνέμου γενομένου διεκωλύθην ὑπὸ τῆς θαλάσσης· ἐπίστασαι δὲ πόσην σου πεποίημαι πρόνοιαν· καὶ τὸ μέγιστον, καθαρὰν ἐτηρήσαμεν· ἀνύβριστον ἀπολήψεταί σε Χαιρέας, ὡς ἐκ θαλάμου τοῦ τάφου σωθεῖσαν δι' ἡμᾶς. Νῦν μὲν οὖν ἀναγκαῖόν ἐστιν ἡμῖν μέχρι Λυκίας διαδραμεῖν, οὐκ ἀναγκαῖον δὲ καὶ σὲ μάτην ταλαιπωρεῖν καὶ ταῦτα χαλεπῶς ναυτιῶσαν· ἐνταῦθα δὲ δὴ παραθήσομαί σε φίλοις πιστοῖς, ἐπανιὼν δὲ παραλήψομαι καὶ μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας ἄξω λοιπὸν εἰς Συρακούσας. Λαβὲ τῶν σῶν εἴ τι δ' ἂν θέλῃς· σοὶ γὰρ καὶ τὰ λοιπὰ τηροῦμεν.« 'Επὶ τούτῳ πρὸς αὐτὴν ἐγέλασε Καλλιρόη, καίτοι σφόδρα λυπουμένη (παντελῶς αὐτὸν ἀνόητον ὑπελάμβανεν)· ἡ δὲ πωλουμένη ἠπίστατο, τῆς δὲ πάλαι εὐγενείας τὴν πρᾶσιν εὐτυχεστέραν ὑπελάμβανεν, ἀπαλλαγῆναι θέλουσα λῃστῶν. Καὶ »Χάριν σοί« φησιν »ἔχω, πάτερ, ὑπὲρ τῆς εἰς ἐμὲ φιλανθρωπίας· ἀποδοῖεν δὲ« ἔφη »πᾶσιν ὑμῖν οἱ θεοὶ τὰς ἀξίας ἀμοιβάς. Χρήσασθαι δὲ τοῖς ἐνταφίοις δυσοιώνιστον ὑπολαμβάνω. Πάντα μοι φυλάξατε καλῶς· ἐμοὶ δὲ ἀρκεῖ δακτυλίδιον μικρόν, ὃ εἶχον καὶ νεκρά.« Εἶτα συγκαλυψαμένη τὴν κεφαλήν, »Ἄγε μέ« φησιν, »ὦ Θήρων, ὅποι ποτὲ θέλεις· πᾶς γὰρ τόπος θαλάσσης καὶ τάφου κρείσσων.«

14 Ὡς δὲ πλησίον ἐγένετο τῆς ἐπαύλεως, ὁ Θήρων ἐστρατήγησέ τι τοιοῦτον. 'Αποκαλύψας τὴν Καλλιρόην

»Hajdmo, konačno, da mi je pokažeš!«, reče Leona. Teron mu odgovori: »Nije ovdje. Zbog carinika smo zaobišli grad. Brod nam je ukotvljen osamdeset stadija odavde« i kaza mu na kojem je to mjestu. Leona reče: »Na našoj ste zemlji pristali! To je još bolje jer vas Sreća dovodi Dioniziju. Hajdmo zato na seoski posjed, da se oporavite od mora – u blizini je bogato opremljena ladanjska kuća.« To još više obradova Terona jer je smatrao da će prodaja na pustu mjestu biti lakša nego na trgu, pa reče: »Krenimo u zoru, ti u ladanjsku kuću, a ja na brod, odakle ću ti dovesti ženu.« Dogovore se tako, stisnu jedan drugomu desnice i rastanu se. Obojici se noć učinila dugom, jer se jedan žurio prodati, a drugi kupiti.

Sutradan Leona doplovi do ladanjske kuće noseći sa sobom novac da se predujmom osigura kod prodavača, a Teron se pojavi na obali među svojim ljudima koji su ga željno iščekivali. Pošto im je ispričao o poslu, stane se dodvoravati Kaliroji: »Ja sam te, kćeri, odmah htio odvesti tvojima, no puhnuo je suprotan vjetar i more me u tome omelo. Znaš koliko sam se o tebi brinuo, i što je najvažnije, sačuvali smo te neokaljanu. Hereja će te preuzeti neoskvrnjenu, jer smo te iz groba izbavili onakvu kakva si bila u ložnici. Međutim, mi smo prisiljeni požuriti u Likiju, a tebi nije sila da se uzalud mučiš, pogotovu kad ovako jako patiš od morske bolesti. Predat ću te ovdje vjernim prijateljima, a kad se budem vraćao, preuzet ću te i potom s puno brige odvesti u Sirakuzu. Uzmi što god hoćeš od onog što ti pripada, a što ostane čuvat ćemo za te.« Na te se riječi Kaliroja, iako vrlo tužna, nasmija u sebi, jer je u potpunosti uviđala njegovu glupost. Znala je da je prodaju, ali je prodaju smatrala sretnijom od svoga nekadašnjeg plemenitaškog života, jer se htjela otarasiti razbojnika. Stoga mu reče: »Oče, zahvaljujem ti se što si tako milosrdan prema meni. Neka sve vas bogovi dostojno zauzvrat nagrade! Da se koristim zagrobnim darovima, čini mi se zlokobnim. Sve mi lijepo sačuvajte, a meni dostaje mali prsten koji sam i kao mrtva nosila.« Potom pokrije glavu i reče: »Vodi me, Terone, kamo god hoćeš! Svako je mjesto bolje od mora i groba.«

14. Kad se približio ladanjskoj kući, Teron smisli sljedeći ratni plan. Otkrije Kaliroju, odriješi joj kosu, otvori

καὶ λύσας αὐτῆς τὴν κόμην, διανοίξας τὴν θύραν, πρώτην ἐκέλευσεν εἰσελθεῖν. Ὁ δὲ Λεωνᾶς καὶ πάντες οἱ ἔνδον ἐπιστάσης αἰφνίδιον κατεπλάγησαν, οἱ μὲν δοκοῦντες θεὰν ἑωρακέναι· καὶ γὰρ ἦν τις λόγος ἐν τοῖς ἀγροῖς
2 Ἀφροδίτην ἐπιφαίνεσθαι. Καταπεπληγμένων δὲ αὐτῶν κατόπιν ὁ Θήρων ἑπόμενος προσῆλθε τῷ Λεωνᾷ καὶ »Ἀνάστα« φησὶ »καὶ γενοῦ περὶ τὴν ὑποδοχὴν τῆς γυναικός· αὕτη γάρ ἐστιν ἣν θέλεις ἀγοράσαι.« Χαρὰ καὶ
3 θαυμασμὸς ἐπηκολούθησε πάντων. Τὴν μὲν οὖν Καλλιρόην ἐν τῷ καλλίστῳ τῶν οἰκημάτων κατακλίναντες εἴασαν ἡσυχάζειν· καὶ γὰρ ἐδεῖτο πολλῆς ἀναπαύσεως ἐκ λύπης καὶ καμάτου καὶ φόβου· Θήρων δὲ τῆς δεξιᾶς λαβόμενος τοῦ Λεωνᾶ, »Τὰ μὲν παρ' ἐμοῦ σοί« φησι »πιστῶς πεπλήρωται, σὺ δὲ ἔχε μὲν ἤδη τὴν γυναῖκα (φίλος γὰρ εἶ λοιπόν), ἧκε δὲ εἰς ἄστυ καὶ λάμβανε τὰς καταγραφὰς καὶ τότε μοι τιμήν, ἣν θέλεις, ἀποδώσεις.«
4 Ἀμείψασθαι δὲ θέλων ὁ Λεωνᾶς »Οὐ μὲν οὖν« φησιν, »ἀλλὰ καὶ ἐγώ σοι τὸ ἀργύριον ἤδη πιστεύω πρὸ τῆς καταγραφῆς,« ἅμα δὲ καὶ προκαταλαβεῖν ἤθελε, δεδιὼς μὴ ἄρα μετάθηται· πολλοὺς γὰρ ἐν τῇ πόλει γενέσθαι τοὺς
5 ἐθέλοντας ὠνεῖσθαι. Τάλαντον οὖν ἀργυρίου προκομίσας ἠνάγκαζε λαβεῖν, ὁ δὲ Θήρων ἀκκισάμενος λαμβάνει. Κατέχοντος δὲ ἐπὶ δεῖπνον αὐτὸν τοῦ Λεωνᾶ (καὶ γὰρ ἦν ὀψὲ τῆς ὥρας), »Βούλομαί« φησιν »ἀφ' ἑσπέρας εἰς τὴν πόλιν πλεῦσαι, τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐπὶ τῷ λιμένι συμβα-
6 λοῦμεν.« Ἐπὶ τούτοις ἀπηλλάγησαν.

Ἐλθὼν δὲ ἐπὶ τὴν ναῦν ὁ Θήρων ἐκέλευσεν ἀραμένους τὰς ἀγκύρας ἀνάγεσθαι τὴν ταχίστην, πρὶν ἐκπύστους γενέσθαι. Καὶ οἱ μὲν ἀπεδίδρασκον ἔνθα τὸ πνεῦμα ἔφερε, μόνη δὲ Καλλιρόη γενομένη ἤδη μετ' ἐξουσίας τὴν ἰδίαν ἀπωδύρετο τύχην. »Ἰδού« φησιν »ἄλλος τάφος, ἐν ᾧ Θήρων με κατέκλεισεν, ἐρημότερος ἐκείνου μᾶλλον·
7 πατὴρ γάρ μοι ἂν ἐκεῖ προσῆλθε καὶ μήτηρ, καὶ Χαιρέας ἐπέσπεισε δακρύων· ᾐσθόμην ἂν καὶ τεθνεῶσα. Τίνα δὲ ἐνταῦθα καλέσω γνωστόν; Τύχη βάσκανε, διὰ γῆς καὶ θαλάσσης τῶν ἐμῶν κακῶν οὐκ ἐπληρώθης, ἀλλὰ πρῶτον μὲν τὸν ἐραστήν μου φονέα ἐποίησας· Χαιρέας, ὁ μηδὲ δοῦλον μηδέποτε πλήξας, ἐλάκτισε καιρίως με τὴν

širom vrata i naredi joj da prva uđe. Kad se pojavila, Leona i svi koji bijahu unutra ostadoše zapanjeni. Neki su vjerovali da su ugledali božicu: selom je naime kružila priča o tome kako se ondje ukazuje Afrodita. Dok su oni tako bili zapanjeni, Teron je, idući iza nje, prišao Leoni i rekao: »Priberi se i pobrini se da prihvatiš ženu – to je ona koju hoćeš kupiti.«

Uslijedilo je opće oduševljenje i divljenje. Kaliroju smjeste u krevet u najljepšoj sobi i ostave je da se odmara, jer joj je doista trebao obilan počinak zbog tuge, muka i straha. Teron, međutim, uhvati Leonu za desnicu i reče: »Ja sam ti sa svoje strane sve pošteno obavio. Ti samo drži ženu – napokon, prijatelj si – i kreni u grad, sredi oko ugovora i tada ćeš mi dati cijenu koju budeš htio.« Leona mu se htio odužiti pa reče: »Nipošto, nego ja tebi dajem novac prije ugovora!«, i već je htio dati predujam, u strahu da se ne predomisli: vjerovao je da bi je mnogi u gradu htjeli kupiti. Dade donijeti talenat srebra i stane siliti Terona da ga uzme. Ovaj nakon nećkanja uzme. Leona ga je htio zadržati na večeri (bijaše već poodmaklo doba dana), no Teron reče: »Htio bih večeras otploviti do grada. Srest ćemo se sutra u luci.« Tako se dogovore i rastanu.[8]

Kad je došao na brod, Teron naredi da dignu sidra i da se što brže mogu otisnu na pučinu, prije nego budu otkriveni.

Dok su oni tako odmicali kamo ih je vjetar nosio, Kaliroja je, ostavši sama, slobodno naricala nad vlastitom sudbinom govoreći: »Evo drugoga groba u koji me Teron zatvorio, još nepristupačnijeg od prvoga! Onamo su mogli doći do mene otac i majka, i Hereja je mogao uz suze prinijeti žrtvu. I mrtva bih to mogla osjetiti. A koga da ovdje nazovem svojim poznanikom? Zlobna Sudbino, zar se nisi zasitila mojih nevolja po kopnu i po moru nego si prvo moga dragoga učinila ubojicom – Hereja, koji nikada ni roba nije

8 Pravni aspekt ove kupoprodaje analizirao je F. Zimmermann: *Kallirhoes Verkauf durch Theron. Eine juristisch-philologische Betrachtung zu Chariton*, »Berliner Byzantinistische Arbeiten«, Berlin 1957, sv. 1, str. 72 i d.)

φιλοῦσαν· εἶτά με τυμβωρύχων χερσὶ παρέδωκας καὶ ἐκ τάφου προήγαγες εἰς θάλασσαν καὶ τῶν κυμάτων τοὺς πειρατὰς φοβερωτέρους ἐπέστησας. Τὸ δὲ περιβόητον κάλλος εἰς τοῦτο ἐκτησάμην, ἵνα ὑπὲρ ἐμοῦ Θήρων ὁ ληστὴς μεγάλην λάβῃ τιμήν. Ἐν ἐρημίᾳ πέπραμαι καὶ οὐδὲ εἰς πόλιν ἠνέχθην, ὡς ἄλλη τις τῶν ἀργυρωνήτων· ἐφοβήθης γάρ, ὦ Τύχη, μή τις ἰδὼν εὐγενῆ δόξῃ. Διὰ τοῦτο ὡς σκεῦος παρεδόθην οὐκ οἶδα τίσιν, Ἕλλησιν ἢ βαρβάροις ἢ πάλιν λῃσταῖς.« Κόπτουσα δὲ τῇ χειρὶ τὸ στῆθος εἶδεν ἐν τῷ δακτυλίῳ τὴν εἰκόνα τὴν Χαιρέου καὶ καταφιλοῦσα, »Ἀληθῶς ἀπόλωλας, ὦ Χαιρέα,« φησί, »τοσούτῳ διαζευχθεὶς πάθει. Καὶ σὺ μὲν πενθεῖς καὶ μετανοεῖς καὶ τάφῳ κενῷ παρακάθησαι, μετὰ θάνατόν μοι τὴν σωφροσύνην μαρτυρῶν, ἐγὼ δὲ ἡ Ἑρμοκράτους θυγάτηρ, ἡ σὴ γυνή, δεσπότῃ σήμερον ἐπράθην.« Τοιαῦτα ὀδυρομένῃ μόλις ὕπνος ἐπῆλθεν αὐτῇ.

udario, nanio je meni, koja sam ga ljubila, smrtonosan udarac nogom – a onda si me predala u ruke obijačima grobnica! Iz groba si me izvela na more i predala razbojnicima strašnijima od valova! A svoju sam razvikanu ljepotu dobila zato da bi razbojnik Teron ubrao za me veliku cijenu! Prodali su me na osamljenu mjestu, čak me ni u grad nisu odveli, kao što bi učinili s kakvom drugom robinjom. Pobojala si se, Sudbino, da me netko ne vidi, pa da mu se učini da sam plemenita roda. Zato su me kao neku stvar predali ni sama ne znam komu, Helenima ili barbarima ili opet nekim razbojnicima.« Udarajući se rukom o grudi ugleda na prstenu Herejinu sliku i ljubeći je reče: »Doista si propao, Hereja, razdvojen od mene tolikom boli! Ti tuguješ i kaješ se i sjediš nad praznim grobom, svjedočeći poslije smrti o mojoj čednosti, a mene, kćer Hermokratovu i tvoju ženu, danas su prodali nekom gospodaru!« Tako je kukala dok je na jedvite jade ne shrva san.

B

1 Λεωνᾶς δὲ κελεύσας Φωκᾷ τῷ οἰκονόμῳ πολλὴν ἐπιμέλειαν ἔχειν τῆς γυναικὸς, αὐτὸς ἔτι νυκτὸς ἐξῆλθεν εἰς τὴν Μίλητον, σπεύδων εὐαγγελίσασθαι τῷ δεσπότῃ τὰ περὶ τῆς νεωνήτου, μεγάλην οἰόμενος αὐτῷ φέρειν τοῦ πένθους παραμυθίαν. Εὗρε δὲ ἔτι κατακείμενον τὸν Διονύσιον· ἀλύων γὰρ ὑπὸ τῆς λύπης οὐδὲ προῆει τὰ πολλά, καίτοι ποθούσης αὐτὸν τῆς πατρίδος, ἀλλὰ διέτριβεν ἐν τῷ θαλάμῳ ὡς ἔτι παρούσης αὐτῷ τῆς γυναικός.

2 Ἰδὼν δὲ τὸν Λεωνᾶν ἔφη πρὸς αὐτόν· »Μίαν ταύτην ἐγὼ νύκτα μετὰ τὸν θάνατον τῆς ἀθλίας ἡδέως κεκοίμημαι· καὶ γὰρ εἶδον αὐτὴν ἐναργῶς μείζονά τε καὶ κρείττονα γεγενημένην, καὶ ὡς ὕπαρ μοι συνῆν. Ἔδοξα δὲ εἶναι τὴν πρώτην ἡμέραν τῶν γάμων καὶ ἀπὸ τῶν χωρίων μου τῶν παραθαλαττίων αὐτὴν νυμφαγωγεῖν, σοῦ μοι τὸν

3 ὑμέναιον ᾄδοντος.« Ἔτι δὲ αὐτοῦ διηγουμένου, Λεωνᾶς ἀνεβόησεν· »Εὐτυχὴς εἶ, δέσποτα, καὶ ὄναρ καὶ ὕπαρ. Μέλλεις ἀκούειν ταῦτα, ἃ τεθέασαι.« Καὶ ἀρξάμενος αὐτῷ διηγεῖται· »Προσῆλθέ μοί τις ἔμπορος πιπράσκων γυναῖκα καλλίστην, διὰ δὲ τοὺς τελώνας ἔξω τῆς πόλεως ὥρμισε τὴν ναῦν πλησίον τῶν σῶν χωρίων. Κἀγὼ

4 συνταξάμενος ἀπῆλθον εἰς ἀγρόν. Ἐκεῖ δὲ συμβαλόντες ἀλλήλοις ἔργῳ μὲν τὴν πρᾶσιν ἀπηρτίκαμεν· ἐγώ τε γὰρ ἐκείνῳ τάλαντον δέδωκα· δεῖ δὲ ἐνταῦθα γενέσθαι

5 νομίμως τὴν καταγραφήν.« Ὁ δὲ Διονύσιος τὸ μὲν κάλλος ἡδέως ἤκουσε τῆς γυναικὸς (ἦν γὰρ φιλογύνης ἀληθῶς), τὴν δὲ δουλείαν ἀηδῶς· ἀνὴρ γὰρ βασιλικός, διαφέρων ἀξιώματι καὶ παιδείᾳ τῆς ὅλης Ἰωνίας, ἀπηξίου κοίτην θεραπαινίδος, καὶ »Ἀδύνατον« εἶπεν, »ὦ Λεωνᾶ, καλὸν εἶναι σῶμα μὴ πεφυκὸς ἐλεύθερον. Οὐκ ἀκούεις τῶν ποιητῶν ὅτι θεῶν παῖδές εἰσιν οἱ καλοί, πολὺ δὲ προτέρον ἀνθρώπων εὐγενῶν; Σοὶ δὲ ἤρεσεν ἐπ' ἐρημίας·

6 συνέκρινας γὰρ αὐτὴν τοῖς ἀγροίκοις. Ἀλλ' ἐπείπερ ἐπρίω, βάδιζε εἰς τὴν ἀγοράν· Ἄδραστος δὲ ὁ ἐμπειρότατος τῶν νόμων διοικήσει τὰς καταγραφάς.« Ἔχαιρεν ὁ Λεωνᾶς ἀπιστούμενος· τὸ γὰρ ἀπροσδόκητον ἔμελλε τὸν δεσπότην μᾶλλον ἐκπλήσσειν.

Παριὼν δὲ τοὺς Μιλησίων λιμένας ἅπαντας καὶ τὰς τραπέζας καὶ τὴν πόλιν ὅλην οὐδαμοῦ Θήρωνα εὑρεῖν

7 ἠδύνατο. Ἐμπόρους ἐξήταζε καὶ πορθμεῖς, ἐγνώριζε δὲ

DRUGA KNJIGA

1. Leona je u međuvremenu naredio nadgledniku Foki da se pomno brine za ženu, a sam se još za noći otputi u Milet, žureći se da gospodaru javi veselu vijest o netom kupljenoj ženi, misleći da mu tako pruža veliku utjehu u boli. Dionizija zatekne još kako leži. Izvan sebe od tuge, uglavnom nije ni izlazio, iako je domovina čeznula za njim, već je boravio u ložnici kao da je žena još i sad uz njega. Kad je ugledao Leonu, reče mu: »Otkako mi je moja jadnica umrla, jedino sam proteklu noć slatko spavao! Vidio sam je jasno, veću i ljepšu, i bila je uz mene, kao da je sve java. Učinilo mi se da je prvi dan našega braka: od mojih posjeda uz more vodili su je u svadbenoj povorci, a ti si mi pjevao svadbenu pjesmu!« Još je on pričao, kad Leona uzviknu: »Sretan si, gospodaru, i u snu i na javi! Čut ćeš upravo o tome što si vidio!« I otpoče mu pričati: »Pristupio mi je neki trgovac nudeći na prodaju prekrasnu ženu. Zbog carinika bio je usidrio brod izvan grada, blizu tvojih posjeda. Dogovorio sam se s njim i otišao na seoski posjed. Ondje smo se susreli i zapravo obavili kupoprodaju – ja sam mu dao jedan talenat. Ovdje, međutim, treba sklopiti zakonski valjan ugovor.« Dionizije je rado slušao o ženinoj ljepoti (doista je volio žene), ali nerado o ropstvu. Čovjeku kraljevskoga položaja, koji je svojim ugledom i odgojem bio na glasu u cijeloj Joniji, ležaj robinje činio se nedostojnim te reče: »Nemoguće je, Leona, da bude lijepo tijelo koje nije rođeno slobodno! Ne slušaš li ti pjesnike kad kažu da su lijepi ljudi djeca bogova, daleko iznad ljudi plemenita roda? Tebi se na pustu mjestu svidjela, prosuđivao si je prema seljacima.[9] No kad si je već kupio, pođi na trg. Adrast, koji se najviše razumije u zakone, sredit će ugovor.« Leona se radovao što mu ne vjeruje: nadmašeno očekivanje imalo je gospodara još više zbuniti.

Zašao je u sve miletske luke, u sve banke, u svaki dio grada, ali Terona nigdje nije mogao naći. Raspitivao se kod

9 Usp. Menandrova *Heroja*, frgm. 3 Sandbach.

οὐδείς. Ἐν πολλῇ τοίνυν ἀπορίᾳ γενόμενος κωπῆρες
λαβὼν παρέπλευσεν ἐπὶ τὴν ἀκτὴν κἀκεῖθεν ἐπὶ τὸ
χωρίον· οὐκ ἔμελλε δὲ εὑρήσειν τὸν ἤδη πλέοντα. Μόλις
8 οὖν καὶ βραδέως ἀπῆλθε πρὸς τὸν δεσπότην. Ἰδὼν δὲ
αὐτὸν ὁ Διονύσιος σκυθρωπὸν ἤρετο τί πέπονθεν· ὁ δέ
φησιν· »Ἀπολώλεκά σου, ὦ δέσποτα, τάλαντον.«
»Συμβαῖνον« εἶπεν ὁ Διονύσιος »ἀσφαλέστερόν σε τοῦτο
πρὸς τὰ λοιπὰ ποιήσει. Τί δὲ ὅμως συμβέβηκε; Ἦ μή τι ἡ
νεώνητος ἀποδέδρακεν;« »Οὐκ ἐκείνη« φησὶν »ἀλλ' ὁ
πωλήσας.« »Ἀνδραποδιστὴς ἄρα ἦν, καὶ ἀλλοτρίαν σοι
πέπρακε δούλην διὰ τοῦτ' ἐπ' ἐρημίας. Πόθεν δ' ἔλεγε τὴν
9 ἄνθρωπον εἶναι;« »Συβαρῖτιν ἐξ Ἰταλίας, πραθεῖσαν ὑπὸ
δεσποίνης κατὰ ζηλοτυπίαν.« »Ζήτησον Συβαριτῶν εἴ
τινες ἐπιδημοῦσιν· ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἐκεῖ κατάλιπε τὴν
γυναῖκα.« Τότε μὲν οὖν ὁ Λεωνᾶς ἀπῆλθε λυπούμενος, ὡς
οὐκ εὐτυχοῦς τῆς πραγματείας αὐτῷ γεγενημένης·
ἐπετήρει δὲ καιρὸν ἀναπεῖσαι τὸν δεσπότην ἐξελθεῖν εἰς
τὰ χωρία, λοιπὸν μίαν ἔχων ἐλπίδα τὴν ὄψιν τῆς
γυναικός.

2 Πρὸς δὲ τὴν Καλλιρόην εἰσῆλθον αἱ ἄγροικοι
γυναῖκες καὶ εὐθὺς ὡς δέσποιναν ἤρξαντο κολακεύειν.
Πλάγγων δέ, ἡ τοῦ οἰκονόμου γυνή, ζῶον οὐκ ἄπρακτον,
ἔφη πρὸς αὐτήν· »Ζητεῖς μέν, ὦ τέκνον, πάντως τοὺς
ἑαυτῆς· ἀλλὰ καλῶς καὶ ἐνθάδε νόμιζε σούς· Διονύσιος
γάρ, ὁ δεσπότης ἡμῶν, χρηστός ἐστι καὶ φιλάνθρωπος.
Εὐτυχῶς σε ἤγαγεν εἰς ἀγαθὴν ὁ θεὸς οἰκίαν· ὥστε ἐν
2 πατρίδι διάξεις. Ἐκ μακρᾶς οὖν θαλάσσης ἀπόλουσαι τὴν
ἄσιν· ἔχεις θεραπαινίδας.« Μόλις μὲν καὶ μὴ βουλομένην,
προήγαγε δὲ ὅμως εἰς τὸ βαλανεῖον. Εἰσελθοῦσαι δὲ
ἤλειψάν τε καὶ ἀπέσμηξαν ἐπιμελῶς, καὶ μᾶλλον
ἀποδυσαμένης κατεπλάγησαν ὥστε ἐνδεδυμένης αὐτῆς
θαυμάζουσαι τὸ πρόσωπον ὡς θεῖον πρόσωπον ἔδοξαν
ἰδοῦσαι· ὁ χρὼς γὰρ λευκὸς ἔστιλψεν εὐθὺς μαρμαρυγῇ
τινι ὁμοιαν ἀπολάμπων· τρυφερὰ δὲ σάρξ, ὥστε
δεδοικέναι μὴ καὶ ἡ τῶν δακτύλων ἐπαφὴ μέγα τραῦμα
ποιήσῃ.

3 Ἡσυχῇ δὲ διελάλουν πρὸς ἀλλήλας· »Καλὴ μὲν ἡ
δέσποινα ἡμῶν καὶ περιβόητος· ταύτης δὲ ἂν θεραπαινὶς
ἔδοξεν.« Ἐλύπει τὴν Καλλιρόην ὁ ἔπαινος καὶ τοῦ

trgovaca i mornara, ali nitko ga nije poznavao. Našavši se tako na grdnoj muci, uzme brod na vesla i otplovi do obale i odanle krene do onoga mjesta– ali nije mu bilo suđeno pronaći onoga koji je već plovio. Napokon se na jedvite jade polako otputi do gospodara. Kad ga je Dionizije ugledao snuždena, upita ga što mu se dogodilo. On mu odgovori: »Gospodaru, upropastio sam ti talenat!« »Događa se to«, odvrati Dionizije, »to će te naučiti da ubuduće budeš oprezniji. Nego zbilja, što se dogodilo? Da ti novokupljena robinja nije pobjegla?« »Nije ona«, odvrati »nego njezin prodavač.« »Bio je, znači, neki kradljivac robova, pa ti je zato i prodao tuđu robinju na pustu mjestu. A što je rekao, odakle je ona?« »Sibarićanka, iz Italije, gospodarica ju je navodno prodala zbog ljubomore.« »Potraži neke Sibarićane, ako ih ima u gradu, a ženu u međuvremenu ostavi ondje.« Leona se na to otputi ražalošćen jer mu se posao nije posrećio. Vrebao je zgodu da nagovori gospodara da ode do posjeda: jedina nada koja mu je preostala bila je u tome da on vidi ženu.

2. U međuvremenu do Kaliroje dođu seoske žene i smjesta joj se stanu dodvoravati kao gospodarici, a upravnikova žena Plangona, stvorenje ne bez poduzetnosti, reče joj: »Dijete moje, ti po svaku cijenu tražiš svoje, ali i ove ljude ovdje slobodno možeš smatrati svojima! Dionizije, naš gospodar, čestit je i milosrdan. Bog te je sretno doveo u dobru kuću, bit će ti kao da si u domovini! Speri samo sa sebe sol koja ti je ostala od duga boravka na moru: eno ti sluškinja!« Na jedvite je jade i protiv njezine volje odvede u kupatilo. Kad su ušle, sluškinje ju istrljaju uljem i brižno dotjeraju. Kad se skinula, još se više zapanje, baš kao što su se, dok je bila obučena, divile njezinu licu misleći da gledaju lice božanstva. Bijela joj koža u hipu zasja, bliještеći kao od kakva dragulja. Tijelo joj je bilo nježno, da bi se čovjek pobojao da će i lagan doticaj prstiju napraviti veliku ranu. Tiho su govorile jedna drugoj: »Lijepa nam je bila gospodarica, i na glasu, ali prema ovoj bi izgledala kao da je sluškinja!« Takva pohvala rastuživala je Kaliroju i nije joj bilo teško pogoditi što je čeka.

μέλλοντος οὐκ ἀμάντευτος ἦν. Ἐπεὶ δὲ λέλουτο καὶ τὴν κόμην συνεδέσμουν, καθαρὰς αὐτῇ προσήνεγκαν ἐσθῆτας· ἡ δὲ οὐ πρέπειν ἔλεγε ταῦτα τῇ νεωνήτῳ.
4 »Χιτῶνά μοι δότε δουλικόν· καὶ γὰρ ὑμεῖς ἐστέ μου κρείττονες.« Ἐνεδύσατο μὲν οὖν τι τῶν ἐπιτυχόντων· κάκεῖνο δὲ ἔπρεπεν αὐτῇ καὶ πολυτελὲς ἔδοξε
5 καταλαμπόμενον ὑπὸ κάλλους. Ἐπεὶ δὲ ἠρίστησαν αἱ γυναῖκες, λέγει ἡ Πλάγγων· Ἐλθὲ πρὸς τὴν Ἀφροδίτην καὶ εὔξαι περὶ σαυτῆς· ἐπιφανὴς δέ ἐστιν ἐνθάδε ἡ θεός, καὶ οὐ μόνον οἱ γείτονες, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐξ ἄστεως παραγίνομενοι θύουσιν αὐτῇ. Μάλιστα δὲ ἐπήκοος
6 Διονυσίῳ· ἐκεῖνος οὐδέποτε παρῆλθεν αὐτήν.« Εἶτα διηγοῦντο τῆς θεοῦ τὰς ἐπιφανείας καὶ τις εἶπε τῶν ἀγροίκων· »Δόξεις, ὦ γύναι, θεασαμένη τὴν Ἀφροδίτην εἰκόνα βλέπειν σεαυτῆς.« Ἀκούσασα δὲ ἡ Καλλιρόη δακρύων ἐπλήσθη καὶ λέγει πρὸς ἑαυτήν· »Οἴμοι τῆς συμφορᾶς, καὶ ἐνταῦθά ἐστιν Ἀφροδίτη θεὸς ἐμοὶ τῶν πάντων κακῶν αἰτία. Πλὴν ἄπειμι, θέλω γὰρ αὐτὴν πολλὰ
7 μέμψασθαι.« Τὸ δὲ ἱερὸν πλησίον ἦν τῆς ἐπαύλεως παρ' αὐτὴν τὴν λεωφόρον. Προσκυνήσασα δὲ ἡ Καλλιρόη καὶ τῶν ποδῶν λαβομένη τῆς Ἀφροδίτης, »Σύ μοί« φησι »πρώτη Χαιρέαν ἔδειξας, συναρμόσασα δὲ καλὸν ζεῦγος
8 οὐκ ἐτήρησας· καίτοι γε ἡμεῖς σε ἐκοσμοῦμεν. Ἐπεὶ δὲ οὕτως ἐβουλήθης, μίαν αἰτοῦμαι παρὰ σοῦ χάριν· μηδενί με ποιήσῃς μετ' ἐκεῖνον ἀρέσαι.« Πρὸς τοῦτο ἀνένευσεν ἡ Ἀφροδίτη· μήτηρ γάρ ἐστι τοῦ Ἔρωτος, καὶ πάλιν ἄλλον ἐπολιτεύετο γάμον, ὃν οὐδὲ αὐτὸν ἔμελλε τηρήσειν. Ἀπαλλαγεῖσα δὲ ἡ Καλλιρόη λῃστῶν καὶ θαλάσσης τὸ ἴδιον κάλλος ἀνελάμβανεν, ὥστε θαυμάζειν τοὺς ἀγροίκους καθημέραν εὐμορφοτέρας αὐτῆς βλεπομένης.

3 Ὁ δὲ Λεωνᾶς, καιρὸν ἐπιτήδειον εὑρών, Διονυσίῳ λόγους προσήνεγκε τοιούτους· »Ἐν τοῖς παραθαλασσίοις, ὦ δέσποτα, χωρίοις οὐ γέγονας ἤδη χρόνῳ πολλῷ καὶ ποθεῖ τὰ ἐκεῖ τὴν σὴν ἐπιδημίαν. Ἀγέλας σε δεῖ καὶ
2 φυτείας θεάσασθαι, καὶ ἡ συγκομιδὴ τῶν καρπῶν ἐπείγει. Χρῆσαι καὶ τῇ πολυτελείᾳ τῶν οἰκιῶν ἃς σοῦ κελεύσαντος ᾠκοδομήσαμεν· οἴσεις δὲ καὶ τὸ πένθος ἐλαφρότερον ἐκεῖ, περισπώμενος ὑπὸ τῆς τῶν ἀγρῶν ἀπολαύσεως καὶ διοικήσεως. Ἐὰν δέ τινα ἐπαινέσῃς ἢ βουκόλον ἢ ποιμένα, δώσεις αὐτῷ τὴν νεώνητον γυναῖκα.« Ἤρεσε τῷ Διονυσίῳ ταῦτα καὶ προεῖπε τὴν
3 ἔξοδον εἰς ῥητὴν ἡμέραν. Παραγγελίας δὲ γενομένης

Kad se okupala i kad su je počešljale, donesu joj čistu odjeću. Ona je tvrdila da to ne pristaje netom kupljenoj robinji: »Dajte mi ropsku haljinu – pa i vi ste više od mene!« Obuče tako nešto od onoga što je bilo pri ruci, no i to joj je pristajalo i, obasjano njezinom ljepotom, činilo se raskošnim.

Kad su žene založile, Plangona reče: »Kreni do Afroditina svetišta i pomoli joj se za sebe! Božica se ovdje ukazuje, ne dolaze ovamo samo susjedi nego i ljudi iz grada i prinose joj žrtve. Dioniziju najčešće usliša molbu jer još nikada nije tek tako prošao mimo njezina svetišta.« Na to stanu pričati o božičnim ukazanjima i neka seljanka reče: »Kad ugledaš Afroditu, ženo, mislit ćeš da gledaš svoju sliku!« Kad je to Kaliroja čula, navru joj suze i reče sama sebi: »Jao meni, kakva nesreća, i ovdje će mi božica Afrodita biti uzrok sviju zala! Ali idem onamo jer joj kanim uputiti mnoge prijekore!«

Svetište je bilo blizu ladanjske kuće, neposredno uz cestu. Kaliroja padne ničice, obgrli Afroditu oko nogu i reče: »Ti si mi prva pokazala Hereju, ali divnu vezu koju si sama uspostavila nisi sačuvala – a mi smo te neprestano štovali! No, kad si već tako htjela, za jednu bih te uslugu molila: ne daj da se poslije njega bilo komu svidim!« Afrodita nije na to pristala – majka je Erosova! – i već je kovala planove o drugom braku, koji ponovno nije imala sačuvati. A Kaliroja je, riješivši se razbojnika i mora, poprimala svoju pravu ljepotu, tako da su se seljaci snebivali gledajući je kako se iz dana u dan proljepšava.

3. Leona se, međutim, našavši pogodnu priliku, obratio Dioniziju sljedećim riječima: »Gospodaru, na svojim primorskim posjedima već dugo nisi bio, a ondje se čezne za tvojim dolaskom. Moraš pogledati stada i nasade, a i berba je na vratima. Okoristi se i raskošnim zgradama koje smo po tvojem nalogu sagradili. A i tugu ćeš tamo lakše podnijeti, jer će ti uživanje u seoskim poslovima i briga oko njih odvući misli. Ako neki od govedara ili pastira zasluži tvoju pohvalu, dat ćeš mu onu netom kupljenu robinju.« Prijedlog se svidi Dioniziju, ugovori dan i za nj zakaza polazak.

παρεσκεύαζον ἡνίοχοι μὲν ὀχήματα, ἱπποκόμοι δὲ ἵππους, ναῦται δὲ πορθμεῖα· φίλοι παρεκαλοῦντο συνοδεύειν καὶ πλῆθος ἀπελευθέρων· φύσει γὰρ ἦν ὁ Διονύσιος μεγαλοπρεπής. Ἐπεὶ δὲ πάντα ηὐτρέπιστο, τὴν μὲν παρασκευὴν καὶ τοὺς πολλοὺς ἐκέλευσε διὰ θαλάσσης κομίζεσθαι, τὰ δὲ ὀχήματα ἐπακολουθεῖν ὅταν αὐτὸς προέλθῃ, πενθοῦντί τε γὰρ μὴ πρέπειν πομπήν. Ἅμα δὲ τῇ ἕῳ, πρὶν αἰσθέσθαι τοὺς πολλούς, ἵππῳ ἐπέβη, πέμπτος δέ· εἷς ἦν ἐν αὐτοῖς καὶ ὁ Λεωνᾶς.

Ὁ μὲν οὖν Διονύσιος ἐξήλαυνεν εἰς τοὺς ἀγρούς, ἡ δὲ Καλλιρόη τῆς νυκτὸς ἐκείνης θεασαμένη τὴν Ἀφροδίτην ἠβουλήθη καὶ πάλιν αὐτὴν προσκυνῆσαι· καὶ ἡ μὲν ἑστῶσα ηὔχετο, Διονύσιος δὲ ἀποπηδήσας ἀπὸ τοῦ ἵππου πρῶτος εἰσῆλθεν εἰς τὸν νεών. Ψόφου δὲ ποδῶν αἰσθομένη Καλλιρόη πρὸς αὐτὸν ἐπεστράφη. Θεασάμενος οὖν ὁ Διονύσιος ἀνεβόησεν· »Ἵλεως εἴης, ὦ Ἀφροδίτη, καὶ ἐπ' ἀγαθῷ μοι φανείης.« Καταπίπτοντα δὲ αὐτὸν ἤδη Λεωνᾶς ὑπέλαβε καὶ »Αὕτη« φησὶν »ἐστίν, ὦ δέσποτα, ἡ νεώνητος· μηδὲν ταραχθῇς. Καὶ σὺ δέ, ὦ γύναι, πρόσελθε τῷ κυρίῳ.« Καλλιρόη μὲν οὖν πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου κάτω κύψασα, πηγὴν ἀφῆκε δακρύων ὀψὲ μεταμανθάνουσα τὴν ἐλευθερίαν· ὁ δὲ Διονύσιος πλήξας τὸν Λεωνᾶν, »Ἀσεβέστατε« εἶπεν, »ὡς ἀνθρώποις διαλέγῃ τοῖς θεοῖς; Σὺ ταύτην λέγεις ἀργυρώνητον; Δικαίως οὖν οὐχ εὗρες τὸν πιπράσκοντα. Οὐκ ἤκουσας οὐδὲ Ὁμήρου διδάσκοντος ἡμᾶς

καί τε θεοὶ ξείνοισιν ἐοικότες ἀλλοδαποῖσιν
ἀνθρώπων ὕβριν τε καὶ εὐνομίην ἐφορῶσι;«

Τὸ γοῦν λοιπὸν ἡ Καλλιρόη· »Παῦσαί μου καταγελῶν καὶ θεὰν ὀνομάζων τὴν οὐδὲ ἄνθρωπον εὐτυχῆ.« Λαλούσης δὲ αὐτῆς ἡ φωνὴ τῷ Διονυσίῳ θεία τις ἐφάνη· μουσικὸν γὰρ ἐφθέγγετο καὶ ὥσπερ κιθάρας ἀπεδίδου τὸν ἦχον. Ἀπορηθεὶς οὖν καὶ ἐπὶ πλέον ὁμιλεῖν καταιδεσθεὶς ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἔπαυλιν, φλεγόμενος ἤδη τῷ ἔρωτι. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἦκεν ἐξ ἄστεως ἡ παρασκευή, καὶ ταχεῖα φήμη διέδραμε τοῦ γεγονότος. Ἔσπευδον οὖν πάντες τὴν γυναῖκα ἰδεῖν, προσεποιοῦντο δὲ πάντες τὴν Ἀφροδίτην προσκυνεῖν. Αἰδουμένη δὲ ἡ Καλλιρόη τὸ πλῆθος οὐκ εἶχεν ὅ τι πράξει· πάντα γὰρ ἦν αὐτῇ ξένα καὶ οὐκ ἔβλεπεν οὐδὲ τὴν συνήθη Πλάγγωνα, ἀλλ' ἐκείνη περὶ τὴν ὑποδοχὴν ἐγίνετο τοῦ δεσπότου. Προκοπτούσης δὲ

Na danu zapovijed kočijaši stanu pripremati kola, konjušari konje, mornari brodice. Kao pratnja budu pozvani i prijatelji i mnoštvo oslobođenika – Dionizije je po prirodi bio velikodušan. Kad je sve bilo spremno, naredi da pratnja i većina ljudi krenu morem, a da kola krenu za njim kad odmakne, jer da čovjeku koji žaluje ne dolikuje pratnja. U zoru, prije no što je većina ljudi mogla i zapaziti, uzjaše konja, u društvu četvorice svojih ljudi. Jedan od njih bio je i Leona.

Dionizije se tako otputi na seoski posjed, dok je Kaliroja, usnuvši te noći Afroditu, htjela da joj se ponovo pokloni. Ona je tako stajala i molila se, kadli Dionizije, sišavši s konja, prvi uđe u hram. Čuvši zvuk koraka Kaliroja se okrene prema njemu. Dionizije ju ugleda i uzviknu: »Smiluj se, Afrodito, neka mi tvoje ukazanje bude na sreću!« Spremao se da klekne, kad ga Leona poduhvati i reče: »Gospodaru, to je novokupljena robinja! Nemoj se uznemirivati! A ti, ženo, priđi svojem gospodaru!« Kaliroja se na spomen gospodara prignu duboko, lijući potoke suza: kasno je bilo da se oduči što znači sloboda. Dionizije udari Leonu i reče: »Crni bezbožniče, zar s bogovima razgovaraš kao da su ljudi? Za nju ti kažeš da je kupljena? S razlogom, očito, nisi našao prodavača! Nisi čuo ni kako nas Homer uči:

Tā i bogovi, slični tuđincem iz daleke zemlje
Oblaze grade, da ljudsku pučinu i pravdu vide.[10]

Tada će Kaliroja: »Prestani mi se izrugivati i nazivati me božicom – a nisam ni sretna smrtnica!« Dok je govorila, njezin se glas Dionziju pričini božanskim jer je u njemu bilo glazbena čara i odjekivao je kao da dolazi s kitare. Zbunjen i postiđen da dulje ostane u njezinu društvu otputi se prema ladanjskoj kući, goreći već od ljubavi. Nedugo zatim pristigne i pratnja iz grada i glas o onome što se dogodilo brzo se proširi.

Svi tako pohrle da vide tu ženu i svi su se pretvarali da se klanjaju Afroditi. Kaliroja se stidjela gomile i nije znala što da radi. Sve joj je bilo strano, čak ni znanicu Plangonu nije vidjela – ona je bila zauzeta prihvatom gospodara. Kako

10 Usp. *Od.* 17,485 i 17,487.

τῆς ὥρας καὶ μηδενὸς ἥκοντος εἰς τὴν ἔπαυλιν, ἀλλὰ πάντων ἐστώτων ἐκεῖ καὶ κεκηλημένων, συνῆκε ὁ Λεωνᾶς καὶ ἀφικόμενος εἰς τὸ τέμενος ἐξήγαγε τὴν Καλλιρόην. Τότε δὲ ἦν ἰδεῖν ὅτι φύσει γίνονται βασιλεῖς, ὥσπερ ὁ ἐν τῷ σμήνει τῶν μελισσῶν· ἠκολούθουν γὰρ αὐτομάτως ἅπαντες αὐτῇ καθάπερ ὑπὸ τοῦ κάλλους δεσποίνῃ κεχειροτονημένῃ.

4 Ἡ μὲν οὖν ἀπῆλθεν εἰς τὴν οἰκησιν τὴν συνήθη· Διονύσιος δὲ ἐτέτρωτο μέν, τὸ δὲ τραῦμα περιστέλλειν ἐπειρᾶτο, οἷα δὴ πεπαιδευμένος ἀνὴρ καὶ ἐξαιρέτως ἀρετῆς ἀντιποιούμενος. Μήτε τοῖς οἰκέταις θέλων εὐκαταφρόνητος δοκεῖν μήτε μειρακιώδης τοῖς φίλοις, διεκαρτέρει παρ' ὅλην τὴν ἑσπέραν, οἰόμενος μὲν λανθάνειν, κατάδηλος δὲ γινόμενος μᾶλλον ἐκ τῆς
2 σιωπῆς. Μοῖραν δέ τινα λαβὼν ἀπὸ τοῦ δείπνου, »Ταύτην« φησὶ »κομισάτω τις τῇ ξένῃ. Μὴ εἴπῃ δὲ »παρὰ τοῦ κυρίου«, ἀλλὰ »παρὰ Διονυσίου«.«

Τὸν μὲν οὖν πότον προήγαγεν ἐπὶ πλεῖστον· ἡπίστατο
3 γὰρ ὅτι οὐ μέλλει καθεύδειν. Ἀγρυπνεῖν οὖν ἐβούλετο μετὰ τῶν φίλων. Ἐπεὶ δὲ προέκοπτε τὰ τῆς νυκτός, ἀναλύσας ὕπνου μὲν οὐκ ἐλάγχανε, ὅλος δὲ ἦν ἐν τῷ τῆς Ἀφροδίτης ἱερῷ καὶ πάντων ἀνεμιμνήσκετο, τοῦ προσώπου, τῆς κόμης, πῶς ἐστράφη, πῶς ἐνέβλεψε, τῆς φωνῆς, τοῦ σχήματος, τῶν ῥημάτων· ἐξέκαε δὲ αὐτὸν τὰ
4 δάκρυα. Τότ' ἦν ἰδεῖν ἀγῶνα λογισμοῦ καὶ πάθους. Καίτοι γὰρ βαπτιζόμενος ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας γενναῖος ἀνὴρ ἐπειρᾶτο ἀντέχεσθαι. Καθάπερ δὲ ἐκ κύματος ἀνέκυπτε λέγων πρὸς ἑαυτόν· »Οὐκ αἰσχύνῃ, Διονύσιε, ἀνὴρ ὁ πρῶτος τῆς Ἰωνίας ἕνεκεν ἀρετῆς τε καὶ δόξης, ὃν θαυμάζουσι σατράπαι καὶ βασιλεῖς καὶ πόλεις, παιδαρίου πράγματα πάσχων; Ἅπαξ ἰδὼν ἐρᾷς, καὶ ταῦτα πενθῶν,
5 πρὶν ἀφοσιώσασθαι τοὺς τῆς ἀθλίας δαίμονας. Τούτου γε <ἕνεκεν> ἧκες εἰς ἀγρὸν ἵνα μελανείμων γάμους θύσῃς, καὶ γάμους δούλης, τάχα δὲ καὶ ἀλλοτρίας; Οὐκ ἔχεις γὰρ αὐτῆς οὐδὲ τὴν καταγραφήν.« Ἐφιλονείκει δὲ ὁ Ἔρως βουλευομένῳ καλῶς καὶ ὕβριν ἐδόκει τὴν σωφροσύνην τὴν ἐκείνου· διὰ τοῦτο ἐπυρφόρει σφοδρότερον ψυχὴν ἐν ἔρωτι φιλοσοφοῦσαν.

6 Μηκέτ' οὖν φέρων μόνος αὐτῷ διαλέγεσθαι, Λεωνᾶν μετεπέμψατο· κληθεὶς δὲ ἐκεῖνος συνῆκε μὲν τὴν αἰτίαν, προσεποιεῖτο δὲ ἀγνοεῖν καὶ ὥσπερ τεταραγμένος »Τί« φησιν »ἀγρυπνεῖς, ὦ δέσποτα; Μή τι πάλιν σε λύπη κατείληφε τῆς τεθνηκυίας γυναικός;« »Γυναικὸς μὲν« εἶπεν ὁ Διονύσιος, »ἀλλ' οὐ τῆς τεθνηκυίας. Οὐδὲν δὲ ἀπόρρητόν ἐστί μοι πρὸς σὲ δι' εὔνοιάν τε καὶ πίστιν.

je vrijeme odmicalo a nitko nije pristizao u ladanjsku kuću jer su svi stajali ondje opčarani, Leona shvati što je na stvari, dođe do svetišta i izvede Kaliroju. Tada se moglo vidjeti da kraljevi postaju kraljevima po prirodi, kao matica u pčelinjem roju. Svi su sami od sebe krenuli za njom, kao da ju je njezina ljepota odredila njima za gospodaricu.

4. Ona tako ode u svoje obalno prebivalište. Dionizije je, međutim, bio ranjen, ali je ranu pokušavao prikrivati, jer je bio čovjek dobro odgojen i izuzetno priklonjen vrlini. Ne želeći da se slugama čini prezrenja vrijednim niti djetinjast prijateljima, izdržao je cijelu večer misleći da se ne otkriva, iako ga je upravo šutnja više odavala. Uzme dio večere i reče: »Neka ovo netko odnese strankinji, ali neka ne kaže: 'Od gospodara je', nego: 'Od Dionizija je'.« Piće je otezao unedogled jer je znao da neće moći zaspati, pa je zato htio da bdije uz prijatelje.

Kad je noć poodmakla, otpusti ih, ali sna se nije mogao domoći. Sav je bio u Afroditinu svetištu i svega se sjećao: lica, kose, kako se okrenula, kako je pogledala, njezina glasa, držanja, riječi. Pekle su ga njezine suze. Tada se mogla vidjeti borba između razuma i strasti. Kao čovjek plemenita kova pokušao se odupirati žudnji koja ga je potapala. Pridizao je glavu kao iz vala i govorio sam sebi: »Dionizije, zar se ne stidiš da ti, koji si po vrlini i slavi prvi čovjek u Joniji, kojem se dive satrapi, kraljevi i gradovi, trpiš zbog djetinjastih stvari? Jednom si je vidio i ljubiš, i to dok si u žalosti, dok još nisi ni duhove svoje jadnice umilostivio. Zar si zato došao na seoski posjed da bi u crnini slavio svadbu, i to svadbu s ropkinjom, a možda i tuđinkom? Ni ugovora za nju nemaš!« No Eros se svađalački usprotivio njegovoj dobroj namjeri i njegovu je suzdržanost smatrao ohološću. Stoga je još više ražario dušu koja je u ljubavi počela mudrovati.

Kako više nije mogao podnositi da sam sa sobom razgovara, pozove Leonu. Ovaj je shvatio zbog čega ga zove, ali se pravio da ne zna, pa kao da je zbunjen, reče: »Gospodaru, zašto si budan? Da te nije opet spopala kakva tuga za pokojnom ženom?« »Za ženom, da«, odgovori Dionizije, »ali ne za pokojnom! Uostalom, pred tobom mogu sve reći, jer si

7 Ἀπόλωλά σοι, Λεωνᾶ. Σύ μοι τῶν κακῶν αἴτιος. Πῦρ ἐκόμισας εἰς τὴν οἰκίαν, μᾶλλον δὲ εἰς τὴν ἐμὴν ψυχήν. Ταράσσει δέ με καὶ τὸ ἄδηλον τὸ περὶ τῆς γυναικός. Μῦθόν μοι διηγῇ, ἔμπορον πτηνόν, ὃν οὐκ οἶδας οὐδ' ὁπόθεν ἦλθεν οὐδ' ὅπου πάλιν ἀπῆλθεν. Ἔχων δὲ τίς τοιοῦτον κάλλος ἐν ἐρημίᾳ πιπράσκει καὶ ταλάντου τὴν τῶν βασιλέως χρημάτων ἀξίαν; Δαίμων σέ τις 8 ἐξηπάτησεν; Ἐπίστησον οὖν καὶ ἀναμνήσθητι τῶν γενομένων. Τίνας εἶδες; Τίνι ἐλάλησας; Εἰπέ μοι τὸ ἀληθές. Οὐ πλοῖον ἐθεάσω;« »Οὐκ εἶδον, δέσποτα, ἀλλὰ ἤκουσα.« »Τοῦτο ἐκεῖνο· μία Νυμφῶν ἢ Νηρηΐδων ἐκ θαλάσσης ἀνελήλυθε. Καταλαμβάνουσι δὲ καὶ δαίμονας καιροί τινες εἱμαρμένης ἀνάγκην φέροντες ὁμιλίας μετ' ἀνθρώπων· ταῦτα ἡμῖν ἱστοροῦσι ποιηταί τε καὶ 9 συγγραφεῖς.« Ἡδέως δ' ἀνέπειθεν αὐτὸν ὁ Διονύσιος ἀποσεμνύειν τὴν γυναῖκα καὶ σεβασμιωτέρας ἢ κατὰ ἄνθρωπον ὁμιλίας. Λεωνᾶς δὲ χαρίσασθαι τῷ δεσπότῃ βουλόμενος εἶπε· »Τίς μέν ἐστι, δέσποτα, μὴ πολυπραγμονῶμεν· ἄξω δὲ αὐτήν, εἰ θέλεις, πρὸς σέ, καὶ 10 μὴ ἔχε λύπην <ὡς> ἀποτυγχάνων ἐν ἔρωτος ἐξουσίᾳ.« »Οὐκ ἂν ποιήσαιμί« φησιν ὁ Διονύσιος »πρὶν μαθεῖν τίς ἡ γυνὴ καὶ πόθεν. Ἔωθεν οὖν πυθώμεθα παρ' αὐτῆς τὴν ἀλήθειαν. Μεταπέμψομαι δ' αὐτὴν οὐκ ἐνθάδε, μὴ καί τινος βιαιοτέρου λάβωμεν ὕποψίαν, ἀλλ' ὅπου πρῶτον αὐτὴν ἐθεασάμην, ἐπὶ τῆς Ἀφροδίτης γενέσθωσαν ἡμῖν οἱ λόγοι.«

5 Ταῦτα ἔδοξε, καὶ τῇ ὑστεραίᾳ ὁ μὲν Διονύσιος παραλαβὼν φίλους τε καὶ ἀπελευθέρους καὶ τῶν οἰκετῶν τοὺς πιστοτάτους, ἵνα ἔχῃ καὶ μάρτυρας, ἦκεν εἰς τὸ τέμενος, οὐκ ἀμελῶς σχηματίσας ἑαυτόν, ἀλλὰ κοσμήσας· 2 ἠρέμα τὸ σῶμα, ὡς ἂν ἐρωμένῃ μέλλων ὁμιλεῖν. Ἦν δὲ καὶ φύσει καλός τε καὶ μέγας καὶ μάλιστα πάντων σεμνὸς ὀφθῆναι. Λεωνᾶς δὲ παραλαβὼν τὴν Πλάγγωνα καὶ μετ' αὐτῆς τὰς συνήθεις τῇ Καλλιρόῃ θεραπαινίδας, ἦκε πρὸς 3 αὐτὴν καὶ λέγει· »Διονύσιος ἀνὴρ δικαιότατός ἐστι καὶ νομιμώτατος. Ἧκε τοίνυν εἰς τὸ ἱερόν, ὦ γύναι, καὶ πρὸς αὐτὸν εἰπὲ τὴν ἀλήθειαν, τίς οὖσα τυγχάνεις· οὐ γὰρ ἀτυχήσεις οὐδεμιᾶς δικαίας βοηθείας. Ἀλλὰ μόνον ἁπλῶς αὐτῷ διαλέγου, καὶ μηδὲν ὑποκρύψῃς τῶν ἀληθῶν· τοῦτο γὰρ αὐτοῦ ἐπικαλέσεται μᾶλλον τὴν εἰς σὲ φιλανθρωπίαν.« Ἄκουσα μὲν οὖν ἐβάδιζεν ἡ Καλλιρόη, θαρροῦσα δὲ ὅμως διὰ τὸ ἐν ἱερῷ γενήσεσθαι τὴν ὁμιλίαν 4 αὐτοῖς. Ἐπεὶ δὲ ἦκεν, ἔτι μᾶλλον αὐτὴν ἐθαύμασαν ἅπαντες. Καταπλαγεὶς οὖν ὁ Διονύσιος ἄφωνος ἦν.

mi naklonjen i vjeran. Propao sam ti, Leona! A ti si uzrok mojih nevolja. Vatru si mi unio u kuću, dapače, u dušu! Uznemiravaju me također i nerazjašnjene stvari u vezi s tom ženom. Ti mi pričaš priču o nekom trgovcu koji je odlepršao, za kojega ne znaš ni odakle je došao ni kamo je otišao. Tko je taj koji posjeduje ovakvu krasotu, prodaje je na pustu mjestu za jedan talenat, a vrijedi kraljevskoga blaga? Tebe je nekakav zloduh nasamario! Priberi se i prisjeti što se dogodilo! Koje si to ljude vidio? S kim si pričao? Reci mi istinu! Brod nisi vidio?« »Nisam, gospodaru, čuo sam za nj!« »Eto, to je to! Neka nimfa ili Nereida izašla je iz valova! I duhovi podliježu nekim sudbinskim trenucima koji ih prisiljavaju da se druže s ljudima. O tome nam govore i pjesnici i prozni pisci!« Dionizije je lako samog sebe uvjeravao u to da veliča ženu i da je svrstava u svetije društvo nego što je ljudsko. Leona, želeći ugoditi gospodaru, reče: »Nemojmo se mučiti oko toga tko je ona, gospodaru! Ako hoćeš, dovest ću je do tebe i nemoj se žalostiti kad imaš priliku da ljubiš!« »Ne bih to učinio«, odgovori Dionizije, »dok ne utvrdim tko je ta žena i odakle je. Zato ujutro moramo od nje doznati istinu. Neću je pozvati ovamo, da ne padne na me sumnja zbog nasrtljivosti. Neka Afroditino svetište bude mjesto našeg razgovora!«

5. Prijedlog je bio prihvaćen i Dionizije sutradan povede prijatelje, oslobođenike i najvjernije sluge, da bi imao i svjedoke, te dođe do svetišta. Nije se odjenuo nemarno nego se brižno dotjerao, kao da odlazi na sastanak s dragom. Bio je prirodno lijep, krupan i, iznad svega, dostojanstvena izgleda. Leona je poveo Plangonu, a s njom i stalne Kalirojine sluškinje, pa dođe do nje i reče: »Dionizije je čovjek koji izuzetno poštuje pravdu i zakone. Kreni stoga, ženo, u svetište i reci mu po istini tko si. Nikakva pravedna pomoć neće ti biti uskraćena. Samo budi iskrena prema njemu i nemoj mu ni djelić istine zatajiti! Time ćeš samo potaći njegovu ljudsku toplinu prema tebi!« Kaliroja krene nevoljno, ohrabrena ipak time što će se njihov sastanak održati u svetištu.

Kad je došla, svi joj se još više zadive. Dionizije je bio zaprepašten i bez glasa. Šutnja se produžila unedogled. Tek

Οὔσης δὲ ἐπὶ πλεῖστον σιωπῆς, ὀψέ ποτε καὶ μόλις ἐφθέγξατο· »Τὰ μὲν ἐμὰ δῆλά σοι, γύναι, πάντα. Διονύσιός εἰμι, Μιλησίων πρῶτος, σχεδὸν δὲ καὶ τῆς ὅλης Ἰωνίας, ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ φιλανθρωπίᾳ διαβόητος. Δίκαιόν ἐστι καὶ σὲ περὶ αὐτῆς εἰπεῖν ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν· οἱ μὲν γὰρ πωλήσαντές σε Συβαρῖτιν ἔφασαν κατὰ ζηλοτυπίαν ἐκεῖθεν πραθεῖσαν ὑπὸ δεσποίνης.« Ἠρυθρίασεν ἡ Καλλιρόη καὶ κάτω κύψασα ἧρέμα εἶπεν· »Ἐγὼ νῦν πρῶτον πέπραμαι· Σύβαριν δὲ οὐκ εἶδον.« »Ἔλεγόν σοί« φησι Διονύσιος ἀποβλέψας πρὸς τὸν Λεωνᾶν, »ὅτι οὐκ ἔστι δούλη· μαντεύομαι δὲ ὅτι καὶ εὐγενής.« »Εἶπόν μοι, γύναι, πάντα, καὶ πρῶτόν γε τοὔνομα τὸ σὸν.« »Καλλιρόη« φησίν (ἥρεσε Διονυσίῳ καὶ τὸ ὄνομα), τὰ δὲ λοιπὰ ἐσιώπα. Πυνθανομένου δὲ λιπαρῶς, »Δέομαί σού« φησιν, »ὦ δέσποτα, συγχώρησόν μοι τὴν ἐμαυτῆς τύχην σιωπᾶν. Ὄνειρος ἦν τὰ πρῶτα καὶ μῦθος, εἰμὶ δὲ νῦν ὃ γέγονα, δούλη καὶ ξένη.« Ταῦτα λέγουσα ἐπειρᾶτο μὲν λανθάνειν, ἐλείβετο δὲ αὐτῆς τὰ δάκρυα κατὰ τῶν παρειῶν. Προήχθη δὲ ὁ Διονύσιος κλαίειν καὶ πάντες οἱ περιεστηκότες· ἔδοξε δ' ἄν τις καὶ τὴν Ἀφροδίτην αὐτὴν σκυθρωποτέραν γεγονέναι. Διονύσιος δὲ ἐνέκειτο ἔτι μᾶλλον πολυπραγμονῶν καί· »Ταύτην αἰτοῦμαι παρά σου χάριν πρώτην. Διήγησαί μοι, Καλλιρόη, τὰ σεαυτῆς. Οὐ πρὸς ἀλλότριον ἐρεῖς· ἔστι γάρ τις καὶ τρόπου συγγένεια. Μηδὲν φοβηθῇς, μηδ' εἰ πέπρακταί σοί τι δεινόν.« Ἠνανάκτησεν ἡ Καλλιρόη πρὸς τοῦτο καὶ »Μή με ὕβριζε« εἶπεν, »οὐδὲν γὰρ σύνοιδα ἐμαυτῇ φαῦλον. Ἀλλ' ἐπεὶ σεμνότερα τἀμὰ τῆς τύχης ἐστὶ τῆς παρούσης, οὐ θέλω δοκεῖν ἀλαζὼν οὐδὲ λέγειν διηγήματα ἄπιστα τοῖς ἀγνοοῦσιν· οὐ γὰρ μαρτυρεῖ τὰ πρῶτα τοῖς νῦν.« Ἐθαύμασεν ὁ Διονύσιος τὸ φρόνημα τῆς γυναικὸς καὶ »Συνίημί« φησιν »ἤδη, κἂν μὴ λέγῃς· εἰπὲ δὲ ὅμως· οὐδὲν γὰρ περὶ σεαυτῆς ἐρεῖς τηλικοῦτον ἡλίκον ὁρῶμεν. Πᾶν ἐστί σου σμικρότερον λαμπρὸν διήγημα.«

Μόλις οὖν ἐκείνη τὰ καθ' ἑαυτὴν ἤρξατο λέγειν· »Ἑρμοκράτους εἰμὶ θυγάτηρ, τοῦ Συρακοσίων στρατηγοῦ. Γενομένην δέ με ἄφωνον ἐξ αἰφνιδίου πτώματος ἔθαψαν οἱ γονεῖς πολυτελῶς. Ἠνοιξαν τυμβωρύχοι τὸν τάφον· εὗρον κἀμὲ πάλιν ἐμπνέουσαν· ἤνεγκαν ἐνθάδε καὶ Λεωνᾷ με τούτῳ παρέδωκε Θήρων ἐπ' ἐρημίας.« Πάντα εἰποῦσα μόνον Χαιρέαν ἐσίγησεν. »Ἀλλὰ δέομαί σου, Διονύσιε (Ἕλλην γὰρ εἶ καὶ πόλεως φιλανθρώπου καὶ παιδείας μετείληφας), μὴ γένῃ τοῖς τυμβωρύχοις

nakon vrlo duga vremena na jedvite jade prozbori: »Što se mene tiče, ženo, sve ti je jasno. Ja sam Dionizije, prvi čovjek u Miletu, a gotovo i u cijeloj Joniji, na glasu zbog svoje bogobojaznosti i milosrđa. Pravo bi bilo da nam i ti kažeš istinu o sebi. Oni koji su te prodali rekoše da si Sibarićanka i da te gospodarica ondje prodala zbog ljubomore.« Kaliroja pocrvenje, prignu glavu i reče polako: »Sad sam prvi put prodana, a Sibarisa nisam ni vidjela.« Dionizije pogleda prema Leoni i reče: »Rekao sam ti da nije robinja! Dapače, naslućujem da je plemenita roda! Reci mi, ženo, sve, a prvo svoje ime!« »Kaliroja«, odgovori ona (Dioniziju se ime svidi), no o ostalom je šutjela. Kako je on uporno postavljao pitanja, odgovori mu: »Molim te, gospodaru, dopusti mi da o svojoj sudbini šutim. Ono što je prošlo bilo je san i bajka. Ja sam ono što sam sada postala, robinja i strankinja.« Govoreći tako pokušavala je prikrivati suze, no one su joj se slijevale niz obraze. To natjera u plač i Dionizija i sve koji su uokrug stajali. Pomislio bi netko da je i sama Afrodita postala snuždenija. Dionizijeva se znatiželja još više razbudila te će: »Evo prve usluge za koju te molim, Kalirojo: ispričaj mi sve o sebi! Nećeš govoriti tuđincu: srodnost postoji i među dušama! Nemoj se bojati, čak ni ako si nešto strašno učinila.« Kaliroja se na to naljuti i reče: »Ne vrijeđaj me! Moja savjest ne zna ni za kakvu ljagu! No kako je moje podrijetlo sjajnije od sadašnje sudbine, ne bih htjela da se čini kako sam hvalisavka niti da neobaviještenima pričam nevjerojatne priče: prošlost ne svjedoči u prilog sadašnjosti.« Dionizije se zadivi ženinu razmišljanju i reče: »Shvaćam, makar i ne govorila! Ali ipak kaži – ništa o sebi nećeš reći što bi bilo toliko sjajno kao što je ovo što sada gledamo! Svaka krasna priča sjat će slabije od tebe!« I ona na jedvite jade počne pričati o sebi:

»Kći sam Hermokrata, sirakuškog vojskovođe. Kad sam nakon iznenadna pada ostala bez svijesti, roditelji su me raskošno sahranili. Obijači grobnica otvorili su moj grob i našli me kako ponovno dišem. Doveli su me ovamo i Teron me na pustu mjestu prodao ovom Leoni.« Sve je rekla, samo je o Hereji prešutjela. »Ali molim te, Dionizije (Helen si, iz milosrdna grada, dobro odgojen), nemoj biti sličan obija-

ὅμοιος μηδὲ ἀποστερήσῃς με πατρίδος καὶ συγγενῶν. Μικρόν ἐστί σοι πλουτοῦντι σῶμα ἑᾶσαι· τὴν τιμὴν οὐκ ἀπολέσεις, ἐὰν ἀποδῷς με τῷ πατρί· Ἑρμοκράτης οὐκ ἔστιν ἀχάριστος. Τὸν Ἀλκίνοον ἀγάμεθα δὴ καὶ πάντες φιλοῦμεν ὅτι εἰς τὴν πατρίδα ἀνέπεμψε τὸν ἱκέτην· 5
12 ἱκετεύω σὲ κἀγώ. Σῶσον αἰχμάλωτον ὀρφανήν. Εἰ δὲ μὴ δύναμαι ζῆν ὡς εὐγενής, αἱροῦμαι θάνατον ἐλεύθερον.« Τούτων ἀκούων δὲ ἔκλαιε προφάσει μὲν Καλλιρόην, τὸ δὲ ἀληθὲς ἑαυτόν· ἠσθάνετο γὰρ ἀποτυγχάνων τῆς ἐπιθυμίας. »Θάρρει δὲ« ἔφη, »Καλλιρόη, καὶ ψυχὴν ἔχε 10
ἀγαθήν· οὐ γὰρ ἀτυχήσεις ὧν ἀξιοῖς· μάρτυν καλῶ τήνδε τὴν Ἀφροδίτην. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ θεραπείαν ἕξεις παρ'
6 ἡμῖν δεσποίνης μᾶλλον ἢ δούλης.« Καὶ ἡ μὲν ἀπῆει πεπεισμένη μηδὲν ἄκουσα δύνασθαι παθεῖν, ὁ δὲ Διονύσιος λυπούμενος ἦκεν εἰς οἶκον τὸν ἴδιον. 15

Καὶ μόνον καλέσας Λεωνᾶν, »Κατὰ πάντα« φησὶν »ἐγὼ δυστυχής εἰμι καὶ μισούμενος ὑπὸ τοῦ Ἔρωτος. Τὴν μὲν γαμετὴν ἔθαψα, φεύγει δὲ ἡ νεώνητος, ἣν ἔλπιζον ἐξ Ἀφροδίτης εἶναί μοι τὸ δῶρον, καὶ ἀνέπλαττον ἐμαυτῷ βίον μακάριον ὑπὲρ Μενέλεων τὸν τῆς Λακεδαιμονίας 20
γυναικὸς· οὐδὲ γὰρ τὴν Ἑλένην εὔμορφον οὕτως ὑπολαμβάνω γεγονέναι. Πρόσεστι δὲ αὐτῇ καὶ ἡ τῶν
2 λόγων πειθώ. Βεβίωταί μοι. Τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀπαλλαγήσεται Καλλιρόη μὲν ἐντεῦθεν, ἐγὼ δὲ τοῦ ζῆν.« Πρὸς τοῦτο ἀνέκραγεν ὁ Λεωνᾶς· »Μὴ σύ γε, ὦ δέσποτα, 25
μὴ καταράσῃ σεαυτῷ· κύριος γὰρ εἶ καὶ τὴν ἐξουσίαν ἔχεις αὐτῆς, ὥστε καὶ ἑκοῦσα καὶ ἄκουσα ποιήσει τὸ σοὶ
3 δοκοῦν· ταλάντου γὰρ αὐτὴν ἐπρίαμην.« »Ἐπρίω σύ, τρισάθλιε, τὴν εὐγενῆ; Οὐκ ἀκούεις Ἑρμοκράτην τὸν στρατηγὸν τῆς πολλῆς Σικελίας ἐγκεχαραγμένον 30
μεγάλως, ὃν βασιλεὺς ὁ Περσῶν θαυμάζει καὶ φιλεῖ, πέμπει δὲ αὐτῷ κατ' ἔτος δωρεάς, ὅτι Ἀθηναίους κατεναυμάχησε τοὺς Περσῶν πολεμίους; Ἐγὼ τυραννήσω σώματος ἐλευθέρου, καὶ Διονύσιος ὁ ἐπὶ σωφροσύνῃ περιβόητος ἄκουσαν ὑβριῶ, ἣν οὐκ ἂν 35
4 ὕβρισεν οὐδὲ Θήρων ὁ λῃστής;« Ταῦτα μὲν οὖν εἶπε πρὸς τὸν Λεωνᾶν, οὐ μὴν οὐδ' ἀπεγίνωσκε πείσειν· φύσει γὰρ εὐελπίς ἐστιν ὁ Ἔρως, θαρρεῖ δὲ τῇ θεραπείᾳ κατεργάσασθαι τὴν ἐπιθυμίαν. Καλέσας οὖν τὴν Πλάγγωνα, »Δέδωκάς μοί« φησιν »ἤδη πεῖραν ἱκανὴν 40

čima grobova, nemoj me lišiti domovine i roditelja! Za tebe, bogata čovjeka, sitnica je pustiti jednu dušu. A novac nećeš izgubiti, ako me vratiš momu ocu: Hermokrat nije nezahvalnik! Svi se divimo Alkinoju i svi ga volimo zato što je pribjegara otposlao u domovinu. I ja sam tvoja pribjegarka: spasi sirotu zarobljenicu! Ako već ne mogu živjeti kao plemkinja, radije biram smrt u slobodi!«

Slušajući to Dionizije je plakao, tobože zbog Kaliroje, a u stvari zbog sebe. Osjećao je kako se njegova želja izjalovljuje. Reče joj: »Ne boj se, Kalirojo, smiri se! Nećeš ostati bez onoga što tražiš – neka mi je svjedok ova ovdje Afrodita! U međuvremenu, postupat će se prema tebi više kao prema gospodarici nego kao prema robinji.«

6. Ona ode uvjerena da protiv svoje volje ne može pretrpjeti nikakvo nasilje, a Dionizije tužan krene svojoj kući.

Pozove nasamo Leonu i reče: »Nesretan sam u svemu i mrzak Erosu! Ženu sam pokopao, a novokupljena robinja bježi od mene – nadao sam se da mi je to dar Afrodotin i snivao sam o životu blaženijem no što ga je Menelaj provodio s Lakedemonjankom, jer ne mislim da je Helena bila tako lijepa! Povrh svega, tako uvjerljivo govori! Gotovo je sa mnom! Isti dan kad Kaliroja napusti ovo mjesto i ja ću napustiti život!« Na te riječi Leona poviče: »Nemoj, gospodaru, ne proklinji sam sebe! Ti si gospodar, ona je u tvojoj vlasti, tako da će, htjela-ne htjela, činiti ono za što se ti odlučiš. Napokon, kupio sam je za talenat!« »Nesrećo nad nesrećama, ti si *kupio* ženu plemenita roda? Zar nisi čuo za Hermokrata, vojskovođu gotovo cijele Sicilije, koji se nadaleko proslavio, kojemu se divi i kojega voli perzijski Kralj, svake mu godine šalje darove zbog toga što je na moru pobijedio Atenjane, neprijatelje Perzijanaca? Zar da činim nasilje nad slobodnim stvorom, da ja, Dionizije, poznat po svojoj čednosti, silom i protiv njezine volje uzmem ženu koju ni razbojnik Teron ne bi silom uzeo?«

Tako je dakle odvratio Leoni, no ipak nije gubio nadu da će je nagovoriti. Eros je po prirodi pun nade, odlučan da uslužnošću ostvari svoje želje. Pozove Plangonu i reče joj:

τῆς ἐπιμελείας. Ἐγχειρίζω δή σοι τὸ μέγιστον καὶ τιμιώτατόν μου τῶν κτημάτων, τὴν ξένην. Βούλομαι δὲ αὐτὴν μηδενὸς σπανίζειν, ἀλλὰ προϊέναι μέχρι τρυφῆς. Κυρίαν ὑπολάμβανε, θεράπευε καὶ κόσμει καὶ ποίει φίλην ἡμῖν· ἐπαίνει με παρ' αὐτῇ πολλάκις καὶ οἷον ἐπίστασαι διηγοῦ. Βλέπε μὴ δεσπότην εἴπῃς.« Συνῆκεν ἡ Πλάγγων τῆς ἐντολῆς, φύσει γὰρ ἦν ἐντρεχής· ἀφανῆ δὲ λαβοῦσα πρὸς τὸ πρᾶγμα τὴν διάνοιαν, εἶχετο πρὸς τοῦτο. Παραγενομένη τοίνυν πρὸς τὴν Καλλιρόην, ὅτι μὲν κεκέλευσται θεραπεύειν αὐτὴν οὐκ ἐμήνυσεν, ἰδίαν δὲ εὔνοιαν ἐπεδείκνυτο· καὶ τὸ ἀξιόπιστον ὡς σύμβουλος ἤθελεν ἔχειν.

7 Συνέβη δέ τι τοιόνδε. Διονύσιος ἐνδιέτριβε τοῖς χωρίοις, προφάσει μὲν ἄλλοτε ἄλλῃ, τὸ δὲ δὴ ἀληθὲς οὔτε ἀπαλλαγῆναι τῆς Καλλιρόης δυνάμενος οὔτε ἐπάγεσθαι θέλων αὐτήν· ἔμελλε γὰρ περιβόητος ὀφθεῖσα ἔσεσθαι, καὶ τὸ κάλλος ὅλην τὴν Ἰωνίαν δουλαγωγήσειν ἀναβήσεσθαί τε τὴν φήμην καὶ μέχρι τοῦ μεγάλου
2 βασιλέως. Ἐν δὲ τῇ μονῇ πολυπραγμονῶν ἀκριβέστερον τὰ περὶ τὴν κτῆσιν ἐμέμψατό που καὶ τὰ περὶ τὸν οἰκονόμον Φωκᾶν· τὸ δὲ τῆς μέμψεως οὐ περαιτέρω προῆλθεν, ἀλλὰ μέχρι ῥημάτων. Εὗρε δὴ καιρὸν ἡ Πλάγγων, καὶ περίφοβος εἰσέδραμε πρὸς τὴν Καλλιρόην, σπαράσσουσα τὴν κόμην ἑαυτῆς· λαβομένη δὲ τῶν γονάτων αὐτῆς, »Δέομαί σού« φησι, »κυρία, σῶσον ἡμᾶς· τῷ γὰρ ἀνδρί μου χαλεπαίνει Διονύσιος· φύσει δέ
3 ἐστι βαρύθυμος, ὥσπερ καὶ φιλάνθρωπος. Οὐδεὶς ἂν ῥύσαιτο ἡμᾶς ἢ μόνη σύ· παρέξει γάρ σοι Διονύσιος ἡδέως αἰτουμένη χάριν πρώτην.« Ὤκνει μὲν οὖν ἡ Καλλιρόη βαδίσαι πρὸς αὐτὸν, λιπαρούσης δὲ καὶ δεομένης ἀντειπεῖν οὐκ ἠδυνήθη, προηνεχυριασμένη ταῖς εὐεργεσίαις ὑπ' αὐτῆς. Ἵν' οὖν μὴ ἀχάριστος δοκῇ, »Κἀγὼ μέν« φησι »εἰμὶ δούλη καὶ οὐδεμίαν ἔχω παρρησίαν, εἰ δὲ ὑπολαμβάνεις δυνήσεσθαί τι κἀμέ,
4 συνικετεύειν ἑτοίμη· γένοιτο δὲ ἡμᾶς τυχεῖν.« Ἐπεὶ δὲ ἦλθον, ἐκέλευσεν ἡ Πλάγγων τὸν ἐπὶ ταῖς θύραις εἰσαγγεῖλαι πρὸς τὸν δεσπότην ὅτι Καλλιρόη πάρεστιν. Ἐτύγχανε δὲ Διονύσιος ἐρριμμένος ὑπὸ λύπης, ἐτετήκει δὲ αὐτῷ καὶ τὸ σῶμα. Ἀκούσας οὖν ὅτι Καλλιρόη πάρεστιν, ἄφωνος ἐγένετο, καί τις ἀχλὺς αὐτοῦ κατεχύθη
5 πρὸς τὸ ἀνέλπιστον, μόλις δὲ ἀνενεγκὼν »Ἡκέτω« φησί. Στᾶσα δὲ ἡ Καλλιρόη πλησίον καὶ κάτω κύψασα πρῶτον μὲν ἐρυθήματος ἐνεπλήσθη, μόλις δὲ ὅμως ἐφθέγξατο· »Ἐγὼ Πλάγγωνι ταύτῃ χάριν ἐπίσταμαι· φιλεῖ γάρ με ὡς

»Pružila si mi dostatne dokaze u svojoj požrtvovnosti. Predajem ti u ruke najveće i najcjenjenije svoje blago, onu strankinju. Ne bih htio da bilo u čemu oskudijeva, neka joj se pruži sve, do izobilja. Smatraj je gospodaricom, brini se o njoj, pazi na njezin izgled, radi na tome da joj omilim. Hvali me često pred njom i pričaj kako već umiješ. Pazi da me ne nazoveš gospodarom!« Plangona shvati njegovu naredbu – bila je po prirodi snalažljiva. Neupadljivo usmjeri svoje nastojanje na taj zadatak i prione uza nj. Kad bi se našla kraj Kaliroje, nije pokazivala da joj je naređeno brinuti se o njoj, već je prema njoj iskazivala svoju osobnu naklonjenost. Htjela je da stekne povjerenje dijeleći savjete.

7. I evo što se dogodilo. Dionizije je boravio na tom seoskom posjedu, sad pod ovom sad pod onom izlikom, a u stvari nije se mogao rastaviti od Kaliroje, niti je htio da je povede sa sobom: kad bi je ljudi vidjeli, postala bi čuvenom, njezina bi ljepota zarobila cijelu Joniju, a glas o njoj stigao bi i do Velikoga Kralja. Zadržavajući se ovako raspitivao se potanko o svom imetku, pa je ponekad prigovorio i upravniku Foki. No prigovor nije išao dalje od riječi. Plangona nađe u tome povod i sva preplašena dotrči do Kaliroje čupajući kosu, obgrli je oko koljena i reče: »Gospodarice, molim te, spasi nas! Dionizije se žesti na mog muža. Po prirodi je isto tako nagao kao što je milosrdan. Nitko nas osim tebe ne može izbaviti! Dionizije će tebi rado, ako ga budeš molila, učiniti prvu uslugu!« Kaliroja se skanjivala da ode do njega, ali Plangoninim navaljivanjima i molbama nije se mogla oduprijeti, jer su je obvezivala njezina dobročinstva. Da se ne bi činilo da je nezahvalna, reče: »I ja sam robinja i nikako ne mogu slobodno govoriti, ali ako smatraš da ću i ja nešto moći napraviti, spremna sam moliti zajedno s tobom. Da nas barem posluži sreća!« Kad su stigle, Plangona naredi vrataru da javi gospodaru da je došla Kaliroja. U to je vrijeme Dionizije bio shrvan tugom, čak mu je i tijelo stalo propadati. Kad je čuo da je došla Kaliroja, zanijemi i na tu neočekivanu vijest smrači mu se pred očima. Na jedvite se jade pribere i reče: »Neka uđe!« Kaliroja mu se približi, zastane, duboko se pokloni, isprva pocrvenje, a potom ipak prozbori: »Osjećam se dužnicom pred ovom ovdje Plangonom, jer me voli

θυγατέρα. Δέομαι δή σου, κύριε, μὴ ὀργίζου τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς, ἀλλὰ χάρισαι τὴν σωτηρίαν.« Ἔτι δὲ βουλομένη
6 λέγειν οὐκ ἐδυνήθη. Συνεὶς οὖν ὁ Διονύσιος τὸ στρατήγημα τῆς Πλάγγωνος, »Ὀργίζομαι μέν« εἶπε, »καὶ οὐδεὶς <ἂν> ἀνθρώπων ἐρύσατο μὴ ἀπολέσθαι Φωκᾶν καὶ τὴν Πλάγγωνα τοιαῦτα πεπραχότας· χαρίζομαι δὲ αὐτοὺς ἡδέως σοί, καὶ γινώσκετε ὑμεῖς ὅτι διὰ Καλλιρόην ἐσώθητε.« Προσέπεσεν αὐτοῦ τοῖς γόνασιν ἡ Πλάγγων, καὶ Διονύσιος ἔφη· »Τοῖς Καλλιρόης προσπίπτετε
7 γόνασιν, αὕτη γὰρ ὑμᾶς ἔσωσεν.« Ἐπεὶ δὲ ἡ Πλάγγων ἐθεάσατο τὴν Καλλιρόην χαίρουσαν καὶ σφόδρα ἡδομένην ἐπὶ τῇ δωρεᾷ, »Σὺ οὖν« εἶπε »χάριν ὁμολόγησον ὑπὲρ ἡμῶν Διονυσίῳ« καὶ ἅμα ὤθησεν αὐτήν. Ἡ δὲ τρόπον τινὰ καταπεσοῦσα περιέπεσε τῇ δεξιᾷ τοῦ Διονυσίου, κἀκεῖνος, ὡς δῆθεν ἀπαξιῶν τὴν χεῖρα δοῦναι, προσαγόμενος αὐτὴν κατεφίλησεν, εἶτα εὐθὺς ἀφῆκε, μὴ καί τις ὑποψία γένηται τῆς τέχνης.

8 Αἱ μὲν οὖν γυναῖκες ἀπῆεσαν, τὸ δὲ φίλημα Διονυσίου καθάπερ ἰὸς εἰς τὰ σπλάγχνα κατεδύετο καὶ οὔτε ὁρᾶν ἔτι οὔτε ἀκούειν ἐδύνατο, πανταχόθεν δὲ ἦν ἐκπεπολιορκημένος, οὐδεμίαν εὑρίσκων θεραπείαν τοῦ ἔρωτος· οὔτε διὰ δώρων, ἑώρα γὰρ τῆς γυναικὸς τὸ μεγαλόφρον· οὔτε δι' ἀπειλῆς ἢ βίας, πεπεισμένος ὅτι θάνατον αἱρήσεται θᾶττον ἢ βιασθήσεται. Μίαν οὖν βοήθειαν ὑπελάμβανε τὴν Πλάγγωνα καὶ μεταπεμψά-
2 μενος αὐτὴν »Τὰ μὲν πρῶτά σοί« φησιν »ἐστρατήγηται, καὶ χάριν ἔχω τοῦ φιλήματος· ἐκεῖνο δέ με σέσωκεν ἢ ἀπολώλεκε. Σκόπει οὖν πῶς γυνὴ γυναικὸς περιγένῃ, σύμμαχον ἔχουσα κἀμέ. Γίνωσκε δὲ ἐλευθερίαν σοι προκειμένην τὸ ἆθλον καὶ ὃ πέπεισμαί σοι πολὺ ἥδιον
3 εἶναι τῆς ἐλευθερίας, τὸ ζῆν Διονύσιον.« Κελευσθεῖσα δὲ ἡ Πλάγγων πᾶσαν πεῖραν καὶ τέχνην προσέφερεν· ἀλλ' ἡ Καλλιρόη πανταχόθεν ἀήττητος ἦν καὶ ἔμενε Χαιρέᾳ μόνῳ πιστή. Κατεστρατηγήθη <δ'> ὑπὸ τῆς Τύχης, πρὸς ἣν μόνην οὐδὲν ἰσχύει λογισμὸς ἀνθρώπου· φιλόνεικος γὰρ ἡ δαίμων, καὶ οὐδὲν ἀνέλπιστον παρ' αὐτῇ. Καὶ τότ' οὖν πρᾶγμα παράδοξον, μᾶλλον δὲ ἄπιστον κατώρθωκεν· ἄξιον δὲ ἀκοῦσαι τὸν τρόπον.

4 Ἐπεβούλευσεν ἡ Τύχη τῇ σωφροσύνῃ τῆς γυναικός· ἐρωτικὴν γὰρ ποιησάμενοι τὴν πρώτην σύνοδον τοῦ γάμου Χαιρέας καὶ Καλλιρόη, παραπλησίαν ἔσχον ὁρμὴν πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν ἀλλήλων, ἰσόρροπος δὲ ἐπιθυμία τὴν
5 συνουσίαν ἐποίησεν οὐκ ἀργήν. Ὀλίγον οὖν πρὸ τοῦ πτώματος ἡ γυνὴ συνέλαβεν. Αλλὰ διὰ τοὺς κινδύνους

kao svoju kćer. Molim te, gospodaru, ne ljuti se na njezina muža nego mu oprosti!« Htjela je još nešto reći, ali nije mogla. Dionizije shvati Plangonin ratni plan i reče: »Ljutim se, i nitko na svijetu ne bi mogao spasiti od propasti Foku i Plangonu poslije onoga što su učinili. No na tvoju molbu rado im opraštam: zato i vi znajte da vas je Kaliroja spasila!« Plangona ga obgrli oko koljena, no Dionizije joj reče: »Grlite koljena Kaliroji, ona vas je spasila!« Kad je Plangona vidjela Kaliroju kako se raduje i silno veseli tom poklonu, reče joj: »Hajde onda ti iskaži Dioniziju našu zahvalnost«, i u isto je vrijeme gurne. Ona nekako posrnu naprijed, padne na Dionizijevu desnicu, a on, kao da smatra nedostojnim pružiti joj samo ruku, privije je k sebi i poljubi, a potom je odmah pusti, da ne bi posumnjala u njegovo lukavstvo.

8. Žene su tako otišle, a onaj se poljubac poput strijele zarivao u Dionizijevu utrobu, pa više nije mogao ni gledati ni slušati. Sa svih je strana bio pritisnut, ne nalazeći nikakva lijeka za svoju ljubav. Ne valja darovima – vidio je kako je žena ponosna; ne valja prijetnjom ili silom – bio je uvjeren da će radije izabrati smrt nego pretrpjeti silovanje. Tako je mislio da mu je jedina pomoć u Plangoni, pa je pozove i reče: »Prvi ti je dio ratnog plana uspio, zahvalan sam ti za onaj poljubac. On me spasio – ili upropastio! Žena si, razmisli kako bi ženu mogla nadmudriti, računajući i na mene kao na saveznika. Drži na pameti da je sloboda određena kao nagrada za tebe, a i ono što je, uvjeren sam, tebi mnogo draže od slobode – Dionizijev život!«

Na tu zapovijed Plangona se lati svakakvih zamki i vještina. Ali Kaliroja je sa svih strana bila nesavladiva i ostajala vjerna samo Hereji. Nadvladala ju je ipak Sudbina, protiv koje jedine ljudska računica ništa ne vrijedi. Ratoborno je to božanstvo i s njezine strane ništa nije neočekivano. Tako je i tada izvela nešto neobično, bolje reći nevjerojatno. Vrijedno je počuti na koji način.

Sudbina je postavila zamku čednosti mlade žene. Otkako su se Hereja i Kaliroja prvi put združili u bračnoj ljubavi, jednak ih je poriv vukao da uživaju jedno u drugome, a jednako snažna žudnja nije ostavila njihovu vezu neplodnom. Malo prije onoga pada Kaliroja je zatrudnjela.

καὶ τὴν ταλαιπωρίαν τῶν ὕστερον οὐ ταχέως συνῆκεν ἐγκύμων γενομένη· τρίτου δὲ μηνὸς ἀρχομένου, προέκοπτεν ἡ γαστήρ· ἐν δὲ τῷ λουτρῷ συνῆκεν ἡ Πλάγγων, ὡς ἂν ἤδη πεῖραν ἔχουσα τῶν γυναικείων.
6 Εὐθὺς μὲν οὖν ἐσίγησε διὰ τὸ πλῆθος τῶν θεραπαινίδων· περὶ δὲ τὴν ἑσπέραν σχολῆς γενομένης, παρακαθίσασα ἐπὶ τῆς κλίνης, »Ἴσθι« φησίν, »ὦ τέκνον, ὅτι ἐγκύμων ὑπάρχεις.« Ἀνέκλαυσεν ἡ Καλλιρόη καὶ ὀλολύζουσα καὶ τίλλουσα τὴν κεφαλήν, »Ἔτι καὶ τοῦτό μού« φησι »ταῖς συμφοραῖς, ὦ Τύχη, προστέθεικας, ἵνα καὶ τέκω δοῦλον.«
7 Τύπτουσα δὲ τὴν γαστέρα εἶπεν· »Ἄθλιον πρὸ τοῦ γεννηθῆναι γέγονας ἐν τάφῳ, καὶ χερσὶ λῃστῶν παρεδόθης. Εἰς ποῖον παρέρχῃ βίον; Ἐπὶ ποίαις ἐλπίσι μέλλω σε κυοφορεῖν, ὀρφανὲ καὶ ἄπολι καὶ δοῦλε; Πρὸ τῆς γενέσεως πειράθητι θανάτου.« Κατέσχε δὲ αὐτῆς τὰς χεῖρας ἡ Πλάγγων, ἐπαγγειλαμένη τῆς ὑστεραίας εὐκολωτέραν αὐτῇ ἔκτρωσιν παρασκευάσειν.

9 Γενομένη δὲ καθ' ἑαυτὴν ἑκατέρα τῶν γυναικῶν ἰδίους ἐλάμβανε λογισμούς· ἡ μὲν Πλάγγων ὅτι »Καιρὸς ἐπιτήδειος πέφηνεν εἰς τὸ κατεργάσασθαι τὸν ἔρωτα τῷ δεσπότῃ, συνήγορον ἐχούσῃ τὸ κατὰ γαστρός· εὕρηται πειθοῦς ἐνέχυρον· νικήσει σωφροσύνην γυναικὸς μητρὸς φιλοστοργία.« Καὶ ἡ μὲν πιθανῶς τὴν πρᾶξιν συνετίθει.
2 Καλλιρόη δὲ τότε μὲν <τὸ τέκνον> ἐβουλεύετο φθεῖραι, λέγουσα πρὸς ἑαυτήν· »Ἀλλ' ἐγὼ τέκω δεσπότῃ τὸν Ἑρμοκράτους ἔκγονον καὶ προενέγκω παιδίον, οὗ μηδεὶς οἶδε πατέρα; Τάχα δὲ ἐρεῖ τις τῶν φθονούντων »ἐν τῷ
3 λῃστηρίῳ Καλλιρόη συνέλαβεν«. Ἀρκεῖ μόνην ἐμὲ δυστυχεῖν. Οὐ συμφέρει σοι, παιδίον, εἰς βίον ἄθλιον παρελθεῖν, ὃν ἔδει καὶ γεννώμενον φυγεῖν. Ἄπιθι ἐλεύθερος, ἀπαθὴς κακῶν. Μηδὲν ἀκούσῃς τῶν περὶ τῆς μητρὸς διηγημάτων.« Πάλιν δὲ μετενόει καί πως ἔλεος αὐτὴν τοῦ κατὰ γαστρὸς εἰσῄει. »Βουλεύῃ τεκνοκτονῆσαι; Πασῶν ἀσεβεστάτη, καὶ Μηδείας
4 λαμβάνεις λογισμούς; Ἀλλὰ καὶ τῆς Σκυθίδος ἀγριωτέρα δόξεις· ἐκείνη μὲν γὰρ ἐχθρὸν εἶχε τὸν ἄνδρα, σὺ δὲ τὸ Χαιρέου τέκνον θέλεις ἀποκτεῖναι καὶ μηδὲ ὑπόμνημα τοῦ περιβοήτου γάμου καταλιπεῖν. Τί δ' ἂν υἱὸς ᾖ; Τί δ' ἂν ὅμοιος τῷ πατρί; Τί δ' ἂν εὐτυχέστερος ἐμοῦ; Μήτηρ
5 ἀποκτείνῃ τὸν ἐκ τάφου σωθέντα καὶ λῃστῶν; Πόσων ἀκούομεν θεῶν παῖδας καὶ βασιλέων ἐν δουλείᾳ γεννηθέντας ὕστερον ἀπολαβόντας τὸ τῶν πατέρων ἀξίωμα, τὸν Ζῆθον καὶ τὸν Ἀμφίονα καὶ Κῦρον; Πλεύσῃ μοι καὶ σύ, τέκνον, εἰς Σικελίαν· ζητήσεις πατέρα καὶ πάππον, καὶ τὰ τῆς μητρὸς αὐτοῖς διηγήσῃ. Ἀναχθήσεται

Ali zbog opasnosti i muka koje su uslijedile nije odmah shvatila da je trudna. Na početku trećeg mjeseca počne joj rasti trbuh. Opazi to na kupanju Plangona, koja je već u ženskim stvarima bila iskusna. Taj je čas šutjela, zbog mnoštva sluškinja, a kad se predvečer sve smirilo, sjedne do nje na ležaj i reče: »Dijete moje, moraš znati da si trudna!« Kaliroja zaplače, naričući i čupajući kosu, pa reče: »O sudbino, još si i to dodala mojim nesrećama, da rodim roba!« I doda, tukući se po trbuhu: »Jadno moje, bio si u grobu prije nego što si se rodio, razbojnicima si dopao u ruke! U kakav to život ulaziš? Kakvu da nadu imam dok te nosim, siročiću bez domovine, robe? Okusi smrt prije rođenja!« No njezine ruke zadrži Plangona, obećavajući da će joj sutradan omogućiti lakši pobačaj.

9. Našavši se nasamu svaka od žena preda se vlastitim razmišljanjima. Plangona je mislila: »Ukazala se izvrsna prilika da udovoljim gospodarevoj ljubavi! Pomoći će mi plod u njezinoj utrobi. Našao se zalog koji će je nagovoriti! Ljubav majke nadvladat će čednost supruge.« Ona je tako razložno pripremala svoj plan, a Kaliroja je htjela uništiti svoje dijete, govoreći pri tom sama sebi: »Zar da ja nekom gospodaru rodim Hermokratova potomka, da rodim dijete kojem nitko ne poznaje oca? Neki će zlobnik začas reći: 'Kaliroja je zatrudnjela među razbojnicima.'.« Dovoljno je da sam ja jedna nesretna! Nema ti koristi, djetešce moje, ući u bijedan život, od kojega bi, da si se i rodilo, moralo bježati! Premini slobodan, ne znajući što je patnja! Nemoj dočekati da čuješ priče o svojoj majci!« No opet se pokaja i obuzme je samilost prema plodu svoje utrobe: »Zar dijete namjeravaš ubiti? Najveća od svih bezbožnica, Medejine misli slijediš? Ali ti ćeš ispasti okrutnijom i od te Skitkinje! Njoj je muž bio neprijatelj, a ti želiš da ubiješ Herejino dijete i da od onog glasovitog braka ne ostane ni spomena! A što ako bude sin? Što ako bude nalik na oca? Što ako bude bolje sreće od mene? Zar da majka ubije dijete koje se spasilo iz groba i od razbojnika? Pa za kolike smo božanske i kraljevske sinove čuli da su rođeni u ropstvu, a da su poslije dosegli ugled svojih očeva – Zet, Amfion, Kir? I ti ćeš mi, dijete, otploviti na Siciliju! Potražit ćeš oca i djeda i ispričati im o majčinoj sud-

στόλος ἐκεῖθεν ἐμοὶ βοηθῶν. Σύ, τέκνον, ἀλλήλοις
6 ἀποδώσεις τοὺς γονεῖς.« Ταῦτα λογιζομένῃ δι' ὅλης
νυκτὸς ὕπνος ἐπῆλθε πρὸς ὀλίγον. Ἐπέστη δὲ αὐτῇ εἰκὼν
Χαιρέου πάντα αὐτῷ ὁμοία,

μέγεθός τε καὶ ὄμματα κάλ' ἐΐκυῖα, 5
καὶ φωνήν, καὶ τοῖα περὶ χροῒ εἵματα <ἕστο>.

Ἐστὼς δὲ »Παρατίθεμαί σοί« φησιν, »ὦ γύναι, τὸν
υἱόν.« Ἔτι δὲ βουλομένου λέγειν ἀνέθορεν ἡ Καλλιρόη,
θέλουσα αὐτῷ περιπλακῆναι. Σύμβουλον οὖν τὸν ἄνδρα
νομίσασα θρέψαι τὸ παιδίον ἔκρινε. 10

10 Τῆς δ' ὑστεραίας ἐλθούσῃ Πλάγγωνι τὴν αὐτῆς
γνώμην ἐδήλωσεν. Ἡ δὲ τὸ ἄκαιρον τῆς βουλῆς οὐ
παρέλιπεν, ἀλλ' »Ἀδύνατόν ἐστί σοί« φησιν, »ὦ γύναι,
τέκνον θρέψαι παρ' ἡμῖν· ὁ γὰρ δεσπότης ἡμῶν ἐρωτικῶς
σου διακείμενος ἄκουσαν μὲν οὐ βιάσεται δι' αἰδῶ καὶ 15
σωφροσύνην, θρέψαι δὲ παιδίον οὐκ ἐπιτρέψει διὰ
ζηλοτυπίαν, ὑβρίζεσθαι δοκῶν εἰ τὸν μὲν ἀπόντα
περισπούδαστον ὑπολαμβάνεις, ὑπερορᾷς δὲ παρόντος
2 αὐτοῦ. Κρεῖττον οὖν μοι δοκεῖ πρὸ τοῦ γεννηθῆναι τὸ
παιδίον ἢ γεννηθὲν ἀπολέσθαι· κερδανεῖς γὰρ ὠδῖνας 20
ματαίας καὶ κυοφορίαν ἄχρηστον. Ἐγὼ δέ σε φιλοῦσα
συμβουλεύω τάληθῆ.« Βαρέως ἤκουσεν ἡ Καλλιρόη καὶ
προσπεσοῦσα τοῖς γόνασιν αὐτῆς ἱκέτευεν ὅπως
3 συνεξεύρῃ τινὰ τέχνην δι' ἧς τὸ παιδίον θρέψει. Πολλὰ
τοίνυν ἀρνησαμένη, δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας ὑπερθεμένη τὴν 25
ἀπόκρισιν, ἐπειδὴ μᾶλλον ἐξέκαυσεν αὐτὴν πρὸς τὰς
δεήσεις ἀξιοπιστοτέρα γενομένη, πρῶτον μὲν αὐτὴν
ἐξώρκισε μηδενὶ κατειπεῖν τὴν τέχνην, ἔπειτα
συναγαγοῦσα τὰς ὀφρῦς καὶ τρίψασα τὰς χεῖρας, »Τὰ
μεγάλα« φησὶ »τῶν πραγμάτων, ὦ γύναι, μεγάλαις 30
ἐπινοίαις κατορθοῦται· κἀγὼ διὰ τὴν εὔνοιαν τὴν πρὸς σὲ
4 προδίδωμι τὸν δεσπότην. Ἴσθι τοίνυν ὅτι δεήσει δυοῖν
θάτερον, ἢ παντάπασιν ἀπολέσθαι τὸ παιδίον ἢ
γεννηθῆναι πλουσιώτατον Ἰώνων, κληρονόμον τῆς
λαμπροτάτης οἰκίας. Καὶ σὲ τὴν μητέρα ποιήσει 35
μακαρίαν. Ἑλοῦ δέ, πότερον θέλεις.« »Καὶ τίς οὕτως«
εἶπεν »ἀνόητος, ἵνα τεκνοκτονίαν ἀντ' εὐδαιμονίας
ἕληται; Δοκεῖς δέ μοί τι ἀδύνατον καὶ ἄπιστον λέγειν,

bini. Vojska će odanle zaploviti meni u pomoć. Ti ćeš, dijete, predati svoje roditelje jedno drugomu!« Dok je tako razmišljala cijele noći, nakratko je svlada san. Pred njom se pojavi slika Herejina, u svemu nalik na nj

veličinom i očima krasnim
I glasom, i ruhom istim obučena bijaše ona.[11]

Zastane i reče: »Ženo, povjeravam ti našeg sina!« Htio je još nešto reći kadli Kaliroja poskoči u želji da ga zagrli. Vjerujući da je muž tako savjetuje, odluči se da preuzme brigu za dijete.

10. Kad je sutradan došla Plangona, saopći joj svoju odluku. Ova nije propustila ukazati na nezgodnost takve namjere pa joj reče: »Ženo, nemoguće je da se kod nas brineš za dijete! Naš je gospodar zaljubljen u tebe i neće te, istina, zbog poštovanja prema tebi i svoje čednosti prisiliti protiv tvoje volje, ali zbog ljubomore neće dopustiti da odgajaš dijete. Mislit će da ga vrijeđaš ako svu svoju pažnju poklanjaš onomu koji je daleko, a mimoilaziš njega koji je ovdje. Boljim mi se čini da uništiš dijete prije nego što se rodi nego poslije kad je već rođeno. Uštedjet ćeš sebi nepotrebne porođajne muke i nekorisnu trudnoću. Ja te volim i savjetujem te onako kako jest.«

Teško je to saslušala Kaliroja. Pade Plangoni oko koljena i stane je zaklinjati da zajedno s njom pronađe neku varku kako da podignu dijete. Plangona navede mnoge prepreke, a potom konačni odgovor odgodi za dva-tri dana. Kad ju je tako potakla na sve vatrenije molbe, stekavši još više njezino povjerenje, prvo je natjera da se zakune kako varku nikomu neće odati, potom skupi obrve, protrlja ruke i reče: »Ženo, velike se stvari velikim domišljanjem rješavaju. I ja zbog sklonosti prema tebi izdajem svojeg gospodara. Zato shvati da se jedno od ovoga dvojega mora dogoditi: ili dijete treba neizostavno ubiti ili će se roditi kao najbogatije u Joniji, kao nasljednik najsjajnije kuće. A i tebe će kao majku usrećiti. Izaberi što od toga hoćeš!« Ona odgovori: »Pa tko je tako lud da umjesto blagostanja izabere ubojstvo djece? Čini mi se da govoriš o nečem nemogućem

11 Usp. *Il.* 23,66-67 (Ahileju se u snu ukazuje Patroklo).

ὥστε σαφέστερον αὐτὸ δήλωσον.« Ἤρετο γοῦν ἡ Πλάγγων· »Πόσον δοκεῖς χρόνον ἔχειν τῆς συλλήψεως;« Ἡ δὲ »Δύο μῆνας« εἶπεν. »Ὁ χρόνος οὖν ἡμῖν βοηθεῖ· δύνασαι γὰρ δοκεῖν ἑπταμηνιαῖον ἐκ Διονυσίου τετοκέναι.« Πρὸς τοῦτο ἀνέκραγεν ἡ Καλλιρόη· 5
6 »Μᾶλλον ἀπολέσθω.« Καὶ ἡ Πλάγγων κατειρωνεύσατο αὐτῆς· »Καλῶς, ὦ γύναι, φρονεῖς βουλομένη μᾶλλον ἐκτρῶσαι. Τοῦτο πράττωμεν· ἀκινδυνότερον γὰρ ἢ ἐξαπατᾶν δεσπότην. Πανταχόθεν ἀπόκοψόν σου τὰ τῆς εὐγενείας ὑπομνήματα, μηδ' ἐλπὶς ἔστω σοι πατρίδος. 10
7 Συνάρμοσαι τῇ παρούσῃ τύχῃ καὶ ἀκριβῶς γενοῦ δούλη.« Ταῦτα τῆς Πλάγγωνος παραινούσης οὐδὲν ὑπώπτευε Καλλιρόη, μεῖραξ εὐγενὴς καὶ πανουργίας ἄπειρος δουλικῆς· ἀλλ' ὅσῳ μᾶλλον ἐκείνη τὴν φθορὰν ἔσπευδε, τοσούτῳ μᾶλλον αὐτὴ τὸ κατὰ γαστρὸς ἠλέει καὶ »Δός μοί« φησι »καιρὸν εἰς σκέψιν· περὶ τῶν μεγίστων γάρ ἐστιν ἡ αἵρεσις, ἢ σωφροσύνης ἢ τέκνου.« 15
8 Πάλιν τοῦτο ἐπῆνεσεν ἡ Πλάγγων, ὅτι μὴ προπετῶς αἱρεῖται τὸ ἕτερον· »Πιθανὴ γὰρ εἰς ἑκάτερον ἡ ῥοπή· τὸ μὲν γὰρ ἔχει πίστιν γυναικός, τὸ δὲ μητρὸς φιλοστοργίαν. Καιρὸς δὲ οὐκ ἔστιν ὅμως μακρᾶς ἀναβολῆς, ἀλλὰ τῆς ὑστεραίας δεῖ πάντως θατέρου ἔχεσθαι, πρὶν ἔκπυστόν σου τὴν γαστέρα γενέσθαι.« Συνέθεντο ταῦτα καὶ ἀπηλλάγησαν ἀλλήλων. 20

11 Ἀνελθοῦσα δὲ εἰς τὸ ὑπερῷον ἡ Καλλιρόη καὶ συγκλείσασα τὰς θύρας τὴν εἰκόνα Χαιρέου τῇ γαστρὶ προσέθηκε καὶ »Ἰδού« φησι »τρεῖς γεγόναμεν, ἀνὴρ καὶ γυνὴ καὶ τέκνον. Βουλευσώμεθα περὶ τοῦ κοινῇ συμφέροντος. Ἐγὼ μὲν οὖν πρώτη τὴν ἐμὴν γνώμην ἀποφαίνομαι· θέλω γὰρ ἀποθανεῖν Χαιρέου μόνου γυνή. 25 30
Τοῦτό μοι καὶ γονέων ἥδιον καὶ πατρίδος καὶ τέκνου,
2 πεῖραν ἑτέρου ἀνδρὸς μὴ λαβεῖν. Σὺ δέ, παιδίον, ὑπὲρ σεαυτοῦ τί αἱρῇ; Φαρμάκῳ τελευτῆσαι πρὶν τὸν ἥλιον ἰδεῖν καὶ μετὰ τῆς μητρὸς ἐρρῖφθαι, τάχα δὲ μηδὲ ταφῆς ἀξιωθῆναι, ἢ ζῆν καὶ δύο πατέρας ἔχειν, τὸν μὲν Σικελίας, 35
τὸν δὲ Ἰωνίας πρῶτον; Ἀνὴρ δὲ γενόμενος γνωρισθήσῃ ῥαδίως ὑπὸ τῶν συγγενῶν· πέπεισμαι γὰρ ὅτι ὁμοίόν σε τέξομαι τῷ πατρί· καὶ καταπλεύσεις λαμπρῶς ἐπὶ τριήρους Μιλησίας, ἡδέως δὲ Ἑρμοκράτης ἔκγονον
3 ἀπολήψεται, στρατηγεῖν ἤδη δυνάμενον. Ἐναντίαν μοι φέρεις, τέκνον, ψῆφον καὶ οὐκ ἐπιτρέπεις ἡμῖν ἀποθανεῖν. Πυθώμεθα σοῦ καὶ τοῦ πατρός. Μᾶλλον δὲ εἴρηκεν· 40

i nevjerojatnom, pa mi zato malo pobliže razjasni.« Plangona na to upita: »Koliko misliš da je vremena proteklo otkako si zatrudnjela?« Ona odgovori: »Dva mjeseca.« »Vrijeme je, znači, uz nas. Moći će se dakle činiti da nakon sedam mjeseci rađaš Dionizijevo dijete.« Kaliroja na to poviče: »Neka radije umre!« Plangona joj lukavo reče: »Pametno misliš, ženo, kad radije hoćeš pobaciti! Napravimo to: manje je opasno nego varati gospodara! Presijeci svaku uspomenu na svoje plemenito podrijetlo, neka ti ne ostane ni nada da ćeš se vratiti u domovinu! Prikloni se svojoj sadašnjoj sudbini i postani prava pravcata robinja!«

Takvi Plangonini savjeti nisu u Kaliroji pobuđivali nikakvu sumnju: dijete plemenita roda nije bilo vično ropskoj prepredenosti. No što je ona više požurivala uništenje djeteta to je Kaliroja više sažalijevala plod svoje utrobe te reče: »Daj mi priliku da razmislim. Treba izabrati između najvećih stvari, čednosti i djeteta!« Plangona je i zbog toga pohvali, jer nijedno od dvojega ne izabire brzopleto: »I jedno i drugo ima svoju razložnu težinu. S jedne strane vjernost supruge, s druge majčinska ljubav. Ipak, nema vremena za veliko odugovlačenje, već se sutradan treba svakako za jedno odlučiti, prije nego što ti trbuh postane uočljiv.« Tako su se dogovorile i rastale.

11. Kaliroja se popne na gornji kat, zatvori vrata, prisloni sliku Herejinu na trbuh i reče: »Evo nas troje, muž, žena i dijete. Posavjetujmo se o onome što će biti za zajedničko dobro. Prvo ću ja iznijeti svoje mišljenje: hoću umrijeti samo kao Herejina žena! To mi je draže i od roditelja i od domovine i od djeteta, da ne iskusim nikakva drugoga muškarca. A ti, djetešce, što ti izabireš za sebe? Da umreš od otrova prije nego ugledaš sunce i da budeš bačeno zajedno s majkom – možda te ni groba neće udostojati – ili da živiš i imaš dva oca, jednoga prvaka Sicilije, drugoga prvaka Jonije? Kad odrasteš, rođaci će te lako prepoznati jer sam uvjerena da ću te roditi nalik na oca. Doplovit ćeš svečano na miletskoj troveslarci, Hermokrat će rado prihvatiti potomka koji je već sposoban voditi vojsku. Ti, znači, dijete, glasuješ suprotno od mene i ne dopuštaš nam da umremo. Da čujemo i tvoga oca. No on je, zapravo, svoje već i rekao, kad

αὐτὸς γάρ μοι παραστὰς ἐν τοῖς ὀνείροις »Παρατίθεμαί σοί« φησι »τὸν υἱόν.« Μαρτύρομαί σε, Χαιρέα, σύ με
4 Διονυσίῳ νυμφαγωγεῖς«. Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα ἐν τούτοις ἦν τοῖς λογισμοῖς καὶ οὐ δι' αὐτὴν ἀλλὰ διὰ τὸ βρέφος ἐπείθετο ζῆν· τῆς δὲ ὑστεραίας ἐλθοῦσα ἡ Πλάγγων πρῶτον μὲν καθῆστο σκυθρωπὴ καὶ
5 σχῆμα συμπαθὲς ἐπεδείξατο, σιγὴ δὲ ἦν ἀμφοτέρων. Ἐπεὶ δὲ μακρὸς ἐγίνετο χρόνος, ἡ Πλάγγων ἐπύθετο· »Τί σοι δέδοκται; Τί ποιοῦμεν; Καιρὸς γὰρ οὐκ ἔστι τοῦ μέλλειν.« Καλλιρόη δὲ ἀποκρίνασθαι μὲν ταχέως οὐκ ἐδύνατο κλαίουσα καὶ συνεχομένη, μόλις δὲ εἶπε· »Τὸ τέκνον με προδίδωσιν ἀκούσης ἐμοῦ· σὺ πρᾶττε τὸ συμφέρον. Δέδοικα δὲ μή, κἂν ὑπομείνω τὴν ὕβριν, Διονύσιός μου καταφρονήσῃ τῆς τύχης καὶ ὡς παλλακὴν μᾶλλον ἢ γυναῖκα νομίσας οὐ θρέψῃ τὸ ἐξ ἄλλου γεννώμενον κἀγὼ μάτην ἀπολέσω τὴν σωφροσύνην.«
6 Ἔτι λεγούσης ἡ Πλάγγων ὑπολαβοῦσα »Ἐγωγέ« φησι »περὶ τούτων προτέρα σοῦ βεβούλευμαι· σὲ γὰρ τοῦ δεσπότου μᾶλλον ἤδη φιλῶ. Πιστεύσω μὲν οὖν Διονυσίου τῷ τρόπῳ, χρηστὸς γάρ ἐστιν· ἐξορκιῶ δὲ ὅμως αὐτόν, κἂν δεσπότης ᾖ· δεῖ πάντα ἡμᾶς ἀσφαλῶς πράττειν. Καὶ σύ, τέκνον, ὀμόσαντι πίστευσον. Ἄπειμι δὲ ἐγὼ τὴν πρεσβείαν κομίζουσα.

mi se u snu ukazao i rekao: 'Povjeravam ti našeg sina!' Pozivam te za svjedoka, Hereja: ti me udaješ za Dionizija!«

Taj dan i noć bila je obuzeta ovakvim mislima i pristane na život ne zbog sebe nego zbog djeteta. Sutradan Plangona dođe do nje. Isprva je sjetno sjedila, pokazavši pri tom suosjećajan izraz lica. Obje su šutjele. Kad je proteklo dosta vremena, Plangona zapita: »Što si odlučila? Što ćemo učiniti? Nije vrijeme za oklijevanje!« Kaliroja, zaplakana i snuždena, nije mogla odmah odgovoriti. Ipak, na jedvite jade, reče: »Dijete me protiv moje volje izdaje. Radi ono što će biti korisno! Ali bojim se, čak i ako podnesem to nasilje, da me Dionizije ne prezre zbog moje zle sudbine, da me ne počne smatrati ljubavnicom, a ne ženom, da odbaci tuđe dijete i da tako svoju čednost izgubim uzalud.« Još je ona govorila kad Plangona odvrati: »O tome sam ja prije tebe razmislila, jer te već volim više od gospodara! Vjerujem u Dionizijevu dušu, on je čestit čovjek. Ipak, zatražit ću od njega da se zakune, iako je gospodar. Moramo u svemu postupati oprezno. A ti mu, dijete, povjeruj ako se zakune! Odoh da mu odnesem tvoju poruku.«

Γ

1 Διονύσιος δὲ ἀποτυγχάνων τοῦ Καλλιρόης ἔρωτος, μηκέτι φέρων ἀποκαρτερεῖν ἐγνώκει καὶ διαθήκας ἔγραφε τὰς τελευταίας, ἐπιστέλλων πῶς ταφῇ. Παρεκάλει δὲ Καλλιρόην ἐν τοῖς γράμμασιν ἵνα αὐτῷ προσέλθῃ κἂν νεκρῷ. Πλάγγων δὲ ἐβούλετο μὲν εἰσελθεῖν πρὸς τὸν δεσπότην, διεκώλυσε δὲ αὐτὴν ὁ θεράπων κεκελευσμένος
2 μηδένα δέχεσθαι. Μαχομένων δὲ αὐτῶν πρὸς ταῖς θύραις, ἀκούσας ὁ Διονύσιος ἤρετο τίς ἐνοχλοίη. τοῦ δὲ θεράποντος εἰπόντος ὅτι Πλάγγων, »Ἀκαίρως μὲν« εἶπε »πάρεστιν« (οὐκέτι γὰρ οὐδὲ ὑπόμνημα τῆς ἐπιθυμίας
3 ἤθελεν ἰδεῖν), »κάλεσον δὲ ὅμως.« Ἀνοίξασα δὲ ἐκείνη τὰς θύρας, »Τί κατατρύχῃ« φησίν, »ὦ δέσποτα, λυπῶν σεαυτὸν ὡς ἀποτυγχάνων; Καλλιρόη γάρ σε ἐπὶ τὸν γάμον παρακαλεῖ. Λαμπρειμόνει, θοε, προσδέχου νύμφην, ἧς ἐρᾷς.« Ἐξεπλάγη πρὸς τὸ ἀνέλπιστον ὁ Διονύσιος καὶ ἀχλὺς αὐτοῦ τῶν ὀφθαλμῶν κατεχύθη, παντάπασι δὲ ὢν ἀσθενὴς φαντασίαν παρέσχε θανάτου. Κωκύσασα δὲ ἡ Πλάγγων συνδρομὴν ἐποίησε, καὶ ἐφ' ὅλης τῆς οἰκίας ὡς
4 τεθνεὼς ὁ δεσπότης ἐπενθεῖτο. Οὐδὲ Καλλιρόη τοῦτο ἤκουσεν ἀδακρυτί. Τοσαύτη ἦν ὥστε κἀκείνη Διονύσιον ἔκλαιε τὸν ἄνδρα. Ὀψὲ δὲ καὶ μόλις ἐκεῖνος ἀνανήψας ἀσθενεῖ φωνῇ, »Τίς με δαιμόνων« φησὶν »ἀπατᾷ βουλόμενος ἀναστρέψαι τῆς προκειμένης ὁδοῦ; Ὕπαρ ἢ ὄναρ ταῦτα ἤκουσα; Θέλει μοι Καλλιρόη γαμηθῆναι, ἡ
5 μὴ θέλουσα μηδὲ ὀφθῆναι;« Παρεστῶσα δὲ ἡ Πλάγγων, »Παῦσαί« φησι »μάτην σεαυτὸν ὀδυνῶν καὶ τοῖς ἰδίοις ἀγαθοῖς ἀπιστῶν· οὐ γὰρ ἐξαπατῶ μου τὸν δεσπότην, ἀλλ' ἔπεμψέ με Καλλιρόη πρεσβεῦσαι περὶ γάμων.« »Πρέσβευε τοίνυν« εἶπεν ὁ Διονύσιος, »καὶ λέγε αὐτὰ τὰ
6 ἐκείνης ῥήματα. Μηδὲν ἀφέλῃς μηδὲ προσθῇς, ἀλλ' ἀκριβῶς μνημόνευσον.« »Ἐγώ« φησιν »οἰκίας οὖσα τῆς πρώτης ἐν Σικελίᾳ δεδυστύχηκα μέν, ἀλλ' ἔτι τὸ φρόνημα τηρῶ. Πατρίδος, γονέων ἐστέρημαι, μόνην οὐκ ἀπολώλεκα τὴν εὐγένειαν. Εἰ μὲν οὖν ὡς παλλακὴν θέλει με Διονύσιος ἔχειν καὶ τῆς ἰδίας ἀπολαύειν ἐπιθυμίας, ἀπάγξομαι μᾶλλον ἢ ὕβρει δουλικῇ παραδώσω τὸ σῶμα· εἰ δὲ γαμετὴν κατὰ νόμους, κἀγὼ γενέσθαι θέλω μήτηρ,

TREĆA KNJIGA

1. Dionizije se u međuvremenu, pošto mu se izjalovila Kalirojina ljubav i nije više mogao trpjeti, odluči da život okonča glađu te napiše svoju posljednju volju, s uputama kako da ga pokopaju. U oporuci je pozivao Kaliroju da mu se, makar i mrtvu, približi.

Kad je Plangona htjela unići do gospodara, spriječi je sluga kojemu je bilo naređeno da nikoga ne pušta unutra. Dionizije začu kako se oni raspravljaju pred vratima pa upita tko to dosađuje. Kad mu je sluga odgovorio da je to Plangona, reče: »U nezgodan je čas stigla« (nije htio vidjeti ništa što bi ga podsjećalo na njegovu žudnju), »ali je ipak pozovi!« Ona otvori vrata i reče: »Zašto se mučiš i samoga sebe rastužuješ kao da si pretrpio neuspjeh! Kaliroja te poziva da se oženiš njome! Oblači svečanu odjeću, prinosi žrtve, prihvati mladu koju ljubiš!«

Ta neočekivana vijest zaprepasti Dionizija, mrak mu padne na oči, a kako ga je bila obuzela posvemašnja slabost, doimalo se kao da je mrtav. Plangona zakuka, nastane strka i po cijeloj se kući za gospodarom žalilo kao da je doista umro. Ni Kaliroja nije tu vijest saslušala bez suza: tolika je tuga zavladala da je i ona plakala za Dionizijem kao za mužem. Poslije duga vremena i na jedvite jade dođe Dionizije k sebi i reče: »Koji me to zloduh zaluđuje i hoće me odvratiti od puta koji mi predstoji? Da li je zbilja ili san to što sam čuo? Kaliroja, koja ne želi ni da je vidim, želi se za me udati?« Plangona, koja je stajala do njega, reče: »Prestani se nepotrebno mučiti i ne vjerovati vlastitoj sreći! Ne varam ja svojeg gospodara nego me Kaliroja poslala da ti prenesem njezinu poruku o braku!« »Prenesi dakle poruku«, reče Dionizije, »i kaži mi točno njezine riječi. Nemoj ništa ni oduzeti ni dodati nego kazuj istinu!« »Rekla je: 'Potječem iz prve kuće na Siciliji, zadesila me nesreća, ali ponos još i sad čuvam. Ostala sam bez domovine i roditelja, jedino svoje plemenito podrijetlo nisam izgubila. Ako me Dionizije namjerava držati za priležnicu da bi zadovoljavao svoju požudu, radije ću se objesiti nego tijelo prepustiti ropskoj uvredi. Ako me želi za zakonitu ženu, i ja želim postati

7 ἵνα διάδοχον ἔχῃ τὸ Ἑρμοκράτους γένος. Βουλευσάσθω
περὶ τούτου Διονύσιος μὴ μόνος μηδὲ ταχέως, ἀλλὰ μετὰ
φίλων καὶ συγγενῶν, ἵνα μή τις ὕστερον εἴπῃ πρὸς αὐτόν·
»Σὺ θρέψεις παιδία ἐκ τῆς ἀργυρωνήτου καὶ
8 καταισχυνεῖς σου τὸν οἶκον; Εἰ μὴ θέλει πατὴρ γενέσθαι,
μηδὲ ἀνὴρ ἔστω.« Ταῦτα τὰ ῥήματα μᾶλλον ἐξέκαυσε
Διονύσιον καί τινα ἔσχεν ἐλπίδα κούφην ἀντερᾶσθαι
δοκῶν· ἀνατείνας δὲ τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανόν, »Εἰ γὰρ
ἴδοιμί« φησιν, »ὦ Ζεῦ καὶ Ἥλιε, τέκνον ἐκ Καλλιρόης·
τότε μακαριώτερος δόξω τοῦ μεγάλου βασιλέως.
Ἀπίωμεν πρὸς αὐτήν· ἄγε με, Πλαγγώνιον φιλοδέσ-
ποτον.«

2 Ἀναδραμὼν δὲ εἰς τὰ ὑπερῷα τὸ μὲν πρῶτον ὥρμησε
τοῖς Καλλιρόης γόνασι προσπεσεῖν, κατέσχε δὲ ὅμως
ἑαυτὸν καὶ καθεσθεὶς εὐσταθῶς, »Ἦλθόν σοί« φησιν, »ὦ
γύναι, χάριν γνῶναι περὶ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας· ἄκουσαν
μὲν γὰρ οὐκ ἔμελλόν σε βιάσασθαι, μὴ τυχὼν δὲ
2 ἀποθανεῖν διεγνώκειν. Ἀναβεβίωκα διὰ σέ. Μεγίστην δέ
σοι χάριν ἔχων ὅμως τι καὶ μέμφομαι· σὺ γὰρ ἠπίστησας
ὅτι ἔξω σε γαμετήν, παίδων ἐπ' ἀρότῳ κατὰ νόμους
Ἑλληνικούς. Εἰ γὰρ μὴ ἦρων, οὐκ ἂν ἠξάμην τοιούτου
γάμου τυχεῖν. Σὺ δ' ὡς ἔοικε μανίαν μου κατέγνωκας, εἰ
δόξω δούλην τὴν εὐγενῆ καὶ ἀνάξιον υἱὸν ἐμαυτοῦ τὸν
3 Ἑρμοκράτους ἔκγονον. »Βούλευσαι« λέγεις. Βεβού-
λευμαι. Φοβῇ φίλους ἐμοὺς ἡ φιλτάτη πάντων; Τολμήσει
δὲ τίς εἰπεῖν ἀνάξιον τὸν ἐξ ἐμοῦ γεννώμενον, κρείττονα
τοῦ πατρὸς ἔχοντα τὸν πάππον;« Ταῦτα ἅμα λέγων καὶ
δακρύων, προσῆλθεν αὐτῇ· ἡ δὲ ἐρυθριάσασα ἠρέμα
κατεφίλησεν αὐτὸν καὶ »Σοὶ μὲν« εἶπε »πιστεύω,
Διονύσιε, ἀπιστῶ δὲ τῇ ἐμῇ τύχῃ, καὶ γὰρ πρότερον ἐκ
4 μειζόνων ἀγαθῶν δι' αὐτὴν κατέπεσον. Φοβοῦμαι μὴ
οὐδέπω μοι διήλλακται. Σὺ τοίνυν, καίπερ ὢν χρηστὸς
καὶ δίκαιος, μάρτυρας ποίησαι τοὺς θεοὺς οὐ διὰ σαυτόν,
ἀλλὰ διὰ τοὺς πολίτας καὶ συγγενεῖς, ἵνα μή τις ἔτι
κακοηθέστερον εἰς ἐμέ τι συμβουλεῦσαι δυνηθῇ,
γινώσκων ὅτι ὁμώμοκας. Εὐκαταφρόνητόν ἐστι γυνὴ
5 μόνη καὶ ξένη.« »Ποίους« φησὶ »θέλεις ὅρκους θεῶν;
Ἕτοιμος γὰρ ὀμνύναι, εἰ δυνατόν, εἰς τὸν οὐρανὸν
ἀναβὰς καὶ ἁψάμενος αὐτοῦ τοῦ Διός.« »Ὅμοσόν μοί«
φησι »τὴν θάλασσαν τὴν κομίσασάν με πρὸς σὲ καὶ τὴν

majka, da bi Hermokratov rod imao nasljednika. Neka Dionizije odluči o tome, i to ne brzopleto i ne sâm, nego s prijateljima i rođacima, da mu ne bi netko kasnije rekao: 'Ti ćeš dizati na noge djecu robinje i sramotiti svoju kuću?' Ako ne želi postati otac, neka ne bude ni muž!'« Te riječi još više ražare Dionizija, u njemu se javi neka jalova nada i stane misliti da mu ona uzvraća ljubav. Ispruži ruke prema nebu i reče: »O Zeuse i Sunce, kad bih barem ugledao dijete od Kaliroje! Činilo bi mi se da sam sretniji od Velikoga Kralja! Hajdmo do nje! Vodi me, Plangono moja mala, srce gospodarevo!«

2. Potrči na kat i prvo krenu da se baci Kaliroji oko koljena, no ipak se suzdrža, sjedne i dolično reče: »Ženo, došao sam ti se zahvaliti što si me spasila. Nisam te htio protiv tvoje volje na silu uzeti, a kako te nisam mogao dobiti, odlučio sam se da umrem. Ti si me vratila u život. No premda ti dugujem najveću zahvalnost, ipak ti nešto i prigovaram. Posumnjala si da te neću uzeti za zakonitu ženu, da s tobom izrodim djecu po helenskim zakonima! Da te nisam ljubio, ne bih se dao u tolike molitve da ostvarim takav brak! A ti si moju strast krivo shvatila, ako ti se čini da plemkinju smatram robinjom, a Hermokratova potomka nedostojnim da mi bude sin. Veliš mi: 'Odluči se!' Odlučio sam se! Zar se bojiš mojih dragih prijatelja – ti, koja si mi od svih najdraža? Netko će se usuditi reći da mi je porod nedostojan, a ima djeda slavnijeg od oca?« Tako istodobno plačući i govoreći priđe k njoj, ona pocrvenje, nježno ga poljubi i reče: »Vjerujem ti, Dionizije, ali ne vjerujem svojoj sudbini, jer me ona i prije iz veće sreće srušila. Bojim se da se još uopće nije pomirila sa mnom. Zato ti, premda si i čestit i pravedan, zazovi bogove za svjedoke – ne zbog sebe već zbog sugrađana i rođaka – da ne bi netko mogao štogod zlobnije protiv mene smisliti kad jednom bude znao da si se zakleo. Žena koja je osamljena i tuđinka lako naiđe na prezir. On joj reče: »Kakvom zakletvom u bogove hoćeš da ti se zakunem? Pripravan sam, ako je moguće, da se zaklinjem i tako se popnem na nebo i dotaknem samoga Zeusa!« »Zakuni mi se«, reče »morem, koje me dovelo do tebe i Afroditom, koja me

Ἀφροδίτην τὴν δείξασάν μέ σοι καὶ τὸν Ἔρωτα τὸν νυμφαγωγόν.« Ἤρεσε ταῦτα καὶ ταχέως ἐγένετο.

6 <Τὸ> μὲν οὖν ἐρωτικὸν πάθος ἔσπευδέ τε καὶ ἀναβολὴν οὐκ ἐπέτρεπε τοῖς γάμοις· ταμιεύεσθαι γὰρ δύσκολον ἐξουσίαν ἐπιθυμίας. Διονύσιος δὲ ἀνὴρ πεπαιδευμένος κατείληπτο μὲν ὑπὸ χειμῶνος καὶ τὴν ψυχὴν ἐβαπτίζετο, ὅμως δὲ ἀνακύπτειν ἐβιάζετο καθάπερ 7 ἐκ τρικυμίας τοῦ πάθους. Καὶ τότε οὖν ἐπέστησε τοιούτοις λογισμοῖς· »Ἐν ἐρημίᾳ μέλλω γαμεῖν ὡς ἀληθῶς ἀργυρώνητον; Οὐχ οὕτως εἰμὶ ἀχάριστος, ἵνα μὴ ἑορτάσω τοὺς Καλλιρόης γάμους. Ἐν τούτῳ πρώτῳ τιμῆσαί με δεῖ τὴν γυναῖκα. Φέρει δέ μοι ἀσφάλειαν καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα· πάντων γὰρ πραγμάτων ὀξύτατόν ἐστιν ἡ Φήμη· δι' ἀέρος ἅπεισιν ἀκωλύτους ἔχουσα τὰς ὁδούς· διὰ ταύτην οὐδὲν δύναται παράδοξον λαθεῖν· ἤδη τρέχει φέρουσα τὸ καινὸν εἰς Σικελίαν διήγημα »Ζῇ Καλλιρόη, καὶ τυμβωρύχοι διορύξαντες τὸν τάφον 8 ἔκλεψαν αὐτήν, καὶ ἐν Μιλήτῳ πέπραται.« Καταπλεύσουσιν ἤδη τριήρεις Συρακοσίων καὶ Ἑρμοκράτης στρατηγὸς ἀπαιτῶν τὴν θυγατέρα. Τί μέλλω λέγειν; »Θήρων μοι πέπρακε«; Θήρων δὲ ποῦ; καί, κἂν πιστευθῶ, τὴν ἀλήθειαν, »Ὑποδοχεύς εἰμι λῃστοῦ«; Μελέτα, Διονύσιε, τὴν δίκην. Τάχα δὲ ἐρεῖς αὐτὴν ἐπὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ἄριστον οὖν τότε λέγειν· »Ἐγὼ γυναῖκα ἐλευθέραν ἐπιδημήσασαν οὐκ οἶδ' ὅπως ἤκουσα· ἐκδομένην ἑαυτὴν ἐν τῇ πόλει φανερῶς κατὰ νόμους 9 ἔγημα.« Πείσω δὲ ταύτῃ μᾶλλον καὶ τὸν πενθερὸν ὡς οὐκ ἀνάξιός εἰμι τῶν γάμων. Καρτέρησον, ψυχή, προθεσμίαν σύντομον, ἵνα τὸν πλείω χρόνον ἀπολαύσῃς ἀσφαλοῦς ἡδονῆς. Ἰσχυρότερος γενήσομαι πρὸς τὴν κρίσιν, ἀνδρός, οὐ δεσπότου νόμῳ χρώμενος.«

10 Ἔδοξεν οὕτως καὶ καλέσας Λεωνᾶν, »Ἄπιθί« φησιν »εἰς τὴν πόλιν· μεγαλοπρεπῶς ἑτοίμασον τὰ πρὸς τὸν γάμον· ἐλαυνέσθωσαν ἀγέλαι· σῖτος καὶ οἶνος διὰ γῆς καὶ θαλάσσης κομιζέσθω· δημοσίᾳ τὴν πόλιν εὐωχῆσαι 11 προῇρημαι.« Πάντα διατάξας ἐπιμελῶς τῆς ὑστεραίας αὐτὸς μὲν ἐπὶ ὀχήματος ἐποιεῖτο τὴν πορείαν, τὴν δὲ Καλλιρόην (οὐδέπω γὰρ ἐβούλετο δεικνύναι <τοῖς> πολλοῖς) ἐκέλευσε περὶ τὴν ἑσπέραν διὰ πορθμείου κομισθῆναι μέχρι τῆς οἰκίας ἥτις ἦν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ λιμένος τοῦ Δοκίμου λεγομένου· Πλάγγωνι δὲ τὴν 12 ἐπιμέλειαν αὐτῆς ἐνεχείρισε. Μέλλουσα τοίνυν ἀπαλλάσσεσθαι τῶν ἀγρῶν ἡ Καλλιρόη τῇ Ἀφροδίτῃ πρῶτον ἐπηύξατο καὶ εἰσελθοῦσα εἰς τὸν νεών, πάντας ἐκβαλοῦσα, ταῦτα εἶπε πρὸς τὴν θεόν· »Δέσποινα

pokazala tebi, Erosom, koji me kao mladu doveo tebi!« Dionizije prihvati prijedlog i odmah tako postupi.

Ljubavna je strast požurivala svadbu ne dopuštajući nikakvu odgodu: teško je naime suzdržavati oslobođenu žudnju. Dionizije se, kao dobro odgojen čovjek, iako je bio izvrgnut oluji i duša mu tonula u valovima, ipak prisiljavao da se odhrve strasti kao kakvu golemu valu. Evo kakvim se razmišljanjima tada predao: »Zar ću se ženiti na osamljenu mjestu, kao s pravom robinjom? Nisam takav nezahvalnik da ne proslavim svadbu s Kalirojom. To je prva počast koju moram iskazati svojoj ženi, a istodobno me osigurava i za budućnost, jer je Glasina najprodornija od svega: krenut će zrakom nemajući na putu nikakve zapreke. Zbog nje ništa neobično ne može ostati skriveno nego trči noseći na Siciliju novu priču: 'Kaliroja je živa! Obijači grobnica obili su grob, oteli je i prodali u Miletu!' Začas će doploviti sirakuške troveslarke i vojskovođa Hermokrat da zatraži svoju kćer. Što da mu kažem? 'Teron mi ju je prodao?' A gdje je Teron? Pa ako mi i povjeruje, da kažem istinu: 'Preuzimam robu od razbojnika?' Spremi se za parnicu, Dionizije! Možda ćeš je imati i pred Velikim Kraljem. Tada bi najbolje bilo reći: 'Nekako sam dočuo da je do nas došla neka slobodna žena: uz njezinu privolu javno sam se i zakonito oženio njom!' Tako ću tasta prije nagovoriti da nisam nevrijedan toga braka. Izdrži, dušo, ovo kratko odgađanje, da više vremena uživaš u sigurnu užitku! Bit ću snažniji na sudu ako se budem oslanjao na pravo muža a ne gospodara!«

Tako odluči, pozove Leonu i reče: »Kreni u grad i pripremi veličanstvenu svadbu. Neka dogone stada, neka hranu i vino voze kopnom i morem! Odlučio sam se da je najbolje javno pogostiti svoj grad!« Pošto je pomno izdao sve zapovijedi, sutradan i sam krene kolima, a za Kaliroju naredi – nije još htio da je svijet vidi – da je predvečer brodom prebace do kuće koja je bila upravo u takozvanoj Dokimovoj luci. Plangoni povjeri brigu nad njom. Kad se tako imala rastati sa seoskim posjedom, Kaliroja se prvo pomoli Afroditi, uđe u hram, izbaci sve ostale, i ovako reče božici: »Gospo-

Ἀφροδίτη, μέμψομαί σοι δικαίως ἢ χάριν γνῶ; Σύ με οὖσαν παρθένον ἔζευξας Χαιρέᾳ καὶ νῦν μετ' ἐκεῖνον
13 ἄλλῳ με νυμφαγωγεῖς. Οὐκ ἂν ἐπείσθην σὲ ὀμόσαι καὶ τὸν σὸν υἱόν, εἰ μή με προὔδωκε τοῦτο τὸ βρέφος,« δείξασα τὴν γαστέρα. »Ἱκετεύω δέ σέ« φησιν »οὐχ ὑπὲρ ἐμαυτῆς, ἀλλ' ὑπὲρ τούτου. Ποίησόν μου λαθεῖν τὴν τέχνην. Ἐπεὶ τὸν ἀληθῆ τοῦτο πατέρα οὐκ ἔχει, δοξάτω Διονυσίου παιδίον· τραφὲν γὰρ κἀκεῖνον εὑρήσει.«
14 Βαδίζουσαν δὲ αὐτὴν ἀπὸ τοῦ τεμένους ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἰδόντες οἱ ναῦται δείματι κατεσχέθησαν, ὡς τῆς Ἀφροδίτης αὐτῆς ἐρχομένης ἵνα ἐμβῇ, καὶ ὥρμησαν ἀθρόοι προσκυνῆσαι· προθυμίᾳ δὲ τῶν ἐρεσσόντων λόγου θᾶττον ἡ ναῦς κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα.
15 Ἅμα δὲ τῇ ἕῳ πᾶσα ἦν ἡ πόλις ἐστεφανωμένη. Ἔθυεν ἕκαστος πρὸ τῆς ἰδίας οἰκίας, οὐκ ἐν μόνοις τοῖς ἱεροῖς. Λογοποιῖαι δὲ ἦσαν τίς ἡ νύμφη· τὸ δὲ δημωδέστερον πλῆθος ἀνεπείθετο διὰ τὸ κάλλος καὶ τὸ ἄγνωστον τῆς γυναικὸς ὅτι Νηρηΐς ἐκ θαλάσσης ἀναβέβηκεν ἢ ὅτι θεὰ πάρεστιν ἐκ τῶν Διονυσίου κτημάτων· τοῦτο γὰρ οἱ
16 ναῦται διελάλουν. Μία δὲ πάντων ἦν ἐπιθυμία Καλλιρόην θεάσασθαι, καὶ περὶ τὸ ἱερὸν τῆς Ὁμονοίας ἠθροίσθη τὸ πλῆθος, ὅπου πάτριον ἦν τοῖς γαμοῦσι τὰς νύμφας παραλαμβάνειν. Τότε πρῶτον ἐκοσμήσατο μετὰ τὸν τάφον· κρίνασα γὰρ ἅπαξ γαμηθῆναι καὶ πατρίδα καὶ γένος το κάλλος ἐνόμισεν. Ἐπεὶ δὲ ἔλαβε Μιλησίαν στολὴν καὶ στέφανον νυμφικόν, ἀπέβλεψεν εἰς τὸ
17 πλῆθος. Πάντες οὖν ἀνεβόησαν· »Ἡ Ἀφροδίτη γαμεῖ«. Πορφυρίδας ὑπεστρώννυον καὶ ῥόδα καὶ ἴα, μύρον ἔρραινον βαδιζούσης, οὐκ ἀπελείφθη ἐν ταῖς οἰκίαις οὐ παιδίον, οὐ γέρων, ἀλλ' οὐδ' ἐν αὐτοῖς τοῖς λιμέσι· μέχρι κεράμων ἀνέβη τὸ πλῆθος στενοχωρούμενον. Ἀλλ' ἐνεμέσησε καὶ ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ πάλιν ὁ βάσκανος δαίμων ἐκεῖνος· ὅπως δέ, μικρὸν ὕστερον ἐρῶ. Βούλομαι δὲ εἰπεῖν πρῶτον τὰ γενόμενα ἐν Συρακούσαις κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον.

3 Οἱ μὲν γὰρ τυμβωρύχοι τὸν τάφον περιέκλεισαν ἀμελῶς, οἷα δὴ σπεύδοντες ἐν νυκτί· Χαιρέας δὲ φυλάξας αὐτὸ τὸ περίορθρον ἦκεν ἐπὶ τὸν τάφον προφάσει μὲν στεφάνους καὶ χοὰς ἐπιφέρων, τὸ δὲ ἀληθὲς γνώμην ἔχων ἑαυτὸν ἀνελεῖν· οὐ γὰρ ὑπέμενε Καλλιρόης ἀπεζεῦχθαι, μόνον δὲ τὸν θάνατον τοῦ πένθους ἰατρὸν ἐνόμιζε· παραγενόμενος δὲ εὗρε τοὺς λίθους κεκινημένους καὶ
2 φανερὰν τὴν εἴσοδον. Ὁ μὲν οὖν ἰδὼν ἐξεπλάγη καὶ ὑπὸ δεινῆς ἀπορίας κατείχετο τοῦ γεγονότος χάριν· ἄγγελος

darice Afrodito, da li je pravo da se ljutim na tebe ili da ti zahvaljujem? Ti si me kao djevoku povezala s Herejom, a sad me poslije njega šalješ drugomu na svadbu!« Pokaže na svoj trbuh i reče: »Ne bih se odlučila da zaklinjem tebe i tvojega sina da me ovo dijete nije izdalo! Preklinjem te«, reče, »ne zbog sebe nego zbog njega! Učini da moja varka ostane neotkrivena! Kad nema pravoga oca, neka se vjeruje da je Dionizijevo dijete. Kad odraste, naći će i onoga pravog.«

Dok je od hrama koračala prema morskoj obali, ugledaju je mornari i okamene se od straha, kao da Afrodita dolazi da se ukrca, i nagrnu da padnu ničice pred njom. Zahvaljujući oduševljenju veslača brod uplovi u luku brže no što se to može izreći.

A od zore cio je grad bio ovjenčan. Svatko je i pred svojom kućom prinosio žrtve, ne samo u svetištima. O mladoj su se ispredale priče. Priprostiji puk bio je zbog ljepote i nepoznatosti žene uvjeren da je ili neka Nereida izronila iz mora ili da je pristigla božica s Dionizijeva posjeda. To su, naime, pripovijedali mornari. Jedinstvena bijaše želja svih da vide Kaliroju, pa se mnoštvo okupilo oko svetišta Sloge, gdje po ustaljenu običaju mladoženje preuzimaju mlade. Tada se prvi put dotjerala otkako je bila u grobu: kad je jednom odlučila da se uda, ljepota je za nju značila i domovinu i obitelj. Kad je obukla miletsku haljinu i stavila svadbeni vijenac, pogleda u mnoštvo. Svi poviču: »Udaje se Afrodita!« Bacali su joj pod noge purpurne prostirke, ruže i ljubičice, škropili je u prolazu miomirisima. U kućama nije ostalo ni djeteta ni starca, dapače, čak su i luke opustjele. Mnoštvo se, stiješnjeno uskim prostorom, popelo i na same krovove.

No i taj se dan opet umiješao onaj zlobni zloduh. Kako, reći ću malo poslije. Prvo želim ispričati što se u to vrijeme dogodilo u Sirakuzi.

3. Obijači grobnica bijahu nemarno zatvorili grob, jer je bila noć, a oni u žurbi. Hereja je pričekao da počne svitati, pa je došao na grob pod izlikom da nosi vijence i žrtve ljevanice, a u stvari odlučan da se ubije. Nije mogao podnositi da bude razdvojen od Kaliroje pa je smrt smatrao jedinim lijekom svoje boli. Kad se našao ondje, nađe kamenje pomaknuto i vidljive tragove ulaženja. Vidjevši to, zaprepasti se, i od toga ga događaja obuzme neka strašna neizvjesnost.

δὲ Φήμη ταχεῖα Συρακοσίοις ἐμήνυσε τὸ παράδοξον. Πάντες οὖν συνέτρεχον ἐπὶ τὸν τάφον, ἑτόλμα δὲ οὐδεὶς
3 ἔνδον παρελθεῖν, πρὶν ἐκέλευσεν Ἑρμοκράτης. Ὁ δὲ εἰσπεμφθεὶς πάντα ἀκριβῶς ἐμήνυσεν. Ἄπιστον ἐδόκει τὸ μηδὲ τὴν νεκρὰν κεῖσθαι. Τότ' οὖν εἰσῄξε Χαιρέας αὐτὸς ἐπιθυμίᾳ τοῦ πάλιν Καλλιρόην ἰδεῖν κἂν νεκράν· ἐρευνῶν
4 δὲ τὸν τάφον οὐδὲν εὑρεῖν ἠδύνατο. Πολλοὶ μετ' αὐτὸν εἰσῆλθον ὑπ' ἀπιστίας· ἀμηχανία δὲ κατέλαβε πάντας, καί τις εἶπεν ἐστώς· »Τὰ ἐντάφια σεσύληται, τυμβωρύχων τὸ ἔργον· ἡ νεκρὰ δὲ ποῦ;« Λογοποιῖαι πολλαὶ καὶ διάφοροι τὸ πλῆθος κατεῖχον. Χαιρέας δὲ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὰς χεῖρας ἀνατείνας, »Τίς ἄρα θεῶν ἀντεραστής μου γενόμενος Καλλιρόην ἀπενήνοχε καὶ νῦν ἔχει μεθ' αὑτοῦ μὴ θέλουσαν, ἀλλὰ βιαζομένην ὑπὸ
5 κρείττονος μοίρας; Διὰ τοῦτο καὶ αἰφνιδίως ἀπέθανεν, ἵνα μὴ νοσήσῃ. Οὕτω καὶ Θησέως Ἀριάδνην ἀφείλετο Διόνυσος καὶ Σεμέλην ὁ Ζεύς· μὴ γὰρ οὐκ ᾔδειν ὅτι θεὰν εἶχον γυναῖκα καὶ κρειττων ἦν ἢ καθ' ἡμᾶς. Ἀλλ' οὐκ ἔδει ταχέως αὐτὴν οὐδὲ μετὰ τοιαύτης προφάσεως ἐξ ἀνθρώπων ἀπελθεῖν. Ἡ Θέτις θεὰ μὲν ἦν, ἀλλὰ Πηλεῖ
6 παρέμεινε καὶ υἱὸν ἔσχεν ἐκεῖνος ἐξ αὐτῆς, ἐγὼ δὲ ἐν ἀκμῇ τοῦ ἔρωτος ἀπελείφθην. Τί πάθω; Τί γένωμαι, δυστυχής; Ἐμαυτὸν ἀνέλω; Καὶ μετὰ τίνος ταφῶ; Ταύτην γὰρ εἶχον ἐλπίδα τῆς συμφορᾶς· εἰ θάλαμον μετὰ Καλλιρόης κοινὸν οὐκ ἐτήρησα, τάφον αὐτῇ κοινὸν
7 εὑρήσω. Ἀπολογοῦμαί σοι, δέσποινα τῆς ἐμῆς ψυχῆς. Σύ με ζῆν ἀναγκάζεις· ζητήσω γάρ σε διὰ γῆς καὶ θαλάσσης, κἂν εἰς αὐτὸν ἀναβῆναι τὸν ἀέρα δύνωμαι. Τοῦτο δέομαί σου, γυνή, σύ με μὴ φύγῃς.« Θρῆνον τὸ πλῆθος ἐξέρρηξεν ἐπὶ τούτοις καὶ πάντες ὡς ἄρτι τεθνεῶσαν Καλλιρόην ἤρξαντο θρηνεῖν.

8 Τριήρεις εὐθὺς κατεσπῶντο καὶ τὴν ζήτησιν πολλοὶ διενέμοντο· Σικελίαν μὲν γὰρ αὐτὸς Ἑρμοκράτης ἐρευνᾷ, Χαιρέας δὲ Λιβύην· εἰς Ἰταλίαν τινὲς ἐξεπέμποντο, καὶ ἄλλοι περαιοῦσθαι τὸν Ἰόνιον ἐκελεύσθησαν. Ἡ μὲν οὖν ἀνθρωπίνη βοήθεια παντάπασιν ἦν ἀσθενής, ἡ Τύχη δὲ ἐφώτισε τὴν ἀλήθειαν, ἧς χωρὶς ἔργον οὐδὲν τέλειον· μάθοι δ' ἄν τις ἐκ τῶν γενομένων.

9 Πωλήσαντες γὰρ οἱ τυμβωρύχοι τὸ δυσδιάθετον φορτίον, τὴν γυναῖκα, Μίλητον μὲν ἀπέλιπον, ἐπὶ Κρήτης

A Glasina kao brza dojaviteljica izvijesti Sirakužane o neočekivanoj zgodi. Svi potrče prema grobnici, no nitko se nije usuđivao ući unutra prije no što je Hermokrat izdao zapovijed.

Čovjek koji je bio poslan unutra o svemu je podrobno izvijestio. Činilo se nevjerojatnim da ni pokojnica ne leži unutra. Tada uskoči i sam Hereja želeći da ponovno vidi Kaliroju, makar i mrtvu. Tražio je po grobu, ali ništa nije mogao pronaći. U nevjerici poslije njega uđoše i mnogi drugi. Sve je obuzela zbunjenost. Netko od prisutnih reče: »Zagrobni su darovi pokradeni – to je djelo obijača grobnica! Ali gdje je pokojnica?« Mnoge i različite priče kolale su mnoštvom. Hereja pogleda u nebo i raširi ruke: »Tko mi je od bogova postao suparnikom u ljubavi i odnio Kaliroju, pa je sad protiv njezine volje drži sa sobom jer je na to sili moćniji usud? Zato i jest umrla nenadano, da je ne bi mučila bolest! Tako je i Dioniz oteo Arijadnu Tezeju i Zeus Semelu! Nisam znao da za ženu imam božicu, predobru da bi ostala među nama! Ipak, ni uz takvu izliku nije morala naglo otići iz društva smrtnika! Tetida je bila božica, ali je ostala uz Peleja i rodila mu sina, a ja sam u cvijetu mladosti ostao bez svoje ljubavi! Što da napravim? Što će biti sa mnom nesretnikom? Da se ubijem? A uz koga će me pokopati? To mi je bila nada u nesreći: ako već nisam sačuvao zajedničku ložnicu s Kalirojom, barem ću grob naći zajedno s njom! Ispričavam ti se, gospodarice moga srca! Ti me siliš da živim. Tražit ću te po kopnu i moru, pa i na nebu, ako se budem mogao popeti! Jedino te molim, ženo, nemoj pobjeći od mene!« Na te riječi svjetina se baci u naricanje i svi stanu naricati za Kalirojom kao da je netom prije umrla.

Odmah stanu puštati troveslarke u vodu i mnogi stanu dijeliti područja pretraživanja. Hermokrat je krenuo u pretraživanje Sicilije, Hereja Libije. Neki bijahu poslani u Italiju, dok su drugi dobili naređenje da plove kroz Jonsko more. No iako su ljudske snage bile sasvim nemoćne, ipak je Sudbina, bez koje se nijedan posao ne dovršava, rasvijetlila istinu. To se lako može zaključiti po onom što se zbilo.

Obijači grobnica, pošto su prodali svoju teško unovčivu robu, to jest ženu, napuste Milet i smjer plovidbe uprave

δὲ τὸν πλοῦν ἐποιοῦντο, νῆσον ἀκούοντες εὐδαίμονα καὶ μεγάλην, ἐν ᾗ τὴν διάπρασιν τῶν φορτίων ἤλπισαν
10 ἔσεσθαι ῥᾳδίαν. Ὑπολαβὼν δὲ αὐτοὺς ἄνεμος σφοδρὸς εἰς τὸν Ἰόνιον ἐξέωσε, κἀκεῖ λοιπὸν ἐπλανῶντο ἐν ἐρήμῳ θαλάσσῃ. Βρονταὶ δὲ καὶ ἀστραπαὶ καὶ νὺξ μακρὰ κατελάμβανε τοὺς ἀνοσίους, ἐπιδεικνυμένης τῆς Προνοίας ὅτι τότε διὰ Καλλιρόην ηὐπλόουν. Ἐγγὺς γινομένους ἑκάστοτε τοῦ θανάτου ταχέως οὐκ ἀπήλλαττεν ὁ θεὸς τοῦ φόβου, μακρὸν αὐτοῖς ποιῶν τὸ
11 ναυάγιον. Γῇ μὲν οὖν τοὺς ἀνοσίους οὐκ ἐδέχετο, θαλαττεύοντες δὲ πολὺν χρόνον ἐν ἀπορίᾳ κατέστησαν τῶν ἀναγκαίων, μάλιστα δὲ τοῦ ποτοῦ, καὶ οὐδὲν αὐτοὺς ὠφέλει πλοῦτος ἄδικος, ἀλλὰ διψῶντες ἀπέθνησκον ἐν χρυσῷ. Βραδέως μὲν οὖν μετενόουν ἐφ' οἷς ἐτόλμησαν,
12 ὅτι »Οὐδὲν ὄφελος« ἐγκαλοῦντες ἀλλήλοις. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες ἔθνησκον ὑπὸ δίψης, Θήρων δὲ καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ πανοῦργος ἦν· ὑποκλέπτων γὰρ τοῦ ποτοῦ καὶ τοὺς συλληστὰς ἐλήστευεν. Ὤιετο μὲν οὖν τεχνικόν τι πεποιηκέναι, τὸ δὲ ἄρα τῆς Προνοίας ἔργον ἦν βασάνοις καὶ σταυρῷ τὸν ἄνδρα τηρούσης.
13 Ἡ γὰρ τριήρης ἡ Χαιρέαν κομίζουσα πλανωμένῳ τῷ κέλητι περιπίπτει καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὡς πειρατικὸν ἐξένευσεν· ἐπεὶ δ' ἀκυβέρνητος ἐφάνη, πρὸς τὰς τῶν κυμάτων ἐμβολὰς εἰκῇ φερόμενος, ἐκ τῆς τριήρους τις ἀνέκραγεν· »Οὐκ ἔχει τοὺς ἐμπλέοντας· μὴ φοβηθῶμεν,
14 ἀλλὰ πλησιάσαντες ἱστορήσωμεν τὸ παράδοξον.« Ἥρεσε τῷ κυβερνήτῃ· Χαιρέας μὲν γὰρ ἐν κοίλῃ νηῒ συγκεκαλυμμένος ἔκλαιεν. Ἐπεὶ δὲ ἐπλησίασαν, τὸ μὲν πρῶτον τοὺς ἔνδον ἐκάλουν· ὡς δὲ ὑπήκουεν οὐδείς, ἀνέβη τις ἀπὸ τῆς τριήρους, εἶδε δὲ οὐδὲν ἕτερον ἢ
15 χρυσὸν καὶ νεκρούς. Ἐμήνυσε τοῖς ναύταις· ἔχαιρον, εὐτυχεῖς ἑνόμιζον ἑαυτούς, ὡς ἐν θαλάσσῃ θησαυρὸν εὑρόντες. Θορύβου δὲ γενομένου Χαιρέας ἤρετο τίς ἡ αἰτία. Μαθὼν οὖν καὶ αὐτὸς ἠβουλήθη τὸ καινὸν θεάσασθαι. Γνωρίσας δὲ τὰ ἐντάφια περιερρήξατο καὶ μέγα καὶ διωλύγιον ἀνεβόησεν· »Οἴμοι, Καλλιρόη· ταῦτά ἐστι τὰ σά. Στέφανος οὗτος, ὃν ἐγώ σοι περιέθηκα· τοῦτο ὁ πατήρ σοι δέδωκε, τοῦτο ἡ μήτηρ· αὕτη στολὴ νυμφική.
16 Τάφος σοι γέγονεν ἡ ναῦς. Ἀλλὰ τὰ μὲν σὰ βλέπω, σὺ δὲ ποῦ; Μόνη τοῖς ἐνταφίοις ἡ νεκρὰ λείπει.« Τούτων ἀκούσας ὁ Θήρων ἔκειτο ὅμοιος τοῖς νεκροῖς, καὶ γὰρ ἦν ἡμιθανής. Πολλὰ μὲν οὖν ἐβουλεύσατο τὸ μηδ' ὅλως

prema Kreti jer su čuli da je to bogat, velik otok, pa su se nadali da će robu lako rasprodati. No dohvati ih jak vjetar, odbaci u Jonsko more, te ondje stanu lutati po otvorenom moru. Na bezbožnike se počnu obrušavati gromovi, munje i dugotrajan mrak. Providnost je tako pokazivala da su do tada sretno plovili zahvaljujući Kaliroji. Često su bili blizu smrti, ali bog ih nije brzo oslobađao straha nego je produljivao njihov brodolom. Kopno nije prihvaćalo bezbožnike pa su se, boraveći dugo na moru, našli u nestašici nužnih stvari, a najviše pitke vode. Ništa im nije pomagalo nezakonito bogatstvo nego su žedni umirali usred zlata. Napokon se počnu kajati zbog svoje bezočnosti i jedni drugima prigovarati: »Ništa nismo dobili!« Dok su svi ostali umirali od žeđi, Teron je i u toj prilici bio prepreden: krao je vodu i tako pljačkao svoje pljačkaške drugove. Mislio je da je napravio nešto lukavo, no zapravo je Providnost toga čovjeka čuvala za mučila i križ.

Troveslarka koja je nosila Hereju nabaše na njihov brod koji je lutao unaokolo i isprva mu se izmakne, jer je djelovao poput gusarskoga broda. No kad se ispostavilo da brod nema kormilara i da ga naleti valova nose bez ikakva otpora, netko s troveslarke poviče: »Nema na njemu nikoga! Nemojmo se bojati! Približimo se i pogledajmo to čudo!« Kormilar prihvati prijedlog (Hereja je prekrivena lica plakao u potpalublju).

Kad su se približili, isprva su zvali one unutra. A kad se nitko nije odazivao, netko s troveslarke prijeđe na brod i ne opazi ništa drugo osim zlata i mrtvacâ. Dojavi to mornarima koji se počnu radovati, jer su vjerovali da su sretni zato što su na moru našli blago. Kad se digla graja, Hereja zapita o čemu je riječ. Kad je doznao, zaželi i sam vidjeti to čudo. Prepozna zagrobne darove, razdere odjeću i plačno poviče: »Jao, Kalirojo, to je tvoje: ovo je vijenac koji sam ti ja stavio! Ovo ti je dao otac, ovo majka! Ovo je svadbena haljina! Ovaj brod postao je tvoj grob! Samo... vidim što pripada tebi, ali gdje si ti? Među zagrobnim darovima jedino pokojnica nedostaje!«

Teron, koji je to čuo, ležao je poput mrtvaca – uostalom, i bio je polumrtav. Dugo vremena bio se odlučio da

φωνὴν ἀφεῖναι μηδὲ κινεῖσθαι· τὸ γὰρ μέλλον οὐκ ἦν ἀπροόρατον αὐτῷ· φύσει δὲ φιλόζωόν ἐστιν ἄνθρωπος καὶ οὐδὲ ἐν ταῖς ἐσχάταις συμφοραῖς ἀπελπίζει τὴν πρὸς τὸ βέλτιον μεταβολήν, τοῦ δημιουργήσαντος θεοῦ τὸ σόφισμα τοῦτο πᾶσιν ἐγκατασπείραντος, ἵνα μὴ φύγωσι
17 βίον ταλαίπωρον. Κατεχόμενος οὖν τῷ δίψει ταύτην πρώτην ἀφῆκε φωνήν· »Ποτόν«. Ἐπεὶ δὲ αὐτῷ προσηνέχθη καὶ πάσης ἔτυχεν ἐπιμελείας, παρακαθεσθεὶς αὐτῷ ὁ Χαιρέας ἤρετο· »Τίνες ἐστέ; Καὶ ποῦ πλεῖτε; Καὶ πόθεν ταῦτα; Καὶ τί τὴν κυρίαν αὐτῶν πεποιήκατε;« Θήρων δὲ ἐμνημόνευεν ἑαυτοῦ πανοῦργος ἄνθρωπος καὶ »Κρὴς« εἶπεν »εἰμί, πλέω δὲ εἰς Ἰωνίαν· ἀδελφὸν ἐμαυτοῦ
18 ζητῶ στρατευόμενον. Κατελείφθην ὑπὸ τῶν ἐπὶ τῆς νεὼς ἐν Κεφαλληνίᾳ, ταχείας δὲ τῆς ἀναγωγῆς γενομένης ἐκεῖθεν. Ἐπέβην τοῦδε τοῦ κέλητος παραπλέοντος εὐκαίρως. Ἐξαισίοις δὲ πνεύμασιν ἐξεώσθημεν εἰς ταύτην τὴν θάλασσαν· εἶτα γαλήνης μακρᾶς γενομένης δίψει πάντες ἀνῃρέθησαν, ἐγὼ δὲ μόνος ἐσώθην ὑπὸ τῆς ἐμῆς εὐσεβείας.« Ἀκούσας οὖν ὁ Χαιρέας ἐκέλευσεν ἐξάψαι τὸν κέλητα τῆς τριήρους, ἕως εἰς τοὺς Συρακοσίων λιμένας κατέπλευσε.

4 Προεπεδήμησε δὲ ἡ Φήμη φύσει μὲν οὖσα ταχεῖα τότε δὲ μᾶλλον σπεύσασα μηνῦσαι πολλὰ παράδοξα καὶ καινά. Πάντες οὖν ἐπὶ τὴν θάλασσαν συνέτρεχον, καὶ ἦν ὁμοῦ πάθη ποικίλα κλαόντων, θαυμαζόντων, πυνθανομένων, ἀπιστούντων· ἐξέπληττε γὰρ αὐτοὺς τὸ καινὸν
2 διήγημα. Ἰδοῦσα δὲ ἡ μήτηρ τὰ ἐντάφια τῆς θυγατρὸς ἀνεκώκυσεν· »Ἐπιγινώσκω πάντα· σύ, τέκνον, μόνη λείπεις. Ὦ καινῶν τυμβωρύχων· τὴν ἐσθῆτα καὶ τὸν χρυσὸν φυλάξαντες μόνην ἔκλεψάν μου τὴν θυγατέρα.« Συνήχησαν δὲ αἰγιαλοὶ καὶ λιμένες κοπτομέναις ταῖς γυναιξί, καὶ γῆν καὶ θάλασσαν ἐνέπλησαν οἰμωγῆς.
3 Ἑρμοκράτης δὲ ἔφη, στρατηγικὸς ἀνὴρ καὶ πραγμάτων ἐπιστήμων, »Οὐκ ἐνταῦθα χρὴ ζητεῖν, ἀλλὰ νομιμωτέραν ποιήσασθαι τὴν ἀνάκρισιν. Ἀπίωμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Τίς οἶδεν εἰ χρεία γένοιτο καὶ δικαστῶν.«
4 »Οὔπω πᾶν εἴρητο ἔπος« καὶ ἤδη μεστὸν ἦν τὸ θέατρον. Ἐκείνην τὴν ἐκκλησίαν ἀνήγαγον καὶ γυναῖκες.

uopće ne pušta glasa i ne miče se. Nije mu bilo teško predvidjeti što ga čeka. No čovjek po prirodi voli život, pa ni u krajnjim nesrećama ne gubi nadu u promjenu nabolje: bog stvoritelj usadio je u svakoga tu varku, da ne bi pobjegli od mučna života. Svladan tako žeđu, prva riječ kojom se oglasio bila je »Vode!« Kad su mu je donijeli i pružili mu svaku njegu, Hereja sjede do njega i upita: »Tko ste? Kamo plovite? Odakle vam to? Što ste učinili s vlasnicom svega ovoga?« Teron se dosjeti svojeg lopovluka i reče: »Ja sam s Krete, plovim u Joniju. Tražim brata koji je u vojsci. U Kefaleniji su me ljudi s mojeg broda ostavili jer su naglo otplovili odanle. Ukrcao sam se na ovaj brod koji je u zgodan čas prolazio onuda. Snažni vjetrovi bacili su nas u ovo more. Potom je nastala velika bonaca i svi poumru od žeđi, a mene je jedinoga spasila moja pobožnost.« Kad je to Hereja čuo zapovjedi da se njihov brod tegli zakvačen o troveslarku dok ne doplove do sirakuških luka.

4. No prije od njih stigla je Glasina, koja je po prirodi brza, a sada se još i požurila da javi o mnogim i nečuvenim zgodama. Svi se strče na obalu i u isti mah bijahu izmiješani najraznovrsniji osjećaji: jedni su plakali, drugi se čudili, treći se raspitivali, četvrti sumnjali u te neobične priče. Kad je majka vidjela zagrobne darove svoje kćeri zakuka: »Sve prepoznajem, jedino ti, dijete, nedostaješ! Kakvi nečuveni obijači grobova! Sačuvali su odjeću i zlato, a jedino su moju kćer ukrali!« Žalovi i pristaništa zaječe od udaraca koje su žene sebi nanosile; naricanjem ispune i kopno i more. Hermokrat, čovjek zapovjedničkih osobina i s velikim poznavanjem stvari, reče: »Ne treba ovdje ispitivati nego treba napraviti istragu po zakonu. Hajdmo u skupštinu – tko zna neće li i suci zatrebati!«

Još i ne svrši riječ, a već je kazališno zdanje bilo puno. U toj su skupštini i žene sudjelovale.[12] Puk je stajao na

12 Usp. *Il.* 10,540; *Od.* 16,11. Ako nije posrijedi kakav nesporazum u predaji teksta, riječ je o kurioznom detalju iz političkog života Haritonova vremena ili njemu bliske prošlosti. U pretpostavljenu vremenu radnje romana, 5. st. pr.n.e, sudjelovanje žena u narodnoj skupštini bilo je tako nevjerojatno da se na osporavanju toga političkog aksioma mogla temeljiti komička okosnica Aristofanovih *Žena u narodnoj skupštini*.

Ὁ μὲν οὖν δῆμος μετέωρος καθῆστο, Χαιρέας δὲ πρῶτος εἰσῆλθε μελανείμων, ὠχρός, αὐχμῶν, οἷος ἐπὶ τὸν τάφον ἠκολούθησε τῇ γυναικί, καὶ ἐπὶ μὲν τὸ βῆμα οὐκ ἠθέλησεν ἀναβῆναι, κάτω δέ που στὰς τὸ μὲν πρῶτον ἐπὶ πολὺν ἔκλαε χρόνον καὶ φθέγξασθαι θέλων οὐκ ἠδύνατο· τὸ δὲ πλῆθος ἐβόα· »Θάρρει καὶ λέγε.« Μόλις οὖν ἀναβλέψας, »Ὁ μὲν παρὼν« εἶπε »καιρὸς οὐκ ἦν δημηγοροῦντος ἀλλὰ πενθοῦντος, ἐγὼ δὲ ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἀνάγκης καὶ λέγω καὶ ζῶ, μέχρις ἂν ἐξεύρω Καλλιρόης τὴν ἀναίρεσιν. Διὰ τοῦτο δὲ ἐντεῦθεν ἐκπλεύσας οὐκ οἶδα πότερον εὐτυχῆ τὸν πλοῦν ἢ δυστυχῆ πεποίημαι. Πλοῖον γὰρ ἐθεασάμεθα ἐν εὐδίᾳ πλανώμενον, ἰδίου χειμῶνος γέμον καὶ βαπτιζόμενον ἐν γαλήνῃ. Θαυμάσαντες ἤλθομεν πλησίον. Ἔδοξα τὸν τῆς ἀθλίας μου γυναικὸς τάφον ἰδεῖν, πάντα ἔχοντα τὰ ἐκείνης, πλὴν ἐκείνης. Νεκρῶν μὲν ἦν πλῆθος, ἀλλοτρίων δὲ πάντων. Ὅδε δέ τις ἐν αὐτοῖς ἠμιθανὴς εὑρέθη. Τοῦτον ἐγὼ μετὰ πάσης ἐπιμελείας ἀνεκτησάμην καὶ ὑμῖν ἐτήρησα.« Μεταξὺ δὲ οἰκέται δημόσιοι τὸν Θήρωνα δεδεμένον εἰς τὸ θέατρον ἦγον μετὰ πομπῆς ἐκείνῳ πρεπούσης. Ἐπηκολούθει γὰρ αὐτῷ τροχὸς <καὶ> καταπέλτης καὶ πῦρ καὶ μάστιγες, ἀποδιδούσης αὐτῷ τῆς Προνοίας τὰ ἔπαθλα τῶν ἀγώνων. Ἐπεὶ δὲ ἐν μέσῳ ἔστη τῶν ἀρχόντων, εἷς ἀνέκρινεν αὐτόν· »Τίς εἶ;« »Δημήτριος« εἶπε. »Πόθεν;« »Κρής.« »Τί οἶδας; εἰπέ.« »Πρὸς ἐμαυτοῦ ἀδελφὸν πλέων εἰς Ἰωνίαν ἀπελείφθην νεώς, εἶτα κέλητος ἐπέβην παραπλέοντος. Τότε μὲν οὖν ὑπελάμβανον ἐμπόρους εἶναι, νῦν δὲ τυμβωρύχους. Θαλαττεύοντες δὲ χρόνον μακρὸν οἱ μὲν ἄλλοι πάντες διεφθάρησαν ἀπορίᾳ τοῦ ποτοῦ, μόγις δὲ ἐγὼ σέσωσμαι διὰ τὸ μηδὲν ἐν τῷ βίῳ δεδρακέναι πονηρόν. Μὴ οὖν ὑμεῖς, ὦ Συρακόσιοι, δῆμος ἐπὶ φιλανθρωπίᾳ περιβόητος, γένησθέ μοι καὶ δίψους καὶ θαλάσσης ἀγριώτεροι.« Ταῦτα λέγοντος οἰκτρῶς ἔλεος εἰσῆλθε τὰ πλήθη, καὶ τάχα ἂν ἔπεισεν, ὥστε κἂν ἐφοδίων τυχεῖν, εἰ μὴ δαίμων τις τιμωρὸς Καλλιρόης ἐνεμέσησεν αὐτῷ τῆς ἀδίκου πειθοῦς — ἔμελλε γὰρ τὸ σχετλιώτατον ἔσεσθαι πάντων πραγμάτων, πεισθῆναι Συρακοσίους ὅτι μόνος ἐσώθη διὰ εὐσέβειαν ὁ μόνος σωθεὶς δι' ἀσέβειαν — ἵνα ἐπὶ πλέον κολασθῇ.

nogama. Prvi uđe Hereja, u crnini, blijed, zarastao, onakav kakav je bio kad je ženu otpratio do njezina groba. Ne htjede se popeti na govornicu. Stane negdje ispod i isprva je dugo plakao i nije mogao progovoriti, iako je htio. Gomila je vikala: »Ne boj se, govori!« Jedva napokon uspravi pogled i reče: »Ovo nije zgoda za javni istup nego za tugovanje, ali jedna me ista nužda sili da živim i govorim dok ne pronađem i ne vratim Kalirojino tijelo! Radi toga sam i isplovio odavle i ne znam da li mi je plovidba bila sretna ili nesretna. Po divnu vremenu ugledamo neki brod kako luta, pun vlastite oluje, na putu da usred bonace potone. Učinilo mi se da vidim grob svoje nesretne žene. Sve je njezino u njemu bilo – osim nje. Bila je ondje gomila mrtvaca, sve samih tuđinaca. Među njima je nađen ovaj čovjek, polumrtav. Ja sam ga s najvećom brigom vratio u život i sačuvao ga za vas.« U međuvremenu su javni robovi uveli Terona vezana u kazalište, uz pratnju kakva mu dolikuje: za njim su išli točak, konjić, vatra i bičevi.[13] Providnost mu je tako davala nagradu za njegove »podvige«.

Kad je stao usred gradskih upravitelja, jedan ga zapita: »Tko si ti?« Odgovori mu: »Demetrije.« »A odakle?« »S Krete.« »Govori što znaš.« »Plovio sam svojem bratu u Joniju, brod mi je otplovio. Ukrcao sam se na brzoplovku koja je u taj čas prolazila. Tada sam mislio da su trgovci, a sada vidim da su bili obijači grobova. Poslije duga boravka na moru, svi drugi poumru od nestašice vode, a jedino sam se ja spasio jer nikada u životu nisam napravio nikakvo zlo. Sirakužani, vi koji ste narod na glasu zbog svojeg milosrđa, nemojte prema meni biti okrutniji i od žeđi i od mora!« Dok je on tako žalosno govorio, samilost obuzme gomilu pa bi ih možda i nagovorio da mu i popudbinu daju, da neki duh, osvetnik Kalirojin, nije stao na put njegovu lopovskom uvjeravanju. Najjadnije bi od svega bilo da Sirakužani povjeruju kako se on jedini spasio zbog pobožnosti, a jedini se spasio zbog bezbožnosti – no i to zato da bude još više kažnjen!

13 Drugo mučilo u ovom četveročlanom nizu naziva se u izvorniku καταπέλτης, što inače redovno u grčkom označava jednu vrstu hitala. Pojedinosti o njegovu izgledu nisu poznate.

11 Καθεζόμενος οὖν ἐν τῷ πλήθει τις ἁλιεὺς ἐγνώρισεν
αὐτὸν καὶ ἡσυχῇ πρὸς τοὺς καθεζομένους εἶπε· »Τοῦτον
ἐγὼ καὶ πρότερον εἶδον περὶ τὸν λιμένα τὸν ἡμέτερον
στρεφόμενον«. Ταχέως οὖν ὁ λόγος εἰς πλείονας διεδόθη,
12 καί τις ἐξεβόησε· »Ψεύδεται«. Πᾶς οὖν ὁ δῆμος
ἐπεστράφη, καὶ προσέταξαν οἱ ἄρχοντες καταβῆναι τὸν
πρῶτον εἰπόντα· ἀρνουμένου δὲ Θήρωνος ὁ ἁλιεὺς
μᾶλλον ἐπιστεύθη. Βασανιστὰς εὐθὺς ἐκάλουν καὶ
μάστιγες προσεφέροντο τῷ δυσσεβεῖ· καιόμενος δὲ καὶ
τεμνόμενος ἀντεῖχεν ἐπὶ πλέον καὶ μικροῦ δεῖν ἐνίκησε
13 τὰς βασάνους. Ἀλλὰ μέγα τὸ συνειδὸς ἑκάστῳ καὶ
παγκρατὴς ἡ ἀλήθεια· μόλις μὲν γὰρ καὶ βραδέως ἀλλ'
ὡμολόγησεν ὁ Θήρων. Ἤρξατο οὖν διηγεῖσθαι·
»Πλοῦτον θαπτόμενον ἰδὼν συνήγαγον λῃστάς.
14 Ἠνοίξαμεν τὸν τάφον· εὕρομεν ζῶσαν τὴν νεκράν· πάντα
συλήσαντες ἐνεθήκαμεν τῷ κέλητι· πλεύσαντες εἰς
Μίλητον μόνην ἐπωλήσαμεν τὴν γυναῖκα, τὰ δὲ λοιπὰ
διεκομίζομεν εἰς Κρήτην· ἐξωσθέντες δὲ εἰς τὸν Ἰόνιον
ὑπὸ ἀνέμων ἃ πεπόνθαμεν καὶ ὑμεῖς ἑωράκατε.« Πάντα
εἰπὼν μόνον τοὔνομα οὐκ ἐμνημόνευσε τοῦ πριαμένου.
15 Ῥηθέντων δὲ τούτων χαρὰ καὶ λύπη πάντας εἰσῆλθε·
χαρὰ μὲν ὅτι ζῇ Καλλιρόη, λύπη δὲ ὅτι πέπραται. Θήρωνι
μὲν οὖν θανάτου ψῆφος ἠνέχθη, Χαιρέας δὲ ἱκέτευε
μηδέπω θνήσκειν τὸν ἄνθρωπον, »Ἵνα μοί« φησιν
»ἐλθὼν μηνύσῃ τοὺς ἀγοράσαντας. Λογίσασθέ μου τὴν
ἀνάγκην· συνηγορῶ τῷ πωλήσαντί μου τὴν γυναῖκα.«
16 Τοῦτο Ἑρμοκράτης ἐκώλυσε γενέσθαι, »Βέλτιον« εἰπὼν
»ποιήσασθαι τὴν ζήτησιν ἐπιπονωτέραν ἢ λυθῆναι τοὺς
νόμους. Δέομαι δὲ ὑμῶν, ἄνδρες Συρακόσιοι, μνησθέντας
στρατηγίας τῆς ἐμῆς καὶ τροπαίων ἀποδοῦναί μοι τὴν
χάριν εἰς τὴν θυγατέρα. Πέμψατε πρεσβείαν ὑπὲρ αὐτῆς·
17 τὴν ἐλευθέραν ἀπολάβωμεν.« Ἔτι λέγοντος ὁ δῆμος
ἀνεβόησε· »Πάντες πλεύσωμεν«, ἐκ δὲ τῆς βουλῆς
ὑπέστησαν ἐθελονταὶ τὸ πλεῖστον μέρος· ὁ δὲ
Ἑρμοκράτης »Τῆς μὲν τιμῆς« ἔφη »χάριν ἐπίσταμαι
πᾶσιν, ἀρκοῦσι δὲ πρεσβευταὶ δύο μὲν ἀπὸ τοῦ δήμου,
δύο δὲ ἀπὸ τῆς βουλῆς· πλεύσεται δὲ Χαιρέας πέμπτος
18 αὐτός.« Ἔδοξε ταῦτα καὶ ἐκυρώθη, διέλυσέ τε ἐπὶ τούτοις
τὴν ἐκκλησίαν. Ἀπαγομένῳ δὲ Θήρωνι μέγα μέρος τοῦ
πλήθους ἐπηκολούθησεν. Ἀνεσκολοπίσθη δὲ πρὸ τοῦ
Καλλιρόης τάφου καὶ ἔβλεπεν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ τὴν
θάλασσαν ἐκείνην, δι' ἧς αἰχμάλωτον ἔφερε τὴν
Ἑρμοκράτους θυγατέρα, ἣν οὐκ ἔλαβον οὐδὲ Ἀθηναῖοι.

Neki ribar koji je sjedio u mnoštvu prepozna ga i tiho
reče onima koji su sjedili do njega: »Vidio sam ja ovoga i
prije kako se vrzma oko naše luke!« Ubrzo se priča proširi
među druge te netko poviče: »Laže!« Sav se puk okrenu i
gradski upravitelji narede da siđe onaj koji je prvi počeo
govoriti.

Iako je Teron poricao, više su vjerovali ribaru. Smjesta
pozovu mučitelje i bezbožnika pristignu bičevi. Paljen i
udaran dugo je odolijevao i zamalo bi bio nadvladao mučila.
Ali velika je stvar za svakoga njegova savjest i svemoćna je
istina. Tako je i Teron, na jedvite jade i sporo, ali ipak prizna
i počeo pričati: »Vidio sam kako se blago stavlja u grob
nicu i skupio sam razbojnike. Otvorili smo grob i pokojnicu
zatekli živu. Sve smo opljačkali i utovarili na brzoplovku.
Otplovili smo u Milet, i jedino smo ženu prodali, a ostatak
smo povezli na Kretu. Vjetrovi su nas odvukli u Jonsko
more, a što nam se potom dogodilo, sami ste vidjeli.« Sve je
rekao, samo nije spomenuo ime kupca.

Na te riječi sve obuzme radost i tuga: radost što je Kali
roja živa, tuga što je prodana. Teronu bude izglasana smrtna
kazna, a Hereja je molio da ga još ostave na životu da bi,
kako je rekao, pošao s njim i pokazao mu kupce. »Pogle
dajte na što sam prisiljen: zagovaram čovjeka koji je prodao
moju ženu!« No Hermokrat je to spriječio rekavši: »Bolje da
potraga bude mučnija nego da zakoni budu prekršeni!
Molim vas, Sirakužani, sjetite se mojeg vođenja rata i zahval
nost prema meni zbog uspjeha prenesite na moju kćer!
Otputite po nju izaslanstvo, vratimo je slobodnu!« Još je
govorio kad narod poviče: »Svi ćemo otploviti!« a i vijećnici
se u najvećem dijelu podignu kao dobrovoljci. Hermokrat
reče: »Zbog ove sam vam počasti svima zahvalan, no
dovoljna su dva izaslanika iz redova puka i dva iz vijeća. Kao
peti plovit će sâm Hereja.« Taj je prijedlog naišao na odobra
vanje, bio izglasan i on potom raspusti skupštinu.

Kad su odvodili Terona, pođe za njim velik dio svijeta.
Raspnu ga na križ pred Kalirojinim grobom. Tako je s križa
gledao ono more po kojem je kao zarobljenicu vodio kćer
Hermokratovu, koje se ni Atenjani nisu dočepali.

5 Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ἅπασιν ἐδόκει περιμένειν τὴν
ὥραν τοῦ πλοῦ καὶ ἔαρος ὑπολάμψαντος ἀνάγεσθαι· τότε
γὰρ ἔτι χειμὼν εἱστήκει καὶ παντάπασιν ἀδύνατον ἐδόκει
τὸν Ἰόνιον περαιοῦσθαι· Χαιρέας δὲ ἔσπευδεν, ἕτοιμος
ὢν διὰ τὸν ἔρωτα ζεύξας σχεδίαν εἰς τὸ πέλαγος ἑαυτὸν
2 ἀφεῖναι τοῖς ἀνέμοις φέρεσθαι. Οὔκουν οὐδὲ οἱ πρέσβεις
ἤθελον βραδύνειν ὑπ' αἰδοῦς τῆς τε πρὸς ἐκεῖνον καὶ
μάλιστα πρὸς Ἑρμοκράτην, ἀλλ' ἡτοιμάζοντο πλεῖν.
Συρακόσιοι δὲ δημοσίᾳ τὸν στόλον ἐξέπεμψαν, ἵνα καὶ
3 τοῦτο εἰς ἀξίωμα προστεθῇ τῆς πρεσβείας. Καθείλκυσαν
οὖν ἐκείνην τὴν τριήρη τὴν στρατηγικήν, ἔχουσαν ἔτι τὰ
σημεῖα τῆς νίκης. Ἐπεὶ δὲ ἦκεν ἡ κυρία τῆς ἀναγωγῆς
ἡμέρα, τὸ πλῆθος εἰς τὸν λιμένα συνέδραμεν, οὐκ ἄνδρες
μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες, καὶ παῖδες καὶ ἦσαν ὁμοῦ
εὐχαί, δάκρυα, στεναγμοί, παραμυθία, φόβος, θάρσος,
4 ἀπόγνωσις, ἐλπίς. Ἀρίστων δέ, ὁ Χαιρέου πατήρ, ἐσχάτῳ
γήρᾳ καὶ νόσῳ φερόμενος, περιέφυ τῷ τραχήλῳ τοῦ
παιδὸς καὶ ἀνακρεμάμενος αὐτοῦ τοῦ τραχήλου κλαίων
ἔλεγε· »Τίνι με καταλείπεις, ὦ τέκνον, ἡμιθνῆτα
πρεσβύτην; Ὅτι μὲν γὰρ οὐκέτι σε ὄψομαι δῆλον.
5 Ἐπίμεινον δὲ κἂν ὀλίγας ἡμέρας, ὅπως ἐν ταῖς χερσὶ ταῖς
σαῖς ἀποθάνω· θάψον δέ με καὶ ἄπιθι.« Ἡ δὲ μήτηρ τῶν
γονάτων αὐτοῦ λαβομένη, »Ἐγὼ δέ σου δέομαί« φησιν,
»ὦ τέκνον, μή με ἐνταῦθα καταλίπῃς ἔρημον, ἀλλ'
ἐμβαλοῦ τριήρει φορτίον κοῦφον· ἂν δὲ ὦ βαρεῖα καὶ
6 περιττή, ῥίψατέ με εἰς τὴν θάλασσαν ἣν σὺ πλεῖς.« Ταῦτα
λέγουσα περιέρρηξε τὸ στῆθος καὶ προτείνουσα τὰς
θηλὰς »Τέκνον« φησί,

»τάδ' αἴδεο καὶ μ' ἐλέησον
αὐτήν, εἴ ποτέ τοι λαθικηδέα μαζὸν ἐπέσχον.«

Κατεκλάσθη Χαιρέας πρὸς τὰς τῶν γονέων ἱκεσίας καὶ
ἔρριψεν ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς νεὼς εἰς τὴν θάλασσαν,
ἀποθανεῖν θέλων, ἵνα φύγῃ δυοῖν θάτερον, ἢ τὸ μὴ ζητεῖν
Καλλιρόην ἢ τὸ λυπῆσαι τοὺς γονεῖς· ταχέως δὲ
ἀπορρίψαντες οἱ ναῦται μόλις αὐτὸν ἀνεκούφισαν.
7 Ἐνταῦθα Ἑρμοκράτης ἀπεσκέδασε τὸ πλῆθος καὶ
ἐκέλευσε τῷ κυβερνήτῃ λοιπὸν ἀνάγεσθαι. Συνέβη δέ τι
καὶ ἄλλο φιλίας ἔργον οὐκ ἀγεννές. Πολύχαρμος γάρ,
<ὁ> ἑταῖρος τοῦ Χαιρέου, παραυτὰ μὲν οὐκ ὤφθη ἐν τῷ
μέσῳ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς γονεῖς ἔφη· »Φίλος μέν, φίλος
Χαιρέας, οὐ μὴν ἄχρι τούτου γε ὥστε καὶ περὶ τῶν

5. Svi su drugi bili mišljenja da se pričeka pogodno vrijeme za plovidbu i da se krene kad grane proljeće. U to je vrijeme, naime, bila još zima i prolaz kroz Jonsko more činio se posve nemogućim. Hereja je, međutim, požurivao: u svojoj ljubavi bio je pripravan sastaviti splav i prepustiti se moru, da ga vjetrovi vode. Nisu zbog toga ni izaslanici htjeli odugovlačiti, iz obzira prema njemu, a najviše prema Hermokratu, već su se spremali na plovidbu. Sirakužani su putovanju dali službeno obilježje, da i to pridonese ugledu izaslanstva. Spuste u vodu onu znamenitu zapovjedničku troveslarku, koja je još na sebi nosila pobjedničke znakove.

Kad je došao dan predviđen za polazak, gomila se sjati u luku i to ne samo muškarci, nego i žene i djeca. Svega je bilo u isti mah: molbi i suza, uzdaha i hrabrenja, straha i srčanosti, očajanja i nade. Herejin otac Ariston, koga su zbog duboke starosti i bolesti nosili, privi se sinu oko vrata, i uistinu ovješen sinu oko vrata, reče: »Komu me ostavljaš, dijete, polumrtva starca? Jasno je da te nikada više neću vidjeti! Pričekaj barem nekoliko dana, da barem umrem na tvojim rukama. Pokopaj me i onda kreni!« Majka ga obgrli oko koljena i reče: »O dijete, molim te, ne ostavljaj me ovdje samu nego me ukrcaj kao lak teret na troveslarku. Ako budem teška i suvišna, bacite me u more kojim budeš plovio!« Govoreći tako raskine haljinu i otkrivajući dojke reče: »Dijete,

poštujde ovo... i požali mene
Ako sam ikada slast u plaču sisu ti dala!«[14]

Hereju su molbe roditelja slomile te se s broda baci u more, želeći umrijeti kako bi izbjegao bilo koje od dvojega: ili da ne traži Kaliroju, ili da rastuži roditelje. No mornari odmah skoče za njim i jedva ga izvuku. Hermokrat na to raspusti gomilu i naredi kormilaru da napokon krene ka pučini. Tada se odigra još jedan plemenit čin prijateljstva. Herejin prijatelj Poliharm nije se cijelo vrijeme mogao opaziti usred gomile. Svojim je roditeljima bio rekao: »Hereja mi je prijatelj, da, moj prijatelj, ali ne dotle da bih se zajedno

14 *Il.* 22,82-83 (Hekaba zaklinje Hektora da ne dočekuje Ahileja).

ἐσχάτων αὐτῷ συγκινδυνεύειν. Διόπερ, ἕως ἀποπλεῖ,
8 ὑπεκστήσομαι.« Ἡνίκα δὲ ἀπεσάλευσε τῆς γῆς τὸ πλοῖον,
ἀπὸ τῆς πρύμνης αὐτοὺς ἀπησπάσατο, ἵνα μηκέτι αὐτὸν
δύνωνται κατασχεῖν.

9 Ἐξελθὼν δὲ τοῦ λιμένος Χαιρέας καὶ ἀποβλέψας εἰς τὸ
πέλαγος, »Ἄγε μέ« φησιν, »ὦ θάλασσα, τὸν αὐτὸν
δρόμον ὃν καὶ Καλλιρόην ἤγαγες. Εὔχομαί σοι,
Πόσειδον, ἢ κἀκείνην μεθ' ἡμῶν ἢ μηδὲ ἐμὲ χωρὶς ἐκείνης
ἐνταῦθα. Εἰ μὴ γὰρ δύναμαι τὴν γυναῖκα τὴν ἐμὴν
6 ἀπολαβεῖν, θέλω κἂν δουλεύειν μετ' αὐτῆς.« Πνεῦμα δὲ
φορὸν ὑπέλαβε τὴν τριήρη καὶ ὥσπερ κατ' ἴχνος τοῦ
κέλητος ἔτρεχεν. Ἐν δὲ ταῖς ἴσαις ἡμέραις εἰς Ἰωνίαν
ἦκον καὶ ὡρμίσαντο ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀκτῆς ἐν τοῖς
2 Διονυσίου χωρίοις. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι κεκμηκότες
ἐκβάντες εἰς τὴν γῆν περὶ τὴν ἀναληψιν ἠπείγοντο τὴν
ἑαυτῶν, σκηνάς τε πηγνύμενοι καὶ παρασκευάζοντες
εὐωχίαν, Χαιρέας δὲ μετὰ Πολυχάρμου περινοστῶν,
»Πῶς νῦν« φησι »Καλλιρόην εὑρεῖν δυνάμεθα; Μάλιστα
μὲν γὰρ φοβοῦμαι μὴ Θήρων ἡμᾶς διεψεύσατο καὶ
τέθνηκεν ἡ δυστυχής. Εἰ δ' ἄρα καὶ ἀληθῶς πέπραται, τίς
3 οἶδεν ὅπου; Πολλὴ γὰρ ἡ Ἀσία.« Μεταξὺ δὲ ἀλύοντες
περιέπεσον τῷ νεῷ τῆς Ἀφροδίτης. Ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς
προσκυνῆσαι τὴν θεόν, καὶ προσδραμὼν τοῖς γόνασιν
αὐτῆς Χαιρέας »Σύ μοι, δέσποινα, πρώτη Καλλιρόην
ἔδειξας ἐν τῇ σῇ ἑορτῇ· σὺ καὶ νῦν ἀπόδος, ἣν ἐχαρίσω.«
Μεταξὺ <δ'> ἀνακύψας εἶδε παρὰ τὴν θεὸν εἰκόνα
Καλλιρόης χρυσῆν, ἀνάθημα Διονυσίου.

Τοῦ δ' αὐτοῦ λύτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ.

4 Κατέπεσεν οὖν σκοτοδινιάσας· θεασαμένη δὲ αὐτὸν ἡ
ζάκορος ὕδωρ προσήνεγκε καὶ ἀνακτωμένη τὸν
ἄνθρωπον εἶπε· »Θάρρει, τέκνον· καὶ ἄλλους πολλοὺς ἡ
θεὸς ἐξέπληξεν· ἐπιφανὴς γάρ ἐστι καὶ δείκνυσιν ἑαυτὴν
ἐναργῶς. Ἀλλ' ἀγαθοῦ μεγάλου τοῦτ' ἔστι σημεῖον. Ὁρᾷς
εἰκόνα τὴν χρυσῆν; Αὕτη δούλη μὲν ἦν, ἡ δὲ Ἀφροδίτη
5 πάντων ἡμῶν κυρίαν πεποίηκεν αὐτήν.« »Τίς γάρ ἐστιν;«
ὁ Χαιρέας εἶπεν. »Αὕτη ἡ δέσποινα τῶν χωρίων τούτων,
ὦ τέκνον, Διονυσίου γυνή, τοῦ πρώτου τῶν Ἰώνων.«
Ἀκούσας ὁ Πολύχαρμος, οἷα δὴ σωφρονῶν αὐτός, οὐδὲν
εἴασεν ἔτι τὸν Χαιρέαν εἰπεῖν, ἀλλ' ὑποβαστάσας
ἐξήγαγεν ἐκεῖθεν, οὐ βουλόμενος ἐκπύστους γενέσθαι
τίνες εἰσί, πρὶν ἅπαντα βουλεύσασθαι καλῶς καὶ
6 συντάξαι πρὸς ἀλλήλους. Ὁ δὲ Χαιρέας τῆς ζακόρου

s njim izlagao krajnjim pogiblima. Zato ću se skloniti dok ne otplovi.« Kad se brod odmakao s veza, pozdravi se s njima s krme – napravio je to zato da ga ne bi mogli zadržati.

Hereja isplovi iz luke, pogleda u nebo i reče: »Vodi me, more, istim putem kojim si odvelo i Kaliroju. Molim te, Posejdone, ili je vrati ovamo s nama ili ne vraćaj ni mene bez nje! Ako ne mogu ponovno dobiti svoju ženu, hoću s njom makar i robovati!«

6. Pogodan vjetar dohvati troveslarku, koja kao da je išla po tragu brzoplovke. U istom vremenskom razmaku stignu u Joniju i ukotve se na istom mjestu na Dionizijevu posjedu. Dok su drugi umorni izašli na kopno i užurbano se pripremali za odmor, postavljajući šatore i priređujući jelo, Hereja, obilazeći uokolo zajedno s Poliharmom, reče: »Kako sad možemo naći Kaliroju? Najviše se bojim da nas Teron nije prevario i da je ona sirotica mrtva. Ali ako je doista i prodana, tko zna kamo je prodana? Golema je Azija!«

Lutajući tako nabašu na Afroditin hram. Odluče da se poklone božici i Hereja se u trku baci oko njezinih koljena: »Ti si mi, gospodarice, prva pokazala Kaliroju na svečanosti: sad mi i vrati onu koju mi je tvoja milost dala!« Pridigne u to glavu i uz božicu ugleda zlatnu sliku Kalirojinu, Dionizijev zavjetni dar.

Srce i koljena onome klonu.[15]

Zavrti mu se i on padne. Ugleda ga poslužiteljica, donese mu vode i, prizivajući ga k svijesti, reče: »Ne boj se, dijete! I mnoge je druge božice zapanjila! Ukazuje se, naime, u ovom kraju i pri tom se bjelodano otkriva. To je znak velike sreće. Vidiš li onu zlatnu sliku? To je bila robinja, a Afrodita ju je učinila gospodaricom nad svima nama!« »A tko je ona?« upita Hereja?« »To je gospodarica ovog posjeda, dijete, žena Dionizija, prvoga među Jonjanima.« Kad je to čuo Poliharm, razborit čovjek kakav je već bio, nije više pustio Hereju da bilo što izusti nego ga poduhvati i izvede odanle. Nije htio da se sazna tko su oni prije nego što se međusobno o svemu lijepo posavjetuju i dogovore. Hereja

15 Usp. bilj. 3.

παρούσης οὐδὲν εἶπεν ἀλλ' ἅμα ἐσίγησεν ἐγκρατῶς, πλὴν ὅσον αὐτομάτως ἐξεπήδησεν αὐτοῦ τὰ δάκρυα· πόρρω δὲ ἀπελθὼν ἐπὶ γῆς μόνος ἔρριψεν ἑαυτὸν καὶ »Ὦ θάλασσά« φησι »φιλάνθρωπε, τί με διέσωσας; Ἢ ἵνα εὐπλοήσας ἴδω Καλλιρόην ἄλλου γυναῖκα; Τοῦτο οὐκ
7 ἤλπισα γενέσθαι ποτὲ οὐδὲ ἀποθανόντος Χαιρέου. Τί ποιήσω, δυστυχής; Παρὰ δεσπότου μὲν γὰρ ἤλπιζόν σε κομίσασθαι καὶ τοῖς λύτροις ἐπίστευον ὅτι πείσω τὸν ἀγοράσαντα· νῦν δὲ εὕρηκά σε πλουσίαν, τάχα καὶ βασιλίδα. Πόσῳ δ' ἂν εὐτυχέστερος ὑπῆρχον, εἰ σε <πτω>χεύουσαν εὑρήκειν. Εἶπω Διονυσίῳ προσελθὼν "Ἀπόδος μοι τὴν γυναῖκα'; Τοῦτο δὲ λέγει τίς
8 γεγαμηκότι; 'Αλλ' οὐδ' ἂν ἁπαντήσω, δύναμαί σοι προσελθεῖν, ἀλλ' οὐδέ, τὸ κοινόνατον, ὡς πολίτης ἀσπάσασθαι. Κινδυνεύσω τάχα καὶ ὡς μοιχὸς τῆς ἐμῆς γυναικὸς ἀπολέσθαι.« Ταῦτα ὀδυρόμενον παρεμυθεῖτο Πολύχαρμος.

7 Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ Φωκᾶς, ὁ οἰκονόμος Διονυσίου, θεασάμενος τριήρη ναύμαχον οὐκ ἀδεὴς καθειστήκει· ναύτην δέ τινα ὑποκορισάμενος μανθάνει παρ' αὐτοῦ τὴν ἀλήθειαν, τίνες εἰσὶ καὶ πόθεν καὶ διὰ τίνα πλέουσι. Συνῆκεν οὖν ὅτι μεγάλην συμφορὰν ἡ τριήρης αὕτη κομίζει Διονυσίῳ καὶ οὐ βιώσεται Καλλιρόης
2 ἀποσπασθείς. Οἷα δὲ φιλοδέσποτος ἐθελήσας προλαβεῖν τὸ δεινὸν καὶ σβέσαι πόλεμον μέγαν μὲν οὔ, <οὐδὲ> κοινόν, ἀλλὰ τῆς Διονυσίου μόνης οἰκίας, διὰ τοῦτο ἀφιππευσάμενος εἴς τι φρούριον βαρβάρων, ἀνήγγειλεν ὅτι τριήρης πολεμία λανθάνει, τάχα μὲν ἐπὶ κατασκοπήν, τάχα δὲ καὶ διὰ λῃστείαν ὑφορμοῦσα, συμφέρει δὲ τοῖς βασιλέως πράγμασιν ἀνάρπαστον αὐτὴν γενέσθαι πρὶν
3 ἀδικεῖν. Ἔπεισε τοὺς βαρβάρους καὶ συντεταγμένους ἤγαγεν. Ἐπιπεσόντες οὖν μέσῃ νυκτὶ καὶ πῦρ ἐμβαλόντες τὴν μὲν τριήρη κατέφλεξαν, ὅσους δὲ ζῶντας ἔλαβον δήσαντες εἰς τὸ φρούριον ἀνήγαγον. Νεμήσεως δὲ τῶν αἰχμαλώτων γενομένης ἱκέτευσαν Χαιρέας καὶ Πολύχαρμος ἑνὶ δεσπότῃ πραθῆναι. Καὶ ὁ λαβὼν αὐτοὺς ἐπώλησεν εἰς Καρίαν. Ἐκεῖ δὲ πέδας σύροντες παχείας εἰργάζοντο τὰ Μιθριδάτου.

4 Καλλιρόῃ δὲ ὄναρ ἐπέστη Χαιρέας δεδεμένος καὶ θέλων αὐτῇ προσελθεῖν, ἀλλὰ μὴ δυνάμενος· ἀνεκώκυσε δὲ μέγα καὶ διωλύγιον ἐν τοῖς ὕπνοις· »Χαιρέα, δεῦρο.« τότε πρῶτον Διονύσιος ἤκουσε ὄνομα Χαιρέου καὶ τῆς γυναικὸς συνταραχθείσης ἐπύθετο· »Τίς, ὃν ἐκάλεις;«

doista u nazočnosti poslužiteljice nije ništa rekao nego je neprestano šutio kao zaliven, osim što su mu same od sebe suze navrle naoči. Udalji se, i našavši se nasamu, baci se na zemlju i reče: »Premilostivo more, zašto si me spasilo? Zar zato da poslije sretne plovidbe ugledam Kaliroju kao tuđu ženu? Nisam se nadao da će se to ikada dogoditi, ni kad Hereja bude mrtav! Što da radim, nesretnik? Nadao sam se da ću te odvesti od tvog gospodara i vjerovao sam da ću otkupninom pridobiti tvojega kupca. A sada te nalazim bogatu – možda i kraljicu! Koliko bih sretniji bio da sam te zatekao kao prosjakinju! Da pridem Dioniziju i kažem mu: 'Vrati mi ženu!'? Ali tko da to kaže oženjenu čovjeku? Ako se i susretnem s tobom, ne mogu ti prići niti te zagrliti, kao sugrađanin, što je najobičnija stvar! Možda ću se izvrći opasnosti da zaglavim kao ljubavnik vlastite žene!« Dok je on tako naricao, Poliharm ga je kušao tješiti.

7. U međuvremenu je Foka, upravitelj Dionizijeva imanja, ugledao ratnu troveslarku i pobojao se zbog toga. Oslovi ljubazno nekoga mornara i dozna od njega što je na stvari, tko su, odakle su i radi koga plove. Shvati da ta troveslarka nosi Dioniziju veliku nesreću i da on neće preživjeti ako ga odvoje od Kaliroje. Kako je volio gospodara, naumi spriječiti nesreću i ugušiti rat koji ne bi bio ni velik ni državni nego bi se ticao samo Dionizijeve kuće. Zbog toga odjaše do neke barbarske utvrde, javi im o skrovitu boravku neprijateljske troveslarke koja se možda ukotvila radi izviđanja, a možda i radi pljačke, te ih uvjeri da je za dobrobit Kraljevu da ona bude uklonjena prije nego što nanese kakvu štetu. Nagovori barbare i povede ih u bojnom poretku. Navale usred noći i ubačenom vatrom sažgu troveslarku, a one koje su žive uhvatili svežu i odvedu u utvrdu.

Prilikom podjele zarobljenika Hereja i Poliharm molili su da budu prodani istom gospodaru. Onaj koji ih je zarobio prodade ih u Kariju. Ondje su, tegleći teške okove, obrađivali Mitridatovu zemlju.

Kaliroji se, međutim, u snu ukaže Hereja u okovima kako joj želi prići, ali ne može. Zakuka u snu jako i prodorno: »Dođi, Hereja!« Dionizije tada prvi začu Herejino ime i upita svoju uznemirenu ženu: »Tko je taj koga zazi-

Προῦδωκε δὲ αὐτὴν τὰ δάκρυα καὶ τὴν λύπην οὐκ ἠδυνήθη κατασχεῖν, ἀλλ' ἔδωκε παρρησίαν τῷ πάθει. »Δυστυχής« φησιν »ἄνθρωπος, ἐμὸς ἀνὴρ ἐκ παρθενίας, οὐδὲ ἐν τοῖς ὀνείροις εὐτυχής· εἶδον γὰρ αὐτὸν δεδεμένον. Ἀλλὰ σὺ μέν, ἄθλιε, τέθνηκας ζητῶν ἐμὲ (δηλοῖ γὰρ θάνατόν σου τὰ δεσμά), ἐγὼ δὲ ζῶ καὶ τρυφῶ, κατάκειμαι δὲ ἐπὶ χρυσηλάτου κλίνης μετὰ ἀνδρὸς ἑτέρου. Πλὴν οὐκ εἰς μακρὰν ἀφίξομαι πρὸς σέ. Εἰ καὶ ζῶντες ἀλλήλων οὐκ ἀπηλαύσαμεν, ἀποθανόντες ἀλλήλους ἕξομεν.« Τούτων τῶν λόγων ἀκούσας ὁ Διονύσιος ποικίλας ἐλάμβανε γνώμας· ἥπτετο μὲν γὰρ αὐτοῦ ζηλοτυπία διότι καὶ νεκρὸν ἐφίλει Χαιρέαν, ἥπτετο δὲ καὶ φόβος μὴ ἑαυτὴν ἀποκτείνῃ· ἐθάρρει δὲ ὅμως ὅτι ὁ πρῶτος ἀνὴρ ἐδόκει τεθνηκέναι τῇ γυναικί· μὴ γὰρ ἀπολείψειν αὐτὴν Διονύσιον, οὐκ ὄντος ἔτι Χαιρέου. Παρεμυθεῖτο τοίνυν ὡς δυνατὸν μάλιστα τὴν γυναῖκα καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας παρεφύλαττε, μὴ ἄρα τι δεινὸν ἑαυτὴν ἐργάσηται. Περιέσπασε δὲ τὸ πένθος ἐλπὶς τοῦ τάχα ζῆν ἐκεῖνον καὶ ψευδόνειρον αὐτὴν γεγονέναι· τὸ δὲ πλεῖον ἡ γαστήρ· ἑβδόμῳ γὰρ μηνὶ μετὰ τοὺς γάμους υἱὸν ἔτεκε τῷ μὲν δοκεῖν ἐκ Διονυσίου, Χαιρέου δὲ ταῖς ἀληθείαις. Ἑορτὴν μεγίστην ἤγαγεν ἡ πόλις καὶ πρεσβεῖαι ἀφίκοντο πανταχόθεν Μιλησίοις συνηδομένων ὅτι τὸ γένος αὔξει τὸ Διονυσίου. Κἀκεῖνος ὑπὸ τῆς χαρᾶς πάντων παρεχώρησε τῇ γυναικὶ καὶ δέσποιναν αὐτὴν ἀπέδειξε τῆς οἰκίας. Ἀναθημάτων ἐνέπλησε τοὺς ναούς, πανδημεὶ τὴν πόλιν εἱστία θυσίαις.

8 Ἀγωνιῶσα δὲ Καλλιρόη μὴ προδοθῇ τὸ ἀπόρρητον αὐτῆς, ἠξίωσεν ἐλευθερωθῆναι Πλάγγωνα, τὴν μόνην αὐτῇ συνειδυῖαν ὅτι πρὸς Διονύσιον ἦλθεν ἐγκύμων, ἵνα μὴ μόνον ἐκ τῆς γνώμης ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς τύχης ἔχῃ τὸ πιστὸν παρ' αὐτῆς. »Ἀσμένως« εἶπεν ὁ Διονύσιος »ἀμείβομαι Πλάγγωνα διακονίας ἐρωτικῆς. Ἄδικον δὲ ποιοῦμεν εἰ τὴν <μὲν> θεραπαινίδα τετιμήκαμεν, οὐκ ἀποδώσομεν δὲ τὴν χάριν τῇ Ἀφροδίτῃ, παρ' ἧ πρῶτον ἀλλήλους εἴδομεν.« »Κἀγώ « φησιν ἡ Καλλιρόη »σοῦ θέλω μᾶλλον· ἔχω γὰρ αὐτῇ μείζονα χάριν. Νῦν μὲν οὖν λεχὼ ἔτι εἰμί, περιμείναντες δὲ ὀλίγας ἡμέρας ἀσφαλέστερον ἀπίωμεν εἰς τοὺς ἀγρούς.« Ταχέως δὲ αὐτὴν ἀνέλαβεν ἐκ τοῦ τόκου καὶ κρείττων ἐγένετο καὶ μείζων, οὐκέτι κόρης, ἀλλὰ γυναικὸς ἀκμὴν προσλαβοῦσα. Παραγενομένων δὲ αὐτῶν εἰς τὸν ἀγρὸν μεγαλοπρεπεῖς θυσίας παρεσκεύασε Φωκᾶς· καὶ γὰρ πλῆθος ἐπηκολούθησεν ἐξ ἄστεος. Καταρχόμενος οὖν ὁ Διονύσιος ἑκατόμβης, »Δέσποινά« φησιν »Ἀφροδίτη, σύ

vaš?« Izdadoše je suze, nije mogla suspreći tugu i dade oduška svojoj boli: »Nesretan čovjek«, reče, »muž moj u mladosti, koji ni u snovima nije sretan: vidjela sam ga u okovima! Ti si, jadniče, umro tražeći mene, okovi ukazuju na tvoju smrt, a ja živim i uživam, ležim na zlatom optočenu ležaju s drugim mužem! Uostalom, ubrzo ću doći do tebe! Ako živi nismo jedno u drugome užili, u smrti ćemo imati jedno drugo!«

Pošto je čuo te riječi, Dioniziju navru raznolike misli: spopadala ga je ljubomora zbog toga što Hereju i mrtva ljubi, a spopadao ga je i strah da se ne ubije. Hrabrilo ga je ipak što se ženi činilo da joj je prvi muž mrtav te neće ostaviti Dionizija, kad više nema Hereje. Tješio je tako i ženu što je više mogao i mnogo je dana pazio na nju da ne bi sebi napravila kakvo zlo. Njezinu je bol, međutim, odagnala nada da on možda živi i da je usnula lažan san, no, još više od toga, njezin trbuh. Sedmi mjesec poslije svadbe rodila je sina, prividno Dionizijeva a zapravo Herejina. Grad je priredio izuzetno veliku svečanost i Milećanima sa svih strana pristignu poslanstva da sudjeluju u veselju zbog toga što se povećava Dionizijev rod. A on, razdragan, prepusti sve ženi u ruke i učini je gospodaricom doma. Hramove ispuni zavjetnim darovima, a žrtvama zahvalnicama častio je cijeli grad.

8. Kaliroja, u strahu da se ne otkrije njezina tajna, zatraži da se Plangoni, koja je jedina znala da je Dioniziju došla trudna, dâ sloboda, tako da joj njezinu odanost ne jamče samo njezini osjećaji nego i njezin sretan položaj. »Rado«, reče Dionizije, »nagrađujem Plangonu za posredovanje u ljubavi. Ali nepravdu činimo ako počastimo sluškinju, a ne uzvratimo zahvalnost Afroditi, kod koje smo prvi put jedno drugo ugledali!« Kaliroja reče: »Ja to hoću i više nego ti, jer joj dugujem veću zahvalnost! Ali sad sam još u babinju. Ako pričekamo nekoliko dana, sigurnije ćemo otići na seoski posjed.«.

Brzo se oporavila od poroda, postala ljepša i veća nego prije i dosegla ne više djevojačku nego žensku bujnost. Kad su prispjeli na seoski posjed, Foka priredi veličanstvene žrtve zahvalnice. Iz grada je za njima došla gomila ljudi. Otpočinjući hekatombu, Dionizije reče: »Gospodarice

μοι πάντων ἀγαθῶν αἰτία. Παρὰ σοῦ Καλλιρόην ἔχω, παρὰ σοῦ τὸν υἱόν, καὶ ἀνήρ εἰμι διὰ σὲ καὶ πατήρ. Ἐμοὶ μὲν ἥρκει Καλλιρόη, καὶ πατρίδος μοι καὶ γονέων γλυκυτέρα, φιλῶ δὲ τὸ τέκνον ὅτι μοι τὴν μητέρα βεβαιοτέραν πεποίηκεν. Ὅμηρον ἔχω τῆς εὐνοίας τῆς πρὸς αὐτῆς. Ἱκετεύω σε, δέσποινα, σῶζε ἐμοὶ μὲν Καλλιρόην, Καλλιρόῃ δὲ τὸν υἱόν.« Ἐπευφήμησε τὸ πλῆθος τῶν περιεστηκότων καὶ οἱ μὲν ῥόδοις, οἱ δὲ ἴοις, οἱ δὲ αὐτοῖς στεφάνοις ἐφυλλοβόλησαν αὐτούς, ὥστε πλησθῆναι τὸ τέμενος ἀνθῶν. Διονύσιος μὲν οὖν πάντων μὲν ἀκουόντων εἶπε τὴν εὐχήν, Καλλιρόη δὲ μόνη ἠθέλησε πρὸς τὴν Ἀφροδίτην λαλῆσαι. Πρῶτον μὲν οὖν τὸν υἱὸν εἰς τὰς αὐτῆς ἀγκάλας ἐνέθηκε, καὶ ὤφθη θέαμα κάλλιστον, οἷον οὔτε ζωγράφος ἔγραψεν οὔτε πλάστης ἔπλασεν οὔτε ποιητὴς ἱστόρησε μέχρι νῦν· οὐδεὶς γὰρ αὐτῶν ἐποίησεν Ἄρτεμιν ἢ Ἀθηνᾶν βρέφος ἐν ἀγκάλαις κομίζουσαν. Ἔκλαυσεν ὑφ' ἡδονῆς Διονύσιος ἰδὼν καὶ ἡσυχῇ τὴν Νέμεσιν προσεκύνησε.

Μόνην δὲ Πλάγγωνα προσμεῖναι κελεύσασα τοὺς λοιποὺς προσέπεμψεν εἰς τὴν ἔπαυλιν. Ἐπεὶ δὲ ἀπηλλάγησαν, στᾶσα πλησίον τῆς Ἀφροδίτης καὶ ἀνατείνασα χερσὶ τὸ βρέφος, »Ὑπὲρ τούτου σοί« φησιν, »ὦ δέσποινα, γινώσκω τὴν χάριν· ὑπὲρ ἐμαυτῆς γὰρ οὐκ οἶδα. Τότ' ἄν σοι καὶ περὶ ἐμαυτῆς ἠπιστάμην χάριν, εἴ μοι Χαιρέαν ἐτήρησας. Πλὴν εἰκόνα μοι δέδωκας ἀνδρὸς φιλτάτου καὶ ὅλον οὐκ ἀφείλω μου Χαιρέαν. Δὸς δή μοι γενέσθαι τὸν υἱὸν εὐτυχέστερον μὲν τῶν γονέων, ὅμοιον δὲ τῷ πάππῳ· πλεύσειε δὲ καὶ οὗτος ἐπὶ τριήρους στρατηγικῆς, καί τις εἴποι, ναυμαχοῦντος αὐτοῦ, »Κρείττων Ἑρμοκράτους ὁ ἔκγονος«· ἡσθήσεται μὲν γὰρ καὶ ὁ πάππος ἔχων τῆς ἀρετῆς διάδοχον, ἡσθησόμεθα δὲ οἱ γονεῖς αὐτοῦ καὶ τεθνεῶτες. Ἱκετεύω σε, δέσποινα, διαλλάγηθί μοι λοιπόν· ἱκανῶς γάρ μοι δεδυστύχηται. Τέθνηκα, ἀνέζησα, λελῄστευμαι, πέφευγα, πέπραμαι, δεδούλευκα· τίθημι δὲ καὶ τὸν δεύτερον γάμον ἔτι μοι τούτων βαρύτερον. Ἀλλὰ μίαν ἀντὶ πάντων αἰτοῦμαι χάριν παρὰ σοῦ καὶ διὰ σοῦ παρὰ τῶν ἄλλων θεῶν· σῶζέ μου τὸν ὀρφανόν.« Ἔτι βουλομένην λέγειν ἐπέσχε τὰ

9 δάκρυα. Μικρὸν οὖν διαλιποῦσα καλεῖ τὴν ἱέρειαν· ἡ δὲ πρεσβῦτις ὑπακούσασα, »Τί κλάεις« εἶπεν, »ὦ παιδίον, ἐν ἀγαθοῖς τηλικούτοις; Ἤδη γὰρ καὶ σὲ ὡς θεὰν οἱ ξένοι

Afrodito, ti si uzrokom sve moje sreće! Od tebe imam Kaliroju, od tebe imam sina, zbog tebe sam muž i otac. Meni je bila dovoljna i Kaliroja, koja mi je draža i od domovine i od roditelja, ali volim dijete jer mi je još više osiguralo majku. Ono je zalog njezine sklonosti prema meni. Molim te, gospodarice, čuvaj meni Kaliroju, a Kaliroji sina!« Mnoštvo koje je uokrug bilo okupljeno glasno odobri, pa ih jedni zaspu ružama, drugi ljubičicama, treći vijencima, tako da se svetište ispunilo cvijećem. Dionizije je svoju molitvu izrekao tako da su je svi čuli, a Kaliroja zaželi da sama porazgovori s Afroditom.

Prvo uzme sina u naručje i nastane predivan prizor kakav do sada nije naslikao ni jedan slikar niti isklesao ijedan kipar niti ispjevao ijedan pjesnik: nitko, naime, od njih nije prikazao Artemidu ili Atenu kako u naručju drži djetešce. Kad je Dionizije to vidio, zaplače od radosti, i tiho se pomoli Nemezi. Kaliroja jedino Plangoni naredi da je pričeka, a ostale pošalje u ladanjsku kuću. Kad su otišle, stane blizu Afrodite, podigne djetešce rukama i reče: »Zahvaljujem ti se, gospodarice, za nj, ali ne i za sebe! I za se bih ti se zahvalila da si mi sačuvala Hereju. Uostalom, dala si mi lik najdražeg čovjeka, nisi mi sasvim uzela Hereju! Daj da mi sin bude sretniji od roditelja, a sličan djedu! Neka i on plovi na zapovjedničkoj troveslarci, i kad zametne pomorsku bitku, neka netko kaže: 'Unuk je bolji od Hermokrata!' I djed će se veseliti što ima nasljednika u vrlini, a i mi roditelji veselit ćemo mu se, čak i u smrti! Molim te, gospodarice, pomiri se od sada sa mnom: dovoljno sam nesreća pretrpjela! Umrla sam, oživjela, bila oteta, pobjegla, bila prodana, robovala. Ušla sam u drugi brak, a to mi je od svega ovoga teže! Ipak, umjesto svega, za jednu te uslugu molim, a uz tvoju pomoć i ostale bogove: spasi moje siroče!« Htjela je još govoriti, ali je suze spriječe.[16]

9. Nakon kratke stanke pozove svećenicu. Svećenica se odazva i reče: »O dijete, zašto plačeš usred tolike sreće? Pa

16 Cio je prizor prepun aluzija na poznatu epizodu Hektorova rastanka sa ženom i sinom; usp. osobito *Il.* 6,476-493.

προσκυνοῦσιν. Πρώην ἦλθον ἐνθάδε δύο νεανίσκοι καλοὶ παραπλέοντες· ὁ δὲ ἕτερος αὐτῶν θεασάμενός σου τὴν εἰκόνα, μικροῦ δεῖν ἐξέπνευσεν. Οὕτως ἐπιφανῆ σε ἡ
2 Ἀφροδίτη πεποίηκεν.« Ἔπληξε τὴν καρδίαν τῆς Καλλιρόης τοῦτο καὶ οὕτως ὥσπερ ἐμμανὴς γενομένη, στήσασα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνέκραγε· »Τίνες ἦσαν οἱ ξένοι; Πόθεν ἔπλεον; Τί σοι διηγοῦντο;« Δείσασα δὲ ἡ πρεσβῦτις τὸ μὲν πρῶτον ἄφωνος εἱστήκει, μόλις δὲ ἐφθέγξατο· »Μόνον εἶδον αὐτούς, οὐδὲν ἤκουσα.
3 Ποταποὺς εἶδες; Ἀναμνήσθητι τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν.« Ἔφρασεν ἡ γραῦς οὐκ ἀκριβῶς μέν, ὑπώπτευσε δὲ ὅμως ἐκείνη τὴν ἀλήθειαν. Ὃ γὰρ βούλεται τοῦθ' ἕκαστος καὶ οἴεται. Βλέψασα δὲ πρὸς Πλάγγωνα, »Δύναταί« φησιν »ὁ δυστυχὴς Χαιρέας πλανώμενος ἐνθάδε παρεῖναι. Τί οὖν ἐγένετο; Ζητήσωμεν αὐτόν, ἀλλὰ σιγῶσαι.«
4 Ἀφικομένη τοίνυν πρὸς Διονύσιον τοῦτο μόνον εἶπεν, ὅπερ ἤκουσε παρὰ τῆς ἱερείας· ἠπίστατο γὰρ ὅτι φύσει περίεργός ἐστιν ὁ Ἔρως κἀκεῖνος δι' ἑαυτὸν πολυπραγμονήσει περὶ τῶν γεγονότων. Ὅπερ οὖν καὶ συνέβη. Πυθόμενος γὰρ ὁ Διονύσιος εὐθὺς ἐνεπλήσθη ζηλοτυπίας καὶ πόρρω μὲν ἦν τοῦ Χαιρέαν ὑποπτεύειν, ἔδεισε δὲ ἄρα μή τις λανθάνῃ κατὰ τοὺς ἀγροὺς ἐπιβουλὴ
5 μοιχική· πάντα γὰρ ὑποπτεύειν αὐτὸν καὶ δεδιέναι τὸ κάλλος ἀνέπειθε τῆς γυναικός. Ἐφοβεῖτο δὲ οὐ μόνον τὰς παρὰ ἀνθρώπων ἐπιβουλάς, ἀλλὰ προσεδόκα τάχα αὐτῷ καταβήσεσθαι καὶ θεὸν ἐξ οὐρανοῦ ἀντεραστήν. Καλέσας τοίνυν Φωκᾶν διηρεύνα· »Τίνες εἰσὶν οἱ νεανίσκοι καὶ πόθεν; Ἆρά γε πλούσιοι καὶ καλοί; Διὰ τί
6 δὲ τὴν ἐμὴν Ἀφροδίτην προσεκύνουν; Τίς ἐμήνυσεν αὐτοῖς; Τίς ἐπέτρεψεν;« Ὁ δὲ Φωκᾶς ἀπέκρυπτε τὴν ἀλήθειαν, οὐ Διονύσιον δεδοικώς, γινώσκων δὲ ὅτι Καλλιρόη καὶ αὐτὸν ἀπολεῖ καὶ τὸ γένος αὐτοῦ, πυθομένη περὶ τῶν γεγονότων. Ἐπεὶ οὖν ἔξαρνος ἦν ἐπιδεδημηκέναι τινάς, οὐκ εἰδὼς ὁ Διονύσιος τὴν αἰτίαν ὑπώπτευσε βαρυτέραν ἐπιβουλὴν καθ' ἑαυτοῦ
7 συνίστασθαι. Διοργισθεὶς οὖν μάστιγας ἧτει καὶ τροχὸν ἐπὶ Φωκᾶν, καὶ οὐ μόνον ἐκεῖνον ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τοῖς ἀγροῖς ἅπαντας συνεκάλει μοιχείαν πεπεισμένος ζητεῖν. Αἰσθόμενος δὲ Φωκᾶς οἷ καθέστηκε δεινοῦ καὶ λέγων καὶ

stranci se već i tebi klanjaju kao božici! Eto, prekjučer su došla ovamo dvojica mladića, ljepotani, koji su prolazili ovuda brodom. Jedan od njih zamalo je izdahnuo kad je ugledao tvoju sliku. Takvu je znamenitost Afrodita napravila od tebe!« Te riječi potresu Kalirojinu dušu, pa kao da je pomahnitala, ukočena pogleda poviče: »Tko su bili ti stranci? Odakle su plovili? Što su ti pričali?« Starica se prepadne. Ispočetka je stajala bez glasa, da bi jedva napokon prozborila: »Samo sam ih vidjela, ništa ih nisam čula!« »A po tome što si vidjela, odakle su bili? Prisjeti se njihova izgleda!« Starica ih nije točno opisala, ali Kaliroja ipak nasluti što je na stvari: što netko hoće, to i zamisli.[17] Pogleda Plangonu i reče: »Moguće je da je nesretni Hereja u svom lutanju došao ovamo! Što se to dogodilo? Potražimo ga, samo u tišini!«

Kad se vratila, Dioniziju reče samo ono što je čula od svećenice. Znala je da je Eros po prirodi znatiželjan i da će se Dionizije sam od sebe raspitivati o tom događaju. To se, uostalom, i dogodilo. Kad je Dionizije to doznao, smjesta ga spopadne ljubomora, pa iako je bio daleko od toga da sumnja na Hereju, ipak se prepadne da se na seoskom posjedu ne sprema neka preljubnička varka. Ženina ljepota tjerala ga je da na sve sumnja i svega se boji. Nije se bojao samo ljudskih varki, nego je očekivao da mu kao suparnik u ljubavi siđe s nebesa i neki bog. Pozove tako Foku i stane ga ispitivati: »Tko su i odakle bili ti mladići? Jesu li bili bogati i lijepi? Zašto su se klanjali mojoj Afroditi? Tko im je to dopustio?« Foka je prikrivao istinu, ne iz straha pred Dionizijem, nego zato što je znao da će Kaliroja uništiti i njega i rod mu, ako sazna što se dogodilo. Kako je dakle nijekao da se bilo tko pojavio u tom kraju, Dionizije, ne znajući za njegov razlog, posumnja da se protiv njega sprema neka teža zavjera. Razgnjevi se i stane tražiti bičeve i točak za Foku, ali ne samo njega nego i sve druge s posjeda dade pozvati odlučan da istraži o preljubu. Kad je Foka uvidio u kakvu se zlu

17 Poznata poslovica, potvrđena prvi put u Demostenovu *Trećem olintskom govoru* (*Ol.* 3,19). Usp. i Cezarov *Građanski rat*, 2,27,2.

σιωπῶν, »Σοί« φησι, »δέσποτα, ἐρῶ μόνῳ τὴν ἀλήθειαν.«
8 Ὁ δὲ Διονύσιος πάντας ἀποπέμψας, »Ἰδού« φησι »μόνοι
γεγόναμεν. Μηδὲν ἔτι ψεύσῃ, λέγε τἀληθὲς κἂν φαῦλον
ᾖ.« »Φαῦλον μὲν« εἶπεν »οὐδέν ἐστιν, ὦ δέσποτα,
μεγάλων γὰρ ἀγαθῶν φέρω σοι διηγήματα· εἰ δὲ
σκυθρωπότερά ἐστιν αὐτοῦ τὰ πρῶτα, διὰ τοῦτο μηδὲν
ἀγωνιάσῃς μηδὲ λυπηθῇς, ἀλλὰ περίμεινον, ἕως οὗ πάντα
9 ἀκούσῃς· χρηστὸν γὰρ ἔχουσι τὸ τέλος.« Μετέωρος οὖν ὁ
Διονύσιος πρὸς τὴν ἐπαγγελίαν γενόμενος καὶ ἀναρτήσας
ἑαυτὸν τῆς ἀκροάσεως, »Μὴ βράδυνέ« φησιν »ἀλλ' ἤδη
διηγοῦ.«

Τότ' οὖν ἤρξατο λέγειν· »Τριήρης ἐνθάδε κατέπλευ-
σεν ἐκ Σικελίας καὶ πρέσβεις Συρακοσίων παρὰ σοῦ
10 Καλλιρόην ἀπαιτούντων.« Ἐξέθανεν ὁ Διονύσιος
ἀκούσας καὶ νὺξ αὐτοῦ τῶν ὀφθαλμῶν κατεχύθη·
φαντασίαν γὰρ ἔλαβεν ὡς ἐφεστηκότος αὐτῷ Χαιρέου
καὶ Καλλιρόην ἀποσπῶντος. Ὁ μὲν οὖν ἔκειτο καὶ σχῆμα
καὶ χρῶμα νεκροῦ ποιήσας, Φωκᾶς δὲ ἐν ἀπορίᾳ
καθειστήκει, καλέσαι μὲν οὐδένα θέλων, ἵνα μή τις αὐτῷ
μάρτυς γένηται τῶν ἀπορρήτων· μόλις δὲ καὶ κατ' ὀλίγον
αὐτὸς τὸν δεσπότην ἀνεκτήσατο· »Θάρρει« λέγων,
»Χαιρέας τέθνηκεν· ἀπόλωλεν ἡ ναῦς· οὐδεὶς ἔτι φόβος.«
11 Ταῦτα τὰ ῥήματα ψυχὴν ἐνέθηκε Διονυσίῳ, καὶ κατ'
ὀλίγον πάλιν ἐν ἑαυτῷ γενόμενος ἀκριβῶς ἐπυνθάνετο
πάντα, καὶ Φωκᾶς διηγεῖτο τὸν ναύτην τὸν μηνύσαντα
πόθεν ἡ τριήρης καὶ διὰ τίνα πλέουσι καὶ τίνες οἱ
παρόντες, τὸ στρατήγημα τὸ ἴδιον ἐπὶ τοὺς βαρβάρους,
τὴν νύκτα, τὸ πῦρ, τὸ ναυάγιον, τὸν φόνον, τὰ δεσμά.
Καθάπερ οὖν νέφος ἢ σκότος ἀπεκάλυψε τῆς ψυχῆς
Διονυσίου. Καὶ περιπτυξάμενος Φωκᾶν, »Σύ« φησιν
»εὐεργέτης ἐμός, σὺ κηδεμὼν ἀληθὴς καὶ πιστότατος ἐν
12 τοῖς ἀπορρήτοις. Διὰ σὲ Καλλιρόην ἔχω καὶ τὸν υἱόν· ἐγὼ
μὲν οὐκ ἄν σοι προσέταξα Χαιρέαν ἀποκτεῖναι, σοῦ δὲ
ποιήσαντος οὐ μέμφομαι· τὸ γὰρ ἀδίκημα φιλοδέσποτον.
Τοῦτο μόνον ἀμελῶς ἐποίησας· οὐκ ἐπολυπραγμόνησας
πότερον ἐν τοῖς τεθνηκόσι Χαιρέας ἐστὶν ἢ ἐν τοῖς
δεδεμένοις. Ἔδει ζητῆσαι τὸν νεκρόν· καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἂν
ἔτυχε τάφου κἀγὼ βεβαιότερον ἔσχον τὸ θαρρεῖν. Οὐ
δύναμαι δὲ νῦν ἀμερίμνως εὐτυχεῖν διὰ τοὺς δεδεμένους.
Οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἴσμεν, ὅπου τις αὐτῶν ἐπράθη.«
10 Προστάξας δὲ Φωκᾶν τὰ μὲν ἄλλα τῶν γεγονότων
φανερῶς διηγεῖσθαι, δύο δὲ ταῦτα σιγᾶν, τὸ ἴδιον
στρατήγημα καὶ ὅτι ἐκ τῆς τριήρους τινὲς ἔτι ζῶσι,
παραγίνεται πρὸς Καλλιρόην σκυθρωπός· εἶτα
συνεκάλεσε πεισθέντας τοὺς ἀγροίκους, ἵνα ἡ γυνὴ

nalazi i ako bude govorio i ako bude šutio, reče: »Gospodaru, reći ću istinu, ali samo tebi!« Dionizije sve druge otpusti i reče: »Evo ostali smo sami! Ništa više nemoj lagati, reci istinu, ma kako ružna bila!« Foka odgovori: »Ružno, gospodaru, nije ništa. Imam za tebe odlične vijesti. Prvi im je dio nešto manje veseo, ali nemoj se zato brinuti ni ražalostiti nego čekaj dok sve ne čuješ, jer je kraj dobar.« Ponesen tim obećanjem i sav napet u želji da čuje, Dionizije reče: »Ne oklijevaj, nego pričaj već jednom!«

I tada ovaj počne kazivati: »Ovamo je sa Sicilije bila doplovila troveslarka i na njoj sirakuški izaslanici da zatraže od tebe natrag Kaliroju.« Kad je to čuo Dionizije, obamre, na oči mu padne mrak. Učinilo mu se da Hereja stoji do njega i odvlači Kaliroju. Dok je on tako ležao, i likom i bojom kože mrtvac, Foka se nađe na grdnoj muci jer nikoga nije želio pozvati, da nitko ne bi bio očevidac tajne. Na jedvite jade malo–pomalo prizove gospodara k svijesti, govoreći mu: »Ne boj se, Hereja je mrtav, a brod uništen! Nikakve bojazni nema!« Te riječi vrate život Dioniziju, polako se povrati k sebi i počne se u tančine raspitivati o svemu. Foka ispriča o mornaru koji je otkrio odakle je troveslarka, radi koga plove i tko su pridošlice, pa o svojem planu s barbarima, noći, vatri, uništenju broda, ubijanju i okovima. Kao da su se oblak ili tmina maknuli s Dionizijeve duše. Zagrli Foku i reče: »Ti si moj dobročinitelj, ti si moj istinski skrbnik, najpouzdaniji u tajnim poslovima! Zahvaljujući tebi imam Kaliroju i sina! Ja ti ne bih bio naredio da ubiješ Hereju, ali kad si to već učinio, ne zamjeram ti – to je zločin učinjen iz ljubavi prema gospodaru! Jedino nisi pažljivo postupio što se nisi raspitao da li je Hereja među mrtvima ili među zarobljenima. Morao si potražiti leš: i on bi dobio grob i moje bi samopouzdanje bilo čvršće. Sada zbog zarobljenika ne mogu bezbrižno uživati u sreći. Ne znamo čak ni to kamo je tko od njih prodan.

10. Naredi Foki da o svemu ostalom otvoreno priča, ali da o dvjema stvarima šuti: o svom planu i o tome da ima preživjelih s troveslarke. Sâm se snuždeno pojavi pred Kalirojom, a zatim pozove seljake, prethodno podučene, tako da bude siguran da će mu žena, kad dozna, konačno izgubiti

πυθομένη τὰ συμβάντα βεβαιοτέραν ἤδη λάβῃ περὶ
2 Χαιρέου τὴν ἀπόγνωσιν. Ἐλθόντες δὲ διηγοῦντο πάντες ἃ
ἤδεσαν, ὅτι »Βάρβαροί ποθεν λῃσταὶ νυκτὸς
καταδραμόντες ἐνέπρησαν Ἑλληνικὴν τριήρη τῆς
προτεραίας ὁρμισθεῖσαν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς· καὶ μεθ' ἡμέραν
εἴδομεν αἵματι μεμιγμένον ὕδωρ καὶ νεκροὺς ὑπὸ τῶν
3 κυμάτων φερομένους.« Ἀκούσασα ἡ γυνὴ τὴν ἐσθῆτα
περιερρήξατο, κόπτουσα δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὰς
παρειὰς ἀνέδραμεν εἰς τὸν οἶκον, ὅπου τὸ πρῶτον
εἰσῆλθε πραθεῖσα.

Διονύσιος δὲ ἐξουσίαν ἔδωκε τῷ πάθει, φοβούμενος
μὴ γένηται φορτικός, ἂν ἀκαίρως παρῇ. Πάντας οὖν
ἐκέλευσεν ἀπαλλαγῆναι, μόνην δὲ προσεδρεύειν
4 Πλάγγωνα, μή τι ἄρα δεινὸν αὐτὴν ἐργάσηται. Καλλιρόη
δὲ ἠρεμίας λαβομένη, χαμαὶ καθεσθεῖσα καὶ κόνιν τῆς
κεφαλῆς καταχέασα, τὰς κόμας σπαράξασα τοιούτων
ἤρξατο βοῶν· Ἐγὼ μὲν προαποθανεῖν ἢ συναποθανεῖν
ηὐξάμην σοι, Χαιρέα· πάντως δέ μοι κἂν ἐπαποθανεῖν
ἀναγκαῖον· τίς γὰρ ἔτι λείπεται ἐλπὶς ἐν τῷ ζῆν με
5 κατέχουσα; Δυστυχοῦσα μέχρι νῦν ἐλογιζόμην »Ὄψομαί
ποτε Χαιρέαν καὶ διηγήσομαι αὐτῷ πόσα πέπονθα δι'
ἐκεῖνον· ταῦτά με ποιήσει τιμιωτέραν αὐτῷ. Πόσης
ἐμπλησθήσεται χαρᾶς, ὅταν ἴδῃ τὸν υἱόν.« Ἀνόνητά μοι
πάντα γέγονε, καὶ τὸ τέκνον ἤδη περισσόν· προσετέθη
6 γάρ μου τοῖς κακοῖς ὀρφανός. Ἄδικε Ἀφροδίτη, σὺ μόνη
Χαιρέαν εἶδες, ἐμοὶ δὲ οὐκ ἔδειξας αὐτὸν ἐλθόντα·
λῃστῶν χερσὶ παρέδωκας τὸ σῶμα τὸ καλόν· οὐκ
ἠλέησας τὸν πλεύσαντα διὰ σέ. Τοιαύτῃ θεῷ τίς ἂν
7 προσεύχοιτο, ἥτις τὸν ἴδιον ἱκέτην ἀπέκτεινας; Οὐκ
ἐβοήθησας ἐν νυκτὶ φοβερᾷ φονευόμενον ἰδοῦσα πλησίον
σου μειράκιον καλόν, ἐρωτικόν· ἀφείλω μου τὸν
ἡλικιώτην, τὸν πολίτην, τὸν ἐραστήν, τὸν ἐρώμενον, τὸν
8 νυμφίον. Ἀπόδος αὐτοῦ μοι κἂν τὸν νεκρόν. Τίθημι ὅτι
ἐγεννήθημεν ἡμεῖς ἀτυχέστατοι πάντων· τί δὲ καὶ τριή-
ρης ἠδίκησεν, καὶ βάρβαροι κατέκαυσαν αὐτήν, ἧς οὐκ
ἐκράτησαν οὐδὲ Ἀθηναῖοι; Νῦν ἡμῶν ἀμφοτέρων οἱ
γονεῖς τῇ θαλάσσῃ παρακάθηνται, τὸν ἡμέτερον
κατάπλουν περιμένοντες, καὶ ἥτις ἂν ναῦς πόρρωθεν
ὀφθῇ, λέγουσι 'Χαιρέας Καλλιρρόην ἄγων ἔρχεται.' Τὴν
κοίτην ἡμῖν εὐτρεπίζουσι τὴν νυμφικήν, κοσμεῖται δὲ
θάλαμος οἷς ἴδιος οὐδὲ τάφος ὑπάρχει. Θάλασσα μιαρά,
σὺ καὶ Χαιρέαν εἰς Μίλητον ἤγαγες φονευθῆναι καὶ ἐμὲ
πραθῆναι.«

nadu u Hereju. Kad su došli, svi su pričali što su znali: »Noću su se odnekud sjurili barbari razbojnici i zapalili grčku troveslarku koja se dan prije ukotvila kraj obale. Kad je svanuo dan, vidjeli smo vodu pomiješanu s krvlju i kako valovi nose leševe.« Kad je to žena čula, razdere haljine i udarajući se po očima i obrazima otrči u kuću kamo je i prvobitno bila ušla kad su je bili prodali.

Dionizije joj dopusti da dâ oduška svom bolu, bojeći se da ne ispadne nametljiv ako u nezgodno vrijeme bude nazočan. Zapovjedi svima da se udalje, jedino Plangoni naredi da ostane uz nju kako ne bi sebi nanijela nikakvo zlo. A Kaliroja, domogavši se samoće, sjede na zemlju, posu se prašinom po glavi, počupa kose i ovako stane vikati: »Herejo, molila sam da umrem ili prije tebe ili zajedno s tobom, ali, makar i poslije tebe, svakako moram umrijeti! Kakva mi nada ostaje da me drži u životu? Nesretnica, do sada sam mislila 'Ugledat ću jednom Hereju i ispričati mu što sam sve pretrpjela zbog njega, postat ću mu zbog toga draža. Koliko li će ga veselje obuzeti kad vidi sina!' Sve je to za mene postalo besmisleno, i dijete mi je sad suvišno. Mojim jadima pridodano je još jedno siroče! Nepravedna Afrodito, ti si jedina vidjela Hereju, a meni ga nisi pokazala kad je došao! Ono lijepo tijelo predala si u ruke razbojnika. Nisi se sažalila na onoga koji se zbog tebe zaputio na more! Kakva bi molitva trebala za božicu koja je ubila svoga pribjegara? Nisi pritekla u pomoć kad si vidjela kako u strašnoj noći u tvojoj blizini ubijaju zaljubljena mladića! Oduzela si mi vršnjaka, sugrađanina, ljubavnika, ljubljenoga, muža! Vrati mi ga, makar i mrtva! Recimo da smo se nas dvoje rodili kao najveći od svih nesretnika – ali što je skrivila troveslarka da su je barbari spalili, nju, koje se ni Atenjani nisu domogli? Sada naši roditelji sjede uz more i očekuju naš povratak, i koji god brod opaze u daljini govore: 'Dolazi Hereja i vodi Kaliroju'. Spremaju nam bračni ležaj i uređuju ložnicu – nama, koji ni vlastita groba nemamo! Ogavno more, ti si Hereju dovelo u Milet da bude ubijen, a mene da budem prodana!«

Δ

1 Ταύτην μὲν οὖν τὴν νύκτα Καλλιρόη διῆγεν ἐν θρήνοις, Χαιρέαν ἔτι ζῶντα πενθοῦσα· μικρὸν δὲ καταδραθεῖσα ὄναρ ἑώρα λῃστήριον βαρβάρων πῦρ ἐπιφέροντας, ἐμπιπραμένην δὲ τριήρη, Χαιρέᾳ δὲ
2 βοηθοῦσαν ἑαυτήν. Ὁ δὲ Διονύσιος ἐλυπεῖτο μὲν ὁρῶν τρυχομένην τὴν γυναῖκα, μὴ ἄρα τι καὶ τοῦ κάλλους αὐτῇ παραπόληται εἰς τὸν ἴδιον ἔρωτα· λυσιτελεῖν δὲ ὑπελάμβανε τὸν πρότερον ἄνδρα βεβαίως αὐτὴν
3 ἀπογνῶναι. Θέλων οὖν ἐνδείξασθαι στοργὴν καὶ μεγαλοψυχίαν ἔφη πρὸς αὐτήν· »Ἀνάστηθι, ὦ γύναι, καὶ τάφον κατασκεύασον τῷ ταλαιπώρῳ. Τί τὰ μὲν ἀδύνατα σπεύδεις, ἀμελεῖς δὲ τῶν ἀναγκαίων; Νόμιζε ἐφεστηκότα σοι λέγειν αὐτὸν

»Θάπτε με, ὅττι τάχιστα πύλας Ἀΐδαο περήσω.«

Καὶ γὰρ εἰ μὴ τὸ σῶμα εὕρηται τοῦ δυστυχοῦς, ἀλλὰ
4 νόμος οὗτος ἀρχαῖος Ἑλλήνων, ὥστε καὶ τοὺς ἀφανεῖς τάφοις κοσμεῖν.« Ἔπεισε ταχέως, τὸ γὰρ πρὸς ἡδονὴν εἶχεν ἡ συμβουλία. Φροντίδος οὖν ἐμπεσούσης ἐλώφησεν ἡ λύπη, καὶ διαναστᾶσα τῆς κλίνης κατεσκόπει χωρίον, ἐν ᾧ ποιήσει τὸν τάφον. Ἤρεσε δὲ αὐτῇ πλησίον τοῦ νεὼ τῆς Ἀφροδίτης, ὥστε καὶ τοὺς αὖθις ἔχειν ἔρωτος
5 ὑπόμνημα. Διονύσιος δὲ ἐφθόνησε Χαιρέᾳ τῆς γειτνιάσεως καὶ τὸν τόπον τοῦτον ἐφύλαττεν ἑαυτῷ. Θέλων οὖν ἅμα καὶ τριβὴν ἐγγενέσθαι τῇ φροντίδι, »Βαδίζωμεν, ὦ γύναι« φησίν, »εἰς ἄστυ, κἀκεῖ πρὸ τῆς πόλεως ὑψηλὸν καὶ ἀρίδηλον κατασκευάσωμεν τάφον,

Ὥς κεν τηλεφανὴς ἐκ ποντόφιν ἀνδράσιν εἴη.

Καλοὶ δὲ Μιλησίων εἰσὶ λιμένες, εἰς οὓς καθορμίζονται καὶ Συρακόσιοι πολλάκις. Οὐκοῦν οὐδὲ παρὰ τοῖς
6 πολίταις ἀκλεᾶ τὴν φιλοτιμίαν ἕξεις.« Ὁ λόγος ἤρεσε Καλλιρόῃ, καὶ τότε μὲν ἐπέσχε τὴν σπουδήν· ἐπειδὴ δὲ ἦκεν εἰς τὴν πόλιν, ἐπί τινος ὑψηλῆς ἡϊόνος οἰκοδομεῖν ἤρξατο τάφον, πάντα ὅμοιον τῷ ἰδίῳ τῷ ἐν Συρακούσαις, τὸ σχῆμα, τὸ μέγεθος, τὴν πολυτέλειαν, καὶ οὗτος δὲ ὡς ἐκεῖνος ζῶντος. Ἐπεὶ δὲ ἀφθόνοις ἀναλώμασι καὶ πολυχειρίᾳ ταχέως τὸ ἔργον ἠνύσθη, τότε ἤδη καὶ τὴν ἐκκομιδὴν ἐμιμήσατο τὴν ἐπ' αὐτῷ.

ČETVRTA KNJIGA

1. Tu je noć Kaliroja provela u jadikovkama, oplakujući još živa Hereju. Ipak malo usnu i u snu ugleda barbarsku razbojničku družinu kako ubacuje vatru, pa zapaljenu troveslarku, sebe samu kako pritječe u pomoć Hereji. A Dionizije gledajući ženu kako vene, u svojoj se zaljubljenosti brinuo neće li ona tako izgubiti i djelić svoje ljepote, no s druge je strane smatrao korisnim da konačno napusti nadu u prijašnjeg muža. Hoteći joj pokazati svoju brižnost i velikodušnost, reče: »Ustani, ženo, i pripravi grob nesretniku! Zašto se mučiš onim što je nemoguće, a zanemaruješ ono što je nužno? Pomisli da stoji kraj tebe i da ti kazuje:

'Mene što prije sahrani, da probijem vrata Aida!'[18]

Jer ako i nije nađeno nesretnikovo tijelo, ipak je drevni helenski običaj da grobovima častimo i nestale!« Brzo ju je nagovorio, njegov savjet bio joj je mio.

Otkako je postala zaokupljena tom brigom, popusti joj tuga, ustane s ležaja i stane promatrati zemljište na kojem bi mogla podići grob. Svidjelo joj se mjesto u blizini Afroditina hrama, jer će tako i budućim naraštajima ostati spomenik ljubavi. Međutim, Dionizijev jal nije dopuštao Hereji toliku blizinu – to je mjesto čuvao za sebe. Kako je istodobno želio da briga dulje potraje, reče Kaliroji: »Krenimo, ženo, u grad, pa ćemo ondje pred gradskim zidinama podići visok i jasno prepoznatljiv grob,

da se pomalja već iz daljine putnikom morskim.[19]

Lijepe su miletske luke, u njima često pristaju i Sirakužani, pa tako iskazana počast neće ostati bez hvale među tvojim sugrađanima.« Prijedlog se Kaliroji svidio i u tom trenu obuzda svoju žurbu. Kad je stigla u grad, počne zidati grob na uzdignutu dijelu obale, u svemu sličan njezinu u Sirakuzi, i po obliku, i po veličini, i po raskoši, i – baš kao Hereja za nju – i ona za njega živa. Kad je zahvaljujući velikodušnim izdacima i obilju radne snage djelo ubrzo bilo dovršeno, riješi se obaviti i pogrebni obred.

18 *Il.* 23,71 (Patroklov duh govori Ahileju).

19 *Od.* 24,83 (Ahilejev kenotaf).

7 Προηγγέλλετο μὲν γὰρ ἡμέρα ῥητή, συνῆλθε δὲ εἰς
ἐκείνην οὐ μόνον τὸ Μιλησίων πλῆθος ἀλλὰ καὶ τῆς
Ἰωνίας σχεδὸν ὅλης. Παρῆσαν δὲ καὶ δύο σατράπαι κατὰ
καιρὸν ἐπιδημοῦντες, Μιθριδάτης ὁ ἐν Καρίᾳ καὶ
8 Φαρνάκης δὲ ὁ Λυδίας. Ἡ μὲν οὖν πρόφασις ἦν τιμῆσαι
Διονύσιον, ἡ δὲ ἀλήθεια Καλλιρόην ἰδεῖν. Ἦν δὴ καὶ
κλέος μέγα τῆς γυναικὸς ἐπὶ τῆς Ἀσίας πάσης καὶ
ἀνέβαινεν ἤδη μέχρι τοῦ μεγάλου βασιλέως ὄνομα
Καλλιρόης, οἷον οὐδὲ Ἀριάδνης οὐδὲ Λήδας. Τότε δὲ καὶ
τῆς δόξης εὑρέθη κρείττων· προῆλθε γὰρ μελανείμων,
λελυμένη τὰς τρίχας· ἀστράπτουσα δὲ τῷ προσώπῳ καὶ
παραγυμνοῦσα τοὺς βραχίονας ὑπὲρ τὴν Λευκώλενον καὶ
9 Καλλίσφυρον ἐφαίνετο τὰς Ὁμήρου. Οὐδεὶς μὲν οὖν οὐδὲ
τῶν ἄλλων τὴν μαρμαρυγὴν ὑπήνεγκε τοῦ κάλλους, ἀλλ'
οἱ μὲν ἀπεστράφησαν, ὡς ἀκτῖνος ἡλιακῆς ἐμπεσούσης,
καὶ προσεκύνησαν. Ἔπαθόν τι καὶ παῖδες. Μιθριδάτης
δέ, ὁ Καρίας ὕπαρχος, ἀχανὴς κατέπεσεν, ὥσπερ τις ἐξ
ἀπροσδοκήτου σφενδόνῃ βληθείς, καὶ μόλις αὐτὸν οἱ
10 θεραπευτῆρες ὑποβαστάζοντες ἔφερον. Ἐπόμπευε δ'
εἴδωλον Χαιρέου πρὸς τὴν ἐν τῷ δακτυλίῳ σφραγῖδα
διατυπωθέν· καλλίστην δὲ οὖσαν τὴν εἰκόνα προσέ-
βλεψεν οὐδεὶς Καλλιρόης παρούσης, ἀλλ' ἐκείνη μόνη
11 τοὺς ἁπάντων ἐδημαγώγησεν ὀφθαλμούς. Πῶς ἄν τις
διηγήσηται κατ' ἀξίαν τὰ τελευταῖα τῆς πομπῆς; Ἐπεὶ
γὰρ ἐγένοντο τοῦ τάφου πλησίον, οἱ μὲν κομίζοντες τὴν
κλίνην ἔθηκαν, ἀναβᾶσα δὲ ἐπ' αὐτὴν ἡ Καλλιρόη Χαιρέᾳ
περιεχύθη καὶ καταφιλοῦσα τὴν εἰκόνα· »Σὺ μὲν ἔθαψας
ἐμὲ πρῶτος ἐν Συρακούσαις, ἐγὼ δὲ ἐν Μιλήτῳ πάλιν σέ.
12 Μὴ γὰρ μεγάλα μόνον, ἀλλὰ καὶ παράδοξα δυστυχοῦμεν·
ἀλλήλους ἐθάψαμεν. Οὐκ ἔχει δ' ἡμῶν οὐδέτερος οὐδὲ
τὸν νεκρόν. Τύχη βάσκανε, καὶ ἀποθανοῦσιν ἡμῖν
ἐφθόνησας κοινὴν γῆν ἐπιθέσθαι καὶ φυγάδας ἡμῶν
ἐποίησας καὶ τοὺς νεκρούς.« Θρῆνον ἐξέρρηξε τὸ πλῆθος
καὶ πάντες οὐχ ὅτι τέθνηκε Χαιρέαν ἠλέουν, ἀλλ' ὅτι
τοιαύτης γυναικὸς ἀφῄρητο.

2 Καλλιρόη μὲν οὖν ἐν Μιλήτῳ Χαιρέαν ἔθαπτε,
Χαιρέας δὲ ἐν Καρίᾳ δεδεμένος εἰργάζετο. Σκάπτων δὲ τὸ
σῶμα ταχέως ἐξετρυχώθη· πολλὰ γὰρ αὐτὸν ἐβάρει,
κόπος, ἀμέλεια, τὰ δεσμά, καὶ τούτων μᾶλλον ὁ ἔρως.
Ἀποθανεῖν δὲ βουλόμενον αὐτὸν οὐκ εἶα λεπτή τις ἐλπίς,
2 ὅτι τάχα ποτὲ Καλλιρόην ὄψεται. Πολύχαρμος οὖν, ὁ
συναλοὺς αὐτῷ φίλος, βλέπων Χαιρέαν ἐργάζεσθαι μὴ

Dan dogovoren za to bio je unaprijed najavljivan, pa se na nj skupilo mnoštvo ne samo Milećana nego i gostiju iz gotovo cijele Jonije. Prisutna bijahu i dva satrapa koja su upravo u to vrijeme boravila u gradu, Mitridat iz Karije i Farnak iz Lidije. Bili su ondje tobože da počaste Dionizija, a u stvari zato da vide Kaliroju. Njezina slava bila je doista golema u cijeloj Aziji i Kalirojino ime dopiralo je već i do Velikog Kralja, onako kako nije ni Arijadnino ni Ledino.

U toj zgodi ona se pokaza ljepšom od glasa o sebi. Iziđe u crnini, raspletene kose; blistava lica i golih ruku nadmašivala je Homerovu Bjeloruku i Ljeponogu.[20] Taj bljesak ljepote nije izdržao ama baš nitko, pa se neki okrenu, kao kad ih zaslijepi sunčana zraka, i padnu na koljena. Čak su i djeca bila ganuta. Mitridat pak, zapovjednik Karije, padne bez riječi, kao kad nekoga nenadano pogode iz praćke, i jedva su ga sluge na rukama iznijeli. U povorci se kretao i Herejin kip, izrađen prema pečatu na Kalirojinu prstenu. Taj prelijepi lik u nazočnosti Kalirojinoj nitko nije ni pogledao nego je ona jedina plijenila poglede svih. Kako bi netko mogao dolično ispričati posljednje trenutke toga ispraćaja? Kad su se približili grobu, nosači odlože odar, Kaliroja se popne na nj, zagrli Hereju i ljubeći njegov lik reče: »Prvo si ti mene pokopao u Sirakuzi, a sad ponovno ja tebe u Miletu! Naše nesreće nisu samo velike nego i nečuvene: jedno smo drugo pokopali, a nijedno od nas nema ni mrtva tijela onoga drugog! Zlobna sudbino, tvoj nam jal ni mrtvima nije dopustio da u istu zemlju budemo položeni: i naše si leševe učinila izbjeglicama!« Gomila udari u naricanje, a svi su žalili ne za tim što je Hereja umro nego što je ostao bez takve žene.

2. Dok je Kaliroja tako u Miletu pokapala Hereju, Hereja je u Kariji okovan obrađivao zemlju. Kopanje mu je brzo iznurilo tijelo i kako ga je mnogo štošta tištalo – iznurenost, nemar, okovi, više od svega ljubav – htio je umrijeti, ali ga je u tome sprečavala neka tanahna nada da će možda jednom ugledati Kaliroju. Njegov prijatelj Poliharm, koji je bio zarobljen zajedno s njim, gledajući ga kako ne može

20 *Bjeloruka* je u Homera Hera (usp. *Il.* 1,55; 1,195 itd.); *ljeponoge* su u *Odiseji* Ino Leukoteja (5,333) i Heba (11,603).

δυνάμενον, ἀλλὰ πληγὰς λαμβάνοντα καὶ προπηλακιζόμενον αἰσχρῶς, λέγει πρὸς τὸν ἐργοστόλον· »Χωρίον ἡμῖν ἀπομέρισον ἐξαίρετον, ἵνα μὴ τὴν τῶν ἄλλων δεσμωτῶν ῥᾳθυμίαν ἡμῖν καταλογίζῃ· τὸ δὲ ἴδιον μέτρον αὐτοὶ ἀποδώσομεν πρὸς ἡμέραν.« Πείθεται καὶ δίδωσιν.

3 Ὁ δὲ Πολύχαρμος, οἷα δὴ νεανίας ἀνδρικὸς τὴν φύσιν καὶ μὴ δουλεύων Ἔρωτι, χαλεπῷ τυράννῳ, τὰς δύο μοίρας αὐτὸς σχεδὸν εἰργάζετο μόνος, πλεονεκτῶν ἐν
4 τοῖς πόνοις ἡδέως, ἵνα περισώσῃ τὸν φίλον. Καὶ οὗτοι μὲν ἦσαν ἐν τοιαύταις συμφοραῖς, ὀψὲ μεταμανθάνοντες τὴν ἐλευθερίαν· ὁ δὲ Μιθριδάτης ὁ σατράπης ἐπανῆλθεν εἰς Καρίαν οὐ τοιοῦτος οἷος εἰς Μίλητον ἐξῆλθεν, ἀλλ' ὠχρός τε καὶ λεπτός, οἷα δὴ τραῦμα ἔχων ἐν τῇ ψυχῇ
5 θερμόν τε καὶ δριμύ. Τηκόμενος δὲ ὑπὸ τοῦ Καλλιρόης ἔρωτος πάντως ἂν ἐτελεύτησεν, εἰ μὴ τοιᾶσδέ τινος ἔτυχε παραμυθίας.

Τῶν ἐργατῶν τινες τῶν ἅμα Χαιρέᾳ δεδεμένων (ἑξκαίδεκα δὲ ἦσαν τὸν ἀριθμὸν ἐν οἰκίσκῳ σκοτεινῷ καθειργμένοι) νύκτωρ διακόψαντες τὰ δεσμὰ τὸν
6 ἐπιστάτην ἀπέσφαξαν, εἶτα δρασμὸν ἐπεχείρουν. Ἀλλ' οὐ διέφυγον, οἱ γὰρ κύνες φυλάσσοντες ἐμήνυσαν αὐτούς. Φωραθέντες οὖν ἐκείνης τῆς νυκτὸς ἐδέθησαν ἐπιμελέστερον ἐν ξύλῳ πάντες, μεθ' ἡμέραν δὲ ὁ οἰκονόμος ἐμήνυσε Μιθριδάτῃ τὸ συμβάν, κἀκεῖνος οὐδὲ ἰδὼν αὐτοὺς οὐδὲ ἀπολογουμένων ἀκούσας εὐθὺς ἐκέλευσε τοὺς ἑξκαίδεκα τοὺς ὁμοσκήνους ἀνασταυ-
7 ρῶσαι. Προήχθησαν οὖν πόδας τε καὶ τραχήλους συνδεδεμένοι, καὶ ἕκαστος αὐτῶν τὸν σταυρὸν ἔφερε· τῇ γὰρ ἀναγκαίᾳ τιμωρίᾳ καὶ τὴν ἔξωθεν φαντασίαν σκυθρωπὴν προσέθεσαν οἱ κολάζοντες εἰς φόβου παράδειγμα τοῖς ὁμοίοις. Χαιρέας μὲν οὖν συναπαγόμενος ἐσίγα, Πολύχαρμος δὲ τὸν σταυρὸν βαστάζων, »Διά σέ« φησιν, »ὦ Καλλιρόη, ταῦτα πάσχομεν. Σὺ
8 πάντων ἡμῖν τῶν κακῶν αἰτία.« Τοῦτον δὴ τὸν λόγον ὁ οἰκονόμος ἀκούσας ἔδοξεν εἶναί τινα γυναῖκα τὴν συνειδυῖαν τοῖς τετολμημένοις. Ὅπως οὖν κἀκείνη κολασθῇ καὶ ζήτησις γένηται τῆς ἐπιβουλῆς, ταχέως τὸν Πολύχαρμον ἀπορρήξας τῆς κοινῆς ἀλύσεως πρὸς Μιθριδάτην ἤγαγεν. Ὁ δ' ἐν παραδείσῳ τινὶ κατέκειτο μόνος ἀλύων καὶ Καλλιρόην ἀναπλάττων ἑαυτῷ τοιαύτην, ὁποίαν εἶδε πενθοῦσαν· ὅλος δὲ ὢν ἐπὶ τῆς
9 ἐννοίας ἐκείνης καὶ τὸν οἰκέτην ἀηδῶς ἐθεάσατο. »Τί γάρ μοί« φησι »παρενοχλεῖς;« »Ἀναγκαῖον« εἶπεν, »ὦ δέσποτα· τὴν γὰρ πηγὴν ἀνεύρηκα τοῦ μεγάλου τολμήματος, καὶ οὗτος ὁ κατάρατος ἄνθρωπος ἐπίσταται

raditi nego dobija udarce i ružno ga zlostavljaju, reče nadgledniku robova: »Odredi nam zaseban dio zemljišta da nam ne bi prigovarao zbog nemarnosti drugih zarobljenika. Mi ćemo svaki dan napraviti koliko nam bude određeno.« Nagovori ga i on im udovolji. Poliharm, mladić prirođene muževne čvrstine i izvan vlasti okrutnoga vladara Erosa, uglavnom bi sam obrađivao oba dijela, preuzimajući rado višak napora kako bi spasio prijatelja.

U takvoj su se nesreći oni nalazili i kasno se odučavali od toga što znači sloboda. U međuvremenu se satrap Mitridat u Kariju vratio drukčiji no što je krenuo u Milet: blijed, omršavio, kao da u srcu nosi svježu i duboku ranu. Žežen ljubavlju prema Kaliroji svakako bi bio skončao da ga netko nije utješio – i to evo na koji način.

Neki robovi koji su zajedno s Herejom dijelili okove (šesnaest ih je bilo na broju, bili su zatvoreni u nekom mračnom kućerku) raskinu noću okove, zakolju čuvara i pokušaju pobjeći. Nisu, međutim, uspjeli pobjeći jer su ih otkrili psi čuvari. Kad su ih tako uhvatili, stave ih te noći pod oštrijim nadzorom u škripove, a sutradan nadglednik izvijesti Mitridata o onome što se dogodilo. Ovaj, a da nije ni vidio ni saslušao njihovu obranu, zapovjedi smjesta da se šesnaestorica drugova iz iste nastambe raspnu na križ. Povedu ih tako, povezane međusobno okovima na nogama i na vratu, a svaki je od njih nosio križ. Neizbježnoj kazni kažnjavatelji su pridodali strašan vanjski izgled, kao zastrašujući primjer za slične prekršitelje. Vođen zajedno s ostalima Hereja je šutio, a Poliharm, noseći križ, reče: »O Kalirojo, zbog tebe ovo trpimo! Ti si uzrok svih naših jada!« Kad je nadglednik čuo te riječi, pomisli da je riječ o nekoj ženi koja je znala za taj pothvat, pa u namjeri da i ona bude kažnjena i da se zavjera istraži, brzo izvuče Poliharma iz zajedničkih okova i povede ga Mitridatu.

Mitridat je, sâm i sav izvan sebe, ležao u nekom vrtu zamišljajući Kaliroju, onakvu kakvu ju je vidio kad je bila u žalosti. Sav je bio obuzet tom mišlju pa je nerado ugledao svoga slugu govoreći mu: »Zašto mi dosađuješ?« »Moram, gospodaru«, odgovori ovaj. »Otkrio sam izvor onoga zamašnog pothvata! Ovaj prokletnik poznaje neku ogavnu

γυναῖκα μιαρὰν συμπράξασαν τῷ φόνῳ.« Ἀκούσας οὖν ὁ Μιθριδάτης συνήγαγε τὰς ὀφρῦς καὶ δεινὸν βλέπων »Λέγε« φησὶ »τὴν συνειδυῖαν καὶ κοινωνὸν ὑμῖν τῶν ἀδικημάτων.« Ὁ δὲ Πολύχαρμος ἔξαρνος ἦν εἰδέναι, μηδὲ γὰρ ὅλως τῆς πράξεως κεκοινωνηκέναι. Μάστιγες ἡτοῦντο καὶ πῦρ ἐπεφέρετο καὶ βασανιστηρίων ἦν παρασκευή, καί τις ἤδη καὶ τοῦ σώματος ἁπτόμενος αὐτοῦ, »Λέγε« φησὶ »τοὔνομα τῆς γυναικός, ἣν αἰτίαν ὡμολόγησας εἶναί σοι τῶν κακῶν.« »Καλλιρόην« εἶπεν ὁ Πολύχαρμος.

11 Ἔπληξε τοὔνομα Μιθριδάτην, καὶ ἀτυχῆ τινα ἔδοξεν ὁμωνυμίαν τῶν γυναικῶν. Οὐκέτι οὖν προθύμως ἤθελεν ἐξελέγχειν, δεδοικὼς μὴ καταστῇ ποτε εἰς ἀνάγκην ὑβρίσαι τὸ ἥδιστον ὄνομα· τῶν δὲ φίλων καὶ τῶν οἰκετῶν εἰς ἔρευναν ἀκριβεστέραν παρακαλούντων, »Ἥκέτω« φησὶ »Καλλιρόη«. Παίοντες οὖν τὸν Πολύχαρμον ἠρώτων τίς ἐστι καὶ πόθεν ἄξουσιν αὐτήν. Ὁ δὲ ἄθλιος ἐν ἀμηχανίᾳ γενόμενος καταψεύσασθαι μὲν οὐδεμιᾶς ἤθελε· »Τί δὲ μάτην« εἶπε »θορυβεῖσθε ζητοῦντες τὴν οὐ παροῦσαν; Καλλιρόης ἐγὼ Συρακοσίας ἐμνημόνευσα,
13 θυγατρὸς Ἑρμοκράτους τοῦ στρατηγοῦ.« Ταῦτα ἀκούσας ὁ Μιθριδάτης ἐρυθήματος ἐνεπλήσθη καὶ ἴδρου τὰ ἔνδον, καί που καὶ δάκρυον αὐτοῦ μὴ θέλοντος προῦπεσεν, ὥστε καὶ τὸν Πολύχαρμον διασιωπῆσαι καὶ πάντας ἀπορεῖν τοὺς παρόντας. Ὀψὲ δὲ καὶ μόλις ὁ Μιθριδάτης συναγαγὼν ἑαυτὸν »Τί δέ σοί« φησι »πρᾶγμα πρὸς Καλλιρόην ἐκείνην, καὶ διὰ τί μέλλων ἀποθνήσκειν ἐμνημόνευσας αὐτῆς;« Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· »Μακρὸς ὁ
14 μῦθος, ὦ δέσποτα, καὶ πρὸς οὐδὲν ἔτι χρήσιμός μοι. Οὐκ ἐνοχλήσω δέ σε λῃρῶν ἀκαίρως, ἅμα δὲ καὶ δέδοικα μή, ἐὰν βραδύνω, φθάσῃ με ὁ φίλος· θέλω δὲ αὐτῷ καὶ συναποθανεῖν.« Ἐπεκλάσθησαν αἱ ὀργαὶ τῶν ἀκουόντων καὶ ὁ θυμὸς εἰς ἔλεον μετέπεσε, Μιθριδάτης δὲ ὑπὲρ πάντας συνεχύθη καὶ »Μὴ δέδιθί« φησιν, »οὐ γὰρ ἐνοχλήσεις μοι διηγούμενος· ἔχω γὰρ ψυχὴν
15 φιλάνθρωπον. Λέγε πάντα θαρρῶν καὶ μηδὲν παραλίπῃς. Τίς εἶ καὶ πόθεν, καὶ πῶς ἦλθες εἰς Καρίαν καὶ διὰ τί σκάπτειν δεδεμένος; Μάλιστα δέ μοι διήγησαι περὶ Καλλιρόης καὶ τίς ὁ φίλος.«

3 Ἤρξατο οὖν ὁ Πολύχαρμος λέγειν· »Ἡμεῖς, οἱ δύο δεσμῶται, Συρακόσιοι γένος ἐσμέν. Ἀλλ' ὁ μὲν ἕτερος νεανίσκος πρῶτος Σικελίας δόξῃ τε καὶ πλούτῳ καὶ εὐμορφίᾳ ποτέ, ἐγὼ δὲ εὐτελὴς μέν, συμφοιτητὴς δὲ
2 ἐκείνου καὶ φίλος. Καταλιπόντες οὖν τοὺς γονεῖς ἐξεπλεύσαμεν τῆς πατρίδος, ἐγὼ μὲν δι' ἐκεῖνον, ἐκεῖνος

ženu koja je sudjelovala u ubojstvu!« Mitridat to sasluša, skupi obrve i uz strašan pogled reče: »Govori, tko je ta koja je za sve znala i bila vam pomagačica u nedjelu?« Poliharm je tvrdio da ne zna i da uopće nije sudjelovao u tom pokušaju. Već su bili zatraženi bičevi, donašala se vatra i spremala mučila, kadli netko od onih koji su se već laćali negova tijela reče: »Reci ime one žene za koju si priznao da je uzrok tvojih jada!« »Kaliroja?«, odgovori Poliharm.

To ime zapanji Mitridata i pomisli da je riječ o nekoj nesretnoj podudarnosti u imenu dviju žena. Nije više bio sklon istraživati, u strahu da ne bude prisiljen zgriješiti protiv najmilijega imena. Kad su ga prijatelji i sluge zvali da podrobnije ispita tu stvar, reče: »Neka dođe Kaliroja!« Počnu tući Poliharma i ispitivati ga tko je ona i odakle da je dovedu. On, nesretnik, našavši se u bezizlaznu položaju, nije htio lažno optužiti nijednu drugu ženu nego reče: »Zašto dižete uzaludnu graju i tražite onu koje nema ovdje? Spomenuo sam Kaliroju iz Sirakuze, kćerku vojskovođe Hermokrata!« Kad je to Mitridat čuo, navru mu iz nutrine rumenilo i znoj, pa mu i suza kliznu protiv volje, tako da je i Poliharm zašutio i svi prisutni bili u nedoumici. Nakon duljeg vremena i na jedvite jade Mitridat se pribere i reče: »Kakve ti imaš veze s tom Kalirojom i zašto si je spomenuo odlazeći u smrt?« On mu odgovori: »Gospodaru, duga je to priča koja mi ni za što više ne koristi. Neću ti dosađivati neumjesnim brbljarijama, a istodobno me i strah da me prijatelj ne pretekne ako se budem zadržavao. Htio bih i umrijeti zajedno s njim.« Gnjev slušalaca splasne i srdžba se pretvori u sažaljenje. Više od svih bio je smeten Mitridat, koji reče: »Ne boj se, nećeš mi dosaditi pričom, milostiv sam po duši! Govori bez straha o svemu i ništa nemoj propustiti! Tko si i odakle si, kako si došao u Kariju i zbog čega kopaš u okovima? Najviše mi pričaj o Kaliroji i tko je taj tvoj prijatelj!«

3. Poliharm tako počne kazivati: »Nas dvojica zarobljenika rodom smo iz Sirakuze. Drugi mladić bio je i po slavi i po bogatstvu i po ljepoti prvak Sicilije, a ja sam bio siromah, ali njegov pratilac i prijatelj. Ostavili smo roditelje i prijatelje i otplovili iz domovine, ja zbog njega a on zbog

δὲ διὰ γυναῖκα Καλλιρόην τοὔνομα ἦν, δόξας ἀποτεθνηκέναι, ἔθαψε πολυτελῶς. Τυμβωρύχοι δὲ ζῶσαν εὑρόντες εἰς Ἰωνίαν ἐπώλησαν. Τοῦτο γὰρ ἡμῖν ἐμήνυσε
3 δημοσίᾳ βασανιζόμενος Θήρων ὁ λῃστής. Ἔπεμψεν οὖν ἡ πόλις Συρακοσίων τριήρη καὶ πρέσβεις τοὺς ἀναζητήσοντας τὴν γυναῖκα. Ταύτην τὴν τριήρη νυκτὸς ὁρμοῦσαν ἐνέπρησαν βάρβαροι καὶ τοὺς μὲν πολλοὺς ἀπέσφαξαν, ἐμὲ δὲ καὶ τὸν φίλον δήσαντες ἐπώλησαν ἐνταῦθα. Ἡμεῖς μὲν οὖν σωφρόνως ἐφέρομεν τὴν συμφοράν· ἕτεροι δέ τινες τῶν ἡμῖν συνδεδεμένων, οὓς ἀγνοοῦμεν, διαρρήξαντες τὰ δεσμὰ φόνον εἰργάσαντο καὶ σοῦ κελεύσαντος τὴν ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἠγόμεθα
4 πάντες. Ὁ μὲν οὖν φίλος οὐδὲ ἀποθνήσκων ἐνεκάλει τῇ γυναικί, προήχθην δὲ αὐτῆς μνημονεῦσαι καὶ τῶν κακῶν αἰτίαν εἰπεῖν ἐκείνην, δι' ἣν ἐπλεύσαμεν.« Ἔτι λέγοντος
5 αὐτοῦ Μιθριδάτης ἀνεβόησε· »Χαιρέαν λέγεις;« »Τὸν φίλον« εἶπεν ὁ Πολύχαρμος· »ἀλλὰ δέομαί σου, δέσποτα, κέλευσον τῷ δημίῳ μηδὲ τοὺς σταυροὺς ἡμῶν διαζεῦξαι.« Δάκρυα καὶ στεναγμὸς ἐπηκολούθησε τῷ διηγήματι, καὶ πάντας ἔπεμψε Μιθριδάτης ἐπὶ Χαιρέαν, ἵνα μὴ φθάσῃ τελευτήσας. Εὗρον δὲ τοὺς μὲν ἄλλους ἀνῃρημένους, ἄρτι
6 δὲ ἐκεῖνον ἐπιβαίνοντα τοῦ σταυροῦ. Πόρρωθεν οὖν ἐκεκράγεσαν ἄλλος ἄλλο τι· »Φεῖσαι« »Κατάβηθι« »Μὴ τρώσῃς« »Ἄφες.« Ὁ μὲν οὖν δήμιος ἐπέσχε τὴν ὁρμήν· Χαιρέας δὲ λυπούμενος κατέβαινε τοῦ σταυροῦ· χαίρων γὰρ ἀπηλλάσσετο βίου πονηροῦ καὶ ἔρωτος ἀτυχοῦς.

Ἀγομένῳ δὲ αὐτῷ Μιθριδάτης ἀπήντησε καὶ περιπτυξάμενος εἶπεν· »Ἀδελφὲ καὶ φίλε, μικροῦ με ἐνήδρευσας ἔργον ἀσεβὲς ἐργάσασθαι διὰ τὴν ἐγκρατῆ
7 μὲν ἀλλ' ἄκαιρόν σου σιωπήν.« Εὐθὺς οὖν προσέταξε τοῖς οἰκέταις ἄγειν ἐπὶ λουτρὰ καὶ τὰ σώματα θεραπεῦσαι, λουσαμένοις δὲ περιθεῖναι χλαμύδας Ἑλληνικὰς πολυτελεῖς· αὐτὸς δὲ γνωρίμους ἐς [τὸ] συμπόσιον παρεκάλει καὶ ἔθυε Χαιρέου σωτήρια. Πότος ἦν μακρὸς καὶ ἡδεῖα
8 φιλοφρόνησις καὶ θυμηδίας οὐδὲν ἐνέδει. Προκοπτούσης δὲ τῆς εὐωχίας θερμανθεὶς Μιθριδάτης οἴνῳ καὶ ἔρωτι, »Μὴ γὰρ τὰ δεσμὰ καὶ τὸν σταυρὸν ἐλεῶ σου, Χαιρέα« φησίν, »ἀλλ' ὅτι τοιαύτης γυναικὸς ἀφῃρέθης.« Ἐκπλαγεὶς οὖν ὁ Χαιρέας ἀνέκραγε· »Ποῦ γὰρ σὺ Καλλιρόην εἶδες τὴν ἐμήν;« »Οὐκέτι σὴν« εἶπεν ὁ Μιθριδάτης, »ἀλλὰ Διονυσίου τοῦ Μιλησίου νόμῳ
9 γαμηθεῖσαν· ἤδη δὲ καὶ τέκνον ἐστὶν αὐτοῖς.« Οὐκ ἐκαρτέρησεν ὁ Χαιρέας ἀκούσας, ἀλλὰ τοῖς γόνασι Μιθριδάτου προσπεσὼν »Ἱκετεύω σε, πάλιν, ὦ δέσποτα,

svoje žene koja se zvala Kaliroja i koju je, uvjeren da je umrla, raskošno sahranio. Obijači grobnica zatekli su je, međutim, živu i prodali u Joniji. To nam je izjavio razbojnik Teron kad je bio podvrgnut javnom mučenju. Sirakuška općina otputila je troveslarku i izaslanstvo da potraže ženu. Tu su troveslarku noću na sidrištu zapalili barbari i većinu ljudi poklali, a mene i mog druga okovali i prodali ovamo. Mi smo svoju nesreću razborito podnosili, no neki drugi koji su bili zajedno s nama okovani počinili su ubojstvo, pa su nas na tvoju zapovijed sve poveli da nas raspnu na križ. Moj drug ni pred smrt nije prigovarao ženi, ali meni se omaklo da je spomenem i da nju, radi koje smo i krenuli na plovidbu, nazovem uzrokom jada!« Još je on govorio kad Mitridat poviče: »Govoriš li to o Hereji?« »Da, o svom prijatelju!«, odgovori Poliharm. »Nego molim te, gospodaru, naredi krvniku neka ne razdvoji ni naše križeve!« Priča je bila popraćena suzama i uzdasima. Mitridat sve svoje ljude pošalje po Hereju, ne bi li preduhitrio njegovu smrt. Ostale nađu već pogubljene, a on se upravo penjao na križ. Izdaleka poviču, jedan jedno, drugi drugo: »Stani!« »Silazi!« »Ne diraj ga!« »Pusti ga!« Krvnik se zaustavi u pokretu, a Hereja žalosno stane silaziti s križa jer se veselio što napušta turoban život i nesretnu ljubav.

Povedu ga Mitridatu, koji mu izađe u susret, zagrli ga i reče: »Brate i prijatelju! Zamalo si me svojom ustrajnom i neumjesnom šutnjom naveo da napravim bezbožno djelo!« Smjesta naredi slugama da ih povedu na kupanje i da se pobrinu za njihova tijela, a poslije kupanja da im obuku raskošnu helensku odjeću. On sa svoje strane pozove poznanike i prikaže žrtve zahvalnice za Herejino izbavljenje. Naveliko se pilo i u tom ugodnom gošćenju srcu nije nedostajalo nikakve radosti. Kako je raslo dobro raspoloženje, Mitridat, zagrijan vinom i ljubavlju, reče: »Ne žalim te, Hereja, zbog okova i križa nego zato što si ostao bez takve žene!« Hereja zaprepašteno uzvikne: »Gdje si ti vidio moju Kaliroju?« »Ne tvoju«, odgovori Mitridat, »nego zakonitu ženu Dionizija Milećanina! Već i dijete imaju!« Kad je to Hereja čuo, nije više mogao izdržati već padne Mitridatu oko koljena i reče: »Preklinjem te, gospodaru, daj mi

τὸν σταυρόν μοι ἀπόδος. Χειρόν με βασανίζεις, ἐπὶ
10 τοιούτῳ διηγήματι ζῆν ἀναγκάζων. Ἄπιστε Καλλιρόη
καὶ πασῶν ἀσεβεστάτη γυναικῶν, ἐγὼ μὲν ἐπράθην διὰ
σὲ καὶ ἔσκαψα καὶ σταυρὸν ἐβάστασα καὶ δημίου χερσὶ
παρεδόθην, σὺ δὲ ἐτρύφας καὶ γάμους ἔθυες ἐμοῦ
δεδεμένου. Οὐκ ἤρκεσεν ὅτι γυνὴ γέγονας ἄλλου Χαιρέου
11 ζῶντος, γέγονας δὲ καὶ μήτηρ.« Κλάειν ἤρξαντο πάντες
καὶ μετέβαλε τὸ συμπόσιον εἰς σκυθρωπὴν ὑπόθεσιν.
Μόνος ἐπὶ τούτοις Μιθριδάτης ἔχαιρεν, ἐλπίδα τινὰ
λαμβάνων ἐρωτικήν, ὡς δυνάμενος ἤδη καὶ λέγειν καὶ
πράττειν τι περὶ Καλλιρόης, ἵνα δοκῇ φίλῳ βοηθεῖν.
12 »Ἄρτι μὲν οὖν« ἔφη, »νὺξ γάρ ἐστιν, ἀπίωμεν, τῇ δ'
ὑστεραίᾳ νήφοντες βουλευώμεθα περὶ τούτων· δεῖται γὰρ
ἡ σκέψις σχολῆς μακροτέρας.« Ἐπὶ τούτοις ἀναστὰς
διέλυσε το συμπόσιον καὶ αὐτὸς μὲν ἀνεπαύετο καθάπερ
ἦν ἔθος αὐτῷ, τοῖς δὲ Συρακοσίοις νεανίσκοις θεραπείαν
4 τε καὶ οἶκον ἐξαίρετον ἀπέδειξε. Νὺξ ἐκείνη φροντίδων
μεστὴ πάντας κατελάμβανε καὶ οὐδεὶς ἐδύνατο
καθεύδειν· Χαιρέας μὲν γὰρ ὠργίζετο, Πολύχαρμος δὲ
παρεμυθεῖτο, Μιθριδάτης δὲ ἔχαιρεν ἐλπίζων ὅτι
καθάπερ ἐν τοῖς ἀγῶσι τοῖς γυμνικοῖς ἔφεδρος μένων
μεταξὺ Χαιρέου τε καὶ Διονυσίου αὐτὸς ἀκονιτὶ τὸ ἆθλον
Καλλιρόην ἀποίσεται.
2 Τῆς δ' ὑστεραίας προτεθείσης τῆς γνώμης ὁ μὲν
Χαιρέας εὐθὺς ἠξίου βαδίζειν εἰς Μίλητον καὶ Διονύσιον
ἀπαιτεῖν τὴν γυναῖκα· μὴ γὰρ ἂν μηδὲ Καλλιρόην
ἐμμένειν ἰδοῦσαν αὐτόν· ὁ δὲ Μιθριδάτης »Ἐμοῦ μὲν
ἕνεκά« φησιν »ἄπιθι, βούλομαι γάρ σε μηδὲ μίαν ἡμέραν
ἀπεζεῦχθαι τῆς γυναικός· ὄφελον μηδὲ Σικελίας ἐξῆλθετε,
μηδὲ συνέβη τι δεινὸν ἀμφοῖν· ἐπεὶ δὲ ἡ φιλόκαινος Τύχη
δρᾶμα σκυθρωπὸν ὑμῖν περιτέθεικε, βουλεύσασθαι δεῖ
περὶ τῶν ἑξῆς φρονιμώτερον· νῦν γὰρ σπεύδεις πάθει
μᾶλλον ἢ λογισμῷ, μηδὲν τῶν μελλόντων προορώμενος.
3 Μόνος καὶ ξένος εἰς πόλιν ἀπέρχῃ τὴν μεγίστην, καὶ
ἀνδρὸς πλουσίου καὶ πρωτεύοντος ἐν Ἰωνίᾳ θέλεις
ἀποσπάσαι γυναῖκα ἐξαιρέτως αὐτῷ συναφθεῖσαν; Ποίᾳ
δυνάμει πεποιθώς; Μακρὰν Ἑρμοκράτης σου καὶ
Μιθριδάτης οἱ μόνοι σύμμαχοι, πενθῆσαι δυνάμενοί σε
4 μᾶλλον ἢ βοηθῆσαι. Φοβοῦμαι καὶ τὴν τύχην τοῦ τόπου.
Δεινὰ μὲν ἐκεῖ πέπονθας ἤδη· δόξει δέ σοι τὰ τότε
<χρυσὸς>. φιλανθρωποτέρα τότε Μίλητος ἦν. Ἐδέθης
μέν, ἀλλὰ ἔζησας· ἐπράθης, ἀλλὰ ἐμοί. Νῦν δέ, ἂν
αἴσθηται Διονύσιος ἐπιβουλεόντα τοῖς γάμοις αὐτοῦ, τίς
σε θεῶν δυνήσεται σῶσαι; Παραδοθήσῃ γὰρ ἀντεραστῇ

ponovno križ! Gore me mučiš kad me poslije te priče prisiljavaš na život! Nevjerna Kalirojo, najbezbožnija od svih žena, ja sam zbog tebe bio prodan, zemlje sam se nakopao, križ ponio, krvniku sam predan u ruke, a ti si uživala i proslavljala udaju dok sam ja bio u okovima! Nije ti bilo dosta da uz živa Hereju postaneš tuđa žena nego si i majka postala!« Svi počnu plakati i gozba se pretvori u turobnu predstavu. Jedino se Mitridat tomu svemu radovao, gojeći nadu za svoju ljubav, jer od sada može i govoriti i činiti štogod u vezi s Kalirojom, sve pod prividom pomaganja prijatelju. Reče: »S obzirom na to da je noć, raziđimo se sada, a sutra ćemo o tome trijezno razmisliti. Razmatranje zahtijeva dulje vrijeme.« Na te riječi napusti gozbu i krene na počinak kao što mu je bio i običaj, a mladićima iz Sirakuze dodijeli posebnu poslugu i zgradu.

4. Na sve njih spusti se noć puna briga. Nijedan nije mogao spavati: Hereja je bjesnio, Poliharm ga je tješio, a Mitridat se veselio nadajući se da će, kao pričuvni takmičar u borilačkom natjecanju, čekajući rasplet između Hereje i Dionizija bez znoja odnijeti Kaliroju kao nagradu.

Sutradan, pri iznošenju mišljenja, Hereja je zahtijevao da odmah krene u Milet i traži ženu od Dionizija; po njemu, ni Kaliroja ne bi mogla ostati kad bi ga vidjela. Mitridat, međutim, reče: »Što se mene tiče, idi; ne bih htio da i jedan jedini dan budeš razdvojen od žene! Kamo sreće da se niste ni maknuli sa Sicilije i da se nijednomu od vas nikakva strahota nije dogodila! No kako vam je prevrtljiva Sudbina priredila turobnu dramu, treba o onome što dolazi razboritije promisliti. Sada se žuriš, s više strasti nego promišljenosti,ne vodeći računa o tome što te čeka. Sâm, i kao stranac, odlaziš u pregolem grad i bogatašu, prvom čovjeku Jonije, hoćeš oteti ženu za koju je tako izuzetno vezan! U kakvu se snagu uzdaš? Daleko su ti Hermokrat i Mitridat, tvoji jedini suborci, koji te više mogu oplakati nego što ti mogu pomoći. A bojim se i kobi toga mjesta. Ondje si već doživio strašne stvari, no tadašnje muke činit će ti se zlatom! Ljudskiji je tada bio Milet: bio si okovan, ali si preživio; bio si prodan — ali meni! A sada, ako Dionizije opazi da mu ugrožavaš brak, koji će te bog moći spasiti? Naći ćeš se u rukama svoga su-

τυράννῳ, καὶ τάχα μὲν οὐδὲ πιστευθήσῃ Χαιρέας εἶναι, κινδυνεύσεις δὲ μᾶλλον, κἂν ἀληθῶς εἶναί σε νομίσῃ. Σὺ μόνος ἀγνοεῖς τὴν φύσιν τοῦ Ἔρωτος, ὅτι οὗτος ὁ θεὸς ἀπάταις χαίρει καὶ δόλοις; Δοκεῖ δέ μοι πρῶτον ἀποπειραθῆναί σε τῆς γυναικὸς διὰ γραμμάτων εἰ μέμνηταί σου καὶ Διονύσιον θέλει καταλιπεῖν ἢ κείνου βούλεται οἶκον ὀφέλλειν, ὅς κεν ὀπυίῃ. Ἐπιστολὴν γράψον αὐτῇ· λυπηθήτω, χαρήτω, ζητησάτω, καλεσάτω· τῆς δὲ τῶν γραμμάτων διαπομπῆς ἐγὼ προνοήσομαι. Βάδιζε καὶ γράφε.«

Πείθεται Χαιρέας καὶ μόνος ἐπ' ἐρημίας γενόμενος ἤθελε γράφειν, ἀλλ' οὐκ ἠδύνατο, δακρύων ἐπιρρεόντων καὶ τῆς χειρὸς αὐτοῦ τρεμούσης. Ἀποκλαύσας δὲ τὰς ἑαυτοῦ συμφορὰς μόλις ἤρξατο τοιαύτης ἐπιστολῆς· »Καλλιρόῃ Χαιρέας· ζῶ, καὶ ζῶ διὰ Μιθριδάτην, τὸν ἐμὸν εὐεργέτην, ἐλπίζω δὲ καὶ σόν· ἐπράθην γὰρ εἰς Καρίαν ὑπὸ βαρβάρων, οἵτινες ἐνέπρησαν τριήρη τὴν καλήν, τὴν στρατηγικήν, τὴν τοῦ σοῦ πατρός· ἐξέπεμψε δὲ ἐπ' αὐτῆς ἡ πόλις πρεσβείαν ὑπὲρ σοῦ. Τοὺς μὲν οὖν ἄλλους πολίτας οὐκ οἶδ' ὅ τι γεγόνασιν, ἐμὲ δὲ καὶ Πολύχαρμον τὸν φίλον ἤδη μέλλοντας φονεύεσθαι σέσωκεν ἔλεος δεσπότου. Πάντα δὲ Μιθριδάτης εὐεργετήσας τοῦτό με λελύπηκεν ἀντὶ πάντων, ὅτι μοι τὸν σὸν γάμον διηγήσατο· θάνατον μὲν γὰρ ἄνθρωπος ὢν προσεδόκων, τὸν δὲ σὸν γάμον οὐκ ἤλπισα. Ἀλλ' ἱκετεύω, μετανόησον. Κατασπένδω τούτων μου τῶν γραμμάτων δάκρυα καὶ φιλήματα. Ἐγὼ Χαιρέας εἰμὶ ὁ σὸς ἐκεῖνος ὃν εἶδες παρθένος εἰς Ἀφροδίτης βαδίζουσα, δι' ὃν ἠγρύπνησας. Μνήσθητι τοῦ θαλάμου καὶ τῆς νυκτὸς τῆς μυστικῆς, ἐν ᾗ πρῶτον σὺ μὲν ἀνδρός, ἐγὼ δὲ γυναικὸς πεῖραν ἐλάβομεν. Ἀλλὰ ἐζηλοτύπησα. Τοῦτο ἴδιόν ἐστι φιλοῦντος. Δέδωκά σοι δίκας. Ἐπράθην, ἐδούλευσα, ἐδέθην. Μή μοι μνησικακήσῃς τοῦ λακτίσματος τοῦ προπετοῦς· κἀγὼ γὰρ ἐπὶ σταυρὸν ἀνέβην διὰ σέ, σοὶ μηδὲν ἐγκαλῶν. Εἰ μὲν οὖν ἔτι μνημονεύσειας, οὐδὲν ἔπαθον· εἰ δὲ ἄλλο τι φρονεῖς, θανάτου μοι δώσεις ἀπόφασιν.« Ταύτην τὴν ἐπιστολὴν

parnika u ljubavi, tiranina; možda ti neće ni povjerovati da si Hereja, a još ćeš u goroj opasnosti biti ako doista bude mislio da si Hereja! Zar ti jedini ne poznaješ narav Erosovu, da taj bog uživa u varkama i lukavstvima? Moje je mišljenje da prvo moraš pismom iskušati ženu, da li te se sjeća i želi napustiti Dionizija ili će

ona onome kuću pomagati, tko ju je uzo.[21]

Napiši joj pismo: neka se rastuži, neka se razveseli, neka te potraži, neka te pozove! Ja ću se pobrinuti da pismo bude uručeno. Kreći i piši!«

Hereja ga posluša i kad je ostao sam, na miru, htjede pisati, ali nije mogao: suze su mu tekle i ruka mu drhtala. Pošto se isplakao nad svojom nesrećom, jedva jedvice otpoče sljedeće pismo:

Hereja Kaliroji. Živ sam, a živ sam zahvaljujući Mitridatu, svojem dobročinitelju, nadam se i tvojem. Barbari koji su zapalili onu lijepu zapovjedničku troveslarku, troveslarku tvoga oca, na kojoj je grad otputio izaslanstvo radi tebe, prodali su me u Kariju. Što se s ostalim sugrađanima dogodilo, ne znam, a mene i mojeg druga Poliharma, kad su nas već imali ubiti, spasi gospodarevo milosrđe. Mitridat mi se u svemu pokazao kao dobročinitelj, ali više od svega rastužio me pričom o tvojoj udaji. Smrt sam – napokon, čovjek sam! – očekivao, ali tvojoj se udaji nisam nadao! Preklinjem te, predomisli se! Obasipam ovo pismo suzama i poljupcima. Ja sam onaj tvoj Hereja kojega si kao djevojka vidjela kad si kretala prema Afroditinu hramu, onaj zbog kojeg nisi usnula! Sjeti se ložnice i one otajstvene noći u kojoj si ti prvi put upoznala muškarca a ja ženu! Bio sam ljubomoran, reći ćeš! Pa to je osobina onoga koji ljubi! Platio sam ti kaznu: bio sam prodan, bio sam rob, bio sam u okovima. Nemoj zlopamtiti onaj nepromišljeni udarac nogom. Ja sam se i na križ popeo zbog tebe a da ti ništa nisam prigovorio! Ipak, ako me se još sjećaš, ništa nisam pretrpio. No ako su tvoji osjećaji drukčiji, izreći ćeš mi smrtnu presudu.

21 *Od.* 15,21.

ἔδωκε <Μιθριδάτης> Ὑγίνῳ τῷ πιστοτάτῳ, ὃν καὶ διοικητὴν εἶχεν ἐν Καρίᾳ τῆς ὅλης οὐσίας, παραγυμνώσας αὐτῷ καὶ τὸν ἴδιον ἔρωτα. Ἔγραψε δὲ καὶ αὐτὸς πρὸς Καλλιρόην, εὔνοιαν ἐπιδεικνύμενος αὐτῇ καὶ κηδομονίαν, ὅτι δι' ἐκείνην Χαιρέαν ἔσωσε, καὶ συμβουλεύων μὴ ὑβρίσαι τὸν πρῶτον ἄνδρα, ὑπισχνούμενος αὐτὸς στρατηγήσειν ὅπως ἀλλήλους ἀπολάβωσιν, ἂν καὶ τὴν ἐκείνης προσλάβῃ ψῆφον.

2 Συνέπεμψε δὲ τῷ Ὑγίνῳ τρεῖς ὑπερέτας καὶ δῶρα πολυτελῆ καὶ χρυσίον συχνόν· εἴρητο δὲ πρὸς τοὺς ἄλλους οἰκέτας ὅτι πέμπει ταῦτα Διονυσίῳ, πρὸς τὸ ἀνύποπτον. Κελεύει δὲ τὸν Ὑγῖνον, ἐπειδὰν ἐν Πριήνῃ γένηται, τοὺς μὲν ἄλλους αὐτοῦ καταλιπεῖν, μόνον δὲ αὐτόν, ὡς Ἴωνα (καὶ γὰρ ἑλλήνιζε τὴν φωνήν) κατάσκοπον εἰς τὴν Μίλητον πορευθῆναι· εἶτ' ἐπειδὰν μάθῃ πῶς ἂν χρήσαιτο τοῖς πράγμασι, τότε τοὺς ἐκ Πριήνης εἰς Μίλητον ἀπαγαγεῖν.

3 Ὁ μὲν οὖν ἀπῆει καὶ ἔπραττε τὰ κεκελευσμένα, ἡ Τύχη δὲ οὐχ ὁμοιον τῇ γνώμῃ τὸ τέλος ἐβράβευσεν, ἀλλὰ μειζόνων πραγμάτων ἐκίνησεν ἀρχήν. Ἐπειδὴ γὰρ Ὑγῖνος εἰς Μίλητον ἀπηλλάγη, καταλειφθέντες οἱ δοῦλοι τοῦ προεστηκότος ἔρημοι πρὸς ἀσωτίαν ὥρμων, ἔχοντες

4 χρυσίον ἄφθονον. Ἐν πόλει δὲ μικρᾷ καὶ περιεργίας Ἑλληνικῆς πλήρει ξενικὴ πολυτέλεια τοὺς πάντων ἐπέστρεψεν ὀφθαλμούς· ἄγνωστοι γὰρ ἄνθρωποι καὶ τρυφῶντες ἔδοξαν αὐτοῖς μάλιστα μὲν λῃσταί, δραπέται

5 δὲ πάντως. Ἦκεν οὖν εἰς τὸ πανδοχεῖον ὁ στρατηγὸς καὶ διερευνώμενος εὗρε χρυσίον καὶ κόσμον πολυτελῆ. Φώρια δὲ νομίσας ἀνέκρινε τοὺς οἰκέτας τίνες εἶεν καὶ πόθεν ταῦτα. Φόβῳ δὲ βασάνων κατεμήνυσαν τὴν

6 ἀλήθειαν ὅτι Μιθριδάτης ὁ Καρίας ὕπαρχος δῶρα πεπόμφει Διονυσίῳ, καὶ τὰς ἐπιστολὰς ἐπεδείκνυσαν. Ὁ δὲ στρατηγὸς τὰ μὲν γράμματα οὐκ ἔλυσεν, ἦν γὰρ ἔξωθεν κατασεσημασμένα, δημοσίοις δὲ παραδοὺς ἅπαντα μετὰ τῶν οἰκετῶν ἔπεμψε πρὸς Διονύσιον, εὐεργεσίαν εἰς αὐτὸν κατατίθεσθαι νομίζων.

7 Ἐτύγχανε μὲν οὖν ἐστιῶν τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν πολιτῶν καὶ λαμπρὸν τὸ συμπόσιον ἦν, ἤδη δέ που καὶ αὐλὸς ἐφθέγγετο καὶ δι' ὠδῆς ἠκούετο μέλος. Μεταξὺ δὲ ἐπέδωκέ τις αὐτῷ τὴν ἐπιστολήν. »Στρατηγὸς Πριηνέων Βίας εὐεργέτῃ Διονυσίῳ χαίρειν· δῶρα καὶ γράμματα

5. To je pismo Mitridat dao Higinu, čovjeku svoga najvećeg povjerenja, koji je bio i upravitelj njegova cjelokupna posjeda u Kariji, a otkrio mu je i svoju vlastitu ljubav. I sam je napisao pismo Kaliroji, iskazujući joj svoju sklonost i brigu, kao i to da je Hereju spasio zbog nje; savjetovao ju je da ne nanosi nepravdu svom prvom mužu i obećavao joj da će sam smisliti ratni plan kako da jedno drugo ponovno zadobiju, ukoliko i ona dâ glas za njegov prijedlog. Uz Higina poslao je trojicu pomagača, bogate darove i mnoštvo zlata. Ostalim je slugama, da izbjegne sumnju, rekao da to šalje Dioniziju. Higinu je zapovjedio da po dolasku u Prijenu pratioce ostavi ondje, a da jedino on, kao Jonjanin – a i govorio je grčki – radi izviđanja otputuje u Milet; kad dozna kako bi se moglo postupiti, tada neka one iz Prijene povede u Milet.

On je tako otišao izvršavajući naređenje, ali je Sudbina, pokrenuvši veće događaje, odredila da se stvar svrši drukčije nego što je bilo zamišljeno. Kad je, naime, Higin otputovao u Milet, robovi, ostavši sami, bez pretpostavljenog, i imajući obilje novca, dadu se na raskalašen život. U gradu malenu i punu helenske znatiželje, raskoš tuđinaca privukla je svačiji pogled. Ljudi nepoznati i odani raskalašenosti djelovali su im ponajviše kao razbojnici, a u svakom slučaju kao odbjegli robovi. Tako u svratište dođe gradonačelnik i pri pretresu pronađe novac i skupocjen nakit. Povjerovavši da je riječ o ukradenoj robi stane ispitivati sluge tko su i odakle im to. U strahu od mučila otkriju istinu, naime da je zapovjednik Karije Mitridat poslao darove Dioniziju, i pokažu mu pisma. Gradonačelnik nije otvorio pisma jer su izvana bila zapečaćena, nego je sve, zajedno sa slugama, predao gradskim činovnicima i poslao ih Dioniziju, vjerujući da tako osigurava za se protuuslugu.

Dionizije je upravo u to vrijeme priređivao svečanost za najuglednije građane. Gozba bijaše vesela, već je i frula svirala, uz glazbu čulo se pjevanje. U tom trenutku netko mu predade pismo:

Gradonačelnik Prijene Bijant pozdravlja svog dobročinitelja Dionizija. Darove i pisma koje ti je slao zapovjednik

κομιζόμενά σοι παρὰ Μιθριδάτου τοῦ Καρίας ὑπάρχου δοῦλοι πονηροὶ κατέφθειρον, οὓς ἐγὼ συλλαβὼν
8 ἀνέπεμψα πρὸς σέ.« Ταύτην τὴν ἐπιστολὴν ἐν μέσῳ τῷ συμποσίῳ Διονύσιος ἀνέγνω, καλλωπιζόμενος ἐπὶ ταῖς βασιλικαῖς δωρεαῖς· ἐντεμεῖν δὲ τὰς σφραγῖδας κελεύσας ἐντυγχάνειν ἐπειρᾶτο τοῖς γράμμασιν. Εἶδεν οὖν· »Καλλιρόῃ Χαιρέας· ζῷ.«

9 Τοῦ δ' αὐτοῦ λύτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ, εἶτα σκότος τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ κατεχύθη. Καὶ μέντοι λιποθυμήσας ὅμως ἐκράτησε τὰ γράμματα, φοβούμενος ἄλλον αὐτοῖς ἐντυχεῖν. Θορύβου δὲ καὶ συνδρομῆς γενομένης ἐπηγέρθη, καὶ συνεὶς τοῦ πάθους ἐκέλευσε τοῖς οἰκέταις μετενεγκεῖν αὐτὸν εἰς ἕτερον οἰκίσκον, ὡς δῆθεν
10 βουλόμενος ἠρεμίας μετασχεῖν. Τὸ μὲν οὖν συμπόσιον σκυθρωπῶς διελύθη (φαντασία γὰρ ἀποπληξίας αὐτοὺς ἔσχε), Διονύσιος δὲ καθ' ἑαυτὸν γενόμενος πολλάκις ἀνεγίνωσκε τὰς ἐπιστολάς. Κατελάμβανε δὲ αὐτὸν πάθη ποικίλα, θυμός, ἀθυμία, φόβος, ἀπιστία. Ζῆν μὲν οὖν Χαιρέαν οὐκ ἐπίστευε (τοῦτο γὰρ οὐδὲ ὅλως ἤθελε), σκῆψιν δὲ μοιχικὴν ὑπελάμβανε Μιθριδάτου διαφθεῖραι
6 θέλοντος Καλλιρόην ἐλπίδι Χαιρέου. Μεθ' ἡμέραν οὖν τήρησιν ἐποιεῖτο τῆς γυναικὸς ἀκριβεστέραν, ἵνα μή τις αὐτῇ προσέλθῃ μηδὲ ἀπαγγείλῃ τι τῶν ἐν Καρίᾳ διηγημάτων· αὐτὸς δὲ ἄμυναν ἐπενόησε τοιαύτην.

Ἐπεδήμει κατὰ καιρὸν ὁ Λυδίας καὶ Ἰωνίας ὕπαρχος Φαρνάκης, ὃς δὴ καὶ μέγιστος εἶναι ἐδόκει τῶν ὑπὸ βασιλέως καταπεμπομένων ἐπὶ θάλατταν. Ἐπὶ τοῦτον ἦλθεν ὁ Διονύσιος, ἦν γὰρ αὐτῷ φίλος, καὶ ἰδιολογίαν ᾐτήσατο μόνος. »Ἱκετεύω σέ« φησιν, »ὦ δέσποτα, βοήθησον ἐμοί τε καὶ σεαυτῷ. Μιθριδάτης γάρ, ὁ κάκιστος ἀνδρῶν, καὶ σοὶ φθονῶν, ξένος μου γενόμενος ἐπιβουλεύει μου τῷ γάμῳ καὶ πέπομφε γράμματα μοιχικὰ
2 μετὰ χρυσίου πρὸς τὴν γυναῖκα τὴν ἐμήν.« Ἐπὶ τούτοις ἀνεγίνωσκε τὰς ἐπιστολὰς καὶ διηγεῖτο τὴν τέχνην. Ἀσμένως ἤκουσε Φαρνάκης τῶν λόγων τάχα μὲν καὶ διὰ Μιθριδάτην (ἐγεγόνει γὰρ αὐτοῖς οὐκ ὀλίγα προσκρούσματα διὰ τὴν γειτνίασιν), τὸ δὲ πλέον διὰ τὸν ἔρωτα· καὶ γὰρ αὐτὸς ἐκάετο τῆς Καλλιρόης καί δι' αὐτὴν ἐπεδήμει τὰ πολλὰ Μιλήτῳ, καλῶν ἐπὶ τὰς ἑστιάσεις Διονύσιον
3 μετὰ τῆς γυναικός. Ὑπέσχετο δ' οὖν βοηθήσειν αὐτῷ κατὰ τὸν δυνατὸν τρόπον καὶ γράφει δι' ἀπορρήτων

Karije Mitridat uništavali su zli robovi. Ja sam ih uhapsio i poslao tebi.

To pismo pročita Dionizije usred gozbe dičeći se kraljevskim poklonima. Potom, pokušavajući da dođe do onoga što je napisano, naredi da se slome pečati i ugleda:
Hereja Kaliroji. Živ sam...

srce i koljena onome klonu,[22]

a potom mu mrak padne na oči. No ipak je, iako je izgubio svijest, zadržao uza se pismo, bojeći se da ga se netko drugi ne dokopa. Probudi se kad su nastale graja i strka, i shvativši što se dogodilo, zapovjedi slugama da ga prenesu u neku drugu malu odaju jer da tobože hoće otpočinuti. Gozba se tako žalosno okonča (gosti su bili pod dojmom onoga onesvješćivanja), a Dionizije je, ostavši sam, u nekoliko navrata čitao pisma. Raznovrsni su ga osjećaji obuzimali: srdžba, malodušnost, strah, nevjerica. Nije vjerovao da je Hereja živ (to ni najmanje nije želio) nego stane sumnjati da je posrijedi neko preljubničko lukavstvo Mitridatovo koji nadom u Hereju želi zavesti Kaliroju.

6. Kad je svanuo dan, pojača stražu oko žene, kako joj ne bi tko došao i javio joj nešto od tih priča iz Karije. A on smisli sljedeću obranu.

U to vrijeme boravio je u gradu Farnak, zapovjednik Lidije i Jonije, za kojega se inače vjerovalo da je nautjecajniji među ljudima koje je Kralj postavio u obalnom području. Njemu dođe Dionizije – bio mu je naime prijatelj – i zatraži da s njim nasamu porazgovara. »Preklinjem te, gospodaru«, reče, »priteci u pomoć i sebi i meni! Mitridat, najgori od svih ljudi, koji i tebi zavidi, radi protiv mojega braka, iako je moj gostinski prijatelj. Poslao je preljubničko pismo i novac mojoj ženi!« Potom mu pročita pismo i ispriča o lukavstvu. Farnak radosno sasluša njegove riječi, dijelom možda i zbog Mitridata (kao susjedi nerijetko su jedan drugomu stali na žulj), ali više zbog svoje ljubavi, jer je i sam plamtio za Kalirojom, zbog nje uglavnom boravio u Miletu i pozivao na gozbe Dionizija zajedno sa ženom. Obećao je da će mu pomoći koliko bude mogao i napiše tajno pismo:

22 Usp. bilj. 3.

ἐπιστολήν. »Βασιλεῖ βασιλέων Ἀρταξέρξῃ σατράπης Λυδίας καὶ Ἰωνίας Φαρνάκης ἰδίῳ δεσπότῃ χαίρειν. Διονύσιος ὁ Μιλήσιος δοῦλός ἐστι σὸς ἐκ προγόνων πιστὸς καὶ πρόθυμος εἰς τὸν σὸν οἶκον. Οὗτος ἀπωδύρατο πρός με ὅτι Μιθριδάτης ὁ Καρίας ὕπαρχος ξένος αὐτῷ γενόμενος διαφθείρει αὐτοῦ τὴν γυναῖκα. Φέρει δὲ μεγάλην ἀδοξίαν εἰς τὰ σὰ πράγματα, μᾶλλον δὲ ταραχήν· πᾶσα μὲν γὰρ παρανομία σατράπου μεμπτή, μάλιστα δὲ αὕτη. Καὶ γὰρ ὁ Διονύσιός ἐστι δυνατώτατος Ἰώνων καὶ τὸ κάλλος τῆς γυναικὸς περιβόητον, ὥστε τὴν ὕβριν μὴ δύνασθαι λαθεῖν.«

5 Ταύτην τὴν ἐπιστολὴν κομισθεῖσαν ὁ βασιλεὺς ἀνέγνω τοῖς φίλοις καὶ τί χρὴ πράττειν ἐβουλεύετο. Γνῶμαι δὲ ἐρρήθησαν διάφοροι· τοῖς μὲν γὰρ Μιθριδάτῃ φθονοῦσιν ἢ τὴν σατραπείαν αὐτοῦ μνωμένοις ἐδόκει μὴ περιορᾶν ἐπιβουλὴν εἰς γάμον ἀνδρὸς ἐνδόξου, τοῖς δὲ ῥᾳθυμοτέροις τὰς φύσεις ἢ τιμῶσι τὸν Μιθριδάτην (εἶχε δὲ πολλοὺς <τοὺς> προεστηκότας) οὐκ ἤρεσκεν ἀνάρπαστον ἐκ διαβολῆς ποιεῖν ἄνδρα δόκιμον.

6 Ἀγχωμάλων δὲ τῶν γνωμῶν γενομένων ἐκείνης μὲν τῆς ἡμέρας οὐδὲν ἐπεκύρωσεν ὁ βασιλεύς, ἀλλ' ὑπερέθετο τὴν σκέψιν· νυκτὸς δὲ ἐπελθούσης ὑπεδύετο αὐτὸν μισοπονηρία μὲν διὰ τὸ τῆς βασιλείας εὐπρεπές, εὐλάβεια δὲ περὶ <τοῦ> μέλλοντος· ἀρχὴν γὰρ ἔχειν τὸν

7 Μιθριδάτην καταφρονήσεως. Ὥρμησεν οὖν καλεῖν ἐπὶ τὴν δίκην αὐτόν· ἄλλο δὲ πάθος παρῆνει μεταπέμπεσθαι καὶ τὴν γυναῖκα τὴν καλήν· σύμβουλοι μὲν οὖν <νὺξ> καὶ σκότος ἐν ἐρημίᾳ γενόμενοι καὶ τούτου τοῦ μέρους τῆς ἐπιστολῆς ἀνεμίμνησκον βασιλέα, προσηρέθιζε δὲ καὶ φήμη Καλλιρόην τινὰ καλλίστην ἐπὶ τῆς Ἰωνίας εἶναι· καὶ τοῦτο μόνον ἐμέμφετο βασιλεὺς Φαρνάκην, ὅτι οὐ προσέγραψεν ἐν τῇ ἐπιστολῇ ὄνομα τῆς γυναικός.

8 Ὅμως δὲ ἐπ' ἀμφιβόλῳ τῷ τάχα καὶ κρείττονα τυγχάνειν τῆς φημιζομένης ἑτέραν ἔδοξε καλέσαι καὶ τὴν γυναῖκα. Γράφει δὲ καὶ πρὸς Φαρνάκην· »Διονύσιον, ἐμὸν δοῦλον, Μιλήσιον, πέμψον«· πρὸς δὲ Μιθριδάτην· »Ἧκε ἀπολογησόμενος ὅτι οὐκ ἐπεβούλευσας γάμῳ Διονυσίου.«

7 Καταπλαγέντος δὲ τοῦ Μιθριδάτου καὶ ἀποροῦντος τὴν αἰτίαν τῆς διαβολῆς, ὑποστρέψας ὁ Ὑγῖνος ἐδήλωσε τὰ πεπραγμένα περὶ τοὺς οἰκέτας. Προδοθεὶς οὖν ὑπὸ τῶν γραμμάτων ἐβουλεύετο μὴ βαδίζειν ἄνω, δεδοικὼς τὰς διαβολὰς καὶ τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ Μίλητον μὲν καταλαβεῖν καὶ Διονύσιον ἀνελεῖν τὸν αἴτιον, Καλλιρόην

2 δὲ ἁρπάσας ἀποστῆναι βασιλέως. »Τί γὰρ σπεύδω« φησὶ

Svoga gospodara, Kralja kraljeva Artakserksa, pozdravlja Farnak, satrap Lidije i Jonije. Dionizije iz Mileta od pradjedova je tvoj rob, vjeran i odan tvojoj kući. On mi se izjadao da mu Mitridat, zapovjednik Karije, iako je njegov gostinski prijatelj, zavodi ženu. To tvoju vlast dovodi na zao glas, točnije, potresa je. Svaki je nezakonit postupak satrapov za osudu, a ovaj osobito. Dionizije je naime najmoćniji čovjek Jonije, a ljepota je te žene na glasu, tako da se nasilje ne može zatajiti!

To su pismo donijeli Kralju, on ga pročita prijateljima i posavjetova se o tome što treba raditi. Različita su mišljenja bila izrečena. Oni koji su zavidjeli Mitridatu ili čeznuli za njegovom satrapijom predlagali su da se ne prijeđe preko tog nasrtaja na brak ugledna čovjeka, a onima koji su po prirodi bili popustljiviji ili su poštovali Mitridata (imao je uza se većinu velikodostojnika) nije se svidjelo da tako cijenjen čovjek bude uklonjen zbog klevete. Kako su mišljenja bila podijeljena, taj dan Kralj ništa ne odluči nego pretresanje odloži za sutradan. Kad je pala noć s jedne ga strane, s obzirom na ugled kraljevstva, stane obuzimati mržnja prema zloći, a s druge strane oprez u pogledu budućnosti jer bi to mogao biti početak Mitridatova prezira prema njemu. Prva mu je pomisao bila da ga pozove na sud, ali neki drugi osjećaj savjetovao mu je da pozove i tu lijepu ženu. Savjetodavci mu na osami bijahu noć i tmina, koje su ga podsjećale upravo na onaj dio pisma, a dodatno ga je uzbuđivala priča o tome kako je neka Kaliroja najljepša u Joniji. Kralj je Farnaku zamjerao jedino to što u pismu nije pridodao i ime te žene. Ipak, u neizvjesnosti neće li se možda namjeriti i na neku bolju od razglašene ljepotice, odluči se da pozove i ženu. Napiše tako Farnaku: *Pošalji mi Dionizija Milećanina, moga roba!* A Mitridatu ovako: *Dođi kako bi se opravdao da nisi radio protiv Dionizijeva braka!*

7. Mitridat je bio zaprepašten i nije mogao dokučiti razlog optužbe, ali ga Higin po povratku izvijesti o tome što se dogodilo sa slugama. Pošto ga je tako pismo izdalo, razmišljao je o tome da ne ide u unutrašnjost, bojeći se optužbi i srdžbe Kraljeve, nego da se dočepa Mileta i ubije krivca Dionizija, a Kaliroju da otme i odmetne se od Kralja. »Što se

»παραδοῦναι δεσπότου χερσὶ τὴν ἐλευθερίαν; Τάχα δὲ καὶ κρατήσεις τι ὧδε μένων· μακρὰν γάρ ἐστι βασιλεὺς καὶ <φαύλους> ἔχει στρατηγούς· εἰ δὲ καὶ ἄλλως ἀθετήσειεν, οὐδὲν δυνήσῃ χεῖρον παθεῖν. Ἐν τοσούτῳ δὲ σὺ μὴ προδῷς δύο τὰ κάλλιστα, ἔρωτα καὶ ἀρχήν. Ἐντάφιον ἔνδοξον ἡ ἡγεμονία καὶ μετὰ Καλλιρόης
3 θάνατος ἡδύς.« Ἔτι ταῦτα βουλευομένου καὶ παρασκευαζομένου πρὸς ἀπόστασιν ἥκέ τις ἀγγέλλων ὡς Διονύσιος ἐξώρμηκε Μιλήτου καὶ Καλλιρόην ἐπάγεται. Τοῦτο λυπηρότερον ἤκουσε Μιθριδάτης ἢ τὸ πρόσταγμα τὸ καλοῦν ἐπὶ τὴν δίκην· ἀποκλαύσας δὲ τὴν ἑαυτοῦ συμφορὰν »Ἐπὶ ποίαις« φησὶν »ἐλπίσιν ἔτι μένω;
4 Προδίδωσί με πανταχόθεν ἡ Τύχη. Τάχα γὰρ ἐλεήσει με βασιλεὺς μηδὲν ἀδικοῦντα· εἰ δὲ ἀποθανεῖν δεήσειε, πάλιν ὄψομαι Καλλιρόην· κἂν ἐν τῇ κρίσει Χαιρέαν ἔξω μετ' ἐμαυτοῦ καὶ Πολύχαρμον οὐ συνηγόρους μόνον, ἀλλὰ καὶ μάρτυρας.« Πᾶσαν οὖν τὴν θεραπείαν κελεύσας συνακολουθεῖν ἐξώρμησε Καρίας, ἀγαθὴν ἔχων ψυχὴν ἐκ τοῦ μηδὲν ἀδικεῖν ἂν δόξαι· ὥστε οὐδὲ μετὰ δακρύων προέπεμψαν αὐτόν, ἀλλὰ μετὰ θυσιῶν καὶ πομπῆς.

5 Ἕνα μὲν οὖν στόλον τοῦτον ἐκ Καρίας ἔστελλεν ὁ Ἔρως, ἐξ Ἰωνίας δὲ ἐνδοξότερον ἄλλον· ἐπιφανέστερον γὰρ καὶ βασιλικώτερον ἦν τὸ κάλλος. Προέτρεχε γὰρ τῆς γυναικὸς ἡ Φήμη, καταγγέλλουσα πᾶσιν ἀνθρώποις ὅτι Καλλιρόη παραγίνεται, τὸ περιβόητον ὄνομα, τὸ μέγα τῆς φύσεως κατόρθωμα,

Ἀρτέμιδι ἰκέλη ἢ χρυσείῃ Ἀφροδίτῃ.

6 Ἐνδοξοτέραν αὐτὴν ἐποίει καὶ τὸ τῆς δίκης διήγημα. Πόλεις ἀπήντων ὅλαι καὶ τὰς ὁδοὺς ἐστενοχώρουν οἱ συντρέχοντες ἐπὶ τὴν θέαν· ἐδόκει δὲ τοῖς πᾶσι τῆς φήμης ἡ γυνὴ κρείττων. Μακαριζόμενος δὲ Διονύσιος ἐλυπεῖτο, καὶ δειλότερον αὐτὸν ἐποίει τῆς εὐτυχίας τὸ μέγεθος· ἀνὴρ γὰρ πεπαιδευμένος ἐνεθυμεῖτο ὅτι φιλόκαινός ἐστιν ὁ Ἔρως· διὰ τοῦτο καὶ τόξα καὶ πῦρ ποιηταί τε καὶ πλάσται περιτεθείκασιν αὐτῷ, τὰ κουφότατα καὶ στῆναι
7 μὴ θέλοντα. Μνήμη δὲ ἐλάμβανεν αὐτὸν παλαιῶν διηγημάτων, ὅσαι μεταβολαὶ γεγόνασι τῶν καλῶν γυναικῶν. Πάντα οὖν Διονύσιον ἐφόβει, πάντας ἔβλεπεν ὡς ἀντεραστάς, οὐ τὸν ἀντίδικον μόνον, ἀλλ' αὐτὸν τὸν δικαστήν, ὥστε καὶ μετενόει προπετέστερον Φαρνάκῃ ταῦτα μηνύσας,

žurim«, reče »da u ruke Kraljeve predam svoju slobodu? Možda ćeš ovako čekajući nešto dobiti! Kralj je daleko i ima loše zapovjednike. Kad bi te i drukčije htio zlostaviti, ništa ti se gore ne bi moglo dogoditi. U takvim okolnostima nemoj izdati dvije najljepše stvari: ljubav i vlast! Vrhovno zapovjedništvo ugledan je grobni pokrov, a smrt s Kalirojom slatka!«

Dok je još tako razmišljao i spremao se na odmetnuće, dođe mu netko s viješću kako je Dionizije krenuo iz Mileta i vodi sa sobom Kaliroju. To je Mitridat čuo s više tuge nego naredbu koja ga je pozivala na sud. Zaplače nad svojom nesrećom i reče: »Čemu se imam nadati ostajući ovdje? Sudbina me u svakom pogledu izdaje! Možda će mi se Kralj smilovati jer ništa nisam kriv! Pa ako i bude trebalo umrijeti – vidjet ću ponovno Kaliroju! A u parnici ću imati uza se Hereju i Poliharma, ne samo kao branitelje nego i kao svjedoke!« Zapovjedi da sva služinčad krene za njim te se otputi iz Karije s pouzdanjem u svoju prividnu nedužnost. Zbog toga ga i nisu ispratili sa suzama nego sa žrtvama i svečanom povorkom.

To, prvo izaslanstvo, Eros je otputio iz Karije. Drugo, još sjajnije, otputio je iz Jonije. Doista, ljepota mu bijaše uočljivija i više kraljevska. Ispred žene pronosio se glas koji je svim ljudima javljao da dolazi Kaliroja, to glasovito ime, to veliko djelo prirode

na Artemidu nalik il' na zlâtnu na Afroditu.[23]

Zanimanje za nju uvećavala je i priča o parnici. Ususret su dolazili cijeli gradovi, a ljudi koji su odasvud trčali da bi gledali zakrčivali su putove. A svima se žena učinila ljepšom od glasa o sebi: čestitke su rastuživale Dionizija, veličina sreće činila ga je plašljivim, a kao obrazovan čovjek razmišljao je o tom kako je prevrtljiv Eros – to i jest razlog zašto su mu pjesnici i kipari pridodali strelice i vatru, nalaganije oružje koje ne trpi mirovanje. Prisjećao se i onih starih priča, kakve su se mijene dogodile s lijepim ženama. Svega se tako Dionizije bojao, u svima je gledao suparnike u ljubavi – i to ne samo u svom parničnom protivniku nego i u sucu. Stao se kajati što se tako brzopleto otkrio pred Farnakom

23 *Od.* 17,37; *Od.* 19,54.

ἐξὸν καθεύδειν τὴν τ' ἐρωμένην ἔχειν·
οὐ γὰρ ὅμοιον ἐν Μιλήτῳ φυλάττειν Καλλιρόην καὶ ἐπὶ
8 τῆς Ἀσίας ὅλης. Διεφύλαττε δὲ ὅμως τὸ ἀπόρρητον μέχρι
τέλους, καὶ τὴν αἰτίαν οὐχ ὡμολόγει πρὸς τὴν γυναῖκα,
ἀλλ' ἡ πρόφασις ἦν ὅτι βασιλεὺς αὐτὸν μεταπέμπεται, 5
βουλεύσασθαι θέλων περὶ τῶν ἐν Ἰωνίᾳ πραγμάτων.
Ἐλυπεῖτο δὲ Καλλιρόη, μακρὰν στελλομένη θαλάσσης
Ἑλληνικῆς· ἕως γὰρ τοὺς Μιλησίων λιμένας ἑώρα,
Συρακούσας ἐδόκει ἐγγὺς τυγχάνειν· μέγα δὲ εἶχε
παραμύθιον καὶ τὸν Χαιρέου τάφον ἐκεῖ. 10

kad spavati se moglo, imati ljubljenu[24]

Nije ista stvar paziti na Kaliroju u Miletu ili po cijeloj Aziji. Čuvao je ipak svoju tajnu sve do kraja ne priznajući ženi razlog putovanja nego mu je izlika bila da ga Kralj poziva zato što želi da se posavjetuje s njim o prilikama u Joniji. Kaliroja je tugovala zato što je šalju tako daleko od helenskog mora: dok je gledala miletske luke, činilo joj se da je blizu Sirakuze, a velika joj je utjeha bio i tamošnji Herejin grob.

24 Usp. Menandrova *Mrska čovjeka*, frgm. A 9 Sandbach.

E

1 Ὡς μὲν ἐγαμήθη Καλλιρόη Χαιρέᾳ, καλλίστη γυναικῶν ἀνδρὶ καλλίστῳ, πολιτευσαμένης Ἀφροδίτης τὸν γάμον, καὶ ὡς δι' ἐρωτικὴν ζηλοτυπίαν Χαιρέου πλήξαντος αὐτὴν ἔδοξε τεθνάναι, ταφεῖσαν δὲ πολυτελῶς εἶτα ἀνανήψασαν ἐν τῷ τάφῳ τυμβωρύχοι νυκτὸς ἐξήγαγον ἐκ Σικελίας, πλεύσαντες δὲ εἰς Ἰωνίαν ἐπώλησαν Διονυσίῳ, καὶ τὸν ἔρωτα τὸν Διονυσίου καὶ τὴν Καλλιρόης πρὸς Χαιρέαν πίστιν καὶ τὴν ἀνάγκην τοῦ γάμου διὰ τὴν γαστέρα καὶ τὴν Θήρωνος ὁμολογίαν καὶ Χαιρέου πλοῦν ἐπὶ ζήτησιν τῆς γυναικὸς ἅλωσίν τε αὐτοῦ
2 καὶ πρᾶσιν εἰς Καρίαν μετὰ Πολυχάρμου τοῦ φίλου, καὶ ὡς Μιθριδάτης ἐγνώρισε Χαιρέαν μέλλοντα ἀποθνήσκειν καὶ ὡς ἔσπευδεν ἀλλήλοις ἀποδοῦναι τοὺς ἔρωτας, φωράσας δὲ τοῦτο Διονύσιος ἐξ ἐπιστολῶν διέβαλεν αὐτὸν πρὸς Φαρνάκην, ἐκεῖνος δὲ πρὸς βασιλέα, βασιλεὺς δὲ ἀμφοτέρους ἐκάλεσεν ἐπὶ τὴν κρίσιν — ταῦτα ἐν τῷ πρόσθεν λόγῳ δεδήλωται· τὰ δὲ ἑξῆς νῦν διηγήσομαι.

3 Καλλιρόη μὲν γὰρ μέχρι Συρίας καὶ Κιλικίας κούφως ἔφερε τὴν ἀποδημίαν· καὶ γὰρ Ἑλλάδος ἤκουε φωνῆς καὶ θάλασσαν ἔβλεπε τὴν ἄγουσαν εἰς Συρακούσας· ὡς δ' ἦκεν ἐπὶ ποταμὸν Εὐφράτην, μεθ' ὃν ἤπειρός ἐστι μεγάλη, ἀφετήριον εἰς τὴν βασιλέως γῆν τὴν πολλήν, τότε ἤδη πόθος αὐτὴν ὑπεδύετο πατρίδος τε καὶ συγγενῶν <καὶ>
4 ἀπόγνωσις τῆς εἰς τοὔμπαλιν ὑποστροφῆς. Στᾶσα δὲ ἐπὶ τῆς ἠϊόνος καὶ πάντας ἀναχωρῆσαι κελεύσασα πλὴν Πλάγγωνος τῆς μόνης πιστῆς, τοιούτων ἤρξατο λόγων· »Τύχη βάσκανε καὶ μιᾶς γυναικὸς προσφιλονεικοῦσα πολέμῳ, σύ με κατέκλεισας ἐν τάφῳ ζῶσαν, κἀκεῖθεν ἐξήγαγες οὐ δι' ἔλεον, ἀλλ' ἵνα λῃσταῖς με παραδῷς.
5 Ἐμερίσαντό μου τὴν φυγὴν θάλασσα καὶ Θήρων· ἡ Ἑρμοκράτους θυγάτηρ ἐπράθην καί, τὸ τῆς ἀφιλίας μοι βαρύτερον, ἐφιλήθην, ἵνα ζῶντος Χαιρέου ἄλλῳ γαμηθῶ. Σὺ δὲ καὶ τούτων ἤδη μοι φθονεῖς· οὐκέτι γὰρ εἰς Ἰωνίαν με φυγαδεύεις. Ξένην μέν, πλὴν Ἑλληνικὴν ἐδίδους γῆν, ὅπου μεγάλην εἶχον παραμυθίαν, ὅτι θαλάσσῃ παρακάθημαι, νῦν δὲ ἔξω με τοῦ συνήθους ῥίπτεις ἀέρος καὶ τῆς πατρίδος ὅλῳ διορίζομαι κόσμῳ. Μίλητον ἀφείλω μου πάλιν, ὡς πρότερον Συρακούσας· ὑπὲρ τὸν Εὐφράτην ἀπάγομαι καὶ βαρβάροις ἐγκλείομαι μυχοῖς ἡ νησιῶτις,

PETA KNJIGA

1. Kako se Kaliroja, najljepša među ženama, udala za Hereju, najljepšeg među muškarcima, uz posredovanje Afroditino, i kako se, pošto ju je Hereja u zaljubljeničkoj ljubomori udario, učinilo da je umrla; kako su je potom, raskošno sahranjenu i zatim ponovno u grobu oživjelu, obijači grobnica noću odveli sa Sicilije, otplovili u Joniju i prodali Dioniziju; potom o Dionizijevoj ljubavi, Kalirojinoj vjernosti prema Hereji, prinudnu braku zbog trudnoće, Teronovu priznanju, Herejinu odlasku u potragu za ženom, njegovu zarobljavanju i prodaji u Kariju, u društvu s prijateljem Poliharmom; potom o tome kako je Mitridat doznao za Hereju baš kad je ovaj imao umrijeti i kako je žurno htio vratiti ljubavnike jedno drugomu, kako je Dionizije iz pisama doznao za to i okrivio Mitridata pred Farnakom, ovaj Mitridata pred Kraljem, a Kralj ih obojicu pozvao na sud – sve je to izloženo u prethodnom dijelu priče. Sad ću ispričati što se dogodilo poslije toga.

Do Sirije i Karije Kaliroja je lako podnosila putovanje: slušala je kako se govori grčki, gledala je more koje vodi do Sirakuze. Kad je došla do rijeke Eufrata, iza koje je veliko kopno i ulazna vrata u veliku Kraljevu zemlju, počne je obuzimati čežnja za domovinom i rodbinom te stane gubiti nadu da će se vratiti. Zastane na obali, naredi svima, osim Plangoni, svojoj jedinoj pouzdanici, da se povuku i ovako započne: »Zlobna Sudbino, kojoj se sviđa pokretati rat protiv jedne jedine žene, živu si me u grob zatvorila i izvela odanle ne iz samilosti nego zato da me prodaš razbojnicima! U mojem su izgnanstvu sudjelovali more i Teron. Ja, Hermokratova kći, bila sam prodana i u me su se – što je gore od svake neljubaznosti – zaljubili, tako da sam se za života Herejina morala udati za drugoga. Ali ti mi već i na tom zavidiš: ne dopuštaš mi više progonstvo u Joniji! Dodijelila si mi tuđu zemlju, ali helensku, gdje mi je velika utjeha bila u tome što sam blizu mora, a sad me goniš iz podneblja na koje sam navikla i cio me svijet dijeli od domovine. Sad si mi i Milet oduzela, kao prije Sirakuzu. Odvode me preko Eufrata i mene, otočanku, zatvaraju u neke barbarske rupe

ὅπου μηκέτι θάλασσα. Ποίαν ἔτ' ἐλπίσω ναῦν ἐκ Σικελίας
7 καταπλέουσαν; Ἀποσπῶμαι καὶ τοῦ σοῦ τάφου, Χαιρέα.
Τίς ἐπενέγκῃ σοι χοάς, δαῖμον ἀγαθέ; Βάκτρα μοι καὶ
Σοῦσα λοιπὸν οἶκος καὶ τάφος. Ἄπαξ, Εὐφρᾶτα, μέλλω
σε διαβαίνειν· φοβοῦμαι γὰρ οὐχ οὕτως τὸ μῆκος τῆς
ἀποδημίας ὡς μὴ δόξω κἀκεῖ καλή τινι.« Ταῦτα ἅμα
λέγουσα τὴν γῆν κατεφίλησεν, εἶτα ἐπιβᾶσα τῆς
8 πορθμίδος διεπέρασεν. Ἦν μὲν οὖν καὶ Διονυσίῳ
χορηγία πολλή· πλουσιώτατα γὰρ ἐπεδείκνυτο τῇ γυναικὶ
τὴν παρασκευήν· βασιλικωτέραν δὲ τὴν ὁδοιπορίαν
αὐτοῖς παρεσκεύασεν ἡ τῶν ἐπιχωρίων φιλοφρόνησις·
δῆμος παρέπεμπεν εἰς δῆμον, καὶ σατράπης παρεδίδου τῷ
μεθ' αὑτόν, πάντας γὰρ ἐδημαγώγει τὸ κάλλος. Καὶ ἄλλη
δέ τις ἐλπὶς ἔθαλπε τοὺς βαρβάρους, ὅτι ἥδε ἡ γυνὴ μέγα
δυνήσεται, καὶ διὰ τοῦτο ἕκαστος ἔσπευδε ξενίας διδόναι
ἢ πάντως τινὰ χάριν εἰς αὐτὴν ἔχειν ἀποκειμένην.

2 Καὶ οἱ μὲν ἦσαν ἐν τούτοις· ὁ δὲ Μιθριδάτης δι'
Ἀρμενίας ἐποιεῖτο τὴν πορείαν σφοδροτέραν, μάλιστα
μὲν δεδοικὼς μὴ καὶ τοῦτο ἐπαίτιον αὐτῷ γένηται πρὸς
βασιλέως, ὅτι κατ' ἴχνος ἐπηκολούθει τῇ γυναικί, ἅμα δὲ
καὶ σπεύδων προεπιδημῆσαι καὶ συγκροτῆσαι τὰ πρὸς
2 τὴν δίκην. Ἀφικόμενος οὖν εἰς Βαβυλῶνα (βασιλεὺς γὰρ
αὐτόθι διέτριβεν) ἐκείνην μέν τὴν ἡμέραν ἡσύχασε παρ'
ἑαυτῷ· πάντες γὰρ οἱ σατράπαι σταθμοὺς ἔχουσιν
ἀποδεδειγμένους· τῇ δ' ὑστεραίας ἐπὶ θύρας ἐλθὼν τὰς
βασιλέως, ἠσπάσατο μὲν Περσῶν τοὺς ὁμοτίμους.
Ἀρταξάτην δὲ τὸν εὐνοῦχον ὃς μέγιστος ἦν παρὰ βασιλεῖ
καὶ δυνατώτατος πρῶτον μὲν δώροις ἐτίμησεν, εἶτα
»Ἀπάγγειλον« εἶπε »βασιλεῦ· »Μιθριδάτης ὡς δοῦλος
πάρεστιν ἀπολύσασθαι διαβολὴν Ἕλληνος ἀνδρὸς καὶ
3 προσκυνῆσαι«.« Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐξελθὼν ὁ εὐνοῦχος
ἀπεκρίνατο ὅτι »Ἔστι βασιλεῖ βουλομένῳ Μιθριδάτην
μηδὲν ἀδικεῖν· κρίνῃ δὲ ἐπειδὰν καὶ Διονύσιος
παραγένηται.« Προσκυνήσας οὖν ὁ Μιθριδάτης
ἀπηλλάττετο, μόνος δὲ γενόμενος ἐκάλεσε Χαιρέαν καὶ
ἔφη πρὸς αὐτόν· »Ἐγὼ καίομαι καὶ ἀποδοῦναί σοι
θελήσας Καλλιρόην ἐγκαλοῦμαι· τὴν γὰρ σὴν ἐπιστολήν,
ἣν ἔγραψας πρὸς τὴν γυναῖκα, Διονύσιος ἐμέ φησι
γεγραφέναι καὶ μοιχείας ἀπόδειξιν ἔχειν ὑπολαμβάνει·
πέπεισται γὰρ σὲ τεθνάναι, καὶ πεπείσθω μέχρι τῆς δίκης,
4 ἵνα αἰφνίδιον ὀφθῇς. Ταύτην ἀπαιτῶ σε τῆς εὐεργεσίας

gdje više nema mora! Kakvu se brodu još mogu nadati da doplovi iz Sirakuze? I od tvojeg me groba odvlače, Hereja! Tko će ti izliti žrtve ljevanice, dušo moja mila? Baktra i Suza bit će od sada moja kuća – i moj grob! Suđeno mi je, Eufrate, da te prijeđem samo jednom! Ne plaši me toliko dugotrajnost putovanja kao to da se i tamo nekom ne učinim lijepom!« Govoreći tako poljubi zemlju, uspne se na brodicu i prijeđe na drugu obalu.

Dionizije je sa sobom vodio veliku pratnju jer je htio pred ženom pokazati skupocjenu opremu. Njihovu putovanju kraljevski sjaj pridodala je srdačnost stanovnika onih krajeva: jedan ih je narod ispraćao do drugoga, satrap bi ih prodavao svojem susjedu: ljepota ih je sve opčarala. Barbare je, međutim, podgrijavala i druga nada, da će ta žena postati vrlo moćna, pa se tako svatko žurio da joj poklanja gostinske darove ili da bilo na koji način stekne njezinu zahvalnost.

2. Dok je s Dionizijem i njegovima bilo tako, Mitridat je išao težim putem kroz Armeniju, s jedne strane u silnu strahu da mu Kralj povrh svega ne zamjeri i to što u stopu prati tu ženu, a s druge u žurbi da stigne prije i sredi sve za parnicu. Kad je stigao u Babilon – ondje je naime boravio Kralj – otpočine taj dan kod sebe (svi satrapi imaju za se određena konačišta). Sutradan ode do vratiju Kraljevih, pozdravi perzijske »jednakočasne«,[25] a eunuha Artaksata, najutjecajnijeg kod Kralja i najmoćnijeg, prvo počasti darovima, a zatim mu reče: »Javi Kralju: 'Došao je tvoj rob Mitridat da se opravda od kleveta jednoga Helena i da ti se pokloni!'« Nedugo zatim vrati se eunuh i odgovori: »Kralju bi bilo drago da Mitridat nije ništa kriv! Sudit će kad stigne i Dionizije.«Mitridat se pokloni i ode.

Kad se našao nasamu, pozove Hereju i reče mu: »Na živoj sam vatri: htio sam ti vratiti Kaliroju, a evo, zovu me na sud! Dionizije kaže da sam pismo, koje si ti napisao ženi, ja napisao, i misli da ima dokaz o mojim preljubničkim namjerama. Uvjeren je da si mrtav – neka i bude uvjeren sve do parnice, neka se iznenade kad te ugledaju. Zauzvrat za moje

25 Usp. Ksenofontovu *Kirupediju*, 2,1,2.

τὴν ἀνταμοιβήν· ἀπόκρυψον σεαυτόν· μήτε ἰδεῖν Καλλιρόην μήτ' ἐξετάσαι τι περὶ αὐτῆς καρτέρησον.« Ἄκων μέν, ἀλλὰ ἐπείθετο Χαιρέας καὶ λανθάνειν μὲν ἐπειρᾶτο, ἐλείβετο δὲ αὐτοῦ τὰ δάκρυα κατὰ τῶν παρειῶν· εἰπὼν δέ· »Ποιήσω, δέσποτα, ἃ προστάττεις«, ἀπῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιον ἐν ᾧ κατήγετο μετὰ Πολυχάρμου τοῦ φίλου, καὶ ῥίψας ἑαυτὸν εἰς τὸ ἔδαφος, περιρρηξάμενος τὸν χιτῶνα, ἀμφοτέραις χερσὶ περιελὼν κόνιν αἰθαλόεσσαν χεύατο κὰκ κεφαλῆς, χαρίεν δ' ἤσχυνε πρόσωπον. Εἶτα ἔλεγε κλάων· »Ἐγγύς ἐσμεν, ὦ Καλλιρόη, καὶ οὐχ ὁρῶμεν ἀλλήλους. Σὺ μὲν οὖν οὐδὲν ἀδικεῖς· οὐ γὰρ οἶδας ὅτι Χαιρέας ζῇ· πάντων δὲ ἀσεβέστατος ἐγώ, μὴ βλέπειν σε κεκελευσμένος, καὶ ὁ δειλὸς καὶ φιλόζωος μέχρι τοσούτου φέρω τυραννούμενος. Σοὶ δὲ εἴ τις τοῦτο προσέταξεν, οὐκ ἂν ἔζησας.«

6 Ἐκεῖνον μὲν οὖν παρεμυθεῖτο Πολύχαρμος, ἤδη δὲ καὶ Διονύσιος πλησίον ἐγένετο Βαβυλῶνος καὶ ἡ Φήμη προκατελάμβανε τὴν πόλιν, ἀπαγγέλλουσα πᾶσιν ὅτι παραγίνεται γυνὴ κάλλος οὐκ ἀνθρώπινον ἀλλά τι θεῖον, ὁποίαν ἐπὶ γῆς ἄλλην ἥλιος οὐχ ὁρᾷ· φύσει δέ ἐστι τὸ βάρβαρον γυναιμανές, ὥστε πᾶσα οἰκία καὶ πᾶς στενωπὸς ἐπεπλήρωτο τῆς δόξης· διέβαινε δὲ ἡ φήμη μέχρις αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, ὥστε καὶ ἤρετο Ἀρταξάτην
7 τὸν εὐνοῦχον εἰ πάρεστιν ἡ Μιλησία. Διονύσιον δὲ καὶ πάλαι μὲν ἐλύπει τὸ περιβόητον τῆς γυναικὸς (οὐ γὰρ εἶχεν ἀσφάλειαν), ἐπεὶ δὲ εἰς Βαβυλῶνα ἔμελλεν εἰσιέναι, τότ' ἤδη καὶ μᾶλλον ἐνεπίμπρατο, στενάξας δὲ ἔφη πρὸς ἑαυτόν· »Οὐκέτι ταῦτα Μίλητός ἐστι, Διονύσιε, ἡ σὴ
8 πόλις· κάκει δὲ τοὺς ἐπιβουλεύοντας ἐφυλάττου. Τολμηρὲ καὶ τοῦ μέλλοντος ἀπροόρατε, εἰς Βαβυλῶνα Καλλιρόην ἄγεις, ὅπου Μιθριδᾶται τοσοῦτοι; Μενέλαος ἐν τῇ σώφρονι Σπάρτῃ τὴν Ἑλένην οὐκ ἐτήρησεν, ἀλλὰ παρευδοκίμησε καὶ βασιλέα βάρβαρος ποιμήν· πολλοὶ Πάριδες ἐν Πέρσαις. Οὐχ ὁρᾷς τοὺς κινδύνους, οὐ τὰ προοίμια; Πόλεις ἡμῖν ἀπαντῶσι καὶ θεραπεύουσι
9 σατράπαι. Σοβαρωτέρα γέγονεν ἤδη, καὶ οὔπω βασιλεὺς ἑώρακεν αὐτήν. Μία τοίνυν σωτηρίας ἐλπὶς διακλέψαι τὴν γυναῖκα· φυλαχθήσεται γὰρ ἂν δυνηθῇ λαθεῖν.« Ταῦτα λογισάμενος ἵππου μὲν ἐπέβη, τὴν δὲ Καλλιρόην

dobročinstvo molim te samo ovo: skrij se! Izdrži da ni ne vidiš Kaliroju niti da se raspituješ o njoj!« Hereja pristane, doduše nevoljko, a suze mu, usprkos pokušaju da ih prikrije, poteku niz obraze. Svejedno reče: »Gospodaru, učinit ću kako zapovijedaš!«, ode u sobu u kojoj je boravio zajedno s drugom Poliharmom, baci se na pod, razdere haljinu i objema rukama zagrabi

čađavog praha
pa ga saspe po glavi i milo nagrdi lice.[26]

A zatim plačući reče: »Blizu smo, Kalirojo, ali jedno drugo ne vidimo. Ti ništa nisi kriva jer ne znaš da je Hereja živ. A ja sam najveći od svih bezbožnika! Naredili su mi da te ne viđam, a ja, kukavica i zaljubljenik u vlastiti život, tako daleko podnosim nasilje nad sobom! Da je tebi to netko naredio, ti ne bi živjela!«

Dok je njega Poliharmo kušao utješiti, Babilonu se već približio i Dionizije, a Glasina je unaprijed osvojila grad javljajući svima da dolazi žena ne ljudske nego božanske neke ljepote, kojoj nigdje nema ravne pod suncem nebeskim. Po prirodi su barbari ludi za ženama, tako da se svaka kuća i svaka uličica ispunila njezinom hvalom.

Stao je taj glas dopirati i do samoga Kralja, pa on upita eunuha Artaksata da li je Milećanka stigla. Dionizija je već odavna mučila čuvenost njegove žene (donosila mu je nesigurnost), a kad je imao ući u Babilon, još ga je više stala mučiti, pa uz uzdah reče samomu sebi: »Dionizije, nije ovo Milet, tvoj grad! A i tamo bi se čuvao nasrtljivaca! Brzopletniče, koji ne vidiš što će se dogoditi, Kaliroju vodiš u Babilon, gdje ima toliko Mitridatâ! Menelaj nije sačuvao Helenu u čednoj Sparti nego joj je barbartski pastir bio preči i od kralja! Mnogo je Parisâ među Perzijancima! Ne vidiš li prve znakove opasnosti? Gradovi nam izlaze u susret, satrapi nas poslužuju. Već je postala uobraženijom, a još je Kralj nije ni vidio! Jedina mi je nada u spas da ženu sakrijem. Bit će sačuvana ako je bude moguće sakriti!« Tako smisli, uzjaše na konja, a Kaliroju ostavi u natkrivenu dijelu kola koji dade

26 Usp. bilj. 5.

εἴασεν ἐπὶ τῆς ἁρμαμάξης καὶ συνεκάλυψε τὴν σκηνήν. Τάχα δ' ἂν καὶ προεχώρησεν ὅπερ ἤθελεν, εἰ μὴ συνέβη τι τοιοῦτον.

3 Ἦκον παρὰ Στάτειραν τὴν γυναῖκα τὴν βασιλέως τῶν ἐνδοξοτάτων Περσῶν αἱ γυναῖκες καί τις εἶπεν ἐξ αὐτῶν· »Ὦ δέσποινα, γύναιον Ἑλληνικόν ἐπιστρατεύεται ταῖς ἡμετέραις οἰκίαις, ὃ καὶ πάλαι μὲν πάντες ἐθαύμαζον ἐπὶ τῷ κάλλει, κινδυνεύει δὲ ἐφ' ἡμῶν ἡ δόξα τῶν Περσίδων γυναικῶν καταλυθῆναι. Φέρ' οὖν σκεψώμεθα πῶς μὴ
2 παρευδοκιμηθῶμεν ὑπὸ τῆς ξένης.« Ἐγέλασεν ἡ βασιλὶς ἀπιστοῦσα τῇ φήμῃ ἅμα δὲ εἶπεν· »Ἀλαζόνες εἰσὶν Ἕλληνες καὶ πτωχοὶ καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὰ μικρὰ θαυμάζουσι μεγάλως. Οὕτως φημίζουσι Καλλιρόην καλὴν ὡς καὶ Διονύσιον πλούσιον. Μία τοίνυν ἐξ ἡμῶν, ἐπειδὰν εἰσίῃ, φανήτω μετ' αὐτῆς, ἵνα ἀποσβέσῃ τὴν
3 πενιχράν τε καὶ δούλην.« Προσεκύνησαν πᾶσαι τὴν βασιλίδα καὶ τῆς γνώμης ἀπεθαύμασαν καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος ἀνεβόησαν· »Εἴθε δυνατὸν ἦν ὀφθῆναι σέ, δέσποινα.« Εἶτα διεσχίσθησαν αἱ γνῶμαι
4 καὶ τὰς ἐνδοξοτάτας ὠνόμαζον ἐπὶ κάλλει. Χειροτονία δὲ ἦν ὡς ἐν θεάτρῳ, καὶ προεκρίθη Ῥοδογούνη, θυγάτηρ μὲν Ζωπύρου, γυνὴ δὲ Μεγαβύζου, μέγα τι χρῆμα καὶ περιβόητον, οἷον τῆς Ἰωνίας Καλλιρόη, τοιοῦτο τῆς Ἀσίας ἡ Ῥοδογούνη. Λαβοῦσαι δὲ αὐτὴν αἱ γυναῖκες ἐκόσμουν, ἑκάστη τι παρ' αὐτῆς συνεισφέρουσα εἰς κόσμον· ἡ δὲ βασιλὶς ἔδωκε περιβραχιόνια καὶ ὅρμον.

5 Ἐπεὶ τοίνυν εἰς τὸν ἀγῶνα καλῶς αὐτὴν κατεσκεύασαν, ὡς δῆθεν εἰς ἀπάντησιν Καλλιρόης παρεγίνετο· καὶ γὰρ εἶχε πρόφασιν οἰκείαν, ἐπειδὴ ἦν ἀδελφὴ Φαρνάκου τοῦ γράψαντος βασιλεῖ περὶ
6 Διονυσίου. Ἐξεχεῖτο δὲ πᾶσα Βαβυλὼν ἐπὶ τὴν θέαν καὶ τὸ πλῆθος ἐστενοχώρει τὰς πύλας. Ἐν δὲ τῷ περιφανεστάτῳ παραπεμπομένη βασιλικῶς ἡ Ῥοδογούνη περιέμενεν· εἱστήκει δὲ ἁβρὰ καὶ θρυπτομένη καὶ ὡς προκαλουμένη, πάντες δὲ εἰς αὐτὴν ἀπέβλεπον καὶ διελάλουν πρὸς ἀλλήλους· »Νενικήκαμεν· ἡ Περσὶς
7 ἀποσβέσει τὴν ξένην. Εἰ δύναται, συγκριθήτω· μαθέτωσαν Ἕλληνες ὅτι εἰσὶν ἀλαζόνες.« Ἐν τούτῳ δὲ ἐπῆλθεν ὁ Διονύσιος καὶ μηνυθέντος αὐτῷ τὴν Φαρνάκου συγγενίδα παρεῖναι, καταπηδήσας ἐκ τοῦ ἵππου
8 προσῆλθεν αὐτῇ φιλοφρονούμενος. Ἐκείνη δὲ ὑπερυθριῶσα, »Θέλω« φησὶ »τὴν ἀδελφὴν ἀσπάσασθαι«, καὶ ἅμα τῇ ἁρμαμάξῃ προσῆλθεν. Οὔκουν δυνατὸν ἦν αὐτὴν ἔτι μένειν κεκαλυμμένην, ἀλλ' ὁ Διονύσιος μὲν ἄκων καὶ στένων ὑπ' αἰδοῦς τὴν Καλλιρόην προελθεῖν

zatvoriti. Možda bi i bio postigao to što je htio da se sljedeća stvar nije dogodila.

3. Statiri, ženi Kraljevoj, došle su žene najuglednijih Perzijanaca i jedna od njih reče: »Gospodarice, neka ženica Helenka nasrće na naše domove. Već joj se odavna svi dive zbog ljepote, a sada je zajedno s nama u opasnosti i ugled perzijskih žena koji bi mogao biti uništen. Hajde da razmislimo kako da ne budemo zapostavljene zbog te tuđinke!« Kraljica se nasmija ne vjerujući Glasini i istodobno kaza: »Heleni su hvališe i siromasi, pa se stoga i sitnicama naveliko dive. Tako i Kaliroju razglašuju lijepom, baš kao i Dionizija bogatim. Kad bude ulazila, neka se uz nju pojavi i jedna od nas, da zasjeni tu bljedunjavu ropkinju.« Sve padnu ničice pred kraljicom zadivljene tom mudrošću i prvo kao iz jednog grla poviču: »Kad bi se tebe moglo vidjeti, gospodarice!«, a potom se mišljenja podijele i počnu prozivati najglasovitije ljepotice. Dođe do glasovanja dizanjem ruku, baš kao u kazalištu, i izbor padne na Rodogunu, kćer Zopirovu i ženu Megabizovu, nadaleko čuvenu ljepoticu; ono što je u Joniji bila Kaliroja, to je u Aziji bila Rodoguna. Žene je dohvate, stanu dotjerivati, a svaka od njih davala joj je nešto svojeg nakita. Kraljica joj dade narukvice i ogrlicu.

Kad su je tako lijepo pripremile za nadmetanje, ona krene, tobože da dočeka Kaliroju. Imala je zgodnu izliku u tome što je bila sestra Farnaka, koji je Kralju napisao ono pismo u vezi s Dionizijem. Cijeli se Babilon slijevao na ulice da je vidi; gomila je zakrčila gradska vrata. Rodoguna je, zajedno s kraljevskom pratnjom, čekala na najvidljivijem mjestu. Stajala je gizdava, mekoputna, kao da izaziva. Svi su gledali u nju i govorili jedni drugima: »Pobjeda je naša, Perzijanka će zasjeniti strankinju! Neka ih usporede, ako je to moguće! Neka Heleni shvate da su hvalisavci!« U to naiđe Dionizije, i kad mu je bilo javljeno da je ondje žena iz roda Farnakova, skoči s konja i ljubazno joj priđe. Ona malo pocrvenje i reče: »Htjela bih zagrliti sestru!« i u isti mah pristupi kolima. Nije se tada više moglo skrivati Kaliroju, pa Dionizije iz obzira, iako nevoljko i s uzdasima, dopusti Kaliroji da izađe. U isti mah svi napregnu ne samo svoje oči

ἠξίωσεν· ἅμα δὲ πάντες οὐ μόνον τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀλλὰ καὶ τὰς ψυχὰς ἐξέτειναν καὶ μικροῦ δεῖν ἐπ' ἀλλήλους κατέπεσον, ἄλλος πρὸ ἄλλου θέλων ἰδεῖν καὶ ὡς δυνατὸν
9 ἐγγυτάτω γενέσθαι. Ἐξέλαμψε δὲ τὸ Καλλιρόης πρόσωπον, καὶ μαρμαρυγὴ κατέσχε τὰς ἁπάντων ὄψεις, ὥσπερ ἐν νυκτὶ βαθείᾳ πολλοῦ φωτὸς αἰφνίδιον φανέντος· ἐκπλαγέντες δὲ οἱ βάρβαροι προσεκύνησαν καὶ οὐδεὶς ἐδόκει Ῥοδογούνην παρεῖναι. Συνῆκε δὲ καὶ ἡ Ῥοδογούνη τῆς ἥττης, καὶ μήτε ἀπελθεῖν δυναμένη μήτε βλέπεσθαι θέλουσα ὑπέδυ τὴν σκηνὴν μετὰ τῆς
10 Καλλιρόης, παραδοῦσα αὐτὴν τῷ κρείττονι φέρειν. Ἡ μὲν ἁρμάμαξα προῆει συγκεκαλυμμένη, οἱ δὲ ἄνθρωποι, μηκέτι ἔχοντες Καλλιρόην ὁρᾶν, κατεφίλουν τὸν δίφρον.

Βασιλεὺς δὲ ὡς ἤκουσεν ἁφῖχθαι Διονύσιον, ἐκέλευσεν Ἀρταξάτην τὸν εὐνοῦχον ἀπαγγεῖλαι πρὸς αὐτὸν· »Ἐχρῆν μέν σε κατηγοροῦντα ἀνδρὸς ἀρχὴν μεγάλην πεπιστευμένου μὴ βραδύνειν· ἀφίημι δέ σοι τὴν αἰτίαν, ὅτι μετὰ γυναικὸς ἐβάδιζες. Ἐγὼ δὲ νῦν μὲν ἑορτὴν ἄγω καὶ πρὸς ταῖς θυσίαις εἰμί· τριακοστῇ δὲ ὕστερον ἡμέρᾳ ἀκροάσομαι τῆς δίκης.« Προσκυνήσας ὁ
4 Διονύσιος ἀπηλλάγη. Παρασκευὴ οὖν ἐντεῦθεν ἐγίνετο ἐπὶ τὴν δίκην παρ' ἑκατέρων ὥσπερ ἐπὶ πόλεμον τὸν μέγιστον. Ἐσχίσθη δὲ τὸ πλῆθος τῶν βαρβάρων καὶ ὅσον μὲν ἦν σατραπικὸν Μιθριδάτῃ προσέθετο· καὶ γὰρ ἦν ἀνέκαθεν ἐκ Βάκτρων, εἰς Καρίαν δὲ ὕστερον μετῳκίσθη. Διονύσιος δὲ τὸ δημοτικὸν εἶχεν εὔνουν· ἐδόκει γὰρ ἀδικεῖσθαι παρὰ τοὺς νόμους εἰς γυναῖκα ἐπιβουλευθείς,
2 καὶ ὃ μεῖζόν ἐστι, τοιαύτην. Οὐ μὴν οὐδ' ἡ γυναικωνῖτις ἡ Περσῶν ἀμέριμνος ἦν,ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα διῃρέθησαν αἱ σπουδαί· τὸ μὲν γὰρ αὐτῶν ἐπ' εὐμορφίᾳ μέγα φρονοῦν ἐφθόνει τῇ Καλλιρόῃ καὶ ἤθελεν αὐτὴν ἐκ τῆς δίκης ὑβρισθῆναι, τὸ δὲ πλῆθος ταῖς οἰκείαις φθονοῦσαι τὴν
3 ξένην εὐδοκιμῆσαι συνηύχοντο. Τὴν νίκην δὲ ἑκάτερος αὐτῶν ἐν ταῖς χερσὶν ἔχειν ὑπελάμβανε· Διονύσιος μὲν θαρρῶν ταῖς ἐπιστολαῖς αἷς ἔγραψε Μιθριδάτης πρὸς Καλλιρόην ὀνόματι Χαιρέου (ζῆν γὰρ οὐδέποτε Χαιρέαν προσεδόκα), Μιθριδάτης δὲ Χαιρέαν ἔχων δεῖξαι πέπειστο ἁλῶναι μὴ δύνασθαι. Προσεποιεῖτο δὲ δεδιέναι καὶ συνηγόρους παρεκάλει, ἵνα διὰ τὸ ἀπροσδόκητον
4 λαμπροτέραν τὴν ἀπολογίαν ποιήσηται. Ταῖς δὲ τριάκοντα ἡμέραις Πέρσαι καὶ Περσίδες οὐδὲν ἕτερον

nego i svoje misli, i zamalo su jedni na druge popadali jer ju je svatko htio vidjeti prije od drugoga i približiti joj se što je moguće više. Kalirojino lice zasja i bljesak svima zaslijepi poglede, kao kad se u mrkloj noći pojavi jarko svijetlo. Barbari se zapanjeni poklone pred njom. Nitko nije ni mislio na to da je ondje i Rodoguna. Rodoguna shvati da je izgubila, pa kako nije mogla uzmaći, a nije htjela ni da je gledaju, zađe zajedno s Kalirojom u natkriveni dio kola, ustuknuvši tako pred većom silom. Zaprega je zastrta nastavila put, a ljudi koji više nisu mogli gledati Kaliroju, ljubili su kola.[27]

Kad je Kralj čuo da je došao Dionizije, zapovjedi eunuhu Artaksatu da mu javi: »Budući da optužuješ čovjeka kojemu je povjerena velika vlast, nisi smio kasniti. Opraštam ti ipak krivicu, jer si putovao sa ženom. Sada proslavljam svečanost i zaokupljen sam prinošenjem žrtava. Za trideset dana saslušat ću parnicu.« Dionizije se ničice pokloni i ode.

4. Od toga trenutka obojica su se spremala za parnicu kao za najveći rat. Barbarska se gomila podijeli i satrapska se strana u cjelini prikloni uz Mitridata: bio je naime u početku u Baktri, a potom je prešao u Kariju. Pučka je strana bila naklonjena Dioniziju jer se činilo da mu je protuzakonito nanijeta nepravda pokušajem da mu se zavede žena i to, da stvar bude gora, onakva žena. Nisu bezbrižne bile ni perzijske žene, već su i u njih sklonosti bile podijeljene. Jedan ih je dio, ohol zbog vlastite ljepote, zavidio Kaliroji i htio da nastrada u parnici, no većina je iz zavisti prema domaćim ženama priželjkivala da se strankinja proslavi. Svaki je od parničara smatrao da mu je pobjeda u rukama: Dionizije se uzdao u pisma koja je Mitridat napisao Kaliroji pod Herejinim imenom (nipošto se naime nije nadao da je Hereja živ), dok je Mitridat bio uvjeren da ne može biti osuđen jer može predvesti Hereju. Pretvarao se ipak da se plaši i pozivao branitelje kako bi neočekivanim obrtom svoju obranu učinio sjajnijom. Tih trideset dana Perzijanci i Perzijanke ni o čemu

27 Prizor barbarskoga oduševljenja ljepotom koje se ne zaustavlja ni pred ljubljenjem kola možda je inspiriran Ksenofontovom *Kirupedijom* (6,4,9: Panteja ljubi Abradatova kola).

διελάλουν ἢ τὴν δίκην ταύτην, ὥστε, εἰ χρὴ τἀληθὲς εἰπεῖν, ὅλη ἡ Βαβυλὼν δικαστήριον ἦν. Ἐδόκει δὲ πᾶσιν ἡ προθεσμία μακρὰ καὶ οὐ τοῖς ἄλλοις μόνον ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ βασιλεῖ. Ποῖος ἀγὼν Ὀλυμπικὸς ἢ νύκτες Ἐλευσίνιαι προσδοκίαν τοσαύτην ἔσχον σπουδῆς;

Ἐπεὶ δὲ ἦκεν ἡ κυρία τῶν ἡμερῶν, ἐκαθέσθη βασιλεύς. Ἔστι δὲ οἶκος ἐν τοῖς βασιλείοις ἐξαίρετος, ἀποδεδειγμένος εἰς δικαστήριον, μεγέθει καὶ κάλλει διαφέρων· ἔνθα μέσος μὲν ὁ θρόνος κεῖται βασιλεῖ, παρ' ἑκάτερα δὲ τοῖς φίλοις οἳ τοῖς ἀξιώμασι καὶ ταῖς ἀρεταῖς ὑπάρχουσιν 6 ἡγεμόνες ἡγεμόνων. Περιεστᾶσι δὲ κύκλῳ τοῦ θρόνου λοχαγοὶ καὶ ταξίαρχοι καὶ τῶν βασιλέως ἐξελευθέρων τὸ ἐντιμότατον, ὥστε ἐπ' ἐκείνου τοῦ συνεδρίου καλῶς ἂν εἴποι τις

»Οἱ δὲ θεοὶ πὰρ Ζηνὶ καθήμενοι ἠγορόωντο«.

7 Παράγονται δὲ οἱ δικαζόμενοι μετὰ σιγῆς καὶ δέους. Τότε οὖν ἔωθεν μὲν πρῶτος ἦκε Μιθριδάτης, δορυφορούμενος ὑπὸ φίλων καὶ συγγενῶν, οὐ πάνυ τι λαμπρὸς οὐδὲ φαιδρός, ἀλλ' ὡς ὑπεύθυνος, ἐλεεινός· ἐπηκολούθει δὲ καὶ Διονύσιος Ἑλληνικῷ σχήματι Μιλησίαν στολὴν 8 ἀμπεχόμενος, τὰς ἐπιστολὰς τῇ χειρὶ κατέχων. Ἐπεὶ δὲ εἰσήχθησαν, προσεκύνησαν. Ἔπειτα βασιλεὺς ἐκέλευε τὸν γραμματέα τὰς ἐπιστολὰς ἀναγνῶναι, τήν τε Φαρνάκου καὶ ἣν ἀντέγραψεν αὐτός, ἵνα μάθωσιν οἱ συνδικάζοντες πῶς εἰσῆκται τὸ πρᾶγμα. Ἀναγνωσθείσης δὲ τῆς ἐπιστολῆς ἔπαινος ἐξερράγη πολὺς τὴν σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην θαυμαζόντων τὴν 9 βασιλέως. Σιωπῆς δὲ γενομένης ἔδει μὲν ἄρξασθαι τοῦ λόγου Διονύσιον τὸν κατήγορον, καὶ πάντες εἰς ἐκεῖνον ἀπέβλεψαν· ἔφη δὲ Μιθριδάτης· »Οὐ προλαμβάνω« φησί, »δέσποτα, τὴν ἀπολογίαν, ἀλλ' οἶδα τὴν τάξιν· δεῖ δὲ πρὸ τῶν λόγων ἅπαντας παρεῖναι τοὺς ἀναγκαίους ἐν τῇ δίκῃ· ποῦ τοίνυν ἡ γυνή, περὶ ἧς ἡ κρίσις; Ἔδοξας δ' αὐτὴν ἀναγκαίαν διὰ τῆς ἐπιστολῆς καὶ ἔγραψας παρεῖναι, καὶ 10 πάρεστι. Μὴ οὖν Διονύσιος ἀποκρυπτέτω τὸ κεφάλαιον καὶ τὴν αἰτίαν ὅλου τοῦ πράγματος.« Πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο Διονύσιος· »Καὶ τοῦτο μοιχοῦ παράγειν εἰς ὄχλον ἀλλοτρίαν γυναῖκα οὐ θέλοντος ἀνδρός, οὔτε 11 ἐγκαλοῦσαν οὔτε ἐγκαλουμένην αὐτήν. Εἰ μὲν οὖν

drugom nisu razgovarali osim o toj parnici tako da se – ako treba reći istinu – cio Babilon pretvorio u sudnicu. Svima se odgoda činila dugom, i to ne samo drugima nego i samom Kralju. Koje olimpijsko natjecanje, koje su eleuzinske noći izazvale toliko napeto iščekivanje?

Kad je došao za to određen dan, Kralj se smjesti na svojem sjedištu. U kraljevskom dvoru postoji posebna odaja namijenjena za to da bude sudnica, izrazito velika i lijepa. U sredini je postavljeno prijestolje za Kralja, a sa svake strane sjedišta za prijatelje koji su, po svojoj časti i sposobnostima, vođe nad vođama. Uokrug oko prijestolja stoje tjelesna straža, zapovjednici većih jedinica i najcjenjeniji među kraljevim oslobođenicima, tako da bi za to posijelo s pravom tkogod rekao:

bogovi sjede svi u vijeću sada kod Zeusa.[28]

Stranke onamo dovode u tišini i preplašene. Taj put prvi je, još vrlo rano, došao Mitridat u pratnji prijatelja i rođaka, ne baš veseo ni čio nego snužden, kao čovjek koji polaže račune. Slijedio ga je Dionizije, obučen na grčki način u miletsku haljinu, s pismima u ruci. Pošto su ih uveli, oni se ničice poklone. Potom Kralj zapovjedi pisaru da pročita pisma, ono Farnakovo i ono koje je on sam napisao kao odgovor, da parničari vide kako je došlo do spora. Kad je to pismo bilo pročitano, otmu se mnogobrojni uzvici pohvale jer su se ljudi divili Kraljevoj mudrosti i pravednosti. Kad se sve stišalo, trebalo je da Dionizije, kao tužitelj, prvi govori, pa su svi pogledali u nj. No Mitridat reče: »Gospodaru, poznajem red i ne laćam se obrane prije vremena. Ipak, prije istupanja morali bi biti nazočni svi koji su za parnicu nužni. A gdje je sada žena zbog koje je izbio ovaj spor? Smatrao si da je ona, zbog pisma, potrebna i napisao si neka bude ovdje, i ona jest ovdje. Neka onda Dionizije ne prikriva bit i uzrok cijele stvari!«

Dionizije mu na to odgovori: »I to je svojstveno preljubniku, da izvodi pred svijet tuđu ženu protiv volje muževe, iako ona nikoga ne tuži niti je tužena. Ako je bila

28 *Il.* 4,1.

διεφθάρη, ὡς ὑπεύθυνον ἔδει παρεῖναι· νῦν δὲ σὺ ἐπεβούλευσας ἀγνοούσῃ, καὶ οὔτε μάρτυρι χρῶμαι τῇ γυναικὶ οὔτε συνηγόρῳ. Τί οὖν ἀναγκαῖον παρεῖναι τὴν κατ' οὐδὲν μετέχουσαν τῆς δίκης;« Ταῦτα δικανικῶς μὲν εἶπεν ὁ Διονύσιος, πλὴν οὐδένα ἔπειθεν· ἐπεθύμουν γὰρ
12 πάντες Καλλιρόην ἰδεῖν. Αἰδουμένου δὲ κελεῦσαι βασιλέως, πρόφασιν ἔσχον οἱ φίλοι τὴν ἐπιστολήν· ἐκλήθη γὰρ ὡς ἀναγκαία. »Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον« ἔφη τις »ἐξ Ἰωνίας μὲν ἐλθεῖν, ἐν Βαβυλῶνι δὲ οὖσαν ὑστερεῖν;«
13 Ἐπεὶ τοίνυν ὡρίσθη καὶ Καλλιρόην παρεῖναι, οὐδὲν αὐτῇ προειρηκὼς ὁ Διονύσιος, ἀλλὰ μέχρι παντὸς ἀποκρυψάμενος τὴν αἰτίαν τῆς εἰς Βαβυλῶνα ὁδοῦ, φοβηθεὶς αἰφνίδιον εἰσαγαγεῖν εἰς δικαστήριον οὐδὲν εἰδυῖαν (εἰκὸς γὰρ ἦν καὶ ἀγανακτῆσαι τὴν γυναῖκα ὡς ἐξηπατημένην) εἰς τὴν ὑστεραίαν ὑπερέθετο τὴν δίκην.

5 Καὶ τότε μὲν οὕτως διελύθησαν· ἀφικόμενος δὲ εἰς τὴν οἰκίαν ὁ Διονύσιος, οἷα δὴ φρόνιμος ἀνὴρ καὶ πεπαιδευμένος, λόγους τῇ γυναικὶ προσήνεγκεν ὡς ἐν τοιούτοις πιθανωτάτους, ἐλαφρῶς τε καὶ πράως ἕκαστα διηγούμενος. Οὐ μὴν ἀδακρυτί γε ἤκουεν ἡ Καλλιρόη, πρὸς τὸ ὄνομα δὲ τὸ Χαιρέου πολλὰ ἀνέκλαυσε καὶ πρὸς
2 τὴν δίκην ἐδυσχέραινε. »Τοῦτο γάρ« φησι »μόνον ἔλιπέ μου ταῖς συμφοραῖς, εἰσελθεῖν εἰς δικαστήριον. Τέθνηκα καὶ κεκήδευμαι, τετυμβωρύχημαι, πέπραμαι, δεδούλευκα· ἰδού, Τύχη, καὶ κρίνομαι. Οὐκ ἤρκει σοι διαβαλεῖν ἀδίκως με πρὸς Χαιρέαν, ἀλλ' ἔδωκάς μοι παρὰ Διονυσίῳ
3 μοιχείας ὑπόθεσιν. Τότε μου τὴν διαβολὴν ἐπόμπευσας τάφῳ, νῦν δὲ βασιλικῷ δικαστηρίῳ. Διήγημα καὶ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης γέγονα. Ποίοις ὀφθαλμοῖς ὄψομαι τὸν δικαστήν; Οἵων ἀκοῦσαί με δεῖ ῥημάτων;
Κάλλος ἐπίβουλον, εἰς τοῦτο μόνον ὑπὸ τῆς φύσεως
4 δοθέν, ἵνα μου πλησθήσῃ τῶν διαβολῶν. Ἑρμοκράτους θυγάτηρ κρίνεται καὶ τὸν πατέρα συνήγορον οὐκ ἔχει· οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι ἐπὰν εἰς δικαστήριον εἰσίωσιν, εὔνοιαν εὔχονται καὶ χάριν, ἐγὼ δὲ φοβοῦμαι μὴ ἀρέσω τῷ
5 δικαστῇ.« Τοιαῦτα ὀδυρομένη τὴν ἡμέραν ὅλην ἀθύμως διήγαγε καὶ μᾶλλον ἐκείνης Διονύσιος· νυκτὸς δὲ ἐπελθούσης ὄναρ ἔβλεπεν αὐτὴν ἐν Συρακούσαις παρθένον εἰς τὸ τῆς Ἀφροδίτης τέμενος εἰσιοῦσαν κἀκεῖθεν ἐπανιοῦσαν, ὁρῶσαν Χαιρέαν καὶ τὴν τῶν γάμων ἡμέραν, ἐστεφανωμένην τὴν πόλιν ὅλην καὶ

zavedena, morala je doći položiti račune. No ti si je pokušao zavesti bez njezina znanja i ja se svojom ženom ne koristim ni kao svjedokom ni kao braniteljicom. Kakve potrebe ima da ovdje bude ona koja s parnicom nema nikakve veze?« To što je rekao Dionizije bilo je sasvim u skladu sa zakonom, ali nikoga nije uspio nagovoriti jer su svi žudjeli za tim da vide Kaliroju.

Kako se Kralj stidio da to naredi, njegovi su prijatelji našli pismo kao izliku i pozvali je kao nužno potrebnu osobu. Netko je pri tom rekao: »Zar nije besmisleno da je došla iz Jonije, a da se sada, kad je u Babilonu, ne pojavljuje?« Kad je tako bilo odlučeno da ondje bude i Kaliroja, Dionizije, koji joj ništa unaprijed nije bio rekao nego je do kraja skrivao razlog njihova puta u Babilon, uplašen da iznenada uvede u sudnicu ženu koja ni za šta ne zna (moglo se očekivati da će se žena zbog prevare naljutiti), zatraži odgodu do sutradan.

5. Tako su se razišli taj put. Kad se Dionizije vratio u svoju kuću, razuman i dobro odgojen čovjek kakav je već bio, obrati se ženi riječima koje su u takvoj zgodi bile najuvjerljivije, pričajući joj o svemu vješto i obazrivo. Nije to Kaliroja bez suza slušala, a na spomen Herejina imena snažno zaplače i stane bješnjeti na parnicu: »Samo je to«, kazala je, »nedostajalo mojim nesrećama, da se nađem u sudnici! Umrla sam, bila oplakana, oteta iz groba, prodana, robovala sam: evo, Sudbino, sad mi i sude! Nije ti bilo dovoljno da me nepravedno optužiš pred Herejom, nego si i Dioniziju dala povod da posumnja na me zbog preljuba. Onomad si me uz takvu klevetu ispratila do groba, a sada, evo, do kraljevske sudnice! O meni se priča i u Aziji i u Evropi! Kakvim da očima gledam suca? Kakve ću riječi morati slušati? Podmukla ljepoto, priroda mi te dala samo za to da me obasipaš klevetama! Hermokratovoj se kćeri sudi, a nema oca da je brani! Kad drugi ulaze u sudnicu, mole za naklonost i blagost, a mene je strah da se ne svidim sucu!«

Tako naričući cio je dan provela malodušna, a Dionizije još i više od nje. Kad je došla noć, ugleda u snu sebe kao djevojku u Sirakuzi kako ulazi u svetište Afroditino i izlazi odanle, kako vidi Hereju i svadbeni dan, cio grad ovjenčan,

προπεμπομένην αὐτὴν ὑπὸ πατρὸς καὶ μητρὸς εἰς τὴν
6 οἰκίαν τοῦ νυμφίου. Μέλλουσα δὲ καταφιλεῖν Χαιρέαν ἐκ
τῶν ὕπνων ἀνέθορε καὶ καλέσασα Πλάγγωνα (Διονύσιος
γὰρ ἔφθη προεξαναστάς, ἵνα μελετήσῃ τὴν δίκην) τὸ ὄναρ
διηγεῖτο. Καὶ ἡ Πλάγγων ἀπεκρίνατο· »Θάρρει δέσποινα, 5
καὶ χαῖρε· καλὸν ἐνύπνιον εἶδες· Πάσης ἀπολυθήσῃ
φροντίδος· ὥσπερ γὰρ ὄναρ ἔδοξας, οὕτως καὶ ὕπαρ.
7 Ἄπιθι εἰς τὸ βασιλέως δικαστήριον ὡς ἱερὸν Ἀφροδίτης,
ἀναμνήσθητι σαυτῆς, ἀναλάμβανε τὸ κάλλος τὸ
νυμφικόν.« Καὶ ταῦτα ἅμα λέγουσα ἐνέδυε καὶ ἐκόσμει 10
τὴν Καλλιρόην, ἡ δὲ αὐτομάτως ψυχὴν εἶχεν ἱλαράν,
ὥσπερ προμαντευομένη τὰ μέλλοντα.
8 Ἕωθεν οὖν ὠθισμὸς ἦν περὶ τὰ βασίλεια καὶ μέχρις
ἔξω πλήρεις οἱ στενωποί· πάντες γὰρ συνέτρεχον τῷ μὲν
δοκεῖν ἀκροαταὶ τῆς δίκης, τὸ δὲ ἀληθὲς Καλλιρόης 15
θεαταί· τοσούτῳ δὲ ἔδοξε κρείττων ἑαυτῆς, ὅσῳ τὸ
9 πρότερον τῶν ἄλλων γυναικῶν. Εἰσῆλθεν οὖν εἰς τὸ
δικαστήριον, οἷαν ὁ θεῖος ποιητὴς τὴν Ἑλένην ἐπιστῆναί
φησι τοῖς

ἀμφὶ Πρίαμον <καὶ> Πάνθοον ἠδὲ Θυμοίτην 20
δημογέρουσιν· ὀφθεῖσα δὲ θάμβος ἐποίησε καὶ σιωπήν,

πάντες δ' ἠρήσαντο παραὶ λεχέεσσι κλιθῆναι·

καὶ εἶγε Μιθριδάτην ἔδει πρῶτον εἰπεῖν, οὐκ ἂν ἔσχε
φωνήν. Ὥσπερ γὰρ ἐπί τι θαῦμα ἐρωτικὸν τὴν παλαιὰν
6 ἐπιθυμίαν σφοδροτέραν αὖθις ἐλάμβανε πληγήν. Ἤρξατο 25
δὲ Διονύσιος τῶν λόγων οὕτως· »Χάριν ἔχω σοι τῆς
τιμῆς, βασιλεῦ, ἣν ἐτίμησας κἀμὲ καὶ σωφροσύνην καὶ
τοὺς πάντων γάμους· οὐ γὰρ περιεῖδες ἄνδρα ἰδιώτην
ἐπιβουλευθέντα ὑπὸ ἡγεμόνος, ἀλλὰ ἐκάλεσας, ἵνα ἐπ'
ἐμοῦ μὲν ἐκδικήσῃς τὴν ἀσέλγειαν καὶ ὕβριν, ἐπὶ τῶν 30
2 ἄλλων δὲ κωλύσῃς. Μείζονος δὲ τιμωρίας ἄξιον τὸ ἔργον
γέγονε καὶ διὰ τὸν ποιήσαντα. Μιθριδάτης γάρ, οὐκ
ἐχθρὸς ὢν ἀλλὰ ξένος ἐμὸς καὶ φίλος, ἐπίβουλος ἐμοί, καὶ
οὐκ εἰς ἄλλο τι τῶν κτημάτων, ἀλλὰ εἰς τὸ τιμιώτερον
3 ἐμοὶ σώματός τε καὶ ψυχῆς, τὴν γυναῖκα· ὃν ἐχρῆν, εἰ καί 35
τις ἄλλος ἐπλημμέλησεν εἰς ἡμᾶς, αὐτὸν βοηθεῖν, εἰ καὶ
μὴ δι' ἐμὲ τὸν φίλον, ἀλλὰ διὰ σὲ τὸν βασιλέα. Σὺ γὰρ

oca i majku kako je vode u mladoženjinu kuću. U želji da poljubi Hereju, poskoči i probudi se. Pozove Plangonu (Dionizije je već bio ustao da se pripravi za parnicu) i počne joj pričati san. Plangona odgovori: »Gospodarice, ne boj se, raduj se! Lijep si san vidjela. Svake ćeš se brige riješiti . Što ti se u snu učinilo, to je i u zbilji tako. Pođi u kraljevsku sudnicu kao u svetište Afroditino, prisjeti se što si, povrati negdašnju ljepotu mladenke!« Istodobno dok je to govorila, oblačila je i dotjeravala Kaliroju kojoj je vedrina sama od sebe obuzimala dušu, kao da nagovještava što će se dogoditi.

Još izrana je oko kraljevske palače vladala gužva, prolazi su bili puni sve do vanjskih zidina. Svi su se slijevali onamo, prividno da slušaju parnicu, a zapravo da vide Kaliroju. Učinila im se ljepšom od same sebe, onoliko koliko je prije izgledala ljepšom od drugih žena. Ušla je tako u sudnicu onakva kakva je, kako kaže božanski pjesnik, Helena prišla onima koji

oko Prijama bjehu i Pantoja, oko Timeta[29]

na vijećanju. Pogled na nju izazivao je zaprepaštenost i šutnju.

Svakoga osvoji želja sa ženom počinut mudrom,[30]

pa da je Mitridat i morao prvi govoriti, ne bi smogao glasa. Kao od nekakva ljubavna čuda, stara žudnja produbi ranu u njemu.

6. Dionizije svoje istupanje započne ovako:

»Zahvaljujem ti se, Kralju, zbog počasti kojom si počastio mene, čednost i brak općenito. Nisi mirno gledao kako moćnik nasrće na obična čovjeka nego si me pozvao da kazniš bahatost i bezobzirnost prema meni i spriječiš da se to drugima ne dogodi. A djelo zaslužuje to veću kaznu i zbog počinioca. Na mene se namjerio Mitridat – ne neprijatelj, već moj gost i prijatelj – i to ne na nešto od blaga nego na ono što mi je i od tijela i od duše draže – na ženu! I to on, kojemu je dužnost bila, da se netko drugi ogriješio o mene, da mi pomaže, ako već ne zbog mene, svoga prijatelja, a ono

29 Usp. *Il.* 3,145-146.

30 Usp. *Od.* 1,366; 18,213.

ἐνεχείρισας αὐτῷ τὴν μεγίστην ἀρχήν, ἧς ἀνάξιος φανεὶς κατῆσχυνε, μᾶλλον δὲ προέδωκε τὸν πιστεύσαντα τὴν
4 ἀρχήν. Τὰς μὲν οὖν δεήσεις τὰς Μιθριδάτου καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν παρασκευήν, ὅσῃ χρῆται πρὸς τὸν ἀγῶνα, ὅτι οὐκ ἐξ ἴσου καθεστήκαμεν, οὐδὲ αὐτὸς 5
ἀγνοῶ· θαρρῶ δέ, βασιλεῦ, τῇ σῇ δικαιοσύνῃ καὶ τοῖς
5 γάμοις καὶ τοῖς νόμοις, οὓς ὁμοίως σὺ πᾶσι τηρεῖς. Εἰ γὰρ μέλλεις αὐτὸν ἀφιέναι, πολὺ βέλτιον ἦν μηδὲ καλέσαι· τότε μὲν γὰρ ἐφοβοῦντο πάντες, ὡς κολασθησομένης τῆς ἀσελγείας, ἐὰν εἰς κρίσιν εἰσέλθῃ· καταφρονήσει δὲ 10
λοιπόν, ἐάν <τις> κριθεὶς παρὰ σοὶ μὴ κολασθῇ.

Ὁ δὲ ἐμὸς λόγος σαφὴς ἐστι καὶ σύντομος. Ἀνήρ εἰμι Καλλιρόης ταύτης, ἤδη δὲ ἐξ αὐτῆς καὶ πατήρ, γήμας οὐ παρθένον, ἀλλὰ ἀνδρὸς προτέρου γενομένην, Χαιρέου τοὔνομα, πάλαι τεθνεῶτος, οὗ καὶ τάφος ἐστὶ παρ' ἡμῖν. 15
6 Μιθριδάτης οὖν ἐν Μιλήτῳ γενόμενος καὶ θεασάμενός μου τὴν γυναῖκα διὰ τὸ τῆς ξενίας δίκαιον, τὰ μετὰ ταῦτα οὐκ ἔπραξεν οὔτε ὡς φίλος οὔτε ὡς ἀνὴρ σώφρων καὶ κόσμιος, ὁποίους σὺ βούλει εἶναι τοὺς σὰς πόλεις ἐγκεχειρισμένους, ἀλλ' ἀσελγὴς ὤφθη καὶ τυραννικός. 20
7 Ἐπιστάμενος δὲ τὴν σωφροσύνην καὶ φιλανδρίαν τῆς γυναικὸς λόγοις μὲν ἢ χρήμασι πεῖσαι αὐτὴν ἀδύνατον ἔδοξε, τέχνην δὲ ἐξεῦρεν ἐπιβουλῆς, ὡς ᾤετο, πιθανωτάτην· τὸν γὰρ πρότερον αὐτῆς ἄνδρα Χαιρέαν ὑπεκρίνατο ζῆν καὶ πλάσας ἐπιστολὰς ἐπὶ τῷ ὀνόματι τῷ 25
8 ἐκείνου, πρὸς Καλλιρόην ἔπεμψε διὰ δούλων. Ἡ δὲ σὴ Τύχη, βασιλεῦ, ἄξιον ὄντα κατέστησε καὶ <ἡ> πρόνοια τῶν ἄλλων θεῶν φανερὰς ἐποίησε τὰς ἐπιστολάς· τοὺς γὰρ δούλους μετὰ τῶν ἐπιστολῶν ἔπεμψε πρὸς ἐμὲ Βίας ὁ στρατηγὸς Πριηνέων, ἐγὼ δὲ φωράσας ἐμήνυσα τῷ 30
9 σατράπῃ Λυδίας καὶ Ἰωνίας Φαρνάκῃ, ἐκεῖνος δὲ σοί. Τὸ μὲν διήγημα εἴρηκα τοῦ πράγματος, περὶ οὗ δικάζεις· αἱ δὲ ἀποδείξεις ἄφυκτοι· δεῖ γὰρ δυοῖν θάτερον, ἢ Χαιρέαν ζῆν, ἢ Μιθριδάτην ἠλέγχθαι μοιχόν. Καὶ γὰρ οὐδὲ τοῦτο δύναται λέγειν, ὅτι τεθνηκέναι Χαιρέαν ἠγνόει· τούτου 35
γὰρ ἐν Μιλήτῳ παρόντος ἐχώσαμεν ἐκείνῳ τὸν τάφον,
10 καὶ συνεπένθησεν ἡμῖν. Ἀλλ' ὅταν μοιχεῦσαι θέλῃ Μιθριδάτης, ἀνίστησι τοὺς νεκρούς. Παύομαι τὴν ἐπιστολὴν ἀναγνούς, ἣν οὗτος διὰ τῶν ἰδίων δούλων ἔπεμψεν εἰς Μίλητον ἐκ Καρίας. Λέγε λαβών· 'Χαιρέας 40
ζῶ.' Τοῦτο ἀποδειξάτω Μιθριδάτης καὶ ἀφείσθω.

zbog tebe, svoga Kralja. Ti si mu u ruke dao najveću vlast, a on se pokazao nedostojnim nje i osramotio ju je; dapače, izdao je onoga koji mu je vlast povjerio. Mitridatove molbe, njegovu moć, to kako se pripremio za ovu parnicu, a i to da nismo u jednaku položaju – sve to i sam dobro znam. Uzdajem se, ipak, u tvoju pravednost, u brak i zakone koje ti za svakoga jednako čuvaš. Ako ga kaniš osloboditi, daleko bi bolje bio učinio da ga nisi ni zvao! Tada su se još svi bojali biti bahati, jer su mislili da će biti kažnjeni ako dospiju na sud. Ovako ćeš se ubuduće izvrći poruzi, ako netko komu ti sudiš ne bude kažnjen.

Moja je priča jasna i kratka. Muž sam ove Kaliroje, uz to i otac njezina djeteta. Nisam se njome oženio kao djevojkom. Prije mene imala je muža koji je davno umro, zvao se Hereja. Kod nas postoji i njegov grob. Za vrijeme boravka u Miletu Mitridat je upoznao moju ženu, onako kako je po gostinskom običaju pravo i pošteno, no ono što je slijedilo nije učinio ni kao prijatelj ni kao čedan i odgojen čovjek, kakvima bi ti volio da su povjereni tvoji gradovi, nego se pokazao kao bezobraznik i nasilnik. Budući da je znao da je moja žena čedna i privržena mužu, smatrao je nemogućim da je pridobije riječima ili novcem, pa je smislio, kako je držao, najuvjerljivije zavodničko lukavstvo. Izmislio je da joj je živ prijašnji muž Hereja, u njegovo ime sastavio pisma i poslao ih po robovima Kaliroji. No tvoja ga je Sreća, Kralju, pokazala u pravu svjetlu, a providnost drugih bogova iznijela je na vidjelo njegova pisma. Naime, Bijant, vojni zapovjednik Prijene, poslao mi je robove s popratnim pismom, ja sam stvar razotkrio i prijavio Farnaku, satrapu Lidije i Jonije, a on tebi. Ispričao sam ti predmet o kojem presuđuješ. Zaključci su neizbježni. Jedno je od dvojega nužno: ili je Hereja živ ili je Mitridatu dokazano da je preljubnik! Čak ni to ne može reći, da nije znao kako je Hereja umro: u njegovoj smo nazočnosti zatvorili u Miletu Herejin grob i zajedno je s nama tugovao! Ali Mitridat, kad mu se prohtije preljuba, i mrtve diže. Neću čitati pismo koje je po vlastitim robovima poslao u Milet iz Karije. Uzmi i pročitaj ovo: *Ja sam živ. Hereja.* Neka Mitridat to dokaže, pa neka

Λόγισαι δέ, βασιλεῦ, πῶς ἀναίσχυντός ἐστι μοιχός, ὅπου καὶ νεκροῦ καταψεύδεται.«

11 Ταῦτα εἰπὼν ὁ Διονύσιος παρώξυνε τοὺς ἀκούοντας καὶ εὐθὺς εἶχε τὴν ψῆφον. Θυμωθεὶς δὲ ὁ βασιλεὺς εἰς
7 Μιθριδάτην πικρὸν καὶ σκυθρωπὸν ἀπέβλεψε. Μηδὲν οὖν καταπλαγεὶς ἐκεῖνος· »Δέομαί σού« φησι, »βασιλεῦ, δίκαιος γὰρ εἶ καὶ φιλάνθρωπος, μὴ καταγνῷς μου, πρὶν ἀκούσῃς τῶν λόγων ἑκατέρωθεν, μηδὲ ἄνθρωπος Ἕλλην, πανούργως συνθεὶς κατ' ἐμοῦ ψευδεῖς διαβολάς,
2 πιθανώτερος γένηται παρὰ σοὶ τῆς ἀληθείας. Συνίημι δὲ ὅτι βαρεῖ με πρὸς ὑποψίαν τὸ κάλλος τῆς γυναικός· οὐδενὶ γὰρ ἄπιστον φαίνεται θελῆσαί τινα Καλλιρόην διαφθεῖραι. Ἐγὼ δὲ καὶ τὸν ἄλλον βίον ἔζησα σωφρόνως καὶ πρώτην ταύτην ἔσχηκα διαβολήν· εἰ δέ γε καὶ ἀκόλαστος καὶ ἀσελγὴς ἐτύγχανον, ἐποίησεν ἄν με
3 Βελτίω τό παρὰ σοῦ τοσαύτας πόλεις πεπιστεῦσθαι. Τίς οὕτως ἐστὶν ἀνόητος, ἵνα ἕληται τὰ τηλικαῦτα ἀγαθὰ μιᾶς ἡδονῆς ἕνεκεν ἀπολέσαι καὶ ταύτης αἰσχρᾶς; Εἰ δὲ ἄρα τι καὶ συνῄδειν ἐμαυτῷ πονηρόν, ἐδυνάμην καὶ παραγράψασθαι τὴν δίκην· Διονύσιος γὰρ οὐχ ὑπὲρ γυναικὸς ἐγκαλεῖ κατὰ νόμους αὐτῷ γαμηθείσης, ἀλλὰ πωλουμένην ἠγόρασεν αὐτήν· ὁ δὲ τῆς μοιχείας νόμος
4 οὐκ ἔστιν ἐπὶ δούλων. Ἀναγνώτω σοι πρῶτον τὸ γραμμάτιον τῆς ἀπελευθερώσεως, εἶτα τότε γάμον εἰπάτω. Γυναῖκα τολμᾷς ὀνομάζειν ἣν ἀπέδοτό σοι ταλάντου Θήρων ὁ λῃστής, κἀκεῖνος ἁρπάσας ἐκ τάφου; ''Αλλά' φησιν 'ἐλευθέραν οὖσαν ἐπριάμην.' Οὐκοῦν ἀνδραποδιστὴς εἶ σὺ καὶ οὐκ ἀνήρ. Πλὴν ὡς ἀνδρὶ νῦν
5 ἀπολογήσομαι. Γάμον νόμιζε τὴν πρᾶσιν καὶ προῖκα τὴν τιμήν· Μιλησία σήμερον ἡ Συρακοσία δοξάτω. Μάθε, δέσποτα, ὅτι οὔτε Διονύσιον ὡς ἄνδρα οὔτε ὡς κύριον ἠδίκηκα. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐ γενομένην, ἀλλ' ὡς μέλλουσαν μοιχείαν ἐγκαλεῖ, καὶ πρᾶξιν οὐκ ἔχων εἰπεῖν
6 ἀναγινώσκει γραμμάτια κενά. Τὰς δὲ τιμωρίας οἱ νόμοι τῶν ἔργων λαμβάνουσι. Προφέρεις ἐπιστολήν. Ἐδυνάμην εἶπειν 'Οὐ γέγραφα· χεῖρα ἐμὴν οὐκ ἔχεις· Καλλιρόην Χαιρέας ζητεῖ· κρινάτω τοίνυν μοιχείας ἐκεῖνον.' 'Ναί' φησιν. ''Αλλὰ Χαιρέας μὲν τέθνηκε, σὺ δὲ ὀνόματι τοῦ
7 νεκροῦ τὴν γυναῖκά μου διέφθειρας.' Προκαλῇ με, Διονύσιε, πρόκλησιν οὐδαμῶς συμφέρουσαν. Μαρτύρομαι· φίλος εἰμί σου καὶ ξένος. Ἀπόστηθι τῆς κατηγορίας· συμφέρει σοι. Βασιλέως δεήθητι παραπέμψαι τὴν δίκην.

bude slobodan! Promisli, Kralju, kako je bestidan preljubnik kad se i mrtvacem služi da bi lagao!«

Tim riječima Dionizije je ražestio slušaoce i smjesta stane pridobivati glasove za sebe. Razgnjevljen, Kralj je oštro i mrgodno pogledao na Mitridata. No ovaj bez ikakve zbunjenosti kaza:

7.»Molim te, Kralju – pravedan si i milostiv – ne osuđuj me prije nego što čuješ obje priče! Nemoj jednom Helenu, koji je lopovski smislio protiv mene lažne optužbe, vjerovati više nego istini! Shvaćam da me ljepota te žene opterećuje sumnjom. Nikomu se ne čini nevjerojatnim da je netko poželio zavesti Kaliroju. No ja sam i inače u životu živio čedno i ovo je prva optužba protiv mene. Da sam kojim slučajem i bio raspusnik i bezbožnik, zacijelo bi me bilo popravilo to što si mi povjerio tolike gradove. Tko je toliko nerazuman da bi se odlučio radi jednog jedinog užitka izgubiti tolika dobra – i to radi jednog sramnog užitka? Uostalom, da sam na savjesti imao ikakvo zlo, mogao sam osporiti parnicu. Dionizije ne podiže tužbu zbog žene kojom je zakonito oženjen, nego ju je kupio kad je bila na prodaju. A zakon protiv preljuba ne odnosi se na robove. Neka ti prvo pročita odluku o oslobađanju, pa neka poslije priča o braku!

Usuđuješ se suprugom nazivati onu koju ti je razbojnik Teron prodao za talenat, a i on ju je iz groba ugrabio? 'Ali', kaže, 'kupio sam slobodnu ženu!' Pa ti si onda trgovac robljem, a ne muž! No ipak, branit ću se pred tobom kao da si muž. Recimo da je prodaja brak, a isplaćena cijena miraz; neka se danas Sirakužanka smatra Milećankom. Gospodaru, pogledaj kako Dioniziju ništa nisam skrivio, ni kao mužu ni kao vlasniku! Ponajprije, ne optužuje me zbog stvarnog nego zbog namjeravanog preljuba, pa kako ne može ništa reći o samoj stvari, čita isprazna pisma – a zakoni kažnjavaju djela! Iznosiš pismo. Mogao sam reći: 'Nisam ga napisao, nemaš moj rukopis, Hereja traži Kaliroju, neka se njemu sudi zbog preljuba!' 'Da', veli on, 'ali Hereja je mrtav, a ti s pomoću pokojnikova imena zavodiš moju ženu!« Izazivaš me izazovom koji ti nimalo ne koristi! Za mene je posvjedočeno da sam ti prijatelj i gost: odustani od tužbe, bit će ti korisno! Zamoli Kralja da prekine parnicu, povuci svoje

Παλινῳδίαν εἰπὲ 'Μιθριδάτης οὐδὲν ἀδικεῖ· μάτην ἐμεμψάμην αὐτόν.' Ἂν δὲ ἐπιμείνῃς, μετανοήσεις· κατὰ σαυτοῦ τὴν ψῆφον οἴσεις. Προλέγω σοι, Καλλιρόην ἀπολέσεις. Οὐκ ἐμὲ βασιλεὺς ἀλλὰ σὲ μοιχὸν εὑρήσει.«

8 Ταῦτα εἰπὼν ἐσίγησεν· ἅπαντες δὲ εἰς Διονύσιον ἀπέβλεψαν θέλοντες μαθεῖν, αἱρέσεως αὐτῷ προτεθείσης, πότερον ἀφίσταται τῆς κατηγορίας ἢ βεβαίως ἐμμένοι. Τὸ γὰρ αἰνιττόμενον ὑπὸ Μιθριδάτου τί ποτε ἦν αὐτοὶ μὲν οὐ συνίεσαν, Διονύσιον δὲ ὑπελάμβανον εἰδέναι. Κἀκεῖνος δὲ ἠγνόει, μηδέποτ' ἂν ἐλπίσας ὅτι Χαιρέας ζῇ.

9 Ἔλεγεν οὖν· »Εἰπέ« φησιν »ὅ τι ποτέ καὶ θέλεις· οὐδὲ γὰρ ἐξαπατήσεις με σοφίσμασι καὶ ἀξιοπίστοις ἀπειλαῖς, οὐδ' εὑρεθήσεταί ποτε Διονύσιος συκοφαντῶν.« Ἔνθεν ἐλὼν ὁ Μιθριδάτης φωνὴν ἐπῆρε καὶ ὥσπερ ἐπὶ θειασμὸν »Θεοί« φησι »βασίλειοι ἐπουράνιοί τε καὶ ὑποχθόνιοι, βοηθήσατε ἀνδρὶ ἀγαθῷ, πολλάκις ὑμῖν εὐξαμένῳ δικαίως καὶ θύσαντι μεγαλοπρεπῶς· ἀπόδοτέ μοι τὴν ἀμοιβὴν τῆς εὐσεβείας συκοφαντουμένῳ· χρήσατέ μοι κἂν εἰς τὴν δίκην Χαιρέαν. Φάνηθι, δαῖμον ἀγαθέ· καλεῖ σε ἡ σὴ Καλλιρόη· μεταξὺ δὲ ἀμφοτέρων, ἐμοῦ τε καὶ Διονυσίου, στὰς εἶπον βασιλεῖ τίς ἐστι ἐξ ἡμῶν μοιχός.«

8 Ἔτι δὲ λέγοντος (οὕτω γὰρ ἦν διατεταγμένον) προῆλθε Χαιρέας αὐτός. Ἰδοῦσα δὲ ἡ Καλλιρόη ἀνέκραγε· »Χαιρέα, ζῇς;« καὶ ὥρμησεν αὐτῷ προσδραμεῖν· κατέσχε δὲ Διονύσιος καὶ μέσος γενόμενος οὐκ

2 εἴασεν ἀλλήλοις περιπλακῆναι. Τίς ἂν φράσαι κατ' ἀξίαν ἐκεῖνο τὸ σχῆμα τοῦ δικαστηρίου; Ποῖος ποιητὴς ἐπὶ σκηνῆς παράδοξον μῦθον οὕτως εἰσήγαγεν; Ἔδοξας ἂν ἐν θεάτρῳ παρεῖναι μυρίων παθῶν πλήρει· πάντα ἦν ὁμοῦ, δάκρυα, χαρά, θάμβος, ἔλεος, ἀπιστία, εὐχαί.

3 Χαιρέαν ἐμακάριζον, Μιθριδάτῃ συνέχαιρον, συνελυποῦντο Διονυσίῳ, περὶ Καλλιρόης ἠπόρουν. Μάλιστα γὰρ ἦν ἐκείνη τεθορυβημένη καὶ ἄναυδος εἱστήκει, μόνον ἀναπεπταμένοις τοῖς ὀφθαλμοῖς εἰς Χαιρέαν ἀποβλέπουσα· ἐδόκει δ' ἄν μοι καὶ βασιλεὺς τότε θέλειν

4 Χαιρέας εἶναι. Συνήθης μὲν οὖν καὶ πρόχειρος πᾶσι τοῖς ἀντερασταῖς πόλεμος· ἐκείνοις δὲ καὶ μᾶλλον <πρὸς>

tvrdnje, reci: 'Mitridat ništa nije kriv, neosnovano sam ga optužio!' Ako ustraješ, pokajat ćeš se! Sam ćeš na svoju štetu presuditi! Najavljujem ti: izgubit ćeš Kaliroju! Kralj će utvrditi da nisam ja preljubnik nego ti!«

Tako reče i zašuti. Svi su pogledali u Dionizija u želji da saznaju hoće li, kad mu je ovako pružen izbor, odustati od optužbe ili će nepokolebljivo ustrajati. Nisu znali što bi mogle značiti zagonetne riječi Mitridatove, ali su pretpostavljali da ih Dionizije razumije. No ni on nije znao, a da je Hereja živ nikako nije mogao očekivati. Stoga je rekao: »Reci što god hoćeš! Nećeš me prevariti ni mudrovanjima ni prijetnjama koje nisu bez uvjerljivosti, niti će se ikada utvrditi da Dionizije lažno optužuje!«

Mitridat *odande zapjeva*[31] i povišena glasa, kao u kakvu božanskom nadahnuću, reče: »Bogovi, nebeski i podzemni vladari, pomozite poštenu čovjeku koji vam se često pravedno pomolio i prinio obilne žrtve. Uzvratite mi za pobožnost sada kad me lažno optužuju! Dajte mi Hereju, makar samo i za parnicu. Pokaži se, dobri duše: tvoja te Kaliroja zove! Stani između nas dvojice, Dionizija i mene, i reci Kralju koji je od nas dvojice preljubnik!«

8. Još je on govorio – tako je bilo udešeno – kadli se pojavi sam Hereja. Čim ga je Kaliroja opazila, poviče: »Hereja, živ si?« i krene da bi mu potrčala u susret, ali je Dionizije spriječi u tome. Stane u sredinu i nije im dopustio da jedno drugo zagrle. Tko bi vjerodostojno mogao opisati izgled sudnice u tom trenutku? Koji je pjesnik predveo na pozornici tako nevjerojatnu priču? Čovjek bi pomislio da se nalazi u kazalištu punom bezbrojnih osjećanja. Svega je bilo odjednom: suza, veselja, zaprepaštenosti, samilosti, nevjerice, molbi. Hereju su blagoslivljali, s Mitridatom se zajedno radovali, s Dionizijem zajedno tugovali, u pogledu Kaliroje bili u nedoumici. Ona je naime bila krajnje zbunjena, stajala je bez riječi, samo je raširenih očiju gledala u Hereju. Čini mi se da bi u tom trenutku i Kralj rado bio Hereja. Među svim suparnicima u ljubavi sukob je uobičajen i izbija brzo.

31 Usp. bilj. 6.

ἀλλήλους ἐξῆψε φιλονεικίαν τὸ ἄθλον βλεπόμενον, ὥστε, εἰ μὴ διὰ τὴν αἰδῶ τὴν πρὸς βασιλέα, καὶ χεῖρας ἀλλήλοις προσέβαλλον. Προῆλθε δὲ μέχρι ῥημάτων. Χαιρέας μὲν ἔλεγε· »Πρῶτός εἰμι ἀνήρ«, Διονύσιος δὲ· »Ἐγὼ βεβαιότερος.« »Μὴ γὰρ ἀφῆκά μου τὴν γυναῖκα;« »Ἀλλὰ ἔθαψας αὐτήν.« »Δεῖξον γάμου διάλυσιν.« »Τὸν τάφον ὁρᾷς μοι.« »Πατὴρ ἐξέδωκεν.« »Ἐμοὶ δὲ ἑαυτήν.« »Ἀνάξιος εἶ τῆς Ἑρμοκράτους θυγατρός.« »Σὺ μᾶλλον ὁ παρὰ Μιθριδάτῃ δεδεμένος.« »Ἀπαιτῶ Καλλιρόην.« »Ἐγὼ δὲ κατέχω.« »Σὺ τὴν ἀλλοτρίαν κρατεῖς.« »Σὺ τὴν σὴν ἀπέκτεινας.« »Μοιχέ.« »Φονεῦ«, ταῦτα πρὸς ἀλλήλους μαχόμενοι· οἱ δ' ἄλλοι πάντες ἤκουον οὐκ ἀηδῶς.

Καλλιρόη μὲν εἱστήκει κάτω βλέπουσα καὶ κλαίουσα, Χαιρέαν φιλοῦσα, Διονύσιον αἰδουμένη· βασιλεὺς δὲ μεταστησάμενος ἅπαντας, ἐβουλεύετο μετὰ τῶν φίλων οὐκέτι περὶ Μιθριδάτου (λαμπρῶς γὰρ ἀπελογήσατο), ἀλλὰ εἰ χρὴ διαδικασίαν προθεῖναι περὶ τῆς γυναικός. Καὶ τοῖς μὲν ἐδόκει μὴ βασιλικὴν εἶναι τὴν κρίσιν· »Τῆς μὲν γὰρ Μιθριδάτου κατηγορίας εἰκότως ἤκουσας, σατράπης γὰρ ἦν«, τούτους δὲ ἰδιώτας πάντας εἶναι. Οἱ δὲ πλείονες τάναντία συνεβούλευον καὶ διὰ τὸν πατέρα τῆς γυναικὸς οὐκ ἄχρηστον γενόμενον τῇ βασιλέως οἰκίᾳ καὶ ὅτι οὐκ ἔξωθεν ἐκάλει τὴν κρίσιν ἐφ' αὐτόν, ἀλλὰ σχεδὸν μέρος οὖσαν ἧς ἐδίκαζεν ἤδη· τὴν γὰρ ἀληθεστάτην αἰτίαν οὐκ ἤθελον ὁμολογεῖν, ὅτι τὸ Καλλιρόης κάλλος δυσαπόσπαστον τοῖς ὁρῶσι. Πάλιν οὖν προσκαλεσάμενος οὓς μετεστήσατο, »Μιθριδάτην μὲν« εἶπεν »ἀφίημι, καὶ ἀπίτω δῶρα τῆς ὑστεραίας παρ' ἐμοῦ λαβὼν ἐπὶ τὴν σατραπείαν τὴν ἰδίαν· Χαιρέας δὲ καὶ Διονύσιος λεγέτωσαν ἑκάτερος ἅπερ ἔχει δίκαια περὶ τῆς γυναικός· προνοεῖσθαι γάρ με δεῖ τῆς θυγατρὸς Ἑρμοκράτους τοῦ καταπολεμήσαντος Ἀθηναίους τοὺς ἐμοί τε καὶ Πέρσαις ἐχθίστους.« Ῥηθείσης δὲ τῆς ἀποφάσεως Μιθριδάτης μὲν προσεκύνησεν, ἀπορία δὲ τοὺς ἄλλους κατέλαβεν. Ἰδὼν δὲ ὁ βασιλεὺς ἀμηχανοῦντας αὐτούς, »Οὐκ ἐπείγω« φησὶν »ὑμᾶς, ἀλλὰ συγχωρῶ παρασκευασαμένους ὑμᾶς ἐπὶ τὴν δίκην ἥκειν. Δίδωμι δὲ πέντε ἡμερῶν διάστημα· ἐν δὲ τῷ μεταξὺ Καλλιρόης ἐπιμελήσεται Στάτειρα ἡ ἐμὴ γυνή· οὐ γάρ ἐστι δίκαιον μέλλουσαν αὐτὴν κρίνεσθαι περὶ ἀνδρός, μετὰ ἀνδρὸς ἥκειν ἐπὶ τὴν κρίσιν.« Ἐξῆεσαν οὖν τοῦ δικαστηρίου οἱ μὲν ἄλλοι πάντες σκυθρωποί, μόνος δὲ

No među ovima je međusobno suparništvo još više razbuktala nagrada koja im je bila pred očima tako da bi, da nije bilo stida pred Kraljem, i šakama jedan na drugoga navalili. Ipak su se zaustavili na riječima. Hereja je rekao: »Ja sam prvi muž!«, a Dionizije: »A ja pouzdaniji!« »Da se nisam možda rastavio od žene?« »Ali pokopao si je!« »Daj dokaz o rastavi!« »Valjda vidiš grob!« »Meni ju je njezin otac dao!« »A meni je ona sama sebe dala!« »Nisi dostojan Hermokratove kćeri!« »Ti još manje, robe Mitridatov!« »Tražim Kaliroju natrag!« »Ali ja je ne dam!« »Tuđu ženu zadržavaš!« »A ti si svoju ubio!« »Preljubniče!« »Ubojico!« Tako su se oni međusobno obračunavali, ne bez zadovoljstva.

Kaliroja je dotle stajala oborena pogleda i zaplakana: Hereju je ljubila, a Dionizija poštovala. Kralj udalji sve ljude i sa svojim je prijateljima raspravljao, sad više ne o Mitridatu, koji se sjajno obranio, nego o tome da li treba donijeti bilo kakvu presudu u vezi s tom ženom. Jedni su bili mišljenja da se presuda u tom slučaju ne tiče Kralja: »Ispravno je bilo da saslušaš optužbu protiv Mitridata jer je on satrap, no ovo su sve privatne osobe.« Većina je, međutim, savjetovala suprotno, i zbog oca te žene koji nije bio bez zasluga prema kraljevskoj kući, kao i zbog toga što na taj način ne prebacuje u svoju nadležnost neku posebnu parnicu nego je riječ o dijelu parnice u kojoj je već sudio. Nisu htjeli priznati najistinskiji razlog: nemoguće je bilo skinuti pogled s Kalirojine ljepote. Kralj tako ponovno pozove one koje je bio udaljio i reče: »Mitridata oslobađam: neka ode sutra u svoju satrapiju pošto prethodno uzme darove od mene. A Hereja i Dionizije neka svaki kažu kakva prava polažu na tu ženu. Moram se pobrinuti za kćer Hermokrata koji je svladao i Atenjane, meni i Perzijancima najveće neprijatelje.«

Kad je ta odluka bila saopćena, Mitridat se ničice pokloni, ali ona druga dvojica nađu se u nedoumici. Kad je Kralj vidio da su zbunjeni, reče im: »Ne požurujem vas, nego vam dopuštam da se spremite i potom dođete na parnicu. Dajem vam rok od pet dana. U međuvremenu za Kaliroju će se brinuti moja žena Statira. Ne bi bilo pravedno da ona kojoj se ima donijeti presuda o mužu s mužem dolazi na suđenje.« Iziđu tako iz sudnice,svi drugi smrknuti osim Mit-

Μιθριδάτης γεγηθώς. Λαβὼν δὲ τὰ δῶρα καὶ τὴν νύκτα καταμείνας ἕωθεν εἰς Καρίαν ἐξώρμησε λαμπρότερος ἢ πρόσθεν.

9 Τὴν δὲ Καλλιρόην εὐνοῦχοι παραλαβόντες ἤγαγον πρὸς τὴν βασιλίδα, μηδὲν αὐτῇ προειπόντες· ὅταν γὰρ πέμψῃ βασιλεύς, οὐκ ἀπαγγέλλεται. Θεασαμένη δὲ αἰφνίδιον ἡ Στάτειρα τῆς κλίνης ἀνέθορε δόξασα Ἀφροδίτην ἐφεστάναι, καὶ γὰρ ἐξαιρέτως ἐτίμα τὴν θεόν· 2 ἡ δὲ προσεκύνησεν. Ὁ δὲ εὐνοῦχος νοήσας τὴν ἔκπληξιν αὐτῆς, »Καλλιρόη« φησὶν »αὕτη ἐστί· πέπομφε δ' αὐτὴν βασιλεύς, ἵνα παρὰ σοὶ φυλάττηται μέχρι τῆς δίκης.« Ἀσμένη τοῦτο ἤκουσεν ἡ Στάτειρα καὶ πᾶσαν ἀφεῖσα γυναικείαν φιλονεικίαν εὐνουστέρα τῇ Καλλιρόῃ διὰ τὴν τιμὴν ἐγένετο· ἠγάλλετο γὰρ τῇ παρακαταθήκῃ. 3 Λαβομένη δὲ τῆς χειρὸς αὐτῆς, »Θάρρει« φησίν, »ὦ γύναι, καὶ παῦσαι δακρύουσα· χρηστός ἐστι βασιλεύς. Ἕξεις ἄνδρα ὃν θέλεις· ἐντιμότερον μετὰ τὴν κρίσιν γαμηθήσῃ. Βάδιζε δὲ καὶ ἀναπαύου νῦν, κέκμηκας γάρ, ὡς ὁρῶ, καὶ ἔτι τὴν ψυχὴν ἔχεις τεταραγμένην.« Ἡδέως ἡ 4 Καλλιρόη τοῦτο ἤκουσεν, ἐπεθύμει γὰρ ἡρεμίας. Ὡς οὖν κατεκλίθη, καὶ εἴασεν αὐτὴν ἡσυχάζειν, ἀψαμένη τῶν ὀφθαλμῶν, »Εἶδετέ« φησιν »Χαιρέαν ὑμεῖς ἀληθῶς; Ἐκεῖνος ἦν Χαιρέας ὁ ἐμός, ἢ καὶ τοῦτο πεπλάνημαι; Τάχα γὰρ Μιθριδάτης διὰ τὴν δίκην εἴδωλον ἔπεμψε· 5 λέγουσι γὰρ ἐν Πέρσαις εἶναι μάγους. Ἀλλὰ καὶ ἐλάλησε καὶ πάντα εἶπεν ὡς εἰδώς. Πῶς οὖν ὑπέμεινέ μοι μὴ περιπλακῆναι; Μηδὲ καταφιλήσαντες ἀλλήλους διελύθημεν.« Ταῦτα διαλογιζομένης ἠκούετο ποδῶν ψόφος καὶ κραυγαὶ γυναικῶν· πᾶσαι γὰρ συνέτρεχον πρὸς τὴν βασιλίδα, νομίζουσαι πολλὴν ἐξουσίαν ἔχειν 6 Καλλιρόην ἰδεῖν. Ἡ δὲ Στάτειρα εἶπεν· »Ἀφῶμεν αὐτήν· διάκειται γὰρ πονηρῶς· ἔχομεν δὲ <τέσσαρας> ἡμέρας καὶ βλέπειν καὶ ἀκούειν καὶ λαλεῖν.« Λυπούμεναι δὲ ἀπῆσαν καὶ τῆς ὑστεραίας ἕωθεν ἀφικνοῦνται· καὶ τοῦτο πάσαις ταῖς ἡμέραις ἐπράττετο μετὰ σπουδῆς, ὥστε 7 πολυανθρωποτέραν γενέσθαι τὴν βασιλέως οἰκίαν. Ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς πρὸς τὰς γυναῖκας εἰσῄει συνεχέστερον, ὡς δῆθεν πρὸς Στάτειραν. Ἐπέμπετο δὲ Καλλιρόῃ δῶρα πολυτελῆ καὶ παρ' οὐδενὸς ἐλάμβανε, φυλάττουσα τὸ σχῆμα γυναικὸς ἀτυχούσης, μελανείμων, ἀκόσμητος καθημένη. Ταῦτα καὶ λαμπροτέραν αὐτὴν ἀπεδείκνυε. Πυθομένης δὲ τῆς βασιλίδος ὁπότερον ἄνδρα βούλοιτο μᾶλλον, οὐδὲν ἀπεκρίνατο, ἀλλὰ μόνον ἔκλαυσε.

8 Καλλιρόη μὲν ἐν τούτοις ἦν, Διονύσιος δὲ ἐπειρᾶτο μὲν φέρειν τὰ συμβαίνοντα γενναίως διά τε φύσεως

ridata, koji je bio veseo. Primio je darove, pričekao tu noć i rano izjutra krenuo u Kariju s više ugleda nego prije.

9. Kaliroju su preuzeli eunusi i poveli do kraljice kojoj prethodno ništa nisu rekli: kad Kralj nešto pošalje, to se ne najavljuje. Kad ju je Statira iznenada ugledala, skoči s ležaja misleći da joj je došla Afrodita, a tu je božicu izuzetno štovala. Pokloni se pred njom ničice. Eunuh zapazi njezinu zbunjenost i reče: »Ovo je Kaliroja! Kralj ju je poslao da je kod tebe paze do suđenja.« Statira je veselo saslušala te riječi i, odbacivši svaku žensku zavist, pokazala zbog te počasti veću naklonjenost prema Kaliroji. Bila je naime ponosna zbog toga povjerenog zaloga. Dohvati je za ruku i reče: »Ne boj se, ženo, prestani plakati! Kralj je čestit čovjek. Imat ćeš za muža koga budeš htjela. Poslije suđenja bit ćeš na većoj cijeni u braku. Idi sada i odmaraj se jer si, kako vidim, umorna, a i duša ti je još uznemirena.« Kaliroja je rado saslušala te riječi jer je žudjela za samoćom.

Kad je legla i prepustila se počinku, dodirne oči i reče: »Zar ste doista vidjele Hereju? Zar je ono bio moj Hereja – ili mi se i to priviđa? Možda je i Mitridat zbog parnice poslao neku prikazu! Kažu da među Perzijancima ima čarobnjaka. Ali i progovorio je, i sve je rekao kao netko tko je dobro upoznat. Kako je izdržao da se ne zagrli sa mnom? Nismo se ni poljubili prije nego smo se rastali.« Dok je tako razmišljala začuje se štropot koraka i ženski povici. To su sve žene potrčale do kraljice misleći da će svakako imati priliku da vide Kaliroju. No Statira reče: »Pustimo je na miru, jer joj nije dobro. Četiri su dana pred nama da je i gledamo i slušamo i govorimo s njom.«

One se žalosne raziđu i vrate se sutradan rano izjutra. Tako su svaki dan revno radile, pa je Kraljev dom postao napučeniji. A i Kralj je češće navraćao do žena, kao da će tobože do Statire. Kaliroji su se slali skupocjeni darovi no ona ih ni od koga nije primala, zadržavajući svoju vanjštinu nesretne žene, sjedeći u crnini i nedotjerana. No to ju je činilo još sjajnijom. Na kraljičino pitanje kojega bi radije za muža, ništa nije odgovorila nego je samo zaplakala.

Dok se Kaliroja u takvu stanju nalazila, Dionizije je sva ta zbivanja pokušavao hrabro podnositi uz pomoć svoje pri-

εὐστάθειαν καὶ διὰ παιδείας ἐπιμέλειαν, τὸ δὲ παράδοξον
τῆς συμφορᾶς καὶ τὸν ἀνδρεῖον ἐκστῆσαι δυνατώτατον
9 ὑπῆρχεν· ἐξεκάετο γὰρ σφοδρότερον ἢ ἐν Μιλήτῳ.
Ἀρχόμενος γὰρ τῆς ἐπιθυμίας μόνου τοῦ κάλλους
ἐραστὴς ἦν, τότε δὲ πολλὰ προσεξῆπτε τὸν ἔρωτα,
συνήθεια καὶ τέκνων εὐεργασία καὶ ἀχαριστία καὶ
10 ζηλοτυπία καὶ μάλιστα τὸ ἀπροσδόκητον. Ἐξαίφνης γοῦν
ἀνεβόα πολλάκις· »Ποῖος οὗτος ἐπ' ἐμοῦ Πρωτεσίλεως
ἀνεβίω; Τίνα τῶν ὑποχθονίων θεῶν ἠσέβησα, ἵνα εὕρω
μοι νεκρὸν ἀντεραστήν, οὗ τάφον ἔχω; Δέσποινα
Ἀφροδίτη, σύ με ἐνήδρευσας, ἣν ἐν τοῖς ἐμοῖς ἱδρυσάμην,
ᾗ θύω πολλάκις. Τί γὰρ ἔδειξάς μοι Καλλιρόην, ἣν
φυλάττειν οὐκ ἔμελλες; Τί δὲ πατέρα ἐποίεις τὸν οὐδὲ
2 ἄνδρα ὄντα;« Μεταξὺ δὲ περιπτυξάμενος τὸν υἱὸν ἔλεγε
κλάων· »Τέκνον ἄθλιον, πρότερον μὲν εὐτυχῶς δοκοῦν
μοι γεγονέναι, νῦν δὲ ἀκαίρως· ἔχω γάρ σε μητρὸς
3 κληρονομίαν καὶ ἔρωτος ἀτυχοῦς ὑπόμνημα. Παιδίον μὲν
εἶ, πλὴν οὐ παντελῶς ἀναίσθητον ὧν ὁ πατήρ σου
δυστυχεῖ. Κακὴν ἀποδημίαν ἤλθομεν· οὐκ ἔδει Μίλητον
καταλιπεῖν· Βαβυλὼν ἡμᾶς ἀπολώλεκε. Τὴν μὲν πρώτην
δίκην νενίκηκαι· Μιθριδάτης μου κατηγόρει· περὶ δὲ τῆς
δευτέρας μᾶλλον φοβοῦμαι· οὐδὲ γὰρ μείζων ὁ κίνδυνος,
4 δύσελπιν δέ με πεποίηκε τῆς δίκης τό προοίμιον. Ἄκριτος
ἀφῄρημαι γυναικὸς καὶ περὶ τῆς ἐμῆς ἀγωνίζομαι πρὸς
ἕτερον καί, τὸ τούτου χαλεπώτερον, οὐκ οἶδα Καλλιρόη
τίνα θέλει. Σὺ δέ, τέκνον, ὡς παρὰ μητρὸς δύνασαι
μαθεῖν. Καὶ νῦν ἄπελθε καὶ ἱκέτευσον ὑπὲρ τοῦ πατρός.
5 Κλαῦσον, καταφίλησον, εἰπέ· Μῆτερ, ὁ πατήρ μου φιλεῖ
σε', ὀνειδίσῃς δὲ μηδέν. Τί λέγεις, παιδαγωγέ; Οὐδεὶς
ἡμᾶς ἐᾷ τοῖς βασιλείοις εἰσελθεῖν; Ὦ τυραννίδος δεινῆς.
Ἀποκλείουσιν υἱὸν πρὸς μητέρα πατρὸς ἥκοντα
πρεσβευτήν.«
6 Διονύσιος μὲν οὖν διέτριβεν ἄχρι τῆς κρίσεως μάχην
βραβεύων ἔρωτος καὶ λογισμοῦ, Χαιρέαν δὲ πένθος
κατεῖχεν ἀπαρηγόρητον. Προσποιησάμενος οὖν νοσεῖν
ἐκέλευσε Πολυχάρμῳ παραπέμψαι Μιθριδάτην, ὡς
εὐεργέτην ἀμφοῖν· μόνος δὲ γενόμενος ἦψε βρόχον, καὶ
μέλλων ἐπ' αὐτὸν ἀναβαίνειν, »Εὐτυχέστερον μὲν« εἶπεν
»ἀπέθνησκον, εἰ ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀνέβαινον, ὃν ἔπηξέ μοι
κατηγορία ψευδὴς ἐν Καρίᾳ δεδεμένῳ. Τότε μὲν γὰρ
ἁπηλλαττόμην ζωῆς ἡπατημένος ὑπὸ Καλλιρόης
φιλεῖσθαι, νῦν δὲ ἀπολώλεκα οὐ μόνον τὸ ζῆν, ἀλλὰ καὶ

rodne čvrstine i brižna odgoja, ali nevjerojatnost te nesreće imala je tu golemu moć da potrese i junaka. Gorio je žešće nego u Miletu. U početku svoje žudnje ljubio je samo ljepotu, no u tom trenu još je mnogo štošta raspaljivalo njegovu ljubav: zajednički život, život s djecom, nezahvalnost, ljubomora, a najviše od svega, neočekivani obrt.

10. Često bi iznenada počeo vikati: »Kakav je to Protezilaj oživio da meni naudi? Protiv kojega sam podzemnog boga zgriješio da mrtvaca nalazim kao svoga suparnika u ljubavi, a u mene je njegov grob? Gospodarice Afrodito, postavila si mi klopku, a ja sam te nastanio na svojem posjedu, često ti prinosim žrtve! Zašto si mi pokazala Kaliroju kad je nisi htjela čuvati? Zašto si me učinila ocem kad ni muž nisam?« U međuvremenu zagrli sina i plačući reče: »Jadno dijete, prije mi se činilo da si se u sretan čas rodio, a sad mi se čini da je to bilo u nevrijeme. Ti si sve što mi ostaje od majke, uspomena na nesretnu ljubav! Djetešce si, ali nisi sasvim lišen osjećaja kad je riječ o nesrećama tvoga oca. Na loš smo se put otputili, nismo smjeli napustiti Milet! Upropastio nas je Babilon. Prvu sam parnicu izgubio, Mitridat je optuživao mene! No više me strah zbog druge: ne zbog toga što je veća opasnost nego zato što me početak parnice ostavio bez nade. Rastavljaju me od žene bez suđenja, s drugim se borim za vlastitu ženu i – što je još gore od toga – ne znam koga hoće Kaliroja! Ali ti to, dijete, možeš doznati od majke. Hajde, izmoli je sada u očevo ime! Zaplači, poljubi je, reci joj: 'Majko, moj te otac ljubi' – i ništa joj nemoj predbaciti! Što kažeš, odgajatelju? Ne puštaju nas da uđemo u kraljevske odaje? Grozna li silništva! Zaključavaju vrata pred sinom koji dolazi majci kao očev izaslanik!«

Dionizije je tako vrijeme do suđenja provodio u prosuđivanju borbe između ljubavi i razuma, a Hereju je obuzimala neutješiva tuga. Pretvarajući se da je bolestan zamoli Poliharma da isprati Mitridata, kao njihova zajedničkog dobročinitelja. Kad je ostao sam, sveže omču i prije no što će se uvući u nju reče: »Sretnije bih umirao da se penjem na križ koji mi je kao sužnju u Kariji podigla lažna optužba! Tada sam se rastajao sa životom u zabludi da me Kaliroja ljubi, a sada ne samo da sam život izgubio nego i utjehu u smrti.

τοῦ θανάτου τὴν παραμυθίαν. Καλλιρόη με ἰδοῦσα οὐ προσῆλθεν, οὐ κατεφίλησεν· ἐμοῦ παρεστῶτος ἄλλον ἠδεῖτο. Μηδὲν δυσωπείσθω· φθάσω τὴν κρίσιν· οὐ περιμένω τέλος ἄδοξον. Οἶδα ὅτι μικρὸς ἀνταγωνιστής εἰμι Διονυσίου, ξένος ἄνθρωπος καὶ πένης καὶ ἀλλότριος ἤδη. Σὺ μὲν εὐτυχοίης, ὦ γύναι· γυναῖκα γάρ σε καλῶ, κἂν ἕτερον φιλῇς. Ἐγὼ δὲ ἀπέρχομαι καὶ οὐκ ἐνοχλῶ τοῖς σοῖς γάμοις. Πλούτει καὶ τρύφα καὶ τῆς Ἰωνίας ἀπόλαυε πολυτελείας. Ἔχε ὃν θέλεις. Ἀλλὰ νῦν ἀληθῶς ἀποθανόντος Χαιρέου αἰτοῦμαί σε, Καλλιρόη, χάριν τελευταίαν. Ὅταν ἀποθάνω, πρόσελθέ μου τῷ νεκρῷ καὶ εἰ μὲν δύνασαι κλαῦσον· τοῦτο γὰρ ἐμοὶ καὶ ἀθανασίας γενήσεται μεῖζον· εἰπὲ δὲ προσκύψασα τῇ στήλῃ, κἂν ἀνὴρ καὶ βρέφος ὁρῶσι· Οἴχῃ, Χαιρέα, νῦν ἀληθῶς. Νῦν ἀπέθανες· ἐγὼ γὰρ ἔμελλον ἐπὶ βασιλέως αἱρεῖσθαι σέ.' 9 Ἀκούσομαί σου, γυνή, τάχα καὶ πιστεύσω. Ἐνδοξότερόν με ποιήσεις τοῖς κάτω δαίμοσιν.

Εἰ δὲ θανόντων περ καταλήθοντ' εἰν Ἀΐδαο
αὐτὰρ ἐγὼ καὶ κεῖθι φίλης μεμνήσομαί σου.«

Τοιαῦτα ὀδυρόμενος κατεφίλει τὸν βρόχον, »Σύ μοι« λέγων »παραμυθία καὶ συνή<γορος>· διὰ σὲ νικῶ· σύ με Καλλιρόης μᾶλλον ἔστερξας.« Ἀναβαίνοντος αὐτοῦ καὶ τῷ αὐχένι περιάπτοντος ἐπέστη Πολύχαρμος ὁ φίλος καὶ ὡς μεμηνότα κατεῖχε, λοιπὸν μηκέτι παρηγορεῖν δυνάμενος. Ἤδη δὲ καὶ ἡ προθεσμία τῆς δίκης καθειστήκει.

Kaliroja me vidjela i nije mi prišla, nije me poljubila! Dok sam ja stajao po strani, ona je drugomu iskazivala poštovanje! Neka se ništa ne zbunjuje, preduhitrit ću presudu. Neću čekati neslavan završetak! Znam da sam slab protivnik Dioniziju – tuđinac, siromah, još i pridošlica. Tebi, ženo, neka je sa srećom – zovem te ženom iako drugoga ljubiš! Ja odlazim i neću smetati tvojem braku. Gomilaj bogatstvo, uživaj, kušaj jonsko obilje, imaj onoga kojeg hoćeš! Ali sada, kad Hereja doista umre, molim te, Kalirojo, za posljednju uslugu. Kad umrem, priđi mojem mrtvom tijelu i, ako možeš, zaplači. To će mi značiti više nego da sam besmrtan. Prigni se do nadgrobnog kamena, makar gledali tvoj muž i dijete, i reci: 'Hereja, sada te doista više nema! Sada si umro, morala sam pred Kraljem tebe izabrati!' Čut ću te, ženo, a možda ti i povjerovati. Učinit ćeš me uglednijim među duhovima u donjem svijetu:.

Ako se ne misli više na mrca u domu Aida
al' ja i tamo ću mile se tebe sjećati vazda.«[32]

U takvu je naricanju ljubio omču govoreći: »Ti si moja utjeha, moj branitelj! S tvojom pomoću odnosim pobjedu! Ti si me zavoljela više od Kaliroje!« Dok je ulazio u omču i prebacivao je oko vrata naiđe njegov prijatelj Poliharm. Morao ga je držati kao luđaka jer ga više nije mogao tješiti.

Napokon je došao i rok za parnicu.

32 Usp. *Il.* 22,389-390 (Ahilej o Patroklu).

ς

1 Ἐπεὶ δὲ ἔμελλε βασιλεὺς τῇ ὑστεραίᾳ δικάζειν πότερον Χαιρέου γυναῖκα Καλλιρόην εἶναι δεῖ ἢ Διονυσίου, μετέωρος ἦν πᾶσα Βαβυλών, καὶ ἐν οἰκίαις τε πρὸς ἀλλήλους καὶ ἐν τοῖς στενωποῖς οἱ ἅπαντῶντες ἔλεγον· »Αὔριον τῆς Καλλιρόης οἱ γάμοι. Τίς εὐτυχέστερος ἄρα;« 2 Διέσχιστο δὲ ἡ πόλις, καὶ οἱ μὲν Χαιρέᾳ σπεύδοντες ἔλεγον· »Πρῶτος ἦν ἀνήρ, παρθένον ἔγημεν ἐρῶσαν ἐρῶν· πατὴρ ἐξέδωκεν αὐτῷ, πατρὶς ἔθαψε· τοὺς γάμους οὐκ ἀπέλιπεν· οὐκ ἀπελείφθη. Διονύσιος δὲ οὐκ ἐπρίατο, οὐκ ἔγημεν. Λῃσταὶ ἐπώλησαν· οὐκ ἐξὸν δὲ τὴν 3 ἐλευθέραν ἀγοράσαι.« Οἱ δὲ Διονυσίῳ σπεύδοντες ἀντέλεγον πάλιν· »Ἐξήγαγε πειρατηρίου τὴν μέλλουσαν φονεύεσθαι· τάλαντον ἔδωκεν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῆς· πρῶτον ἔσωσεν, εἶτα ἔγημε· Χαιρέας δὲ γήμας ἀπέκτεινε· μνημονεύειν ὀφείλει Καλλιρόη τοῦ γάμου· γνωστὸν δὲ Διονυσίῳ πρόσεστιν εἰς τὸ νικᾶν ὅτι καὶ τέκνον ἔχουσι 4 κοινόν.« Ταῦτα μὲν οὖν οἱ ἄνδρες· αἱ δὲ γυναῖκες οὐκ ἐρρητόρευον μόνον ἀλλὰ καὶ συνεβούλευον ὡς παρούσῃ Καλλιρόῃ· »Μὴ παρῇς τὸν παρθένιον· ἕλοῦ τὸν πρῶτον φιλήσαντα, τὸν πολίτην, ἵνα καὶ τὸν πατέρα ἴδῃς· εἰ δὲ 5 μή, ζήσεις ἐπὶ ξένης ὡς φυγάς.« Αἱ δὲ ἕτεραι· Τὸν εὐεργέτην ἕλοῦ τὸν σώσαντα, μὴ τὸν ἀποκτείναντα· τί δὲ ἂν πάλιν ὀργισθῇ Χαιρέας; Πάλιν τάφος; Μὴ προδῷς τὸν υἱόν· τίμησον τὸν πατέρα τοῦ τέκνου.« Τοιαῦτα διαλαλούντων ἦν ἀκούειν, ὥστε εἶπεν ἄν τις ὅλην Βαβυλῶνα εἶναι δικαστήριον.

6 Νὺξ ἐκείνη τελευταία πρὸ τῆς δίκης ἐφειστήκει· κατέκειντο δὲ οἱ βασιλεῖς οὐχ ὁμοίους λαμβάνοντες λογισμούς, ἀλλὰ ἡ μὲν βασιλὶς ηὔχετο ἡμέραν γενέσθαι τάχιον, ἵνα ἀπόθηται τὴν παρακαταθήκην ὡς φορτίον· ἐβάρει γὰρ αὐτὴν τὸ κάλλος τῆς γυναικὸς ἀντισυγκρινόμενον ἐγγύς· ὑπώπτευε δὲ καὶ βασιλέως τὰς πυκνὰς εἰσόδους καὶ τὰς ἀκαίρους φιλοφροσύνας. 7 Πρότερον μὲν γὰρ σπανίως εἰς τὴν γυναικωνῖτιν εἰσῄει· ἀφ' οὗ δὲ Καλλιρόη εἶχεν ἔνδον, συνεχῶς ἐφοίτα. Παρεφύλαττε δὲ αὐτὸν καὶ ἐν ταῖς ὁμιλίαις ἡσυχῇ Καλλιρόην ὑποβλέποντα, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς κλέπτοντας μὲν τὴν θέαν, αὐτομάτως δὲ ἐκεῖ φερομένους. 8 Στάτειρα μὲν οὖν ἡδεῖαν ἡμέραν ἐξεδέχετο, βασιλεὺς δὲ οὐχ ὁμοίαν, ἀλλ' ἠγρύπνει δι' ὅλης νυκτὸς

ŠESTA KNJIGA

1. Dan prije no što će Kralj suditi o tome da li Kaliroja treba biti Herejina ili Dionizijeva žena, cio je Babilon bio na nogama i ljudi bi jedni drugima u kući ili prilikom susreta na ulici govorili: »Sutra se udaje Kaliroja! Tko će biti sretniji?« Grad je bio podijeljen. Herejini pristaše govorili su: »On je prvi muž, oženio se njome kao djevojkom, jer je volio on nju i ona njega! Otac ju je njemu dao, njegova ju je domovina pokopala. Nije razvrgnuo brak niti ga je ona ostavila. Dionizije ju nije kupio, pa se nije ni oženio njome: prodali su je razbojnici, a slobodnu se ženu ne može kupiti.« Dionizijevi su pristaše uzvraćali: »Izbavio ju je od razbojničke družine kad je trebalo da je ubiju. Dao je talenat za njezin spas. Prvo ju je spasio, a potom se oženio njome. Hereja se oženio njome, pa ju je poslije ubio. Kaliroja mora držati na pameti taj brak, a poznata činjenica da imaju dijete pridonosi Dionizijevoj pobjedi.« Tako su govorili muškarci, dok žene nisu samo razglabale nego su i savjetovale Kaliroju kao da je nazočna: »Ne ostavljaj prvoga muža! Izaberi onoga koji te prvi zavolio, svoga sugrađanina, da vidiš i svog oca. Ako to ne učiniš, živjet ćeš kao izbjeglica, na tuđoj zemlji!« Druge su govorile: »Izaberi dobročinitelja koji te spasio, a ne onoga koji te ubio! Što ako se Hereja opet razljuti? Opet grob? Nemoj izdati sina! Pokaži poštovanje prema ocu djeteta!« Takvi su se razgovori mogli čuti, tako da bi čovjek rekao kako je cijeli Babilon postao sudnica.

Došla je posljednja noć prije suđenja. Kraljevski je par počivao zaokupljen različitim mislima. Kraljica se molila da dan dođe što brže, da se riješi, kao tereta, povjerena zaloga. Tištalo ju je to što su stalno uspoređivali njezinu ljepotu s Kalirojinom. Stala je sumnjati i u Kraljeve česte dolaske i neuobičajene nježnosti. Prije je, naime, rijetko ulazio u ženske odaje, no otkad je u njima boravila Kaliroja, dolazio je stalno. Promatrala ga je kako u društvu potajno pogledava na Kaliroju, kako mu oči kriju kamo gledaju, ali se same od sebe okreću onamo. Statira je tako dan očekivala radosno, a Kralj baš i ne tako, nego je bio budan cijelu noć,

ἄλλοτ' ἐπὶ πλευρᾶς κατακείμενος, <ἄλλοτε δ' αὖτε
ὕπτιος,> ἄλλοτε δὲ πρηνής,
ἐννοούμενος καθ' αὑτὸν καὶ λέγων· »Πάρεστιν ἡ κρίσις·
ὁ γὰρ προπετὴς ἐγὼ σύντομον ἔδωκα προθεσμίαν. Τί οὖν
μέλλομεν πράττειν ἔωθεν; Ἄπεισι Καλλιρόη λοιπὸν εἰς
9 Μίλητον ἢ εἰς Συρακούσας. Ὀφθαλμοὶ δυστυχεῖς, μίαν
ὥραν ἔχετε λοιπὸν ἀπολαῦσαι τοῦ καλλίστου θεάματος·
εἶτα γενήσεται δοῦλος ἐμὸς εὐτυχέστερος ἐμοῦ. Σκέψαι τί
σοι πρακτέον ἐστίν, ὦ ψυχή· κατὰ σαυτὴν γενοῦ·
σύμβουλον οὐκ ἔχεις ἄλλον· ἐρῶντος σύμβουλός ἐστιν
10 αὐτὸς ὁ Ἔρως. Πρῶτον οὖν ἀπόκριναι σεαυτῷ. Τίς εἶ
Καλλιρόης; ἐραστὴς ἢ δικαστής; Μὴ ἐξαπάτα σεαυτόν.
Ἀγνοεῖς μέν, ἀλλὰ ἐρᾷς· ἐλεγχήσῃ δὲ μᾶλλον ὅταν αὐτὴν
μὴ βλέπῃς. Τί οὖν σεαυτὸν θέλεις λυπεῖν; Ἥλιος
προπάτωρ σὸς ἐξεῖλέ σοι τοῦτο τὸ ζῷον, κάλλιστον ὧν
11 αὐτὸς ἐφορᾷ· σὺ δὲ ἀπελαύνεις τὸ δῶρον τοῦ θεοῦ; Πάνυ
γοῦν ἐμοὶ μέλει Χαιρέου καὶ Διονυσίου, δούλων ἐμῶν
ἀδόξων, ἵνα βραβεύω τοὺς ἐκείνων γάμους καὶ ὁ μέγας
βασιλεὺς ἔργον διαπράττωμαι προμνηστρίας γραῦδος.
Ἀλλὰ ἔφθην ἀναδέξασθαι τὴν κρίσιν καὶ πάντες τοῦτο
12 ἴσασι. Μάλιστα δὲ Στάτειραν αἰδοῦμαι. Μήτε οὖν
δημοσίευε τὸν ἔρωτα μήτε τὴν δίκην ἀπάρτιζε. Ἀρκεῖ σοι
Καλλιρόην κἂν βλέπειν· ὑπέρθου τὴν κρίσιν· τοῦτο γὰρ
ἔξεστι καὶ ἰδιώτῃ δικαστῇ.«

2 Ἡμέρας οὖν φανείσης οἱ μὲν ὑπηρέται τὸ βασιλικὸν
ἡτοίμαζον δικαστήριον· τὸ δὲ πλῆθος συνέτρεχεν ἐπὶ τὰ
βασίλεια, καὶ ἐδονεῖτο πᾶσα Βαβυλών. Ὥσπερ δὲ ἐν
Ὀλυμπίοις τοὺς ἀθλητὰς ἔδει θεάσασθαι παραγινομένους
ἐπὶ τὸ στάδιον μετὰ παραπομπῆς, οὕτω δὴ κἀκείνους. Τὸ
μὲν δοκιμώτατον Περσῶν πλῆθος παρέπεμπε Διονύσιον,
2 ὁ δὲ δῆμος Χαιρέαν. Συνευχαὶ δὲ καὶ ἐπιβοήσεις μυρίαι
τῶν σπευδόντων ἑκατέροις, ἐπευφημούντων· »Σὺ
κρείττων, σὺ νικᾷς.« Ἦν δὲ τὸ ἄθλον οὐ κότινος, οὐ
μῆλα, οὐ πίτυς, ἀλλὰ κάλλος τὸ πρῶτον, ὑπὲρ οὗ δικαίως
ἂν ἥρισαν καὶ θεοί. Βασιλεὺς δὲ καλέσας τὸν εὐνοῦχον
Ἀρταξάτην, ὃς ἦν <παρ'> αὐτῷ μέγιστος, »Ὄναρ μοί«
φησιν »ἐπιστὰν βασίλειοι θεοὶ θυσίαν ἀπαιτοῦσι καὶ δεῖ

sad bi nalego na bok, a sad bi nauznak lego,
a sad na lice...[33]

Razmišljao je govoreći: »Suđenje je tu, a ja sam brzopleto odredio prekratak rok. Što da radimo sutra? Kaliroja će zauvijek otići u Milet ili Sirakuzu. Nesretne oči, još jedan sat imate da se naužijete najljepšeg prizora, a onda će moj rob postati sretniji od mene! Srce, razmisli što ti je činiti! Okreni se sebi, nemaš drugog savjetnika. Zaljubljenom je savjetnik sam Eros. Prvo odgovori samom sebi: 'Što si ti Kaliroji? Ljubavnik ili sudac?' Nemoj samoga sebe varati! Premda ti toga nisi svjestan, ti ljubiš. Ljudi će imati više dokaza za to kad je ne budeš gledao. Tvoj praotac Sunce odredio je za tebe to stvorenje, najljepše koje on obasjava, a ti odbacuješ božanski dar? Zdušno se brinem za Hereju i Dionizija, beznačajne svoje robove, pa presuđujem o njihovim brakovima. Ja, Veliki Kralj, obavljam posao stare bračne posrednice. Ali požurio sam se da preuzmem suđenje, i to svi znaju. Najviše me stid Statire. Zato ne razglašuj svoju ljubav i ne završavaj parnicu! Dovoljno ti je Kaliroju i gledati. Odloži presudu – to je i običnom sucu dopušteno!«

2. Kad je osvanuo dan, poslužitelji počnu uređivati kraljevsku sudnicu. Svijet se slijevao prema kraljevskoj palači i cio je Babilon bio u komešanju. Kao što je na olimpijskim igrama neizbježno vidjeti natjecatelje kako s pratnjom pristižu na borilište, tako je bilo i s njima. Mnoštvo najuglednijih Perzijanaca pratilo je Dionizija, a Hereju je pratio puk. Pa onda bezbrojne molbe i uzvici pristaša jednoga i drugoga koji su u dobroj namjeri uzviknuli: »Ti si bolji, ti ćeš pobijediti!« Nije nagrada bila divlja maslina ni ovce ni smreka nego prvorazredna ljepota oko koje bi se s razlogom i bogovi posvađali.[34] Kralj pozove eunuha Artaksata, koji je kod njega imao najveći utjecaj: »U snu su mi se ukazali bogovi zaštitnici kraljevske kuće i zahtijevali od mene žrtvu.

33 Usp. *Il.* 24,10 (Ahilej ne može spavati).

34 Pod prvom od triju nagrada aludira se na pobjednički vijenac u Olimpiji; druga se nagrada dodjeljivala na Pitijskim igrama; treća označuje pobjednički vijenac na Istamskim igrama.

3 με πρῶτον ἐκτελέσαι τὰ τῆς εὐσεβείας. Παράγγειλον οὖν
τριάκοντα ἡμερῶν ἱερομηνίαν ἑορτάζειν πᾶσαν τὴν
Ἀσίαν ἀφεμένην δικῶν τε καὶ πραγμάτων.« Ὁ δὲ
εὐνοῦχος τὸ προσταχθὲν ἀπήγγειλε, πάντα δὲ εὐθὺς
4 μεστὰ θυόντων, ἐστεφανωμένων. Αὐλὸς ἦχει καὶ σύριγξ
ἐκελάδει καὶ ᾄδοντος ἠκούετο μέλος· ἐθυμιᾶτο πρόθυρα
καὶ πᾶς στενωπὸς συμπόσιον ἦν,

κνίση δ' οὐρανὸν ἷκεν ἐλισσομένη περὶ καπνῷ·

βασιλεὺς δὲ μεγαλοπρεπεῖς θυσίας παρέστησε τοῖς
βωμοῖς. Τότε πρῶτον καὶ Ἔρωτι ἔθυσε καὶ πολλὰ
παρεκάλεσεν Ἀφροδίτην, ἵνα αὐτῷ βοηθῇ πρὸς τὸν υἱόν.
5 Πάντων δὲ ἐν θυμηδίαις ὄντων μόνοι τρεῖς ἐλυποῦντο,
Καλλιρόη, Διονύσιος, καὶ πρὸ τούτων Χαιρέας.

Καλλιρόη δὲ οὐκ ἠδύνατο λυπεῖσθαι φανερῶς ἐν τοῖς
βασιλείοις, ἀλλ' ἡσυχῇ καὶ λανθάνουσα ὑπέστενε καὶ τῇ
ἑορτῇ κατηρᾶτο· Διονύσιος δ' ἑαυτῷ, διότι Μίλητον
κατέλιπε. »Φέρε« φησίν, »ὦ τλῆμον, τὴν ἑκούσιον
6 συμφοράν· ἑαυτῷ γὰρ αἴτιος τούτων. Ἐξῆν σοι
Καλλιρόην ἔχειν καὶ Χαιρέου ζῶντος. Σὺ ἦς ἐν Μιλήτῳ
κύριος, καὶ οὐδὲ ἡ ἐπιστολὴ Καλλιρόῃ τότε σοῦ μὴ
7 θέλοντος ἐδόθη. Τίς ἂν εἶδε; Τίς ἂν προσῆλθε; Φέρων δὲ
σεαυτὸν εἰς μέσους ἔρριψας τοὺς πολεμίους. Καὶ εἴθε
σεαυτὸν μόνον· νῦν δὲ καὶ τὸ τῆς ψυχῆς σου τιμιώτερον
κτῆμα. Διὰ τοῦτο πανταχόθεν σοι πόλεμος κεκίνηται. Τί
δοκεῖς, ἀνόητε; Χαιρέαν ἀντίδικον ἔχεις· κατεσκεύασας
σεαυτῷ δεσπότην ἀντεραστήν. Νῦν βασιλεὺς καὶ
ὀνείρατα βλέπει, καὶ ἀπαιτοῦσιν αὐτὸν θυσίας οἷς
8 καθημέραν θύει. Ὦ τῆς ἀναισχυντίας· παρέλκει τις τὴν
κρίσιν, ἔνδον ἔχων ἀλλοτρίαν γυναῖκα, καὶ ὁ τοιοῦτος
εἶναι λέγει δικαστής.«

Τοιαῦτα μὲν ὠδύρετο Διονύσιος, Χαιρέας δὲ οὐχ
ἥπτετο τροφῆς, οὐδὲ ὅλως ἤθελε ζῆν. Πολυχάρμου δὲ τοῦ
φίλου κωλύοντος αὐτὸν ἀποκαρτερεῖν, »Σύ μοι πάντων«
εἶπε »πολεμιώτατος ὑπάρχεις φίλου σχήματι· βασανιζό-
9 μενον γάρ με κατέχεις καὶ ἡδέως κολαζόμενον ὁρᾷς. Εἰ δὲ
φίλος ἦς, οὐκ ἂν ἐφθόνεις μοι τῆς ἐλευθερίας ὑπὸ
δαίμονος κακοῦ τυραννουμένῳ. Πόσους μου καιροὺς
εὐτυχίας ἀπολώλεκας; Μακάριος ἦν, εἰ ἐν Συρακούσαις
θαπτομένῃ Καλλιρόῃ συνετάφην· ἀλλὰ καὶ τότε σύ με

Tu pobožnu obavezu prvu moram izvršiti. Razglasi stoga da se slavi tridesetodnevna svečanost i da se parnice i poslovi u cijeloj Aziji prekidaju!«

Eunuh razglasi kako mu je bilo naređeno, i odmah je posvuda sve bilo puno ovjenačnih prinosilaca žrtava. Odjekivala je frula, zvonila siringa, čula se pjesma pjevača. Ulazna su vrata odisala kadom i u svakoj se uličici gostilo.

Pod nebo sukljaše para, do nje dim se uzvijo.[35]

Kralj je na žrtvenicima prinio veličanstvene žrtve. Tada je prvi put žrtvovao Erosu i često zazvao Afroditu da ga zagovara kod svoga sina. Dok su svi tako bili u veselu raspoloženju, jedino je troje ljudi tugovalo: Kaliroja, Dionizije i – više od njih – Hereja.

Kaliroja u kraljevskim odajama nije mogla otvoreno tugovati nego je tiho i krišom uzdisala i proklinjala svečanost. Dionizije je proklinjao sebe zbog toga što je napustio Milet. »Jao, jadniče«, govorio je, »trpi svojevoljno izabranu nesreću jer si je sam sebi skrivio! Mogao si i uz živa Hereju imati Kaliroju! U Miletu si ti gospodar i Kaliroja bez tvoga pristanka ne bi tada ni ono pismo dobila! Tko bi je vidio? Tko bi joj prišao? Ti si se požurio i strmoglavio među neprijatelje. I da si barem samo sebe strmoglavio – nego eto, sada, i ovo blago koje ti je vrednije od života! Zbog toga se sa svih strana zaratilo protiv tebe. Što razmišljaš, bezumniče? Hereja ti je protivnik u parnici, gospodara si sebi pribavio za suparnika u ljubavi. Sad se Kralju i sni priviđaju i oni kojima svakodnevno žrtvuje zahtijevaju od njega žrtve! O, bezumnosti! Netko tko odugovlači suđenje i drži kod sebe tuđu ženu sebe naziva sucem!«

Tako je jadikovao Dionizije. A Hereja nije ni doticao hranu niti je uopće htio živjeti. Prijatelju Poliharmu, koji ga je htio spriječiti da ne umre od gladi, rekao je: »Pod likom prijatelja ti si mi zapravo najveći neprijatelj od sviju! Na mučilima me zadržavaš i s radošću promatraš kako me kažnjavaju. Da si prijatelj, ne bi mi uskraćivao da se oslobodim vlasti zloduha! Koliko si mi trenutaka sreće upropastio? Bio bih presretan da sam pokopan zajedno s Kalirojom u Sira-

35 *Il.* 1,317.

βουλόμενον ἀποθανεῖν ἐκώλυσας καὶ ἀφείλω καλῆς συνοδίας· τάχα γὰρ οὐκ ἂν ἐξῆλθε τοῦ τάφου καταλιποῦσα τὸν νεκρόν. Εἰ δ' οὖν, ἐκείμην ταύτῃ <τὰ> μετὰ ταῦτα κερδήσας, τὴν πρᾶσιν, τὸ λῃστήριον, τὰ δεσμά, τὸν τοῦ σταυροῦ χαλεπώτερον βασιλέα. Ὢ θανάτου καλοῦ, μεθ' ὧν ἤκουσα τὸν δεύτερον Καλλιρόης γάμον. Οἷον πάλιν καιρὸν ἀπώλεσάς μου τῆς ἀποκαρτερήσεως, τὸν μετὰ τὴν δίκην. Ἰδὼν Καλλιρόην οὐ προσῆλθον, οὐ κατεφίλησα. Ὢ καινοῦ καὶ ἀπίστου πράγματος· κρίνεται Χαιρέας εἰ Καλλιρόης ἀνήρ ἐστιν. Ἀλλ' οὐδὲ τὴν ὁποιανδήποτε κρίσιν ὁ βάσκανος δαίμων ἐπιτρέπει τελεσθῆναι. Καὶ ὄναρ καὶ ὕπαρ οἱ θεοί με μισοῦσι.« Ταῦτα λέγων ὥρμησεν ἐπὶ ξίφος, κατέσχε δὲ τὴν χεῖρα Πολύχαρμος καὶ μονονουχὶ δήσας παρεφύλαττεν αὐτόν.

3 Βασιλεὺς δὲ καλέσας τὸν εὐνοῦχον, ὃς ἦν αὐτῷ πιστότατος ἁπάντων, τὸ μὲν πρῶτον ᾐδεῖτο κἀκεῖνον· ἰδὼν δὲ αὐτὸν Ἀρταξάτης ἐρυθήματος μεστὸν καὶ βουλόμενον εἰπεῖν, »Τί κρύπτεις« ἔφη »δέσποτα, δοῦλον σόν, εὔνουν σοι καὶ σιωπᾶν δυνάμενον; Τί τηλικοῦτον συμβέβηκε δεινόν; Ὡς ἀγωνιῶ μή τινα ἐπιβουλήν...« <»Ἐπιβουλήν«>, εἶπε βασιλεύς, »καὶ μεγίστην, ἀλλ' οὐχ 2 ὑπ' ἀνθρώπων, ἀλλ' ὑπὸ θεοῦ. Τίς γάρ ἐστιν Ἔρως πρότερον ἤκουον ἐν μύθοις τε καὶ ποιήμασιν, ὅτι κρατεῖ πάντων τῶν θεῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ Διός· ἠπίστουν δὲ ὅμως ὅτι δύναταί τις παρ' ἐμοὶ ἐμοῦ γενέσθαι δυνατώτερος. Ἀλλὰ πάρεστιν ὁ θεός· ἐνδεδήμηκεν εἰς τὴν ἐμὴν ψυχὴν πολὺς καὶ σφοδρὸς Ἔρως· δεινὸν μὲν ὁμολογεῖν, ἀληθῶς 3 δὲ ἐάλωκα.« Ταῦτα ἅμα λέγων ἐνεπλήσθη δακρύων, ὥστε μηκέτι δύνασθαι προσθεῖναι τοῖς λόγοις· ἀποσιωπήσαντος δὲ εὐθὺς μὲν Ἀρταξάτης ἠπίστατο πόθεν ἐτρώθη. Οὐδὲ γὰρ πρότερον ἀνύποπτος ἦν, ἀλλὰ ᾐσθάνετο μὲν τυφομένου τοῦ πυρός, ἔτι γε μὴν οὐδὲ ἀμφίβολον ἦν οὐδὲ ἄδηλον ὅτι Καλλιρόης παρούσης οὐκ ἂν ἄλλου τινὸς 4 ἠράσθη· προσεποιεῖτο δὲ ὅμως ἀγνοεῖν καὶ »Ποῖον« ἔφη »κάλλος δύναται τῆς σῆς κρατῆσαι, δέσποτα, ψυχῆς, ᾧ τὰ καλὰ πάντα δουλεύει, χρυσὸς, ἄργυρος, ἐσθής, ἵπποι, πόλεις, ἔθνη; Καλαὶ μὲν μυρίαι σοι γυναῖκες, ἀλλὰ καὶ Στάτειρα καλλίστη τῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον, ἧς ἀπολαύεις μόνος. Ἐξουσία δὲ ἔρωτα καταλύει, πλὴν εἰ μή τις ἐξ οὐρανοῦ καταβέβηκε τῶν ἄνωθεν ἢ ἐκ θαλάσσης 5 ἀναβέβηκεν ἄλλη Θέτις. Πιστεύω γὰρ ὅτι καὶ θεοὶ τῆς σῆς ἐρῶσι συνουσίας.« Ἀπεκρίνατο βασιλεύς· »Τοῦτο ἴσως ἀληθές ἐστιν, ὃ λέγεις, ὅτι θεῶν τίς ἐστιν ἥδε ἡ γυνή· οὐδὲ γὰρ ἀνθρώπινον τὸ κάλλος· πλὴν οὐχ ὁμολογεῖ·

kuzi! Ali i tada si me ti spriječio u mojoj želji da umrem i oduzeo si mi lijepo zajedničko putovanje: možda ne bi izašla iz groba i ostavila pokojnika. A da i jest, ležao bih ondje uštedjevši sebi ono što je slijedilo: prodaju, razbojničku družinu, lance i Kralja, nesnosnijega od križa! O, lijepe li smrti koja bi prethodila vijesti o Kalirojinu drugom braku! Kakvu si mi opet priliku oduzeo da se izgladnim do smrti, sada, poslije parnice! Vidio sam Kaliroju, a nisam joj ni prišao niti je poljubio! Kakva nečuvena i nevjerojatna stvar: treba donijeti presudu o tome da li je Hereja Kalirojin muž! Ali zavidni zloduh ne dopušta da se donese presuda, kakva bila da bila!« Govoreći tako srne po mač, ali mu Poliharm zadrži ruku i samo što ga nije vezao kako bi pazio na nj.

3. A Kralj pozove eunuha koji mu je od sviju bio najvjerniji. Isprva se i pred njim sustezao, pa kad ga je Artaksat vidio kako je sav pocrvenio i hoće nešto reći, kaza mu: »Gospodaru, što to skrivaš od svog roba, koji ti je privržen i zna šutjeti? Kakva ti se to tolika strahota dogodila? Kako me strah da nije neka zavjera...« »Zavjera, da, i to golema, ali iza nje ne stoje ljudi nego bog! Prije sam u pričama i pjesmama slušao tko je Eros, kako vlada nad svim bogovima, dapače i nad samim Zeusom. Ipak, nisam vjerovao da netko može postati moćniji od mene. Ali bog je tu: u mojem se srcu nastanila velika i silna ljubav. Strašno je priznati, ali istina je: ja sam zarobljen!« Dok je tako govorio oblile su ga suze tako da onomu što je rekao ništa više nije mogao dodati. Zašuti, a Artaksat shvati odakle potječe njegova rana. Već je prije bio sumnjao i naslućivao je da vatra bukti – a, osim toga, nije bilo nikakve dvojbe niti je bilo zagonetno da se u Kalirojinoj nazočnosti Kralj nije mogao zaljubiti ni u koga drugog. Ipak, pravio se da ne zna i rekao je: »Kakva to ljepota, gospodaru, može svladati tvoje srce, kad je sve što je lijepo tvoje roblje: zlato, srebro, odore, konji, gradovi, narodi? Imaš bezbroj lijepih žena, i Statiru, najljepšu ženu pod suncem, u kojoj jedino ti uživaš. Doduše, dostupnost razara ljubav – osim ako nije s neba sišla neka od onih gore ili ako iz mora nije izronila neka druga Tetida. Uvjeren sam da i bogovi žude družiti se s tobom.« Kralj mu odgovori: »Možda je i istina to što kažeš, da je ta žena neka božica.

προσποιεῖται δὲ Ἑλληνὶς εἶναι Συρακοσία. Καὶ τοῦτο δὲ
6 τῆς ἀπάτης ἐστὶ σημεῖον. Ἐλεγχθῆναι γὰρ οὐ βούλεται
πόλιν εἰποῦσα οὐ μίαν τῶν ὑφ' ἡμᾶς, ἀλλ' ὑπὲρ τὸν
Ἰόνιον καὶ τὴν πολλὴν θάλασσαν τὸν περὶ αὐτῆς μῦθον
ἐκπέμπει. Προφάσει δὲ δίκης ἦλθεν ἐπ' ἐμὲ καὶ ὅλον τὸ
δρᾶμα τοῦτο ἐκείνη κατεσκεύασε. Θαυμάζω δέ σε πῶς
ἐτόλμησας Στάτειραν λέγειν καλλίστην ἁπασῶν,
7 Καλλιρόην βλέπων. Σκεπτέον οὖν πῶς ἂν ἀπαλλαγείην
τῆς ἀνίας. Ζήτει πανταχόθεν εἴ τι ἄρα δυνατόν ἐστιν
εὑρεῖν φάρμακον.« »Εὕρηταί« φησι »φάρμακον, βασιλεῦ,
καὶ παρ' Ἕλλησι καὶ βαρβάροις, τοῦτο ὅπερ ζητεῖς.
Φάρμακον γὰρ ἕτερον Ἔρωτος οὐδέν ἐστι πλὴν αὐτὸς ὁ
ἐρώμενος· τοῦτο δὲ ἄρα καὶ τὸ ᾄδόμενον λόγιον ἦν ὅτι ὁ
τρώσας αὐτὸς ἰάσεται.« Κατηδέσθη βασιλεὺς τὸν λόγον
καὶ »Μὴ σύ γε« ἔφη »τοιοῦτο μηδὲν εἴπῃς, ἵνα γυναῖκα
8 ἀλλοτρίαν διαφθείρω. Μέμνημαι νόμων οὓς αὐτὸς ἔθηκα,
δικαιοσύνης ἣν ἐν ἅπασιν ἀσκῶ. Μηδεμίαν μου
καταγνῷς ἀκρασίαν. Οὐχ οὕτως ἐαλώκαμεν.« Δείσας
Ἀρταξάτης ὡς εἰπών τι προπετές, μετέβαλε τὸν λόγον εἰς
ἔπαινον. »Σεμνῶς« ἔφη »διανοῇ, βασιλεῦ. Μὴ τὴν ὁμοίαν
τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις θεραπείαν τῷ Ἔρωτι προσαγάγῃς,
ἀλλὰ τὴν κρείττονα καὶ βασιλικήν, ἀνταγωνιζόμενος
ἑαυτοῦ· δύνασαι γάρ, ὦ δέσποτα, σὺ μόνος κρατεῖν καὶ
9 θεοῦ. Ἄπαγε δὴ τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν εἰς πάσας ἡδονάς.
Μάλιστα δὲ κυνηγεσίοις ἑξαιρέτως χαίρεις· οἶδα γάρ σε
ὑφ' ἡδονῆς διημερεύοντα ἄβρωτον, ἄποτον. Ἐν θήρᾳ δὲ
ἐνδιατρίβειν <βέλτιον> ἢ τοῖς βασιλείοις καὶ ἐγγὺς εἶναι
4 τοῦ πυρός.« Ταῦτα ἤρεσε καὶ θήρα κατηγγέλλετο
μεγαλοπρεπής.

Ἐξήλαυνον ἱππεῖς κεκοσμημένοι καὶ Περσῶν οἱ
ἄριστοι καὶ τῆς ἄλλης στρατιᾶς τὸ ἐπίλεκτον. Πάντων δὲ
ὄντων ἀξιοθεάτων διαπρεπέστατος ἦν αὐτῶν ὁ βασιλεύς.
2 Καθῆστο γὰρ ἵππῳ Νισαίῳ καλλίστῳ καὶ μεγίστῳ
χρύσεον ἔχοντι χαλινόν, χρύσεα δὲ φάλαρα καὶ
προμετωπίδια καὶ προστερνίδια· πορφύραν δὲ ἡμφίεστο
Τυρίαν (τὸ δὲ ὕφασμα Βαβυλώνιον) καὶ τιάραν
ὑακινθινοβαφῆ· χρύσεον δὲ ἀκινάκην ὑπεζωσμένος δύο
ἄκοντας ἐκράτει, καὶ φαρέτρα καὶ τόξον αὐτῷ
3 παρήρτητο, Σηρῶν ἔργον πολυτελέστατον. Καθῆστο δὲ

Njezina ljepota doista nije ljudska. Ipak, ona to ne priznaje, tvrdi da je Grkinja, Sirakužanka. Ali baš to je znak da je riječ o varci. Ne želi biti razotkrivena ako navede neki naš grad nego priču o sebi prebacuje preko Jonskoga mora i grdne pučine. Došla je do mene tobože zbog parnice i cijelu je ovu predstavu ona priredila. Čudim se kako si se gledajući Kaliroju Statiru usudio nazvati najljepšom među svim ženama. Treba razmisliti kako da se riješim te nevolje. Traži posvuda lijek, ako ga je moguće pronaći!« »Kralju«, odgovori Artaksat, »lijek koji tražiš pronađen je, jednako kod Helena kao i kod barbara. Za ljubav nema drugog lijeka osim ljubljene osobe. Na to cilja i ona glasovita izreka prema kojoj će ranu iscijeliti onaj koji ju je i zadao.«[36] Kralja postide te riječi, pa mu reče: »Nemoj mi savjetovati ništa takvo kao što je zavođenje tuđe žene! Pamtim zakone koje sam sâm postavio i pravdu koju u svakoj prilici provodim. Ne navaljuj na me nikakvu raskalašenost! Tako svladan opet nisam!« Artaksat se preplaši da nije nešto brzopleto rekao, pa priču preokrenu na hvalu i reče: »Kralju, plemenito razmišljaš! Nemoj svojoj ljubavi pristupiti poput drugih ljudi nego silnije i kralju doličnije, boreći se sa samim sobom. Ti, gospodaru, jedini možeš i boga obuzdati. Prepuštaj svoje srce svakodnevnim užicima. Posebnu ti radost pričinja lov. Znam da zbog lova sa zadovoljstvom provodiš dane bez jela i pića. Bolje je provoditi vrijeme u lovu nego u kraljevskim odajama i biti blizu vatre.«

4. Prijedlog bude prihvaćen pa tako najave veličanstven lov. Krasno dotjerani izjašu najbolji perzijski konjanici i odabrani dio ostale vojske. Iako su pozornost zaslužival svi, najodličniji među njima bio je Kralj. Sjedio je na vrlo lijepom i velikom konju iz Nise, koji je imao zlatne žvale, zlatne štitnike za oči, čelo i sapi. Bio je obukao tirsku grimiznu haljinu (tkanina je bila babilonska) i tijaru boje hijacinta. Opasao je zlatnu sablju i držao dva koplja. S ramena su mu visjeli tobolac i luk skupocjene kineske izrade. Sjedio je uznosito – oso-

36 Glasovit odgovor delfskog proročišta miškom kralju Telefu kojemu nije htjela zacijeliti rana koju mu je nanio Ahilej. Rana je napokon zacijelila pošto je Telef, po savjetu Odisejevu, na nju stavio strugotine s koplja kojim ga je ozlijedio Ahilej.

σοβαρός· ἔστι γὰρ ἴδιον Ἔρωτος <τὸ> φιλόκοσμον· ἤθελε δὲ μέσος ὑπὸ Καλλιρόης ὁραθῆναι, καὶ διὰ τῆς πόλεως ἁπάσης ἐξιὼν περιέβλεπεν εἴ που κἀκείνη θεᾶται τὴν πομπήν. Ταχέως δὲ ἐνεπλήσθη τὰ ὄρη βοώντων, θεόντων, κυνῶν ὑλασσόντων, ἵππων χρεμετιζόντων,
4 θηρῶν ἐλαυνομένων. Ἡ σπουδὴ καὶ ὁ θόρυβος ἐκεῖνος αὐτῶν ἐξέστησεν ἂν καὶ τὸν Ἔρωτα· τέρψις γὰρ ἦν, μετ' ἀγωνίας, καὶ χαρὰ μετὰ φόβου, καὶ κίνδυνος ἡδύς.

Ἀλλὰ βασιλεὺς οὔτε ἵππον ἔβλεπε, τοσούτων ἱππέων αὐτῷ παραθεόντων, οὔτε θηρίον, τοσούτων διωκομένων,οὔτε κυνὸς ἤκουε, τοσούτων ὑλακτούντων, οὔτε
5 ἀνθρώπων, πάντων βοώντων. Ἔβλεπε δὲ Καλλιρόην μόνην τὴν μὴ παροῦσαν, καὶ ἤκουεν ἐκείνης τῆς μὴ λαλούσης. Συνεξῆλθε γὰρ ἐπὶ τὴν θήραν ὁ Ἔρως αὐτῷ, καί, ἅτε δὴ φιλόνεικος θεός, ἀντιταττόμενον ἰδὼν καὶ βεβουλευμένον, ὡς ᾤετο, καλῶς, εἰς τοὐναντίον τὴν τέχνην περιέτρεψεν αὐτῷ καὶ δι' αὐτῆς τῆς θεραπείας ἐξέκαυσε τὴν ψυχήν, ἔνδον παρὼν καὶ λέγων· »Οἷον ἦν ἐνθάδε Καλλιρόην ἰδεῖν, κνήμας ἀνεζωσμένην καὶ βραχίονας γεγυμνωμένην, πρόσωπον ἐρυθήματος πλῆρες,
6 στῆθος ἀστάθμητον. Ἀληθῶς

οἵη δ' Ἄρτεμις εἶσι κατ' οὔρεος ἰοχέαιρα,
ἢ κατὰ Τηΰγετον περιμήκετον ἢ Ἐρύμανθον,
τερπομένη κάπροισι καὶ ὠκείῃς ἐλάφοισι.«

7 Ταῦτα ἀναζωγραφῶν καὶ ἀναπλάττων ἐξεκαίετο σφόδρα. <...> Ταῦτα λέγοντος Ἀρταξάτης ὑπολαβὼν »Ἐπιλέλησαί« φησι, »δέσποτα, τῶν γεγονότων· Καλλιρόη γὰρ ἄνδρα οὐκ ἔχει, μένει δὲ ἡ κρίσις, τίνι ὀφείλει γαμηθῆναι. Μέμνησο οὖν ὅτι χήρας ἐρᾷς· ὡς μήτε τοὺς νόμους αἰδοῦ, κεῖνται γὰρ ἐπὶ τοῖς γάμοις, μήτε μοιχείαν, δεῖ γὰρ πρῶτον εἶναι ἄνδρα τὸν ἀδικούμενον, εἶτα τὸν ἀδικοῦντα
8 μοιχόν.« Ἤρεσεν ὁ λόγος τῷ βασιλεῖ, πρὸς ἡδονὴν γὰρ ἦν, καὶ προσλαβόμενος ὑπὸ χεῖρα τὸν εὐνοῦχον κατεφίλησε καὶ »Δικαίως ἄρα σε ἐγὼ« ἔφη »πάντων προτιμῶ· σὺ γὰρ εὐνούστατος καὶ φύλαξ ἀγαθὸς ἐμοί. Ἄπιθι δὲ καὶ Καλλιρόην ἄγε. Δύο δέ σοι προστάσσω, μὴ ἄκουσαν, μήτε φανερῶς· θέλω γάρ σε καὶ πεῖσαι καὶ
9 λαθεῖν.« Εὐθὺς οὖν ἀνακλητικὸν τῆς θήρας σύνθημα διεδόθη καὶ πάντες ἀνέστρεφον· βασιλεὺς δὲ ἀνηρτημένος ταῖς ἐλπίσιν εἰσήλαυνεν εἰς τὰ βασίλεια χαίρων ὡς τὸ κάλλιστον θήραμα θηράσας.

bina je Erosova ljubav prema dotjeranosti. Htio je da ga Kaliroja ugleda na njegovu središnjem položaju, pa se na odlasku po cijelom gradu osvrtao da li možda i ona gleda povorku. Uskoro se gore ispune ljudima koji su vikali i trčali, psima koji su lajali, konjima koji su hrzali, životinjama koje su hajkali. Ta bi strka i graja istjerala i samog Erosa. Užitak se miješao s bojazni, radost sa strahom i opasnost je bila slatka. Ali Kralj nije gledao ni konja – uz tolike konjanike koji su kraj njega jurili, ni zvijer – uz tolike koje su gonili, niti je čuo psa – uz tolike koji su lajali, niti ljude – a svi su vikali. Jedino je Kaliroju gledao, iako je ondje nije bilo, i slušao ju je, iako nije govorila. Da, zajedno s njim u lov je izišao i Eros, a kako je to osvetoljubiv bog, kad ga je vidio da mu se opire i da je, kako je mislio, čvrsto riješen, njegovu vlastitu zamisao okrene protiv njega, njegovim mu »lijekom« raspali dušu. Uvuče se u nj i reče: »Kako je ovdje mogla izgledati Kaliroja: suknje zadignute do koljena, golih ruku, lica puna rumenila, uzdrhtalih grudi! Doista,

kao streljačica kada Artemida niz brdo stupa
il' niz Erimant goru, il' niz goru Tajgetsku dugu,
pa se veseli vepre i košute loveći brze!«[37]

Takvim ga je slikama i dočaravanjem raspaljivao. Na te riječi Artaksat odvrati: »Gospodaru, zaboravio si što se zapravo događa: Kaliroja nema muža, tek treba donijeti presudu za koga se ima udati. Upamti da ljubiš udovicu. Zato se nemoj sustezati ni zbog zakona – oni se odnose na brak – ni zbog preljuba: prvo treba postojati muž o kojega se ogrješuje, a onda preljubnik koji se ogrješuje.« Kralju se to objašnjenje svidjelo jer mu je pogodovalo, pa stavi ruku eunuhu na rame, poljubi ga i reče: »S pravom te cijenim više od drugih! Ti si mi najprivrženiji i dobro paziš na mene. Hajde, pođi i dovedi Kaliroju. Dvije ti stvari naređujem: ne protiv njezine volje i ne javno! Hoću da je uvjeriš i da to ostane tajnom!« Smjesta dadu znak za prekid lova i svi se stanu vraćati natrag. Ponesen svojim nadama Kralj je ujahao u kraljevski dvor kao da je ulovio najljepšu lovinu.

37 *Od.* 6,102-104.

10 Καὶ Ἀρταξάτης δὲ ἔχαιρε νομίζων προϋπηρεσίαν
ὑπεσχῆσθαι, βραβεύσειν δὲ λοιπὸν ἅρμα βασιλικόν, χάριν
εἰδότων ἀμφοτέρων αὐτῷ, Καλλιρόης δὲ μᾶλλον· ἔκρινε
γὰρ τὴν πρᾶξιν ῥᾳδίαν, ὡς εὐνοῦχος, ὡς δοῦλος, ὡς
βάρβαρος. Οὐκ ᾔδει δὲ φρόνημα Ἑλληνικὸν εὐγενὲς καὶ
μάλιστα τὸ Καλλιρόης τῆς σώφρονος καὶ φιλάνδρου.
5 Καιρὸν οὖν ἐπιτηρήσας ἦκε πρὸς αὐτὴν καὶ μόνης
λαβόμενος, »Μεγάλων« εἶπεν »ἀγαθῶν, ὦ γύναι,
θησαυρόν σοι κεκόμικα· καὶ σὺ δὲ μνημόνευέ μου τῆς
εὐεργεσίας· εὐχάριστον γὰρ εἶναί σε πιστεύω.« Πρὸς τὴν
ἀρχὴν τοῦ λόγου Καλλιρόη περιχαρὴς ἐγένετο· φύσει γὰρ
2 ἄνθρωπος, ὃ βούλεται, τοῦτο καὶ οἴεται. Τάχ' οὖν ἔδοξεν
ἀποδίδοσθαι Χαιρέᾳ καὶ ἔσπευδε τοῦτο ἀκοῦσαι, καὶ τῶν
εὐαγγελίων ἀμείψασθαι τὸν εὐνοῦχον ὑπισχνουμένη.
Πάλιν δὲ ἐκεῖνος ἀναλαβὼν ἀπὸ προοιμίων ἤρξατο· »Σύ,
γυνή, κάλλος μὲν θεῖον εὐτύχησας, μέγα δέ τι ἀπ' αὐτοῦ
3 καὶ σεμνὸν οὐκ ἐκαρπώσω. Τὸ διὰ γῆς πάσης ἔνδοξον καὶ
περιβόητον ὄνομα μέχρι σήμερον οὐχ εὗρεν οὔτ' ἄνδρα
κατ' ἀξίαν οὔτ' ἐραστήν, ἀλλ' ἐνέπεσεν εἰς δύο, νησιώτην
4 πένητα, καὶ ἕτερον, δοῦλον βασιλέως. Τί σοι γέγονεν ἐκ
τούτων μέγα καὶ λαμπρόν; Ποίαν χώραν ἔχεις εὔφορον;
Ποῖον κόσμον πολυτελῆ; Τίνων πόλεων ἄρχεις; Πόσοι
δοῦλοί σε προσκυνοῦσι; Γυναῖκες Βαβυλώνιαι
θεραπαινίδας ἔχουσι πλουσιωτέρας σου. Πλὴν οὐκ
5 ἠμελήθης εἰς πάντα, ἀλλὰ κήδονταί σου θεοί. Διὰ τοῦτό
σε ἐνθάδε ἤγαγον, πρόφασιν εὑρόντες τὴν δίκην, ἵνα σε ὁ
μέγας βασιλεὺς θέασηται. Καὶ τοῦτο πρῶτον εὐαγγέλιον
ἔχεις· ἡδέως σε εἶδε. Κἀγὼ δὲ αὐτὸν ἀναμιμνήσκω καὶ
ἐπαινῶ σε παρ' ἐκείνῳ.« Τοῦτο γὰρ προσέθηκεν· εἴωθε
γὰρ πᾶς δοῦλος, ὅταν διαλέγηταί τινι περὶ τοῦ δεσπότου,
καὶ ἑαυτὸν συνιστᾶν ἴδιον ἐκ τῆς ὁμιλίας μνώμενος
6 κέρδος. Καλλιρόη δὲ εὐθὺς τὴν καρδίαν ἐπλήγη ὥσπερ
ὑπὸ ξίφους τοῦ λόγου· προσεποιεῖτο δὲ μὴ συνιέναι καὶ
»Θεοί« φησιν »ἵλεῳ βασιλεῖ διαμένοιεν, σοὶ δὲ ἐκεῖνος,
ὅτι ἐλεεῖτε γυναῖκα δυστυχῆ. Δέομαι, θᾶττον
ἀπαλλαξάτω με τῆς φροντίδος, ἀπαρτίσας τὴν κρίσιν, ἵνα
μηκέτι ἐνοχλῶ μηδὲ τῇ βασιλίδι.«

Δόξας δὲ ὁ εὐνοῦχος ὅτι ἀσαφῶς εἴρηκεν ὃ ἤθελε καὶ
7 οὐ νενόηκεν ἡ γυνή, φανερώτερον ἤρξατο λέγειν. »Αὐτὸ
τοῦτο εὐτύχηκας ὅτι οὐκέτι δούλους καὶ πένητας ἔχεις
ἐραστὰς ἀλλὰ τὸν μέγαν βασιλέα, τὸν δυνάμενόν σοι

I Artaksat se veselio misleći da je obećao veliku uslugu i da će kolima kraljevstva ubuduće upravljati on. Oboje mu je imalo dugovati zahvalnost, ali Kaliroja više. Kao eunuh, kao rob, kao barbarin, smatrao je da će to biti lak posao. Nije znao za plemenit grčki ponos, posebno čedne i mužu odane Kaliroje.

5. Pričeka zgodnu priliku, dođe do nje, zatekne je samu i reče joj: »Ženo, donosim ti riznicu blaga, pa zato moje dobročinstvo drži na pameti! Uvjeren sam da znaš što je zahvalnost!« Prve rečenice silno razvesele Kaliroju: čovjek po prirodi zamišlja ono što želi.[38] Odmah je pomislila da je vraćaju Hereji i žurila se da to čuje, obećavajući eunuhu da će mu uzvratiti za dobre vijesti. On se vrati na početak i reče: »Tebi se, ženo, posrećila božanska ljepota, ali od nje neki velik ili značajan plod nisi ubrala. To slavno i po cijelom svijetu razglašeno ime do danas nije našlo dostojna muža ili ljubavnika nego se namjerilo na dvojicu od kojih je jedan siromašan otočanin, a drugi kraljev rob. Kakvu si korist i slavu imala od njih? Posjeduješ li plodnu zemlju? Skupocjen nakit? Kojim gradovima vladaš? Koliko ti se robova klanja? Babilonske žene imaju sluškinje bogatije od tebe! Ali nisi sasvim zanemarena, bogovi se brinu za tebe. Zato su te i doveli ovamo, našavši ovu parnicu kao zgodnu izliku, da bi te vidio Veliki Kralj. Evo ti prve vesele vijesti: bilo mu je drago što te vidio. A ja ga podsjećam i hvalim te pred njim.« To je dodao; svaki rob kad s nekim razgovara o svom gospodaru upleće i sebe, misleći pri tome na vlastitu korist od toga razgovora. Kaliroji su se te riječi smjesta poput mača zarile u srce. Ipak, pravila se da ne razumije i rekla: »Neka bogovi i dalje budu milostivi prema Kralju, a on prema tebi, tako da biste se mogli smilovati nesretnoj ženi. Molim te, neka me što brže liši brige i okonča suđenje, da više ni kraljici ne dosađujem.« Eunuhu se učini da nije jasno izrekao što je namjeravao i da žena nije shvatila, pa počne otvorenije govoriti: »Imala si sreću da se u tebe nisu zaljubili opet neki robovi i siromasi nego Veliki Kralj, koji ti

38 Usp. bilj. 17.

Μίλητον αὐτὴν καὶ ὅλην Ἰωνίαν καὶ Σικελίαν καὶ ἄλλα ἔθνη μείζονα χαρίσασθαι. Θὲ δὲ τοῖς θεοῖς καὶ μακάριζε σεαυτήν, καὶ νύττε ὅπως ἀρέσῃς μᾶλλον αὐτῷ, καὶ ὅταν
8 πλουτῇς ἐμοῦ μνημόνευε.« Καλλιρόη δὲ τὸ μὲν πρῶτον ὥρμησεν, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορύξαι τοῦ διαφθείροντος αὐτήν, οἷα δὲ γυνὴ πεπαιδευμένη καὶ φρενήρης, ταχέως λογισαμένη καὶ τὸν τόπον καὶ τίς ἐστιν αὐτὴ καὶ τίς ὁ λέγων, τὴν ὀργὴν μετέβαλε καὶ
9 κατειρωνεύσατο λοιπὸν τοῦ βαρβάρου. »Μὴ γὰρ οὕτω« φησὶ »μαινοίμην, ἵνα ἐμαυτὴν ἀξίαν εἶναι πεισθῶ τοῦ μεγάλου βασιλέως. Εἰμὶ δὲ θεραπαινίσιν ὁμοία Περσίδων γυναικῶν. Μὴ σύ, δέομαί σου, μνημονεύσῃς ἔτι περὶ ἐμοῦ πρὸς τὸν δεσπότην. Καὶ γὰρ ἂν ἐν τῷ παραυτίκα μηδὲν ὀργισθῇ, μετὰ ταῦτά σοι χαλεπανεῖ, λογισάμενος ὅτι τὸν γῆς ἁπάσης κύριον ὑπέρριψας Διονυσίου δούλῃ.
10 Θαυμάζω δὲ πῶς συνετώτατος ὑπάρχων ἀγνοεῖς τὴν βασιλέως φιλανθρωπίαν, ὅτι οὐκ ἐρᾷ δυστυχοῦς γυναικὸς ἀλλὰ ἐλεεῖ. Παυσώμεθα τοίνυν λαλοῦντες, μὴ καὶ τῇ βασιλίδι τις ἡμᾶς διαβαλεῖ.«

Καὶ ἡ μὲν ἀπέδραμεν, ἔστη δὲ ὁ εὐνοῦχος ἀχανής· οἷα γὰρ ἐν μεγάλῃ τυραννίδι τεθραμμένος οὐδὲν ἀδύνατον ὑπελάμβανεν, οὐ βασιλεῖ μόνον, ἀλλ' οὐδ' ἑαυτῷ.
6 Καταλειφθεὶς οὖν καὶ μηδὲ ἀποκρίσεως καταξιωθεὶς ἀπηλλάττετο μυρίων παθῶν μεστός, ὀργιζόμενος μὲν Καλλιρόῃ, λυπούμενος δὲ ἐφ' ἑαυτῷ, φοβούμενος δὲ βασιλέα· τάχα γὰρ οὐδὲ πιστεύσειν αὐτὸν ὅτι ἀτυχῶς μέν,
2 ἀλλὰ διελέχθη· δόξει δὲ καταπροδιδόναι τὴν ὑπηρεσίαν χαριζόμενος τῇ βασιλίδι. Ἐδεδοίκει δὲ μὴ καὶ πρὸς ἐκείνην Καλλιρόη κατείπῃ τοὺς λόγους· Στάτειραν δὲ βαρυθυμοῦσαν μέγα τι βουλεύσειν αὐτῷ κακὸν ὡς οὐχ ὑπηρετοῦντι μόνον ἀλλὰ καὶ κατασκευάζοντι τὸν ἔρωτα. Καὶ ὁ μὲν εὐνοῦχος ἐσκέπτετο πῶς ἂν ἀσφαλῶς ἀπαγγείλῃ βασιλεῖ περὶ τῶν γεγονότων· Καλλιρόη δὲ καθ' ἑαυτὴν γενομένη, »Ταῦτά« φησιν »ἐγὼ
3 προεμαντευόμην. Ἔχω σε μάρτυν, Εὐφρᾶτα. Προεῖπον ὅτι οὐκέτι σε διαβήσομαι. Ἔρρωσο, πάτερ, καὶ σύ, μῆτερ, καὶ Συράκουσαι πατρίς· οὐκέτι γὰρ ὑμᾶς ὄψομαι. Νῦν ὡς ἀληθῶς Καλλιρόη τέθνηκεν. Ἐκ τοῦ τάφου μὲν ἐξῆλθον, οὐκ ἐξάξει δέ με ἐντεῦθεν λοιπὸν οὐδὲ Θήρων ὁ λῃστής.
4 Ὦ κάλλος ἐπίβουλον, σύ μοι πάντων κακῶν αἴτιον. Διὰ σὲ ἀνῃρέθην, διὰ σὲ ἐπράθην, διὰ σὲ ἔγημα μετὰ Χαιρέαν, διὰ σὲ εἰς Βαβυλῶνα ἦχθην, διὰ σὲ παρέστην δικαστηρίῳ.

može pokloniti i Milet i cijelu Joniju i Siciliju, i druge, veće narode. Prinosi žrtve bogovima i blagoslivljaj svoju sreću: potrudi se da mu se još više svidiš, a kad budeš bogata, sjeti se mene!« Kalirojin prvi poriv bio je da čovjeku koji je nagovara na sramotu iskopa oči, ako joj bude moguće, ali je kao obrazovana i razborita žena brzo promislila gdje se nalazi, tko je ona a tko njezin sugovornik, pa se ostavi srdžbe i barbarina samo izvrgne poruzi: »Pa neću valjda biti tako luda«, reče, »da sebe uvjerim kako sam dostojna Velikog Kralja! Pa ja sam nešto poput sluškinje perzijskih žena! Nemoj me, molim te, više spominjati pred gospodarem. Ako se u prvi mah i ništa ne naljuti, ljutit će se na tebe poslije, kad shvati da si gospodara cijelog svijeta gurnuo u naručje Dionizijeve robinje. Čudim se kako ti, ovako izuzetno razborit čovjek, ne prepoznaješ Kraljevu samilost: ne ljubi on nesretnu ženu nego je sažalijeva! Prestanimo, uostalom, s tim pričama, da nas netko ne optuži pred kraljicom!« Ona nakon toga otrči, a eunuh ostane bez riječi. Odrastao u silničkoj državi, smatrao je da ništa nije nemoguće, ne samo za Kralja nego i za nj.

6. Kaliroja ga je ostavila nasamu a da se nije udostojala ni da sačeka njegov odgovor. Krenuo je prepun bezbrojnih osjećaja: ljutio se na Kaliroju, žalostio zbog sebe, bojao se za Kralja. Možda mu neće ni vjerovati da je razgovarao s njom – neuspješno, ali ipak! Možda će misliti da je ugađajući kraljici iznevjerio svoj zadatak. Bojao se i toga da Kaliroja ne ispriča njoj o njihovu razgovoru – ogorčena Statira mogla bi njemu, ne samo pukom pomagaču nego i začetniku te ljubavne veze, smisliti neko veliko zlo.

Dok je eunuh tako razmišljao kako bi bez opasnosti izvijestio Kralja o tome što se dogodilo, Kaliroja, ostavši sama, reče: »To sam bila predvidjela! Eufrate, ti si mi svjedok: prorekla sam da te neću ponovno prijeći! Ostaj zbogom, oče, i ti, majko, i domovino Sirakuzo! Više vas neću vidjeti. Sada je Kaliroja doista mrtva. Iz groba sam izašla, ali odavde me više nitko neće izvući, čak ni razbojnik Teron. Podmukla ljepoto, ti si uzrok svih mojih jada! Zbog tebe su me ubili, zbog tebe su me prodali, zbog tebe sam se udala poslije Hereje, zbog tebe su me odveli u Babilon, zbog tebe

Πόσοις με παρέδωκας; λῃσταῖς, θαλάσσῃ, τάφῳ, δουλείᾳ,
κρίσει. Πάντων δέ μοι βαρύτατος ὁ ἔρως ὁ βασιλέως. Καὶ
οὔπω λέγω τὴν τοῦ βασιλέως ὀργήν· φοβερωτέραν
ἡγοῦμαι τὴν τῆς βασιλίδος ζηλοτυπίαν, ἣν οὐκ ἤνεγκε
Χαιρέας, ἀνὴρ Ἕλλην. Τί ποιήσει γυνὴ καὶ δέσποινα
βάρβαρος; Ἄγε δή, Καλλιρόη, βούλευσαί τι γενναῖον,
Ἑρμοκράτους ἄξιον· ἀπόσφαξον σεαυτήν. Ἀλλὰ μήπω·
μέχρι γὰρ νῦν ὁμιλία ἐρωτικὴ παρ' εὐνούχου· ἂν δὲ
βιαιότερόν τι γένηται, τότε ἐστί σοι καιρὸς ἐπιδεῖξαι
Χαιρέᾳ παρόντι τὴν πίστιν.«
6 Ὁ δ' εὐνοῦχος ἐλθὼν πρὸς τὸν βασιλέα τὴν μὲν
ἀλήθειαν ἀπέκρυπτε τῶν γεγονότων, ἀσχολίαν δὲ
ἐσκήπτετο καὶ τήρησιν ἀκριβῆ τῆς βασιλίδος, ὥστε μηδὲ
δύνασθαι Καλλιρόῃ προσελθεῖν· »Σὺ δὲ ἐκέλευσάς μοι,
7 δέσποτα, προνοεῖσθαι τοῦ λαθεῖν. Ὀρθῶς δὲ προσέταξας·
ἀνείληφας γὰρ τὸ σεμνότατον πρόσωπον τοῦ δικαστοῦ
καὶ θέλεις παρὰ Πέρσαις εὐδοκιμεῖν. Διὰ τοῦτό σε πάντες
ὑμνοῦσιν. Ἕλληνες δέ εἰσι μικραίτιοι καὶ λάλοι.
Περιβόητον αὐτοὶ ποιήσουσι τὴν πρᾶξιν, Καλλιρόη μὲν
ὑπ' ἀλαζονείας ὅτι αὐτῆς βασιλεὺς ἐρᾷ, Διονύσιος δὲ καὶ
8 Χαιρέας ὑπὸ ζηλοτυπίας. Οὐκ ἔστι δὲ ἄξιον οὐδὲ τὴν
βασιλίδα λυπῆσαι <διὰ γυναῖκα ξένην> ἵν'
εὐμορφοτέραν ἐποίησεν ἡ δίκη <τῆς> δόξης.«
Ταύτην δὲ παρέμισγε τὴν παλινῳδίαν εἴ πως ἀποστρέψαι
δύναιτο τὸν βασιλέα τοῦ ἔρωτος, καὶ ἑαυτὸν ἐλευθερῶσαι
7 διακονίας δυσχεροῦς. Παραυτίκα μὲν οὖν ἔπεισε, πάλιν
δὲ νυκτὸς γενομένης ἀνεκάετο καὶ ὁ Ἔρως αὐτὸν
ἀνεμίμνησκεν οἵους μὲν ὀφθαλμοὺς ἔχει Καλλιρόη, πῶς
δὲ καλὸν τὸ πρόσωπον. Τὰς τρίχας ἐπῆνει, τὸ βάδισμα,
τὴν φωνήν· οἷα μὲν εἰσῆλθεν εἰς τὸ δικαστήριον, οἷα δὲ
ἔστη, πῶς ἐλάλησε, πῶς ἐσίγησε, πῶς ᾐδέσθη, πῶς
2 ἔκλαυσε. Διαγρυπνήσας δὲ τὸ πλεῖστον μέρος καὶ
τοσοῦτον καταδραθὼν ὅσον καὶ ἐν τοῖς ὕπνοις
Καλλιρόην ἰδεῖν, ἕωθεν καλέσας τὸν εὐνοῦχον, »Ἄπιθί«
φησι »καὶ παραφύλαττε δι' ὅλης τῆς ἡμέρας· πάντως γὰρ
καιρὸν εὑρήσεις κἂν βραχύτατον ὁμιλίας λανθανούσης.
Εἰ γὰρ ἤθελον φανερῶς καὶ βίᾳ περιγενέσθαι τῆς
3 ἐπιθυμίας, εἶχον δορυφόρους.« Προσκυνήσας ὁ εὐνοῦχος
ὑπέσχετο· οὐδενὶ γὰρ ἔξεστιν ἀντειπεῖν βασιλέως
κελεύοντος. Εἰδὼς δὲ ὅτι Καλλιρόη καιρὸν οὐ δώσει,
διακρούσεται δὲ τὴν ὁμιλίαν ἐξεπίτηδες συνοῦσα τῇ
βασιλίδι, τοῦτο δὲ θεραπεῦσαι θέλων ἔτρεψε τὴν αἰτίαν

sam se našla u sudnici. Komu si me sve prepustila: razbojnicima, moru, grobu, ropstvu, suđenju. A od svega mi je najteža Kraljeva ljubav! Još ni ne spominjem Kraljevu srdžbu – groznija mi se čini kraljičina ljubomora! Ljubomoru nije mogao podnijeti ni Hereja, koji je Helen. Što će učiniti barbarka, koja je supruga i gospodarica? Hajde, Kalirojo, odluči se na nešto junačko, dostojno Hermokrata: probodi se! Ali nemoj još – zasad se ljubavni susreti odigravaju s eunuhom! Ako se nešto ozbiljnije dogodi, imat ćeš priliku da Hereji u njegovoj nazočnosti pokažeš svoju vjernost.«

Eunuh je u međuvremenu došao do gospodara. Prikrivao je istinu o onome što se dogodilo i izvlačio se na nedostatak vremena i budnu kraljičinu pasku zbog koje nije mogao prići Kaliroji: »Gospodaru, ti si mi naredio da se pobrinem da sve ostane u tajnosti. Ispravno si mi to naredio: preuzeo si najsvetiju ulogu suca i htio bi biti na dobru glasu među Perzijancima. Zbog toga ti svi pjevaju hvalospjeve. Ali Heleni su sitničavi i brbljavi. Razglasit će stvar unaokolo, Kaliroja da se pohvali što Kralj voli upravo nju, a Dionizije i Hereja iz ljubomore. Ne vrijedi kraljicu ražalostiti zbog tuđinke koju je parnica učinila ljepšom od glasa o njoj!« Mijenjao je tako svoj prijašnji stav, ne bi li kako odvratio Kralja od njegove ljubavi a sebe oslobodilo neugodna zadatka.

7. Na trenutak ga je bio uvjerio, ali kad se spustila noć, ponovno se u njemu razbuktao plamen i Eros ga je stao podsjećati kakve oči ima Kaliroja, kako joj je lice lijepo. Hvalio je njezinu kosu, hod, glas, kako je ušla u sudnicu, kako je stajala, kako je progovorila, kako je zašutjela, kako se zastidjela, kako je zaplakala. Probdio je najveći dio noći i usnuo tek toliko da i u snu vidi Kaliroju.

Rano ujutro pozove eunuha i reče: »Hajde, pođi i pazi na nju cijeli dan. Naći ćeš sigurno zgodnu priliku, makar i vrlo kratku, da se potajno sastaneš s njom. Da sam otvoreno i na silu htio udovoljiti svojoj žudnji, mogao sam se poslužiti tjelesnom stražom.« Eunuh se ničice pokloni i obeća mu: »Kad Kralj zapovijeda, nitko ne smije proturječiti!« Znajući da mu Kaliroja neće pružiti priliku i da će izbjegavati susret s njim držeći se stalno uz kraljicu, u želji da izvrši zadatak

οὐκ εἰς τὴν φυλαττομένην ἀλλ' εἰς τὴν φυλάττουσαν, καὶ
4 »Ἄν σοι δοκῇ« φησιν, »ὦ δέσποτα, μετάπεμψαι
Στάτειραν, ὡς ἰδιολογήσασθαί τι βουλόμενος πρὸς αὐτὴν·
ἐμοὶ γὰρ ἡ ἐκείνης ἀπουσία Καλλιρόης ἐξουσίαν δώσει.«
5 »Ποίησον οὕτως« εἶπε βασιλεύς. Ἐλθὼν δὲ Ἀρταξάτης
καὶ προσκυνήσας τὴν βασιλίδα, »Καλεῖ σέ« φησιν, »ὦ
δέσποινα, ὁ ἀνήρ.« Ἀκούσασα ἡ Στάτειρα προσεκύνησε
καὶ μετὰ σπουδῆς ἀπῆει πρὸς αὐτόν.

Ὁ δὲ εὐνοῦχος ἰδὼν τὴν Καλλιρόην μόνην
ἀπολελειμμένην, ἐμβαλὼν τὴν δεξιάν, ὡς δή τις φιλέλλην
καὶ φιλάνθρωπος, ἀπήγαγε τοῦ πλήθους τῶν
6 θεραπαινίδων. Ἡ δὲ ἠπίστατο μὲν καὶ εὐθὺς ὠχρά τε ἦν
καὶ ἄφωνος, ἠκολούθει δὲ ὅμως. Ἐπεὶ δὲ κατέστησαν
μόνοι, λέγει πρὸς αὐτήν· »Ἑώρακας τὴν βασιλίδα πῶς
ἀκούσασα τὸ βασιλέως ὄνομα προσεκύνησε καὶ
τρέχουσα ἄπεισι· σὺ δέ, ἡ δούλη, τὴν εὐτυχίαν οὐ φέρεις,
7 οὐδὲ ἀγαπᾷς ὅτι σε παρακαλεῖ κελεῦσαι δυνάμενος. Ἀλλ'
ἐγὼ (τιμῶ γάρ σε) πρὸς ἐκεῖνον οὐ κατ<ηγόρευ>σα τὴν
μανίαν τὴν σήν, τοὐναντίον δέ, ὑπεσχόμην ὑπὲρ σοῦ.
Πάρεισιν οὖν σοι δύο ὁδοί, ὁποτέραν βούλει τρέπεσθαι.
Μηνύσω δὲ ἀμφοτέρας· πεισθεῖσα μὲν βασιλεῖ δῶρα
λήψῃ τὰ κάλλιστα καὶ ἄνδρα ὃν θέλεις· οὐ δήπου γάρ σε
αὐτὸς μέλλει γαμεῖν ἀλλὰ πρόσκαιρον αὐτῷ χάριν
δώσεις· εἰ δὲ μὴ πεισθῇς, ἀκούεις ἃ πάσχουσιν οἱ
βασιλέως ἐχθροί, μόνοις γὰρ τούτοις οὐδὲ ἀποθανεῖν
8 θέλουσιν ἔξεστι.« Κατεγέλασε Καλλιρόη τῆς ἀπειλῆς καὶ
ἔφη· »Οὐ νῦν πρῶτον πείσομαί τι δεινόν· ἔμπειρός εἰμι
τοῦ δυστυχεῖν. Τί με δύναται βασιλεὺς ὢν πέπονθα
διαθεῖναι χαλεπώτερον; Ζῶσα κατεχώσθην· παντὸς
δεσμωτηρίου τάφος ἐστὶ στενότερος. Λῃστῶν χερσὶ
9 παρεδόθην. Ἄρτι τὸ μέγιστον τῶν κακῶν πάσχω·
παρόντα Χαιρέαν οὐ βλέπω.« Τοῦτο τὸ ῥῆμα προέδωκεν
αὐτήν· ὁ γὰρ εὐνοῦχος δεινὸς ὢν τὴν φύσιν ἐνόησεν ὅτι
ἐρᾷ. »Ὦ« φησι »πασῶν ἀνοητοτάτη γυναικῶν, τοῦ
βασιλέως τὸν Μιθριδάτου δοῦλον προτιμᾷς;« 35
Ἠγανάκτησε Καλλιρόη Χαιρέου λοιδορηθέντος καὶ
»Εὐφήμησον« εἶπεν, »ἄνθρωπε. Χαιρέας εὐγενής ἐστι,
πόλεως πρῶτος, ἣν οὐκ ἐνίκησαν οὐδὲ Ἀθηναῖοι οἱ ἐν
Μαραθῶνι καὶ Σαλαμῖνι νικήσαντες τὸν μέγαν σου
βασιλέα.« Ταῦτα ἅμα λέγουσα δακρύων πηγὰς ἀφῆκεν· ὁ 40
δὲ εὐνοῦχος ἐπέθετο μᾶλλον καὶ »Σεαυτῇ« φησι »τῆς
11 βραδυτῆτος αἰτία γίνῃ. Πῶς οὖν εὐμενῆ τὸν δικαστὴν
σχεῖν κάλλιον ἵνα καὶ τὸν ἄνδρα κομίσῃ; Τάχα μὲν οὐδὲ
Χαιρέας γνοίη τὸ πραχθέν, ἀλλὰ καὶ γνοὺς οὐ

okrene se od nadzirane prema nadziratelji i reče: »Gospodaru, ako si toga mišljenja, pozovi Statiru kao da hoćeš nešto nasamu s njom razgovarati: meni će njezina odsutnost omogućiti pristup Kaliroji.« »Učini tako!«, odgovori mu Kralj.

Artaksat dođe do kraljice, padne ničice pred njom i reče: »Gospodarice, zove te muž!« Na te riječi Statira padne ničice i žurno pođe do njega.

Kad je eunuh vidio da je Kaliroja ostala sama, pruži joj desnicu, kao da je sklon Helenima i milostiv, i povede je iz mnoštva sluškinja na stranu. Ona je shvatila, odmah poblijedjela i ostala bez glasa, no ipak je krenula za njim. Kad su se našli nasamu, on joj reče: »Vidjela si kako je kraljica na spomen Kraljeva imena pala ničice i trkom otišla. A ti, robinja, ne znaš podnijeti sreću i ne mili ti se što te zove k sebi, a može ti to narediti! Ali ja te poštujem i nisam te pred njim optužio zbog te tvoje ludosti nego sam, naprotiv, dao obećanje u tvoje ime. Dva su puta pred tobom – kreni kojim god hoćeš! Oba ću ti pokazati. Ako pristaneš, dobit ćeš od Kralja prekrasne darove i muža kojega hoćeš. On se sigurno neće htjeti oženiti tobom nego ćeš mu pružiti privremeno zadovoljstvo. Ako ne pristaneš – čula si što se događa s kraljevim neprijateljima! Jedino oni ne mogu ni umrijeti kad hoće!« Kaliroja se na tu prijetnju nasmije i reče: »Neće mi se prvi put dogoditi neka grozota! Imam već iskustva u nesrećama. Što mi Kralj groznijega može spremiti od onoga što sam već doživjela? Živa sam bila sahranjena – grob je uži od bilo koje tamnice! Bila sam u razbojničkim rukama, a upravo sada proživljavam najgore zlo: Hereja je ovdje, a ja ga ne vidim!« Ta ju je rečenica izdala. Eunuh, po prirodi bistar, shvatio je da je zaljubljena. »Najluđa od sviju žena«, rekao joj je , »Mitridatova roba cijeniš više od Kralja?« Kaliroja se razljuti zbog te uvrede Hereji i odvrati mu: »Šuti, čovječe! Hereja je plemić, prvi čovjek u gradu koji ni Atenjani nisu nadvladali – a oni su na Maratonu i kod Salamine nadvladali tvojega Velikog Kralja.« Dok je to govorila, navru joj potoci suza. No eunuh još žešće navali i reče joj: »Za ovu si sporost sama kriva! Ima li ljepšeg načina da pridobiješ sučevu naklonost i dobiješ natrag svoga muža? Hereja možda za tu stvar neće ni doznati, a ako i dozna, neće biti

ζηλοτυπήσει τὸν κρείττονα· δόξει δέ σε τιμιωτέραν, ὡς
12 ἀρέσασαν βασιλεῖ.« Τοῦτο δὲ προσέθηκεν οὐχὶ δι'
ἐκείνην ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὕτω φρονῶν· καταπεπλήγασι
γὰρ πάντες οἱ βάρβαροι καὶ θεὸν φανερὸν νομίζουσι τὸν
βασιλέα. Καλλιρόη δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Διὸς οὐκ ἂν
ἡσπάσατο γάμους, οὐδὲ ἀθανασίαν προετίμησεν ἂν
13 ἡμέρας μιᾶς τῆς μετὰ Χαιρέου. Μηδὲν οὖν ἀνύσαι
δυνάμενος ὁ εὐνοῦχος »Δίδωμί σοί« φησιν, »ὦ γύναι,
σκέψεως καιρόν. Σκέπτου δὲ μὴ περὶ σεαυτῆς μόνης,
ἀλλὰ καὶ Χαιρέου κινδυνεύοντος ἀπολέσθαι τὸν
οἰκτιστον μόρον· οὐ γὰρ ἀνέξεται βασιλεὺς ἐν ἔρωτι
παρευδοκιμούμενος.« Κἀκεῖνος μὲν ἀπηλλάγη, τὸ δὲ
τελευταῖον τῆς ὁμιλίας ἥψατο Καλλιρόης.

8 Πᾶσαν δὲ σκέψιν καὶ πᾶσαν ἐρωτικὴν ὁμιλίαν ταχέως
μετέβαλεν ἡ Τύχη, καινοτέρων εὑροῦσα πραγμάτων
ὑπόθεσιν· βασιλεῖ γὰρ ἦκον ἀπαγγέλλοντες Αἴγυπτον
2 ἀφεστάναι μετὰ μεγάλης παρασκευῆς. Τὸν μὲν γὰρ
σατράπην τὸν βασιλικὸν τοὺς Αἰγυπτίους ἀνῃρηκέναι,
κεχειροτονηκέναι δὲ βασιλέα τῶν ἐπιχωρίων ἐκεῖνον δὲ
ἐκ Μέμφεως ὁρμώμενον διαβεβηκέναι μὲν Πηλούσιον,
ἤδη δὲ Συρίαν καὶ Φοινίκην κατατρέχειν, ὡς μηκέτι τὰς
πόλεις ἀντέχειν, ὥσπερ χειμάρρου τινὸς ἢ πυρὸς
3 αἰφνίδιον ἐπιρρυέντος αὐταῖς. Πρὸς δὲ τὴν φήμην
ἐταράχθη μὲν ὁ βασιλεύς, κατεπλάγησαν δὲ Πέρσαι·
κατήφεια δὲ πᾶσαν ἔσχε Βαβυλῶνα. Τότε καὶ ὄναρ
βασιλέως λογοποιοὶ καὶ μάντεις ἔφασκον τὰ μέλλοντα
προειρηκέναι· θυσίας γὰρ ἀπαιτοῦντας τοὺς θεοὺς
4 κίνδυνον μὲν ἀλλὰ καὶ νίκην προσημαίνειν. Πάντα μὲν τὰ
εἰωθότα συνέβαινε καὶ ὅσα εἰκὸς ἐν ἀπροσδοκήτῳ
πολέμῳ καὶ ἐλέγετο καὶ ἐγίνετο· κίνησις γὰρ μεγάλη
Ἀσίαν κατέλαβε. Συγκαλέσας οὖν ὁ βασιλεὺς Περσῶν
τοὺς ὁμοτίμους καὶ ὅσοι παρῆσαν ἡγεμόνες τῶν ἐθνῶν,
μεθ' ὧν εἰώθει τὰ μεγάλα χρηματίζειν, ἐβουλεύετο περὶ
5 τῶν καθεστηκότων καὶ ἄλλος ἄλλο τι παρῄνει· πᾶσι δὲ
ἤρεσκε τὸ σπεύδειν καὶ μηδὲ μίαν ἡμέραν, εἰ δυνατόν,
ἀναβαλέσθαι δυοῖν ἕνεκεν· ἵνα καὶ τοὺς πολεμίους
ἐπίσχωσι τῆς πρὸς τὸ πλεῖον αὐξήσεως καὶ τοὺς φίλους
εὐθυμοτέρους ποιήσωσι, δείξαντες αὐτοῖς ἐγγύθεν τὴν
βοήθειαν· βραδυνόντων δὲ εἰς τοὐναντίον ἅπαντα
χωρήσειν· τοὺς μὲν γὰρ πολεμίους καταφρονήσειν ὡς
δεδιότων, τοὺς δὲ οἰκείους ἐνδώσειν ὡς ἀμελουμένους.
6 Εὐτύχημα δὲ μέγιστον βασιλεῖ γεγονέναι τὸ μήτε ἐν
Βάκτροις μήτε ἐν Ἐκβατάνοις, ἀλλὰ ἐν Βαβυλῶνι
κατειλῆφθαι, πλησίον τῆς Συρίας· διαβὰς γὰρ τὸν
Εὐφράτην εὐθὺς ἐν χερσὶν ἕξει τοὺς ἀφεστῶτας. Ἔδοξεν

ljubomoran na čovjeka imućnijeg od sebe. Više će te cijeniti zbog toga što si se svidjela Kralju.« To je dodao ne zbog nje nego zato što je sam tako mislio. Svi se barbari pred Kraljem okamenjuju i smatraju ga za božje utjelovljenje. No Kaliroja ne bi bila rado prihvatila ni brak sa Zeusom niti bi besmrtnost smatrala vrednijom od jednog jedinog dana uz Hereju. Kako zbog toga eunuh ništa nije mogao obaviti, reče joj: »Ženo, dajem ti priliku da razmisliš! Misli ne samo o sebi nego i o Hereji, koji je u opasnosti da zaglavi najjadnijom smrću, jer Kralj neće otrpjeti da u ljubavi bude zasjenjen.« I on se tako udalji. Kraj njihova susreta dojmio se Kaliroje.

8. No Sudbina je ubrzo izokrenula sva umovanja i sva ljubavna druženja, pronašavši oslonac u prevratničkim potezima. Kralju, naime, stignu glasnici s viješću da se odmetnuo Egipat s golemim snagama, da su Egipćani ubili Kraljeva satrapa i za kralja izabrali domaćeg čovjeka koji je krenuo iz Memfisa, prošao kroz Peluzij i već kreće na Siriju i Fenikiju; gradovi mu više ne pružaju otpor, kao da je na njih navalila bujica ili nenadana vatra. Kralj se na tu vijest uznemiri, a Perzijanci se zaprepaste. Snuždenost obuzme cijeli Babilon. Brbljivci i vračevi stanu tvrditi da je Kraljev san točno pretkazao budućnost, jer da bogovi koji zahtijevaju žrtve znače opasnost, ali i pobjedu. Zbivalo se ono što je redovna pojava, pa se i pričalo i radilo ono što je u neočekivanu ratu uobičajeno: Azija se našla u velikom metežu. Kralj pozove »jednakočasne« Perzijance i prisutne plemenske vođe, s kojima obično obavlja važne poslove, i stane vijećati. Svaki je nešto drugo savjetovao, ali svi su bili zato da se požuri i da se stvar, ako je moguće, ni jedan jedini dan ne odlaže, i to zbog dvojega: da se zaustavi narastanje neprijatelja i da se obodre prijatelji, kad im se pokaže da je pomoć blizu. Ako zakasne, sve će krenuti naopako: neprijatelj će ih prezreti kao plašljivce, a pristaše napustiti uvjereni da se za njih nitko ne brine. Najveća je sreća za Kralja da se nije zatekao ni u Baktri ni u Egbatani nego u Babilonu, u blizini Sirije. Čim prijeđe Eufrat, pobunjenici će mu biti nadohvat ruke. Odlu-

οὖν τὴν μὲν ἤδη περὶ αὐτὸν δύναμιν ἐξάγειν, διαπέμψαι δὲ πανταχόσε κελεύοντα τὴν στρατιὰν ἐπὶ ποταμὸν Εὐφράτην ἀθροίζεσθαι. Ῥᾴστη δέ ἐστι Πέρσαις ἡ
7 παρασκευὴ τῆς δυνάμεως. Συντέτακται γὰρ ἀπὸ Κύρου, τοῦ πρώτου Περσῶν βασιλεύσαντος, ποῖα μὲν τῶν ἐθνῶν εἰς πόλεμον ἱππείαν καὶ πόσον τὸν ἀριθμὸν δεῖ παρέχειν, ποῖα δὲ πεζὴν στρατιὰν καὶ πόσην, τίνας δὲ τοξότας καὶ πόσα ἑκάστους ἅρματα ψιλά τε καὶ δρεπανηφόρα, καὶ ἐλέφαντας ὁπόθεν καὶ πόσους, καὶ χρήματα παρ' ὧντινων, ποῖα καὶ πόσα. Τοσούτῳ δὲ παρασκευάζεται χρόνῳ πάντα ὑπὸ πάντων, ὅσῳ καὶ εἷς ἀνὴρ παρεσκεύασε.

9 Τῇ δὲ πέμπτῃ τῶν ἡμερῶν μετὰ τὴν ἀγγελίαν ἐξήλαυνε Βαβυλῶνος ὁ βασιλεύς, κοινῷ παραγγέλματι πάντων αὐτῷ συνακολουθούντων, ὅσοι τὴν στρατεύσιμον εἶχον ἡλικίαν. Ἐν δὲ τούτοις ἐξῆλθε καὶ Διονύσιος· Ἴων γὰρ ἦν
2 καὶ οὐδενὶ τῶν ὑπηκόων μένειν ἐξῆν. Κοσμησάμενος δὲ ὅπλοις καλλίστοις καὶ ποιήσας στῖφος οὐκ εὐκαταφρόνητον ἐκ τῶν μεθ' ἑαυτοῦ, ἐν τοῖς πρώτοις καὶ φανερωτάτοις κατέταξεν ἑαυτὸν καὶ δῆλος ἦν πράξων τι γενναῖον, οἷα δὴ καὶ φύσει φιλότιμος ἀνὴρ καὶ οὐ πάρεργον τὴν ἀρετὴν τιθέμενος, ἀλλὰ τῶν καλλίστων
3 ἀξιῶν. Τότε δὲ καὶ ἐλπίδος εἶχέ τι κούφης, ὅτι χρήσιμος ἦν ἐν τῷ πολέμῳ φανῇ λήψεται παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ δίχα κρίσεως ἆθλον τῆς ἀριστείας τὴν γυναῖκα.
4 Καλλιρόην δὲ ἡ μὲν βασιλὶς οὐκ ἤθελεν ἐπάγεσθαι· διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐμνημόνευσεν αὐτῆς πρὸς βασιλέα οὐδὲ ἐπύθετο τί κελεύει γενέσθαι περὶ τῆς ξένης· ἀλλὰ καὶ Ἀρταξάτης κατεσιώπησεν, ὡς δῆτα μὴ θαρρῶν ἐν κινδύνῳ τοῦ δεσπότου καθεστηκότος παιδιᾶς ἐρωτικῆς μνημονεύειν, τὸ δὲ ἀληθὲς ἄσμενος ἀπηλλαγμένος καθάπερ ἀγρίου θηρίου· ἐδόκει δ' <ἂν> μοι καὶ χάριν ἔχειν τῷ πολέμῳ διακόψαντι τὴν βασιλέως ἐπιθυμίαν ὑπὸ ἀργίας τρεφομένην.
5 Οὐ μὴν Καλλιρόης ἐπελέληστο βασιλεύς, ἀλλὰ ἐν ἐκείνῳ τῷ ἀδιηγήτῳ ταράχῳ μνήμη τις αὐτὸν εἰσῆλθε τοῦ κάλλους· ᾔδειτο δὲ εἰπεῖν τὸ περὶ αὐτῆς, μὴ δόξῃ παιδαριώδης εἶναι παντάπασιν, ἐν πολέμῳ τηλικούτῳ γυναικὸς εὐμόρφου μνημονεύων. Διαζομένης δὲ τῆς ὁρμῆς πρὸς μὲν Στάτειραν αὐτὴν οὐδὲν εἶπεν, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς τὸν εὐνοῦχον, ἐπειδὴ αὐτῷ συνῄδει τὸν ἔρωτα,
6 ἐπενόησε δέ τι τοιοῦτο. Ἔθος ἐστὶν αὐτῷ τε βασιλεῖ καὶ Περσῶν τοῖς ἀρίστοις, ὅταν εἰς πόλεμον ἐξίωσιν, ἐπάγεσθαι καὶ γυναῖκας καὶ τέκνα καὶ χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ ἐσθῆτα καὶ εὐνούχους καὶ παλλακίδας καὶ

čio je napokon da vojsku oko sebe odmah pokrene, a da na sve strane pošalje glasnike sa zapoviješću da se vojska okupi kod rijeke Eufrata. Kod Perzijanaca se vojska vrlo lako sabire. Kir, prvi perzijski Kralj, odredio je koja plemena za rat daju konjicu i u kojem broju, koja pješaštvo i koliko, koliko svaka strijelaca, običnih kola i onih oboružanih srpovima, koliko slonova i odakle; tko daje sredstva i u kojem obimu. Sve to svi oni pripreme u toliko vremena koliko jednom čovjeku treba da se pripremi.

9. Peti dan poslije te vijesti Kralj krene iz Babilona. Odazivajući se na proglas slijedili su ga svi koji su bili u dobi za vojnu službu. Među njima krene i Dionizije. Bio je Jonjanin, a nitko od podanika nije smio izostati. Bio je opremljen najljepšim oružjem, i pošto je od svojih pratilaca napravio pozamašnu gomilu, smjesti se među prvima i najuočljivijima i bilo je očito da kani napraviti neko junačko djelo, kako i dolikuje čovjeku koji cijeni čast i ne zapostavlja hrabrost nego je smatra jednom od najljepših osobina. Gajio je i neku jalovu nadu da će, ako se pokaže korisnim u ratu, kao nagradu za svoje junaštvo i bez suđenja dobiti od Kralja ženu.

Kraljica, međutim, nije htjela povesti sa sobom Kaliroju. Zbog toga je nije ni spomenula pred Kraljem niti ga je pitala što naređuje u vezi s tuđinkom. A i Artaksat je šutio, kao da se ne usuđuje da gospodaru, koji se našao u opasnosti, spominje zabavu, a u stvari je bio presretan što je se riješio, kao divlje zvijeri. Čini mi se da je možda bio i zahvalan ratu što je u Kralju uništio žudnju koju je besposlica pothranjivala.

No Kralj ipak nije zaboravio na Kaliroju nego se i u onom neopisivom metežu prisjetio te krasote. Bilo ga je stid da kaže nešto o njoj, da se ne bi učinilo kako je sasvim djetinjast kad u toliku ratu spominje lijepu ženu. No kako ga je strast tjerala, ne reče ništa Statiri ni eunuhu, jer je on bio upoznat s njegovom ljubavlju, nego zamisli sljedeću stvar. Običaj je da Kralj i najugledniji Perzijanci odlazeći u rat povedu sa sobom žene, djecu, zlato, srebro, odjeću, eunuhe, priležnice, pse, trpeze, skupocjeno blago i raskošne pred-

κύνας καὶ τραπέζας καὶ πλοῦτον πολυτελῆ καὶ τρυφήν.
7 Τὸν οὖν ἐπὶ τούτων διάκονον καλέσας ὁ βασιλεύς, πολλὰ
πρῶτον εἰπὼν καὶ τὰ ἄλλα διατάξας ὡς ἕκαστον ἔδει
γενέσθαι, τελευταίας ἐμνημόνευσε Καλλιρόης ἀξιοπίστῳ
τῷ προσώπῳ, ὡς οὐδὲν αὐτῷ μέλον· »Κἀκεῖνό« φησι »τὸ
γύναιον τὸ ξένον, περὶ οὗ τὴν κρίσιν ἀνεδεξάμην, σὺν
8 ταῖς ἄλλαις γυναιξὶν ἀκολουθείτω.« Καὶ Καλλιρόη μὲν
οὕτως ἐξῆλθε Βαβυλῶνος οὐκ ἀηδῶς, ἤλπιζε γὰρ καὶ
Χαιρέαν ἐξελεύσεσθαι· πολλὰ μὲν οὖν φέρειν καὶ
πόλεμον ἄδηλα καὶ μεταβολὰς τοῖς δυστυχοῦσι
βελτίονας, τάχα δὲ καὶ τὴν δίκην ἕξειν τέλος ἐκεῖ ταχείας
εἰρήνης γενομένης.

mete. Kralj stoga pozove čovjeka koji je za sve to zadužen, i pošto mu je prethodno opširno govorio i izdao zapovijedi kako što treba biti, na kraju spomene i Kaliroju, uvjerljiva izraza lica, kao da mu nimalo nije stalo: »Neka i ono strano žensko čeljade kojemu sam preuzeo parnicu pođe s ostalim ženama!« I Kaliroja tako krene iz Babilona, ne bez radosti, jer se nadala da će krenuti i Hereja: rat donosi mnogo štošta nepredvidljivo, nesretnicima preokrete nabolje; možda će se i parnica okončati ako se ondje brzo sklopi mir.

Z

1 Πάντων δὲ ἐξιόντων μετὰ βασιλέως ἐπὶ τὸν πόλεμον τὸν πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους Χαιρέᾳ παρήγγειλεν οὐδείς· βασιλέως γὰρ δοῦλος οὐκ ἦν, ἀλλὰ τότε μόνος ἐν Βαβυλῶνι ἐλεύθερος. Ἔχαιρε δὲ ἐλπίζων ὅτι καὶ
2 Καλλιρόη μένει. Τῆς οὖν ὑστεραίας ἦλθεν ἐπὶ τὰ βασίλεια, ζητῶν τὴν γυναῖκα. Κεκλεισμένα δὲ ἰδὼν καὶ πολλοὺς ἐπὶ θύραις τοὺς φυλάσσοντας περιῄει τὴν πόλιν ὅλην ἐξερευνώμενος καὶ συνεχῶς καθάπερ ἐμμανὴς Πολυχάρμου τοῦ φίλου πυνθανόμενος· »Καλλιρόη δὲ
3 ποῦ; Τί γέγονεν; Οὐ δήπου γὰρ καὶ αὐτὴ στρατεύεται.« Μὴ εὑρὼν δὲ Καλλιρόην ἐζήτει Διονύσιον τὸν ἀντεραστὴν καὶ ἦκεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν τὴν ἐκείνου. Προῆλθεν οὖν τις ὥσπερ ἄκαιρος, καὶ εἶπεν ἅπερ ἦν δεδιδαγμένος. Θέλων γὰρ ὁ Διονύσιος ἀπελπίσαι Χαιρέαν τὸν Καλλιρόης γάμον καὶ μηκέτι μένειν τὴν
4 δίκην, ἐπενόησέ τι στρατήγημα τοιοῦτον. Ἐξιὼν ἐπὶ τὴν μάχην κατέλιπε τὸν ἀπαγγελοῦντα πρὸς Χαιρέαν ὅτι βασιλεὺς ὁ Περσῶν χρείαν ἔχων συμμάχων πέπομφε Διονύσιον ἀθροῖσαι στρατιὰν ἐπὶ τὸν Αἰγύπτιον καί, ἵνα πιστῶς αὐτῷ καὶ προθύμως ἐξυπηρετῆται, Καλλιρόην
5 ἀπέδωκε. Ταῦτα ἀκούσας Χαιρέας ἐπίστευσεν εὐθύς· εὐεξαπάτητον γὰρ ἄνθρωπος δυστυχῶν. Καταρρηξάμενος οὖν τὴν ἐσθῆτα καὶ σπαράξας τὰς τρίχας, τὸ στέρνον ἅμα παίων ἔλεγεν· »Ἄπιστε Βαβυλών, κακὴ ξενοδόχε, ἐπ' ἐμοῦ δὲ καὶ ἐρήμη. Ὦ καλοῦ δικαστοῦ· προαγωγὸς γέγονεν ἀλλοτρίας γυναικός. Ἐν πολέμῳ γάμοι. Καὶ ἐγὼ μὲν ἐμμελετῶν τὴν δίκην καὶ πάνυ ἐπεπείσμην δίκαια ἐρεῖν· ἐρήμην δὲ κατεκρίθην καὶ Διονύσιος νενίκηκε
6 σιγῶν. Ἀλλ' οὐδὲν ὄφελος αὐτῷ τῆς νίκης· οὐ γὰρ ζήσεται Καλλιρόη παρόντος διαζευχθεῖσα Χαιρέου, καὶ τὸ πρῶτον ἐξηπάτησεν αὐτὴν τῷ δοκεῖν ἐμὲ τεθνηκέναι. Τί οὖν ἐγὼ βραδύνω καὶ οὐκ ἀποσφάζω πρὸ τῶν βασιλείων ἐμαυτόν, προχέας τὸ αἷμα ταῖς θύραις τοῦ δικαστοῦ; Γνώτωσαν Πέρσαι καὶ Μῆδοι πῶς βασιλεὺς ἐδίκασεν ἐνταῦθα.«
7 Πολύχαρμος δὲ ἰδὼν ἀπαρηγόρητον αὐτῷ τὴν συμφορὰν καὶ ἀδύνατον σωθῆναι Χαιρέαν, »Πάλαι μὲν« ἔφη »παρεμυθούμην σε, φίλτατε, καὶ πολλάκις ἀποθανεῖν ἐκώλυσα, νῦν δέ μοι δοκεῖς καλῶς βεβουλεῦσθαι· καὶ τοσοῦτον ἀποδέω τοῦ σε κωλύειν, ὥστε καὶ αὐτὸς ἤδη συναποθανεῖν ἕτοιμος. Σκεψώμεθα δὲ θανάτου τρόπον ὅστις ἂν γένοιτο βελτίων· ὃν γὰρ σὺ διανοῇ, φέρει μέν

1. Dok su svi s Kraljem kretali u rat protiv Egipćana, Hereji nitko ništa ne javi. Nije bio Kraljev rob nego u tom času jedini slobodan čovjek u Babilonu. Radovao se nadajući se da i Kaliroja ostaje.

Sutradan u potrazi za ženom dođe u kraljevsku palaču. Vidjevši da je zatvorena i da se na vratima nalazi mnogo čuvara, stane je tražiti obilazeći po cijelom gradu. Stalno je kao luđak zapitkivao svoga prijatelja Poliharma: »Gdje je Kaliroja? Što se dogodilo? Nije valjda i ona u vojsci!« Kad nije pronašao Kaliroju, krene u potragu za svojim suparnikom Dionizijem i dođe do njegove kuće. Izađe neki čovjek, tobože slučajno, i odgovori mu kako su ga bili podučili. Dionizije je, naime, u želji da u Hereji uništi nadu u brak s Kalirojom i da ga odgovori da ne čeka na parnicu, smislio sljedeći ratni plan. Odlazeći u borbu ostavio je čovjeka da javi Hereji kako je perzijski Kralj trebajući saveznike poslao Dionizija da skupi vojsku protiv Egipćanina, a da bi osigurao njegovu vjernu i iskrenu pomoć, prepustio mu Kaliroju. Hereja smjesta povjeruje tim riječima: nesretna je čovjeka lako prevariti. Razdere odjeću, počupa kose, i udarajući se o grudi reče: »Nevjerni Babilone, zli gostoprimče, za mene si pustinja! Krasna li suca! Bračni posrednik za tuđu ženu! Vjenčanje usred rata! A ja sam se spremao za parnicu i bio potpuno uvjeren da ću izložiti pravednu stvar! U tajnosti sam osuđen, a Dionizije je dobio ne izgovorivši ni riječi! Ali neće se nimalo okoristiti tom pobjedom! Neće Kaliroja živjeti razdvojena od Hereje dok je on ovdje prisutan! Prije ju je bio prevario mojom navodnom smrću. Čemu oklijevam i ne probodem se pred kraljevskom palačom, ne prolijem krv pred sučevim vratima? Neka znaju Perzijanci i Međani kako je Kralj ovdje sudio!«

Kad je Poliharm vidio da za Herejinu nesreću nema utjehe i da ga je nemoguće spasiti, reče mu: »Nekad sam te, najdraži moj, tješio i često sam te spriječio da ne umreš. No sad mi se čini da je tvoja odluka opravdana! Dapače, ne samo da te ne sprečavam nego sam i sam spreman umrijeti zajedno s tobom! Ali razmislimo na koji bi način bilo bolje umrijeti!

τινα φθόνον βασιλεῖ καὶ πρὸς τὸ μέλλον αἰσχύνην, οὐ
8 μεγάλην δὲ ἐκδικίαν ὧν πεπόνθαμεν. Δοκεῖ δέ μοι τὸν
ἅπαξ ὡρισμένον θάνατον ὑφ' ἡμῶν εἰς ἄμυναν
καταχρήσασθαι τοῦ τυράννου· καλὸν γὰρ λυπήσαντας
αὐτὸν ἔργῳ ποιῆσαι μετανοεῖν, ἔνδοξον καὶ τοῖς ὕστερον
ἐσομένοις διήγημα καταλείποντας ὅτι δύο Ἕλληνες
ἀδικηθέντες ἀντελύπησαν τὸν μέγαν βασιλέα καὶ
9 ἀπέθανον ὡς ἄνδρες.« »Πῶς οὖν« εἶπε Χαιρέας »ἡμεῖς οἱ
<δύο> μόνοι καὶ πένητες καὶ ξένοι τὸν κύριον
τηλικούτων καὶ τοσούτων ἐθνῶν καὶ δύναμιν ἔχοντα ἣν
ἐωράκαμεν λυπῆσαι δυνάμεθα; Τοῦ μὲν γὰρ σώματος
αὐτῷ φυλακαὶ καὶ προφυλακαί, κἂν ἀποκτείνωμεν δέ
τινα τῶν ἐκείνου, κἂν ἐμπρήσωμέν τι τῶν ἐκείνου
10 κτημάτων, οὐκ αἰσθήσεται τῆς βλάβης.« »Ὀρθῶς ἂν« ἔφη
Πολύχαρμος »ταῦτα ἔλεγες, εἰ μὴ πόλεμος ἦν· νῦν δὲ
ἀκούομεν Αἴγυπτον μὲν ἀφεστάναι, Φοινίκην δὲ
ἐαλωκέναι, Συρίαν δὲ κατατρέχεσθαι. Βασιλεῖ δὲ ὁ
πόλεμος ἀπαντήσει καὶ πρὸ τοῦ διαβῆναι τὸν Εὐφράτην.
11 Οὐκ ἐσμεν οὖν οἱ δύο μόνοι, τοσούτους δὲ ἔχομεν
συμμάχους ὅσους ὁ Αἰγύπτιος ἄγει, τοσαῦτα ὅπλα,
τοσαῦτα χρήματα, τοσαύτας τριήρεις. Χρησώμεθα
ἀλλοτρίᾳ δυνάμει πρὸς τὴν ὑπὲρ ἑαυτῶν ἄμυναν.« »Οὔπω
πᾶν εἴρητο ἔπος« καὶ Χαιρέας ἀνεβόησε· »Σπεύδωμεν,
ἀπίωμεν. Δίκας ἐν τῷ πολέμῳ λήψομαι παρὰ τοῦ
2 δικαστοῦ.« Ταχέως τοίνυν ἐξορμήσαντες ἐδίωκον
βασιλέα, προσποιούμενοι ἐθέλειν ἐκείνῳ συστρατεύεσ-
θαι· διὰ γὰρ ταύτης τῆς προφάσεως ἤλπιζον ἀδεῶς
διαβήσεσθαι τὸν Εὐφράτην. Κατέλαβον δὲ τὴν στρατιὰν
ἐπὶ τῷ ποταμῷ καὶ προσμίξαντες τοῖς ὀπισθοφύλαξιν
2 ἠκολούθουν. Ἐπεὶ δὲ ἦκον εἰς Συρίαν, ηὐτομόλησαν πρὸς
τὸν Αἰγύπτιον.

Λαβόντες δὲ αὐτοὺς οἱ φύλακες ἐξήταζον τίνες εἶεν· σχῆμα γὰρ πρεσβευτῶν οὐκ ἔχοντες ὑπωπτεύοντο κατάσκοποι μᾶλλον. Ἔνθα καὶ παρεκινδύνευσαν, εἰ μὴ εἷς γέ τις Ἕλλην ἐκεῖ κατὰ τύχην εὑρεθεὶς συνῆκε τῆς φωνῆς· ἠξίουν δὲ ἄγεσθαι πρὸς τὸν βασιλέα, ὡς μέγα
3 ὄφελος αὐτῷ κομίζοντες. Ἐπεὶ δὲ ἦχθησαν, Χαιρέας εἶπεν· »Ἡμεῖς Ἕλληνές ἐσμεν Συρακόσιοι τῶν εὐπατριδῶν. Οὗτος μὲν οὖν εἰς Βαβυλῶνα φίλος ἐμὸς ὢν ἦλθε δι' ἐμέ, ἐγὼ δὲ διὰ γυναῖκα, τὴν Ἑρμοκράτους θυγατέρα, εἴ τινα Ἑρμοκράτην ἀκούεις στρατηγὸν

Ovako kako ti to zamišljaš, donosi, istina, Kralju svojevrsnu omrznutost i sramotu za budućnost, ali nama zato daje slabu zadovoljštinu za ono što smo pretrpjeli. Moje je mišljenje, kad smo se već jednom odlučili da umremo, da se time poslužimo kako bismo kaznili Kralja. Lijepo je, naime, da Kralju nanesemo bol i tako ga djelotvorno natjeramo na kajanje, a u isti mah da i u budućim naraštajima ostavimo slavnu priču o tome kako su dva Helena, kojima je bila nanesena nepravda, nanijela zauzvrat bol Velikom Kralju, a potom muški poginula.« »A kako bismo«, upita Hereja, »nas dvojica, sami, siromašni, stranci, mogli nanijeti bol gospodaru takvih i tolikih naroda, koji raspolaže silom koju smo i sami vidjeli? Ima svoje tjelesne stražare i predstražare, pa ako i ubijemo nekoga od njegovih i zapalimo nešto od njegova blaga, on tu štetu neće ni osjetiti!« »Imao bi pravo«, odgovori Poliharm, »da nije rat! No kako sada čujemo, Egipat se odmetnuo, Fenikija pala, Sirija je napadnuta. Rat će Kralja zahvatiti i prije nego što prijeđe Eufrat. Nismo nas dvojica sami: imamo onoliko saveznika koliko ih Egipćanin dovodi, isto toliko oružja, novca i troveslarki. Poslužit ćemo se tuđom moći da se osvetimo zbog sebe!« *Još i ne svrši riječ*,[39] a već Hereja poviče: »Požurimo, krenimo! Kralj će nam u ratu platiti račune!«

2. Krenu brzo i pojure za Kraljem, praveći se kao da žele biti u njegovoj vojsci. Nadali su se da će pod tom izlikom lako prijeći Eufrat. Kod rijeke dostignu vojsku, umiješaju se u začelno osiguranje i nastave kretanje s njima. A kad su stigli u Siriju, prebjegnu k Egipćanima. Uhvate ih stražari i upitaju ih tko su. S obzirom na to da nisu izgledali kao poslanici, sumnjalo se da bi prije mogli biti uhode. Bili bi se uistinu izvrgli opasnosti da se ondje slučajno nije našao neki Helen koji je razumio što govore. Zahtijevali su da budu odvedeni do kralja, jer da imaju za nj nešto vrlo korisno. Kad su ih doveli, Hereja reče:

»Mi smo Heleni, Sirakužani, iz plemićkih obitelji. Ovo je moj prijatelj koji je u Babilon došao zbog mene, a ja zbog žene, Hermokratove kćeri – ako si čuo za Hermokrata,

39 Usp. bilj. 12.

4 Ἀθηναίους καταναυμαχήσαντα.« Ἐπένευσεν ὁ Αἰγύπτιος, οὐδὲν γὰρ ἔθνος ἄπυστον ἦν τῆς Ἀθηναίων δυστυχίας, ἣν ἐδυστύχησαν ἐν τῷ πολέμῳ τῷ Σικελικῷ. »Τετυράννηκε δὲ ἡμῶν Ἀρταξέρξης«, καὶ πάντα διηγήσαντο. »Φέροντες οὖν ἑαυτοὺς δίδομέν σοι φίλους πιστούς, δύο τὰ προτρεπτικώτατα εἰς ἀνδρείαν ἔχοντες, θανάτου καὶ ἀμύνης ἔρωτα· ἤδη γὰρ ἐτεθνήκειν ὅσον ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς, λοιπὸν δὲ ζῶ εἰς μόνον τὸ λυπῆσαι τὸν ἐχθρόν.

Μὴ μὰν ἀσπουδί γε καὶ ἀκλειῶς ἀπολοίμην,
ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι.«

5 Ταῦτα ἀκούσας ὁ Αἰγύπτιος ἥσθη καὶ τὴν δεξιὰν ἐμβαλὼν »Εἰς καιρὸν ἥκεις« φησίν, »ὦ νεανία, σεαυτῷ τε κἀμοί.« Παραυτίκα μὲν οὖν αὐτοῖς ἐκέλευσεν ὅπλα δοθῆναι καὶ σκηνήν, μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ὁμοτράπεζον ἐποιήσατο Χαιρέαν, εἶτα καὶ σύμβολον· ἐπεδείκνυτο γὰρ φρόνησίν τε καὶ θάρσος, μετὰ τοῦτο δὲ καὶ πίστιν, οἷα δὴ καὶ φύσεως ἀγαθῆς καὶ παιδείας οὐκ ἀπρονόητος.

6 Ἐπήγειρε δὲ μᾶλλον αὐτὸν καὶ διαπρεπέστερον ἐποίησεν ἡ πρὸς βασιλέα φιλονεικία καὶ τὸ δεῖξαι θέλειν ὅτι οὐκ ἦν εὐκαταφρόνητος, ἀλλ' ἄξιος τιμῆς. Εὐθὺς οὖν ἔργον ἐπεδείξατο μέγα.

Τῷ μὲν Αἰγυπτίῳ τὰ μὲν ἄλλα προκεχωρήκει ῥᾳδίως καὶ κύριος ἐγεγόνει τῆς Κοίλης Συρίας ἐξ ἐπιδρομῆς,
7 ὑποχείριος δὲ ἦν αὐτῷ καὶ Φοινίκη πλὴν Τύρου. Τύριοι δὲ φύσει γένος ἐστὶ μαχιμώτατον καὶ κλέος ἐπ' ἀνδρείᾳ θέλουσι κεκτῆσθαι, μὴ δόξωσι καταισχύνειν τὸν Ἡρακλέα, φανερώτατον θεὸν παρ' αὐτοῖς καὶ ᾧ μόνῳ σχεδὸν ἀνατεθείκασι τὴν πόλιν. Θαρροῦσι δὲ καὶ
8 ὀχυρότητι τῆς οἰκήσεως. Ἡ μὲν γὰρ πόλις ἐν θαλάσσῃ κατῴκισται, λεπτὴ δὲ εἴσοδος αὐτὴν συνάπτουσα τῇ γῇ κωλύει τὸ μὴ νῆσον εἶναι· ἔοικε δὲ νηὶ καθωρισμένῃ καὶ
9 ἐπὶ γῆς τεθεικυίᾳ τὴν ἐπιβάθραν. Πανταχόθεν οὖν αὐτοῖς τὸν πόλεμον ἀποκλεῖσαι ῥᾴδιον· τὴν μὲν πεζὴν στρατιὰν ἐκ τῆς θαλάσσης, ἀρκούσης αὐτῇ πύλης μιᾶς, τὸν δὲ

zapovjednika koji je porazio Atenjane na moru.« Egipćanin potvrdno klimne glavom. Nije bilo toga naroda koji nije čuo za nesreću koju su Atenjani doživjeli u Sicilskom ratu. »Pali smo u ruke silnika Artakserksa« – i sve mu ispričaju. »Žurimo da ti se stavimo na raspolaganje kao odani prijatelji. Imamo dva ponajjača poticaja za hrabrost: želju za smrću i želju za osvetom! Koliko se nesreća na me oborilo, već bih i umro, ali živim samo zato da nanesem bol neprijatelju.

Ali bez borbe lje i bez slave poginut ne ću,
djelo ću veliko svršit, i unuci znat će za njega!«[40]

Te riječi razvesele Egipćanina, pa on ispruži desnicu i reče: »Mladiću, dolaziš u pravi čas – pravi i za sebe i za mene!« Odmah naredi da im se dodijeli oružje i šator. Nedugo potom pozove Hereju za svoj stol, a zatim ga odredi i za savjetnika, s obzirom na to da je bio pokazao razboritost, neustrašivost, a napokon i vjernost, jer je bio čestit po prirodi, odgojen i promišljen. Još više ga je poticalo i uglednijim ga činilo suparništvo s Kraljem i želja da pokaže kako nije bilo kakva zanemarljiva osoba nego čovjek dostojan počasti. Tako je ubrzo učinio veliko djelo.

Egipćanima je sve polazilo od ruke: u naletu su zagospodarili Kelesirijom, a njihovu je vlast priznala i Fenikija – s izuzetkom Tira. Tirani su po prirodi narod žestokih ratnika koji hrabrošću žele steći slavu, da se ne bi činilo kako posramljuju Herakla, najuglednijega među svojim bogovima kojem su jedinom posvetili svoj grad. Sigurnost im ulijeva i čvrstina njihove naseobine. Grad je sagrađen na moru, uzak prolaz vezuje ga s kopnom i sprečava ga da ne bude otokom.[41] Nalik je na ukotvljen brod koji brodske stepenice povezuju s kopnom. Njegovim je građanima lako odbiti napad bilo s koje strane. Pješačku vojsku odbijaju s mora jer

40 *Il.* 22.304-305 (Hektor uviđa da je izgubljen u borbi s Ahilejem).

41 Zauzeće Tira 332. pr. n. e. jedan je od najslavnijih pothvata Aleksandra Makedonskog na njegovu pohodu na istok. Zapovjedničke odlike Herejine u posljednjim dvjema knjigama očigledno su zamišljene tako da ih čitalac supostavi Aleksandrovim. O motivskoj ovisnosti posljednje četvrtine Haritonova romana i tzv. *Romana o Aleksandru* usp. K. Plepelits, o. c., str. 17-18.

ἐπίπλουν τῶν τριηρῶν τείχεσιν, ὀχυρῶς φκοδομημένης
3 τῆς πόλεως καὶ λιμέσι κλειομένης ὥσπερ οἰκίας. Πάντων
οὖν τῶν πέριξ ἐαλωκότων μόνοι Τύριοι τῶν Αἰγυπτίων
κατεφρόνουν, τὴν εὔνοιαν καὶ πίστιν τῷ Πέρσῃ
φυλάπτοντες. Ἐπὶ τούτῳ δυσχεραίνων ὁ Αἰγύπτιος
συνήγαγε βουλήν. Τότε πρῶτον Χαιρέαν παρεκάλεσεν εἰς
τὸ συμβούλιον καὶ ἔλεξεν ὧδε.

2 »Ἄνδρες σύμμαχοι, δούλους γὰρ οὐκ ἂν εἴποιμι τοὺς
φίλους, ὁρᾶτε τὴν ἀπορίαν ὅτι ὥσπερ ναῦς ἐπὶ πολὺ
εὐπλοήσασα ἐναντίῳ ἀνέμῳ λαμβανόμεθα καὶ Τύρος ἡ
παγχάλεπος κατέχει σπεύδοντας ἡμᾶς· ἐπείγεται δὲ καὶ
βασιλεύς, ὡς πυνθανόμεθα. Τί οὖν χρὴ πράττειν; Οὔτε
γὰρ ἐλεῖν Τύρον ἔνεστιν οὔτε ὑπερβῆναι, καθάπερ δὲ
τεῖχος ἐν μέσῳ κειμένη τὴν Ἀσίαν ἡμῖν πᾶσαν ἀποκλείει.
Δοκεῖ δέ μοι τὴν ταχίστην ἐντεῦθεν ἀπιέναι, πρὶν ἢ τὴν
3 Περσῶν δύναμιν Τυρίοις προσγενέσθαι. Κίνδυνος δὲ
καταληφθεῖσιν ἡμῖν ἐν τῇ πολεμίᾳ. Τὸ δὲ Πηλούσιον
ὀχυρόν, ἔνθα οὔτε Τυρίους οὔτε Μήδους οὔτε πάντας
ἀνθρώπους ἐπιόντας δεδοίκαμεν· ψάμμος τε γὰρ
ἀδιόδευτος καὶ εἴσοδος ὀλίγη καὶ θάλασσα ἡμετέρα καὶ
Νεῖλος Αἰγυπτίους φιλῶν.« Ταῦτα εἰπόντος λίαν εὐλαβῶς
σιωπὴ πάντων ἐγένετο καὶ κατήφεια· μόνος δὲ Χαιρέας
4 ἐτόλμησεν εἶπεῖν· »Ὦ βασιλεῦ, σὺ γὰρ ἀληθῶς βασιλεύς,
οὐχ ὁ Πέρσης, ὁ κάκιστος ἀνθρώπων· λελύπηκάς με
σκεπτόμενος περὶ φυγῆς ἐν ἐπινικίοις· νικῶμεν γάρ, ἂν
θεοὶ θέλωσι, καὶ οὐ μόνον Τύρον ἕξομεν, ἀλλὰ καὶ
Βαβυλῶνα. Πολλὰ δὲ ἐν πολέμῳ καὶ τὰ ἐμπόδια γίνεται,
πρὸς ἃ δεῖ μὴ παντάπασιν ἀποκνεῖν, ἀλλὰ ἐγχειρεῖν
5 προβαλλομένους ἀεὶ τὴν ἀγαθὴν ἐλπίδα. Τούτους δὲ ἐγώ
σοι τοὺς Τυρίους, τοὺς νῦν καταγελῶντας, γυμνοὺς ἐν
πέδαις παραστήσω. Εἰ δὲ ἀπιστεῖς, ἐμὲ προθυσάμενος
ἀπέρχου· ζῶν γὰρ οὐ κοινωνήσω φυγῆς. Ἂν δὲ καὶ
πάντως θέλῃς, ὀλίγους ἐμοὶ κατάλιπε τοὺς ἑκουσίως
μενοῦντας·

Νῶι δ' ἐγὼ Πολύχαρμός τε μαχησόμεθα·
σὺν γὰρ θεῷ εἰλήλουθμεν.«

6 Ἡδέσθησαν πάντες μὴ συγκαταθέσθαι τῇ Χαιρέου
γνώμῃ· βασιλεὺς δὲ θαυμάσας αὐτοῦ τὸ φρόνημα
συνεχώρησεν ὁπόσον βούλεται τῆς στρατιᾶς ἐπίλεκτον
λαβεῖν. Ὁ δὲ οὐκ εὐθὺς εἵλετο, ἀλλὰ καταμίξας ἑαυτὸν εἰς

su im dovoljna jedna ulazna vrata, a napad troveslarki zidinama, jer je grad čvrsto sazidan i zatvoren lukama kao kuća.

3. Sva je dakle okolica bila pala, samo su se Tirani oholili pred Egipćanima, zadržavajući svoju naklonjenost i vjernost prema Perzijancima. Egipćanin se zbog toga ljutio i sazove vijeće. Bilo je to prvi put da je i Hereju pozvao na vijećanje. Evo što je rekao:

»Suborci – svoje prijatelje ne mogu nazvati robovima! – vidite u čemu je teškoća. Kao brod koji je dugo sretno plovio, namjerili smo se na protivan vjetar. Tir nas krajnje neugodno zadržava u napredovanju! Kako doznajemo, ovamo hita i sam Kralj. Što da radimo? Tir se ne može ni zauzeti ni mimoići, jer nas kao zid koji se pruža po sredini rastavlja od cijele Azije. Moje je mišljenje da što prije treba otići odavle, dok perzijska vojska ne stigne u pomoć Tiranima. Opasno je ako nas zateknu na neprijateljskoj zemlji. Peluzij je čvrst, tamo nas nije strah da će nas napasti bilo Tirani bilo Međani ili bilo tko drugi. Pijesak je neprohodan, prolaz je uzak, more je naše, a Nil je Egipćanima prijatelj!« Nakon tih njegovih pretjerano opreznih riječi nastane šutnja i pokunjenost. Jedino se Hereja usudio prigovoriti:

»Kralju – jer uistinu si ti kralj, a ne Perzijanac, najgori od svih ljudi: pogodilo me tvoje razmišljanje o bijegu usred pobjedničkog slavlja! Pobjednici smo, ako je volja bogova, i nećemo samo Tir imati nego i Babilon! U ratu se javljaju mnoge prepreke pred kojima ni časa ne treba oklijevati nego biti poduzetan, uvijek oboružan dobrom nadom. Te ću ti Tirane, koji nam se sada smiju, dovesti gole i u okovima! Ako mi ne vjeruješ, prije povlačenja prinesi mene za žrtvu. Živ u bijegu neću sudjelovati! No ako po svaku cijenu tako hoćeš, ostavi mi nekolicinu ljudi koji će dobrovoljno ostati sa mnom.

Tu ću ostati ja i Poliharm da vodimo borbu:
s bogom smo ovamo došli!«[42]

Svi su se sramili ne pristati uz Herejin prijedlog. Kralj mu je, zadivljen njegovom srčanošću, dopustio da uzme odabranih vojnika onoliko koliko bude htio. On ih nije

42 Usp. *Il.* 9,48-49 (izmijenjene riječi Diomedove na vijećanju).

τὸ στρατόπεδον καὶ Πολύχαρμον κελεύσας τὸ αὐτό,
πρῶτον ἀνηρεύνα εἴ τινες εἶεν Ἕλληνες ἐν τῷ
7 στρατοπέδῳ. Πλείονες μὲν οὖν εὑρέθησαν οἱ
μισθοφοροῦντες, ἐξελέξατο δὲ Λακεδαιμονίους καὶ
Κορινθίους καὶ τοὺς ἄλλους Πελοποννησίους· εὗρε δὲ καὶ
ὡς εἴκοσι Σικελιώτας. Ποιήσας οὖν τριακοσίους τὸν
8 ἀριθμὸν ἔλεξεν ὧδε· »Ἄνδρες Ἕλληνες, ἐμοὶ τοῦ
βασιλέως ἐξουσίαν παρασχόντος ἐπιλέξασθαι τῆς
στρατιᾶς τοὺς ἀρίστους, εἱλόμην ὑμᾶς· καὶ γὰρ αὐτὸς
Ἕλλην εἰμί, Συρακόσιος, γένος Δωριεύς. Δεῖ δὲ ἡμᾶς μὴ
μόνον εὐγενείᾳ τῶν ἄλλων ἀλλὰ καὶ ἀρετῇ διαφέρειν.
9 Μηδεὶς οὖν καταπλαγῇ τὴν πρᾶξιν ἐφ' ἣν ὑμᾶς
παρακαλῶ, καὶ γὰρ δυνατὴν εὑρήσομεν καὶ ῥᾳδίαν, δόξῃ
μᾶλλον ἢ πείρᾳ δύσκολον. Ἕλληνες ἐν Θερμοπύλαις
τοσοῦτοι Ξέρξην ὑπέστησαν. Τύριοι δὲ οὐκ εἰσι
πεντακόσιαι μυριάδες ἀλλὰ ὀλίγοι καὶ καταφρονήσει
μετ' ἀλαζονείας, οὐ φρονήματι μετ' εὐβουλίας χρώμενοι.
10 Γνώτωσαν οὖν πόσον Ἕλληνες Φοινίκων διαφέρουσιν.
Ἐγὼ δὲ οὐκ ἐπιθυμῶ στρατηγίας, ἀλλ' ἕτοιμος
ἀκολουθεῖν ὅστις ἂν ὑμῶν ἄρχειν θέλῃ· πειθόμενον γὰρ
εὑρήσει, ἐπεὶ καὶ δόξης οὐκ ἐμῆς ἀλλὰ κοινῆς ὀρέγομαι.«
11 Πάντες ἐπεβόησαν· »Σὺ στρατήγει.« »Βουλομένων«, ἔφη
»στρατηγῶ καὶ τὴν ἀρχήν μοι ὑμεῖς δεδώκατε· διὰ τοῦτο
πειράσομαι πάντα πράττειν ὥστε ὑμᾶς μὴ μετανοεῖν τὴν
πρὸς ἐμὲ εὔνοιάν τε καὶ πίστιν ᾐρημένους. Ἀλλ' ἔν τε τῷ
παρόντι σὺν θεοῖς ἔνδοξοι καὶ περίβλεπτοι γενήσεσθε καὶ
πλουσιώτατοι τῶν συμμάχων, εἴς τε τὸ μέλλον ὄνομα
καταλείψετε τῆς ἀρετῆς ἀθάνατον καὶ πάντες
ὑμνήσουσιν ὡς τοὺς μετὰ Ὀθρυάδου τριακοσίους ἢ τοὺς
μετὰ Λεωνίδου, οὕτως καὶ τοὺς μετὰ Χαιρέου
ἀνευφημήσουσιν.« Ἔτι λέγοντος πάντες ἀνέκραγον·
4 »Ἡγοῦ«, καὶ πάντες ὥρμησαν ἐπὶ τὰ ὅπλα. Κοσμήσας δὲ
αὐτοὺς ὁ Χαιρέας ταῖς καλλίσταις πανοπλίαις ἤγαγεν ἐπὶ
τὴν βασιλέως σκηνήν. Ἰδὼν δὲ ὁ Αἰγύπτιος ἐθαύμασε καὶ
ἄλλους ὁρᾶν ὑπελάμβανεν, οὐ τοὺς συνήθεις,
2 ἐπηγγείλατο δὲ αὐτοῖς μεγάλας δωρεάς. »Ταῦτα μὲν« ἔφη
Χαιρέας »πιστεύομεν· σὺ δὲ ἔχε τὴν ἄλλην στρατιὰν ἐν

odmah odredio nego se uvukao u tabor, davši istu zapovijed Poliharmu, i stao se raspitivati ima li u taboru možda Helena. Našlo se više plaćenika. Izabrao je Lakedemonjane, Korinćane i druge Peloponežane. Našao je i oko dvadeset Sicilijanaca. Kad ih je skupio tri stotine, reče im ovako: »Heleni! Kralj mi je pružio mogućnost da izaberem najbolje vojnike, i ja sam izabrao vas! I ja sam Helen, Sirakužanin, iz dorskoga plemena. Mi se od drugih moramo razlikovati ne samo plemenitim podrijetlom nego i hrabrošću. Neka se nitko ne prepadne posla na koji vas pozivam – vidjet ćemo da je izvodiv i lagan, teži kad se o njemu razmišlja nego kad se na nj prione! Upravo ovolik broj Helena odupro se Kserksu u Termopilima. Tirana nema pet milijuna nego ih je malo, omalovažavaju nas zbog svoje razmetljivosti a ne zbog razumne hrabrosti.[43] Neka uvide kolika je razlika između Helena i Feničana. Nisam ja željan zapovjedništva – spreman sam krenuti za svakim koji vas bude htio voditi. Taj će me upoznati kao poslušna vojnika, jer ne žudim za svojom nego za zajedničkom slavom!« Svi poviču: »Budi ti zapovjednik!« »Vaša volja«, odgovori, »vi ste mi dali vlast! Pokušat ću zato učiniti sve da se ne pokajete zbog toga što ste svoju privrženost i vjernost poklonili meni. U ovoj prilici, uz pomoć bogova, postat ćete slavni, viđeni i najbogatiji među saveznicima, a za budućnost ćete ostaviti besmrtno ime hrabrosti i svi će vam pjevati hvalospjeve; kao one tri stotine uz Otridata ili Leonidu tako će slaviti i one uz Hereju!«[44] Još je govorio, kad svi poviču: »Vodi nas!« i jurnu svi po oružje.

4. Hereja ih opremi najljepšim oklopima i povede prema kraljevu šatoru. Kad ih je Egipćanin ugledao, zadivi se i pomisli da gleda neke druge ljude, a ne svoje, te im obeća velike poklone. Hereja reče: »U to vjerujemo! Ti drži ostalu

43 To je brojka, nesumnjivo pretjerana, kojom Herodot procjenjuje invazijsku perzijsku vojsku 480. pr. n. e (*Povijest*, 7.185).

44 *Otridata* je D'Orvilleova emendacija za besmisleno rukopisno *Mitridata*. Za Otridata usp. Herodotovu *Povijest*, 1.82. Ispravka u *Miltijada*, koja je historiografski logičnija (riječ je o atenskom vojskovođi na Maratonu 490. pr. n.e), pretpostavlja grubu omašku u broju ljudi pod njegovim zapovjedništvom (10000 : 300).

τοῖς ὅπλοις καὶ μὴ πρότερον ἐπέλθῃς τῇ Τύρῳ πρὶν κρατήσωμεν αὐτῆς καὶ ἀναβάντες ἐπὶ τὰ τείχη καλῶμεν
3 ὑμᾶς.« »Οὕτως« ἔφη »ποιήσειαν οἱ θεοί.«

Συνεσπειραμένους οὖν ὁ Χαιρέας ἐκείνους ἤγαγεν ἐπὶ τὴν Τύρον, ὥστε πολὺ ἐλάττονας δόξαι· ὡς καὶ ἀληθῶς

Ἀσπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ'
[ἀνήρ.

Καὶ τὸ μὲν πρῶτον οὐδὲ καθεωρῶντο ὑπὸ τῶν πολεμίων· ὡς δ' ἐγγὺς ἦσαν, βλέποντες αὐτοὺς <οἱ> ἀπὸ τῶν τειχῶν ἐσήμαινον τοῖς ἔνδον, πάντα μᾶλλον <ἢ>
4 πολεμίους εἶναι προσδοκῶντες. Τίς γὰρ ἂν καὶ προσεδόκησε τοσούτους ὄντας ἐπὶ τὴν δυνατωτάτην πόλιν παραγίνεσθαι, πρὸς ἣν οὐδέποτε ἐθάρρησεν ἐλθεῖν οὐδὲ πᾶσα ἡ τῶν Αἰγυπτίων δύναμις; Ἐπεὶ δὲ τοῖς τείχεσιν ἐπλησίαζον, ἐπυνθάνοντο τίνες εἶεν καὶ τί
5 βούλοιντο. Χαιρέας δὲ ἀπεκρίνατο· »Ἡμεῖς Ἕλληνες μισθοφόροι παρὰ τοῦ Αἰγυπτίου τὸν μισθὸν οὐκ ἀπολαμβάνοντες ἀλλὰ καὶ ἐπιβουλευθέντες ἀπολέσθαι πάρεσμεν πρὸς ὑμᾶς, μεθ' ὑμῶν ἀμύνεσθαι θέλοντες τὸν
6 κοινὸν ἐχθρόν.« Ἐμήνυσέ τις ταῦτα τοῖς ἔνδον καὶ ἀνοίξας τὰς πύλας προῆλθεν ὁ στρατηγὸς μετ' ὀλίγων. Τοῦτον πρῶτον Χαιρέας ἀποκτείνας ὥρμησεν ἐπὶ τοὺς ἄλλους,

Τύπτε δ' ἐπιστροφάδην· τῶν δὲ στόνος ὦρνυτ'
[ἀεικής.

Ἄλλος δὲ ἄλλον ἐφόνευεν, ὥσπερ λέοντες εἰς ἀγέλην βοῶν ἐμπεσόντες ἀφύλακτον· οἰμωγὴ δὲ καὶ θρῆνος κατεῖχε τὴν πόλιν ἅπασαν, ὀλίγων μὲν τὸ γινόμενον
7 ὁρώντων, πάντων δὲ θορυβουμένων. Καὶ ὄχλος ἄτακτος ἐξεχεῖτο διὰ τῆς πύλης, βουλόμενος θεάσασθαι τὸ
8 συμβεβηκός. Τοῦτο μάλιστα τοὺς Τυρίους ἀπώλεσεν. Οἱ μὲν γὰρ ἔνδοθεν ἐξελθεῖν ἐβιάζοντο, οἱ δὲ ἔξω παιόμενοι καὶ κεντούμενοι ξίφεσι καὶ λόγχαις εἴσω πάλιν ἔφευγον, ἁπάντων δὲ ἀλλήλοις ἐν στενοχωρίᾳ πολλὴν ἐξουσίαν παρεῖχον τοῖς φονεύουσιν. Οὔκουν οὐδὲ τὰς πύλας δυνατὸν ἦν κλεῖσαι, σεσωρευμένων ἐν αὐτοῖς τῶν
9 νεκρῶν. Ἓν δὲ τῷ ἀδιηγήτῳ τούτῳ ταράχῳ μόνος ἐσωφρόνησε Χαιρέας· βιασάμενος γὰρ τοὺς ἁπάντων καὶ εἴσω τῶν πυλῶν γενόμενος ἀνεπήδησεν ἐπὶ τὰ τείχη δέκατος αὐτὸς καὶ ἄνωθεν ἐσήμαινε καλῶν τοὺς Αἰγυπτίους. Οἱ δὲ λόγου θᾶττον παρῆσαν καὶ Τύρος

vojsku pod oružjem i ne prilazi Tiru prije nego što ga osvojimo, popnemo se na zidine i pozovemo vas.« »Neka bogovi tako učine«, odvrati mu.

Hereja povede te ljude prema Tiru u zbijenu poretku, tako da se činilo da ih je mnogo manje. Tada doista

štit se sa štitom sasta i sa šljemom šljem i s junakom junak.[45]

U prvi mah neprijatelji ih nisu ni opažali. Kad su se približili, straža sa zidina obavijesti one unutra, vjerujući u sve prije nego u to da je riječ o neprijateljima. Ta tko bi se bio nadao da će tako malobrojni krenuti na najmoćniji grad, na koji se nije usudila navaliti ni cijela egipatska vojska? Kad su se primaknuli zidinama, upitaju ih tko su i što žele. Hereja odgovori: »Mi smo helenski plaćenici, ali Egipćanin ne samo da nam ne daje plaću nego smo došli i u opasnost da zaglavimo. Zato smo došli do vas jer se hoćemo s vama boriti protiv zajedničkog neprijatelja.« Netko to dojavi onima unutra. Zapovjednik grada otvori vrata i iziđe im ususret s malobrojnom pratnjom. Hereja prvo njega ubije, a potom krene na ostale:

sa svih strana stane ubijati, grdno zakrče.[46]

Svatko je ubijao svojeg čovjeka, kao kad lavovi navale na nebranjeno stado. Cijelim se gradom širilo zapomaganje i kuknjava. Iako je tek malen dio doista vidio što se događa, uznemirili su se svi. Svjetina je bez ikakva poretka nagrtala na vrata u želji da vidi što se zbilo. To je Tirane najviše upropastilo. Jedni su silom pokušavali izići s unutrašnje strane, a drugi su opet izvana, pod udarcima i ubodima mačeva i kopalja bježali unutra, pa su, sudarajući se jedni s drugima u uskom prolazu pružali izvrsnu priliku svojim ubojicama. Zbog nagomilanih leševa ni vrata se nisu mogla zatvoriti. U tom neopisivom metežu jedino je Hereja sačuvao razum. Prokrči put kroz one koji su dolazili ususret, i kad se našao s onu stranu vrata, skoči s još devetoricom na bedeme i počne znakovima dozivati Egipćane. Oni pristignu dok bi okom trepnuo i Tir bude zauzet.

45 *Il.* 13,131; *Il.* 16,215.

46 *Od.* 22,308 (Odisej i Telemah ubijaju prosce).

10 ἐαλώκει. Τύρου δὲ ἁλούσης οἱ μὲν ἄλλοι πάντες
ἐώρταζον, μόνος δὲ Χαιρέας οὔτε ἔθυσεν οὔτε
ἐστεφανώσατο. »Τί γάρ μοι ὄφελος ἐπινικίων, ἂν σύ,
Καλλιρόη, μὴ βλέπῃς; Οὐκέτι στεφανώσομαι μετ' ἐκείνην
τὴν γαμήλιον νύκτα. Εἴτε γὰρ τέθνηκας, ἀσεβῶ, εἴτε καὶ 5
ζῇς, πῶς ἑορτάζειν δύναμαι δίχα σοῦ, κατακειμένης ἂν ἐν
τοιούτοις;«
11 Βασιλεὺς δὲ ὁ Περσῶν διαβὰς τὸν Εὐφράτην ἔσπευδεν
ὡς τάχιστα τοῖς πολεμίοις συμμίξαι. Πυθόμενος γὰρ
Τύρον ἑαλωκέναι περὶ Σιδῶνος ἐφοβεῖτο καὶ τῆς ὅλης 10
12 Συρίας, ὁρῶν τὸν πολέμιον ἀντίπαλον ἤδη. Διὰ τοῦτο
ἔδοξεν αὐτῷ μηκέτι μετὰ πάσης τῆς θεραπείας ὁδεύειν,
ἀλλὰ εὐζωνότερον, ἵνα μηδὲν ἐμπόδιον ᾖ τῷ τάχει.
Παραλαβὼν δὲ τῆς στρατιᾶς τὸ καθαρώτατον τὴν
ἄχρηστον ἡλικίαν αὐτοῦ κατέλιπε μετὰ τῆς βασιλίδος καὶ 15
τὰ χρήματα καὶ τὰς ἐσθῆτας καὶ τὸν πλοῦτον τὸν
13 βασιλικόν. Ἐπεὶ δὲ πάντα θορύβου καὶ ταραχῆς
ἐπέπληστο καὶ μέχρις Εὐφράτου τὰς πόλεις κατειλήφει ὁ
πόλεμος, ἔδοξεν ἀσφαλέστερον εἶναι τοὺς καταλει-
5 πομένους εἰς Ἄραδον ἀποθέσθαι. Νῆσος δέ ἐστιν αὕτη 20
ἀπέχουσα τῆς ἠπείρου σταδίους τριάκοντα, παλαιὸν
ἱερὸν ἔχουσα Ἀφροδίτης. Ὥσπερ οὖν ἐν οἰκίᾳ, μετὰ
2 πάσης ἀδείας καὶ γυναῖκες ἐνταῦθα διῆγον. Θεασαμένη
δὲ Καλλιρόη τὴν Ἀφροδίτην, στᾶσα καταντικρὺ τὸ μὲν
πρῶτον ἐσιώπα καὶ ἔκλαιεν, ὀνειδίζουσα τῇ θεῷ τὰ 25
δάκρυα· μόλις δὲ ὑπεφθέγξατο· »Ἰδοὺ καὶ Ἄραδος, μικρὰ
νῆσος ἀντὶ τῆς μεγάλης Σικελίας καὶ οὐδεὶς ἐνταῦθα
3 ἐμός. Ἀρκεῖ, δέσποινα. Μέχρι ποῦ με πολεμεῖς; Εἰ καὶ
ὅλως σοι προσέκρουσα, τετιμώρησαί με· εἰ καὶ νεμεσητὸν
ἔδοξέ σοι τὸ δυστυχὲς κάλλος, ὁλέθρου μοι γέγονεν 30
αἴτιον. Ὃ μόνον ἔλιπέ μου ταῖς συμφοραῖς, ἤδη καὶ
4 πολέμου πεπείραμαι. Πρὸς τὴν σύγκρισιν τῶν παρόντων
ἦν μοι καὶ Βαβυλὼν φιλάνθρωπος. Ἐγγὺς ἐκεῖ Χαιρέας
ἦν. Νῦν δὲ πάντως τέθνηκεν· ἐμοῦ γὰρ ἐξελθούσης οὐκ ἂν
ἔζησεν. Ἀλλ' οὐκ ἔχω παρὰ τίνος πύθωμαι τί γέγονε. 35
5 Πάντες ἀλλότριοι, πάντες βάρβαροι, φθονοῦντες,
μισοῦντες, τῶν δὲ μισούντων χείρονες οἱ φιλοῦντες. Σύ
μοι, δέσποινα, δήλωσον εἰ Χαιρέας ζῇ.« Ταῦτα λέγουσα
ἔτι ἀπῄει· ἐπιστᾶσα δὲ <παρεμυθεῖτο> Ῥοδογούνη,
Ζωπύρου μὲν θυγάτηρ, γυνὴ δὲ Μεγαβύζου, καὶ πατρὸς 40

Poslije zauzeća svi su slavili, samo Hereja nije ni žrtve prinio niti se okitio vijencem. »Kakva mi je korist od pobjedničkog slavlja, ako ga ti, Kalirojo, ne gledaš? Poslije one svadbene noći nikada se više neću kititi vijencima. Ako si umrla, bila bi to bezbožnost, a ako si živa, kako mogu slaviti bez tebe – a možda si u kakvoj nevolji?«

U međuvremenu je perzijski Kralj prešao Eufrat i žurio se da se što prije sukobi s neprijateljima. Kad je saznao da je Tir zauzet, počne se bojati za Sidon i za cijelu Siriju, jer je vidio da se protivnik izjednačio s njim. Zbog toga je odlučio da ne ide dalje u punom sastavu nego da bude rasterećeniji, kako ništa ne bi omelo njegovo kretanje. Uzeo je najprobraniji dio vojske, a one koji su zbog dobi za tako nešto bili neupotrebljivi ostavio je na onom mjestu, zajedno s kraljicom, riznicama, odorama i kraljevskim blagom. Budući da su se nemiri i metež proširili na cijelo područje, a rat je zahvatio gradove sve do Eufrata , učinilo se sigurnijim one koji ostaju smjestiti na Arad.

5. To je otok udaljen trideset stadija od kopna, na kojem se nalazi drevno svetište Afroditino. Ondje su žene boravile bez ikakva straha, kao kod kuće.

Kad je Kaliroja ugledala Afroditu, stane joj sučelice i isprva je šutjela i plakala, grdeći božicu zbog suza. Napokon jedva prozbori: »Evo i Arada, malog otoka umjesto goleme Sicilije, a ni ovdje nikoga mojega! Sada je dosta, gospodarice! Dokle ćeš ratovati protiv mene? Ako sam se i jako ogriješila o tebe, već si mi se zato osvetila! Ako ti je mrska moja nesretna ljepota – ona je bila uzrok moje propasti. Već sam iskusila i ono što je jedino nedostajalo mojoj nesreći: rat! U usporedbi sa sadašnjim položajem i Babilon je prema meni bio milostiv. Ondje je Hereja bio u blizini. Sada nema sumnje da je umro – moj odlazak ne bi mogao preživjeti. Nemam od koga bih doznala što se dogodilo. Svi su tuđinci, svi su barbari, zavide mi, mrze me, a od tih koji me mrze još su gori oni koji me vole. Gospodarice, pokaži mi da li je Hereja živ! Kad je to govorila, već se spremala da ode. Pristupi joj Rodoguna, Zopirova kći a Megabizova žena, kojoj su i otac i muž bili perzijski odličnici, i pokušavala ju je utje-

καὶ ἀνδρὸς Περσῶν ἀρίστων. Αὕτη δὲ ἦν <ἡ> Καλλιρόη
6 ἀπαντήσασα πρώτη Περσίδων, ὅτε εἰς Βαβυλῶνα εἰσῄει.
Ὁ δὲ Αἰγύπτιος ἐπειδήπερ ἤκουσε βασιλέα πλησίον
ὄντα καὶ παρεσκευασμένον κατὰ γῆν καὶ κατὰ
θάλασσαν, καλέσας Χαιρέαν εἶπε· »Τὰ μὲν πρῶτά σου
τῶν κατορθωμάτων ἀμείψασθαι καιρὸν οὐκ ἔσχον· σὺ
γάρ μοι Τύρον ἔδωκας· περὶ δὲ τῶν ἐξῆς παρακαλῶ, μὴ
ἀπολέσωμεν ἕτοιμα ἀγαθά, ὧν κοινωνόν σε ποιήσομαι.
7 Ἐμοὶ μὲν γὰρ ἀρκεῖ Αἴγυπτος, σοὶ δὲ γενήσεται κτῆμα
Συρία. Φέρ' οὖν σκεψώμεθα τί ποιητέον· ἐν ἀμφοτέροις
γὰρ τοῖς στοιχείοις ὁ πόλεμος ἀκμάζει. Σοὶ δὲ ἐπιτρέπω
τὴν αἵρεσιν, εἴτε τῆς πεζῆς θέλεις στρατηγεῖν εἴτε τῆς
8 ναυτικῆς δυνάμεως. Οἶομαι δὲ οἰκειότερόν σοι εἶναι τὴν
θάλασσαν· ὑμεῖς γὰρ οἱ Συρακόσιοι καὶ Ἀθηναίους
κατεναυμαχήσατε. Σήμερον δὲ ἀγὼν ἐστί σοι πρὸς
Πέρσας τοὺς ὑπὸ Ἀθηναίων νενικημένους. Ἔχεις τριήρεις
Αἰγυπτίας, μείζονας καὶ πλείονας τῶν Σικελικῶν· μίμησαι
τὸν κηδεστὴν Ἑρμοκράτην ἐν τῇ θαλάσσῃ.« Χαιρέας δὲ
ἀπεκρίνατο· »Πᾶς ἐμοὶ κίνδυνος ἡδύς· ὑπὲρ σοῦ δὲ
ἀναδέξομαι τὸν πόλεμον καὶ πρὸς τὸν ἔχθιστον ἐμοὶ
9 βασιλέα. Δὸς δέ μοι μετὰ τῶν τριηρῶν καὶ τοὺς
τριακοσίους τοὺς ἐμούς.« »Ἔχε« φησὶ »καὶ τούτους καὶ
ἄλλους, ὅσους ἂν θέλῃς.« Καὶ εὐθὺς ἔργον ἐγίνετο ὁ
λόγος· κατήπειγε γὰρ ἡ χρεία. Καὶ ὁ μὲν Αἰγύπτιος ἔχων
τὴν πεζὴν στρατιὰν ἀπηντᾶτο τοῖς πολεμίοις, ὁ δὲ
10 Χαιρέας ναύαρχος ἀπεδείχθη. Τοῦτο πρότερον
ἀθυμοτέρους ἐποίησε τοὺς πεζούς, ὅτι μετ' αὐτῶν οὐκ
ἐστρατεύσατο Χαιρέας, καὶ γὰρ ἐφίλουν αὐτὸν ἤδη καὶ
ἀγαθὰς εἶχον ἐλπίδας ἐκείνου στρατηγοῦντος· ἔδοξεν οὖν
11 ὥσπερ ὀφθαλμὸς ἐξῃρῆσθαι μεγάλου σώματος. Τὸ δὲ
ναυτικὸν ἐπήρθη ταῖς ἐλπίσι καὶ φρονήματος
ἐνεπλήσθησαν, ὅτι τὸν ἀνδρειότατον καὶ κάλλιστον
εἶχον ἡγούμενον. Ὀλίγον τε ἐπένθουν ἢ οὐδέν, ἀλλὰ
ὥρμηντο καὶ τριήραρχοι καὶ κυβερνῆται καὶ ναῦται καὶ
στρατιῶται πάντες ὁμοίως τίς προθυμίαν ἐπιδείξεται
Χαιρέᾳ πρῶτος.
12 Τῆς δὲ αὐτῆς ἡμέρας καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν
ἡ μάχη συνήφθη. Χρόνον μὲν οὖν πολὺν ἀντέσχεν ἡ πεζὴ
στρατιὰ τῶν Αἰγυπτίων Μήδοις τε καὶ Πέρσαις, εἶτα
πλήθει βιασθέντες ἐνέδωκαν. Καὶ βασιλεὺς δὲ ἔφιππος
διώκων. Σπουδὴ δὲ ἦν τοῦ Αἰγυπτίου καταφυγεῖν εἰς
Πηλούσιον, τοῦ δὲ Πέρσου θᾶττον καταλαβεῖν· τάχα δ'
ἂν καὶ διέφυγεν, εἰ μὴ Διονύσιος ἔργον θαυμαστὸν
13 ἐπεδείξατo. Καὶ ἐν τῇ συμβολῇ ἠγωνίσατο λαμπρῶς, ἀεὶ

šiti. Bila je to žena koja je prva među Perzijankama pošla ususret Kaliroji kad je bila ulazila u Babilon.

Kad je Egipćanin čuo da se Kralj približio i da se i na kopnu i na moru pripremio, pozove Hereju i reče: »Nisam imao čime da te nagradim za tvoje prve podvige, jer Tir si ti meni dao. Pozivam te da u ovome što slijedi ne upropastimo dobra koja smo stekli, a u kojima ću i tebi, Hereja, dati udjela. Meni je Egipat dovoljan – Sirija će biti tvoje vlasništvo. Hajde da vidimo što treba činiti. Rat bjesni na obama počelima svijeta. Tebi prepuštam izbor: hoćeš li zapovijedati kopnenom vojskom ili pomorskim snagama? Mislim da će ti more više odgovarati: vi, Sirakužani, porazili ste na moru i Atenjane! Sutra te čeka borba s Perzijancima, koje su Atenjani bili porazili. Raspolažeš egipatskim troveslarkama koje su veće i brojnije od sicilskih. Slijedi na moru primjer svojega tasta Hermokrata!« Hereja mu odgovori: »Meni je svaka opasnost draga: prihvatit ću u tvoje ime ovo ratovanje, pogotovu jer je upereno protiv mojeg najvećeg neprijatelja, Kralja. Daj mi uz troveslarke i one tri stotine mojih ljudi.« »Evo ti ih«, reče, »i drugih koliko hoćeš.« Njegove se riječi odmah pretvore u djelo – nužda je na to tjerala.

Egipćanin se tako s kopnenom vojskom približavao neprijatelju, a Hereja bude postavljen za zapovjednika mornarice. Pješaštvo prvo postane malodušnije zbog toga što se Hereja više ne bori zajedno s njim, jer su ga već zavoljeli i čvrsto se uzdali u njegovo zapovjedništvo. Učinilo im se kao da je golemu tijelu bilo izvađeno oko. Nasuprot tomu, mornarici su nade porasle i ispunila se samopouzdanjem jer ima najhrabrijeg i najljepšeg zapovjednika. Zapovjednici troveslarki, kormilari i mornari tužili su se malo i ništa: svi su podjednako prionuli na to tko će prvi pred Herejom pokazati svoj žar.

Isti se dan bitka zapodjela i na kopnu i na moru. Egipatsko pješaštvo kratko se vrijeme opiralo Međanima i Perzijancima, a zatim je svladano mnoštvom popustilo i Kralj se na kraju dao u potjeru. Egipćanin se žurio da pobjegne u Peluzij, a Perzijanac da ga prije toga stigne. Možda bi i uspio pobjeći da Dionizije nije napravio čudesan podvig. I u bitki

μαχόμενος πλησίον βασιλέως, ἵνα αὐτὸν βλέπῃ, καὶ πρῶτος ἐτρέψατο τοὺς καθ' αὐτόν· τότε δὲ τῆς φυγῆς μακρᾶς οὔσης καὶ συνεχοῦς ἡμέραις τε καὶ νυξίν, ὁρῶν ἐπὶ τούτοις λυπούμενον βασιλέα, »Μὴ λυποῦ« φησιν, »ὦ δέσποτα· κωλύσω γὰρ ἐγὼ τὸν Αἰγύπτιον διαφυγεῖν, ἄν
14 μοι δῷς ἱππεῖς ἐπιλέκτους.« Ἐπῄνεσε βασιλεὺς καὶ δίδωσιν· ὁ δὲ πεντακισχιλίους λαβὼν συνῆψε σταθμοὺς δύο ἡμέρᾳ μιᾷ, καὶ νυκτὸς ἐπιπεσὼν τοῖς Αἰγυπτίοις ἀπροσδόκητος πολλοὺς μὲν ἐζώγρησε, πλείονας δὲ ἀπέκτεινεν. Ὁ δὲ Αἰγύπτιος ζῶν καταλαμβανόμενος, ἀπέσφαξεν ἑαυτὸν καὶ Διονύσιος τὴν κεφαλὴν ἐκόμισε
15 πρὸς βασιλέα. Θεασάμενος δὲ ἐκεῖνος, »Ἀναγράφω σε« εἶπεν »εὐεργέτην εἰς τὸν οἶκον τὸν ἐμὸν καὶ ἤδη σοι δίδωμι δῶρον τὸ ἥδιστον, οὗ μάλιστα πάντων αὐτὸς ἐπιθυμεῖς, Καλλιρόην γυναῖκα. Κέκρικε τὴν δίκην ὁ πόλεμος. Ἔχεις τὸ κάλλιστον ἄθλον τῆς ἀριστείας.« Διονύσιος δὲ προσεκύνησε καὶ ἰσόθεον ἔδοξεν ἑαυτόν,
6 πεπεισμένος ὅτι βεβαίως ἤδη Καλλιρόης ἀνήρ ἐστι. Καὶ ἐν μὲν τῇ γῇ ταῦτα ἐπράσσετο· ἐν δὲ τῇ θαλάσσῃ Χαιρέας ἐνίκησεν, ὥστε μηδὲ ἀντίπαλον αὐτῷ γενέσθαι τὸ πολέμιον ναυτικόν· οὔτε γὰρ τὰς ἐμβολὰς ἐδέξαντο τῶν Αἰγυπτίων τριηρῶν, οὔτε ὅλως ἀντίπρῳροι κατέστησαν, ἀλλὰ αἳ μὲν εὐθὺς ἀνετράπησαν, ἃς δὲ καὶ πρὸς τὴν γῆν ἐξενεχθείσας ἐζώγρησεν αὐτάνδρους· ἐνεπλήσθη δὲ ἡ
2 θάλασσα ναυαγίων Μηδικῶν. Ἀλλ' οὔτε βασιλεὺς ἐγίνωσκε τὴν ἧτταν τὴν ἐν τῇ θαλάσσῃ τῶν ἰδίων οὔτε Χαιρέας τὴν ἐν τῇ γῇ τῶν Αἰγυπτίων, ἐνόμιζε δὲ ἑκάτερος κρατεῖν ἐν ἀμφοτέροις.

Ἐκείνης οὖν τῆς ἡμέρας ἧς ἐναυμάχησε καταπλεύσας εἰς Ἄραδον ὁ Χαιρέας τὴν μὲν νῆσον ἐκέλευσε περιπλέοντας ἐν κύκλῳ παραφυλάττειν· <...> ὡς αὐτοὺς
3 ἀποδώσοντας λόγον τῷ δεσπότῃ. Κἀκεῖνοι τοὺς μὲν εὐνούχους καὶ θεραπαινίδας καὶ πάντα τὰ εὐωνότερα σώματα συνήθροισαν εἰς τὴν ἀγοράν, αὕτη γὰρ εὐρυχωρίαν εἶχε. Τοσοῦτο δὲ ἦν τὸ πλῆθος ὥστε οὐ μόνον ἐν ταῖς στοαῖς, ἀλλὰ καὶ ὑπαίθριοι
4 διενυκτέρευσαν. Τοὺς δ' ἀξιώματός τι μετέχοντας εἰς οἴκημα τῆς ἀγορᾶς εἰσήγαγον, ἐν ᾧ συνήθως οἱ ἄρχοντες ἐχρημάτιζον. Αἱ δὲ γυναῖκες χαμαὶ ἐκαθέζοντο περὶ τὴν βασιλίδα καὶ οὔτε πῦρ ἀνῆψαν οὔτε τροφῆς ἐγεύσαντο· πεπεισμέναι γὰρ ἦσαν ἑαλωκέναι μὲν βασιλέα καὶ ἀπολωλέναι τὰ Περσῶν πράγματα, τὸν δὲ Αἰγύπτιον

se bio hrabro držao, boreći se stalno u blizini Kraljevoj, da bi ga ovaj vidio, i prvi je nagnao u bijeg one koji su njemu bili sučeljeni, a kada poslije velika bijega neprestana dananoćna potjera nije uspijevala, Dionizije, videći kako to jedi Kralja, reče: »Ne jedi se, gospodaru! Ako mi daš odabrane konjanike, spriječit ću Egipćanina da pobjegne!« Kralj se složi i dopusti mu. Dionizije je poveo njih pet tisuća, prevalio u jednom danu dvodnevnu dionicu i noću neočekivano navalio na Egipćane. Mnoge je žive uhvatio, još ih je više pobio. Egipćanin se, u trenutku kad su ga imali živa zarobiti, probo mačem, a Dionizije je njegovu glavu ponio Kralju. Kad ga je ovaj ugledao, reče mu: »Dat ću zapisati da si dobročinitelj moje kuće, a već sada ti dajem najljepši dar za kojim više od svega žudiš – Kaliroju za ženu! Rat je presudio parnicu. Za svoje junaštvo imaš najljepšu nagradu.« Dionizije padne ničice pred njim i pomisli da je ravan bogovima, uvjeren da je sada sigurno Kalirojin muž.

6. Dok se to odigravalo na kopnu, na moru je pobjedu odnio Hereja, i to tako da mu protivnička mornarica nije ni pružila otpor. Nisu izdržali navalu egipatskih troveslarki, nisu uopće ni pramac upravili na njih nego su se neki od njih smjesta okrenuli, a neke je, izvučene na kopno, zarobio zajedno s posadom. More se napunilo olupinama medskih brodova. Međutim, ni Kralj nije znao za poraz svojih na moru, ni Hereja za poraz Egipćana na kopnu, nego je svaki mislio da je gospodar na obama ratištima.

Na isti dan pomorske bitke Hereja doplovi do Arada, naredi da brodovi okruže otok i motre na nj (...)[47] da bi mogli izvijestiti gospodara. Oni na trgu koji je bio dovoljno prostran skupe eunuhe, sluškinje i svu manje vrijednu čeljad. To je mnoštvo bilo toliko da nisu noćili samo u trijemovima nego i pod vedrim nebom. One koji su po nečemu bili važniji odveli su u zgradu na trgu u kojoj su obično raspravljali gradski oci. Žene su ležale na zemlji oko kraljice. Ni vatru nisu zapalile, niti su dotakle hranu. Bile su uvjerene da je Kralj zarobljen i da je s Perzijom svršeno, da je Egipat u sva-

47 Neznatna lakuna u izvorniku.

πανταχοῦ νικᾶν. Ἡ νὺξ ἐκείνη καὶ ἡδίστη καὶ χαλεπωτάτη κατέσχεν Ἄραδον. Αἰγύπτιοι μὲν γὰρ ἔχαιρον ἀπηλλαγμένοι πολέμου καὶ δουλείας Περσικῆς, οἱ δὲ ἁλωκότες Περσῶν δεσμὰ καὶ μάστιγας καὶ ὕβρεις καὶ σφαγὰς προσεδόκων, τὸ φιλανθρωπότατον δὲ δουλείαν· ἡ δὲ Στάτειρα ἐνθεῖσα τὴν κεφαλὴν εἰς τὰ γόνατα Καλλιρόης ἔκλαιεν· ἐκείνη γάρ, ὡς ἂν Ἑλληνὶς καὶ πεπαιδευμένη καὶ οὐκ ἀμελέτητος κακῶν, παρεμυθεῖτο μάλιστα τὴν βασιλίδα. Συνέβη δέ τι τοιοῦτον. Αἰγύπτιος στρατιώτης, ὁ πεπιστευμένος φυλάττειν τοὺς ἐν τῷ οἰκήματι, γνοὺς ἔνδον εἶναι τὴν βασιλίδα, κατὰ τὴν ἔμφυτον θρησκείαν τῶν βαρβάρων πρὸς τὸ ὄνομα τὸ βασιλικὸν ἐγγὺς μὲν αὐτῇ προσελθεῖν οὐκ ἐτόλμησε, στὰς δὲ παρὰ τῇ θύρᾳ κεκλεισμένῃ, »Θάρρει, δέσποινα« εἶπε, »νῦν μὲν γὰρ οἶδεν ὁ ναύαρχος ὅτι καὶ σὺ μετὰ τῶν αἰχμαλώτων ἐνταῦθα κατεκλείσθης, μαθὼν δὲ προνοήσεταί σου φιλανθρώπως· οὐ μόνον γὰρ ἀνδρεῖος, ἀλλὰ καὶ <...« »...> γυναῖκα ποιήσεται· φύσει γάρ ἐστι φιλογύναιος.« Ταῦτα ἀκούσασα ἡ Καλλιρόη μέγα ἀνεκώκυσε καὶ τὰς τρίχας ἐσπάραττε λέγουσα· »Νῦν ἀληθῶς αἰχμάλωτός εἰμι. Φόνευσόν με μᾶλλον ἢ ταῦτα ἐπαγγέλλου. Γάμον οὐχ ὑπομένω· θάνατον εὔχομαι. Κεντείτωσαν καὶ καέτωσαν· ἐντεῦθεν οὐκ ἀναστήσομαι· τάφος ἐμός ἐστιν οὗτος ὁ τόπος. Εἰ δέ, ὡς λέγεις, φιλάνθρωπός ἐστιν ὁ στρατηγός, ταύτην μοι δότω τὴν χάριν· ἐνταῦθά με ἀποκτεινάτω.« Δεήσεις αὐτῇ πάλιν ἐκεῖνος προσέφερεν, ἡ δ' οὐκ ἀνίστατο, ἀλλὰ συγκεκαλυμμένη πεσοῦσα ἐπὶ τῆς γῆς ἔκειτο. Σκέψις προῦκειτο τῷ Αἰγυπτίῳ τί καὶ πράξειε· βίαν μὲν γὰρ οὐκ ἐτόλμα προσφέρειν, πεῖσαι δὲ πάλιν οὐκ ἐδύνατο. Διόπερ ὑποστρέψας προσῆλθε τῷ Χαιρέᾳ σκυθρωπός. Ὁ δὲ ἰδὼν »Τοῦτο ἄλλο« φησὶν »ἦν. Κλέπτουσί τινες τὰ κάλλιστα τῶν λαφύρων; Ἀλλ' οὐ χαίροντες αὐτὸ πράξουσιν.« Ὡς οὖν εἶπεν ὁ Αἰγύπτιος· »Οὐδεμία γέγονε κάκη, δέσποτα· τὴν γὰρ γυναῖκα, ἣν εὗρον ἐν πλατείαις τεταμένην, οὐ βούλεται ἐλθεῖν, ἀλλ' ἔρριπται χαμαί, ξίφος αἰτοῦσα καὶ ἀποθανεῖν βουλομένη.« Γελάσας ὁ Χαιρέας εἶπεν· »Ὦ πάντων ἀνθρώπων ἀφυέστατε, οὐκ οἶδας πῶς

kom pogledu pobjednik. Bila je to istovremeno i najdraža i najteža noć koja se spustila nad Arad. Egipćani su se radovali što su se riješili rata i robovanja Perzijancima, a zarobljeni Perzijanci očekivali su okove, bičeve, nasilje, klanje, a pri najčovječnijem postupku, ropstvo. Statira je položila glavu na Kalirojina koljena i plakala. Ona je kao Helenka, dobro odgojena i ne bez iskustva u nesrećama, najviše tješila kraljicu. No evo što se dogodilo.

Neki egipatski vojnik kojemu je bilo povjereno da čuva ljude u onoj zgradi, saznavši da se unutra nalazi kraljica, zbog urođena barbarskog strahopoštovanja pred kraljevskim imenom nije joj se usudio prići nego je stao pred zatvorenim vratima i rekao: »Ne boj se, gospodarice! Zapovjednik brodovlja zasada ne zna da si sa zarobljenim ženama i ti ovdje zatvorena. Kad sazna, milostivo će se pobrinuti za te. Nije samo hrabar nego i (...)[48] oženiti se, jer je po naravi ljubitelj žena.« Na te riječi Kaliroja glasno zakuka i stane čupati kose govoreći: »Sada sam zaista zarobljenica! Ubij me, radije nego da mi to obećaješ! Brak ne mogu otrpjeti, hoću smrt! Neka me bodu, neka me žegu – odavle ne ustajem! Ovo je mjesto moj grob! Ako je zapovjednik, kako kažeš, milostiv, neka mi napravi tu uslugu i ubije me ovdje!« On je ponovno stane moliti, ali ona nije ustajala nego je ovijena velom pala na zemlju i ostala ležati. Egipćanin je razmišljao što da radi: nije se usuđivao upotrijebiti silu, a nagovoriti je opet nije mogao. Zbog toga se vrati i smrknut pristupi Hereji. Kad ga je ovaj opazio, reče mu: »Nešto se dogodilo! Zar netko krade najbolji plijen? Neće mu taj posao donijeti radosti!« Egipćanin odgovori: »Nikakvo se zlo nije dogodilo, gospodaru! Samo što žena koju sam zatekao kako leži na podu ne želi doći nego se bacila na zemlju, traži mač i hoće umrijeti.« Hereja se nasmija i reče: »O, najgluplji čovječe, zar ne znaš da se ženi pristupa molbama, pohvalama, obećanjima, a

48 U ovoj, nešto većoj lakuni, nedostaje u najmanju ruku jedno vojnikovo pitanje Kaliroji i početak njezina odgovora, a vjerojatno je nešto vremena iziskivao i prijenos pripovjedačeve pažnje sa Statire na Kaliroju. Za opsežniji pokušaj rekonstrukcije, bez uvjerljivosti u ponekom pretjeranom detalju, usp. K. Plepelits, o.c., str. 186-187.

μεθοδεύεται γυνὴ παρακλήσεσιν, ἐπαίνοις, ἐπαγγελίαις, μάλιστα δέ, ἂν ἐρᾶσθαι δοκῇ; Σὺ δὲ βίαν ἴσως προσῆγες
11 καὶ ὕβριν.« »Οὔ« ἔφη, »δέσποτα· πάντα δὲ ταῦτα ὅσα λέγεις πεποίηκα ἐν διπλῷ μᾶλλον, καὶ γάρ σου κατεψευσάμην ὅτι ἔξεις αὐτὴν γυναῖκα· ἡ δὲ πρὸς τοῦτο
12 μάλιστα ἠγανάκτησεν.« Ὁ δὲ Χαιρέας »Ἐπαφρόδιτος ἄρα« φησίν »εἰμι καὶ ἐράσμιος, εἰ καὶ πρὶν ἰδεῖν ἀπεστράφη με καὶ ἐμίσησεν. Ἔοικε δὲ φρόνημα εἶναι τῆς γυναικὸς οὐκ ἀγεννές. Μηδεὶς αὐτῇ προσφερέτω βίαν, ἀλλὰ ἐᾶτε διάγειν ὡς προῄρηται· πρέπει γάρ μοι σωφροσύνην τιμᾶν. Καὶ αὐτὴ γὰρ ἴσως ἄνδρα πενθεῖ.«

iznad svega, uvjeravanjem da je voljena? A ti si se možda nasilno i bezobrazno ponio!« »Nisam, gospodaru! Učinio sam sve to o čemu ti govoriš, dapače, dvostruko toliko, čak sam i za te slagao da ćeš se oženiti njome. A nju je upravo to najviše ražestilo!« Hereja odvrati: »Očito sam ljubak i privlačan kad me, i prije no što me vidjela, odbila i zamrzila. Ponos te žene očito je u njezinu plemenitu podrijetlu. Neka nitko ne bude nasilan prema njoj nego je pustite onako kako je sama izabrala. Meni služi na čast da poštujem čednost. A možda i ona tuguje za mužem.«

H

1 Ὡς μὲν οὖν Χαιρέας ὑποπτεύσας Καλλιρόην Διονυσίῳ παραδεδόσθαι, θέλων ἀμύνασθαι βασιλέα πρὸς τὸν Αἰγύπτιον ἀπέστη καὶ ναύαρχος ἀποδειχθεὶς ἐκράτησε τῆς θαλάσσης, νικήσας δὲ κατέσχεν Ἄραδον, ἔνθα βασιλεὺς καὶ τὴν γυναῖκα τὴν ἑαυτοῦ καὶ πᾶσαν τὴν θεραπείαν ἀπέθετο καὶ Καλλιρόην, ἐν τῷ πρόσθεν λόγῳ
2 δεδήλωται. Ἔμελλε δὲ ἔργον ἡ Τύχη πράττειν οὐ μόνον παράδοξον, ἀλλὰ καὶ σκυθρωπόν, ἵνα ἔχων Καλλιρόην Χαιρέας ἀγνοήσῃ καὶ τὰς ἀλλοτρίας γυναῖκας ἀναλαβὼν ταῖς τριήρεσιν ἀπάγῃ, μόνην δὲ τὴν ἰδίαν ἐκεῖ καταλίπῃ οὐχ ὡς Ἀριάδνην καθεύδουσαν, οὐδὲ Διονύσῳ νυμφίῳ,
3 λάφυρον δὲ τοῖς ἑαυτοῦ πολεμίοις. Ἀλλ' ἀπέδοξε τὸ δεινὸν Ἀφροδίτῃ· ἤδη γὰρ αὐτῷ διηλλάττετο, πρότερον ὀργισθεῖσα χαλεπῶς διὰ τὴν ἄκαιρον ζηλοτυπίαν, ὅτι δῶρον παρ' αὐτῆς λαβὼν τὸ κάλλιστον, οἷον οὐδὲ Ἀλέξανδρος ὁ Πάρις, ὕβρισεν εἰς τὴν χάριν. Ἐπεὶ δὲ καλῶς ἀπελογήσατο τῷ Ἔρωτι Χαιρέας ἀπὸ δύσεως εἰς ἀνατολὰς διὰ μυρίων παθῶν πλανηθείς, ἠλέησεν αὐτὸν Ἀφροδίτη καὶ ὅπερ ἐξ ἀρχῆς δύο τῶν καλλίστων ἥρμοσε ζεῦγος, γυμνάσασα διὰ γῆς καὶ θαλάσσης, πάλιν
4 ἠθέλησεν ἀποδοῦναι. Νομίζω δὲ καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο σύγγραμμα τοῖς ἀναγινώσκουσιν ἥδιστον γενήσεσθαι· καθάρσιον γάρ ἐστι τῶν ἐν τοῖς πρώτοις σκυθρωπῶν. Οὐκέτι λῃστεία καὶ δουλεία καὶ δίκη καὶ μάχη καὶ ἀποκαρτέρησις καὶ πόλεμος καὶ ἅλωσις, ἀλλὰ ἔρωτες
5 δίκαιοι ἐν τούτῳ <καὶ> νόμιμοι γάμοι. Πῶς οὖν ἡ θεὸς ἐφώτισε τὴν ἀλήθειαν καὶ τοὺς ἀγνοουμένους ἔδειξεν ἀλλήλοις λέξω.

Ἑσπέρα μὲν ἦν, ἔτι δὲ πολλὰ τῶν αἰχμαλώτων κατελέλειπτο. Κεκμηκὼς οὖν ὁ Χαιρέας ἀνίσταται, ἵνα
6 διατάξηται τὰ πρὸς τὸν πλοῦν. Παριόντι δὲ αὐτῷ τὴν ἀγορὰν ὁ Αἰγύπτιος ἔλεξεν· »Ἐνταῦθά ἐστιν ἡ γυνή, δέσποτα, ἡ μὴ βουλομένη προσελθεῖν, ἀλλὰ ἀποκαρτεροῦσα· τάχα δὲ σὺ πείσεις αὐτὴν ἀναστῆναι· τί γάρ σε δεῖ καταλείπειν τὸ κάλλιστον τῶν λαφύρων;« Συνεπελάβετο καὶ Πολύχαρμος τοῦ λόγου, βουλόμενος ἐμβαλεῖν αὐτόν, εἴ πως δύναιτο, εἰς ἔρωτα καινὸν καὶ Καλλιρόης

OSMA KNJIGA

1. Kako je Hereja, posumnjavši da je Kaliroja prepuštena Dioniziju, u želji da se osveti Kralju prešao na Egipćaninovu stranu i kako je, izabran za zapovjednika mornarice, dobio bitku na moru i poslije pobjede zauzeo Arad kamo je Kralj bio sklonio svoju ženu, svu poslugu i Kaliroju, objašnjeno je u prethodnoj knjizi. Sudbina je nakanila prirediti ne samo nevjerojatnu nego i žalosnu stvar, da Hereja ima Kaliroju u rukama, a ne zna za to, da tuđe žene pokupi i odvede na troveslarkama, a da jedino svoju ostavi ondje, ne kao zaspalu Arijadnu niti za mladoženju Dioniza nego kao plijen svojim neprijateljima. Ali Afrodita je odlučila da ne dopusti tu strahotu. Bila je već na putu da se izmiri s Herejom, pošto se prethodno bila silno razljutila zbog njegove neumjesne ljubomore kad je, dobivši od nje najljepši poklon kakav nije dobio ni Paris Aleksandar, bio obijestan prema njezinoj milosti. Kad se Hereja, prošavši od zapada do istoka kroz nebrojene patnje, pošteno opravdao pred Erosom, Afrodita se smilila na nj, pa je nakon progona po kopnu i moru ponovno zaželjela uspostaviti vezu tog najljepšeg para, baš kao u početku. Mislim da će ovaj posljednji dio priče čitaocima biti najmiliji: on je iskupljenje za žalosne događaje iz prethodnih knjiga. Nema više razbojništva, robovanja, parnice, borbe, izgladnjivanja na smrt, rata, zarobljavanja nego pravedna ljubav i zakonit brak. Kako je božica osvijetlila put do istine, i njih, koji jedno za drugo nisu znali, pokazala jedno drugomu, ispričat ću sada.

Bijaše večer,[49] a još je mnoštvo zarobljenika bilo ostalo. Hereja umoran ustane da izda naredbe za plovidbu. Dok je išao po trgu, onaj mu egipatski vojnik reče: »Ovdje je ona žena koja ne želi doći do tebe, gospodaru, nego se na smrt izgladnjuje. Možda ćeš je ti nagovoriti da ustane. Zašto da ostaviš ovdje svoj najljepši plijen?« I Poliharm se s tim složi, želeći, ako je ikako moguće, da ga uvuče u neku novu ljubavnu vezu koja bi mu bila utjeha za Kaliroju, pa mu kaza:

49 Aluzija na glasovito mjesto iz Demostenova govora *O vijencu* (*c.* 169).

παραμύθιον. »Εἰσέλθωμεν« ἔφη, »Χαιρέα.« Ὑπερβὰς οὖν
τὸν οὐδὸν καὶ θεασάμενος ἐρριμμένην καὶ κεκαλυμμένην
εὐθὺς ἐκ τῆς ἀναπνοῆς καὶ τοῦ σχήματος ἐταράχθη τὴν
ψυχὴν καὶ μετέωρος ἐγένετο. Πάντως δ' ἂν καὶ ἐγνώρισεν
εἰ <μὴ> σφόδρα πέπειστο Καλλιρόην ἀπειληφέναι
8 Διονύσιον. Ἠρέμα δὲ προσελθών, »Θάρρει« φησίν, »ὦ
γύναι, ἥτις ἂν ᾖς, οὐ γάρ σε βιασόμεθα· ἔξεις δὲ ἄνδρα ὃν
θέλεις.« Ἔτι λέγοντος ἡ Καλλιρόη γνωρίσασα τὴν φωνὴν
ἀπεκαλύψατο καὶ ἀμφότεροι συνεβόησαν· »Χαιρέα«
»Καλλιρόη.« Περιχυθέντες δὲ ἀλλήλοις, λιποψυχήσαντες
9 ἔπεσον. Ἄφωνος δὲ καὶ Πολύχαρμος τὸ πρῶτον εἱστήκει
πρὸς τὸ παράδοξον, χρόνου δὲ προϊόντος »Ἀνάστητε«
εἶπεν, »ἀπειλήφατε ἀλλήλους· πεπληρώκασιν οἱ θεοὶ τὰς
ἀμφοτέρων εὐχάς. Μέμνησθε δὲ ὅτι οὐκ ἐν πατρίδι ἐστέ,
ἀλλ' ἐν πολεμίᾳ γῇ, καὶ δεῖ ταῦτα πρότερον οἰκονομῆσαι
10 καλῶς ἵνα μηδεὶς ἔτι ὑμᾶς διαχωρίσῃ.« Τοιαῦτα
ἐμβοῶντος, ὥσπερ τινὲς ἐν φρέατι βαθεῖ βεβαπτισμένοι
μόλις ἄνωθεν φωνὴν ἀκούσαντες, βραδέως ἀνήνεγκαν,
εἶτα ἰδόντες ἀλλήλους καὶ καταφιλήσαντες πάλιν
παρείθησαν καὶ δεύτερον καὶ τρίτον τοῦτο ἔπραξαν, μίαν
φωνὴν ἀφιέντες· »Ἔχω σε, εἰ ἀληθῶς εἶ Καλλιρόη· εἰ
ἀληθῶς εἶ Χαιρέας.«
11 Φήμη δὲ διέτρεχεν ὅτι ὁ ναύαρχος εὗρηκε τὴν
γυναῖκα. Οὐ στρατιώτης ἔμεινεν ἐν σκηνῇ, οὐ ναύτης ἐν
τριήρει, οὐ θυρωρὸς ἐν οἰκίᾳ· πανταχόθεν συνέτρεχον
λαλοῦντες· »Ὦ γυναικὸς μακαρίας, εἵληφε τὸν
εὐμορφότατον ἄνδρα.« Καλλιρόης δὲ φανείσης οὐδεὶς ἔτι
Χαιρέαν ἐπῄνεσεν, ἀλλ' εἰς ἐκείνην πάντες ἀφεώρων, ὡς
12 μόνην οὖσαν. Ἐβάδιζε δὲ σοβαρά, Χαιρέου καὶ
Πολυχάρμου μέσην αὐτὴν δορυφορούντων. Ἄνθη καὶ
στεφάνους ἔβαλλον αὐτοῖς, καὶ οἶνος καὶ μύρα πρὸ τῶν
ποδῶν ἐχεῖτο, καὶ πολέμου καὶ εἰρήνης ἦν ὁμοῦ τὰ
13 ἥδιστα, ἐπινίκια καὶ γάμοι. Χαιρέας δὲ εἴθιστο μὲν ἐν
τριήρει καθεύδειν καὶ νυκτὸς καὶ μεθ' ἡμέραν πολλὰ
πράττων· τότε δὲ Πολυχάρμῳ πάντα ἐπιτρέψας, αὐτὸς
οὐδὲ νύκτα περιμείνας εἰσῆλθεν εἰς τὸν θάλαμον τὸν
βασιλικόν· καθ' ἑκάστην γὰρ πόλιν οἶκος ἐξαίρετος
14 ἀποδέδεικται τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ. Κλίνη μὲν ἔκειτο
χρυσήλατος, στρωμνὴ δὲ Τυρίᾳ πορφυρᾷ, ὕφασμα
Βαβυλώνιον.

»Uđimo, Hereja!« Ovaj prijeđe prag i kad je ugledao ženu kako leži, zavijena u veo, odmah mu je od njezina disanja i obrisa zaigralo srce. Sav se potrese. Da nije bio čvrsto uvjeren da je Kaliroju dobio Dionizije, svakako bi je bio prepoznao. Polako joj priđe i reče joj: »Ne boj se, ženo, koja god bila! Neću prema tebi biti nasilan. Imat ćeš za muža koga ti budeš htjela.« Još je on govorio kad Kaliroja prepozna njegov glas i oboje poviču: »Hereja!« »Kaliroja!« Bace se jedno drugomu u zagrljaj, a potom izgube svijest i padnu na zemlju. Isprva je pred nevjerojatnim prizorom i Poliharm ostao bez riječi, no nakon nekog vremena ipak reče: »Ustanite, dobili ste jedno drugo! Bogovi su ispunili vaše obostrane želje. Ali sjetite se da niste u domovini nego u neprijateljskoj zemlji pa prvo treba pametno osigurati da vas nitko više ne razdvoji.« On je vikao, ali oni su, kao da su zaronili u dubok bunar, jedva čuli njegov glas odozgo. Polako se osvijeste, potom ugledaju jedno drugo, izljube se i ponovno padnu u nesvijest. Tako urade i drugi i treći put, ne govoreći ništa drugo osim: »Držim te – ako si to doista ti, Kalirojo!« »Ako si to doista ti, Hereja!«

Glas da je zapovjednik brodovlja našao ženu počne se širiti. Nije bilo tog vojnika koji bi bio ostao u šatoru, mornara koji bi ostao na brodu, stražara koji bi ostao u zgradi. Ljudi su u trku pristizali sa svih strana: »Kako je to sretna žena, najdivnijeg muža ima!« Ali kad se Kaliroja pojavila, nitko više nije izrekao hvalu Hereji nego su svi okretali poglede prema njoj kao da uz nju nema nikoga. Koračala je uznosito između Hereje i Poliharma,koji su je pratili poput tjelesnih čuvara. Bacali su na njih cvijeće i vijence, pred noge im izlijevali vino i pomasti. Bio je to istodobno najljepši trenutak i rata i mira: pobjedničko slavlje i brak!

Hereja je zbog mnogih noćnih i dnevnih poslova bio navikao spavati na troveslarci. No tada je sve prepustio Poliharmu pa je, ne pričekavši noć, ušao u kraljevsku ložnicu (u svakom gradu za Velikoga Kralja određena je posebna kuća). Ondje je bio postavljen zlatom optočen ležaj, s prostirkom od tirskoga grimiza, babilonsko tkanje.

Τίς ἂν φράσῃ τὴν νύκτα ἐκείνην; Πόσων διηγημάτων μεστή, πόσων δὲ δακρύων ὁμοῦ καὶ φιλημάτων; Πρώτη μὲν ἤρξατο Καλλιρόη διηγεῖσθαι πῶς ἀνέζησεν ἐν τῷ τάφῳ, πῶς ὑπὸ Θήρωνος ἐξήχθη, πῶς ἔπλευσε, πῶς ἐπράθη. Μέχρι τούτων Χαιρέας ἀκούων ἔκλαεν· ἐπεὶ δὲ ἦκεν εἰς Μίλητον τῷ λόγῳ, Καλλιρόη μὲν ἐσιώπησεν αἰδουμένη, Χαιρέας δὲ τῆς ἐμφύτου ζηλοτυπίας ἀνεμνήσθη, παρηγόρησε δὲ αὐτὸν τὸ περὶ τοῦ τέκνου διήγημα. Πρὶν δὲ πάντα ἀκοῦσαι, »Λέγε μοί« φησι »πῶς εἰς Ἄραδον ἦλθες καὶ ποῦ Διονύσιον καταλέλοιπας καὶ τί σοι πέπρακται πρὸς βασιλέα.« Ἡ δ' εὐθὺς ἀπώμνυτο μὴ ἑωρακέναι Διονύσιον μετὰ τὴν δίκην· βασιλέα δὲ ἐρᾶν μὲν αὐτῆς, μὴ κεκοινωνηκέναι δὲ αὐτῷ μηδὲ μέχρι φιλήματος. »Ἄδικος οὖν« ἔφη Χαιρέας »ἐγὼ καὶ ὀξὺς εἰς ὀργήν, τηλικαῦτα δεινὰ διατεθεικὼς βασιλέα μηδὲν ἀδικοῦντά σε· σοῦ γὰρ ἀπαλλαγεὶς εἰς ἀνάγκην κατέστην αὐτομολίας. Ἀλλ' οὐ κατῄσχυνά σε· πεπλήρωκα γῆν καὶ θάλασσαν τροπαίων.« Καὶ πάντα ἀκριβῶς διηγήσατο, ἐναβρυνόμενος τοῖς κατορθώμασιν. Ἐπεὶ δὲ ἅλις ἦν δακρύων καὶ διηγημάτων, περιπλακέντες ἀλλήλοις ἀσπάσιοι λέκτροιο παλαιοῦ θεσμὸν ἵκοντο.

2 Ἔτι δὲ νυκτὸς κατέπλευσέ τις Αἰγύπτιος οὐ τῶν ἀφανῶν, ἐκβὰς δὲ τοῦ κέλητος μετὰ σπουδῆς ἐπυνθάνετο ποῦ Χαιρέας ἐστίν. Ἀχθεὶς οὖν πρὸς Πολύχαρμον ἑτέρῳ μὲν οὐδενὶ ἔφη τὸ ἀπόρρητον δύνασθαι εἰπεῖν, ἐπείγειν δὲ 2 τὴν χρείαν ὑπὲρ ἧς ἀφῖκται. Καὶ ἐπὶ πολὺ μὲν ἀνεβάλετο Πολύχαρμος τὴν πρὸς Χαιρέαν εἴσοδον, ἐνοχλεῖν ἀκαίρως οὐ θέλων· ἐπεὶ δὲ ὁ ἄνθρωπος κατήπειγε, παρανοίξας τοῦ θαλάμου τὴν θύραν ἐμήνυσε τὴν σπουδήν. Ὡς δὲ στρατηγὸς ἀγαθὸς Χαιρέας »Κάλει« 3 φησί· »πόλεμος γὰρ ἀναβολὴν οὐ περιμένει.« Εἰσαχθεὶς δὲ ὁ Αἰγύπτιος, ἔτι σκότους ὄντος, τῇ κλίνῃ παραστὰς »Ἴσθι« φησὶν »ὅτι βασιλεὺς ὁ Περσῶν ἀνῄρηκε τὸν Αἰγύπτιον καὶ τὴν στρατιὰν τὴν μὲν εἰς Αἴγυπτον πέπομφε καταστησομένην τὰ ἐκεῖ, τὴν δὲ λοιπὴν ἄγει πᾶσαν ἐνθάδε καὶ ὅσον οὔπω πάρεστι· πεπυσμένος γὰρ Ἄραδον ἐαλωκέναι λυπεῖται μὲν καὶ περὶ τοῦ πλούτου παντὸς ὃν ἐνθάδε καταλέλοιπεν, ἀγωνιᾷ δὲ μάλιστα περὶ 4 τῆς Στατείρας τῆς γυναικός.« Ταῦτα ἀκούσας Χαιρέας

Tko bi mogao opisati tu noć? Kakvim je pričama bila ispunjena, kakvim suzama i poljupcima u isti mah! Prvo je Kaliroja počela pričati kako je oživjela u grobu, kako ju je Teron odveo, kako se našla na brodu, kako su je prodali. Sve do tada Hereja ju je plačući slušao. A kad je Kaliroja u svojoj priči došla do Mileta, postiđeno zašuti. Hereja se prisjeti svoje urođene ljubomore, ali ga je priča o djetetu utješila. Prije nego je sve saslušao, rekao je: »Reci mi kako si došla na Arad, gdje si ostavila Dionizija i što si napravila s Kraljem!« Ona se odmah stane zaklinjati da Dionizija poslije parnice nije ni vidjela, a da je Kralj, doduše, zaljubljen u nju, ali da među njima čak ni poljupca nije bilo. »Nepravedan sam ja«, reče Hereja, »i brz u srdžbi kad sam tolike strahote napravio Kralju koji ti ništa nažao nije učinio! Kad su me odvojili od tebe bio sam prisiljen prebjeći! Nisam te, ipak osramotio: i kopno i more ispunio sam znacima svojih pobjeda!« Sve joj potanko ispriča, hvaleći se svojim podvizima. A kad je bilo dosta suza i priča, zagrle jedno drugo i

veselo dođe
njih dvoje na mjesto ono, gdje krevet bijaše stari.[50]

2. Još je bila noć kad doplovi neki ugledni Egipćanin koji se, čim je izišao iz brzoplovke, žurno stane raspitivati o tome gdje je Hereja. Kad su ga doveli do Poliharma, kaza mu da tajnu ne može reći nikomu drugom, a da nužda zbog koje je došao zahtijeva brzinu. Poliharm je dugo odlagao da ga pusti do Hereje jer nije želio da u nezgodan čas smeta. No kako je čovjek navaljivao, otvori vrata ložnice i objasni da je riječ o žurbi. Hereja, kao dobar zapovjednik, reče: »Pozovi ga! Rat ne trpi odgađanja!« Uvedu Egipćanina i on još u mraku stane kraj ležaja i reče: »Moraš znati da je perzijski Kralj ubio Egipćanina. Jedan dio vojske uputio je u Egipat da tamo zavede red, a sve što je preostalo dovodi ovamo i tek što nije stigao. Doznao je da je Arad pao i to ga pogađa, zbog svekolika blaga koje je ovdje ostavio, a najviše je na muci zbog svoje žene Statire.« Hereja na te riječi poskoči, ali

50 *Od.* 23,296 (Odisej i Penelopa).

ἀνέθορε· Καλλιρόη δὲ αὐτοῦ λαβομένη, »Ποῦ σπεύδεις« εἶπε »πρὶν βουλεύσασθαι περὶ τῶν ἐφεστηκότων; Ἂν γὰρ τοῦτο δημοσιεύσῃς, μέγαν πόλεμον κινήσεις σεαυτῷ, πάντων ἐπισταμένων ἤδη καὶ καταφρονούντων· πάλιν δὲ ἐν χερσὶ γενόμενοι πεισόμεθα τῶν πρώτων βαρύτερα.« Ταχέως ἐπείσθη τῇ συμβουλῇ καὶ τοῦ θαλάμου προῆλθε μετὰ τέχνης. Κρατῶν γὰρ τῆς χειρὸς τὸν Αἰγύπτιον, συγκαλέσας τὸ πλῆθος, »Νικῶμεν, ἄνδρες« εἶπε, »καὶ τὴν πεζὴν στρατιὰν τὴν βασιλέως· οὗτος γὰρ ὁ ἀνὴρ τὰ εὐαγγέλια ἡμῖν φέρει καὶ γράμματα παρὰ τοῦ Αἰγυπτίου· δεῖ δὲ τὴν ταχίστην ἡμᾶς πλεῖν, ἔνθα ἐκεῖνος ἐκέλευσε. Συσκευασάμενοι οὖν πάντες ἐμβαίνετε.« Ταῦτα εἰπόντος ὁ σαλπιστὴς τὸ ἀνακλητικὸν εἰς τὰς τριήρεις ἐσήμαινε. Λάφυρα δὲ καὶ αἰχμαλώτους τῆς προτεραίας ἦσαν ἐντεθειμένοι, καὶ οὐδὲν ἐν τῇ νήσῳ καταλέλειπτο, πλὴν εἰ μή τι βαρὺ καὶ ἄχρηστον. Ἔπειτα ἔλυον τὰ ἀπόγεια καὶ ἀγκύρας ἀνῆρουν καὶ βοῆς καὶ ταραχῆς ὁ λιμὴν πεπλήρωτο καὶ ἄλλος ἄλλο τι ἔπραττε. Παριὼν δὲ Χαιρέας εἰς τὰς τριήρεις σύνθημα λεληθὸς τοῖς τριηράρχαις διέδωκεν ἐπὶ Κύπρου κρατεῖν, ὡς δῆτα ἀναγκαῖον ἔτι ἀφύλακτον οὖσαν αὐτὴν προκαταλαβεῖν· πνεύματι δὲ φορῷ χρησάμενοι τῆς ὑστεραίας κατήχθησαν εἰς Πάφον, ἔνθα ἐστὶν ἱερὸν Ἀφροδίτης.

Ἐπεὶ δὲ ὡρμίσαντο, Χαιρέας, πρὶν ἐκβῆναί τινα τῶν τριηρῶν, πρώτους ἐξέπεμψε τοὺς κήρυκας εἰρήνην καὶ σπονδὰς τοῖς ἐπιχωρίοις καταγγεῖλαι. Δεξαμένων δὲ αὐτῶν ἐξεβίβασε τὴν δύναμιν ἅπασαν εἰς γῆν καὶ ἀναθήμασι τὴν Ἀφροδίτην ἐτίμησε· πολλῶν δὲ ἱερείων συναχθέντων εἱστίασε τὴν στρατιάν. Σκεπτομένου δὲ αὐτοῦ περὶ τῶν ἑξῆς ἀπήγγειλαν οἱ ἱερεῖς (οἱ αὐτοὶ δέ εἰσι καὶ μάντεις) ὅτι καλὰ γέγονε τὰ ἱερά. Τότε οὖν θαρρήσας ἐκάλεσε τοὺς τριηράρχας καὶ τοὺς Ἕλληνας τοὺς τριακοσίους καὶ ὅσους τῶν Αἰγυπτίων εὔνους ἑώρα πρὸς αὐτὸν καὶ ἔλεξεν ὧδε· »Ἄνδρες συστρατιῶται καὶ φίλοι, κοινωνοὶ μεγάλων κατορθωμάτων, ἐμοὶ καὶ εἰρήνη καλλίστη καὶ πόλεμος ἀσφαλέστατος μεθ' ὑμῶν· πεῖρα γὰρ μεμαθήκαμεν ὅτι ὁμονοοῦντες ἐκρατήσαμεν τῆς θαλάσσης· καιρὸς δὲ ὀξὺς ἐφέστηκεν ἡμῖν εἰς τὸ βουλεύσασθαι περὶ τοῦ μέλλοντος ἀσφαλῶς· ἴστε γὰρ ὅτι ὁ μὲν Αἰγύπτιος ἀνῄρηται μαχόμενος, κρατεῖ δὲ βασιλεὺς ἁπάσης τῆς γῆς, ἡμεῖς δὲ ἀπειλήμμεθα ἐν μέσοις τοῖς πολεμίοις. Εἴτε οὖν συμβουλεύει τις ἡμῖν ἀπιέναι πρὸς τὸν βασιλέα καὶ εἰς τὰς ἐκείνου χεῖρας φέροντας αὐτοὺς ἐμβαλεῖν;« Ἀνεβόησαν εὐθὺς ὡς πάντα μᾶλλον ἢ τοῦτο

ga Kaliroja zadrža i reče: »Kamo se žuriš prije nego si razmislio o tome što se dogodilo. Ako ovu vijest razglasiš, pružit ćeš priliku da te otvoreno napadnu, jer će već svi znati za to i smatrati nas neopasnim. Ako im ponovno padnemo šaka, gore ćemo stvari pretrpjeti nego prije!« Taj ga savjet brzo uvjeri i on s pripremljenim lukavstvom izađe iz ložnice.

Držeći Egipćanina za ruku pozove gomilu i reče: »Ljudi, pobijedili smo i kopnenu vojsku Kraljevu! Ovaj nam čovjek donosi dobre vijesti i pismo od Egipćanina. Moramo što je brže moguće otploviti onamo kamo nam je on naredio. Svi se spremite i ukrcavajte!« Na te riječi trubač stane svirati znak za ulazak na brod. Plijen i zarobljenike ukrcali su prethodnog dana pa tako na otoku nije ostalo ništa osim nekih teških, nekorisnih stvari. Potom stanu odvezivati konopce, dizati sidra, i luka se ispuni vikom i užurbanošću. Svatko je nešto radio. Hereja obiđe zapovjednike troveslarki i saopći im tajnu naredbu da se krene na Cipar, jer da ga je nužno osvojiti još dok nije branjen. Okoristivši se povoljnim vjetrom pristanu sutradan u Pafu, gdje se nalazi svetište Afrodite.

Kad su se usidrili, Hereja je, prije nego što je bilo tko izašao iz troveslarki, poslao glasnike da stanovnicima svečano ponude mir. Pošto su oni to prihvatili, iskrca sve svoje snage na kopno, a Afroditu počasti zavjetnim darovima. Dao je sakupiti mnoštvo žrtvenih životinja i počastio vojsku. Na njegovo raspitivanje o razvoju događaja, svećenici – koji su istodobno i gatari – javili su mu da je žrtva dobro ispala. Ohrabren time pozove potom zapovjednika troveslarki, onih tri stotine Grka i one Egipćane za koje je vidio da su mu skloni, pa reče ovako:

»Suborci i prijatelji, sudionici velikih podviga, uz vas mi je i mir najljepši i rat najmanje opasan. Iskustvo nas je naučilo da smo na moru nadvladali zahvaljujući jedinstvu. Došao je presudan trenutak za nas, da donesemo sigurnu odluku za budućnost. Znajte da je Egipćanin ubijen u borbi, da Kralj drži u vlasti cijelo kopno, a mi smo ostali odsječeni usred neprijatelja. Predlaže li nam možda netko da odemo do Kralja i da se sami predamo u njegove ruke?« Svi odmah

ποιητέον. »Ποῦ τοίνυν ἄπιμεν; Πάντα γάρ ἐστιν ἡμῖν πολέμια καὶ οὐκέτι οὐδὲ τῇ θαλάσσῃ προσήκει πιστεύειν, τῆς γῆς κρατουμένης ὑπὸ τῶν πολεμίων· οὐ δήπου γε
12 ἀναπτῆναι δυνάμεθα.« Σιωπῆς ἐπὶ τούτοις γενομένης Λακεδαιμόνιος ἀνήρ, Βρασίδου συγγενής, κατὰ μεγάλην ἀνάγκην τῆς Σπάρτης ἐκπεσών, πρῶτος ἐτόλμησεν εἰπεῖν· »Τί δὲ ζητοῦμεν ποῦ φύγωμεν βασιλέα; Ἔχομεν γὰρ θάλασσαν καὶ τριήρεις· ἀμφότερα δὲ ἡμᾶς εἰς Σικελίαν ἄγει καὶ Συρακούσας, ὅπου οὐ μόνον Πέρσας οὐκ ἂν
13 δείσαιμεν, ἀλλ' οὐδὲ Ἀθηναίους.« Ἐπῄνεσαν πάντες τὸν λόγον· μόνος Χαιρέας προσεποιεῖτο μὴ συγκατατίθεσθαι, τὸ μῆκος τοῦ πλοῦ προφασιζόμενος, τὸ δὲ ἀληθὲς ἀποπειρώμενος εἰ βεβαίως αὐτοῖς δοκεῖ. Σφόδρα δὲ ἐγκειμένων καὶ πλεῖν ἤδη θελόντων, »Ἀλλ' ὑμεῖς μέν, ἄνδρες Ἕλληνες, βουλεύεσθε καλῶς καὶ χάριν ὑμῖν ἔχω τῆς εὐνοίας τε καὶ πίστεως· οὐκ ἐάσω δὲ ὑμᾶς
14 μετανοῆσαι, θεῶν ὑμᾶς προσλαμβανομένων. Τοὺς δὲ Αἰγυπτίους — πολλοὶ γάρ εἰσιν οὓς οὐ προσῆκεν ἄκοντας βιάζεσθαι· καὶ γὰρ γυναῖκας καὶ τέκνα ἔχουσιν οἱ πλείους, ὧν οὐκ ἂν ἡδέως ἀποσπασθεῖεν — καταsπαρέντες οὖν εἰς τὸ πλῆθος διαπυνθάνεσθαι ἑκάστου σπεύσατε, ἵνα μόνον τοὺς ἑκόντας παραλάβωμεν.«

3 Ταῦτα μέν, ὡς ἐκέλευσεν, ἐγίνετο· Καλλιρόη δὲ λαβομένη Χαιρέου τῆς δεξιᾶς, μόνον αὐτὸν ἀπαγαγοῦσα »Τί« ἔφη »βεβούλευσαι, Χαιρέα; Καὶ Στάτειραν ἄγεις εἰς Συρακούσας καὶ Ῥοδογούνην τὴν καλήν;« Ἠρυθρίασεν ὁ Χαιρέας καὶ »Οὐκ ἐμαυτοῦ« φησιν »ἕνεκα ἄγω ταύτας,
2 ἀλλὰ σοὶ θεραπαινίδας.« Ἀνέκραγεν ἡ Καλλιρόη· »Μὴ ποιήσειαν οἱ θεοὶ τοσαύτην ἐμοὶ γενέσθαι μανίαν, ὥστε τὴν τῆς Ἀσίας βασιλίδα δούλην ἔχειν, ἄλλως τε καὶ ξένην γεγενημένην. Εἰ δέ μοι θέλεις χαρίζεσθαι, βασιλεῖ πέμψον αὐτήν· καὶ γὰρ αὕτη μέ σοι διεφύλαξεν ὡς ἀδελφοῦ
3 γυναῖκα παραλαβοῦσα.« »Οὐδέν ἐστιν« ἔφη Χαιρέας, »ὃ σοῦ θελούσης οὐκ ἂν ἐγὼ ποιήσαιμι· σὺ γὰρ κυρία Στατείρας καὶ πάντων τῶν λαφύρων καὶ πρὸ πάντων τῆς ἐμῆς ψυχῆς.« Ἥσθη Καλλιρόη καὶ κατεφίλησεν αὐτόν, εὐθὺς δὲ ἐκέλευσε τοῖς ὑπηρέταις ἄγειν αὐτὴν πρὸς
4 Στάτειραν. Ἐτύγχανε δὲ ἐκείνη μετὰ τῶν ἐνδοξοτάτων Περσίδων ἐν κοίλῃ νηί, ὅλως οὐδὲν ἐπισταμένη τῶν γεγενημένων, οὐδ' ὅτι Καλλιρόη Χαιρέαν ἀπείληφε· πολλὴ γὰρ ἦν παραφυλακὴ καὶ οὐδενὶ ἐξῆν προσελθεῖν,
5 οὐκ ἰδεῖν, οὐ μηνῦσαί τι τῶν πραττομένων. Ὡς δὲ ἦκεν

poviču da bi sve prije trebalo napraviti nego to. »Kamo, onda, da odemo? Sve je neprijateljski raspoloženo prema nama, a otkako neprijatelji drže kopno, više ni moru ne treba vjerovati. Poletjeti, naravno, ne možemo.« Poslije tih riječi nastane šutnja. Prvi se usudio progovoriti neki Lakedemonjanin, rođak Brazidin, kojeg je velika nužda otjerala iz Sparte: »Zašto tražimo mjesto kamo da pobjegnemo pred Kraljem? Imamo more i troveslarke, a to nas oboje vodi na Siciliju i u Sirakuzu, gdje ne samo da se ne moramo bojati Perzijanaca nego ni Atenjana!« Svi pohvale taj prijedlog, jedino se Hereja pravio da se ne slaže, navodeći kao tobožnji razlog duljinu plovidbe, a u stvari zato da iskuša da li je to njihova čvrsta odluka. Kako su žestoko navaljivali i htjeli smjesta otploviti, odgovorio je: »Heleni, vaša je odluka razborita i zahvaljujem vam se zbog naklonosti i povjerenja. Ako bogovi budu uz vas, neću dopustiti da se zbog toga pokajete. Što se Egipćana tiče – ima ih mnogo i ne bi ih trebalo protiv njihove volje prisiljavati, jer ih većina ima i žene i djecu od kojih se ne bi rado rastavili. Raštrkajte se po gomili, požurite da od svakoga saznate kako bismo uzeli samo one koji svojevoljno pristaju!«

3. Bude učinjeno kako je bio zapovjedio. Kaliroja uhvati Hereju za desnicu i odvodeći ga na stranu, reče: »Što si odlučio, Hereja? Vodiš li u Sirakuzu i Statiru i lijepu Rodogunu?« Hereja pocrvenje i reče: »Ne vodim ih za sebe nego kao tvoje sluškinje!« Kaliroja poviče: »Ne dali bogovi da toliko poludim da za robinju imam kraljicu Azije, koja me, uostalom, bila udomila. Ako mi hoćeš učiniti uslugu, pošalji je Kralju. I ona je mene za te sačuvala kao da je preuzela bratovu ženu.« »Nema toga«, odvratio je Hereja, »što bi ti htjela a da ja to ne učinim! Ti si gospodarica i Statire i cjelokupna plijena, a iznad svega, mojega srca.« Kaliroja se obradova, poljubi ga, a odmah zatim naredi posluzi da je odvedu do Statire. Ona se upravo nalazila u potpalublju nekog broda među najuglednijim Perzijankama i nije uopće znala što se dogodilo, niti to da je Kaliroja ponovno pronašla Hereju. Bila je dobro čuvana i nitko joj nije smio prići ni vidjeti je, niti joj išta javiti o tome što se radi. Kad se Kaliroja

ἐπὶ τὴν ναῦν, τοῦ τριηράρχου δορυφοροῦντος αὐτήν, κατάπληξις εὐθὺς ἦν πάντων καὶ ταραχὴ διαθεόντων. Εἶτά τις ἡσυχῇ πρὸς ἄλλον ἐλάλησεν· »Ἡ τοῦ ναυάρχου γυνὴ παραγίνεται.« Μέγα δὲ καὶ βύθιον ἀνεστέναξεν ἡ Στάτειρα καὶ κλάουσα εἶπεν· »Εἰς ταύτην με τὴν ἡμέραν, ὦ Τύχη, τετήρηκας, ἵνα ἡ βασιλὶς ἴδω κυρίαν· πάρεστι γὰρ
6 ἴσως ἰδεῖν οἵαν παρείληφε δούλην.« Ἤγειρε θρῆνον ἐπὶ τούτοις καὶ τότε ἔμαθε τί αἰχμαλωσία σωμάτων εὐγενῶν. Ἀλλὰ ταχεῖαν ἐποίησεν ὁ θεὸς τὴν μεταβολήν. Καλλιρόη γὰρ εἰσδραμοῦσα περιεπλάκη τῇ Στατείρᾳ· »Χαῖρέ«
7 φησιν, »ὦ βασίλεια· βασιλὶς γὰρ εἶ καὶ ἀεὶ διαμένεις. Οὐκ εἰς πολεμίων χεῖρας ἐμπέπτωκας, ἀλλὰ τῆς σοὶ φιλτάτης, ἣν εὐηργέτησας. Χαιρέας ὁ ἐμός ἐστι ναύαρχος· ναύαρχον δὲ Αἰγυπτίων ἐποίησεν αὐτὸν ὀργὴ πρὸς βασιλέα, διὰ τὸ βραδέως ἀπολαμβάνειν ἐμέ· πέπαυται δὲ
8 καὶ διήλλακται καὶ οὐκέτι ὑμῖν ἐστι πολέμιος. Ἀνίστασο δέ, φιλτάτη, καὶ ἄπιθι χαίρουσα· ἀπόλαβε καὶ σὺ τὸν ἄνδρα τὸν σεαυτῆς· ζῇ γὰρ βασιλεύς, κἀκείνῳ σε Χαιρέας πέμπει. Ἀνίστασο καὶ σύ, Ῥοδογούνη, πρώτη μοι φίλη Περσίδων, καὶ βάδιζε πρὸς τὸν ἄνδρα τὸν σεαυτῆς, καὶ ὅσας ἡ βασιλὶς ἂν ἄλλας θέλῃ, καὶ μέμνησθε Καλλιρόης.«
9 Ἐξεπλάγη Στάτειρα τούτων ἀκούσασα τῶν λόγων καὶ οὔτε πιστεύειν εἶχεν οὔτε ἀπιστεῖν· τὸ δὲ ἦθος Καλλιρόης τοιοῦτον ἦν ὡς μὴ δοκεῖν εἰρωνεύεσθαι ἐν μεγάλαις συμφοραῖς· ὁ δὲ καιρὸς ἐκέλευε ταχέως πάντα πράττειν.
10 Ἦν οὖν τις ἐν Αἰγυπτίοις Δημήτριος, φιλόσοφος, βασιλεῖ γνώριμος, ἡλικίᾳ προήκων, παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ τῶν ἄλλων Αἰγυπτίων διαφέρων. Τοῦτον καλέσας Χαιρέας εἶπεν· »Ἐγὼ ἐβουλόμην μετ' ἐμαυτοῦ σε ἄγειν, ἀλλὰ μεγάλης πράξεως ὑπηρέτην σε ποιοῦμαι· τὴν γὰρ
11 βασιλίδα τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ πέμπω διὰ σοῦ. Τοῦτο δὲ καὶ σὲ ποιήσει τιμιώτερον ἐκείνῳ καὶ τοὺς ἄλλους διαλλάξει.« Ταῦτα εἰπὼν στρατηγὸν ἀπέδειξε Δημήτριον τῶν ὀπίσω κομιζομένων τριηρῶν. Πάντες γὰρ ἤθελον ἀκολουθεῖν Χαιρέᾳ καὶ προετίμων αὐτὸν πατρίδων καὶ
12 τέκνων. Ὁ δὲ μόνας εἴκοσι τριήρεις ἐπελέξατο τὰς ἀρίστας καὶ μεγίστας, ὡς ἂν ὑπὲρ τὸν Ἰόνιον μέλλων περαιοῦσθαι, καὶ ταύταις ἐνεβίβασεν Ἕλληνας μὲν ἅπαντας ὅσοι παρῆσαν, Αἰγυπτίων δὲ καὶ Φοινίκων ὅσους ἔμαθεν εὐζώνους· πολλοὶ καὶ Κυπρίων ἐθελονταὶ ἐνέβησαν. Τοὺς δὲ ἄλλους πάντας ἔπεμψεν οἴκαδε, διανείμας αὐτοῖς μέρη τῶν λαφύρων, ἵνα χαίροντες ἐπανίωσι πρὸς τοὺς ἑαυτῶν, ἐντιμότεροι γενόμενοι· καὶ οὐδεὶς ἠτύχησεν οὐδενός, αἰτήσας παρὰ Χαιρέου. Καλλιρόη δὲ προσήνεγκε τὸν κόσμον ἅπαντα τὸν

pojavila na brodu u pratnji zapovjednika troveslarke, nastane opća panika i bježanje na sve strane. Netko je nekomu bio rekao: »Došla je žena zapovjednika mornarice!« Statira snažno i duboko uzdahne i u suzama reče: »Sudbino, zar si me za ovaj dan sačuvala da ja, kraljica, vidim svoju gospodaricu? Možda je došla da vidi kakvu je robinju dobila!« Tim riječima izazove naricanje i tada shvati što znači kad čovjek plemenita roda padne u ropstvo.

No bog se pobrinuo da mijena bude brza. Kaliroja utrča unutra, zagrli Statiru i reče joj: »Zdravo, kraljice – jer ti jesi kraljica i uvijek ćeš ostati! Nisi pala u neprijateljske ruke nego u ruke svoje najveće prijateljice prema kojoj si se pokazala kao dobročiniteljka. Moj Hereja je zapovjednik brodovlja. A zapovjednikom egipatskog brodovlja učinila ga je srdžba prema Kralju jer je sporo dobivao mene. Ali sad se smirio, prestao ljutiti i nije vam više neprijatelj. Ustaj, najdraža, i odlazi u veselju! Nađi i ti ponovno svoga muža! Kralj je živ i Hereja te šalje njemu! Ustaj i ti, Rodoguno, prva moja prijateljice među Perzijankama, i hajde k mužu! I sve drugo što kraljica bude htjela – i sjetite se Kaliroje!«

Statira se zapanji na te riječi i nije mogla ni vjerovati ni ne vjerovati. Kalirojina je narav bila takva da nije htjela da se čini kako se u velikoj nesreći izruguje, a prilika je zahtijevala da se sve brzo radi.

Među Egipćanima bio je neki Demetrije, filozof, poznanik Kraljev, poodmakle dobi, koji se obrazovanjem i duševnom veličinom isticao nad ostalim Egipćanima. Njega Hereja pozove i reče mu: »Htio sam te povesti sa sobom, ali sada ti dajem da obaviš velik zadatak. Po tebi šaljem kraljicu Velikom Kralju. To će ti podići cijenu kod njega, a i druge izmiriti s njim.« Na te riječi odredi Demetrija za zapovjednika troveslarki koje su se vraćale natrag. Svi su htjeli poći za Herejom, cijeneći ga više od domovine i djece. On je izabrao samo dvadeset najboljih i najvećih troveslarki, kao da kani ploviti preko Jonskog mora, i na njih ukrca sve Grke koji su bili nazočni, a od Egipćana i Feničana one za koje je znao da su dobri borci. Sve ostale pošalje kući udijelivši im dio plijena, da bi se veseli vratili svojima i bili cijenjeni. Nitko nije ostao bez ičega što je zatražio od Hereje. Kaliroja je Statiri

13 βασιλικὸν Στατείρα. Ἡ δὲ οὐκ ἠβουλήθη λαβεῖν, ἀλλὰ »Τούτῳ« φησὶ »κοσμοῦ· πρέπει γὰρ τοιούτῳ σώματι κόσμος βασιλικός. Δεῖ γὰρ ἔχειν σε ἵνα καὶ μητρὶ χαρίσῃ καὶ πατρίοις ἀναθήματα θεοῖς. Ἐγὼ δὲ πλείω τούτων
14 καταλέλοιπα ἐν Βαβυλῶνι. Θεοί δέ σοι παρέχοιεν εὔπλοιαν καὶ σωτηρίαν καὶ μηδέποτε διαζευχθῆναι Χαιρέου. Πάντα πεποίηκας εἰς ἐμὲ δικαίως· χρηστὸν ἦθος ἐπεδείξω καὶ τοῦ κάλλους ἄξιον. Καλήν μοι βασιλεύς ἔδωκε παραθήκην.«

4 Τίς ἂν φράσῃ τὴν ἡμέραν ἐκείνην πόσας ἔσχε πράξεις, πῶς ἀλλήλαις διαφόρους — εὐχομένων, συντασσομένων, χαιρόντων, λυπουμένων, ἀλλήλοις ἐντολὰς διδόντων, τοῖς οἴκοι γραφόντων; Ἔγραφε δὲ καὶ Χαιρέας ἐπιστολὴν
2 πρὸς βασιλέα τοιαύτην· »Σὺ μὲν ἔμελλες τὴν δίκην κρίνειν, ἐγὼ δὲ ἤδη νενίκηκα παρὰ τῷ δικαιοτάτῳ δικαστῇ· πόλεμος γὰρ ἄριστος κριτὴς τοῦ κρείττονός τε καὶ χείρονος. Οὗτος μοι Καλλιρόην ἀποδέδωκεν — οὐ
3 μόνον τὴν γυναῖκα τὴν ἐμήν, ἀλλὰ καὶ τὴν σήν. Οὐκ ἐμιμησάμην δέ σου τὴν βραδυτῆτα, ἀλλὰ ταχέως σοι μηδὲ ἀπαιτοῦντι Στάτειραν ἀποδίδωμι καθαρὰν καὶ ἐν αἰχμαλωσίᾳ μείνασαν βασιλίδα. Ἴσθι δὲ οὐκ ἐμέ σοι τὸ δῶρον ἀλλὰ Καλλιρόην ἀποστέλλειν. Ἀνταπαιτοῦμεν δέ σε χάριν Αἰγυπτίοις διαλλαγῆναι· πρέπει γὰρ βασιλεῖ μάλιστα πάντων ἀνεξικακεῖν. Ἔξεις δὲ στρατιώτας ἀγαθοὺς φιλοῦντάς σε· τοῦ γὰρ ἐμοὶ συνακολουθεῖν ὡς
4 φίλοι παρὰ σοὶ μᾶλλον εἵλοντο μένειν.« Ταῦτα μὲν ἔγραψε Χαιρέας· ἔδοξε δὲ καὶ Καλλιρόῃ δίκαιον εἶναι καὶ εὐχάριστον Διονυσίῳ γράψαι. Τοῦτο μόνον ἐποίησε δίχα Χαιρέου· εἰδυῖα γὰρ αὐτοῦ τὴν ἔμφυτον ζηλοτυπίαν ἐσπούδαζε λαθεῖν. Λαβοῦσα δὲ γραμματίδιον ἐχάραξεν
5 οὕτως· »Καλλιρόη Διονυσίῳ εὐεργέτῃ χαίρειν· σὺ γὰρ εἶ ὁ καὶ λῃστείας καὶ δουλείας με ἁπαλλάξας. Δέομαί σου, μηδὲν ὀργισθῇς· εἰμὶ γὰρ τῇ ψυχῇ μετὰ σοῦ διὰ τὸν κοινὸν υἱόν, ὃν παρακατατίθημί σοι ἐκτρέφειν τε καὶ παιδεύειν ἀξίως ἡμῶν. Μὴ λάβῃ δὲ πεῖραν μητρυιᾶς· ἔχεις
6 οὐ μόνον υἱόν, ἀλλὰ καὶ θυγατέρα· ἀρκεῖ σοι δύο τέκνα. Ὧν γάμον ζεῦξον, ὅταν ἀνὴρ γένηται, καὶ πέμψον αὐτὸν εἰς Συρακούσας, ἵνα καὶ τὸν πάππον θεάσηται. Ἀσπάζομαί σε, Πλάγγων· ταῦτά σοι γέγραφα τῇ ἐμῇ χειρί. Ἔρρωσο, ἀγαθὲ Διονύσιε, καὶ Καλλιρόης μνημόνευε τῆς σῆς.«

donijela sav kraljevski nakit. No ona ga nije htjela uzeti nego reče: »Okiti se ti njime! Takvu tijelu dolikuje kraljevski nakit! Potreban ti je da bi mogla imati za poklon majci i za zavjetni dar bogovima svoje domovine. Ja sam u Babilonu više od toga ostavila. Neka ti bogovi daju mirno more i sretan povratak, i da se nikad ne odvojiš od Hereje. Prema meni si se u svemu pravedno ponijela. Pokazala si svoju plemenitu narav, dostojnu svoje ljepote. Kralj mi je lijep zalog povjerio!«

4. Tko bi mogao opisati koliko je poslova obavljeno u tom danu, kako međusobno različitih? Ljudi su molili, opraštali se, veselili se, tugovali, davali naloge jedni drugima, pisali kući. I Hereja je Kralju napisao sljedeće pismo:

»Ti si presudu namjeravao donijeti u parnici, ali ja sam je već dobio kod najpravednijeg suca. Rat je najbolji prosuđivač o tome tko je jači, a tko slabiji. On mi je vratio Kaliroju – a uz moju ženu i tvoju. Nisam se poveo za tvojom sporošću nego ti brzo, i bez tvoga zahtjeva, vraćam Statiru neokaljanu, koja je i u zarobljeništvu ostala kraljicom. Znaj da ti dar ne šaljem ja nego Kaliroja. Zauzvrat molimo te da se izmiriš s Egipćanima. Kralj iznad svega treba pokazivati snošljivost. Imat ćeš dobre vojnike koji te vole. Radije su izabrali da ostanu kod tebe nego da kao prijatelji krenu zamnom.«

Tako je napisao Hereja. Kaliroja je, međutim, smatrala da je pošteno i da je znak zahvalnosti ako napiše pismo Dioniziju. Jedino je to učinila krišom od Hereje: znala je za njegovu urođenu ljubomoru i brinula se da to ostane tajnom. Dohvati tablicu i napiše ovako:

Kaliroja pozdravlja svojeg dobročinitelja Dionizija. Ti si čovjek koji me izbavio od razbojnika i ropstva. Molim te, nemoj se ljutiti! Srcem sam uz tebe zbog našeg sina, kojeg ti ostavljam u zalog da ga podižeš i odgajaš dostojno nas. Nemoj mu pokušati pribaviti maćehu. Nemaš samo sina nego i kćerku. Dva su ti djeteta dovoljna. Poveži ih bračnom vezom, kad postane muškarac, i pošalji ga u Sirakuzu da vidi i djeda. Plangono, grlim te! Pišem ti ovo svojom rukom. Zdravo, dobri Dionizije, i sjeti se svoje Kaliroje!«

7 Σφραγίσασα δὲ τὴν ἐπιστολὴν ἀπέκρυψεν ἐν τοῖς κόλποις καὶ ὅτε ἔδει λοιπὸν ἀνάγεσθαι καὶ ταῖς τριήρεσι πάντας ἐμβαίνειν, αὐτὴ χεῖρα δοῦσα τῇ Στατείρᾳ εἰς τὸ πλοῖον εἰσήγαγε. Κατεσκευάκει δὲ Δημήτριος ἐν τῇ νηὶ σκηνὴν βασιλικήν, πορφυρίδα καὶ χρυσοϋφῆ Βαβυλώνια
8 περιθείς. Πάνυ δὲ κολακευτικῶς κατακλίνασα αὐτὴν Καλλιρόη »Ἔρρωσό μοί« φησιν, »ὦ Στάτειρα, καὶ μέμνησό μου καὶ γράφε μοι πολλάκις εἰς Συρακούσας· ῥᾴδια γὰρ πάντα βασιλεῖ. Κἀγὼ δέ σοι χάριν εἴσομαι παρὰ τοῖς γονεῦσί μου καὶ τοῖς θεοῖς τοῖς Ἑλληνικοῖς. Συνίστημί σοι τὸ τέκνον μου, ὃ καὶ σὺ ἡδέως εἶδες· νόμιζε
9 ἐκεῖνο παραθήκην ἔχειν ἀντ' ἐμοῦ.« Ταῦτα λεγούσης δακρύων ἐνεπλήσθη καὶ γόον ἦγειρε ταῖς γυναιξίν· ἐξιοῦσα δὲ τῆς νεὼς ἡ Καλλιρόη, ἡρέμα προσκύψασα τῇ Στατείρᾳ καὶ ἐρυθριῶσα τὴν ἐπιστολὴν ἐπέδωκε καὶ »Ταύτην« εἶπε »δὸς Διονυσίῳ τῷ δυστυχεῖ, ὃν παρατίθημι σοί τε καὶ βασιλεῖ. Παρηγορήσατε αὐτόν.
10 Φοβοῦμαι μὴ ἐμοῦ χωρισθεὶς ἑαυτὸν ἀνέλῃ.« Ἔτι δὲ ἂν ἐλάλουν αἱ γυναῖκες καὶ ἔκλαον καὶ ἀλλήλας κατεφίλουν, εἰ μὴ παρήγγειλαν οἱ κυβερνῆται τὴν ἀναγωγήν. Μέλλουσα δὲ ἐμβαίνειν εἰς τὴν τριήρη ἡ Καλλιρόη τὴν Ἀφροδίτην προσεκύνησε. »Χάρις σοί« φησιν »ὦ δέσποινα, τῶν παρόντων. Ἤδη μοι διαλλάττῃ· δὸς δέ μοι καὶ Συρακούσας ἰδεῖν. Πολλὴ μὲν ἐν μέσῳ θάλασσα, καὶ ἐκδέχεταί με φοβερὰ πελάγη, πλὴν οὐ φοβοῦμαι σοῦ μοι
11 συμπλεούσης.« Ἀλλ' οὐδὲ τῶν Αἰγυπτίων οὐδεὶς ἐνέβη ταῖς Δημητρίου ναυσὶν εἰ μὴ πρότερον συνετάξατο Χαιρέᾳ καὶ κεφαλὴν καὶ χεῖρας αὐτοῦ κατεφίλησε· τοσοῦτον ἵμερον πᾶσιν ἐνέθηκε. Καὶ πρῶτον ἐκεῖνον εἴασεν ἀναχθῆναι τὸν στόλον, ὡς ἀκούεσθαι μέχρι πόρρω τῆς θαλάσσης ἐπαίνους μεμιγμένους εὐχαῖς.

5 Καὶ οὗτοι μὲν ἔπλεον, βασιλεὺς δὲ ὁ μέγας κρατήσας τῶν πολεμίων εἰς Αἴγυπτον μὲν ἐξέπεμπε τὸν καταστησόμενον τὰ ἐν αὐτῇ βεβαίως, αὐτὸς δ' ἔσπευδεν εἰς
2 Ἄραδον πρὸς τὴν γυναῖκα. Ὄντι δὲ αὐτῷ περὶ Χίον καὶ Τύρον καὶ θύοντι τῷ Ἡρακλεῖ τὰ ἐπινίκια, προσῆλθέ τις ἀγγέλλων ὅτι Ἄραδος ἐκπεπόρθηται καὶ ἔστι κενή, πάντα δὲ τὰ ἐν αὐτῇ φέρουσιν αἱ ναῦς τῶν Αἰγυπτίων.'

Zapečati pismo i skrije ga u njedrima. Kad je došao čas polaska i kad su se morali ukrcati na troveslarke, ona pruži ruku Statiri i uvede je na brod. Demetrije je na brodu pripremio kraljevski šator i obložio ga grimizom i babilonskom tkaninom protkanom zlatom. Kaliroja ga je vrlo uslužno položila na ležaj i reče: »Ostaj mi zdravo, Statiro, sjeti me se i piši mi često u Sirakuzu – tà Kralju je sve lako! Ja ću ti se zahvaliti kod svojih roditelja i helenskih bogova. Preporučam ti svoje dijete koje si ti s radošću gledala. Smatraj da ti je ono zalog povjeren umjesto mene!« Dok je tako govorila suze joj navru na oči i potakne žene na plač. Silazeći s broda Kaliroja se nijemo pokloni Statiri i rumena u licu preda joj pismo govoreći: »Predaj ga nesretnom Dioniziju, kojega povjeravam tebi i Kralju. Utješite ga! Bojim se da se ne ubije kad bude razdvojen od mene.« Žene bi još bile govorile i plakale i međusobno se ljubile da kormilari nisu najavili polazak.

Prije no što će ući u troveslarku Kaliroja padne ničice pred Afroditom: »Hvala ti, gospodarice, za ovo što se sada događa! Pomirila si se napokon sa mnom. Još mi daj da vidim Sirakuzu! Široko se more prostire po sredini i strašna me pučina čeka – ali ne bojim se, ako ti ploviš uz mene!« Od Egipćana se nitko nije ukrcao na Demetrijeve brodove a da se prethodno nije oprostio s Herejom i poljubio mu glavu i ruke, toliku je u svima ljubav pobudio. Hereja je dopustio da prvo krene ta skupina brodova, pa su se još izdaleka mogli čuti uzvici hvale pomiješani s molitvama.

5. Oni su tako plovili, a Veliki je Kralj, svladavši u međuvremenu neprijatelje, uputio u Egipat čovjeka koji će sigurno srediti tamošnje prilike. Sam se požuri na Arad, do žene. Kad se nalazio u blizini Hija i Tira i prinosio pobjedničku žrtvu Heraklu, dođe mu neki čovjek s viješću da je Arad opljačkan i prazan, a da sve što je bilo na njemu odvoze egipatski brodovi.[51] Ta vijest silno ražalosti Kralja, jer je

51 Spomen udaljena otoka Hija na ovom mjestu geografski je neodrživ. K. Plepelits nagađa da bi riječ mogla biti o starom grčkom ekvivalentu za tirsku naseobinu na kopnu, koja se inače redovno naziva Παλαίτυρος (fenički Ušū; usp. o. c., str. 189).

Μέγα δὲ πένθος κατήγγειλε βασιλεῖ, ὡς ἀπολωλυίας τῆς βασιλίδος. Ἐπένθουν δὲ Περσῶν οἱ ἐντιμότατοι
Στάτειραν πρόφασιν, σφῶν δ' αὐτῶν κήδε' ἕκασ-
[τος,
ὁ μὲν γυναῖκα, ὁ δὲ ἀδελφήν, ὁ δὲ θυγατέρα, πάντες δέ
τινα, ἕκαστος οἰκεῖον. Ἐκπεπλευκότων δὲ τῶν πολεμίων
3 ἄγνωστον ἦν διὰ ποίας θαλάσσης. Τῇ δευτέρᾳ δὲ τῶν
ἡμερῶν ὤφθησαν αἱ Αἰγυπτίων ναῦς προσπλέουσαι. Καὶ
τὸ μὲν ἀληθὲς ἄδηλον ἦν, ἐθαύμαζον δὲ ὁρῶντες καὶ ἔτι
μᾶλλον ἐπέτεινεν αὐτῶν τὴν ἀπορίαν σημεῖον ἀρθὲν ἀπὸ
τῆς νεὼς τῆς Δημητρίου βασιλικόν, ὅπερ εἴωθεν αἴρεσθαι
μόνον πλέοντος βασιλέως· τοῦτο δὲ ταραχὴν ἐποίησεν,
4 ὡς πολεμίων ὄντων. Εὐθὺς δὲ θέοντες ἐμήνυον
Ἀρταξέρξῃ· »Τάχα δή τις εὑρεθήσεται βασιλεὺς
Αἰγυπτίων.« Ὁ δὲ ἀνέθορεν ἐκ τοῦ θρόνου καὶ ἔσπευδεν
ἐπὶ τὴν θάλασσαν καὶ σύνθημα πολεμικὸν ἐδίδου·
τριήρεις μὲν γὰρ οὐκ ἦσαν αὐτῷ· πᾶν δὲ τὸ πλῆθος
ἔστησεν ἐπὶ τοῦ λιμένος παρεσκευασμένον εἰς μάχην.
5 Ἤδη δέ τις καὶ τόξον ἐνέτεινε καὶ λόγχην ἔμελλεν
ἀφιέναι, εἰ μὴ συνῆκε Δημήτριος καὶ τοῦτο ἐμήνυσε τῇ
βασιλίδι.
Ἡ δὲ Στάτειρα προελθοῦσα τῆς σκηνῆς ἔδειξεν
ἑαυτήν. Εὐθὺς οὖν τὰ ὅπλα ῥίψαντες προσεκύνησαν· ὁ δὲ
βασιλεὺς οὐ κατέσχεν, ἀλλὰ πρὶν καλῶς τὴν ναῦν
καταχθῆναι πρῶτος εἰσεπήδησεν εἰς αὐτήν, περιχυθεὶς δὲ
τῇ γυναικὶ ἐκ τῆς χαρᾶς δάκρυα ἀφῆκε καὶ εἶπε· »Τίς ἄρα
μοι θεῶν ἀποδέδωκέ σε, γυνὴ φιλτάτη; Ἀμφότερα γὰρ
ἄπιστα καὶ ἀπολέσθαι βασιλίδα καὶ ἀπολομένην
6 εὑρεθῆναι. Πῶς δέ σε εἰς γῆν καταλιπὼν ἐκ θαλάσσης
ἀπολαμβάνω;« Στάτειρα δὲ ἀπεκρίνατο· »Δῶρον ἔχεις με
παρὰ Καλλιρόης«. Ἀκούσας δὲ τὸ ὄνομα βασιλεὺς ὡς ἐπὶ
τραύματι παλαιῷ πληγὴν ἔλαβε καινήν· βλέψας δὲ εἰς
Ἀρταξάτην τὸν εὐνοῦχον, »Ἄγε μέ« φησι »πρὸς
7 Καλλιρόην, ἵνα αὐτῇ χάριν γνῶ.« Εἶπεν ἡ Στάτειρα·
»Μαθήσῃ πάντα παρ' ἐμοῦ«, ἅμα δὲ προῆεσαν ἐκ τοῦ
λιμένος εἰς τὰ βασίλεια. Τότε δὲ πάντας ἀπαλλαγῆναι
κελεύσασα καὶ μόνον τὸν εὐνοῦχον παρεῖναι, διηγεῖτο τὰ
ἐν Ἀράδῳ, τὰ ἐν Κύπρῳ, καὶ τελευταίαν ἔδωκε τὴν
8 ἐπιστολὴν τὴν Χαιρέου. Βασιλεὺς δὲ ἀναγινώσκων
μυρίων παθῶν ἐπληροῦτο· καὶ γὰρ ὠργίζετο διὰ τὴν
ἅλωσιν τῶν φιλτάτων καὶ μετενόει διὰ τὸ παρασχεῖν

mislio da je kraljica poginula. Žalili su i najugledniji među Perzijancima:

reko bi, plaču Statìru, al' svaki nevolju svoju[52]

netko ženu, netko sestru, netko kćerku, svi nekoga, svatko svoga bližnjega.

Nemoguće je bilo pogoditi kojim su morem neprijatelji otplovili. Nakon dva dana primijete egipatske brodove kako plove prema njima. Pravi razlog nije im bio jasan, ali su se čudili gledajući, a njihovu je nedoumicu uvećao kraljevski znak podignut na Demetrijevu brodu koji se obično diže samo kad plovi Kralj. To unese pometnju, kao da je riječ o neprijateljima. Smjesta trkom krenu da jave Artakserksu: »Možda će se tamo naći neki egipatski kralj!« Artakserkso skoči s prijestolja, požuri na obalu, i kako nije raspolagao troveslarkama, dade znak za uzbunu. Cijelo se mnoštvo smjesti na ulazu u luku spremno za borbu. Netko je već i luk stao napinjati i spremao se da baci koplje, no Demetrije shvati što se sprema i javi kraljici. Statira iziđe iz šatora i pokaže se. Vojnici smjesta odbace oružje i padnu ničice pred njom. Kralj nije mogao izdržati nego uskoči na brod prije nego je valjano i pristao, zagrli ženu, spusti suze radosnice i reče: »Tko li te od bogova vratio meni, najdraža suprugo? I jedno je i drugo nevjerojatno: i to da je kraljica bila izgubljena i da se tako izgubljena ponovno pronašla! Na kopnu sam te ostavio – kako to da mi te sada more vraća?« Statira odgovori: »Kalirojin sam poklon za tebe!« Na spomen toga imena Kralj kao da je na staru ranu zadobio nov udarac. Pogleda na eunuha Artaksata i reče mu: »Odvedi me do Kaliroje da joj se zahvalim.« No Statira mu reče: »Sve ćeš od mene doznati«, i istovremeno se iz luke zapute prema kraljevskoj palači.

Tada zapovjedi da se svi udalje i da jedino eunuh bude nazočan pa mu stane pričati o tome što se dogodilo na Aradu i na Cipru, a na kraju mu dade Herejino pismo.

Dok ga je čitao, Kralja su obuzimala najrazličitija osjećanja. Ljutio se zbog zarobljavanja svojih najmilijih, kajao se

52 Usp. *Il.* 19,302 (ondje je riječ o Patroklu).

αὐτομολίας ἀνάγκην, καὶ χάριν δὲ αὐτῷ πάλιν ἠπίστατο ὅτι Καλλιρόην μηκέτι δύναιτο θεάσασθαι. Μάλιστα δὲ πάντων φθόνος ἥπτετο αὐτοῦ, καὶ ἔλεγε· »Μακάριος
9 Χαιρέας, εὐτυχέστερος ἐμοῦ.« Ἐπεὶ δὲ ἄλις ἦν τῶν διηγημάτων Στάτειρα εἶπε· »Παραμύθησαι, βασιλεῦ, Διονύσιον· τοῦτο γάρ σε παρακαλεῖ Καλλιρόη.« Ἐπιστραφεὶς οὖν ὁ Ἀρταξέρξης πρὸς τὸν εὐνοῦχον, »Ἐλθέτω« φησὶ »Διονύσιος.«

10 Καὶ ἦλθε ταχέως, μετέωρος ταῖς ἐλπίσι· τῶν γὰρ περὶ Χαιρέαν οὐδὲν ἠπίστατο, μετὰ δὲ τῶν ἄλλων γυναικῶν ἐδόκει καὶ Καλλιρόην παρεῖναι καὶ βασιλέα καλεῖν αὐτὸν ἵνα ἀποδῷ τὴν γυναῖκα, γέρας τῆς ἀριστείας. Ἐπεὶ δὲ εἰσῆλθε, διηγήσατο αὐτῷ βασιλεὺς ἐξ ἀρχῆς ἅπαντα τὰ γεγενημένα. Ἐν ἐκείνῳ δὴ τῷ καιρῷ φρόνησιν Διονύσιος
11 ἐπεδείξατο καὶ παιδείαν ἐξαίρετον. Ὥσπερ γὰρ εἴ τις κεραυνοῦ πεσόντος πρὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ μὴ ταραχθείη, οὕτως κἀκεῖνος ἀκούσας λόγων σκηπτοῦ βαρυτέρων, ὅτι Χαιρέας Καλλιρόην εἰς Συρακούσας ἀπάγει, ὅμως εὐσταθὴς ἔμεινε καὶ οὐκ ἔδοξεν ἀσφαλὲς αὐτῷ τὸ
12 λυπεῖσθαι, σωθείσης τῆς βασιλίδος. Ὁ δὲ Ἀρταξέρξης »Εἰ μὲν ἐδυνάμην« ἔφη, »καὶ Καλλιρόην ἂν ἀπέδωκά <σοι>, Διονύσιε· πᾶσαν γὰρ εὔνοιαν εἰς ἐμὲ καὶ πίστιν ἐπεδείξω· τούτου δὲ ὄντος ἀμηχάνου, δίδωμί σοι πάσης Ἰωνίας ἄρχειν, καὶ 'πρῶτος εὐεργέτης' εἰς οἶκον βασιλέως ἀναγραφήσῃ.« Προσεκύνησεν ὁ Διονύσιος καὶ χάριν ὁμολογήσας ἔσπευδεν ἀπαλλαγῆναι καὶ δακρύων ἐξουσίαν ἔχειν· ἐξιόντι δὲ αὐτῷ Στάτειρα τὴν ἐπιστολὴν
13 ἡσυχῇ δίδωσιν. Ὑποστρέψας δὲ καὶ κατακλείσας ἑαυτόν, γνωρίσας τὰ Καλλιρόης γράμματα πρῶτον τὴν ἐπιστολὴν κατεφίλησεν, εἶτα ἀνοίξας τῷ στήθει προσεπτύξατο ὡς ἐκείνην παροῦσαν, καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον κατεῖχεν, ἀναγινώσκειν μὴ δυνάμενος διὰ τὰ δάκρυα. Ἀποκλαύσας δὲ μόλις ἀναγινώσκειν ἤρξατο καὶ πρῶτόν γε Καλλιρόης τοὔνομα κατεφίλησεν. Ἐπεὶ δὲ ἦλθεν εἰς τὸ "Διονυσίῳ
14 εὐεργέτῃ", »Οἴμοι« φησὶν »οὐκέτ' "ἀνδρί". Σὺ γὰρ εὐεργέτης ἐμός"· τί γὰρ ἄξιον ἐποίησά σοι;« Ἥσθη δὲ τῆς ἐπιστολῆς τῇ ἀπολογίᾳ καὶ πολλάκις ἀνεγίνωσκε τὰ αὐτά· ὑπεδήλου γὰρ ὡς ἄκουσα αὐτὸν καταλίποι. Οὕτω κοῦφόν ἐστιν ὁ Ἔρως καὶ ἀναπείθει ῥᾳδίως ἀντερᾶσθαι.

zbog toga što ga je prisilio da prebjegne, a s druge strane zahvaljivao mu se što više neće moći gledati Kaliroju. No najviše ga je ipak spopadala ljubomora, pa je i rekao: »Blaženi Hereja, sretniji je od mene!« Kad je već bilo dosta pričanja, Statira reče: »Kralju, utješi Dionizija, to te moli Kaliroja!« Artakserkso se tako okrene prema eunuhu i naredi: »Neka dođe Dionizije!«

On doista i dođe, i to brzo, na krilima nade. O Herejinim pothvatima ništa nije znao, a za Kaliroju je mislio da se nalazi ondje zajedno s drugim ženama i da ga Kralj zove da mu vrati suprugu, kao nagradu za junaštvo. Kad je ušao, Kralj mu od početka ispriča o svemu što se dogodilo. U toj zgodi Dionizije pokaže razboritost i izuzetnu odgojenost. Kao kad netko ostane miran iako mu je grom udario pred noge, tako je i on, saslušavši priču goru od iznenadne oluje, o tome kako Hereja odvodi Kaliroju u Sirakuzu, ipak ostao smiren, misleći da ne bi bilo dobro po nj kad bi tugovao u trenutku kraljičina izbavljenja. Artakserkso mu reče: »Da sam mogao, Dionizije, vratio bih ti i Kaliroju, jer si prema meni pokazao svesrdnu naklonjenost i vjernost. No kako je to nemoguće, dajem ti vlast nad cijelom Jonijom, a tvoje će ime biti zapisano kao ime 'prvog dobročinitelja' kraljevske kuće.« Dionizije padne ničice pred njim, potvrdi mu svoju zahvalnost i požuri se da ode, kako bi se mogao isplakati. Na izlazu mu Statira krišom pruži pismo.

Kad se vratio do svojeg prebivališta, zaključa se i, prepoznavši Kalirojin rukopis, prvo izljubi pismo, zatim ga privije na grudi i zagrli ga kao da je riječ o njoj i tako ga je dugo držao, nesposoban da ga čita zbog suza. Kad se napokon isplakao, počne čitati i prvo poljubi Kalirojino ime. Kad je došao do *...dobročinitelju Dioniziju...*, uzvikne: »Jao, nema više 'mužu'! *'Jer ti si moj dobročinitelj!'* Što sam ti uradio da to zaslužujem?« Razveselio se isprici u pismu i isti je dio često ponovno čitao: po njemu se činilo kao da ga ostavlja protiv svoje volje. Eros je takav prevrtljivac da lako uvjeri čovjeka u to kako mu je ljubav uzvraćena. Pogleda djetence

Θεασάμενος δὲ τὸ παιδίον καὶ πήλας ταῖς χερσίν, »Ἀπελεύσῃ ποτέ μοι καὶ σύ, τέκνον, πρὸς τὴν μητέρα· καὶ γὰρ αὐτὴ τοῦτο κεκέλευκεν· ἐγὼ δὲ ἔρημος βιώσομαι, πάντων αἴτιος ἐμαυτῷ γενόμενος. Ἀπώλεσέ με κενὴ ζηλοτυπία καὶ σύ, Βαβυλών.« Ταῦτα εἰπὼν συνεσκευάζετο τὴν ταχίστην καταβαίνειν εἰς Ἰωνίαν, μέγα νομίζων παραμύθιον πολλὴν ὁδὸν καὶ πολλῶν πόλεων ἡγεμονίαν καὶ τὰς ἐν Μιλήτῳ Καλλιρόης εἰκόνας.

6 Τὰ μὲν οὖν περὶ τὴν Ἀσίαν ἐν τούτοις ἦν, ὁ δὲ Χαιρέας ἤνυσε τὸν πλοῦν εἰς Σικελίαν εὐτυχῶς (εἰστήκει γὰρ ἀεὶ κατὰ πρύμναν <τὸ πνεῦμα>) καὶ ναῦς ἔχων μεγάλας ἐπελαγίζετο, περιδεῶς ἔχων μὴ πάλιν αὐτὸν σκληροῦ
2 δαίμονος προσβολὴ καταλάβῃ. Ἐπεὶ δὲ ἐφάνησαν Συράκουσαι, τοῖς τριηράρχαις ἐκέλευσε κοσμῆσαι τὰς τριήρεις καὶ ἅμα συντεταγμέναις πλεῖν· καὶ γὰρ ἦν γαλήνη. Ὡς δὲ εἶδον αὐτοὺς οἱ ἐκ τῆς πόλεως, εἶπέ τις· »Πόθεν τριήρεις προσπλέουσι· Μή τι Ἀττικαί; Φέρε
3 οὖν μηνύσωμεν Ἑρμοκράτει.« Καὶ ταχέως ἐμήνυε· »Στρατηγέ, βουλεύου τί ποιήσεις· τοὺς λιμένας ἀποκλείσωμεν ἢ ἐπαναχθῶμεν; Οὐ γὰρ ἴσμεν εἰ μείζων ἕπεται στόλος, πρόδρομοι δέ εἰσιν αἱ βλεπόμεναι.« Καταδραμὼν οὖν ὁ Ἑρμοκράτης ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἐπὶ τὴν
4 θάλασσαν κωπῆρες ἐξέπεμψε πλοῖον ἀπαντᾶν αὐτοῖς. Ὁ δὲ ἀποσταλεὶς ἐπυνθάνετο πλησίον ἐλθὼν τίνες εἶησαν, Χαιρέας δὲ ἐκέλευσεν ἀποκρίνασθαί τινα τῶν Αἰγυπτίων· »Ἡμεῖς ἐξ Αἰγύπτου πλέομεν ἔμποροι φορτία φέροντες, ἃ Συρακοσίους εὐφρανεῖ.« »Μὴ ἀθρόοι τοίνυν εἰσπλεῖτε« φησιν, »ἕως ἂν γνῶμεν εἰ ἀληθεύετε· φορτίδας γὰρ οὐ βλέπω ναῦς ἀλλὰ μακρὰς καὶ ὡς ἐκ πολέμου τριήρεις, ὥστε αἱ μὲν πλείους ἔξω τοῦ λιμένος μετέωροι μεινάτωσαν, μία δὲ καταπλευσάτω.« »Ποιήσομεν
5 οὕτως.« Εἰσέπλευσεν οὖν τριήρης ἡ Χαιρέου πρώτη. Εἶχε δὲ ἐπάνω σκηνὴν συγκεκαλυμμένην Βαβυλωνίοις παραπετάσμασιν. Ἐπεὶ δὲ καθωρμίσθη, πᾶς ὁ λιμὴν ἀνθρώπων ἐνεπλήσθη· φύσει μὲν γὰρ ὄχλος ἐστὶ περίεργόν τι χρῆμα, τότε δὲ καὶ πλείονας εἶχον αἰτίας τῆς
6 συνδρομῆς. Βλέποντες δὲ εἰς τὴν σκηνὴν ἔνδον ἐνόμιζον οὐκ ἀνθρώπους ἀλλὰ φόρτον εἶναι πολυτελῆ, καὶ ἄλλος ἄλλο τι ἐμαντεύετο, πάντα δὲ μᾶλλον ἢ τὸ ἀληθὲς εἴκαζον· καὶ γὰρ ἦν ἄπιστον, ὡς ἀληθῶς ἤδη πεπυσμένων αὐτῶν ὅτι Χαιρέας τέθνηκε, ζῶντα δόξαι καταπλεῖν καὶ

i podigne ga na ruke:[53] »I ti ćeš mi, dijete, jednom otići do majke – i to je naredila! Ja ću živjeti sâm i sâm ću sebi biti krivac za sve! Upropastila me isprazna ljubomora i ti, Babilone!« Na te riječi stane se spremati da se što prije vrati u Joniju, uvjeren da će mu veliku utjehu donijeti dugotrajan put, vlast nad mnogim gradovima i Kalirojine slike u Miletu.

6. Dok su se u Aziji prilike tako razvijale, Hereja u međuvremenu sretno doplovi do Sicilije: vjetar mu je stalno bio puhao u krmu, a plovio je i velikim brodovima, i to po pučini, u strahu da ga opet ne snađe kakav udarac okrutnog zloduha. Kad se na obzoru pojavila Sirakuza, naredi zapovjednicima troveslarki da okite brodove i, s obzirom na to da je more bilo mirno, da plove u zajedničkom poretku. Kad su ih građani ugledali, netko reče: »Odakle to plove troveslarke? Da nisu atičke? Hajde da javimo Hermokratu!« I brzo mu stanu javljati: »Zapovjedniče, odluči kako ćeš postupiti! Da zatvorimo luke ili da isplovimo? Ne znamo da li slijedi veća skupina brodova i nisu li oni koje vidimo tek izvidnice.« Hermokrat dojuri s trga na obalu i pošalje im ususret jedan brod na vesla. Kad im se približio, izaslanik zapita tko su, a Hereja naredi nekom Egipćaninu da odgovori: »Trgovci smo, stižemo iz Egipta, vozimo robu koja će razveseliti Sirakužane.« »Nemojte«, odgovori im ovaj, »uplovljavati u skupini dok ne vidimo da li govorite istinu. Ne vidim baš da su to teretni brodovi nego velike troveslarke poput ratnih. Zato neka druge ostanu na sidru izvan luke, a neka samo jedna uplovi.«

Prva je tako uplovila Herejina troveslarka. Na njoj se nalazio šator zakriljen babilonskim prostirkama. Kad je pristao, sva se luka napuni ljudima. Svjetina je po prirodi radoznala, a tada su imali još više razloga da se okupe. Pogledavali su u šator misleći da se unutra ne nalaze ljudi nego skupocjen tovar. Svatko je nešto drugo nagađao, ali o svemu su drugom prije nagađali no o onom što je doista bilo. Kako su već bili primili tobože istinite vijesti o Herejinoj

53 Prizor je očigledno konstruiran prema *Ilijadi*, 6,466 i d. (Hektorov oproštaj sa ženom i sinom; usp. i bilj. 16)

7 μετὰ τοσαύτης πολυτελείας. Οἵ τε τοῦ Χαιρέου γονεῖς
οὐδὲ προῆεσαν ἐκ τῆς οἰκίας, Ἑρμοκράτης δὲ ἐπολιτεύετο
μέν, ἀλλὰ πενθῶν, καὶ τότε εἰστήκει μέν, λανθάνων δέ.
Πάντων δὲ ἀπορούντων καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκεῖ
τετακότων, αἰφνίδιον εἰλκύσθη τὰ παραπετάσματα, καὶ
ὤφθη Καλλιρόη μὲν ἐπὶ χρυσηλάτου κλίνης ἀνακειμένη,
Τυρίαν ἀμπεχομένη πορφύραν, Χαιρέας δὲ αὐτῇ
8 περικαθήμενος, σχῆμα ἔχων στρατηγοῦ. Οὔτε βροντή
ποτε οὕτως ἐξέπληξε τὰς ἀκοὰς οὔτε ἀστραπὴ τὰς ὄψεις
τῶν ἰδόντων, οὔτε θησαυρὸν εὑρών τις χρυσίου τοσοῦτον
ἐξεβόησεν ὡς τότε τὸ πλῆθος, ἀπροσδοκήτως ἰδὸν θέαμα
λόγου κρεῖττον. Ἑρμοκράτης δὲ ἀνεπήδησεν ἐπὶ τὴν
σκηνὴν καὶ περιπτυξάμενος τὴν θυγατέρα εἶπε· »Ζῇς,
τέκνον, ἢ καὶ τοῦτο πεπλάνημαι;« »Ζῶ, πάτερ, νῦν
ἀληθῶς, ὅτι σε ζῶντα τεθέαμαι.« Δάκρυα πᾶσιν ἐχεῖτο
9 μετὰ χαρᾶς. Μεταξὺ δὲ Πολύχαρμος ἐπικαταπλεῖ ταῖς
ἄλλαις τριήρεσιν· αὐτὸς γὰρ ἦν πεπιστευμένος τὸν ἄλλον
στόλον ἀπὸ Κύπρου διὰ τὸ μὴ Χαιρέαν ἄλλῳ τινὶ
δύνασθαι σχολάζειν πλὴν μόνῳ τῷ Καλλιρόης συνεῖναι
10 κάλλει. Ταχέως οὖν ὁ λιμὴν ἐπληροῦτο, καὶ ἦν ἐκεῖνο τὸ
σχῆμα τὸ μετὰ τὴν ναυμαχίαν τὴν Ἀττικήν· καὶ αὗται
γὰρ αἱ τριήρεις ἐκ πολέμου κατέπλεον ἐστεφανωμέναι,
χρησάμεναι Συρακοσίῳ στρατηγῷ· συνεμίχθησαν δὲ αἱ
φωναὶ τῶν ἀπὸ τῆς θαλάσσης τοὺς ἀπὸ γῆς ἀσπαζομένων
καὶ πάλιν ἐκείνων τοὺς ἐκ θαλάσσης, εὐφημίαι τε καὶ
ἔπαινοι καὶ συνευχαὶ πυκναὶ παρ' ἀμφοτέρων πρὸς
ἀλλήλους. Ἦκε δὲ μεταξὺ φερόμενος καὶ ὁ Χαιρέου
11 πατήρ, λιποψυχῶν ἐκ τῆς παραδόξου χαρᾶς. Ἐπεκυλίοντο
δὲ ἀλλήλοις συνέφηβοι καὶ συγγυμνασταί, Χαιρέαν
ἀσπάσασθαι θέλοντες, Καλλιρόην δὲ αἱ γυναῖκες. Ἔδοξε
δὲ ἔτι καὶ αὐταῖς Καλλιρόην <καλλίω> γεγονέναι, ὥστε
ἀληθῶς εἶπες ἂν αὐτὴν ὁρᾶν τὴν Ἀφροδίτην
ἀναδυομένην ἐκ τῆς θαλάσσης. Προσελθὼν δὲ Χαιρέας
τῷ Ἑρμοκράτει καὶ τῷ πατρί, »Παραλάβετε« ἔφη »τὸν
12 πλοῦτον τοῦ μεγάλου βασιλέως.« Καὶ εὐθὺς ἐκέλευσεν
ἐκκομίζεσθαι ἀργύριον καὶ χρυσὸν ἀναρίθμητον, εἶτα
ἐλέφαντα καὶ ἤλεκτρον καὶ ἐσθῆτα καὶ πᾶσαν ὕλης
τέχνης τε πολυτέλειαν ἐπέδειξε Συρακοσίοις καὶ κλίνην
καὶ τράπεζαν τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὥστε ἐνεπλήσθη
πᾶσα ἡ πόλις, οὐχ ὡς πρότερον ἐκ τοῦ πολέμου τοῦ
Σικελικοῦ πενίας Ἀττικῆς, ἀλλά, τὸ καινότατον, ἐν
εἰρήνῃ λαφύρων Μηδικῶν.

smrti, doista je bilo nevjerojatno pomisliti da živ dolazi na brodu praćen tolikom raskoši. Herejini roditelji nisu ni izlazili iz kuće, a Hermokrat se, doduše, bavio javnim poslovima, ali u dubokoj žalosti. I tada je stajao ondje, ali prikriveno.

Dok su svi bili u nedoumici i upirali oči onamo, iznenada se razmaknu prostirke i pred njihovim se očima nađu Kaliroja, zavaljena na zlatom optočenu ležaju, ogrnuta u tirski grimiz, i do nje Hereja, sa znamenjem zapovjednika. Ni grom tako ne iznenadi uho ni bljesak munje oči, niti neki nalaznik zlata ne krikne tako kao što je kriknula svjetina kad je neočivano ugledala prizor za koji je svaka riječ preslaba. Hermokrat uskoči u šator, zagrli kćerku, i reče: »Jesi li to ti, dijete moje, živa, ili sam i sada žrtva varke?« »Živa sam, oče, sada kad tebe vidim, živa, doista sam živa!« Svima su od sreće tekle suze. U međuvremenu doplovi i Poliharm s ostalim troveslarkama. Njemu je bilo povjereno preostalo brodovlje s Cipra, jer se Hereja nije mogao baviti ničim drugim osim da bude uz svoju lijepu Kaliroju. Luka se ubrzo stane puniti, poprimajući izgled koji je imala nakon pomorske pobjede nad Atenjanima. I ove su troveslarke stizale ovjenčane iz rata, a zapovjednik im je bio Sirakužanin. Izmiješali su se glasovi ljudi s brodova koji su pozdravljali one na obali, i obrnuto; pozdravi, čestitke, mnogo međusobnih dobrih želja. U međuvremenu je na nosiljci pristigao i Herejin otac, koji se od neočekivana veselja onesvijestio. Stalno su nadolazili Herejini vršnjaci i drugovi iz vježbališta želeći da ga pozdrave, baš kao i žene koje su to isto htjele učiniti Kaliroji. Učinilo im se da se Kaliroja čak proljepšala, tako da bi čovjek s pravom mogao reći da gledajući nju gleda Afroditu dok se diže iz valova. Hereja u međuvremenu priđe Hermokratu i svom ocu i reče im: »Primite blago Velikog Kralja!« I odmah naredi da se iznosi srebro i nebrojeno zlato, potom slonovača, jantar, odjeća; pokazao je Sirakužanima svu raskoš materijala i umijeća, ležaj i stol Velikoga Kralja. Cio se grad ispunio medskim plijenom, i to, što je najčudnije, usred mira, a ne, kao onomad, atičkom sirotinjom, i to zahvaljujući Sicilskom ratu.

7 Ἀθρόον δὲ τὸ πλῆθος ἀνεβόησεν· »Ἀξιοῦμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν«· ἐπεθύμουν γὰρ αὐτοὺς καὶ βλέπειν καὶ ἀκούειν· λόγου δὲ ϑᾶττον ἐπληρώϑη τὸ ϑέατρον ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. Εἰσελϑόντος δὲ μόνου Χαιρέου πᾶσαι καὶ πάντες ἐπεβόησαν· »Καλλιρόην παρακάλει.«

2 Ἑρμοκράτης δὲ καὶ τοῦτο ἐδημαγώγησεν εἰσαγαγὼν τὴν ϑυγατέρα. Πρῶτον οὖν ὁ δῆμος εἰς τὸν οὐρανὸν ἀποβλέψας εὐφήμει τοὺς ϑεοὺς καὶ χάριν ἠπίστατο μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἡμέρας ταύτης ἢ τῆς τῶν ἐπινικίων· εἶτα ποτὲ μὲν ἐσχίζετο, καὶ οἱ μὲν ἄνδρες ἐπῄνουν Χαιρέαν, αἱ δὲ γυναῖκες Καλλιρόην, ποτὲ δ' αὖ πάλιν ἀμφοτέρους

3 κοινῇ· καὶ τοῦτο ἐκείνοις ἴδιον ἦν. Καλλιρόην μὲν οὖν ὡς ἐκ πλοῦ καὶ ἀγωνίας εὐϑέως ἀσπασαμένην τὴν πατρίδα ἀπήγαγον ἐκ τοῦ ϑεάτρου, Χαιρέαν δὲ κατεῖχε τὸ πλῆϑος, ἀκοῦσαι βουλόμενον πάντα τὰ τῆς ἀποδημίας διηγήματα.

Κάκεῖνος ἀπὸ τῶν τελευταίων ἤρξατο, λυπεῖν οὐ ϑέλων ἐν τοῖς πρώτοις καὶ σκυϑρωποῖς τὸν λαόν. Ὁ δὲ δῆμος ἐνεκελεύετο· »Ἐρωτῶμεν, ἄνωϑεν ἄρξαι, πάντα

4 ἡμῖν λέγε, μηδὲν παραλίπῃς.« Ὤκνει Χαιρέας, ὡς ἂν ἐπὶ πολλοῖς τῶν οὐ κατὰ γνώμην συμβάντων αἰδούμενος, Ἑρμοκράτης δὲ ἔφη· »Μηδὲν αἰδεσϑῇς, ὦ τέκνον, κἂν λέγῃς τι λυπηρότερον ἢ μικρότερον ἡμῶν· τὸ γὰρ τέλος λαμπρὸν γενόμενον ἐπισκοτεῖ τοῖς προτέροις ἅπασι, τὸ δὲ μὴ ῥηϑὲν ὑπόνοιαν ἔχει χαλεπωτέραν ἐξ αὐτῆς τῆς

5 σιωπῆς. Πατρίδι λέγεις καὶ γονεῦσιν, ὧν ἰσόρροπος ἡ πρὸς ἀμφοτέρους ὑμᾶς φιλοστοργία. Τὰ μὲν οὖν πρῶτα τῶν διηγημάτων ἤδη καὶ ὁ δῆμος ἐπίσταται, καὶ γὰρ τὸν

6 γάμον ὑμῶν αὐτὸς ἔζευξε· τὴν <τε> τῶν ἀντιμνηστευομένων ἐπιβουλὴν εἰς ψευδῆ ζηλοτυπίαν <καὶ ὡς> ἀκαίρως ἔπληξας τὴν γυναῖκα πάντες ἔγνωμεν καὶ ὅτι δόξασα τεϑνάναι πολυτελῶς ἐκηδεύϑη, σὺ δὲ εἰς φόνου δίκην ὑπαχϑεὶς σεαυτοῦ κατεψηφίσω, συναποϑανεῖν

7 ϑέλων τῇ γυναικί. Ἀλλ' ὁ δῆμός σε ἀπέλυσεν, ἀκούσιον ἐπιγνοὺς τὸ συμβάν. Τὰ δὲ τούτων ἐφεξῆς ἡμῖν ἀπήγγειλαν, ὅτι Θήρων ὁ τυμβωρύχος νυκτὸς τὸν τάφον διασκάψας Καλλιρόην ζῶσαν εὑρὼν μετὰ τῶν ἐνταφίων ἐνέϑηκε τῷ πειρατικῷ κέλητι καὶ εἰς Ἰωνίαν ἐπώλησε, σὺ δὲ κατὰ τὴν ζήτησιν τῆς γυναικὸς ἐξελϑὼν αὐτὴν μὲν οὐχ εὗρες, ἐν δὲ τῇ ϑαλάσσῃ τῷ πειρατικῷ πλοίῳ περιπεσών,

8 τοὺς μὲν ἄλλους λῃστὰς τεϑνεῶτας κατέλαβες ὑπὸ δίψους, Θήρωνα δὲ μόνον ἔτι ζῶντα εἰσήγαγες εἰς τὴν ἐκκλησίαν, κἀκεῖνος μὲν βασανισϑεὶς ἀνεσκολοπίσϑη, τριήρη δὲ ἐξέπεμψεν ἡ πόλις καὶ πρεσβευτὰς ὑπὲρ Καλλιρόης, ἑκούσιος δὲ συνεξέπλευσέ σοι Πολύχαρμος ὁ

7. Gomila u jedan glas poviče: »Hoćemo u skupštinu!« Htjeli su ih gledati i slušati. Muškarci i žene ispunili su gledalište brže no što se to može iskazati. Kad je Hereja ušao sam, svi poviču: »Zovi Kaliroju!« Hermokrat i u tome udovolji puku i uvede kćerku. Puk prvo pogleda na nebo blagoslivljajući bogove i zahvaljujući se više za ovaj dan nego za onaj dan pobjedničkog slavlja. Zatim su se načas dijelili i muškarci bi hvalili Hereju, a žene Kaliroju, a načas bi opet zajednički hvalili oboje – tako im je bilo milije. Pošto je Kaliroja, izmučena plovidbom i naporima, na taj način pozdravila svoju domovinu, odmah je izvedu iz gledališta, a Hereju zadrži svjetina željna da čuje sve priče o njegovu izbivanju iz domovine.

On je počeo od kraja, ne želeći da rastužuje narod žalosnim početkom. No puk je navaljivao: »Molimo te, počni od početka, sve nam reci: ništa nemoj propustiti!« Hereja se skanjivao kao da se stidi što se toliko toga dogodilo drugačije nego što je on očekivao. No Hermokrat je rekao: »Ne skanjuj se, dijete, makar rekao i nešto što je žalosnije i nas nedostojno! Sjajan svršetak baca u sjenu sve što se prije dogodilo, a ono što se ne kaže upravo zbog šutnje pobuđuje gore pomisli. Domovini i roditeljima govoriš, koji jednakom mjerom vole vas oboje! Prvi dio tvoje priče zna već i puk – tâ on je sklopio vaš brak! Svi znamo kako te zavjera prosaca-suparnika natjerala na neopravdanu ljubomoru, kako si nesretno udario ženu i kako je, prividno mrtva, raskošno bila sahranjena, kako si bio pozvan na sud zbog ubojstva i sam zatražio da te osude, u želji da umreš zajedno sa ženom. Ali narod te oslobodio optužbe jer je shvatio da se to zbilo nehotice. Doznali smo i to što se poslije dogodilo, kako je obijač grobova Teron noću razvalio grobnicu i našao uz zagrobne darove živu Kaliroju, ukrcao je na gusarsku brzoplovku i prodao kao robinju u Joniju; kako ti, u potrazi za ženom, nisi našao nju nego si nabasao na gusarski brod i ostale razbojnike zatekao mrtve od žeđi, jedino si Terona još živa doveo pred skupštinu pa je on nakon mučenja bio raspet; kako je grad poslao troveslarku i poslanike po Kaliroju i kako je s tobom dobrovoljno otplo-

φίλος. Ταῦτα ἴσμεν. Σὺ δὲ ἡμῖν διήγησαι τὰ μετὰ τὸν ἔκπλουν συνενεχθέντα τὸν σὸν ἐντεῦθεν.«

9 Ὁ δὲ Χαιρέας ἔνθεν ἐλὼν διηγεῖτο· »Πλεύσαντες τὸν Ἰόνιον ἀσφαλῶς εἰς χωρίον κατήχθημεν ἀνδρὸς Μιλησίου, Διονυσίου τοὔνομα, πλούτῳ καὶ γένει καὶ δόξῃ πάντων Ἰώνων ὑπερέχοντος. Οὗτος δὲ ὁ παρὰ
10 Θήρωνος Καλλιρόην ταλάντου πρίαμενος. Μὴ φοβηθῆτε· οὐκ ἐδούλευσεν· εὐθὺς γὰρ τὴν ἀργυρώνητον αὐτοῦ δέσποιναν ἀπέδειξε, καὶ ἐρῶν αὐτῆς βιάσασθαι οὐκ ἐτόλμησε τὴν εὐγενῆ, πέμψαι δὲ πάλιν εἰς Συρακούσας
11 οὐχ ὑπέμεινεν ἧς ἦρα. Ἐπεὶ δὲ ᾔσθετο Καλλιρόη κύουσαν ἑαυτὴν ἐξ ἐμοῦ, σῶσαι τὸν πολίτην ὑμῖν θέλουσα, ἀνάγκην ἔσχε Διονυσίῳ γαμηθῆναι, σοφιζομένη τοῦ τέκνου τὴν γονήν, ἵνα ἐκ Διονυσίου δόξῃ γεγεννηκέναι,
12 καὶ τραφῇ τὸ παιδίον ἐπαξίως. Τρέφεται γὰρ ὑμῖν, ἄνδρες Συρακόσιοι, πολίτης ἐν Μιλήτῳ πλούσιος ὑπ' ἀνδρὸς ἐνδόξου· καὶ γὰρ ἐκείνου τὸ γένος ἔνδοξον, ἑλληνικόν.
8 Μὴ φθονήσωμεν αὐτῷ μεγάλης κληρονομίας. Ταῦτα μὲν οὖν ἔμαθον ὕστερον· τότε δὲ καταχθεὶς ἐν τῷ χωρίῳ, μόνην εἰκόνα Καλλιρόης θεασάμενος ἐν ἱερῷ ἐγὼ μὲν εἶχον ἀγαθὰς ἐλπίδας, νύκτωρ δὲ Φρύγες λῃσταὶ καταδραμόντες ἐπὶ θάλασσαν ἐνέπρησαν μὲν τὴν τριήρη, τοὺς δὲ πλείστους κατέσφαξαν, ἐμὲ δὲ καὶ Πολύχαρμον
2 δήσαντες ἐπώλησαν εἰς Καρίαν.« Θρῆνον ἐξέρρηξεν ἐπὶ τούτοις τὸ πλῆθος, εἶπε δὲ Χαιρέας· »Ἐπιτρέψατέ μοι τὰ ἑξῆς σιωπᾶν, σκυθρωπότερα γάρ ἐστι τῶν πρώτων.« Ὁ δὲ δῆμος ἐξεβόησε· »Λέγε πάντα.«

Καὶ ὃς ἔλεγεν· »Ὁ πριάμενος ἡμᾶς, δοῦλος Μιθριδάτου, στρατηγοῦ Καρίας, ἐκέλευσε σκάπτειν ὄντας πεπεδημένους. Ἐπεὶ δὲ τὸν δεσμοφύλακα τῶν δεσμωτῶν ἀπέκτεινάν τινες, ἀνασταυρωθῆναι πάντας
3 ἡμᾶς Μιθριδάτης ἐκέλευσε. Κἀγὼ μὲν ἀπηγόμην· μέλλων δὲ βασανίζεσθαι Πολύχαρμος εἶπέ μου τοὔνομα καὶ Μιθριδάτης ἐγνώρισε· Διονυσίου γὰρ ξένος γενόμενος ἐν Μιλήτῳ Χαιρέου θαπτομένου παρῆν· πυθομένη γὰρ Καλλιρόη τὰ περὶ τὴν τριήρη καὶ τοὺς λῃστάς, κἀμὲ
4 δόξασα τεθνάναι, τάφον ἔχωσέ μοι πολυτελῆ. Ταχέως

vio i tvoj drug Poliharm. To znamo. Zato nam ti ispričaj što se dogodilo poslije tvoga odlaska odavle!

Hereja *odande zapjeva*[54] i nastavi priču: »Preplovili smo bez neprilika Jonsko more i pristali na zemljištu nekog Milećanina, po imenu Dionizija, koji se bogatstvom, podrijetlom i slavom izdizao nad svim Jonjanima. On je bio taj koji je za talenat kupio Kaliroju. Ne bojte se – nije bila robinja! Ubrzo je novcem kupljenu robinju učinio svojom gospodaricom, pa iako je bio zaljubljen u nju nije se usudio da upotrijebi silu protiv žene plemenita podrijetla; s druge strane, nije mogao izdržati da ženu koju voli pošalje u Sirakuzu. Kad je Kaliroja osjetila da nosi moje dijete, u želji da vam spasi sugrađanina bila je prisiljena udati se za Dionizija. Smislila je priču o djetetovu očinstvu, kako bi se činilo da je rodila Dionizijevo dijete te da dijete bude dostojno odgajano. Sirakužani, u Miletu vam ugledan čovjek odgaja bogata sugrađanina! I njegova je kuća slavna, helenska. Nemojmo mu zavidati na veliku nasljedstvu!

8. No to sam poslije doznao. Tada sam bio pristao na tom zemljištu, vidio Kalirojinu sliku u svetištu i ponadao se, no noću su se na obalu sjurili razbojnici Frižani i zapalili troveslarku, najveći dio ljudi pobili, a mene i Poliharma okovali i prodali kao robove u Kariju.« Puk na te riječi brizne u plač, a Hereja reče: »Oprostite ako o onome što je uslijedilo ne govorim, jer to je tužnije od početka!« No narod poviče: »Pričaj sve!«

I on počne pričati: »Čovjek koji nas je kupio – rob Mitridata, zapovjednika Karije – naredi nam da obrađujemo zemlju, i to u okovima. Kad su neki robovi ubili čuvara, Mitridat naredi da nas sve raspnu na križ. Povedu i mene. U trenutku kad je imao biti podvrgnut mučenju, Poliharm spomene moje ime i Mitridat ga prepozna, jer je bio gost Dionizijev u Miletu baš u vrijeme kad su »pokapali« Hereju.[55]. Kaliroja je, naime, doznala priču o troveslarci i razbojnicima, povjerovala da sam umro i dala mi sagraditi skupo-

54 Usp. bilj. 6.

55 Indikativna zaboravnost pripovjedačeva: spomenuto je, zapravo, bilo Kalirojino ime (usp. 4,2).

οὖν ὁ Μιθριδάτης ἐκέλευσε καθαιρεθῆναί με τοῦ σταυροῦ σχεδὸν ἤδη πέρας ἔχοντα, καὶ ἔσχεν ἐν τοῖς φιλτάτοις· ἀποδοῦναι δέ μοι Καλλιρόην ἔσπευδε καὶ
5 ἐποίησέ με γράψαι πρὸς αὐτήν. Ἀμελείᾳ δὲ τοῦ διακονουμένου τὴν ἐπιστολὴν ἔλαβεν αὐτὸς Διονύσιος, ἐμὲ δὲ ζῆν οὐκ ἐπίστευεν, ἐπίστευσε δὲ Μιθριδάτην ἐπιβουλεύειν αὐτοῦ τῇ γυναικί, καὶ εὐθὺς αὐτῷ μοιχείαν ἐγκαλῶν ἐπέστελλε βασιλεῖ· βασιλεὺς δὲ ἀνεδέξατο τὴν δίκην καὶ πάντας ἐκάλεσε πρὸς αὐτόν. Οὕτως ἀνέβημεν
6 εἰς Βαβυλῶνα. Καὶ Καλλιρόην μὲν Διονύσιος ἄγων περίβλεπτον ἐποίησε κατὰ τὴν Ἀσίαν ὅλην θαυμαζομένην, ἐμὲ δὲ Μιθριδάτης ἐπηγάγετο· γενόμενοι δὲ ἐκεῖ μεγάλην ἐπὶ βασιλέως δίκην εἴπομεν. Μιθριδάτην μὲν οὖν εὐθὺς ἀπέλυσεν, ἐμοὶ δὲ καὶ Διονυσίῳ διαδικασίαν περὶ τῆς γυναικὸς ἐπήγγειλε, Καλλιρόην παραθέμενος ἐν τῷ μεταξὺ Στατείρᾳ τῇ βασιλίδι.

7 Ποσάκις, ἄνδρες Συρακόσιοι, δοκεῖτε θάνατον ἐβουλευσάμην ἀπεζευγμένος τῆς γυναικός, εἰ μή με Πολύχαρμος ἔσωσεν, ὁ μόνος ἐν πᾶσι φίλος πιστός; Καὶ γὰρ βασιλεὺς ἠμελήκει τῆς δίκης, ἔρωτι Καλλιρόης
8 φλεγόμενος. Ἀλλ' οὔτε ἔπεισεν οὔτε ὕβρισεν· εὐκαίρως δὲ Αἴγυπτος ἀποστᾶσα βαρὺν ἐκίνησε πόλεμον, ἐμοὶ δὲ μεγάλων ἀγαθῶν αἴτιον. Καλλιρόην μὲν γὰρ ἡ βασιλὶς ἐπήγετο, ψευδῆ δὲ ἀκούσας ἀγγελίαν ἐγὼ φήσαντός τινος ὅτι Διονυσίῳ παρεδόθη, θέλων ἀμύνασθαι βασιλέα, πρὸς
9 τὸν Αἰγύπτιον αὐτομολήσας ἔργα μεγάλα διεπραξάμην. Καὶ γὰρ Τύρον δυσάλωτον οὖσαν ἐχειρωσάμην αὐτὸς καὶ ναύαρχος ἀποδειχθεὶς κατεναυμάχησα τὸν μέγαν βασιλέα καὶ Ἀράδου κύριος ἐγενόμην, ἔνθα καὶ τὴν βασιλίδα καὶ τὸν πλοῦτον ὃν ἑωράκατε βασιλεὺς
10 ἀπέθετο. Ἐδυνάμην οὖν καὶ τὸν Αἰγύπτιον ἀποδεῖξαι πάσης τῆς Ἀσίας δεσπότην, εἰ μὴ χωρὶς ἐμοῦ μαχόμενος ἀνῃρέθη. Τὸ δὲ λοιπὸν φίλον ὑμῖν ἐποίησα τὸν μέγαν βασιλέα, τὴν γυναῖκα δωρησάμενος αὐτῷ καὶ Περσῶν τοῖς ἐντιμοτάτοις μητέρας τε καὶ ἀδελφὰς καὶ γυναῖκας
11 καὶ θυγατέρας πέμψας. Αὐτὸς δὲ Ἕλληνας τοὺς ἀρίστους Αἰγυπτίων τε τοὺς θέλοντας ἤγαγον ἐνθάδε. Ἐλεύσεται καὶ ἄλλος στόλος ἐξ Ἰωνίας ὑμέτερος· ἄξει δὲ αὐτὸν ὁ Ἑρμοκράτους ἔκγονος.«

12 Εὐχαὶ παρὰ πάντων ἐπὶ τούτοις ἐπηκολούθησαν. Καταπαύσας δὲ τὴν βοὴν Χαιρέας εἶπεν· »Ἐγὼ καὶ Καλλιρόη χάριν ἔχομεν ἐφ' ὑμῶν Πολυχάρμῳ τῷ φίλῳ· καὶ γὰρ εὔνοιαν ἐπεδείξατο καὶ πίστιν ἀληθεστάτην πρὸς ἡμᾶς· κἂν ὑμῖν δοκῇ, δῶμεν αὐτῷ γυναῖκα τὴν ἀδελφὴν τὴν ἐμήν· προῖκα δὲ ἕξει μέρος τῶν λαφύρων.«

cjenu grobnicu. Mitridat je naredio da me brzo skinu s križa – malo je nedostajalo da izdahnem – i primi me među svoje najveće prijatelje. Žurio se da mi vrati Kaliroju, pa me naveo da joj pišem. Pisma se, zbog nebrige onoga koji ga je nosio, dočepao Dionizije. Nije vjerovao da sam živ, ali je povjerovao da Mitridat pokušava zavesti njegovu ženu i odmah ga je, okrivljujući ga zbog preljuba, tužio Kralju. Kralj je prihvatio da vodi parnicu i sve je pozvao k sebi. Tako smo došli u Babilon. Vodeći Kaliroju sa sobom Dionizije je izazvao zanimanje i divljenje cijele Azije. Mene je sa sobom poveo Mitridat. Kad smo se ondje našli, sjajno smo istupili u parnici. Mitridata je odmah oslobodio optužbe, a meni i Dioniziju najavio je raspravu u vezi sa ženom. U međuvremenu je Kaliroju dao kao povjereni zalog kraljici Statiri.

Što mislite, Sirakužani, koliko sam se puta, odvojen od žene, odlučio umrijeti – da me nije spasio Poliharm, jedini prijatelj koji mi je u svakoj zgodi ostao vjeran? Goreći od ljubavi prema Kaliroji Kralj je zanemario parnicu. Ali nije ju on ni nagovorio ni prisilio. Egipat se u pravi čas pobunio i pokrenuo težak rat koji je meni donio veliku sreću. Kaliroju je sa sobom povela kraljica, a ja sam, dočuvši nečiju lažnu vijest prema kojoj je Kaliroja bila dana Dioniziju, u želji da se osvetim Kralju prebjegao Egipćaninu i učinio velike podvige. Dokopao sam se neosvojivoga Tira; imenovan za zapovjednika brodovlja pobijedio sam na moru Velikog Kralja i zavladao Aradom, na koji je Kralj bio smjestio i kraljicu i blago koje ste vidjeli. Da nije u mojoj odsutnosti bio ubijen u borbi, mogao sam Egipćanina proglasiti za gospodara cjelokupne Azije. No na kraju sam Velikog Kralja učinio vašim prijateljem jer sam mu darovao suprugu, a najvećim perzijskim uglednicima vratio majke, sestre, žene, kćerke. Doveo sam ovamo najhrabrije Helene, a od Egipćana dobrovoljce. Još će iz Jonije doći vašega brodovlja – dovest će ga Hermokratov unuk!«

Na te riječi iz svih usta uslijede molitve. Hereja smiri viku i reče: »Ja i Kaliroja zahvaljujemo se prijatelju Poliharmu. Pokazao je prema nama najiskreniju privrženost i vjernost. Ako pristajete, dajmo mu za ženu moju sestru. Miraz će mu biti dio plijena.« Narod se oduševljeno složi:

13 Ἐπευφήμησεν ὁ δῆμος· »Ἀγαθῷ ἀνδρὶ Πολυχάρμῳ, φίλῳ πιστῷ, ὁ δῆμός σοι χάριν ἐπίσταται. Τὴν πατρίδα εὐηργέτηκας ἄξιος Ἑρμοκράτους καὶ Χαιρέου.« Μετὰ ταῦτα πάλιν Χαιρέας εἶπε· »Καὶ τούσδε τοὺς τριακοσίους, Ἕλληνας ἄνδρας, στρατὸν ἐμὸν ἀνδρεῖον, δέομαι ὑμῶν, πολίτας ποιήσατε.« Πάλιν ὁ δῆμος ἐπεβόησεν· »Ἄξιοι μεθ' ἡμῶν πολιτεύεσθαι· χειροτονείσθω ταῦτα.« Ψήφισμα ἐγράφη καὶ εὐθὺς ἐκεῖνοι
14 καθίσαντες μέρος ἦσαν τῆς ἐκκλησίας. Καὶ Χαιρέας δὲ ἐδωρήσατο τάλαντον ἑκάστῳ, τοῖς δὲ Αἰγυπτίοις ἀπένειμε χώραν Ἑρμοκράτης ὥστε ἔχειν αὐτοὺς γεωργεῖν.

15 Ἕως δὲ ἦν τὸ πλῆθος ἐν τῷ θεάτρῳ, Καλλιρόη, πρὶν εἰς τὴν οἰκίαν εἰσελθεῖν, εἰς τὸ τῆς Ἀφροδίτης ἱερὸν ἀφίκετο. Λαβομένη δὲ αὐτῆς τῶν ποδῶν καὶ ἐπιθεῖσα τὸ πρόσωπον καὶ λύσασα τὰς κόμας, καταφιλοῦσα »Χάρις σοί« φησιν, »Ἀφροδίτη· πάλιν γάρ μοι Χαιρέαν ἐν Συρακούσαις ἔδειξας, ὅπου καὶ παρθένος εἶδον αὐτὸν
16 σοῦ θελούσης. Οὐ μέμφομαί σοι, δέσποινα, περὶ ὧν πέπονθα· ταῦτα εἴμαρτό μοι. Δέομαί σου, μηκέτι με Χαιρέου διαζεύξῃς, ἀλλὰ καὶ βίον μακάριον καὶ θάνατον κοινὸν κατάνευσον ἡμῖν.«

Τοσάδε περὶ Καλλιρόης συνέγραψα.

»Narod se zahvaljuje Poliharmu, čestitu čovjeku i dobru prijatelju. Pokazao si se prema domovini kao dobročinitelj dostojan Hermokrata i Hereje.« Potom se ponovno javi Hereja: »A ovih tri stotine Helena, moju hrabru vojsku, primite, molimo vas, u svoje građanstvo!« Narod opet poviče: »Zaslužuju da budu naši punopravni sugrađani. Neka se tako izglasa!« Pošto je ishod glasovanja bio zabilježen, oni se odmah smjeste i uključe u skupštinu. Hereja svakomu na poklon darova talenat, a Egipćanima je Hermokrat podijelio zemlju da bi je mogli obrađivati. Dok je gomila bila u gledalištu, Kaliroja je, prije no što će otići u svoju kuću, otišla u Afroditino svetište. Obgrlila ju je oko nogu, prislonila lice, rasplela kose i ljubeći je rekla: »Hvala ti, Afrodito! Opet si mi pokazala Hereju u Sirakuzi – ondje gdje sam ga po tvojoj želji i kao djevojka vidjela. Ne zamjeram ti, gospodarice, zbog onoga što sam proživjela! To mi je bilo suđeno. Molim te, nemoj me više rastavljati od Hereje nego nam dopusti da živimo sretno i umremo zajedno.«

Eto, toliko sam napisao o Kaliroji.

FONTES LECTIONUM

Notae virorum doctorum

Abr. = Abresch, Fr. L.
Anon. Leiden. = Anonymus Leidensis
Beck = Beck, Chr. A.
Bl. = Blake, W. E.
Cald. = Calderini, A.
Cob. = Cobet, C. G.
Cocchi = Cocchi, A.
Cram. = Cramer, J. A.
D'Or. = D'Orville, J. P.
Gasda = Gasda, A.
Her. = Hercher, R.
Hilb. = Hilberg, I.
Hirsch. = Hirschig, W. A.
Jac. = Jacobs, Fr.
Jacks. = Jackson, J.
Jakob = Jakob, J.
Lob. = Lobeck, Chr. A.
Mol. = Molinié, G.
Morel = Morel, W.
Nab. = Naber, S. A.
Pier. = Pierson, J.
Reiske = Reiske, J. J.
Rich. = Richards, H.
Rose = Rose, H.
Salv. = Salvini, A. M.
Wifstr. = Wifstrand, A.
Zank. = Zagkogiannes, D. K.
Zimm. = Zimmermann, Fr.

SIGLA

F = Codex Florentinus Conv. Soppr. 627, saec. XIII vel XIV.
Apograph. = Apographum codicis Florentini (= Apographum Bodleianum).
$\mathbf{P_1}$ = Papyrus Oxyrhinchia 1019, saec. II vel III.
$\mathbf{P_{1a}}$ = Papyrus Oxyrhinchia 2948, saec. II vel III.
$\mathbf{P_2}$ = Papyrus Michaelides I, saec. II.
$\mathbf{P_3}$ = Papyrus Fayûmensis I, saec. II.
Theb. = Codex Thebanus, saec. VI vel VII.

N.B. Semper Καλλιρόη, Καλλιρόης *etc. scripsi, pro quibus formis in codice Florentino* Καλλιρρόη, Καλλιρρόης *invenies; simili modo formas* Συρακόσιοι, Συρακοῦσαι *etc. passim adhibui. Qua de re vide sis praefationem editionis Blake, pp. XIV-XV.*

1,1,2 ὀρειῶν *Apograph.* : ὀρείων *F* **1,3** ἠθέλησε *Hirsch.* : [ἐθελήσ]ας *F;* συμπλέξαι *Her.* : συλλέξαι *F;* ἀποδεικνύουσι *Zank.* [... δεικ]νύουσι *F* **1,5** ἐπήνθει *edd.* : ἐπίνθει *F* **1,8** αὐτῷ *Cob.* : αὐτοῦ *F* **1,9** <ἔφη> *Zank.;* πειρᾶσθαι *Bl.* : πειρᾶσαι *F* **1,11** ἀξίων *Her.* : ἀξίως *F* **1,12** ἂν *Her.* : ἀνήρ *F* **1,13** ἥδιον *Cob.* : ἡδεῖαν *F* **1,15** λύχνου *D'Or.* : λύχου *F* **2,3** ἐτάχθημεν *Mol.* : ἐτάθημεν *F;* ἀκονιτί *Reiske* : ἀκόντων *F* **2,5** διαλύσειν *Cob.* : διαλύειν *F* **3,1** ἀγγέλλων *D'Or.* : ἀγγέλων *F* **3,2** ἔστησαν καὶ ***haesitanter proposuit Reiske*** : ἦσαν καὶ *F;* ἔρραναν *edd.* : ἔραναν *F* **3,7** αὐτοὺς *Reiske* : αὐτοὺς *F* **4,1** <κατασκευάσας> *addidi post Lucke-Schäfer;* στωμύλος *edd.* : στωμῦλος *F;* ὁμιλητικῆς *Reiske* : ὁμιλητικοῖς *F;* ἅβραν *Cob.* : ἄβραν *F;* προσπίπτων *edd.* : προσ πίπτων *(sic diductum) F* **4,2** ἐκεῖνος *Cob.* : ἔκειτο *F;* τῷ *Reiske* : ποῖ *F* **4,3** κἀμοί *Jac.* : καί μοι *F* **4,4** δεῖν *Apograph.* : δεῖ *F* **4,5** αὐτῷ *D'Or.* : αὐτοῦ *F;* μηνύω *Reiske* : μηνύων *F* **4,6** κἀκ κεφαλῆς *edd.* : κακκεφαλῆς *F;* χαρίεν *edd.* : χάριεν *F* **4,7** ὁμοίαν *D'Or.* : ὁμίαν *F* **4,8** συνέθεντο *Reiske* : συνέθετο *F* **4,9** ἅβραν *Cob.* : ἄβραν *F;* τὸν$_2$ *Reiske* : τὸ *F;* βαρεῖς *Reiske* : βαθεῖς *F* **4,12** ἐρριμμένην *Apograph.* : ἐριμμένην *F* **5,1** ἅβραν *Cob.* : ἄβραν *F* **5,4** μηδεπώποτε *D'Or.* : μὴ δὲ πώποτε *F;* αὐτοῦ *D'Or.* : αὐτοῦ *F* **5,5** θάψητε *Beck* : θάψετε *F* **5,7** αὐτῆς *D'Or.* : αὐτῆς *F* **6,3** ὁ δῆμος *Bl.* : τῷ δήμῳ *F* **6,4** φερνῆς *D'Or.* : φέρνης *F* **7,1** ὀνόματι πορθμείου *Reiske* : ὄνομα πορθμίου *F;* κατακλινεὶς *Cob.* : κατὰ κλίνης *F* **7,2** οἶδας *Her. post D'Or.* : οἶδα *F;* Μεσσήνιος *Her.* : Μεσήνιος *F* **7,5** δ' ἐσμὲν *Cob.* : δὲ ἐσμὲν *F;* ἔφασαν *Hirsch.* : ἔφησαν *F;* <ἀναπείθων> *Bl. post Her.* **7,6** δικαιότερον *Cob.* : δικαιότερος *F* **8,1** δεινοτέραν *Bl.* : δευτέραν *F;* ἀφέσεως *Zimm.* : αἱρέσεως *F* **8,2** ἐρημία *Her.* : ἔρημα *F;* ὀσμή *Reiske* : εὐνή *F* **8,3** τε καὶ *Bl.* : τε τὸν *F;* "ζῶ" βοῶσα *Hilb.* : ζῶσα *F* **9,1** ἐκβαίνων *Reiske* : ἐμβαίνων *F;* πρῶτος *Her.* : πρῶτον *F;* <τὸν τρόπον> *Salv.* : ***lacuna in F*** **9,3** αὐτούς *D'Or.* : αὐτούς *F* **9,4** προσέπεσε *Her.* :

προσπέσασα *F* **9,5** ὑπέμενεν *Abr.* : ἐπέμενεν *F* **9,7** σὺ ... φύλαττε *Her.* : ὑμεῖς ... φυλάττετε *F* **10,1** προέθηκε *Reiske* : προσέθηκε *F* **11,5** ὁρμῆσαι *Reiske* : ὁρμίσαι *F* **12,2** αὐτόν *D'Or.* : αὐτόν *F* **12,4** ῥῖψον *Cob.* : ῥίψον *F* **12,5** κεκ- λεισμένας *Reiske* : κεκλιμένας *F* **12,8** Συβαρῖτις *Cob.* : Συβαρίτις *F*; ἄβραν *Cob.* : ἄβραν *F* **12,10** ξένος *Her.* : ξεῖνος *F* **13,3** αὐτὴν *D'Or.* : αὐτὴν *F* **13,4** ἡμετέροις *D'Or.* : ὑμετέροις *F*; ὡρμίσασθε *Reiske* : ὁρμίσασθαι *F*; ὑμᾶς *Her.* : ἡμᾶς *F* **13,5** αὐτοὺς *D'Or.* : αὐτοὺς *F* **13,9** λαβὲ *edd.* : λάμβε *F*; τηροῦμεν *Cocchi* : πληροῦμεν *F* **14,2** καταπε- πληγμένων *edd.* : καταπεπεπληγμένων *F* **14,4** οὐ μὲν οὖν *edd.* : οὔμενουν *F* **14,6** ἤδη *Abr.* : ἥδε *F* **14,7** γνωστόν *Bl.* : γινώσκσεις *F*

2,1,4 πρᾶσιν *D'Or.* : πράσιν *F* **1,6** ἐπρίω *Cob.* : ἐπριῶ *F* **1,7** κωπῆρες *D'Or.* : κωπήρεις *F* **1,9** Συβαρῖτιν *Cob.* : Συβαρίτιν *F*; εὐτυχους τῆς *Reiske* : εὐτυχούσης *F* **2,3** λέλουτο *Reiske* : δέδοκτο *F* **3,2** ῥητὴν *Reiske* : ἣν *F* **3,4** αἰσθέσθαι *Reiske* : αἴσθεσθαι *F*; εἷς *Apograph.* : εἰς *F* **3,5** [ψόφ]ου δὲ *hic incipit* P_1; ποδῶν P_1, *D'Or.* : πόθεν *F* **3,6** ἐστίν P_1 : *om. F*; κάτω [κύψασα πη]γὴν ἀφῆκε δακρύων P_1 : πηγὴν ἀφῆκε δακρύων κάτω κύψασα *F* **3,7** δι[καίως οὖν οὐχ P_1 : καὶ ὡς οὐχ *F*; καί τε *Her.* : καί γε οἱ *F*, P_1; θεὰν P_1 : θεόν *F*; ὀνο[μάζων] P_1 : εἶναι νομίζων *F* **3,10** κεκηλημένων *Jac.* : κεκλημένων *F*, P_1; ὁ Λεωνᾶς καὶ P_1 : Λεωνᾶς τὸ γεγονὸς καὶ *F*; ὥσπερ ὁ ἐν τῷ σμήνει P_1 : ὥσπερ ἐν τῷ σμήνει *F*; αὐτομάτως P_1 : *om. F*; αὐτῇ P_1 : *om. F* **4,1** οἷα δὴ P_1 : οἷα δὲ *F*; μ[ὴ] δὲ P_1 : μήτε *F*; θέλων P_1 : ἐθέλων *F*; μᾶλλον P_1 : *om. F* **4,2** [λα]βών P_1 : λαβόμενος *F*; εἴπῃ P_1 : εἴπητε *F*; ἀλλὰ παρὰ P_1 : ἀλλ' ὅτι παρὰ *F*; *post* ἠπίστατο *deficit* P_1 **4,3** ἐλάγχανε *Cob.* : ἐλάμβανε *F* **4,5** <ἕνεκεν> *D'Or.*; βουλευομένῳ *Zank.* : βουλευομένου *F*; ἐπυρπό[λει P_{1a}, *Anon. Leid.*, *Her.* : ἐπυρφόρει *F* **4,6** αὐτῷ *D'Or.* : αὐτῷ *F*; μή τι P_{1a}, *Cob.*, *Gasda* : μή τις *F* **4,7** ἀπό]λωλά σοι, Λεωνᾶ P_{1a} (ἀπόλωλά σοι *Zimm.*) : ἀπόλωλας, ὦ Λεώνᾶ *F*; σέ τις P_{1a}, *Reiske* : δὲ τίς *F* **4,9** ἀνέπειθεν *Her.* : ἂν ἔπειθεν *F*; αὐτὸν *Her.* : αὐτὸν *F*; <ὡς> ἀποτυγχάνων *Bl.* : ἀποτυγχάνεις *F* **5,1** ἧκεν *D'Or.* : ἡμῖν *F* **5,3** δικαίας *D'Or.*, *Cob.* : δικαίως *F*; μηδὲν *D'Or.* : μηδὲ *F*; αὐτοῦ *Abr.* : αὐτὸν *F* **5,5** Συβαρῖτιν *Cob.* : Συβαρίτιν *F* **5,8** φαῦλον *D'Or.* : φίλον *F* **5,9** τἀμὰ *Her.* : τὰ *F* **5,11** μηδὲ *Apograph.* : μὴ δὲ *F*; ἐστί *Apograph.* : ἔστι *F*; ἐᾶσαι *edd.* : ἐάσαι *F* **6,2** Βεβίωται *Reiske* : βεβαίωται *F*; εἰ *D'Or.* : εἰμί *F* **6,3** ἐπρίω *Cob.* : ἐπριῶ *F* **6,5** ἀφανῆ *Bl.* : ἀφανῆς *F*; σύμβουλος *Beck* : σύμβουλον *F* **7,1** προφάσει ἄλλῃ *Bl.* : προφάσεις ἄλλας *F*; **7,3** σύ *Reiske* : οὐ *F*; προηνεχυριασμένη *D'Or.* : προ- ενεκεχυριασμένη *F* **7,4** ἐρριμμένος *edd.* : ἐριμμένος *F* **7,6** <ἂν> *Cob.*; αὕτη *Reiske* : αὐτή *F* **8,2** οὖν *Reiske* : ἂν *F* **8,3** <δ'> *Her.* **9,1** ἐχούσῃ *Cob.* : ἔχουσα *F* **9,2** <τὸ τέκνον> *Her.*, *qui delet* τότε μὲν **9,3** πασῶν ἀσεβεστάτη *Reiske* : πασῶν ἀσεβαίνη *F* **9,6** <ἔστο> *D'Or.* **10,1** αὐτῆς *D'Or.* : αὐτῆς *F*; παρέλιπεν *Zank.* : παρέλαβεν *F*; εἰ *D'Or.* : ἢ *F* **10,2** ματαίας *Reiske* : ματαίως *F*; Βαρέως *edd.* : βαρρέως *F* **10,4** παντάπασιν *D'Or.* : παντάπασι *F*; τεκνοκτονίαν *Reiske* : τεκνοτονίαν *F* **10,6** αὐτῆς *D'Or.* : αὐτὴν *F*; μηδ' *Cob.* : μὴ δ' *F* **10,7** παραινούσης *Reiske* : παραιτούσης *F*; μεῖραξ *edd.* : μείραξ *F* **11,2** ἐρρῖφθαι *Cob.*, *edd.* : ἐρρίφθαι *F*; μηδὲ *Apograph.* : μὴ δὲ *F* **11,4** ταύτην *hic incipit* P_2; αὐτὴν *D'Or.* : αὐτὴν *F* **11,5** καὶ ὡ[ς παλλα]κὴν μᾶλλον ἢ γυν[αῖκα νο]μίσας P_2 : παλλακὴν μᾶλλον οὐ *F*; θρέψῃ *Cob.* : θρέψει P_2, *F* **11,6** πιστεύσω P_2 : πίστευε *F*; ὁμόσαντι πίστευσον *Cram.* : ὅμως ἀντιπίστευσον *F* *(totam sententiam omittit P_2)*; *post* κομίζουσα *deficit* P_2.

3,1,3 τῶν ὀφθαλμῶν *Hirsch.* : τοῖς ὀφθαλμοῖς *F* **1,6** γένος *Reiske* : γένους *F* **1,7** καταισχυνεῖς *D'Or.* : καταισχύναι *F* **1,8** μηδὲ *Apograph.* : μὴ δὲ *F* **2,2** τι *Apograph.* : τί *F* **2,3** ἔχοντα *D'Or.* : ἔχων *F* **2,6** <τὸ>μὲν ... ἔσπευδέ τε *Abr.* : ἐγένετο μὲν ... ἔσπευδε δὲ *F* **2,7** ὀξύτατόν *D'Or.* : ὀξύτατος *F* **2,11** ὀχήματος *D'Or.* : ὀνόματος *F*; <τοῖς> *Her.* **2,13** ὁμόσαι *edd.* : ὁμόσαι *F* **3,3** εἰσήϊξε *Bl.*, *post D'Or.* : ἠξίωσε *F* **3,4** μεθ' αὑτοῦ *D'Or.* : μετ' αὐτοῦ *F* **3,5** νοσήσῃ *D'Or.* : νοήσῃ *F*; Διόνυσος *Reiske* : Διονύσιος *F* **3,7** δύνωμαι *Hirsch.* : δύναμαι *F* **3,13** τριήρης *Reiske* : τριήρεις *F* **3,16** μηδ' ὅλως *D'Or.* : μηδόλως *F* **3,17** ἑαυτοῦ *Cob.* *post D'Or.* : ἑαυτῶ *F* **4,1** μηνῦσαι *Cob.* : μηνύσαι *F* **4,2** καινῶν *D'Or.* : κενῶν *F* **4,3** ἀνὴρ *edd.* : ἀνὴρ ἀνὴρ *F* **4,6** ἐθεασάμεθα *Bl.* : ἐθεασάμην *F* **4,7** <καὶ> *Reiske* ; Προνοίας *Apograph.* : προνοία *F* **4,9** γένησθέ *Nab.* : γένεσθε *F* **4,10** ἐπὶ πλέον

Her. : ἐπιπλέον *F* **4,14** Ἰόνιον *Cob.* : Ἰώνιον *F* **5,5** πλεῖς *Her.* : πλέεις *F* **5,7** <ὁ> *Her.* **5,8** ἀπησπάσατο *Reiske* : ἀπεσπάσατο *F* **6,1** φορὸν *Reiske* : φοβερὸν *F*; ὡρμίσαντο *Her.* : ὥρμισαν *F* **6,3** πρώτη *Reiske* : πρώτην *F*; < δ'> *Her.* **6,7** <πτω>χεύουσαν *Her.* : *lacuna in F* **7,3** <οὐδὲ> *Reiske* **7,2** ὑφορμοῦσα *D'Or.* : ὑφορμῶσα *F*; παχείας εἰργάζοντο *Reiske* : εἰργάζοντο παχείας *F*; **7,4** συνταραχθείσης *Bl.* : οὖν ταραχθείσης *F* **8,2** <μὲν> *Cob.*; λεχὼ *D'Or.* : λεχὼς *F* **8,3** αὐτὴν *D'Or.* : αὐτὴν *F* **8,4** αὐτῆς *D'Or.* : αὐτὴν *F* **8,6** αὐτῆς *Her.* : αὐτῆς *F*; κελεύσασα *Her.* : κελεύσας *F* **8,8** πλεύσειε *Her.* : πλεύσοι *F*; πάππος *Jakob* : πατὴρ *F* **9,2** οὕτως, ὥσπερ *Reiske* : οὕτωσπερ *F* **9,4** ἀφικομένη *Apograph.* : ἀφικωμένη *F* **9,11** Διονυσίου *Rich.* : Διονύσιον *F* **10,1** συνεκάλεσε *Cald.* : συγκαλέσας *F*; πεισθέντας *Reiske*: πεισθέντα *F* **10,2** ἃ *Reiske* : δὲ *F*; προτεραίας *Her.* : προτέρας *F* **10,7** φοβερᾷ *Reiske* : φοβερῷ *F* **10,8** ἐγεννήθημεν *Her.* : ἐγενήθημεν *F*

4,1,5 εἴη *D'Or.* : ἔη *F* **1,6** ἐκεῖνος *D'Or.* : ἐκείνου *F* **1,9** ὕπαρχος *Cob.* : ἔπαρχος *F* **2,1** ἐβάρει *Reiske* : ἐβάρη *F* **2,2** ἄλλων *Reiske* : ὅλων *F* **2,3** πλεο]ν̣ε̣κ̣τ̣ῶ̣ν̣ *hic incipit* P_3 **2,4** δριμύ P_3 : γλυκύ *F* **2,5** ἔτυχε P_3 : ἐτύγχανε *F* **2,6** [μι]θριδάτη P_3 : τῶ δεσπότη *F* **2,7** γὰ[ρ] P_3 : δὲ *F*; σκυθρωπὴν P_3, *Apograph.* : σκυθρωπὴς *F*; προσέθεσα[ν] P_3 : προσέθηκαν *F*; συν[απαγό]μενος P_3 : ἀπαγόμενος *F* **2,8** τοῦτον P_3 : τοσοῦτον *F* **2,9** μοί P_3 : *om. F*; τολμήματος P_3, *Cob.* : αἵματος *F*; λέγε *Reiske* : λέγει *F* **2,10** ἐπ̣ε̣[φέρε]τ[ο] P_3 : ἐφέρετο *F*; τοὔνομα P_3 : τὸ ὄνομα *F* **2,11** [τῶ]ν γυναικῶν P_3 : ἔχειν ἐκείνη γυναῖκα *F*; [ἤθ]ελεν ἐξελέγχειν P_3 : ἐξελέγχειν ἤθελε *F* **2,12** ἄξουσιν *Hirsch* : ἄγουσιν *F* **2,13** προὔπεσεν *Her.* : προέπεσεν *F*; [ἐμνη]μόνε[υ]σας P_3, *Reiske* : ἐμνημόνευσεν *F* **3,2** [δ]όξασαν P_3 : δόξας *F*; ἐπώλησαν *F* : *hic deficit* P_3 **3,7** [τὸ] *secl. Cob.* **4,1** μένων *Cob.* : μὲν ὢν *F* **4,2** μηδὲ μίαν *Abr.* : μηδεμίαν *F*; πάθει *Reiske* : παθεῖν *F* **4,4** <χρυσός> *Jacks.* **4,5** κείνου *Cob.* : ἐκείνου *F*; ὀπυίη *Cob.* : ὀπυίει *F* **4,9** Ἀφροδίτης *Jac.* : Ἀφροδίτην *F* **5,1** <Μιθριδάτης> *Bl.*, *post Beck* **5,9** λιποθυμήσας *Cob.* : λειποθυμήσας *F* **6,1** Καρίᾳ *Cocchi* : καρδίᾳ *F*; ἐδόκει *Rich.* : δοκεῖ *F* **6,5** <τοὺς > *Morel* : *lacuna in F*; **6,6** ἀγχωμάλων *Cob.* : ἀνωμάλων *F*; <τοῦ> *Apograph.* : *lacuna in F* **6,7** μεταπέμπεσθαι *Reiske* : παραπέμπεσθαι *F*; <νύξ> *Her.* **7,2** τι ὧδε *Wifstr.* : τοι ἁδε *F*; <φαύλους> *D'Or.* : *lacuna in F* **7,3** ἀγγέλλων *edd.* : ἀγγέλων *F* **7,5** χρυσείη *Reiske* : χρυσῆ *F* **7,6** ἀνὴρ *Jacks.* : ..]ερ̣ *F* **7,7** τ' *Hirsch.* : τε *F*

5,1,2 ἔσπευδεν *Reiske* : ἔσπευδαν *F*; ἐρῶντας *D'Or.* : ἔρωτας *F* **1,3** <καὶ> *Bl.* **1,5** ἀφιλίας *Abr.* : φιλίας *F*; ἐδίδους γῆν *Reiske* : δίδως τὴν *F* **1,6** ἔτ' ἐλπίσω *Reiske* : εὐελπίσω *F* **1,7** Εὐφρᾶτα *Cob.* : Εὐφράτα *F* **2,1** ἐπαίτιον *Cob.* : αἴτιον *F* **2,2** δυνατώτατος *Her.* : δυνατώτερος *F* **2,3** δὲ ἐξελθὼν *Reiske* : διεξελθὼν *F* **2,4** κὰκ κεφαλῆς *Her.* : κακκεφαλῆς *F*; χαρίεν *edd.* : χάριεν *F* **2,5** φιλόζωος *Apograph.* : φιλόζωον *F* **2,8** Μιθριδᾶται *Cob.* : Μιθριδάται *F* **3,2** βασιλὶς *Bl.* : βασίλισα *F* **3,3** διεσχίσθησαν *Reiske* : διεχέθησαν *F* **3,9** προσεκύνησαν *Apograph.* : προσεκίνησαν *F*; αὐτὴν *edd.* : αὐτὴν *F* **4,1** δημοτικὸν *D'Or.* : δημωτικὸν *F* **4,3** ἁλῶναι *Cob.* : ἀγνὸν εἶναι *F* **4,5** οἳ *Bl.* : καὶ *F* **4,7** δικαζόμενοι *Bl.* : καθεζόμενοι *F* **4,9** πρὸ τῶν *Lob.* : πρῶτον τῶν *F* **5,5** αὐτὴν$_2$ *D'Or.* : αὐτὴν *F* **5,6** χαῖρε *Reiske* : χαιρέα *F* **5,9** <καὶ> *Her.* **6,4** σὺ *Cob.* : οὐ *F* **6,5** <τις > *Bl.* **6,7** ἔδοξε *Apograph.* : ἔδο[..] *F* **6,8** <ἡ> *Her.* **7,2** συνίημι *Reiske* : σύνειμι *F* **7,8** θέλοντες *Apograph.* : θέλοντα *F* **8,2** φράσαι *Mol.* : φράσοι *F*; παθῶν *D'Or.* : παλῶν *F* **8,4** <πρὸς > *Cob.* **8,7** ἐφ' αὐτὸν *Gasda* : ἐπ' αὐτὸν *F* **9,4** εἴασεν *Mol.* : ἔασεν *F* **9,6** <τέσσαρας > *Bl.* **9,9** ἐκστῆσαι *D'Or.* : ἐκστῆναι *F* **10,1** οὗ *Reiske* : οὐ *F* **10,3** κατηγόρει *Reiske* : κατηγορεῖ *F* **10,5** μῆτερ *Reiske* : μήτηρ *F* **10,7** με *Reiske* : μὲν *F*; τὴν *edd.* : τ[..] *F* **10,8** κἂν ἀνὴρ *Reiske* : κὰνὴρ *F*; ὁρῶσι *Mol.* : ὁρῶ *F* **10,9** καὶ κεῖθι *Her.* : κἀκεῖθι *F*; συνή<γορος > *Cocchi* : *post* συνη *lacuna in F*; ἔστερξας *D'Or.* : ἐστέρησας *F*

6,1,2 ἐπρίατο *D'Or.* : ἔπρασεν *F* **1,4** ἐρρητόρευον *edd.* : ἐρητόρευον *F* **1,8** <ἄλλοτε ... ὕπτιος> *Her.* **1,11** μέλει *Cocchi* : μέλλει *F* **2,2** <παρ'> *Cob.* **2,4** κνίση *edd.* : κνίσση *F*; ἷκεν *edd.* : ἵκεν *F* **2,10** ταύτη <τὰ> *D'Or.* : ταύτην *F* **2,11** δήσας *Reiske* : δείσας *F* **3,1** <Ἐπιβουλὴν> *Jacks.* **3,2** σφοδρὸς Ἔρως *restituit Bl.* : σφοδρ̣ο̣ς̣ ερω[.] *F* **3,3** προσθεῖναι *restituit Bl.* : ..σθεῖναι *F*; πρότερον ἀνύποπτος *restituit Cob.* : προτ[....]ύ̣π̣οπτος *F*; ἠράσθη *Jac.* : ἐρασθῆ

F **3,4** χρυσός *edd.* : χρυσ[...] *F;* μυρίαι σοι *proposuit Bl.* : μυρι[....] *F* **3,5** ὁμολογεῖ *Cocchi* : ὁμολόγα *F* **3,6** αὐτῆς *D'Or.* : αὐτῆς *F* **3,9** <βέλτιον> *Cob.* **4,1** στρατιᾶς *Her.* : στρατείας *F;* αὐτῶν *D'Or.* : αὐτοῖς *F* **4,3** <τὸ> *Reiske* **4,4** θηρίον *Reiske* : θηρίων *F* **4,5** πλῆρες *post* ἐρυθήματος *posuit D'Or.* **4,7** *post* σφόδρα *lacuna in F* **4,10** προ-ὑπηρεσίαν *Mol.* : πρὸ ὑπηρεσίαν *F* **5,1** μόνης *Abr.* : μόνος *F* **5,4** ἔχουσι *Reiske* : ἔχουσαι *F* **6,5** ἐρωτικὴ *Hilb.* : πρώτη καὶ *F* **6,8** <διὰ γυναῖκα ξένην> *Rose;* <τῆς> *Bl.* **7,4** καὶ ἂν *Cob.* : κἂν *F* **7,7** κατ<ηγόρευ>σα *suppl. Cob. post D'Or.* : *lacuna in F;* πρόσκαιρον *D'Or.* πρὸς καιρὸν *F* **7,9** πασῶν ἀνοητάτη *D'Or.* : πάντων ἀνοήτατε *F* **7,10** εὐγενής *Cocchi* : εὐμενής *F;* ἦν *D'Or.* : ὂν *F* **7,11** σχεῖν *Wifstr.* : ἕξεις ἢ σχεῖν *F* **8,5** μηδὲ μίαν *Bl.* : μηδεμίαν *F* **8,6** ἕξει *D'Or.* : ἕξειν *F;* ἀφεστῶτας *Beck* : ἐφεστῶτας *F* **8,7** στρατιὰν *Reiske* : στρατείαν *F;* πόσην *Her.* : πόσον *F;* **9,2** στῖφος *Cob.* : στίφος *F* **9,4** δ'<ἂν> *Bl.* : δέ *F* **9,7** μέλον *D'Or.* : μέλλον *F*

7,1,8 καταλείποντας *D'Or.* : καταλείποντες *F* **1,9** <δύο> *Zank.* **2,2** κομίζοντες *Her. post D'Or.* : κομίζοντας *F* **2,4** ἀσπουδί *edd.* : ἀσπουδεί *F* **3,11** Ὀθρυάδου *proposuit D'Or.* : Μιλτιάδου *F* **4,2** κρατήσωμεν *Apograph.* : κρατήσομεν *F* **4,3** συνεσπειραμένους *D'Or.* : συνεσπειραμένος *F;* <οἱ> *Her.;* πάντα *Bl. post Cob.* : ὅτι *F;* <ἢ> *D'Or.* **4,8** ἀλλήλοις *Cocchi* : ἀλλήλους *F* **5,3** σοι$_2$ *D'Or.* : μοι *F* **5,5** <παρεμυθεῖτο> *Morel* **5,12** πολὺν *Reiske* : πολὺν πολὺν *F* **6,1** αἳ *Bl.* : αἱ *F* **6,2** *post* παραφυλάττειν *lacunam statuit Gasda* **6,7** *post* ἀλλὰ καὶ *lacunam statuit Hilb.* **6,9** συγ-κεκαλυμμένη *Reiske* : συγκαλυμένη *F* **6,10** κάκη *Reiske* : κακή *F;* πλατείαις *Reiske* : πλαταίαις *F;* τεταμένην *D'Or.* : τεταγμένην *F*

8,1,2 Διονύσω *D'Or.* : Διονυσίω *F* **1,3** ἀλλ' ἀπέδοξε *Morel* : ἀλλὰ ἔδοξε *F* **1,4** <καὶ> *Her.* **1,6** εἴ πως *Reiske* : ὅπως *F* **1,7** ἐρριμμένην *edd.* : ἐριμμένην *F;* <μὴ> *Cocchi* **1,8** λιποψυχήσαντες *Cob.* : λειποψυχήσαντες *F* **1,12** μέσην *Cob.* : μέσον *F* **1,14** πορφυρᾶ *Cob.* : πορφύρα *F* **1,17** λέκτροιο *Reiske* : λέκτρου *F* **2,2** ἐμήνυσε *edd.* : ἐμήνυσε ἐμήνυσε *F* **2,3** πάρεστι *Cob.* : παρέσται *F* **2,7** δὲ Χαιρέας

Her. : Χαιρέας δὲ *F;* διέδωκεν *Cob.* : δέδωκεν *F* **2,8** αὐτῶν *Apograph.* : αὐτὸν *F* **2,9** ἱερά *Cob.* : ἱερεῖα *F;* αὐτὸν *D'Or.* : αὐτὸν *F* **2,11** αὐτοὺς *D'Or.* : αὐτοὺς *F;* γε *Cob.* : δὲ *F* **3,6** τί *Cob.* : τίς *F* **4,1** ἀλλήλαις διαφόρους *Bl. post Reiske* : ἄλλοι διάφοροι *F* **4,3** μηδὲ *edd.* : μὴ δὲ *F* **4,6** Ὧν *Gasda* : ὃν *F;* ἔρρωσο *edd.* : ἔρωσο *F* **4,10** ἂν ἐλάλουν *Reiske* : ἀνελάλουν *F;* πολλὴ *Reiske* : καλὴ *F* **4,11** ἐνέβη *edd.* : ἐνέβη *F;* εἴασεν *Reiske* : ἔασεν *F* **5,2** Στάτειραν πρόφασιν, σφῶν δ' *Cob.* : Στατείρας προφάσει, σφῶν δὲ *F;* κήδε' *Apograph.* : κῆδε *F* **5,3** μόνον *Reiske* : μόνου *F* **5,9** φησὶ *hic incipit Theb.* **5,10** [οὐ]δὲ[ν ἠπίσ]τατο *Theb.* : ἠπίστατο οὐδὲν *F;* ἐδόκει καὶ *Theb.* : ἐδόκει *F;* ἐξ ἀρχῆς ἅπαντα *Theb.* : πάντα *F;* δὴ *Theb.* : δὲ *F* **5,11** εἴ τις *Theb., Rich.* : τις *F;* οὕτως *Theb.* : *om. F* **5,12** ἔφη καὶ *Theb.* : ἔφη *F;* <σοι > *Hirsch.;* ἔσπευδεν *Theb., Her.* : ἔχειν ἔσπευδεν *F* **5,13** προσεπτύξατο *Theb.* : προσετίθει *F* **5,15** πολλῶν *Theb.* : *om. F;* εἰκόνας *Theb., D'Or.* : οἰκήσεις *F* **6,1** *post* ἤνυσε τὸν *deficit Theb. usque ad 6,8* Ἑρμοκράτης; <τὸ πνεῦμα> *Cob.* **6,5** παραπε-τάσμασιν *Her.* : περιπετάσμασιν *F* **6,8** τοσοῦτον *Apograph.* : τοσοῦτο *F; hic denuo incipit Theb.;* ζῶντα *Theb.* : *om. F* **6,10** οὖν *Theb.* : δὲ *F;* [μ]εταξὺ φερόμενο[ς] *Theb.* : *om. F;* λιποψυχῶν *Theb., Cob.* : λειποψυχῶν *F* **6,11** ἐπεκυλίοντο *Theb., D'Or.* : ἐπεκλύοντο *F;* <καλλίω> *Reiske* **7,1** βλέπειν καὶ ἀκούειν *Theb.* : ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι *F* **7,2** εἰσαγαγὼν τὴν *Theb.* : εἰσάγων καὶ τὴν *F;* ἐσχίζετο *Theb.*: ἐσχίζοντο *F;* ποτὲ$_2$ *Theb., Reiske* : ὅτε *F* **7,3** Καλλιρόην *Theb.* : Καλ-λιρρόη *F;* ὡς *Theb.* : ὡς ἂν *F;* πλοῦ *hic deficit Theb.* **7,6** <τε> *Beck;* <καὶ ὡς> *Beck* **7,7** ἀπήγγειλαν *D'Or.* : ἀπάγγειλον *F;* ὅτι *Hirsch.* : ὅτε *F* **7,8** πρεσβευτὰς *D'Or.* : πρεσβευτὴν *F* **7,10** αὐτοῦ *D'Or.* : αὐτοῦ *F* **8,2** πάντας ἡμᾶς *D'Or., edd.* : πάντας ἡμᾶς πάντας ἡμᾶς *F* **8,5** αὐτὸς *Her.* : αὐτὴν *F;* αὐτόν *D'Or.* : αὐτόν *F* **8,6** οὖν *edd.* : οὖν οὖν *F*

GRČKO KAZALO

Ἄδραστος 2,1,6
Ἀθηνᾶ 3,8,6
Ἀθῆναι 1,11,5; 1,11,6; 1,11,7
Ἀθηναῖοι 1,1,1; 1,11,2; 2,6,3; 3,4,18; 3,10,8; 5,8,8; 6,7,10; 7,2,3; 7,5,8
Ἀθηναγόρας 1,1,1
Αἰγύπτιοι 6,8,2; 7,1,1; 7,3,1; 7,4,4; 7,4,9; 7,5,12; 7,5,14; 7,6,1; 7,6,2; 7,6, 5; 8,1,1; 8,2,9; 8,2,14; 8,3,7; 8,3,10; 8,3,12; 8,4,3; 8,4,11; 8,5,2; 8,5,3; 8,5,4; 8,6,4; 8,8,11; 8,8,14
Αἰγύπτιος1 7,5,8
Αἰγύπτιος2 (βασιλεύς) 7,1,4; 7,1,11; 7,2,2; 7,2,4; 7,2,5; 7,2,6; 7,4,1; 7,4,5; 7,5,6; 7,5,9; 7,5,13; 7,5,14; 7,6,4; 8,2,10; 8,8,8; 8,8,10
Αἰγύπτιος3 (στρατιώτης) 7,6,6; 7,6,9; 8,1,6
Αἰγύπτιος4 (Αἰγύπτιός τις οὐ τῶν ἀφανῶν) 8,2,1; 8,2,3; 8,2,5
Αἴγυπτος 6,8,1; 7,1,10; 7,5,7; 8,6,4; 8,8,8
Ἀκραγαντῖνος 1,2,4; 1,4,1; 1,5,3
Ἀλέξανδρος 8,1,3
Ἀλκιβιάδης 1,1,3
Ἀλκίνοος 2,5,11
Ἀμφίων 2,9,5
Ἄραδος 7,4,13; 7,5,2; 7,6,2; 7,6,5; 8,1,1; 8,1,15; 8,2,3; 8,5,2; 8,5,7; 8,8,9
Ἄρειος πάγος 1,11,7
Ἀριάδνη 1,6,2; 3,3,5; 4,1,7; 8,1,2
Ἄρίστων 1,1,3; 1,3,1; 1,6,3; 3,5,4
Ἀρμενία 5,2,1
Ἀρταξάτης 5,2,2; 5,3,6; 5,3,10; 6,2,2; 6,3,1; 6,3,3; 6,3,8; 6,4,7; 6,4,10; 6,7,5; 6,10,4; 8,5,6
Ἀρταξέρξης 4,6,3; 7,2,4; 8,5,4; 8,5,9; 8,5,12
Ἄρτεμις 1,1,16; 3,8,6; 4,7,5; 6,4,6
Ἀσία 1,11,7; 3,6,2; 4,1,8; 4,7,7; 5,3,4; 5,5,3; 6,2,3; 6,8,4; 7,3,2; 8,3,2; 8,6,1; 8,8,10
Ἀττική 1,11,4
Ἀττικός 6,6,2; 6,6,10; 6,6,12
Ἀφροδισιεύς 1,1,1
Ἀφροδίτη 1,1,2; 1,1,4; 1,1,7; 1,14,1; 2,2,5; 2,2,6(*bis*); 2,2,7; 2,3,5; 2,3,6; 2,3,9; 2,4,3; 2,4,10; 2,5,7; 2,5,12; 2,6,1; 3,2,5; 3,2,12; 3,2,14; 3,2,17; 3,6,3; 3,6,4; 3,8,2; 3,8,3; 3,8,5; 3,8,7; 3,9,1; 3,9,5; 3,10,6; 4,1,4; 4,4,9; 4,7,5; 5,1,1; 5,5,5; 5,9,1; 5,10,1; 6,2,4; 7,5,1; 7,5,2; 8,1,3; 8,2,7; 8,4,10; 8,6,11; 8,8,15
Ἀχιλλεύς 1,1,3; 1,5,2

Βαβυλών 5,2,2; 5,2,6; 5,2,7; 5,2,8; 5,3,6; 5,4,4; 5,4,13; 5,9,3; 6,1,1; 6,1,5; 6,2,1; 6,6,4; 6,8,3; 6,8,6; 6,9,1; 6,9,8; 7,1,1; 7,1,5; 7,2,3; 7,3,4; 7,5,4; 7,5,5; 8,3,13; 8,5,15; 8,8,5
Βαβυλώνιος 6,4,2; 6,5,4; 8,1,14; 8,4,7; 8,6,5
Βάκτρα 5,1,7; 5,4,1; 6,8,6
Βίας 4,5,7; 5,6,8
Βρασίδας 8,2,12

Δημήτριος (Θήρων) 3,4,8
Δημήτριος (*φιλόσοφος*) 8,3,10; 8,4,7; 8,4,11; 8,5,3; 8,5,5
Διονύσιος 1,12,6; 1,13,4; 2,1,1; 2,1,5; 2,1,8 (*bis*); 2,2,1; 2,2,5; 2,3,1; 2,3,2; 2,3,3; 2,3 ,5 (*bis*); 2,3,6 (*bis*); 2,3,8; 2,4,1; 2,4,2; 2,4,4; 2,4,6; 2,4,9; 2,4,10; 2,5,1; 2,5,2; 2,5, 4 (*bis*); 2,5,6 (*bis*); 2,5,7 (*bis*); 2,5,9; 2,5,11; 2,6,1; 2,6,3; 2,7,1; 2,7,2; 2,7,3; 2,7,4; 2,7,6 (*bis*)2,7,7(*bis*); 2,8,1; 2,8,2; 2,10,5; 2,11,3; 2,11,5; 2,11,6; 3,1,1; 3,1,2; 3,1,3; 3,1,4; 3,1,5; 3,1,6; 3,1,7; 3,1,8; 3,2,3; 3,2,6; 3,2,8; 3,2,13; 3,2,15; 3,6,1; 3,6,3; 3,6,5; 3,6,7; 3,7,1 (*bis*); 3,7,2; 3,7,4; 3,7,6 (*bis*); 3,7,7 (*bis*); 3,8,1; 3,8,3; 3,8,5; 3,8,6; 3,9,4 (*bis*); 3,9,6 (*bis*); 3,9,8; 3,9,9; 3,9,10; 3,9,11 (*bis*); 3,10,3; 4,1,2; 4,1,5; 4,1,8; 4,3,8; 4,4,2; 4,4,4; 4,4,5; 4,5,2; 4,5,5; 4,5,6; 4,5,8 (*bis*); 4,5,10; 4,6,1; 4,6,2; 4,6,4 (*bis*); 4,6,8 (*bis*); 4,7,1; 4,7,3; 4,7,6; 4,7,7; 5,1,1 (*bis*); 5,1,2; 5,1,7; 5,2,3 (*bis*); 5,2,6; 5,2,7 (*bis*); 5,3,2; 5,3,5; 5,3,7; 5,3,8; 5,3,10; 5,3,11; 5,4,1; 5,4,3; 5,4,7; 5,4,9; 5,4,10 (*bis*); 5,4,11; 5,4,13; 5,5,1; 5,5,2; 5,5,5; 5,5,6; 5,6,1; 5,6,11; 5,7,3; 5,7,5; 5,7,7; 5,7,8 (*bis*); 5,7,9; 5,7,10; 5,8,1; 5,8,3; 5,8,5; 5,8,6; 5,8,8; 5,9,8; 5,10,6; 5,10,7; 6,1,1; 6,1,2; 6,1,3; (*bis*); 6,1,11; 6,2,1; 6,2,5 (*bis*); 6,2,8; 6,5,9; 6,6,7; 6,9,1; 7,1,3 (*bis*); 7,1,4; 7,1,5; 7,5,12; 7,5,14; 7,5,15; 8,1,1; 8,1,7; 8,1,15; 8,1,16; 8,4,4; 8,4,5; 8,4,6; 8,4,9; 8,5,9 (*bis*); 8,5,10; 8,5,12 (*bis*); 8,5,13; 8,7,9; 8,7,11; (*bis*); 8,8,3; 8,8,5; 8,8,6 (*bis*)8,8,8
Διόνυσος 3,3,5; 8,1,2
Δόκιμος 3,2,11
Δωριεύς 7,3,8

Ἐκβάτανα 6,8,6
Ἑλένη 2,6,1; 5,2,8; 5,5,9
Ἐλευσίνιος 5,4,4
Ἑλλάς 5,1,3; 5,3,2
Ἕλλην 1,14,9; 2,5,11; 5,2,2; 5,3,7; 5,7,1; 6,6,5; 6,6,7; 7,1,8; 7,2,2; 7,3,6; 7,3,8; 7,3,9; 7,3,10; 7,4,5; 8,2,9; 8,2,13; 8,3,12; 8,8,11; 8,8,13
Ἑλληνικός 3,2,2; 3,10,2; 4,3,7; 4,5,4; 4,7,8; 5,1,5; 5,3,1; 5,4,7; 6,4,10; 8,4,8; 8,7,12
Ἑλληνίς 6,3,5; 7,6,5
Ἔρως 1,1,3; 1,1,4; 1,1,12; 1,2,5; 2,2,8; 2,4,5; 2,6,1; 2,6,4; 3,2,5; 3,9,4; 4,2,3; 4,4,5; 4,7,5; 4,7,6; 6,1,9; 6,2,4; 6,3,2 (*bis*); 6,3,7; 6,3,8; 6,4,3; 6,4,5; 6,7,1; 8,1,3; 8,5,14

Ἔρις 1,1,16
Ἑρμοκράτης 1,1,3; 1,1,9; 1,1,11; 1,1,12; 1,2,4; 1,5,2; 1,5,6; 1,6,3; 1,6,4; 1,6,5; 1,11,3; 1,14,10; 2,5,10; 2,5,11; 2,6,3; 2,9,2; 2,11,2; 3,1,6; 3,2,2; 3,2,8; 3,3,2; 3,3,8; 3,4,3; 3,4,16; 3,4,17; 3,5,2; 3,8,8; 4,2,12; 4,4,3; 5,1,5; 5,5,4; 5,8,5; 5,8,8; 6,6,5; 7,2,3; 7,5,8; 8,6,2; 8,6,3; 8,6,7; 8,6,8; 8,6,11; 8,7,2; 8,7,4; 8,8,13; 8,8,14
Εὐρώπη 5,5,3
Εὐφράτης 5,1,3; 5,1,6; 5,1,7; 6,6,3; 6,8,6; 7,1,10; 7,2,1; 7,4,11; 7,4,13

Ζεύς 3,1,8; 3,2,5; 3,3,5; 5,4,6; 6,3,2; 6,7,12
Ζῆθος 2,9,5
Ζηνοφάνης 1,7,2
Ζωπύρος 5,3,4; 7,5,5

Ἥλιος 3,1,8, 5,2,6; 6,1,10; 6,3,4
Ἤπειρος 1,1,2
Ἡρακλῆς 7,2,7; 8,5,2

Θερμοπύλαι 7,3,9
Θέτις 1,1,16; 3,3,6; 6,3,4
Θήρων 1,7,1; 1,7,2; 1,7,6; 1,9,1; 1,9,5; 1,9,6; 1,10,1; 1,10,8; 1,11,1; 1,11,6; 1,12,1; 1,12,2; 1,12,6; 1,12,7; 1,12,8; 1,13,1; 1,13,2; 1,13,3; 1,13,6; 1,13,7; 1,13,11; 1,14,1; 1,14,2; 1,14,3; 1,14,5; 1,14,6 (*bis*); 1,14,8; 2,1,6; 2,5,10; 2,6,3; 3,2,8; 3,3,12; 3,3,16; 3,3,17; 3,4,7; 3,4,12; 3,4,13; 3,4,15; 3,4,18; 3,6,2; 4,3,2; 5,1,1; 5,1,5; 5,7,4; 6,6,3; 8,1,14; 8,7,7; 8,7,8; 8,7,9
Θησεύς 3,3,5
Θούριος 1,7,2

Ἰόνιον 3,3,8; 3,4,14; 3,5,1; 6,3,6; 8,3,12; 8,7,9
Ἱππόλυτος 1,1,3
Ἰταλία 1,1,2; 1,12,8; 2,1,9; 3,3,8
Ἰταλιώτης 1,2,2
Ἴων 1,12,6; 2,10,4; 3,6,5; 4,5,2; 4,6,4; 6,9,1; 8,7,9
Ἰωνία 1,11,7; 2,1,5; 2,4,4; 2,5,4; 2,7,1; 2,11,2; 3,3,17; 3,4,8; 3,6,1; 4,1,7; 4,3,2; 4,4,3; 4,6,1; 4,6,3; 4,6,7; 4,7,5; 4,7,8; 5,1,1; 5,1,5; 5,3,4; 5,4,12; 5,6,8; 5,10,7; 6,5,7; 8,5,12; 8,5,15; 8,7,7; 8,8,11

Καλλιρόη 1,1,1; 1,1,5; 1,1,8; 1,1,15; 1,1,16; 1,2,6; 1,3,4; 1,4,1; 1,4,7; 1,4,9; 1,4,11; 1,5,1; 1,5,7; 1,6,1; 1,6,2; 1,6,3; 1,8,1; 1,8,4; 1,9,3; 1,9,4; 1,9,5; 1,10,2; 1,11,1; 1,11,5; 1,12,1; 1,13,7; 1,13,10; 1,14,1; 1,14,3; 1,14,6; 2,2,1; 2,2,3; 2,2,6; 2,2,7; 2,2,8; 2,3,5 (*bis*); 2,3,6; 2,3,7; 2,3,9; 2,3,10; 2,5,2; 2,5,3; 2,5,5; 2,5,6; 2,5,8 (*bis*); 2,5,12 (*bis*); 2,6,2; 2,6,5; 2,7,2; 2,7,3; 2,7,4 (*bis*); 2,7,5; 2,7,6 (*bis*); 2,7,7; 2,8,2; 2,8,4; 2,8,6; 2,9,2 (*bis*); 2,9,6; 2,10,2; 2,10,5; 2,10,7; 2,11,1; 2,11,5; 3,1,1 (*bis*); 3,1,3; 3,1,4 (*bis*); 3,1,5; 3,1,8; 3,2,1; 3,2,7 (*bis*); 3,2,11; 3,2,12; 3,2,16; 3,3,1; 3,3,3; 3,3,4; 3,3,6; 3,3,7; 3,3,10; 3,3,15; 3,4,5; 3,4,10; 3,4,15; 3,4,18; 3,5,6; 3,5,9; 3,6,2; 3,6,3 (*bis*); 3,6,6; 3,7,1; 3,7,4; 3,8,1; 3,8,2; 3,8,4; (*quater*); 3,8,5; 3,9,2; 3,9,6; 3,9,9; 3,9,10; 3,9,12; 3,10,1; 3,10,4; 3,10,8; 4,1,1; 4,1,6; 4,1,8 (*bis*); 4,1,10; 4,1,11; 4,2,1 (*bis*); 4,2,5; 4,2,7; 4,2,8; 4,2,10; 4,2,11; 4,2,12; 4,2,13; 4,2,15; 4,3,2; 4,3,8; 4,3,10; 4,3,11; 4,4,1; 4,4,2; 4,4,7; 4,5,1; 4,5,8; 4,5,10; 4,6,2; 4,6,7; 4,7,1; 4,7,2; 4,7,3; 4,7,4; 4,7,5; 4,7,7; 4,7,8; 5,1,1 (*bis*); 5,1,3; 5,2,3; 5,2,4; 5,2,5; 5,2,8; 5,2,9; 5,3,2; 5,3,4; 5,3,5; 5,3,8; 5,3,9 (*bis*); 5,3,10; 5,4,2; 5,4,3; 5,4,11; 5,4,13; 5,5,1; 5,5,7; 5,5,8; 5,6,5; 5,6,7; 5,7,2; 5,7,6; 5,7,7; 5,7,10; 5,8,1; 5,8,3; 5,8,5; 5,8,6; 5,8,7; 5,8,9; 5,9,1, 5,9,2 (*bis*); 5,9,3; 5,9,5; 5,9,7; 5,9,8; 5,10,1; 5,10,4; 5,10,6; 5,10,7; 5,10,8; 5,10,9; 6,1,1 (*bis*); 6,1,3; 6,1,4; 6,1,7 (*bis*); 6,1,8; 6,1,10; 6,1,12; 6,2,5 (*bis*); 6,2,6 (*bis*); 6,2,9; 6,2,10; 6,2,11 (*bis*); 6,3,3; 6,3,6; 6,4,3; 6,4,5 (*bis*); 6,4,7; 6,4,8; 6,4,10 (*bis*); 6,5,1; 6,5,6; 6,5,8; 6,6,1; 6,6,2 (*bis*); 6,6,3; 6,6,5; 6,6,6; 6,6,7; 6,7,1; 6,7,2; 6,7,3; 6,7,4; 6,7,5; 6,7,8; 6,7,9; 6,7,12; 6,7,13; 6,9,4; 6,9,5; 6,9,7; 6,9,8; 7,1,1; 7,1,2; 7,1,3 (*bis*); 7,1,4; 7,1,6; 7,4,10; 7,5,2; 7,5,5; 7,5,15 (*bis*); 7,6,5; 7,6,7; 8,1,1 (*bis*); 8,1,2; 8,1,6; 8,1,7; 8,1,8 (*bis*); 8,1,10; 8,1,11; 8,1,14; 8,1,15; 8,2,4; 8,3,1; 8,3,2; 8,3,3; 8,3,4; 8,3,6; 8,3,8; 8,3,9; 8,3,12; 8,4,2; 8,4,3; 8,4,4; 8,4,5; 8,4,6; 8,4,8; 8,4,9; 8,4,10; 8,5,6 (*bis*); 8,5,8; 8,5,9; 8,5,10; 8,5,11; 8,5,12; 8,5,13 (*bis*); 8,5,15; 8,6,7; 8,6,9; 8,6,11 (*bis*); 8,7,1; 8,7,2; 8,7,3; 8,7,7; 8,7,8; 8,7,10; 8,7,11; 8,8,1; 8,8,3; 8,8,4; 8,8,6 (*bis*); 8,8,8 (*bis*); 8,8,12; 8,8,15; 8,8,16
Καρία 3,7,3; 4,1,7; 4,1,9; 4,2,4; 4,2,15; 4,4,7; 4,6,1; 4,6,4; 4,7,5; 5,1,1; 5,4,1; 5,4,10; 5,5,1; 5,5,5; 5,5,7; 5,8,10; 5,10,6; 8,8,1; 8,8,2
Κεφαλληνία 3,3,18
Κιλικία 5,1,3
Κορίνθιος 7,3,7
Κρής 3,3,17; 3,4,8
Κρήτη 3,3,9; 3,4,14
Κύπριος 8,3,12
Κύπρος 8,2,7; 8,5,7; 8,6,9
Κῦρος 2,9,5; 6,8,7

Λακεδαιμόνιος 2,6,1; 7,3,7; 8,2,12
Λεωνᾶς 1,12,8; 1,12,10; 1,13,1; 1,13,2; 1,13,3; 1,13,7; 1,14,1; 1,14,2; 1,14,3; 1,14,4; 1,14,5; 2,1,1; 2,1,2; 2,1,3; 2,1,6; 2,1,9; 2,3,1; 2,3,4; 2,3,6; 2,3,10; 2,4,6; 2,4,7; 2,4,9; 2,5,2; 2,5,6; 2,5,9; 2,6,1; 2,6,2; 2,6,4; 3,2,10

Λεωνίδας 7,3,11
Λήδα 4,1,8
Λιβύη 3,3,8
Λυδία 4,1,7; 4,6,1; 4,6,3; 5,6,8
Λυκία 1,13,9

Μαραθών 6,7,10
Μεγαβύζος 5,3,4; 7,5,5
Μέμφις 6,8,2
Μενέλεως 2,6,1; 5,2,8
Μένων 1,7,2
Μήδεια 2,9,3
Μηδικός 6,6,1; 8,6,12
Μῆδος 6,1,6; 6,3,3; 6,5,12
Μιθριδάτης 3,7,3; 4,1,7; 4,1,9; 4,2,4; 4,2,8; 4,2,9; 4,2,11; 4,2,13; 4,2,14; 4,3,4; 4,3,5; 4,3,6; 4,3,8; 4,3,9; 4,3,11; 4,4,1; 4,4,2; 4,4,3; 4,4,7; 4,4,8; 4,5,1; 4,5,5; 4,5,7; 4,5,10; 4,6,1; 4,6,2; 4,6,4; 4,6,5; 4,6,6; 4,6,8; 4,7,1; 4,7,3; 5,1,2; 5,2,1; 5,2,2; 5,2,3; 5,2,8; 5,4,1; 5,4,2; 5,4,3; 5,4,7; 5,4,8; 5,4,9; 5,5,9; 5,6,2; 5,6,4; 5,6,6; 5,6,9; 5,6,10; 5,6,11; 5,7,7; 5,7,8; 5,7,10; 5,8,3; 5,8,5; 5,8,6; 5,8,7; 5,8,8; 5,8,9; 5,8,10; 5,9,4; 5,10,3; 5,10,6; 6,7,9; 8,8,2; 8,8,3; 8,8,4; 8,8,5; 8,8,6
Μιλήσιος 2,5,4; 2,11,2; 3,2,16; 3,7,7; 4,1,5; 4,1,7; 4,6,4; 4,6,8; 4,7,8; 5,2,6; 5,4,7; 5,7,5
Μίλητος 1,11,8; 2,1,1; 2,5,11; 3,2,7; 3,3,9; 3,4,14; 3,10,8; 4,1,5; 4,1,11; 4,2,1; 4,2,4; 4,3,8; 4,4,2; 4,4,4; 4,5,2; 4,5,3; 4,6,2; 4,7,1; 4,7,3; 4,7,7; 5,1,6; 5,2,7; 5,6,6; 5,6,9; 5,6,10; 5,9,9; 5,10,3; 6,1,8; 6,2,6; 6,5,7; 8,1,15; 8,5,15; 8,7,9; 8,7,12; 8,8,3

Νεῖλος 7,3,3
Νέμεσις 3,8,6
Νηρηΐς 1,1,2; 2,4,8; 3,2,15
Νιρεύς 1,1,3
Νισαῖος 6,4,2
Νύμφη 1,1,2; 2,4,8; 3,1,3; 3,2,15; 3,2,16

Ξέρξης 7,3,9

Ὀθρυάδης 7,3,11
Ὀλύμπια 6,2,1
Ὀλυμπικός 5,4,4
Ὅμηρος 1,5,2; 2,3,7; 4,1,8
Ὁμόνοια 3,2,16

Παρθένος 1,1,2

Πάρις 5,2,8; 8,1,3
Πάτροκλος 1,5,2
Πάφος 8,2,7
Πελοποννήσιοι 7,3,7
Πέρσης 1,13,1; 2,6,3 (*bis*); 5,2,8; 5,3,1; 5,4,2; 5,4,4; 5,8,8
Περσικός 7,6,5
Περσίς 5,3,6; 5,4,4
Πηλεύς 3,3,6
Πήλιον 1,1,16
Πηλούσιον 6,8,2; 7,3,3; 7,5,12
Πλάγγων 2,2,1; 2,2,5; 2,3,9; 2,5,2; 2,6,4; 2,6,5; 2,7,2; 2,7,4; 2,7,5; 2,7,6 (ter); 2,7,7; 2,8,1; 2,8,2; 2,8,5; 2,9,1; 2,10,1; 2,10,5; 2,10,6; 2,10,7; 2,10,8; 2,11,4; 2,11,5; 2,11,6; 3,1,1; 3,1,2; 3,1,3; 3,1,5; 3,1,8; 3,2,11; 3,8,1; 3,8,6; 3,9,3; 3,10,3; 5,1,4; 5,5,6; 8,4,6
Πολύχαρμος 1,5,2; 1,6,1; 3,5,7; 3,6,2; 3,6,5; 3,6,8; 3,7,3; 4,2,2; 4,2,3; 4,2,7; 4,2,8; 4,2,10; 4,2,12; 4,2,13; 4,3,1; 4,4,1; 4,4,7; 4,7,4; 5,1,1; 5,2,4; 5,2,6; 5,10,6; 5,10,10; 6,2,8; 6,2,11; 7,1,2; 7,1,7; 7,1,10; 7,3,5; 7,3,6; 8,1,6; 8,1,9; 8,1,12; 8,1,13; 8,2,1; 8,2,2; 8,6,9; 8,7,8; 8,8,1; 8,8,3; 8,8,7; 8,8,12; 8,8,13
Ποσειδῶν 3,5,9
Πριηνεύς 4,5,7; 5,6,8
Πριήνη 4,5,2 (*bis*)
Πρόνοια 3,3,10; 3,3,12; 3,4,7
Πρωτεσίλεως 5,10,1

Ῥηγῖνος 1,2,2
Ῥοδογούνη 5,3,4; 5,3,6; 5,3,9; 7,5,5; 8,3,1; 8,3,8

Σαλαμίς 6,7,10
Σεμέλη 3,3,5
Σῆρες 6,4,2
Σιδών 7,4,11
Σικελία 1,1,2; 1,4,3; 1,10,3; 2,6,3; 2,9,5; 2,11,2; 3,1,6; 3,2,7; 3,3,8; 3,9,9; 4,3,1; 4,4,2; 5,1,1; 5,1,6; 6,5,7; 7,5,2; 8,2,12; 8,6,1
Σικελικός 7,2,4; 7,5,8; 8,6,12
Σικελιώτης 7,3,7
Σκυθίς 2,9,4
Σοῦσα 5,1,7
Σπάρτη 5,2,8; 5,2,12
Στάτειρα 5,3,1; 5,8,9; 5,9,1; 5,9,2; 5,9,6; 5,9,7; 6,1,8; 6,1,12; 6,3,4; 6,3,6; 6,6,2; 6,7,4; 6,7,5; 6,9,5; 7,6,5; 8,2,3; 8,3,1; 8,3,5; 8,3,6; 8,3,9; 8,3,12; 8,4,3; 8,4,7; 8,4,8; 8,4,9; 8,5,5; 8,5,6; 8,5,7; 8,5,9; 8,5,12; 8,8,6
Σύβαρις 2,5,5
Συβαρίτης 2,1,9
Συβαρῖτις 1,12,8; 2,1,9; 2,5,5

Συρακόσιος 1,1,1; 1,1,13; (*bis*); 1,6,3; 1,6,5; 1,11,7; 2,5,10; 3,2,8; 3,3,2; 3,3,18; 3,4,9; 3,4,10; 3,4,16; 3,5,2; 3,9,9; 4,1,5; 4,2,12; 4,3,1; 4,3,3; 4,3,12; 5,7,5; 6,3,5; 7,2,3; 7,3,8; 7,5,8; 8,6,4; 8,6,10; 8,6,12; 8,7,12; 8,8,7
Συράκουσαι 1,1,1; 1,1,2; 1,1,3; 1,13,9; 3,2,17; 4,1,6; 4,1,11; 4,7,8; 5,1,3; 5,1,6; 5,5,5; 6,1,8; 6,2,9; 6,6,3; 8,2,12; 8,3,1; 8,4,6; 8,4,8; 8,4,10; 8,5,11; 8,6,2; 8,7,10; 8,8,15
Συρία 5,1,3; 6,8,2; 6,8,6; 7,1,10; 7,2,2; 7,2,6; 7,4,11; 7,5,7

Τύριος 6,4,2; 7,2,7; 7,3,1; 7,3,2; 7,3,3; 7,3,5; 7,3,9; 7,4,7; 8,1,14; 8,6,7
Τύρος 7,2,6; 7,3,2 (*bis*); 7,3,4; 7,4,2; 7,4,3; 7,4,9; 7,4,10; 7,4,11; 7,5,6; 8,5,2; 8,8,9
Τύχη 1,1,6; 1,3,5; 1,10,2; 1,13,4; 1,14,7; 1,14,9; 2,5,6; 2,5,9; 2,8,3; 2,8,4; 2,8,6; 2,10,7; 2,11,5; 3,2,3; 3,3,8; 3,8,1; 4,1,12; 4,4,2; 4,4,4; 4,5,3; 4,7,3; 5,1,4; 5,5,2; 5,6,8; 6,8,1; 7,2,2; 8,1,2; 8,3,5

Ὑγῖνος 4,5,1; 4,5,2; 4,5,3; 4,7,1

Φαρνάκης 4,1,7; 4,6,1; 4,6,2; 4,6,3; 4,6,7; 4,6,8; 4,7,7; 5,1,2; 5,3,5; 5,3,7; 5,4,8
Φήμη 1,1,2; 1,5,1; 2,3,8; 2,7,2; 3,2,7; 3,3,2; 3,4,1; 4,6,7; 4,7,5; 4,7,6; 5,2,6; 5,3,2; 6,8,3; 8,1,11
Φοινίκη 6,8,2; 7,1,10; 7,2,6
Φοῖνιξ 7,3,10, 8,3,12
Φρύξ 8,8,1
Φωκᾶς 2,1,1; 2,7,2; 2,7,6; 3,7,1; 3,8,3; 3,9,5; 3,9,6; 3,9,7; 3,9,10; 3,9,11; 3,10,1

Χαιρέας 1,1,3; 1,1,5; 1,1,7; 1,1,8; 1,1,10; 1,1,11; 1,1,12; 1,1,15; 1,1,16; 1,2,1; 1,2,4; 1,2,5; 1,2,6; 1,3,1 (*bis*); 1,3,3; 1,3,7; 1,4,3 (*bis*); 1,4,5 (*bis*); 1,4,8; 1,4,10; 1,4,11; 1,5,1; 1,5,6; 1,5,7; 1,6,1; 1,6,4; 1,6,5; 1,8,1; 1,8,4; 1,11,4; 1,13,8; 1,14,7 (*bis*); 1,14,9 (*bis*); 2,2,7; 2,5,11; 2,8,2; 2,8,4; 2,9,4; 2,9,6; 2,11,1 (*bis*); 2,11,3; 3,2,12; 3,3,1; 3,3,3; 3,3,4; 3,3,8; 3,3,13; 3,3,14; 3,3,15; 3,3,17; 3,3,18; 3,4,4; 3,4,15; 3,4,17; 3,5,1; 3,5,4; 3,5,6; 3,5,7 (*bis*); 3,5,9; 3,6,2; 3,6,3; 3,6,5 (*bis*); 3,6,6 (*bis*); 3,7,3; 3,7,4 (*ter*); 3,7,6 (*bis*); 3,7,7; 3,8,7 (*bis*); 3,9,3; 3,9,4; 3,9,10; (*bis*); 3,9,12 (*bis*); 3,10,1; 3,10,4; 3,10,5; 3,10,6; 3,10,8 (*bis*); 4,1,1 (*bis*); 4,1,5; 4,1,10; 4,1,11; 4,1,12; 4,2,1 (*bis*); 4,2,2; 4,2,5; 4,2,7; 4,3,4; 4,3,5; 4,3,6; 4,3,7; 4,3,8 (*bis*); 4,3,9; 4,3,10; 4,4,1 (*bis*); 4,4,2; 4,4,4; 4,4,6; 4,4,7; 4,4,9; 4,5,1; 4,5,8; 4,5,10 (*bis*); 4,7,4; 4,7,8, 5,1,1 (*quater*); 5,1,2; 5,1,5; 5,1,6; 5,2,3; 5,2,4; 5,2,5; 5,4,3 (*ter*); 5,5,1; 5,5,2; 5,5,5; 5,5,6; 5,6,5; 5,6,7; 5,6,9 (*bis*); 5,6,10; 5,7,6; (*bis*); 5,7,8; 5,7,10; 5,8,1 (*bis*); 5,8,3 (*ter*); 5,8,5; 5,8,6; 5,8,8; 5,9,4 (*bis*); 5,10,6; 5,10,8 (*bis*); 6,1,1; 6,1,2; 6,1,3; 6,1,5; 6,1,11; 6,2,1; 6,2,5; 6,2,6; 6,2,7; 6,2,8; 6,2,11; 6,5,2; 6,6,4; 6,6,5 (*bis*); 6,6,7; 6,7,9 (*bis*); 6,7,10; 6,7,11; 6,7,12; 6,7,13; 6,9,8; 7,1,1; 7,1,3; 7,1,4 (*bis*); 7,1,6; 7,1,7; 7,1,9; 7,1,11; 7,2,3; 7,2,5; 7,3,1; 7,3,3; 7,3,6; 7,3,11; 7,4,1; 7,4,2; 7,4,3; 7,4,5; 7,4,6; 7,4,9; 7,4,10; 7,5,4; 7,5,5; 7,5,6; 7,5,8; 7,5,9, 7,5,10; 7,5,11; 7,6,1; 7,6,2 (*bis*); 7,6,9; 7,6,10; 7,6,12; 8,1,1; 8,1,2; 8,1,3; 8,1,5; 8,1,6; 8,1,8; 8,1,10; 8,1,11; 8,1,12; 8,1,13; 8,1,15 (*bis*); 8,1,16; 8,2,1; 8,2,2 (*bis*); 8,2,4; 8,2,7; 8,2,8; 8,2,13; 8,3,1 (*ter*); 8,3,3; 8,3,4; 8,3,7; 8,3,8; 8,3,10; 8,3,11; 8,3,12; 8,3,14; 8,4,1; 8,4,4 (*bis*); 8,4,11; 8,5,7; 8,5,8; 8,5,10; 8,5,11; 8,6,1; 8,6,4; 8,6,5; 8,6,6; 8,6,7 (*bis*); 8,6,9; 8,6,10; 8,6,11 (*bis*); 8,7,1; 8,7,2; 8,7,3; 8,7,4; 8,7,9; 8,8,2; 8,8,12; 8,8,13 (*bis*) 8,8,14; 8,8,15; 8,8,16
Χαρίτων 1,1,1
Χίος 8,5,2

HRVATSKO KAZALO*

ADRAST (*Dionizijev pravni stručnjak*: Ἄδραστος)
AFRODITA (Ἀφροδίτη)
AFRODIŽANIN (stanovnik Afrodizije: Ἀφροδισιεύς)
AHILEJ (Ἀχιλλεύς)
AKRAGANĆANIN (*tiranin sicilskoga grada:* Ἀκραγαντῖνος)
ALEKSANDAR (Paris, trojanski kraljević: Ἀλέξανδρος)
ALKIBIJAD (atenski vojskovođa, uzor muške ljepote: Ἀλκιβιάδης)
ALKINOJ (feački kralj, gostoprimac Odisejev: Ἀλκίνοος)
AMFION (sin Zeusa i Antiope: Ἀμφίων)
ARAD (otok uz obalu Fenikije: Ἄραδος)
AREOPAG (sudište u Ateni: Ἄρειος πάγος)
ARIJADNA (Minojeva kći, ljubavnica Tezeja i Bakha: Ἀριάδνη)
ARISTON (*Herejin otac*: Ἀρίστων)
ARMENIJA (Ἀρμενία)
ARTAKSAT (*najutjecajniji eunuh na perzijskom dvoru*: Ἀρταξάτης)
ARTAKSERKSO (perzijski Veliki Kralj, Artakserkso II Mnemon: Ἀρταξέρξης)
ARTEMIDA (Ἄρτεμις)
ATENA (božica: Ἀθηνᾶ)
ATENA (grad: Ἀθῆναι)
ATENAGORA (odvjetnik, poslodavac Haritonov: Ἀθηναγόρας)
ATENJANI (Ἀθηναῖοι)
ATIKA (Ἀττική)
atički (Ἀττικός)
AZIJA (Ἀσία)

BABILON (Βαβυλών)
babilonski (Βαβυλώνιος)
BAKTRA (jedan od velikih gradova perzijskog carstva: Βάκτρα)
BIJANT (jedan od legendarne sedmorice mudraca: Βίας)
BRAZIDA (spartanski vojskovođa u Peloponeskom ratu: Βρασίδας)

CIPAR (Κύπρος)
ciparski (Κύπριος)

* Kurzivom su otisnuta imena koja pripadaju samo svijetu »Zgoda Hereje i Kaliroje«.

DEMETRIJE 1 (*mudri Egipćanin*: Δημήτριος)
DEMETRIJE 2 (*lažno ime Teronovo*: Δημήτριος)
DIONIZ (Διόνυσος)
DIONIZIJE (*jonski prvak, Milećanin, Kalirojin drugi muž*: Διονύσιος)
DJEVICA (neuobičajen pridjevak Afroditin: Παρθένος)
DOKIM (jedna od miletskih luka: Δόκιμος)
dorski (Δωριεύς)

EGBATANA (jedan od velikih gradova perzijskog carstva: Ἐκβάτανα)
EGIPAT (Αἴγυπτος)
EGIPĆANI (Αἰγύπτιοι)
EGIPĆANIN[1] (Αἰγύπτιος[1])
EGIPĆANIN[2] (*kralj*: Αἰγύπτιος[2])
EGIPĆANIN[3] (*vojnik*: Αἰγύπτιος[3])
EGIPĆANIN[4] (*neki uglednik*: Αἰγύπτιος[4])
eleuzinski (Ἐλευσίνιος)
EPIR (Ἤπειρος)
ERIDA (sestra Aresova, božica svađe: Ἔρις)
EROS (Ἔρως)
EUFRAT (Εὐφράτης)
EVROPA (Εὐρώπη)

FARNAK (*satrap Lidije*: Φαρνάκης)
FENIKIJA (Φοινίκη)
FENIČANIN (Φοῖνιξ)
FOKA (*nadglednik Dionizijeva imanja*: Φωκᾶς)
FRIGIJCI (Φρύγες)

GLASINA (Φήμη)

HARITON (Χαρίτων)
HELADA (Ἑλλάς)
HELEN (Ἕλλην)
HELENA (Ἑλένη)
HELENKA (Ἑλληνίς)
helenski (Ἑλληνικός)
HELIJE (bog Sunce: Ἥλιος)
HERAKLO (Ἡρακλῆς)
HEREJA (*muž Kalirojin*: Χαιρέας)
HERMOKRAT (otac Kalirojin: Ἑρμοκράτης)
HIGIN (*Mitridatov rob*: Ὑγῖνος)
HIJ (Χίος)
HIPOLIT (sin Tezejev, uzor muške ljepote: Ἱππόλυτος)
HOMER (Ὅμηρος)

ITALAC (Ἰταλιώτης)
ITALIJA (Ἰταλία)

JONIJA (Ἰωνία)
JONJANIN (Ἴων)
JONSKO MORE (Ἰόνιον)

KALIROJA (*sicilska ljepotica, Herejina i Dionizijeva žena*: Καλλιρόη)
KARIJA (maloazijska pokrajina, južno od Lidije: Καρία)
KEFALENIJA (najveći otok u Jonskom moru: Κεφαλληνία)
KILIKIJA (maloazijska pokrajina, nasuprot Cipru: Κιλικία)
KINEZI (Σῆρες)
KIR (perzijski vladar: Κῦρος)
KORINĆANI (Κορίνθιοι)
KREĆANIN (Κρής)
KRETA (Κρήτη)
KSERKSO (perzijski vladar: Ξέρξης)

LAKEDEMONJANIN (Λακεδαιμόνιος)
lakedemonski (Λακεδαιμόνιος)
LEDA (majka Kastora i Polideuka, Helene i Klitemnestre: Λήδα)
LEONA (upravitelj Dionizijeva imanja: Λεωνᾶς)
LEONIDA (spartanski vojskovođa u bici kod Termopila: Λεωνίδας)
LIBIJA (Λιβύη)
LIDIJA (pokrajina u Maloj Aziji, sjeverno od Karije: Λυδία)
LIKIJA (pokrajina u Maloj Aziji, jugozapadno od Karije: Λυκία)

MARATON (Μαραθών)
MEDEJA (Jazonova žena, ubojica vlastite djece: Μήδεια)
medski (Μηδικός)
MEĐANIN (Μῆδος)
MEGABIZ (*perzijski velikodostojnik, muž Rodogunin*: Μεγαβύζος)
MEMFIS (egipatski grad, sjedište ustanka protiv Perzijanaca: Μέμφις)
MENELAJ (Μενέλεως)
MENON (*jedan od razbojnika o kojima razmišlja Teron*: Μένων)
MILEĆANIN (Μιλήσιος)
MILET (Μίλητος)
miletski (Μιλήσιος)
MITRIDAT (*satrap Karije, zaštitnik Herejin*: Μιθριδάτης)

NEMEZA (božica osvete: Νέμεσις)
NEREIDA (morska nimfa: Νηρηΐς)
NIL (Νεῖλος)
NIMFA (Νύμφη)
NIREJ (sin Haropa i Aglaje, najljepši Grk pod Trojom: Νιρεύς
niški (iz Nize, ravnice u Perziji čuvene po konjima: Νισαῖος)

OLIMPIJA (Ὀλυμπία)
olimpijski (Ὀλυμπικός)
OTRIJAD (Spartanac koji se proslavio u ratu s Argivcima: Ὀθρυάδης)

PAF (grad na Cipru: Πάφος)
PARIS v. ALEKSANDAR
PATROKLO (Πάτροκλος)
PELEJ (muž Tetidin, otac Ahilejev: Πηλεύς)
PELIJ (gora u Tesaliji: Πήλιον)
PELOPONEŽANI (Πελοποννήσιοι)
PELUZIJ (grad u delti Nila: Πηλούσιον)
PERZIJANAC (Πέρσης)
PERZIJSKA ZEMLJA (Περσίς)
perzijski (Περσικός)
PLANGONA (Dionizijeva robinja, Fokina žena: Πλάγγων)
POLIHARM (Herejin prijatelj: Πολύχαρμος)
POSEJDON (Ποσειδῶν)
PRIJENA (grad u Kariji: Πριήνη)
PRIJENJANIN (Πριηνεύς)
PROTEZILAJ (mrtav muž Laodamijin koji se vratio u život da bi ženu sa sobom poveo u Had: Πρωτεσίλεως)
PROVIDNOST (Πρόνοια)

REGIJAC (*stanovnik Regija u južnoj Italiji*: Ῥηγῖνος)
RODOGUNA (*najljepša Perzijanka, žena Megabizova*: Ῥοδογούνη)

SALAMINA (otok kraj atičke obale: Σαλαμίς)
SEMELA (majka Dionizova: Σεμέλη)
SIBARIS (grad u južnoj Italiji: Σύβαρις)
SIBARIĆANIN (Συβαρίτης)
SIBARIĆANKA (Συβαρῖτις)
SICILIJA (Σικελία)
SICILIJANAC (Σικελιώτης)
sicilski (Σικελικός)
SIDON (grad u Fenikiji: Σιδών)
sirakuški (Συρακόσιος)

SIRAKUZA (Συράκουσαι)
SIRAKUŽANIN (Συρακόσιος)
SIRIJA (Συρία)
SKIĆANKA (Σκυθίς)
SLOGA (Ὁμόνοια)
SPARTA (Σπάρτη)
STATIRA (perzijska kraljica: Στάτειρα)
SUDBINA (Τύχη)
SUZA (jedan od glavnih gradova perzijskog carstva: Σοῦσα)

TERMOPILI (Θερμόπυλαι)
TERON (*vođa razbojnika*: Θήρων)
TETIDA (žena Pelejeva, majka Ahilejeva: Θέτις)
TEZEJ (legendarni atenski kralj: Θησεύς)
TIR (Τύρος)
tirski (Τύριος)
TURIJAC (*stanovnik Turija u južnoj Italiji*: Θούριος)

ZENOFAN (*jedan od razbojnika o kojima razmišlja Teron*: Ζηνοφάνης)
ZET (sin Zeusa i Antiope: Ζῆθος)
ZEUS (Ζεύς)
ZOPIR (*perzijski uglednik, otac Rodogunin*: Ζωπύρος)

SADRŽAJ

»Zgode Hereje i Kaliroje« – prvi roman evropske tradicije 5
Bibliografija 52

ΤΑ ΠΕΡΙ ΧΑΙΡΕΑΝ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΡΟΗΝ
ZGODE HEREJE I KALIROJE 56
Fontes lectionum 288
Grčko kazalo 296
Hrvatsko kazalo 304

BIBLIOTEKA
L&G

Biblioteka *Latina et Graeca*
Knjiga XIII
HARITON/ZGODE HEREJE I KALIROJE

Uređuju
Darko Novaković
Damir Salopek
Zlatko Šešelj
Dubravko Škiljan

Likovna oprema
Alfred Pal

Adresa uredništva
LATINA ET GRAECA
ZAGREB, Kaptol 21

BMK 26

Tisak
»Zagrebačka tiskara«, Preradovićeva 21-23